

પ્રસ્તાવના

૧ મૂળ અંથનું અવલોકન—

મૂળ અંથના ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ અને પ્રબન્ધકોશ એવાં બે નામો છે. તેમાં પ્રથમ નામ આ અંથમાં આવતા ૨૪ પ્રબન્ધો ઉપરથી પ્રચલિત થયેલું જણાય છે, જ્યારે દ્વિતીય નામ તો ખુદ અંથ-કાર શ્રીરાજશેખરસૂરિએ નિર્દેશ્યું છે, જે વાતની અંતમાંની પ્રશસ્તિ સાક્ષી પૂરે છે. આ અંથમાં જે ૨૪ પ્રબન્ધો છે તે પૈકી દશનો સૂરિ સાથે, ચારનો કવિ સાથે, સાતનો રાજ સાથે અને બાકીના ત્રણનો આવક સાથે ગ્રંથ છે. અર્થાત્ વિશિષ્ટ સૂરિઓ, કવિઓ, રાજઓ અને આવકોને લક્ષ્યોને આ અંથ રચાયો છે. અહીં આપેલા પ્રબન્ધોમાંથી કેટલાક પ્રભાવકચરિત્રમાં પણ નજરે પડે છે. જેમકે (૧) આર્યનન્દિલ-પ્રબન્ધ, (૨) પાદલિપ્તસૂરિ-પ્રબન્ધ, (૩) વૃદ્ધવાદિ-પ્રબન્ધ, (૪) મલ્લવાદિસૂરિ-પ્રબન્ધ, (૫) હરિભદ્રસૂરિ-પ્રબન્ધ, (૬) ડેબાપભટ્ટિ-

૧ શ્રીચુતદુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી આ મૂળને અનુલક્ષીને શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સમાના ૧૭ મા વર્ષે અપાયેલા પોતાના વ્યાખ્યાન નામે “ગુજરાતના મધ્યમકાળ દિન-રાત્રીપૂતયુગના ઇતિહાસના પ્રબંધાત્મક સાધનો” મા કહે છે કે “આ અંથ પ્રભાવકચરિત્રનો પ્રાચીનો પણ સાપ્તાહિક, વ્યવસ્થા વગેરે ગુણોમાં પ્રભાવકચરિત્ર અને પ્રબંધચિંતામણિ બેયથી ઉતરતો છે.” સંશોધનપત્ર તપાસતી વેળા મને આ જાણવાનું મળે છે, જોટલે આ સંબંધમાં હું અત્ર ઉદાહરણ કરી શકું તેમ નથી. આથી હું સંક્ષેપ્ત રીતે પ્રબન્ધ-ચિંતામણિના સાપાન્તરની પ્રસ્તાવનામાં આ વાતના સંબંધનમાં જાણવા-દલીલો રજૂ કરવા વિનવું છું, કેમકે હું એ સાપાન્તર પૂરેપૂરું પાઠ ગણું નથી.

૨ શ્રીકલ્પસૂરિએ ૧૧, સ. ૧૩૬૩ મા નાસિનિનોદ્ધારપ્રબન્ધ રચ્યો છે. શું એ ઉપરથી પ્રસ્તુત અંથના નામમાં ‘પ્રબન્ધ’ શબ્દ વપરાયો હશે? શ્રીરાજશેખરસૂરિની પેઠે વિ. સ. ૧૪૨૨ માં શ્રીજિનંદનગણિએ પણ પોતાની કૃતિ નામે ‘કુમારપાદપ્રબન્ધ’ મા ‘પ્રબન્ધ’ શબ્દ યોજ્યો છે.

૩ એમની જન્મ-તિથિ અને નિર્વાણ-તિથિને હૃદયે રાખીને “Proceedings of the Third Oriental Conference” નામના અંથમાં ૨૨૪ મા પૃષ્ઠમાં એમ સૂચવાયું છે કે વિ. સ. ૮૦૦ ના સાદરવા સુદ ત્રીજ ને રવિવાર એટલે ઇ. સ. ૭૪૩ ની ૨૮ મી જુલાઈ ને રવિવારે બપોર પછી (afternoon) ત્રણ કલાક અને ૨૪ મિનિટ બાદ હરદ વક્ત્ર સર થઈ હજી અને એમની નિર્વાણતિથિ તે થોડી જુલાઈ ને ગુરુવાર છે.

સૂરિ-પ્રબન્ધ અને (૭) હેમચન્દ્રસૂરિ-પ્રબન્ધ. પ્રબન્ધકોશના રચનારા સામે પ્રબન્ધચિન્તામણિ નામનો ગ્રંથ હતો, એ હકીકત આ ગ્રંથના એક વિભાગરૂપ ૧શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિ-પ્રબન્ધ (પૃ. ૯૮) ઉપરથી તરી આવે છે. ૨

આ ઉપરથી એમ અનુમાન કરાય છે કે (૧) વરાહમિહિર, (૨) જૃહવાદી, (૩) મલ્લવાદી, (૪) સાતવાહન (શાલિવાહન), (૫) વિક્રમાદિત્ય, (૬) નાગાર્જુન, (૭) આલક અને (૮) વસ્તુપાલને લગતા પ્રબન્ધો રચવામાં પણ રાજશેખરસૂરિએ પ્રબન્ધચિન્તામણિનો ઉપયોગ કર્યો હોવો જોઈએ. આ હકીકત ધ્યાનમાં લેતાં એ ફલિત થાય છે કે ૨૪ પ્રબન્ધોમાંથી ઉપર્યુક્ત સાત અને આ આઠ એમ કુલે પંદર પ્રબન્ધો તો એક યા બીજા ગ્રંથને આધારે રચાયેલા છે. તેમાં પણ જૃહવાદિ-પ્રબન્ધ અને મલ્લવાદિ-પ્રબન્ધ તો પ્રભાવકચરિત્ર તેમજ પ્રબન્ધચિન્તામણિ એ બંને ગ્રંથોમાં નજર પડે છે. ચોવીસ પ્રબન્ધોમાંથી આ પંદર બાદ કરતાં નવ પ્રબન્ધો રહે છે. આપણે એને રાજશેખરની નવીન રચના તરીકે ઓળખાવી શકીએ, પરંતુ એમાં તેમજ બીજા બધા પ્રબન્ધોમાં પણ જે જે હકીકત રજૂ કરાયેલી છે તે સત્યતાની ગરજીમાં ગળાઈને જ ઉપરિચિત કરાયેલી છે કે કેમ એનો બેધકક ઉત્તર વિશેષ અન્વેષણ ઉપર અવલંબિત છે.

નવીન રચના તરીકે ઓળખાવી શકાય તેવા નવ પ્રબન્ધો પૈકી

૧ એમની વિવિધ કૃતિઓ પૈકી દ્વયાશ્રયના મૂલ્ય વિષે રા. દુર્ગશિંકર કે. શાસ્ત્રીએ પોતાના ઉપર્યુક્ત ગ્રાખ્યાનમાં એનું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે ગુપ્તરાવના ઇતિહાસના સંશોધન માટે કિંગની એવા આ ગ્રંથમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિનો મોટો ભાગે અભાવ જોવાય છે.

૨ જુઓ આ ગ્રંથમાં આપેલો અનુવાદ (પૃ. ૮૫).

૩ આ મંત્રીશ્વરે રચેલા નરનારાયણાનંદ મહાકાવ્યના છેલ્લા સર્ગ ઉપરથી એના વંશની માહિતી મળી શકે છે. મંત્રીશ્વરના જીવન ઉપર પ્રભાસ પાટનામાં જે સાધનેનો નિર્દેશ ૨૨૯ માં પ્રકાશ કરાયેલ છે તેમાં ત્રીજા અને ચોથા સાધન પાત્રને મુદ્દલુદોષને લીધે એક રખડના વૃદ્ધની ગતિમાન છે, એવી તેમાં નીચે મુજબ સુધારો કરવો જોઈએ:—

ધીરશ્વરપ્રભસૂરિન મુદ્દલુદોર્વિઠલોહની

મોદેમવિજયપૂત ધર્મારુદય મહાકાવ્ય

હરિહર-પ્રબન્ધ અને અમરચન્દ્ર-પ્રબન્ધ ગુજરાતના ઇતિહાસ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. અમરચન્દ્રના પ્રબન્ધમાં વીરધવલના પુત્રરૂપે જે વીસલ-દેવનો વૃત્તાન્ત છે તે પ્રબન્ધચિન્તામણિમાં નથી. એટલે એ વૃત્તાન્ત માટે તો પ્રસ્તુત ગ્રંથ જ ઉચિતગી થઈ પડે છે. વળી આ ગ્રંથ ખીજા ગ્રંથકારોને પણ ખપમાં આવ્યો છે, એ હકીકત પણ આની ઉપયુક્તતા સિદ્ધ કરે છે.

ગ્રંથરચના—

શ્રીરાજશેખરસૂરિએ વિ. મં. ૧૮૦૫ (ઇ. સ. ૧૩૪૯)માં જ્યેષ્ઠ શુક્લ મહત્તીને દિને ' તિહો ' નગરમાં પરદર્શનપોષક રમણગુણસિંહના આવાસમાં રહીને પ્રબન્ધકોશની રચના કરી. એ ગ્રંથનો પ્રારંભ શ્રીકૃષ્ણલ્લ-દેવ, મીનેમિનાથ, ધીપાર્થનાથ અને શ્રીમહાવીરસ્વામી એ ચાર તીર્થકરોની સ્તુતિ, ભારતીને પ્રાર્થના અને પોતાના ગુરુના સરમરણપૂર્વક કરાયો છે. એવીસ પ્રબન્ધો પૈકી માત્રમાં મિત્રાચ બાકીના બધા ગદ્યમાં રચાયેલા છે. કેટલીક વાર ગૂર્જર ભાષાના શબ્દોને સંસ્કૃતનો સ્વાંગ સજાવેલો લેવાય છે ૩

આ પ્રમાણે રચાયેલા ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ૪૫ મૂળને સામે રાખી પ્રસ્તુત ભાષાન્તર વાચવા સંસ્કૃતના સામાન્ય અભ્યાસી પ્રેરાય એવો વિશેષ સંભવ છે. એથી તેમની અનુકૂળતા સચવાય તે માટે અને તેમ થતાં સંસ્કૃત સાહિત્યક્ષેત્રમાં થયેલ વિહાર કરવા માટે તેમને યોગ્ય તાલીમ મળે તે વારતે શબ્દાર્થ ઉપર વિશેષ લક્ષ્ય આપવું દુરસ્ત જણાયું છે આમ કરવા જતાં કેટલેક સ્થળે દરાનવયતા કે ક્ષિણતા ઉપરિચિત થઈ હશે, પરંતુ આ તો ભાષાન્તર છે, કિન્તુ રૂપાન્તર નથી એ હકીકત ધ્યાનમાં લઈ આનો સહાય સાક્ષરો ન્યાય કરશે, એવી આશા છે.

ગ્રંથનું મહત્ત્વ—

આ ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધનું મહત્ત્વ કેટલું છે તે વિવિધ ગ્રંથકારોએ નિજ નિજ કૃતિ રચતાં જોના જે આશ્રય લીધો છે તે કહી આપે છે:

૧ નાભિનંદનજિનોદ્યારપ્રબન્ધ ગુજરાતનું વર્ણન પૂર પાડે છે. આ હકીકતનો ગુજરાતીમાં માહિતી મેળવનારને અસ્થાન (પુ. ૧૧, અ. ૪, પૃ. ૨૭૬-૨૮૦) એવું અનુકૂળ થઈ પડશે.

૨ જોના પરિચય મદિ જુઓ પૃ. ૨૨૨.

૩ જુઓ ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધનું કિચિત્ પ્રાસ્તાવિક (પૃ. ૮).

આ સંબંધમાં 'ઉપદેશરસાસની અંતિમ પકિત રજુ કરવી આવશ્યક જણાય છે :—

“ઇત્યુપદેશરસાસનામા ગ્રન્થઃ । ઉપદેશતરદ્વિજીરઃ-
પ્રવન્ધાદિવહુશાસ્ત્રાણ્યલોક્ય ઉદ્ધૃતઃ સમ્પૂર્ણોઽયં ગ્રન્થઃ ।”

રૂપદેશસાર નામનો ગ્રંથ પણ ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધમાંથી કેટલેક અંશે ઉદ્ધારાયેલો છે. આના સમર્થનાર્થે એ ગ્રંથની અંતિમ પકિત અત્ર રજુ કરાય છે :—

“ઈતિ ઓપદેશસારનામા ગ્રન્થઃ ઉપદેશતરદ્વિજીપ્રવન્ધ-
ઓઓપ્રવન્ધચિન્તામણિપ્રભૃતિવહુશાસ્ત્રાણ્યલોક્ય સમુદ્ધૃત ।”

શ્રીપ્રભાચન્દ્રસુદિત પ્રભાવકચરિત્રમાં શ્રીઅપ્પભટ્ટિસુરિનો જે જ્ઞાતાન્ત રજુ કરાયેલો છે તે મોટે ભાગે આ ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધગત અપ્પભટ્ટિસુરિપ્રબન્ધનું કેવળ ગદ્યમાંથી પદ્યમાં રૂપાન્તર છે એમ ગૌડવધની પ્રસ્તાવના (પૃ ૧૪૯)માં આલેખાયેલું છે. આની પુષ્ટિરૂપે પ્રભાવક-ચરિત્રના ૧૧મા સર્ગનું નિમ્નલિખિત—

વપ્પમટ્ટિઃ શ્રિયે ઓમાન્ યદ્વૃક્તં ગગનાદ્રજે ।

સ્થેલતિ સ્મ ગતાયાતે, રાજેશ્વરકવિર્મુદા ॥ ૧ ॥

—પદ્ય અવતરણરૂપે રજુ કરી રાજેશ્વરથી રાજશેખર સમજવું એમ સૂચવાયું છે, કેમકે મૃશ્વર અને શેખર એકાર્થક વાચી હોય પદ્યની સાનુકૂળતા માટે આ પ્રમાણે પરિવર્તન કરાયું છે.

પ્રસ્તાવનાકારનું આ કથન રખવનાત્મક છે, કેમકે પ્રભાવકચરિત્રની રચના વિ. સં. ૧૩૩૪ માં થયેલી છે એટલે ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ તો ૧૫૨૫-૭૧ વર્ષે રચાયેલો છે. આથી તો ઉદ્ધરું એમ અનુમાન થઈ શકે તેમ છે કે રાજશેખરચરિત્રે પ્રભાવકચરિત્રના આધારે અપ્પભટ્ટિ-સુરિપ્રબન્ધની સંકલ્પના કરી હોવી જોઈએ.

૧ આની એક હસ્તલિખિત પ્રતિ શૈયથ એશિયાટિક સોસાયટિ (મુંબઈ) પાસે છે. એના વર્ણન માટે જુઓ પ્રો. વેલ્કનકરકૃત સચીપત્ર (વિ. ૩-૪, પૃ. ૪૦૬).

૨ વિ. સં. ૧૭૩૭ માં લખાયેલી આની એક હસ્તલિખિત પ્રતિ પ્રાચ્ય-વિદ્યાસંશોધનમંદિર (પુના)માં છે. એનો ક્રમાંક ૧૨૬૪ છે.

૧૮૮૪-૮૭

અંચકારનો પરિચય—

પ્રસ્તુત અંચકારનાં કુલ, ગણ, શાખા, ગચ્છ અને ગુરુ સંબંધી દૃષ્ટીક્ર માદિતી અતુલિંશતિપ્રખ્યન્ધના અંતમાં આપેલી પ્રશરિત ઉપરથી મળી રહે છે. જેમકે પીરાજશેખરસૂરિ 'પ્રશ્નવાદન' કુળના છે, તેમના ગણનું નામ 'કોટિક' છે, તેઓ 'મધ્યમ' શાખામાં થયેલા છે, તેમનો ગચ્છ 'હર્ષપુરીય' નામથી પ્રખ્યાત છે, તેમના ગુરુનું નામ શ્રીતિલક છે, અને તેઓ 'મલધારી' અભય(દેવ)સૂરિના સંતાનીય થાય છે.

પીરાજશેખરસૂરિએ શ્રીમજ્જિનપ્રભાસૂરિ પાસે ન્યાયકંદલી શાખા તેના ઉપર જે પંચિકા રચી છે તેના અંતમાં આપેલી નિમ્નલિખિત—

“શ્રી‘પ્રશ્નવાદન’કુલે ‘કોટિક’નામનિ ગણે જગદ્ગચે ।

શ્રી‘મધ્યમ’ગાસ્ત્રાયાં વંશે શ્રીસ્થૂલભદ્રગુણે ॥ ૧ ॥

ગચ્છે ‘હર્ષપુરીયે’ શ્રીગન્જયસિંહસૂરિવરશિષ્યઃ ।

પદ્માષ્ટમતોત્તપાઃ પઙ્કિત્તિત્યાગસાહસિકઃ ॥ ૨ ॥

દેવ્યા ચક્રેશ્વર્યા પ્રતિપન્નસુતઃ શ્રુતાધિગોવિન્દઃ ।

શ્રોઅમયસૂરિરમવનિઃસદ્ગતિદ્વવહુવિધઃ ॥ ૩ ॥—વિશેષકમ્

પરઃસહજાન્ મૂદેવાન્, યક્ષં કદમદં ચ યઃ ।

પ્રવોચ્ય ‘મેહત’પુરે, વીરચૈત્યમકારયત્ ॥ ૪ ॥

શ્રોગૂર્જરેશ્વરો દૃષ્ટ્વા, તોત્રં મલપરીપદમ્ ।

શ્રીકર્ણો વિરુદ્ધં યસ્ય, ‘મલધારી’ત્યધોપયત્ ॥ ૫ ॥

નાથં ‘સુરાષ્ટ્ર’રાષ્ટ્રસ્ય, સ્વેદ્ધારં પ્રતિવોચ્ય યઃ ।

‘ઉજ્જયન્ત’તીર્થપથં, સિલોમૂતમવીવહત્ ॥ ૬ ॥

યસ્યોપદેશાનિર્મુચ્ય, ચતલશ્વપલેક્ષણાઃ ।

મન્મુન્નો રાજસચિવ—ધારિત્રં પ્રત્યપચત ॥ ૭ ॥

૧ સરુખાલે ન્યાયકંદલીની પંચિકાના પ્રારંભમાં અપાયેલું દ્વિતીય પદઃ—

“શ્રીમજ્જિનપ્રભવિમોરધિગત્ય ન્યાયકન્દલીં કિચિત્ ।

તસ્યાં વિશ્રુતિલભમહ કર્તવ્યં સ્વપરોપકારાય ॥ ૨ ॥”

श्रीहेमचन्द्र इत्यासीत्, सूरिर्भूरिगुणः स तु ।

ग्रन्थलक्षविनिर्माता, निर्ग्रन्थानां विशेषकः ॥ ८ ॥

प्रतिबोध्य सिद्धभूषव-मुदण्डैः कनकदण्डकलशैर्यः ।

उत्तंसितवान् परितः, स्वदेशपरदेशचैत्यानि ॥ ९ ॥

प्रतिवर्षं जीवरक्षा-मशोऽत्यहमशोऽत्यहम् ।

यस्योपदेशात् सिद्धेश-स्ताम्रपत्रेष्वलोलिखत् ॥ १० ॥

श्रीश्रीचन्द्रमुनीन्द्रो, विद्युधेन्दुमुनिश्च तस्य वंश्यौ द्वौ ।

यौ 'लाट'देशमुदा-मुज्जित्वा जगृहतुर्दक्षाम् ॥ ११ ॥

श्रीचन्द्रसूरिशिष्यः, श्रीमुनिचन्द्रः प्रभुः शुचिचरित्रः ।

'चौलुक्य'मानलवृषं, वाग्मी प्रवाजयामास ॥ १२ ॥

तत्कमिको देवप्रभ-सूरिः किल पाण्डवायनचरित्रम् ।

श्रीधर्मसारशालं, च निर्ममे सुकविकुलतिलकः ॥ १३ ॥

तदीयसिंहासनसार्वभौम-सूरीश्वरः श्रीनरचन्द्रनामा ।

सरस्वतीलब्धवरप्रसाद-लैविधमुष्टिन्धवधीर्बभूव ॥ १४ ॥

टिप्पनमनर्घ्यराजव-शास्त्रे किल टिप्पनं च कन्दल्याम् ।

सारं ज्योतिषमदभद्, यः माकृतदीपिकामपि च ॥ १५ ॥

तस्य गुरोः प्रियशिष्यः, प्रभुर्नरेन्द्रप्रभः प्रभावाढ्यः ।

योऽलङ्कारमहोदधि-मकरोत् काकुत्स्थकेलिं च ॥ १६ ॥

राजानः प्रतिबोधिताः कति कति ग्रन्थाः स्वयं निर्मिताः

वादीन्द्राः कति निर्जिताः कति तपांस्युप्राणि तप्तानि च ।

श्रीम'रुर्षपुरीय'गच्छमुकुटैः श्रीसूरिमुत्रामभिः-

स्तच्छिष्यैर्मुनिभिश्च वेत्ति नवरं वागीश्वरी तन्मतिम् ॥ १७ ॥

नरचन्द्रसूरिवंशे, सूरिः श्रीपद्मदेव इत्यासीत् ।

सूरिः श्रीश्रीतिलक-स्तस्य मृगेन्द्रासने जयति ॥ १८ ॥

તદ્ગરણેણુકણિકા-ભૂપિતમાલસ્થલોડવ કન્દલ્યામ્ ।

શ્રીરાજશેખરોડયં, સૂરિઃ શ્રીપદ્મિકામતનોત્ ॥ ૨૧ ॥

પૂજ્યશ્રીતિલ્લકાભિધાનસુગુરોઃ સામર્થ્યમેતદ્ ધ્રુવં

માદક્ષોડપિ ચદત્ર સમ્યપ્સતો ઘત્તે વચશ્રાપલમ્ ।

યદ્દિમ્મા અપિ શુદ્ધસંસ્કૃતગિરઃ 'ફદમીર'દેશોદ્રવાઃ

વાગ્દેવ્યાઃ સ સ્વહ પ્રભાવવિભવસ્તત્ર સ્થિતાયાધિરાત્ ॥૨૦॥"

—પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે તેમ શ્રીરાજશેખરની ગુરુપરંપરા નીચે મુજબ છે :—

૨મૂલભદ્ર-જયસિંહુ-મહધારી ૧આભયદેવ-૨હેમચન્દ્ર-૩શ્રીચન્દ્ર-
૪મુનિચન્દ્ર-૫દેવપ્રભ-૬નરચન્દ્ર-૭મહેવ-શ્રીતિલ્લક. શ્રીતિલ્લકનામ-

૧ છત્ર અને અટ્ટમ જેવી તીવ્ર તપશ્વર્યા કરનારા, ૭ વિકૃતિના ત્યાગી, અકેશરી દેવી દ્વારા પુત્રરૂપે રસીકારાયેલા, હલ્લરો ધાણાઓ અને કઠમઠ મકાને પ્રતિજોધ પમાડી 'મેરતપુર'માં વીરવૈન્ય કરાવનારા, ગુર્જીશ્વર કષ્ટે તરફથી 'મહધારી' એવું બિહદ પામેલા, એંગારને પ્રતિજોધી 'ગિરિનાર' તીર્થના માર્ગને સરળ બનાવનારા અને સન્નમંગી પ્રણમનને દીક્ષા મદલ્ય કરાવનારા આ સુરિવર છે.

૨ શુદ્ધરથાવસ્થામાં પ્રણમન નામથી પ્રસિદ્ધ, અનેક યથોના પ્રણેતા, હત્તમ નિર્ભય, સિદ્ધરાજને પ્રતિજોધ પમાડી, તેના દ્વારા સ્વદેશ અને પરદેશના એવોને સૌવર્ગ દંડ અને કળયોથી વિભૂષિત કરવાનારા અને હવરક્ષા મટે સિદ્ધરાજ પામે પ્રતિવાદ લેખ લખવાનારા આ મુનિવર છે.

૩ આ શ્રીહેમચન્દ્રના વચના છે, તેમણે વિષ્ણુચચન્દ્રની જેમ 'હાટ' દેશની મુદ્રા છાડી દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી.

૪ આ શ્રીચચન્દ્રના સિધ્ધ યાચ છે અને તેમણે ચૈાહુક્ય મહાનલ રાજને દીક્ષા લેવાની હતી.

૫ એમણે પાંડવવ્યક્ત તેમ જ ધર્મશર એ બે મનો રચ્યા છે.

૬ અનર્થરાધવગુ દિપ્તન, ન્યાયકન્દલીનુ દિપ્તન, અયોતિ માર અને પ્રાકૃતહીપિકા એ એમના કૃતિઓ છે. અલંકારમહોદધિ અને કાકુત્સ્થકેલિના કર્તા, અનેક રાજાઓના પ્રતિજોધક, કેટલાએ વાદીઓના પરાજય કરનારા અને હમ તપશ્વર્યા કરનારા સૂરીશ્વર નરેન્દ્રપ્રભ એ એમના ગુરુના પ્રિય શિષ્ય હતા.

ના અન્ય મુનિવર યજ્ઞ મયા છે. દાખવા તરીકે નવાંગીરૂતિકાર ધીઅભય-
દેવસુરિના સેતાનીય શ્રીદેવભદ્રસુરિના ચિખ્ય શ્રીતિલક. એ મુનિવરે
ગૌતમપૃષ્ઠાનું વિવરણ રચેલું છે. શ્રીરાજશેખરસુરિના ગુરુ શ્રીતિલક-
સુરિ તો એમનાથી બિન્ન છે, એ કહેવું પડે તેમ નથી

શ્રીયુત જિનચિજ્ઞય દ્વાગ મપાદિત પ્રાચીન લેખસંગ્રહ (ભા.
૨, ક્રમાંક ૧૪૪-૧૪૫) ઉપરથી જણાય છે તેમ રાજશેખરસુરિના ગુરુ
શ્રીતિલકસુરિએ 'આણુ' ઉપર પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

પ્રસ્તુત મંથકારે પણ સં ૧૪૧૮માં 'પાટણ'માં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી,
એમ શ્રીધુદિસાગરસૂરિત ધાતુપ્રતિમાનેખસંગ્રહ (ભા. ૧)ના
૨૨૭મા ક્રમાંક ઉપરથી જણાય છે.

મંથકારનો કૃતિકલાપ—

પ્રસ્તુત મંથકાર શ્રીરાજશેખરસુરિએ અતુર્વિંશતિપ્રમ્નંથ યાને
પ્રમ્નંથકોશ રચવા ઉપરાંત પડદર્શનસમુચ્ચય, ૨૮૪ કથા, ૩૬ાન-
પૂર્તિશિષ્ટ તેમજ ચરનાકરાવતારિકાની પત્રિકા પણ રચ્યાં છે. આ
મંથે ગ્રંથો તો અન્યાન્ય રચેલી પ્રસિદ્ધ થયેલા હોય તે વિષે કંઈ ખાસ
કહેવા જોવું રહેતું નથી. લગભગ વિ. સં ૧૪૦૫ માં એમણે નેમિનાથદ્વાગ
રચ્યાનું કહેવાય છે. વળી શ્રીધરકૃત ન્યાયકંદલીની પત્રિકા પણ

૧. ૧૫. સં. ૧૨૯૧ માં પ્રત્યેકબુદ્ધચરિત્ર, વિ. સં. ૧૨૭૩માં જિત-
કંકપવૃત્તિ, વિ. સં. ૧૨૭૭માં સમ્યક્ત્વવૃત્તિ, વિ. સં. ૧૨૯૬ માં
આવશ્યકાનુક્રિતવૃત્તિ અને વિ. સં. ૧૩૦૪માં દશવૈકલિકટીકા રચનારા
તિલકસુરિ પૂર્ણિમા બ્રમ્હના શ્રીશિવપ્રભા મુનીશ્વરના શિષ્ય થાય છે, એમને
શ્રીતિલક સગજવાળી કેટલીક વાર જૂલ થતી જોવાય છે.

૨. ૫. ટીસલાલ દંસરાજ (નમનગર) તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૯ માં આ
મંથ પ્રસિદ્ધ થયેલો છે. જૂલથી પ્રો. વેલ્લનકરે પોતાના સૂચીપત્રમાં આને
“અતુર્વિંશતિપ્રમ્નંથ” ગણી લીધેલો નજરે પડે છે.

૩. શ્રીમદ્ધર્મદેવજી કેસરીમલજી સરથા (રતલામ) દ્વારા ઇ. સ. ૧૯૨૭ માં
પ્રત્યાખ્યાનરૂપે, સારસ્વતવિભાગ ઇલાહી કૃતિઓની સાથે આ પ્રસિદ્ધ
કરાયેલ છે

૪. શ્રીવાહિદેવસુરિએ રચેલા પ્રમાણુનયતરવાલોકાલંકાર ઉપર શ્રી-
રત્નશેખરસુરિએ આ ટીકા રચી છે.

૫. મહર્ષિ કણુદે હ પદાર્થના વિસ્તારરૂપ જે સૂત્રો રચ્યા છે તેના ઉપર
પ્રશસ્તપદે ભાષ્ય રચ્યું છે એના ઉપર એક દર ચાર વૃત્તિઓ છે (અ)
આચાર્ય ંધ્યામશિવે રચેલી ંધ્યામવર્તી, (આ) શ્રીધરસાચાર્યકૃત ન્યાયકંદલી,

એમની કૃતિ છે, એમ એ પંજિકાની પ્રસારત ઉપરથી જણાય છે. ભાંડારકર પ્રાચ્ય વિદ્યારસોધનમંદિરમાં ૧૮૮૨-૮૩ અને ૧૮૮૬-૮૭. એ ક્રમાંકવાળી જે બે હસ્તલિખિત પ્રતિઓ છે, તેમાં પ્રથમ પ્રતિ મલધારી રાજશેખરસુરિકૃત વિનોદકથા રજુ કરે છે અને દ્વિતીય પ્રતિને 'કથાસંગ્રહ'ના નામથી ઝાળખાવેલ છે; પરંતુ આ બે ગ્રંથો ઉપર્યુક્ત ૮૪ કથાઓથી ભિન્ન છે કે કેમ તેનો નિર્ણય કરવા માટે એ બે પ્રતિઓનું સંપૂર્ણ કરવું બાકી રહે છે.

આ ઉપરાંત 'રથાદ્વાદકલિકા' પણ પ્રસ્તુત રાજશેખરસુરિકૃત રચેલી છે કે એ નામના અન્ય કોઇ મુનિવરે તે પણ જાણવું બાકી રહે છે. કેમકે જૈન ગ્રંથાવલિમાં એ કૃતિનો રચનાસવત ૧૨૧૪ ને દર્શાવાયો છે તેનો આધાર હજી સુધી જાણવા બેવામાં આવ્યો નથી. પ્રખ્યન્ધકોશ અને ભોજપ્રખ્યન્ધ—

"The Harvard Oriental Series" તરફથી ચોથા ગ્રંથરૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ, અને ચાર્લ્સ રોકવેલ લેન્મન (Charles Rockwell Lanman)ના ભાષાન્તર સહિત ડૉ. સ્ટેન કોનો (Sten Konow) દ્વારા સંપાદિત કર્પૂરમંજરીના ૧૯૬ મા ૫૪માં નીચે મુજબનો—

"Many of the memorial verses which occur in the anthologies, and are ascribed to him, were most probably not written by our poet. Some of them are, according to the Harihārāvali, taken from the "Bhojaprabandha of Rajasekhara". It is

(૪) ઉદયનાથાર્ચકૃત (કરણાવલી અને (૬) થીવરસાચાર્ય રચેલી હરીલાવલી, આથી આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે ન્યાયકંદલી એ ખીજી રત્તિ છે. એના ઉપર શ્રીનરસિંહસુરિકૃતે ટિપ્પણ રચ્યું છે.

૧ આ ૩૯ અને અન્ય પ્રતિ અનુસાર ૪૦ પદવાળી કૃતિ હજી સુધી કોઇ રચયેથી પ્રસિદ્ધ થયેલી જણાતી નથી. હાલમાં મુનિ શ્રીપુણ્યવિજય તરફથી મળેલી એની પ્રતિનું સંપાદનકાર્ય મેં હાથ ધર્યું છે. આ કૃતિના આદ્ય અને અંતિમ પદ અનુક્રમે નીચે મુજબ છે—

"ઘડ્ઘ્ઘ્યં જિનં નત્વા, સ્વાદ્વાદ વચ્ચિ તપ્ર સઃ ।

જ્ઞાનદર્શનતા મેદા-મેદાભ્યાં પમાત્મસુ ॥ ૧ ॥ "

"દ્રવ્યવટ્કેડપ્પનેકાન્ત-પ્રકાશાય વિપચિતામ્ ।

પ્રયોગાન્ દર્શયામાસ, સૂરિઃ શ્રીરાજશેખરઃ ॥ "

૧ Author of Karpūramanjari.

accordingly probable that they are extracts from the Prabandhakoca of the younger Rajasekhara, which was written in 1347."

—ઉદ્દેશ્ય જોવાય છે. અહીં જે પ્રબન્ધકોશમાં ભોજપ્રબન્ધ હોવાનો નિર્દેશ કરાયો છે તે જ્ઞાન્તિમૂલક જણાય છે. જે તેમ ન જ હોય તો પ્રબન્ધકોશના કર્તા યીરાજશેખરની ભોજપ્રબન્ધ નામની કોઈ કૃતિ હોવાની સંભાવના કરવી પડે છે.

પદ્ધતિ—

આ અનુવાદાત્મક ગ્રંથમાં અનુવાદ કરતી વેળા મેં જે રીતીનો ઉપયોગ કર્યો છે તે સંબંધમાં 'ગ્રંથની રચના' એ શીર્ષકગત વિભાગમાં ઇસારો કરાયેલો છે અટલે એ વિષે અહીં કંઈ ખાસ ઉમેરવા જેવું રહેતું નથી. શ્રી કાવ્યેશ ગુજરાતી મળા-મુંબઈ તરફથી ૧૨મા ગ્રંથાંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા અને ગીર્વાણ મિશ્રમાં રચાયેલા મૂળ ગ્રંથના સરકરણમાં મેં જેમ વિશિષ્ટ નર, નગર ઇત્યાદિ નામો જ-પરિશિષ્ટ તરીકે આપ્યાં છે તેમ આ ગોર્જર સંસ્કરણમાં આપવાની મને આવશ્યકતા નહિ જણાવાથી મેં તેમ કર્યું નથી. આથી એના જિજ્ઞાસુને એ પરિશિષ્ટ જોઈ લેવા લાભમણુ છે.

વિશેષમાં જેમ સંસ્કૃત આવૃત્તિમાં ઝ-પરિશિષ્ટ તરીકે કેટલાક પારિભાષિક શબ્દાદિ વિષે ટુકડી નોંધ અપાયેલી છે તેવી અત્ર આપવી એવો પ્રથમ વિચાર હતો, પરંતુ આ અનુવાદાત્મક ગ્રંથ બહાર પડે છે તે પૂર્વે મારી રચેલી આહુતદર્શનદીપિકા પ્રસિદ્ધ થઈ જવાથી એ વિચાર જતો કર્યો છે. આશા છે કે એ મારી કૃતિમાંથી પારિભાષિક શબ્દો વિષેની આવશ્યક માહિતી જરૂર મળી રહેશે.

મૂળ ગ્રંથને ઉદ્દેશીને સંસ્કૃતમાં લખાયેલા "કિંચિત્ પ્રાસ્તાવિક"—(પૃ. ૮)માં મેં કેટલાક પ્રબંધોની સંવાદાદિરૂપે મીમાંસા કરવાનો પ્રયામ કરવાની અભિલાષા વ્યક્ત કરી હતી, પરંતુ આજે એ મીમાંસાને પૃથક્ સ્થાન ન આપતાં કેટલીક પ્રાસંગિક નોંધો પરિશિષ્ટરૂપે રજૂ કરી સંતોષ માન્યો છે, કેમકે પ્રભાવકચરિત્રની પ્રસ્તાવનામાં તેના યોગ્ય ઇતિહાસગત સાક્ષર મુનિરાજ શ્રીકલ્યાણવિજયે એ દિશામાં ઘૂંટર પ્રકાશ પાડ્યો છે. અહીં તો ફક્ત ભદ્રબાહુસ્વામીને ઉદ્દેશીને એ શબ્દ કહેવા પ્રવૃત્ત સમજાય છે. તે એ છે કે કેટલાક સાક્ષરોનું એમ માનવું છે કે જૈન શ્વેતામ્બર દષ્ટિએ પણ ભદ્રબાહુ નામના એ આચાર્યો થઈ ગયા છે.

શ્રીકલ્યાણવિજયે 'વીર નિર્વાણ સંવત્ ઔર જૈન કાલગણના'માં કેટલીક ઐતિહાસિક ખીનાઓ ચર્ચી છે. તે પૈકી ૭૬મા પૃષ્ઠમાં ચૌદ-પૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી અને નિર્બુદ્ધિતકાર ભદ્રબાહુસ્વામી એ બે ભિન્ન વ્યક્તિઓ હોવાનો ઉદ્દેશ્ય કર્યો છે. આ સંબંધમાં અત્યારે

વિદ્વદ્ધર્મ મુનિરાજ ગ્રીષ્મપુત્રવિજય પણ ઉપર્યુક્ત મંતવ્યને સ્વીકારતા હોય એમ જણાય છે, પરંતુ એ દકીકત મમમાન્ય રજુ થાય તે માટે તેઓ વિશિષ્ટ મનેપણા કરી રજા છે.

ઐતિહાસિક સામગ્રી—

જોકે સાહિત્ય, કેળવણી, ગણિત, કાવ્ય, કળા છત્યાદિની લાક્ષણિક વ્યાખ્યા રવંત અને મહાને માટે સર્વમાન્ય થઈ પડે તેવી રીતે રજુ થવી દુઃશક્ય, બદ્ધે અશક્ય છે, તેમ છતાં એ દરેકની રચુલાદિ વ્યાખ્યાઓ થતી આવી છે અને થાય છે. આ નિયમ ઇતિહાસને પણ લાગુ પડે છે. ઇતિહાસની રચુલ વ્યાખ્યા તો હિતિ + દ + આસ એટલે પૂર્વ આમ હતું એ બ્યુત્પત્તિ હિપરથી રજુ કરાય છે.

આપણા ભારતવર્ષમાં છેક પ્રાચીન સમયમાં કેાઇ વિશિષ્ટ વ્યક્તિનું જીવનચરિત્ર આધુનિક ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ લખાયેલું જોવાતું નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં પ્રાચીન યુગમાં થઈ ગયેલી અનુકરણીય અને વદનીય વ્યક્તિઓનો ઇતિહાસ કાલક્રમાનુસારી અને માંભજેલા બનાવોની મત્તાતા તપાસી અને પૂરવાર કરીને લખાયેલો ન મળે તો તે સ્વાભાવિક છે; કેમકે આપણા પૂર્વજોને મન તો અમુક વીરના પૂજન કરતાં એના વીરવના પૂજનની વિશેષ કિંમત હતી એટલે કે ગુણીની પૂજા કરતાં ગુણની પૂજાને તેઓ વધારે મદરજ આપતા અને તેમ થતા તેમને હાથે મમર્થ વ્યક્તિને પણ ગૌણ સ્થાન મળતું.

જેમ અત્યારે ઐતિહાસિક સત્યને નવસકથાના લેખામમા રજુ કરી તેને અન્ય જાતનો અને કેટલીક વાર તો મૂલધાતક સ્વાગ સજ્જવાય છે તેમ અસહના વખતમા જનતુ કે નહિ તેનો નિશ્ચાત્મક ઉત્તર આપવો મુશ્કેલ છે, પરંતુ એમ તો અનુમનાય છે કે તે વખતે ઐતિહાસિક ખીનાને યુગવાવી નાખવાનું કાર્ય ઇરાદાપૂર્વક નહીં થતું હોય.

પ્રાચીન કાળમાં પણ આપણે ત્યાં ઐતિહાસિક તરવોને સૂક્ષ્મરૂપે રજુ કરનારી પૌરાણિક કથાઓ રચાયેલી છે એટલે આપણા દેશમા ઇતિહાસની કિંમત કે કેદરજ નહતી એમ માનવું અરચાને છે. વળી મધ્યકાળમાં ઇતિહાસ મામે વધારે નજીક મળે ધરાવનારા પ્રયો રચાયેલા છે. લોખને મોટેથી સાજાળેથી હકીકતોને મહાભારતમાં ઇતિહાસના નામથી જોળખાવેલ છે. લગભગ એવી વાતો મધ્યકાળમાં પ્રબધતા નામથી અને અત્યારે લોકકથા, લોકગાદિત્ય કે એવા કેાઇ નામથી જોળખાવાય છે.

શ્રોતવર્ગની ધાર્મિક જાવનાને મતેજ કરવાના ઇરાદાથી રચાયેલો ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ એ પ્રાય. આવી જાતના ૨૪ પ્રબન્ધોનો સંગ્રહ છે; એથી એમા રજુ થયેલી તમામ દકીકત વિશ્વસનીય હોવા વિશે સકા રહે છે. જે સામગ્રી પ્રભાવ્યન્દ્રચરિ પાસે વિ. સં. ૧૭૩૪ મા અને

એરતુંગસરિ પામે વિ. મં. ૧૩૬૧ માં ન હોય તેવી સામગ્રી રાજશેખર-સરિ પાસે હોવાનો બહુ ઝોછો સંભવ છે. વિશેષમાં અત્યંત કવિ સોમશ્વર જેવા પાસે જે સાધન ન હોય તે વિ. સં. ૧૪૦૫માં સુલભ હોય એમ માનવાનું કંઈ ખાસ કારણ જણાતું નથી.

આ પ્રમાણેના ઐતિહાસિક મૂલ્યવાળા પ્રસ્તુત ગ્રંથ કોષ સિક્કા, તામ્રપત્ર, શિલાલેખ કે એવાં ઐતિહાસિક માધ્યમો વિશે પ્રકાશ પાડી શકે તેમ નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ એની ઉપયોગિતા કેટલી છે એ વાત તો 'ગ્રંથનું મહત્ત્વ' કહી રહ્યું છે.

ઉપકાર—

અનુચિન્નશતિપ્રખ્યાન્ય તેમજ તેનો અનુવાદ પ્રમિદ્ધ કરી શ્રી કાર્યસ ગુન્દાતી મહાએ મને તેમજ ત્યજન જગતને અર્પી બનાવ્યું છે, તેની સૌથી પ્રથમ અત્ર નોંધ લેવામાં આવે છે. ઇ. સ. ૧૮૯૫માં વડોદરા દેશી કેળવણી ખાતા તરફથી સદગત પ્રો. મણિલાલ નામ્ણભાઈ દ્વિવેદી બી. એ., દ્વારા તૈયાર થયેલ ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ તેની આજે એકે નકલ વેચાતી મળી શકતી નથી. આ ન્યૂનતા આ અનુવાદથી થોડે ઘણે અંશે પણ જે દૂર થશે તો મારા પરિશ્રમને હું સાર્થક ધરેલા ગણીશ. આ ભાષાન્તરમાં સાક્ષર દ્વિવેદીને દાણે કેટલીક સ્પષ્ટતાઓ થયેલી જેવાય છે અને તેમાં પણ કેટલાંક પ્રાકૃત અવતરણો અને તેના અર્થ સંબંધી ત્રુટિઓ તો ખટકે તેવી છે. તેમ છતાં એ ભાષાન્તર દ્વારા મને આ અનુવાદ તૈયાર કરવામાં જે સુગમતા મળી હોય તે ખદલ હું તેના ચોજકનો આભારી છું. એ દુર્લભ ભાષાન્તરની એક નકલ, શ્રીધુત જીવજીવ્યંદ સાકરચંદ્ર ઝવેરીએ શ્રીભૈનાનંદ પ્રસ્તકાલય (સુરત)ના કાર્યવાદક પાસે મેળવીને મને આ કાર્યમાં જે પ્રોત્સાહન આપ્યું છે તે મદદ એમનો પણ અત્ર ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે ઉપકારનો વિભાગ પૂર્ણ કરાય તે પૂર્વે આ ગ્રંથના અંતમાં આપેલાં અને પરિશિષ્ટો પરત્વે મને સૂચનાઓ કરનાર તેમ જ આ પ્રસ્તાવનાનું મુદ્રણપત્ર તપાસી આપનાર મુનિશ્રી પ્રોપ્રથમિજીવના મુખારક નામનો ઉદ્ગ્રેષ્ઠ ધવો ધટે છે. તેમની સહક્રમતા અરેખર અભિનંદનીય છે.

અંતમાં એટલું જ ઉમેરીશ કે આ પ્રસ્તાવના તૈયાર કરતી વેળા જે ગ્રંથો દસ્તગત હતા તે અત્યારે નહીં હોવાથી દરેક વિગત ફરીથી તપાસી જવાની સુગમતા મળી શકી નથી. એથી તેમજ અન્ય કોષ કારણસર આ પ્રસ્તાવનામાં જે કોષ સ્તિઓ ઉપસ્થિત થઈ હોય તો તે તરફ માફ સહ્ય એવવા હું સમજાવી સાક્ષરોને વિનવું છું.

ભગતવાડી, શૂલેશ્વર,
મુંબઈ
આવજી કૃષ્ણ દાશી,
વી. સં. ૨૪૫૬.

હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠાંક
પ્રસ્તાવના	૧-૧૪
૧ ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધનો અનુવાદ	૧-૨૨૨
૨ શ્રીમદ્ગાદુ ને વરાહમિહિરનો પ્રબન્ધ	૧-૭
૩ શ્રીઆર્યનન્દિયનો પ્રબન્ધ... ..	૮-૧૧
૪ શ્રીશુવદેવસુરિનો પ્રબન્ધ	૧૨-૧૬
૫ શ્રીઆર્યખપટાચાર્યનો પ્રબન્ધ	૧૭-૨૦
૬ શ્રીપાદલિસાચાર્યનો પ્રબન્ધ	૨૧-૨૬
૭ શ્રીવૃદ્ધવાદી ને શ્રીસિદ્ધસેનનો પ્રબન્ધ	૨૭-૩૮
૮ શ્રીમદ્દક્ષણદીપ્તિનો પ્રબન્ધ	૩૯-૪૪
૯ શ્રીહરિભદ્રસુરિનો પ્રબન્ધ	૪૫-૪૯
૧૦ શ્રીઅખખદ્વિસુરિનો પ્રબન્ધ	૫૦-૮૩
૧૧ શ્રીહેમચન્દ્રસુરિનો પ્રબન્ધ	૮૪-૯૭
૧૨ શ્રીહર્ષકવિનો પ્રબન્ધ	૯૮-૧૦૪
૧૩ શ્રીહરિદરનો પ્રબન્ધ	૧૦૫-૧૦૯
૧૪ શ્રીઅમરચન્દ્રકવિનો પ્રબન્ધ	૧૧૦-૧૧૩
૧૫ મહાનકીર્તિનો પ્રબન્ધ	૧૧૪-૧૧૭
૧૬ સાલવાહનનો પ્રબન્ધ	૧૧૮-૧૩૨
૧૭ વંદ્યુલનો પ્રબન્ધ	૧૩૩-૧૩૮
૧૮ શ્રીવિક્રમાદિત્યનો પ્રબન્ધ	૧૩૯-૧૪૬
૧૯ વિક્રમાર્ક ચગિત્ર	૧૪૭-૧૪૮
૨૦ નાગાર્જુનનો પ્રબન્ધ	૧૪૯-૧૫૧
૨૧ વાસરાજ ઉદયનનો પ્રબન્ધ	૧૫૨-૧૫૫
૨૨ લક્ષ્મણસેનનો પ્રબન્ધ	૧૫૬-૧૫૯
૨૩ મહાનવર્મનો પ્રબન્ધ	૧૬૦-૧૬૪
૨૪ રાત્ર આવકનો પ્રબન્ધ	૧૬૫-૧૭૧
૨૫ આસકનો પ્રબન્ધ	૧૭૨-૧૭૬
૨૬ શ્રીવરગુપ્તાલ ને તેજપાલનો પ્રબન્ધ	૧૭૭-૨૨૨
પરિશિષ્ટા	૨૨૩-૨૪૧
શ્રીપાદલિપ્તિસુરિવૃત્ત વીરસ્તુતિ (સાવસુરિ)	૨૨૩-૨૨૮
પ્રકીર્ણક ટિપ્પણક	૨૨૯-૨૪૦
શ્રીદશગૃહવિક સત્રની સુવર્ણમંલિત આદ્ય ગ્રાથા (સાવસુરિ)	૨૪૧
આભાષણ	૨૪૨-૨૪૪

પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા દ્વારા સંપાદિત અન્ય ગ્રંથો

અનેકાર્થરત્નમંજૂષા-અષ્ટલક્ષાર્થો વગેરે સંસ્કૃત પ્રસ્તાવના સાથે
આદ્યત દર્શન દીપિકા યાને જૈનતત્ત્વપ્રદીપનું વિસ્તૃત વિવેચન
અત્તુવિંશતિકા સટીક ગુજરાતી અનુવાદાદિ સહિત

અત્તુવિંશતિગિનાન્દરત્નુતિ સટીક " " "

અત્તુવિંશતિગ્રન્થ વિવિધ પરિચિષ્ટાદિ સહિત (ફા. ગુ. સ.)

જૈનધર્મવરરત્નોત્તમ મેસ્કૃત દીકા અને પ્રસ્તાવનાદિ સહિત

તત્ત્વાર્થસૂત્ર ગુજરાતી અનુવાદ સહિત

તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (ભા. ૧-૨) સભાષ્ય અને સટીક

ન્યાયકુસુમાન્જલિ ગુજરાતી અને અંગ્રેજી અનુવાદ સહિત

નવતત્ત્વસંગ્રહ

પદ્યાનંદ મહાકાવ્ય સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી પ્રસ્તાવનાદિ સહિત (G. O. S.)

પ્રિયંકરનૃપકથા અને ઉપસર્ગદરસ્તોત્તમ પરિચિષ્ટાદિ સહિત.

ભક્તામર, કલ્યાણુર્મદિર અને નમિલ્લિલુ રત્નોત્તમો અંગ્રેજી અનુવાદાદિ સહિત

ભક્તામરસ્તોત્રની પાદપૂર્તિરૂપ કાવ્યસંગ્રહ (ભા. ૧-૨) ગુજરાતી
અનુવાદાદિ સહિત.

વૈશાખ્યરમમજરી ગુજરાતી અનુવાદ અને વિવેચન સહિત.

કુંગારવૈશાખ્યતર્કમિશ્રી ગુજરાતી અનુવાદાદિ સહિત.

શૌભનરત્નુતિ વિવિધ દીકાઓ ને સંસ્કૃત જૂમિકાદિ સહિત.

સ્તુતિઅત્તુવિંશતિકા સંસ્કૃત દીકા અને ગુજરાતી અનુવાદાદિ સહિત.

બુદ્ધલાલપદા

A descriptive catalogue of the Jaina Mss. vol. 1-III.

(Bhandarkar Oriental Research Institute)

આદ્યત જીવન જ્યોતિ (ભા ૧-૧૨)

ગણિતતિલક સંસ્કૃત દીકાદિ સહિત (Gaekwad's O. Series).

English translation of Jaina dars'ana.

આ જગતમાં ખરેખર વિનય વડે વિનીત એવા શિષ્યે શ્રુતરૂપ સમુદ્રના પારને પામેલા તેમજ (આવશ્યક) ક્ષિપાને વિષે તત્પર એવા ગુરુની પાસે વિધિપૂર્વક સર્વ શીખવું જોઈએ. (અને) ત્યાર પછી ભવ્ય (જીવો) ના ઉપકાર માટે કલેશનો વિનાશ કરનારી દેશના તેમજ

૫ વિસ્તારથી જોઈએ. તેનો વિધિ આ પ્રમાણે છે:—સ્ખલનાથી રહિત, મિલનથી મુક્ત અને અક્ષરોથી પરિપૂર્ણ એવી રીતે સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ. આમ અને મનોવેષક રીતિથી અર્થ કહેવો જોઈએ. ચારે બાજુ સમ્યોને વિષે દંષ્ટિ રાખી કાચગુપ્તિથી ગુપ્ત એવા, (ઉપદેશક) અર્થનું જ્ઞાન થાય ત્યાં સુધી આસપાસ સમ્યો તરફ દંષ્ટિ રાખી દેશના આપવી. ૧૦ (એવા) વક્તાને (ચારિત્ર) અને પ્રબંધોનું કામ પડે છે. તેમાં શ્રીકૃષ્ણભ (સ્વામી) થી માંડીને તે વર્ધમાન સુધીના તીર્થકરોનાં, મંત્રવર્તી પ્રમુખ રાજાઓનાં, તેમજ આર્યરક્ષિત પર્યંતના મુનિઓનાં વૃત્તો 'ચરિત' કહેવાય છે; ત્યાર પછીના સમયમાં થયેલા મનુષ્યોના વૃત્તો તો 'પ્રબંધ' કહેવાય છે.

૧૫ હવે અમે શ્રુતપ્રમુખથી સાંભળેલા, વિશાળ, તેમજ રસમય એવા ચોવીસ પ્રબંધોનો અંગ્રહ કરીએ છીએ. તેમાં સ્ત્રિ-પ્રબંધો ૧૦ છે. કવિ-પ્રબંધો ૪ છે, ભૂપતિ-પ્રબંધો ૭ છે, અને રાજ્યના અંગરૂપ આત્મના પ્રબંધો ૩ છે, એમ (કુલ) ત્રીસ થાય છે. (જોઈએ) (૧) ભદ્રબાહુ ને વરાહનો, (૨) આર્યનંદિલ ક્ષપણક (સાધુ) નો, (૩) જીવદેવસૂરિ, ૨૦ (૪) આર્યમ્પટસૂરિનો, (૫) પાદક્ષિપ્ત પ્રજ્ઞનો, (૬) વૃદ્ધવાદી ને સિદ્ધસેનનો, (૭) મહુવાદીનો, (૮) હરિભદ્રસૂરિનો, (૯) અપ્પભદ્રસૂરિનો, (૧૦) હેમ(ચન્દ્ર)સૂરિનો, (૧૧) શ્રીહર્ષ કવિનો, (૧૨) હરિહર કવિને (૧૩) અમરચન્દ્ર કવિનો, (૧૪) દિગંબર મદનકીર્તિ કવિનો, (૧૫) સાતવાહનનો, (૧૬) વેંચૂલનો, (૧૭) વિક્રમાદિત્યનો, (૧૮) નાગા- ૨૫ લુનનો, (૧૯) હિમ્વનનો, (૨૦) લક્ષ્મણનો, (૨૧) મદનવર્માનો, (૨૨) રત્નનો, (૨૩) આભડનો, અને (૨૪) વસ્તુપાલનો. તેમાં પ્રથમ (૩) 'ભદ્રબાહુ-વરાહનો પ્રબંધ (વર્ણવાય છે) :—

૩૦ દક્ષિણપથને વિષે 'પ્રતિધાન' પુરમાં ભદ્રબાહુ અને વરાહ નામના બે સાધુ કુમારો નિર્ધન અને આશ્રય વિનાના (પરતુ) -શુદ્ધિચાતુર્ય વસતા હતા ત્યાં ચત્તોભદ્ર નામના, આદ્યપૂર્વકર પદાર્થો ભદ્રબાહુએ અને

૧ પૂર્વનો અર્થ અને તેની સંખ્યા વગેરે માટે જુઓ ભદ્રામરજનોત્રની પાદપૂતરૂપે દાખલચરણનો પ્રથમ વિભાગ (પૃ. ૫૦-૫૨)

વરાહે તેમની એ દેશના સંભળી કે વિવિધ પ્રકારના ભોગો નાશ પામ-
વાના સ્વભાવવાળા છે અને એના વડે જ આ સંસાર છે. તત્સ્વતી ખાતર
હે લોકો ! પરિશ્રમણ કરો; (અન્ય) ચોષ્ટાઓથી સર્જે. જે અમારાં
વચન ઉપર શ્રદ્ધા હોય તે આશ્વારથ સેંકડો પાસના નાશથી નિર્મળ
ખેલા ચિત્તને કોઈક આત્મનિષ્ઠ સુખના સ્થાનને વિશે સ્થાપો.
આટલું જ સંભળતાં પ્રતિબોધ પામેલા તે (જે કુમારો) ઘેર જઈ ૧ મન્દણા
કરવા લાગ્યા કે શા માટે આપણે જન્મ દોષદ ગુમાવીએ છીએ ? એક
તો ભોગનું સાધન નથી, એથી આપણે યોગ સાધવો જોઈએ.

૫

આગળ ગાયન, (ખંને) બાણ ઉપર દક્ષિણના સરસ કવિઓ અને
પાછળ આમરધારી લલનાઓનાં કંકણનો લીલાત્મક રેરણુકાર એ પ્રમાણે
જે (ભોગસામગ્રી) હોય તો અંસારના રસનો આસ્વાદ કરવામાં હે
મન ! તું લપટ બન; નહિ તો વિકટપથી વિમુખ એવી સમાધિને વિશે
તું એકદમ પ્રવેશ કર.

૧૦

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને બને લાઇઓએ દીક્ષા મહણુ કરી.
ભદ્રબાહુ ચૌદપૂર્વના ધારક અને ષષ્ઠીસ ગુણોથી પરિપૂર્ણ આચાર્ય
બન્યા. તેઓ (૧) દશવૈકાલિક, (૨) ઉત્તરાધ્યયન, (૩) દશાશ્વતરકંઠ,
(૪) કલ્પ, (૫) વ્યવહાર, (૬) આવશ્યક, (૭) સૂર્યપ્રગટિ, (૮)
સૂત્રકૃત, (૯) આચાર-અંગ અને (૧૦) ઋષિભાષિત એ નામના
દશ ગ્રંથોની (બધી મળીને) દશ નિયુક્તિ રચનાર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.
વળી તેમણે ભદ્રબાહુવી નામની સંહિતા પણ રચી. તે મમયમાં આચાર્ય-
સંભૂતિવિજય પણ ચૌદપૂર્વધર હતા. ગ્રીયસોભદ્રસૂરિ સ્વર્ગે ગયા.
(૫૭) ભવ્ય (૭૫) ૧૫ કમળને (વિકસાવવામાં) સર્વસમાન એવા
ભદ્રબાહુ અને સંભૂતિવિજય પરસ્પર સ્નેહ ધારણ કરતા 'ભરત'
(ક્ષેત્ર)નાં જુદા જુદા વિચરવા લાગ્યા. વરાહ પણ વિદ્વાન હતા, પરંતુ
મોટા અભિમાનરૂપ પર્વત ઉપર ચઢેલા તેઓ ભદ્રબાહુ નામના પોતાના
બંધુ પાસે 'સૂરિ' પદ માયવા લાગ્યા. (તેમને) ભદ્રબાહુએ કહ્યું કે

૧૫

૨૦

૨૫

૧ વિચારની આપણે.

૨ ચામર હલાવવા જતા કંકણો મળે તે.

૩ રપર્ણનાદિ પાંચ કન્દિયો પરત્વેના પાંચ સવર, નવ પ્રકારનું અદ્યયર્થ,
કોપાદિ ચાર કષાયોથી મુક્તતા, અહિંસાદિ પાંચ મહાવ્રત, પાંચ પ્રકારના આચાર,
પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણો એ ૩૬ ગુણો છે.

૩૦

હે વત્સ ! તું વિદ્વાન છે; ક્રિયાશીલ છે, પરંતુ અભિમાની છે; (વાસ્તે)
અમે (તારા જેવા) અભિમાનીને ‘ સૂરિ ’ પદ આપતા નથી. આ સાચું
હોવા છતાં તેને ન રુચ્યું; કેમકે ગુરુનું (સત્ય અને) નિર્મળ વચન પણ
અલબ્ધને કાને પડતાં (તેને) મોઢું થઈ ઉપજાવે છે. આથી કરીને તેણે મત
(દીક્ષા)નો ત્યાગ કર્યો. મિથ્યાત્વી બની તેણે ફરી પ્રાણલુપ્તો વેષ ગ્રહણ કર્યો.

દીક્ષા-અવસ્થા દરમ્યાન કરેલા શાસ્ત્રના અભ્યાસ દ્વારા અર્ચનો બાણકાર
બનેલ હોવાથી વારાહસંહિતા છત્યાદિ નવીન શાસ્ત્ર રચવામાં તે પ્રગલ્ભ
બન્યો અને સોડમાં કહેવા લાગ્યો કે હું બાળપણમાં લક્ષ્મ (કાઢવા)નો
અભ્યાસ કરતો હતો. (એટલે) તેના વિચારમાં જ તદ્દીન રહેતો હતો.

એક દિવસ ‘ પ્રતિજ્ઞાન ’ (નગર)ની બહાર (પડેલા) એક પથર ઉપર
મેં લક્ષ્મ માંડ્યું (કાઢ્યું) અને સાંજના તે જૂંસી નાખ્યા વિના જ રવસ્થાને
આવી હું સુઈ ગયો. સુતા પછી મને તે લક્ષ્મ જૂંસ્યા વિનાનું રહી ગયેલું
યાદ આવ્યું એટલે હું તે જૂંસી નાંખવા ત્યાં ગયો. (ત્યારે) ત્યાં લક્ષ્મ વડે
અધિષ્ઠિત પથર ઉપર સિંહ ખેડેલો હતો. તેમ છતાં તેના ઉદર-પ્રદેશમાં

હાથ ધાલી મેં લક્ષ્મ જૂંસી નાંખ્યું. તેટલામાં તો એ સિંહ સાક્ષાત્ સૂર્ય જ
બની ગયો. અને તેણે મને કહ્યું કે હે વત્સ ! તારા દૃઢ નિશ્ચયથી તેમજ
લક્ષ્મ-ગ્રહને વિષેની તારી ભક્તિથી હું ધણો ખુશી થયો છું; હું સૂર્ય છું,
તું વર માગ. ત્યાર બાદ મેં કહ્યું કે હે નાય ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હોય

તો આપના વિમાનમાં મને ચિરકાલ પર્યંત રાખો અને મને સંપૂર્ણ જ્યોતિષક
દેખાડો. ત્યાર પછી સૂર્યે મને ઘણા વખત સુધી પોતાના વિમાનમાં રાખી
આકાશમાં ફેરવ્યો. સૂર્યે મારે વિષે સંક્રમણ કરેલા અમૃતથી સંતૃપ્ત બનેલા
એવા મને જૂખ, તરસ વગેરે દુઃખોનો અનુભવ ન થયો. (આ પ્રમાણે)

કૃતકૃત્ય થયેલો હું સૂર્યની રજા લઈ મારા યાન વડે દુનિયા ઉપર ઉપકાર
કરવા માટે (આ) મહીર્મડગ ઉપર ફરે છું. મને વરાહભિહિર કદી
બોલાવેલો. આ પ્રમાણે એ સ્વચ્છંદપણે પોતાની પ્રખ્યાતિ કરવા લાગ્યો.
સંભાવનાને લીધે લોકમાં એ ઘણી પૂજા પામ્યો અને તેણે ‘ પ્રતિજ્ઞાનપુર ’-

ના રાત્રિજિત રાત્રને પોતાની કગાના સમુદાય વડે રાજ કર્યો. (એથી)
તેણે એને પોતાનો પુરોદિત બનાવ્યો, કેમકે ઔરવ માટે ગુણોની જરૂર

■ નહિ કે સાતિનો આડંબર (અર્થાત્ જાતિના આડંબરથી ગૌરવ મળતું
નથી, પરંતુ એ ગુણોથી મળે છે). વનમાં ઉત્પન્ન થયેલા કુસુમનું
(સાદર) ગ્રહણ કરાય છે, જ્યારે પોતાના દેહને વિષે ઉદ્બલવેલો (હોવા
છતાં તે) મેલનો ત્યાગ કરાય છે.

(હવે) આ (વરાહમિહિર) 'વેનામરોની નિન્દા કરવા લાગ્યો કે આ બાપડા કામગામો સું બળે છે ! માખીની માફક બહુમણ કરતાં અને (ઉપાશ્રવણ) બંદીખાને પડેલા હોય તેવા કુચેલકો (જેમ તેમ) વખત પમાડ કંચે છે, બંધે તેઓ તેમ કરે એ સાંભળીને શ્રાવકોના મસ્તકમા શ્વેત ઉત્પન્ન થયું (એટલે કે તેમને ઝાંઝ ચડી) (તેઓ કહેવા લાગ્યા કે) અમારા જીવનને ધિક્કાર છે કે અમે ગુરની અવસ્થા સહન કરી રહ્યા છીએ. (પણ) શું કરીએ ? આ કળાવાળો છે એટલે રાજાં એને પૂજે છે, અને જેને રાજા પૂજે તેને બધા પૂજે, બંધે એમ હો તો પણ અમે સૌથી પ્રથમ શ્રીભદ્રબાહુને બોલાવીએ છીએ આ પ્રમાણે મનસુા કરીને તેમણે તેમજ ક્યું શ્રીભદ્રબાહુ (ત્યા) આબ્યા સ્પર્ધાપૂર્વક (અર્થાત્ એક બીજાથી ચડિયાતો એવો) શ્રાવકોએ પ્રવેશ-મહોત્સવ કર્યો સુસ્થાનમા ગુરને ઉતાર્યો અને ગૈજ મધ્યે વ્યાખ્યાનના રમતો આસ્વાદ લેવા લાગ્યા ભદ્રબાહુના આગમનથી તે વરાહુ આન થઇ ગયો, પરંતુ તેમના પ્રતિ અપકાર કરવા તે સમર્થ થયો નહિ.

૫

૧૦

૧૫

એવામા વરાહમિહિરને વેર પુન અવતર્યો તેના જન્મથી મતોષ પામેલા તેણે ધણું ધન ખરચ્યું વળી લોક તરફથી તે મન્માન પામવા લાગ્યો પુત્રનું સૌ વર્ષનું આયુષ્ય છે એમ તેણે ગણ પ્રમુખ લોક આગળ ભરી મઝા મમકા નિવેદન કર્યું તેને વેગ ઉત્તમ મઝાયો

એક દહાડો અમામા વરાહુ કહેવા લાગ્યો કે અહો ભદ્રબાહુ મારા સમા ભાઇ હોવા છતાં પુત્રના જન્મ-ઉત્તમ પ્રસંગે (મારે ત્યા) આબ્યા નહિ, વારતે તેઓ (માગથી) બાજી છે. આવું સાંભળીને શ્રાવકોએ ભદ્રબાહુને વિનંતિ કરી કે એ આગ આમ કહે છે, વારતે આપ એક દિવસ તેને ઘેર જઈ આવો, નાહક તેના ક્રોધમા શુદ્ધિ ન કરેા શ્રીભદ્રબાહુએ કુમારુ કે બે (વાગ) કલેસ તમે શા સાર કરાવો છો ? માતમે દિવસે રાત્રે બિલાડીને દાથે આ બાગકું મૃત્યુ થનાર છે (એ પ્રમાણે) તેનું મળ્યુ થતા શોક દૂર કરાવના માટે પણ જતુ જ પડશે ત્યારે શ્રાવકોએ કહ્યું કે એ બાલણે આ બાગકું સૌ વર્ષનું આયુષ્ય છે એમ રાજા આગળ કહ્યું છે. અને આપ આમ કુરમાવો છો એ શું ? શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું કે પ્રત્યક્ષ એ જ્ઞાનનો સાર છે અને એ પાસે જ (આવેતો) છે. (એ સાંભળી) શ્રાવકો મુગા રહ્યા. (પછી) સાતમો દિવસ આવી પહોંચ્યો (તે જ દિવસે) બે ગ્રહર જોટલી રાત્રિ

૨૦

૨૫

૩૦

- અતીત/યતાં જાળકને સ્તંભપાન કરાવવા માટે ધાત્રી ત્યાં જ બેડી. અન્ય જનોની હીનચાલથી ખારણુની શાખ ઉપર ચૂકેલો આગળો જાળકના માથા ઉપર પડ્યો. (આથી) જાળકનું મરણ થયું. (અને) વરાહના મરમાં રહેન શરૂ થયું. લોક બેગા થયા. ભદ્રપ્રાહુએ પણ શ્રાવકોને કહ્યું કે રોક
- ૫ 'દૂર કરનાર ધર્માચાર્ય છે-રોક દૂર કરવો એ ધર્માચાર છે; વાસ્તે ત્યાં હવે આપણે જવું જોઈએ. સેંકડો શ્રાવકો સહિત આચાર્ય ત્યાં ગયા. શોકથી વ્યાકુળ હોવા છતાં વરાહે અભ્યુત્થાન વગેરે દ્વારા તેમનો ઉચિત (સત્કાર) કર્યો, અને કહ્યું કે-હે આચાર્ય !' આપનું જ્ઞાન સાચું હતું, પરંતુ ખિસાડીથી મૃત્યુ ન ચતાં આગળથી તેમ થયું. ભદ્રપ્રાહુએ કહ્યું
- ૧૦ કે તે લોખંડના આગળના આગળના ભાગ ઉપર ખિસાડી આસેબેલી છે; અમે અસત્ય બોલતા નથી. આગળો લાવી બોલો તો તેવો જ નીકળ્યો. ત્યારે વરાહ બોલ્યો કે પુત્રનું સો વર્ષનું આયુષ્ય છે એવું જે મેં રાત્રિ આગળ નિવેદન કર્યું હતું તે વિક્ષણ જવાથી જટલો મને ખેદ થાય છે તેટલો મને આ પુત્રના મરણના શોકથી યતો નથી. આ અમારાં
- ૧૫ પુસ્તકોને ધિષ્ઠાર હોળે કે જેના આધારે અમે જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો. આ પુસ્તકો જૂઠાં છે; તેથી તે પાણીમાં બોળાએ. એમ કહીને તેણે કુડાઓમાં જળ ભર્યું. પુસ્તકો જેવા તે બોળવા જતો હતો તેવામાં જ ભદ્રપ્રાહુએ હાથ વડે તેને ઝાલી વાંચ્યો અને (કહ્યું કે) તારા પોતાના પ્રમાણથી જ્ઞાનનો લોપ થયો છે તો શા માટે પુસ્તકો ઉપર તું શરૂ થાય છે ? આ પુસ્તકો (તો) સર્વથે કહેલું જ કહે છે, પરંતુ (તેના)
- ૨૦ જાણકાર દુર્લભ છે. અમુક ટેકાણે તારી શુદ્ધિનો વિપર્યાય થયો; (માટે) તું તારી જાતની જ નિન્દા કર. નાથની કૃપા, ધૌવન, વૈભવ, રૂપ, કુળ, પરાક્રમ અને વિદ્વતા એ મઘ વિના અભિમાનના હેતુ છે. વળી ઉન્નતને કયાંથી વિચાર કરવા, જેટલી સૂક્ષ્મ શુદ્ધિ હોય ?
- ૨૫ વાસ્તે પુસ્તકોનો ભંગ ન કર. એ પ્રમાણે તેમણે તેનો નિષેધ કર્યો. (આથી) વરાહ વિલખો ખની ગયો. તેવામાં તેણે પહેલાં જે જૈન મનની નિન્દા કરી હતી તેનાથી પીડા માગેલા ચિત્તવાળો કેાઈ એક શ્રાવક બોલી બીકો કે તમારા જેવા કૃષ્ણ કૃષ્ણો જે અંધારી રાત્રિને વિષે પ્રકાશતા હતા તે રાત્રિ પૂરી થઈ છે અને દશે દિશામાં પ્રકાશ પાડનાર સૂર્યનાં કિરણો વડે દિવસ અત્યારે પ્રકાશે છે; તેમાં ચન્દ્ર પ્રકાશનો નથી તો હે કૌટમણિ ! તારો શો હિસાબ ? એમ કહીને તે નાસી ગયો. આથી વરાહને પુષ્કળ પીડા થઈ. એવામાં રાત્રિ જાતે આવ્યો અને
- ૩૦

તેણે કહ્યું કે હે પંડિત! શોક ન કર, આ તો સંસારની સ્થિતિ છે. તેવારે જિનેશ્વરને વિષે ભક્તિશાળી એક રાજમંત્રીએ કહ્યું કે પેલા આચાર્ય નવા આવ્યા છે કે જેમણે બાળકનું આયુષ્ય માત્ર સાત દિવસનું કહ્યું હતું. એ મહાત્માની વાણી સાચી છે. કોઈએ ભદ્રબાહુ દેખાડ્યા કે તેઓ આ રહ્યા. તે સમયે (વરાહ) બ્રાહ્મણને એવું દુઃખ થયું કે તે તેણે જ જાણ્યું. (પછી) રાજા પણ ગયો, ભદ્રબાહુ પણ ગયા અને લોક પણ પોતપોતાને ઠેકાણે (વેરાઈ) ગયા. રાજાએ શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર્યો, અપમાન થવાથી વરાહે ભાગવતી દીક્ષા લીધી અને ધણું અઘાનકદો વડીને જોઈ ધર્મ ઉપર દ્વેષભાવ રાખનાર દુષ્ટ બંધાર તરીકે તે ઉત્પન્ન થયો. મુનિઓ ઉપર દ્વેષી હોવા છતાં તેમના ઉપર તેનું જોર ચાલ્યું નહિ; કેમકે મહામુનિઓની તપશ્ચર્યા વજ્રખંડરની પેઠે અન્યો પ્રેરેલ વિપ્રરૂપ બાણ વડે ભેદાય તેમ નથી. એથી (અર્થાત્ તે કાબ્યો નહિ એટલે) તે શ્રાવકોને ઉચ્ચદવ કરવા લાગ્યો. તેણે ઘેર ઘેર રાગો ભભાક્યાં. (આથી) દુઃખી શ્રાવકોએ ભદ્રબાહુને આદરપૂર્વક વિનંતિ કરી કે હે ભગવન! આપ હોવા છતાં અમે રાગથી પીડાઈએ છીએ તો શું એ સાચુ છે કે કાથીની ખાંધ ઉપર આરૂઢ થવા છતાં કૂતરા કરડે છે? ગુરુએ જવાબ આપ્યો કે બીજો નહિ. પેલો વરાહભિહિર પૂર્વ વૈરને લીધે તમને પજવે છે. હું ઇન્દ્રના કાચથી પણ તમને ખચાવીશ. ત્યાર બાદ પૂર્વોભાંધી ઉદ્ધાર કરીને તેમણે 'ઉવસગ્ગહર પાસ' ઇત્યાદિ પાંચ ગાથાનું સ્તવન (સ્તોત્ર) ગુપ્ત્યું. લોકોએ તેનો પાઠ કર્યો. (એથી) તરત જ ક્લેશો મટી ગયા. કષ્ટના નિવારણના અભિલાષીઓ આજે પણ એનો પાઠ કરે છે. એ (સ્તવન) અચિન્ત્ય ચિન્તામણિ જેવું છે. શ્રીભદ્રબાહુની વિદ્યા ઉપર જીવનાર ચૈત્યપૂર્વધર સ્થૂલભદ્ર પરમતોને ચૂર્ણ કરતા હતા.

इति श्रीभद्रबाहुधराहमयन्यः ॥ १ ॥

૨૫

(૨)

આર્યનંદિલનો પ્રખન્ધ

‘પદ્મિનીખંડ’ નામના નગરમાં પદ્મપ્રભા નામનો રાજા (રાજ્ય કરતો) હતો. તેને પદ્માવતી (નામની) સ્ત્રી હતી. તે નગરમાં પદ્મદત્ત નામે શેઠ રહેતો હતો. તેને પદ્મચંદ્રા નામની પત્ની હતી. તેમને પદ્મ નામે પુત્ર થયો હતો. વરદત્ત (નામના) સાર્યવાહે પોતાની વૈરોદિત્યા નામની પુત્રી તેને આપી હતી. તેણે તેની સાથે લગ્ન કર્યું હતું.

એક સમયે વૈરોદિત્યાનો પિતા વરદત્ત પરિવાર સહિત દેશાંતરમાં જતાં જતાં વનમાં દાવાનળથી બળી મર્યો. સાસુની શુશ્રૂષા કરતી હોવા છતાં વૈરોદિત્યાનું તેની સાસુ નબાપા કહી અપમાન કરતી. કહ્યું છે કે રૂપ, રહસ્ય, પૈસો, તેજ, સૌભાગ્ય અને પ્રભુતા, એ પિતાના પ્રભાવથી જ અવશ્ય સ્ત્રીઓને પ્રાપ્ત થાય છે. કુકૂલના અગ્નિ જેવાં કઠોર સાસુનાં વચનોથી પીડાતી હોવા છતાં તે દેવને ઠપકા આપતી હતી, (કિન્તુ) સાસુની (કદાપિ) નિન્દા કરતી ન હતી અને ઉલટી વિચારતી કે સર્વ પૂર્વે કરેલાં કર્મોના અનુભવ કરે અને અપરાધ તેમજ ગુણને વિશે અન્ય નિમિત્તમાત્ર છે.^૨

એક દિવસ વૈરોદિત્યાએ નાગેન્દ્રના સ્વપ્ન વડે મૂલવાયેલ ગર્ભને ધારણ કર્યો. (આથી) એને પાપમના ભોજનનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. તેવામાં આયરદક્ષિણ સ્વામીની પેઠે સાડા નવ પૂર્વના ધારક નન્દિલાચાર્ય નામના સૂરિ ઉદ્યાનમાં સમવસર્ધા. વૈરોદિત્યાની સાસુ એમ કહેતી કે આ વહુને પુત્રી આવશે; નહિ કે પુત્ર. આવાં તેનાં, કાનને વિષે કરવતના જેવાં કઠોર વચનથી પીડાયેલી હોઇ તે સતી વહુ સૂરિને વંદન કરવા ગઇ. સૂરિને વંદન કર્યું (અને) પોતાની સાસુ સાથે (જે) નિરોધ (આલસો હતો) તે (તેમને) કહ્યો.

આચાર્યે કહ્યું કે હે વત્સે! આ પૂર્વ કર્મોનો દોષ છે : ક્રોધ સંસારના કારણરૂપ હોવાથી તેની શુદ્ધિ ન કરવી. (કહ્યું. પણ છે કે) ક્રોધ આ લોકમાં પણ ખરેખર શરીરમાં સંતાપ, કંકાસ અને વેર (ઉત્પન્ન) કરે અને પરલોકને વિષે નરકાદિનાં અત્યંત ભયંકર દુઃખ (ઉત્પન્ન) કરે છે. વળી તને પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે. અને તને જે પાપસનો દોહદ

૧ ફોનસ. ૨ કહેવાની મતલબ એ છે કે નિશ્ચય-દષ્ટિએ વિચારના કાંઈ કોઈનો અપરાધી કે ઠપકારક નથી.

ઉત્પન્ન થયો છે તે પણ જેમ તેમ પૂર્ણ થશે આચાર્યના આ પ્રમાણેના વચનથી પ્રસન્ન ચિત્તવાળા બની તે પોતાને ઘેર આવી અને વિચારવા લાગી કે ચાર મહાદેવ દેવતાથી પરિભ્રમ્ય શૂન્ય ઉપર ભ્રમતા અગ્ને એવો ક્રાંત નિર્ગળ ગુણવાળો વિશિષ્ટ મનુષ્ય જોયો નથી કે જેની આગળ, હૃદયમાં ધણી વખતથી એકત્રિત થયેલ દુઃખસુખનું વર્ણન કરીને અમને એક કે અડધી ક્ષણ કે નિશ્ચય નાખવા જોઈએ સમય વિશ્રામ મળે આ ગુરુ (ખરેખર) તેવા છે

૫

પદ્મચર્યાએ પણ ચૈત્ર (માસ)ની પૂનમે ઉપનાસ કર્યો અને 'પુડરીક' તપ (પૂર્ણ) કરાતા ઉદ્ધાપનનો આરભ કર્યો તે દિવસે પતિઓને પાપસથી પરિપૂર્ણ દાન કરાય છે અને સમાનધર્મીઓનું વાતમત્વ કરાય છે તેણે આ બધું કર્યું, પરંતુ વહુ સાથે વેરભાવ હોવાથી તેને તો કુલત્ય પગેરે નહાઈ ના (ખાવા) આપ્યું વહુ તો ચાળીમાં ઉદ્ધૃત કરેલ (ઢાકી રાખેલ) પાપસ છાનામાના લઈ, લુગડે બાધી અને ઘડામાં મૂકીને જળ (ભરવા) માટે જળાશયે ગઈ ઝાડના મૂળમાં ઘડો મૂકીને જેવી તે હાથ પગ ધોવા માટે ગઈ તેવામાં અલિંગજર નામનો જે નાગ પાતા લમાં વસતો હતો તેની પત્નીને ક્ષીરાન્નનો દોહદ થયો હતો તે પૃથ્વી ઉપર આવીને ક્ષીરાન્ન શોષવા લાગી અને ત્યાં ઝાડના મૂળમાં ઘડામાં ક્ષીરાન્ન દેખી તેણે તેનું ભોજન કર્યું અને જે રસ્તે ચઢને (તે) નાગપત્ની આવી હતી તે જ રસ્તે ચઢને તે (ચાલી) ગઈ વૈરોદ્ધ્યા પગ ધોઈને બહાર આવી ત્યારે ક્ષીરાન્ન તેના બેવામાં ન આવ્યું તોપણ તે ગુસ્સે ન થઈ કે તેણે વિરૂપ વચન ન ઉચ્ચાર્યું, કિન્તુ એમ કહ્યું કે જોણે આ ભોજન કર્યું હોય તેનો મનોરથ પૂર્ણ થાઓ આ પ્રમાણે આશીર્વાદ દીધો

૧૦

૧૫

૨૦

આ તરફ ઝાડમાં ધંતાઈ રહેલી અલિંગજરની પત્નીએ તેનો આશીર્વાદ સ્વલબ્ધ્યો અને પોતાને રચાને આવી તેણે પોતાના પતિને તે નિવેદન કર્યો વૈરોદ્ધ્યા (પણ) પોતાને ઘેર આવી ત્યાર બાદ તારે નાગપત્નીએ વૈરોદ્ધ્યાની ઘડોચણને સ્વપ્નમાં કહ્યું કે હું કલ્યાણિની હું અલિંગજર નાગની પ્રિયા છું વૈરોદ્ધ્યા મારી પુત્રી છે, તેને પાપ સનો દોહદ થયો છે, તે તારે પૂર્ણ કરવો, વળી તેની આગળ કહેજે કે તારે પિતર નથી, પરંતુ હું પિતા (પિતર)ની જેમ તારા ઉપર ઉપકાર કરીશ અને સાસુના પરાભવરૂપ અગ્નિના તાપને શાત

૨૫

૩૦

(૨)

આર્યનદિલનો પ્રબન્ધ

‘પદ્મિનીખંડ’ નામના નગરમાં પદ્મપ્રભ નામનો રાજા (રાજ્ય કરતો) હતો. તેને પદ્માવતી (નામની) સ્ત્રી હતી. તે નગરમાં પદ્મદત્ત નામે શેઠ રહેતો હતો. તેને પદ્મચરણ નામની પત્ની હતી. તેમને પદ્મ નામે પુત્ર થયો હતો. વરદત્ત (નામના) સાર્યવાહે પોતાની વૈરોદ્ધ્યા નામની પુત્રી તેને આપી હતી. તેણે તેની સાથે લગ્ન કર્યું હતું.

એક સમયે વૈરોદ્ધ્યાનો પિતા વરદત્ત પરિવાર સહિત દેશાતરમાં જતા જતાં વનમાં દાવાનળથી બળી મુવો. સાસુની શુશ્રૂષા કરતી હોવા છતાં વૈરોદ્ધ્યાનું તેની સાસુ નબાપા કહી અપમાન કરતી. કહ્યું છે કે રૂપ, રક્ત, પેસો, તેજ, સૌભાગ્ય અને પ્રભુતા, એ પિતાના પ્રભાવથી જ અવશ્ય ઓઝોને પ્રાપ્ત થાય છે. રૂકૂલના અગ્નિ જેવાં કઠોર સાસુના વચનોથી ખીડાતી હોવા છતાં તે દૈવને કપડાં આપતી હતી, (કિન્તુ) સાસુની (કદાપિ) નિન્દા કરતી ન હતી અને ઉલટી વિચારતી કે સર્વ પૂર્વે કરેલા કર્મોના અનુભવ કરે છે અને અપરાધ તેમજ ગુણને વિષે અન્ય નિમિત્તમાત્ર છે.^૨

એક દિવસ વૈરોદ્ધ્યાએ નાગેન્દ્રના સ્વપ્ન વડે સૂચવાયેલ ગર્ભને ધારણ કર્યો. (આથી) એને પાપસના ભોજનનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. તેવામાં આય રક્ષિત સ્વામીની પેઠે સાધા નવ પૂર્વા ધારક નન્દિલાચાર્ય નામના સૂરિ ઉદ્યાનમાં સમવસર્વા. વૈરોદ્ધ્યાની સાસુ એમ કહેતી કે આ વહુને પુત્રી આવશે; નહિ કે પુત્ર. આવાં તેનાં, કાનને વિષે કરવતના જેવાં કઠોર વચનથી ખીડાયેલી હોઇ તે સતી વહુ સૂરિને વંદન કરવા ગઇ. સૂરિને વંદન કર્યું (અને) પોતાની સાસુ સાથે (જે) વિરોધ (ચાલતો હતો) તે (તેમને) કહ્યો.

આચાર્યે કહ્યું કે હે વત્સે! આ પૂર્વ કર્મનો દોષ છે. ક્રોધ સંસારના કારણરૂપ હોવાથી તેની વૃદ્ધિ ન કરવી. (કહ્યું. પણ છે કે) ક્રોધ આ લોકમાં પણ અરેખર શરીરમાં સંતાપ, કંઠાસ અને વેર (ઉત્પન્ન) કરે છે અને ચરણો અને વિરે નરકાદિનાં અર્ણવ ભયંકર દુઃખ (ઉત્પન્ન) કરે છે. વળી તને પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે. અને તને જે પાપસનો દોહદ

૧ ફોતરા. ૨ કહેવાની મતલબ એ છે કે નિશ્ચય-દષ્ટિએ વિચારતા કોઇ કાઇનો અપરાધી કે કપકારક નથી.

ખુશી થઇ તેને એ નૃપુર આપ્યાં (અને કહ્યું કે) આજથી હે વત્સ ! તારે પાતાળમાં આવવું અને નાગો પણ તારે ઘેર આવશે. તેણે આવી કૃપા કરી. (ત્યાર બાદ) એ વૈરોટ્યા પાતાળમાં જવા આવવા લાગી. નાગના વરદાનથી પુત્રનું નામ નાગદત્ત પાડ્યું. તે સમયે શ્રીઆર્યનંદિલે ક્ષપણકે વૈરોટ્યાના સસરા પદ્મદત્તને કહ્યું કે તારે વહુની આગળ કહેવું કે નાગને ઘેર જઇ તારે નાગને કહેવું કે તમારે લોક ઉપર ઉપકાર કરવો; કેાકને દંશ ન દેવો. મરિનું તે વચન સસરાએ વહુને અને વહુએ નાગને કહ્યું. વૈરોટ્યા ત્યાં ગઇ અને જાએ સ્વરે બોલી કે તે અલિંગરની પત્ની જ્યવતી વર્તો, તે અલિંગર પણ જ્યવતીથી હો કે જેણે પિયર વિનાની અને પિયરવાળા કરી-મારી પિયરની ભૂખ જાંગી અને અનાથને સનાય કરી. હે નામકુમારો ! મહાત્મા આર્યનંદિલે આજ્ઞા કરી છે કે લોકને પીડા ન કરવી, (કિન્તુ) સોકના ઉપર ઉપકાર કરવો. (એમ કહી) વૈરોટ્યા કરીથી પોતાને ઘેર ગઇ. ગુરુએ નવીન વૈરોટ્યાસ્તોત્ર રચ્યું. જે વૈરોટ્યા-સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે તેને સર્પનો ભય નથી. વૈરોટ્યા બધા સર્પોને પોતાના ગુરુ પામે લાવી અને તેમને ઉપદેશ સંભળાવ્યો. એથી તેઓ શાંત ચિત્તવાળા થયા. નાગદત્ત નામનો વૈરોટ્યાનો પુત્ર સૌભાગ્યની રંગભૂમિ બન્યો. પદ્મદત્તે પોતાની પત્ની સહિત વ્રત ગ્રહણ કર્યું, અને તપશ્ચર્યા કરીને તે સ્વર્ગે સંચર્યો. પદ્મયશા પણ તે દેવપણાને પામેલા ઇન્દ્રાસિદ્ધિવાળા (પોતાના પતિ) ની દેવી તરીકે ઉત્પન્ન થઇ. વળી વૈરોટ્યા નાગેન્દ્રના ધ્યાનપૂર્વક મરીને ધરણેન્દ્રની પત્નીરૂપે ઉત્પન્ન થઇ. ત્યાં પણ એનું નામ વૈરોટ્યા (જ) રહ્યું.

इति श्रीआर्यनन्दिलप्रवचः ॥ २ ॥

કરીશ. એ પાડોશજે સવારે વૈરોટ્યાને ક્ષીરાન્નનું બોજન કરાવ્યું. જેનો દોહદ પૂર્ણ થયો છે એવી તેજે પુત્રને જન્મ આપ્યો. (પેલી) નાગપત્નીએ પણ સો પુત્રોને જન્મ આપ્યો. વૈરોટ્યાના પુત્રનું નામ પાડવાને દિવસે નાગે ઉત્સવ કર્યો. ત્યાં પહેલાં (તેનું) પિયર હતું ત્યાં પાતાલમાં રહેનારા

૫ નાગોએ ધ્વજશૃંગ બનાવી તેને શશુગાર્યુ દાધી, ઘોડા જેવાં ઉત્તમ વાહન અને પાવણ વર્ગ સાથે નાગલોકા આવ્યા. તેમણે તેના ધરને લક્ષ્મી વડે ભરી દીધું. પતિ અને પુત્રોથી સુકૃત અલિંબરની પત્ની દિવ્ય વસ્ત્ર, પટકૂલ, મર્વ અવયવો માટેનાં સુવર્ણ અને રત્ન વડે જડેલાં આભૂષણો ઇત્યાદિ સહજ, મનોહર વસ્તુસમૃદ્ધ, વૈરોટ્યાને પુત્રી-

૧૦ રૂપે સ્વીકારેલી હોવાથી તેને પૂરું પાડવા લાગી. વૈરોટ્યા અલિંબરની પત્નીને ઘેર રાજ જતી આવતી. અલિંબરની પત્ની વૈરોટ્યાનો અતિશય સત્કાર કરતી અને તેની પૂજા કરતી. માત્ર તેવા પ્રકારનું (વહુનું) પિયર મેલાપક જેવું જોઇ વહુનો સત્કાર કરવા લાગી, (ક્રમકે) સોકો પૂજાયેલાની પૂજા કરે છે. વૈરોટ્યાના રક્ષણ માટે નાગપત્નીએ પોતાના

૧૫ નાના સો સર્પપુત્રો સમર્પ્યા. તેજે સાપોને ધડામાં રાખ્યા. ત્યાં ઠાઠક કામ કરનારીએ અગ્નિથી તપેલી યાળીના મુખ ઉપર એ માપવાળો ધડો મૂક્યો. (દીઠો એવો) તરત જ વૈરોટ્યાએ તે ઉતારી લીધો. ત્યાર બાદ પાણી છાંટીને તે (સર્પો)ને સ્વસ્થ કર્યા. (પરતુ) એક સાપનું બચ્ચું પૂંછડા વિનાનું થયું. ત્યારે તે બૃમિ ઉપર સ્થપિત થતું ત્યારે

૨૦ વૈરોટ્યા કહેતી કે બાંડો જીવો-બાંડાને. ઘણી ખમા. વૈરોટ્યાના પુત્ર ઉપરના સ્નેહથી મોહ પામેલા તે બધા બાંધવરૂપ સર્પો રેશમી વસ્ત્ર, રત્ન, સુવર્ણ વગેરે તેને આપીને તેમજ નામકરણ (વિધિ) કરાવીને પોતાને સ્થાને ગયા. નાગના પ્રભાવથી વૈરોટ્યા માનને પાત્ર થઇ-એનો ભાવ વધ્યો.

એક દહાડો પોતાના પુત્રને પૂંછડા વિનાનો જોઇ અલિંબરને

૨૫ ગુસ્સો ચડ્યો કે ક્યા કુષ્ટે મારા પુત્રને પૂંછડા વિનાનો કર્યો? ત્યાર પછી વૈરોટ્યાએ મારા પુત્રને પૂંછડા વિનાનો કર્યો છે એમ અવધિજ્ઞાન વડે જાણી વૈરોટ્યાના ઉપર પૂર્વે પ્રસન્ન થયેલા હોવા છતાં તે ગુસ્સે થયો. ગુસ્સામાં તે વૈરોટ્યાનું અનિષ્ટ કરવા તેને ઘેર ગયો. અલિંબર શરીર ગોપ-વીને ધરમાં રહ્યો. અંધારામાં વૈરોટ્યા ધરના અંદરના ઝોરડામાં જ્યારે દાખલ થઇ ત્યારે તે બોલી કે બાંડો ચિરકાળ જીવો. એ સાંભળીને નાગરાજે

ખુશી થઇ તેને બે નૂપુર આપ્યાં. (અને કહ્યું કે) આજથી હે વત્સ ! તારે પાતાળમાં આવવું અને નાગો પશુ તારે ધેર આવશે. તેણે આવી કૃપા કરી. (ત્યાર બાદ) એ વૈરોટ્યા પાતાળમાં જવા આવવા લાગી. નાગના વરદાનથી પુત્રનું નામ નાગદત્ત પાડ્યું. તે સમયે શ્રીઆર્યનદિલ્લ ક્ષપણુકે વૈરોટ્યાના સસરા પદ્મદત્તને કહ્યું કે તારે વહુની આગળ કહેવું કે નાગને ધેર જઇ તારે નાગને કહેવું કે તમારે લોક ઉપર ઉપકાર કરવો; કોઇને દંડ ન દેવો. સરિનું તે વચન સસરાએ વહુને અને વહુએ નાગને કહ્યું. વૈરોટ્યા ત્યાં ગઇ અને જામે સ્વરે બોલી કે તે અલિંગરની પત્ની જયવેતી વતે, તે અલિંગર પશુ જયનરીલ હો કે જેણે પિયર વિનાની મને પિયરવાળી કરી-મારી પિયરની બૂખ લાગી અને અનાયને સનાથ કરી. હે નાગકુમારો ! મદાત્મા આર્યનદિલ્લે આજ્ઞા કરી છે કે લોકને પીડા ન કરવી, (કિન્તુ) લોકના ઉપર ઉપકાર કરવો. (એમ કહી) વૈરોટ્યા કરીયા પોતાને ધેર ગઇ. ગુરુએ નવીન વૈરોટ્યાસ્તોત્ર રચ્યું. જે વૈરોટ્યા-સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે તેને સર્પનો ભય નથી. વૈરોટ્યા બધા સપેને પોતાના ગુરુ પાસે લાવી અને તેમને ઉપદેશ સંભળાવ્યો. એથી તેઓ શાંત ચિત્તવાળા થયા. નાગદત્ત નામનો વૈરોટ્યાનો પુત્ર સૌભાગ્યની રંગબૂમિ બન્યો. પદ્મદત્તે પોતાની પત્ની સહિત મત મહથ્થુ કર્યું, અને તપશ્વર્ધા કરીને તે સ્વર્ગે સંચર્યો. પદ્મયશા પશુ તે દેવપણાને પામેલા ઇન્દ્રાસિદ્ધિવાળા (પોતાના પતિ)ની દેવી તરીકે ઉત્પન્ન થઇ. વળી વૈરોટ્યા નાગેન્દ્રના ખ્યાનપૂર્વક મરીને ધરણેન્દ્રની પત્નીરૂપે ઉત્પન્ન થઇ. ત્યાં પશુ એનું નામ વૈરોટ્યા (જ) રહ્યું.

इति श्रीआर्यनन्दिलप्रवचः ॥ २ ॥

(૩)

શ્રીજીવદેવસૂરિનો પ્રબન્ધ

- ‘ગૂર્જર’ જૂમિમાં લાચુ દેવતાએ સ્થાપન કરેલું એવું ‘વાયટ’ નામનું મંદારચાન હતું. ત્યાં ધર્મદેવ નામનો ધનિક શ્રેષ્ઠી (વસતો) હતો. તેની શીલવતી નામની પત્ની દેહધારી ગૃહલક્ષ્મી જેવી હતી. તે (દંપતી)ને મહીધર અને મહીપાલ (નામના) બે પુત્રો હતા. મહીપાલ (બહુ) રમતિયાળ હોઇ કળાનો અભ્યાસ કરતો નહિ, તેથી તેના પિતાએ તેને હાંકી કાઢ્યો. આથી ગુસ્સે થઇ તે અન્ય દેશમાં ગયો. ધર્મદેવ શ્રેષ્ઠી પરલોક પામ્યો અને મહીધરે ‘વાયટ’ ગમ્મના શ્રીજિનદત્તસૂરિના અરણ્યે દીક્ષા લીધી. તેઓ રાશિદ્વલસૂરિ નામના આચાર્યેન્દ્ર બન્યા. મહીપાલ પણ પૂર્વ દિશામાં આવેલા ‘રાજગૃહ’ નગરમાં દિગંજર આચાર્ય અને દીક્ષા લઇ આચાર્ય-પદવી પામ્યા. તેમનું સુવર્ણકીર્તિ એવું નામ પ્રખ્યાત થયું. તેમના ગુરુ શ્રુતકીર્તિએ તેમને બે વિદ્યા આપી: (૧) ચક્રેશ્વરી-વિદ્યા અને (૨) પરકાપપ્રવેશ-વિદ્યા.
- ધર્મદેવનું મરણ થતાં શીલવતી (ધણી) કુઃખી થઇ ગઇ; કેમકે જેવી મેઘ વિનાની નદી(ની), ચંદ્ર વિના રાત્રિ(ની) અને સૂર્ય વિના કમલિની(ની) (દશા) થાય છે તેવી પતિ વિના કુલવધૂ(ની દશા) થાય છે. ‘રાજગૃહ’માંથી આવેલા પરિચિત મનુષ્યને મોઢે પોતાનો પુત્ર સુવર્ણકીર્તિ ત્યાં રહેલો છે એમ જાણીને તેને મળવા તે પોતે ત્યાં ગઇ પોતાના પુત્ર સુવર્ણકીર્તિ તેમને મળ્યા. માતા અને પુત્ર વચ્ચેનો પ્રેમ ઉજળ્યો. એક દિવસે તેણે સુવર્ણકીર્તિને કહ્યું કે તારા પિતા સ્વર્ગે ગયા અને તું અહીં આચાર્ય છે. મહીધર પણ રાશિદ્વલસૂરિના નામથી સ્વેતાંજર આચાર્યના પદે છે અને તે ‘વાયટ’ દેશમાં વિચરે છે. તમે બંને એકમત થઇ એક ધર્મ પાળો. (એમ કહી) તે તેમને ‘વાયટ’ લાવી. બંને બહુઓ એકઠા મળ્યા. માતાએ સુવર્ણકીર્તિને કહ્યું કે હે વત્સ! તું સ્વેતાંજર ચા. સુવર્ણકીર્તિ કહેવા લાગ્યા કે રાશિદ્વલસૂરિ મારી માફક દિગંજર આચાર્ય થાઓ. એમ ચાલતું હતું તેવામાં માએ બે જાતની રસોઇ કરાવી:-(૧) એક વિશિષ્ટ (સારી) અને બીજી કુટુંબ માટે મધ્યમ (સાધારણ). દિગંજરને પહેલા બોલાવ્યા. તેઓ સ્વેત્ત્વએ વિશિષ્ટ રસોઇ જમવા લાગ્યા; ઉતરતી રસોઇ તો તેઓ જોતા પણ ન હતા. રાશિદ્વલસૂરિના બે શિષ્યો આવ્યા. નિર્જરાના અભિલાષી તે

૧ એના સ્વરૂપ માટે જુઓ યોગસામ્રા (પ્ર. ૫)નો અતિમ ભાગ.

બંને જણે ઉતરતી રસોઇ લીધી. જોજન બાદ માતાએ દિવંચરને કહ્યું કે હે વત્સ ! આ સ્વેતાંબરે શુદ્ધ છે; તું આધાકર્મની ચિન્તા કરતો નથી. એઓ તો કહે છે કે જે લોભી આધાકર્મ જોજન કરે છે અને યથાર્થ રીતે પ્રતિક્રમણ કરતો નથી તે સર્વ તીર્થકરોની આગાથી વિમુખને આરાધના (સંભવની) નથી. વળી તેઓ આ પ્રમાણે આચરણ પસંદ કરે છે, વારતે જો તને મેક્ષની ઇચ્છા હોય તો તેને મળ. (આ પ્રમાણેના) માતાના વચનથી પ્રતિબોધ પામી મુખર્જીકીર્તિએ સ્વેતાંબર દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમનું શુભદેવસરિ એવું નામ દશે દિશામાં વિસ્તાર પામ્યું— પ્રસિદ્ધ થયું. પાંચસો મુનિઓ સાથે વિદાર કરતાં તેઓ જન્ય (જવે)ના મિથ્યાત્વાદિ રોગનું સુંદર દેશનારૂપ અમૃત વડે નિરાકરણ કરતા હતા.

૫

૧૦

એક દહાડે આચાર્યશ્રીની દેશના (સમગ્ર) કોઇ યોગી આવ્યો. તે ' શ્રેણીકળપિની ' વિદ્યા સાધવા માટે બગીચા લક્ષણોથી વિભૂષિત પુરુષને શોધતો હતો. તે કાળમાં તેવા ગણ જ હતા—એક વિક્રમાદિત્ય, બીજા શુભદેવસરિ અને ત્રીજો તે મોગી જ; બીજા કોઇ નહિ. રાજાનો તો વધ કરાય નહિ. મનુષ્યનો જોપરીમા એકપુટી ભિક્ષા જ મહિના સુધીમા 'મગાય અને ખવાય તો તે (વિદ્યા) સિદ્ધ થાય, તેથી સરિને જગવાને તે આવ્યો. ' સરિ 'મન્વન્તા પ્રભાવથી સરિના વચ્ચે જ નીલવર્ણી જન્મ્યાં, નહિ કે તેને દેહ. ત્યાર પછી ગુરુ પાસે જોડેલા ઉપાધ્યાયની જાણ તેણે બંધ કરી દીધી. શ્રીશુભદેવસરિની નજર પડતાં પોતાની જાણે યોગપદુપરંપરિતકા તેણે બાંધી. (આથી) સભ્ય જનો બીવા લાગ્યા. આચાર્યે તેનું 'ક્રીડન કર્યું. ત્યારે તેણે ખડી વતી જમિ ઉપર લખ્યું કે ઉપકારીના ઉપર ઉપકાર તો સર્વ લોક કરે છે; પરંતુ અવગુણ કરતો હોય એવા અવગુણી ઉપર પણ જે ઉપકાર કરે છે તેવાને માતા જાણે જ જન્મ આપે છે. હું તમને જાણવા માટે આવ્યો હતો તે તમે જાણ્યું, અને મારું સ્તંભન કર્યું. હવે પ્રસન્ન થાઓ, મને છોડો, કૃપા કરો છત્વાદિ (તેણે કહ્યું). એથી મહેરબાનીની રૂએ પ્રજાએ તેને છોડી મૂક્યો એટલે તે 'વાયટ' નગરની બહાર મઠમાં જઈને રહ્યો. પ્રજાએ પોતાના ગમ્મજને બોલાવી કહ્યું કે અમુક દિશામાં (પેલો) દુષ્ટ યોગી (ગામની) બહાર મઠમાં (રહે) છે, (વારતે) તે દિશામાં

૧૫

૨૦

૨૫

કોઇ સાધુએ કે સાધ્વીએ જવું નહિ. બહુ સાહે એમ 'સર્વે સ્વીકાર્યુ', પરંતુ બે સાધ્વીઓ સરસ સ્વભાવને લઇને કુતૂહલથી તે જ દિશામાં ગઇ. યોગીએ આવીને ચૂર્ણ-શક્તિ વડે તેમને વશ કરી લીધી; એથી તેઓ તેની પાસેથી આવે જઇ શકતી નહિ. પ્રભુએ પોતાના આશ્રમમાં દર્ભનું પૂતળું બનાવ્યું. તેના હાથ છેલ્લાં યોગીનો પણ હાથ છેલ્લો. (આથી) તેણે (ચેલી) સાધ્વીઓને છોડી મૂકા. (એટલે તેમનું) માથું ઘોઇ પરવિઘાનું વિદલન કરી (સૂરિએ) તેમને સ્વરથ કરી-યોગીના પાસમાંથી છોડાવી.

ત્યાર બાદ એક દિવસે 'ઉજ્જવિની'માં વિક્રમાદિત્યે સંવત્સર પ્રવર્તાવવો શરૂ કર્યો. તે સંબંધે દેશને ઝાણથી મુક્ત કરવા માટે નિંબ મંત્રીને વિક્રમે 'ગૂર્જર' ભૂમિમાં મોકલ્યો. એ નિંબે 'વાવટ'માં શ્રીમહાવીરનું મંદિર કરાવ્યું. ત્યાં શ્રીજીવદેવ સૂરિવરે (એ દેવાધિ)-દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી.

'વાવટ'માં લલ્લ નામનો મહામિધ્માત્વી શેઠ વસતો હતો. તેણે એક વાર હોમ કરવો શરૂ કર્યો. બ્રાહ્મણો બેગા મગ્યા. ધૂમાડાથી આકુળ બનેલો સર્પ પાસેના આમળોના ઝાડમાંથી નીકળી (અગ્નિ-)કુંડની પાસે પડ્યો. નિર્દય બ્રાહ્મણોએ તે બાપડને ઉપાડીને અગ્નિમાં હોમી દીધો. તે જોઇને વિરાગી બનેલો લલ્લ બ્રાહ્મણને ઉદ્દેશીને બોલ્યો કે અહો આ તેમની કેવી નિર્દયતા છે! આ પ્રમાણે જોએ જીવદેવના કે રાગી છે તેવા આ યુરુઓથી શરૂ. એમ કહી બ્રાહ્મણને વિસર્જન કરી તે પોતાને ઘેર ગયો. બધાં દર્શનોના આચારો તેને લાગ્યો. (એવામાં) એક દહાડો મધ્યાહને શ્રીજીવદેવસૂરિના બે સાધુઓ તેને ઘેર બિડ્યા માટે ગયા. તેમણે શુદ્ધ બિડ્યા ત્રદણ કરી તેથી તે રાજ થયો. લલ્લે તે બે મુનિઓને પૂછ્યું કે તમારા યુરુ કાણ છે? શ્રીજીવદેવસૂરિ છે એમ તેમણે કહ્યું. (એ ઉપરથી) લલ્લે ત્યાં ગયો અને સમ્પત્તિ સદિત (પૂર્વક) શ્રાવકનાં બાર વ્રતો તેણે ત્રદણ કર્યા. એક દહાડો લલ્લે કહ્યું કે મેં સૂર્ય-પૂર્વે દિને લગ્ન દ્રવ્યનું દાન દેવા માટે મંકતપ કર્યો છે. તેમાંથી અડધું મેં ખર્ચ્યું છે; બાકીનું અડધું તમે ત્રદણ કરો. તે નિર્દોષ (મુનિવરે) લીધું નહિ. (આથી) લલ્લે ધનું ખુશ થયો. યુરુએ કહ્યું કે આજે સાંજના તું એક પત્ર ઘોઇ રવો દેવ તેવામાં જે બેટણું આવે તે અમારી પાસે લાવજે. એ અંબળીને લલ્લે ઘેર ગયો.

સાંજના તેને કાઠકે બે બળગે બેઠણા તરીકે આપ્યા. લલ્લ તેને ગુરુ
પાસે લઈ ગયો. ગુરુએ કહ્યું કે આ બે (બળગે) ન્યા પોતાની મેળે
જામને ઊભા રહે ત્યા આ (તારું) દ્રવ્ય ખગચીને તારે ચેત્ય કરાવવું
એ સાલગોને તેણે છૂટા મૂકી દીધેલા બળદો 'ચિમ્પવાનક' ગામમા
કાઠ રથગે (જામ) ઊભા રતા તે જમિમા લલ્લે ચેત્ય (બધાવવું) ૫
શરૂ કરીયું તે પૂર્ણ થયું (તેનામા) ત્યા કાઠ અવધૂત આવ્યો
તેણે કહ્યું કે આ મંદિરમા દોષ છે ભોક્ષાએ કહ્યું કે રો દોષ છે ? તેણે
કહ્યું કે અતિ દાડકુ છે તે સાલગોને લલ્લે ગુરુને વિનતિ કરી.
એણે ગુરુએ કહ્યું કે હે લલ્લ ! જમિ નિશચ બનાવી ફરીથી
મંદિર બધાવ એ માટે તારે દ્રવ્યની ચિન્તા ન કરવી, કેમકે તેની ૧૦
અધિષ્ઠાત્રો તે ધન પુર પાડશે તેણે મંદિર ઉખેડવા માડયું તેવામા
શબ્દ થયો કે ચેત્ય ઉખેડશે નહિ ગુરુને તે વાત કહેવામા આવી
(આથી) તેમણે ખ્યાન ધર્મ (તો) અધિષ્ઠાત્રી દેવી આવી તેણે
કહ્યું કે હું 'કનોજ'ના રાજાની પુત્રી નામે મહાભૂતિક 'ગૂર્જર' દેશમા ૧૫
વસતી હતી તેવામા એચ્છતી ફોજ આવતા હું નારી પરતુ તેમણે
મારી પૂંઠ પકડી, એથી ખીકથી હું આ ફવામા પડી અને મરીને
હું બ્યતરી થઈ (હું) એથી મારા શરીરના લાડકારપ શસ્ત્ર ખેંચાય
તે મને માન્ય નથી પ્રતોલીમા મને તમે અધિષ્ઠાત્રી કરો કે જેથી હું
સપતિમા વધાગે કરે ગુરુએ લા પાડી ત્યાર બાદ તેણે આપેલી
જમિમા તેના લાયક કુલિકા કગવાઈ વળી ત્યાથી અમણિત પેસો ૨૦
મળ્યો. લલ્લ મોઢ હરીફ ન થઈ શકે એના (અર્થાત્ અપ્રતિમ) સુખને
પાત્ર બન્યો. સંઘ પણ સંતોષ પામ્યો. લલ્લ ઉપરના દોષને લીધે
પ્રાહ્લણેએ મરવા પડેલી ગાય મંદિરમા ફેંકી તે ત્યા મરી મધ આવકાએ
તે વાત ગુરુને કહી ગુરુએ વિદ્યાના બળ વડે (એ) ગાયને ધક્કલવનમા
ફેંકી જેવું પાત્રમાનુ ચિતવાય તે સમુખ આવીને જીભ રહે છે અન્ય ૨૫
ઉપાય નહિ હોવાથી પ્રાહ્લણેએ જીવદેવસરિનો અનુનય કર્યો (તેમણે
વિનતિ કરી કે) હે જીવદેવસરિ ! અમને તારો શ્રીસરિએ તેમનું તર્જન
કર્યું અને કહ્યું કે જો મારા ચેત્યમા મારા પદ્ધર આચાર્યની આવકની
પેઠે તમે સર્વ ભક્તિ કરો, મારા આચાર્યને આચાર્યપદવીના પ્રસ્તાવ
વેળા સુવર્ણમય ઉપવીત આપો, વળી તેનું સુખાસન તમે જાતે ૩૦
વહન કરો તો આ ગાયને ધક્કાલયથી પાછી ખેંચી લઉં,

નહિ તો નહિ. કાર્યને માટે આતુર એવા તેમણે તે બધું
 કબૂલ કર્યું. અક્ષરો વડે તેમણે સ્થિરતા ઉત્પન્ન કરી. ત્યાર
 પછી ગાયને આકર્ષીને સુરિએ તેને બહાર ફેંકી દીધી. (આથી) ચારે વર્ષ
 સંતોષ પામ્યા. કાલાંતરે મરણ સમીપ આવતાં પેલા યોગીથી બીતા
 ૫ સુરિએ શ્રાવકોને સર્વ સિદ્ધિના હેતુરૂપ પોતાનું અખંડ કપાલ ભાંગવા
 કહ્યું; (કેમકે) જો તેમ નહિ કરાય તો સંઘને એ ઉપદ્રવ કરશે (એમ
 તેમણે સમજાવ્યું). તે જ પ્રમાણે તેમણે કર્યું. (એથી) નિરાશ થયેલો યોગી
 ધણી વખત સુધી રડ્યો.

इति ओलीवदेवसुरिप्रणयः ॥ ૩ ॥

સાથે મને વાદ કરાવ. ભુવનની વિદ્વાતાની સ્ફૂર્તિના બાધકાર રાજાએ તેને વાર્યો પણ તે અટક્યો નહિ. વાદને વિષે અજિત એવા પણ તેને ભુવને હત્યો; કેમકે ખરેખર યમ જૂતોથી ધારણ કરાતો નથી. હત્યા બાદ સભ્યોને તેમણે સભોધ્યા કે હે (સભ્યો!) સાંભળો, પત્થરને ટાંકણું, અંધકારને સોય, શેફાલી પુષ્પના સમૂહને ચન્દ્ર, પતંગને દીપકની વાટનું આડર્પણ, પર્વતને વજ્ર, મેઘને પ્રચંડ પવન, ઝાડને કુહાડો અને હાથીને સિંહ તેમ (આ) વાદીને હું આ છું.

સભ્યોએ ચમત્કાર પામી ઉદ્દેશપણા કરી કે મ્હેતાંખર શાસન જ્યવંતું વર્તે છે. વૃદ્ધકર તો અપમાનરૂપ વજ્રથી સંતપ્ત થઇ, અનશન કરી, ૧૦ 'ગુડશસ્ત્ર' નગરમાં વૃદ્ધકર નામના યક્ષ તરીકે ઉત્પન્ન થઇ પૂર્વ વેરને લઇને રાગોની વૃદ્ધિ કરવી, બીવડાવવા, ધન હરી લેવું ઇત્યાદિ પ્રકારે જોતોને હેરાન કરવા લાગ્યો. 'ગુડશસ્ત્ર' પુરના સંધે આર્ય અપરંતે તેનું સવિનય નિવેદન કર્યું એટલે તેઓ ત્યાં ગયા. ત્યાં યક્ષના મંદિરમાં દાખલ થઇને તેમણે યક્ષના કાને ખાસડાં બાધ્યાં, અને છાતીએ ૧૫ પગ દીધા. લોક ભેગા થયા. ત્યાંનો રાજા (પણ) ત્યાં આવ્યો. રાજા ત્યાં આવ્યો એટલે સફેદ કપડા વડે આચાર્યે પોતાનું સર્વ અંગ ઢાંકી દીધું. રાજા ન્યાં ન્યાં (વસ્ત્ર) ઉઘાડે ત્યાં ત્યાં કુલા જ દેખાય. એથી ગુરસે થયેલો રાજા અપરંતસૂરિના શરીર ઉપર પ્રહાર કરાવવા લાગ્યો. એ પ્રહારો શિરીપના કાપથી પણ કામળ એવાં અતઃપુરવાસી ૨૦ વનિતાઓનાં અવધવોને વિષે લાગ્યા. (આથી) અતઃપુરમાં કામિનીઓનો કાલાહળ ઉછળ્યો કે હે સ્વામી ! (અમારું) રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો; અફસોસ, કાષ્ઠ અદષ્ટ (રહીને) અમને મારે છે. અમે કેવી રીતે છવીએ ? (અપરંત) સૂરિની શક્તિ વડે જોના ચિત્તમાં ચમત્કાર ઉદ્ભવ્યો છે એવો (એ) રાજા સૂરિને પગે લાગ્યો. પ્રસન્ન થાઓ અને સપરિવાર મને જીવન-લિક્ષા દો, (કેમકે) તમે કૃપાળુ છો ઇત્યાદિ તેણે ઉચ્ચાર્યું. યક્ષ તો પોતાને ઠેકાણેથી બહીને સૂરિ પાસે આવી વિનયપૂર્વક તેમના પગ દાઝવા લાગ્યો. કેવળ ક્રીડી જેવા મારા ઉપર તમારો કેવો સૈન્યનો આ સમારભ છે એમ તેણે કહ્યું. લોક ભેગા થયા. આર્ય અપરંતે યક્ષને ૨૫ કહ્યું કે હે નીચ ! અમારા અનુયાયીઓનો તું પરાભવ કરે છે ? જો તારામાં શક્તિ હોય તો પરાભવ કર યક્ષ કહેવા લાગ્યો કે હનુમાન રક્ષણ કરે ત્યારે શાકિનીઓ પાત્રોને કેવી રીતે ગળે ? હું તમારો નોકર

હું, (વાસ્તે) મને પીડા ન કરો; તમારા સંધનું બાધવની પેઠે હું રક્ષણ કરીશ. રાજા વગેરે સર્વે નવાઇ પામી સુરિના ભક્તો બન્યા. સુરિ ત્યારે મદિરમાંથી નીકળી બહાર ગયા ત્યારે તે પથરની મૂર્તિવાળો યજ્ઞ સાથે ચાલ્યો. બે પથરો, બે પથરની કુડીઓ અને સૂક્ષ્મ યજ્ઞો સાથે ગયા. શહેરના ગઢના દ્વાર આગળ આવેલા સુરિએ યજ્ઞાદિનું વિસર્જન કર્યું એટલે તેઓ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. લોકમા કીર્તિ મેળવવાના હેતુથી બે કુરી તો શહેરના દરવાજે સુરિએ સ્થાપી

૫

રાજાને બોધ પમાડી તેને શ્રાવક બનાવ્યો (પછી) તે પોતાને મહેલે ગયો. પ્રજાવનાશ્વ નર્તકીને વિષે રગાચાર્ય છે. એમ ચારે વર્ણ સુન્નિ ત્યાં વર્ણન કર્યું.

૧૦

તે જ સમયે 'બૃહુ'પુરથી બે સાધુઓ આયા. તેમણે પ્રશ્નને કર્યું કે હે ભગવાન! 'બૃહુ'પુરથી અહીં આવતા આપે જે કપરિકા (૧) ગૂઢ રાખી હતી તે આપના ભાણેજે વાચી વાચતા તેમને આકર્ષણ-દષ્ટિ મળી. આની મદદથી ધનિકોને ધેર તૈયાર થયેલી રસોઇનું આકર્ષણ કરી લાવી તે ખાય છે. એ તેમ કરે છે એમ ગમ્મના બલુવામા આવતાં ગમ્મે તેનો નિષેધ કર્યો છતાં રમના-ઇન્દ્રિયને પરવશ બનેલો હોવાથી તે અટક્યો નહિ, તેથી સધે તેને હાડી મૂક્યો. કોંધાયમાન થયેલો તે જાહેરે બૌદ્ધોને મળ્યો છે અને તેના આચાર્ય જેવો થઇ રહ્યો છે. બાદોના પાત્રો મઠથી આકાશ (માર્ગે) ગૂઢરથોને ધેર તે પહોંચાડે છે. ત્યાર બાદ બોજનથી પરિપૂર્ણ એવા તે (પાત્રો) આકાશ (માર્ગે) જ મઠમા આવે છે. તે જોઈ લોક બૌદ્ધોના ભક્ત બનતા જાય છે જે (તમને) ઉચિત લાગે તે કરા. તે અવધારીને આર્ય ખપટ દેવ 'બૃહુપુર' ગયા અને ત્યાં શુભ રીતે રહ્યા બૌદ્ધોના પાત્રો અન્નથી ભરપૂર આવે છે (તે જોઇને) તેમણે સિવા વિદુર્વિ આકાશમા તેને ભાગી નાખ્યા પાત્રોમાંથી ભાત, માંડા, લાકુ વગેરેના અન્નો લોકના માથા ઉપર પડ્યા. (આથી) સુન્નિ આમનની સમાવના કરી ચેલો બીધો અને એ બાપડો નાહો. સુરિ મંથ મહિત બૌદ્ધોના મદિરમા ગયા પાપાણુમૂર્તિ પુદ્ગે સામા ભીડીને જય જય મહર્ષિકુવશેખર! ઇત્યાદિ (સુરિની) સ્તુતિ કરી (તેથી) ફરીથી જિનેશ્વરના ચાસનની પ્રજાવના યુક્તિ થઇ અને આર્ય ખપટ અન્નચર વિહાર કરી ગયા.

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

આ બાજુ 'પાટલીપુત્ર' નગરમા આહલેના ભક્ત દાહુડ નામના

રાજાએ જૈન યતિઓને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે, બ્રાહ્મણોને નમસ્કાર કરો. જૈનોએ કહ્યું કે હે રાજા ! આ યોગ્ય નથી, (કેમકે) આ ગૃહસ્થ છે; અમે યતિઓ વન્દનીય છીએ. દાહુડે કહ્યું કે જો તમે વંદન નહિ કરો તો તમારાં માથાં કાપી નાંખીશું. જૈન યતિઓએ સાત દિવસની

૫ (અવધિની) યાચના કરી. રાજાએ (તે) સ્વીકારી. દેવમેળે આર્ય ખપટના શિષ્ય હિપાખ્ય નામે મહેન્દ્ર ' ભૃગુકચ્છ ' થી ત્યાં આવ્યા. તેમની આગળ યતિઓએ પોતાનું દુઃખ નિવેદન કર્યું. તેમણે તેમને ફરી રીતે ધીરજ આપી. સવારના એક રાતો અને એક ઘોળા એમ બે કરવીર ૧૬ બા લઇને મહેન્દ્ર દાહુડ પાસે ગયા. તે વેળાએ સવાર

૧૦ આઠમા દિવસની (જ) હતી. રાજાએ કહ્યું કે બ્રાહ્મણોને પ્રણામ કરવા માટે શ્વેતાંબરોને બોલાવો. તેમને બોલાવ્યા (એટલે) તેઓ આગળ જિલા રહ્યા. રાત્રી કબા લઇને મહેન્દ્રે રાજાને કહ્યું કે પ્રથમ આમથી નમું કે આમથી નમું ? એમ કહેતાંની વાર જ બ્રાહ્મણોનાં માથાં વૂટીને તાડનાં ફળની જેમ પૃથ્વી ઉપર પડ્યાં. તે જોઇને બધ પામેસો રાજા

૧૫ ખુશામત (કાલાવાલા) કરવા લાગ્યો. ફરીથી અવિનય કરીશ નહિ એમ તે બોલ્યો. તમારે મહેન્દ્રે કહ્યું કે સિંહના ગળા ઉપર કેસરની સડાં (કેશવાળી) ના સમૂહને ચરણ વડે ઢાણુ સ્પર્શે ? તીક્ષ્ણ ભાલાથી નેત્રના ખાડા (ખૂણા) ને ઢાણુ ખજવાળવા ઇચ્છે ? નાગેશ્વરના માથાના રત્નના ભૂષણની લક્ષ્મીને (મેળવવા) માટે ઢાણુ તૈયાર થાય ? તે જ કે જે

૨૦ વન્દનીય શ્વેતાંબર શાસનની આવી નિંદા કરે છે. (આથી) વિશેષે કરીને બીધેલો રાજા દર્શન(ગ)ને પગે લાગ્યો. તે વારે મહેન્દ્રે સફેદ કરવીર કબા બંને દિશામાં વંદન કરાવી-ઘોળા કરેલુની સોટી દલાવી. (એટલે) ફરીથી બ્રાહ્મણોનાં માથાં પોતપોતાને સ્થાને ચોંટી ગયાં. રાજા તેમજ બ્રાહ્મણગન પ્રતિજોધ પામ્યા. આ પ્રમાણે પ્રલાવના થઇ.

૨૫ ભુવન પથ્ય બૌદ્ધોનો પરિહાર કરી પોતાના ગુરુને (આથી) મળ્યો. તેમણે પોતાના ગુરુની હામા માગી. તે ગુરુએ તે ભુવનને બહુમાન આપ્યું. પછી ભુવન ગુણી, વિનયી, ચારિત્રવાન અને ક્ષુતવાન થયા. તેથી આર્ય ખપટે ભુવનને સરિષ્ઠ આપ્યું અને (પોતે) અનશન કરી સ્વર્ગે સીધાવ્યા. જેઓ ભુવન અને મરણ એ બંને આરાધે છે-

૩૦ શોભાવે છે તેઓ જ પુરુષો છે; નાકીના લોક પશુ છે-બીજા બધા જનાવર છે.

इति श्रीआर्यसप्टाचार्यप्रवन्धः ॥ ४ ॥

(૫)

શ્રીપાદસિખ્તાચાર્યનો પ્રબન્ધ

‘કૌશલ્યા’ નામની નગરી હતી ત્યા નીતિ અને પરક્રમના સમુદ્ર સમાન વિજયચર્મ (નામનો) રાગ (રાજ્ય કગ્તો) હતો (ત્યા) કુદરત નામનો શેઠ જૈન, વિગ્રહાણુ અને દાનખટ હતો તેની પ્રતિમાણા નામની પત્ની રૂપ, શીન અને મત્તની બગરજૂમિ હતી પુત્ર નહિ હોવાથી તે ખિન્ન રહેતી. (તે ઉપરથી) કાષ્ઠએ કહ્યું કે તુ વૈરોગ્યા કેવીનું આરાધન કર તપ, નિયમ અને સવમ વડે તેનું આરાધન કરતા તે પ્રત્યક્ષ થઇ અને તેણે કહ્યું કે હે વત્સ ! તે મને શા માટે સલાહી છે ? શેઠાણીએ કહ્યું કે પુત્રને માટે વૈરોગ્યાએ ઉત્તર આપ્યો કે હે વત્સ ! સાલગ ‘વિદ્યાધર’ વશમા શ્રીકલિકાચાર્ય થઇ ગયા તેમનો ‘વિદ્યાધર’ નામનો ગચ્છ છે ત્યા આવે નાગહસ્તી નામના સુગિ છે (શુદ્ધ) ક્રિયા અને જ્ઞાનના સમુદ્રરૂપ તેઓ હાલમા આ નગરીમા આવ્યા છે તેમનું ચરણોદક તુ પીજે. (એ સાલગી) શેઠાણી ભાવનાના સમૂદથી ભરેલી ત્યા ગઇ એવામા ગુરુના ચરણુ ધોયેલા જળવાળું પાન હાથમા લઇને શિષ્યને સામા આવતા તેણે બોલ્યા શેઠાણીએ પૂછ્યું કે હે તપોધન ! આ શુ છે ? શિષ્યે કહ્યું કે ગુરુનું ચરણોદક (એટલે) તેણે (તે) પીધુ પછી ગુરુને તેણે વદના કરી ગુરુએ કહ્યું કે મારાથી દશ હાથના અતરે રહીને તે જળ પીધુ તેથી તારો પુત્ર તારાથી દશ યોજન દૂર રહેશે અને તે પછી સાગની લક્ષ્મીરૂપ ખીજ નવ પુત્રો (તને) થશે અપાના કુલના ગમના પાનથી ઉન્નત બનેના બમરના ખવનિ (ગુજરાવ)ના જેવી કામગ વાણીથી તે બોલી કે પ્રથમ પુત્ર મારે તમને આપવો ગેમ કહીને તે પોતાને ધેર ગઇ પતિને ગુરુએ કહેલું તે અને પોતે કહેલું તે પણ તેણે કહ્યું તે રાજ્ય થયો શેઠાણીએ (એટલે) ચરણે નાગેન્દ્રના સ્વપ્ન (વડે સુચિત) પ્રભાવવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો (એથી) મગન-ઉત્તરોનો પ્રમાદ થયો ગુરુની પાસે રહેલો તે વધવા વાળો નાગેન્દ્ર એવું તેનું નામ (પાડવામા આવ્યું) સર્વ લોકોને સ્પષ્ટા ઉત્પન્ન થાય એવા શરીરના અવરો વડે તેમજ ગુણોથી તે શુદ્ધ પામતો આત્મા ગુરુએ આવીને આઠમે વર્ષે તેને દિક્ષા આપી.

મણ્ડન નામના મુનિની પાસે તેમને લણુવા મૂક્યા. બાળક હોવા છતાં તેઓ સર્વ વિદ્યાવાન બન્યા.

એક દિવસ ગુરુએ જળ માટે મોકલેલ તેઓ જઈ આવી આલોચવા લાગ્યા કે રાતાં નેત્રવાળા અને પુષ્પ જેવા દાંતની પકિતવાળા નવોદાએ અપુષ્પિત આંખો અને નવીન શાલિની કાંજ સુને કુડક વડે આપ્યાં.

આ પ્રમાણેની ગાથા દ્વારા શૃંગારગર્ભિત કથનના શ્રવણથી ગુરુએ કહ્યું કે તું પસિત્ત છે. હે શિષ્ય ! ખરેખર તું રાગરૂપ અગ્નિ વડે પ્રદીપ્ત થયો છે એવો આનો ભાવ છે. નાગેન્દ્રે કહ્યું કે હે ભગવન ! એક માત્રા જેટલી કૃપા કરો, જેથી કરીને ‘પાસિત્ત’ એવું રૂપ બને એનો શો ભાવ છે ? (એ જ કે) આકાશમાં ગમન કરવામાં સાધનરૂપ એવી પાદલેપ-વિદ્યા મને તમે આપો કે જેથી મારૂ પાદલિસેક એવું નામ પડે. ત્યાર બાદ ગુરુએ પાદલેપ-વિદ્યા આપી. તેને લઇને તેઓ આકાશમાં ભ્રમણ કરવા લાગ્યા. દશ વર્ષના થતાં તેમને સૂરિપદ ઉપર સ્થાપન કરવામાં આવ્યા. (ત્યાર બાદ) ધણી સિષ્યોના પરિવારપૂર્વક તેઓ વિહાર કરવા લાગ્યા. ‘રાતુંજય’, ‘ચિરનાર’, વગેરે પાંચ તીર્થોને નિર્જાત વદન કરીને તે અરસ નીરસ બોજન કરતા અને તપ (પથ) તેઓ તપતા. જે દૂર હોય, જેની આરાધના કષ્ટસાધ્ય હોય, જે (ખડું) દૂર રહેલું હોય તે સર્વ તપ વડે સિદ્ધ થાય છે; કેમકે તપનો કાષ્ઠ પરાભવ કરી શકે તેમ નથી; એથી સર્વ સિદ્ધિઓ થાય છે.

એક દિવસ તેઓ (પાદલિસેક) ‘પાદલીપુત્ર’ ગયા. ત્યાં ચડના દુશ્મન મુંડ(?)ને જેણે ખડિત કરેલ છે એવો સુરુંડ નામનો રાજા (રાજ્ય કરતા) હતો. તેને ૭ મહિના થયા મસ્તકમાં વેદના ઉત્પન્ન થયેલી હતી. મંત્ર, તત્ત્વ અને ઔષધ વડે તે મટતી ન હતી. વિશેષ વિચક્ષણ એવા સૂરિને આવેલા સાંભળીને રાજાએ પ્રધાનોને (તેમની પાસે) મોકલ્યા. તેમણે કહ્યું કે હે ભગવન ! રાજધિરાજના મસ્તકની વેદના દૂર કરો, (અને તેમ કરી) કીર્તિ અને ધર્મનો સંચય કરો. ત્યાર પછી સૂરીશ્વરે રાજકુલમાં જઈ મનના બળથી ક્ષણમાત્રમાં મસ્તકની વેદના દૂર કરી દીધા. તેથી આજે પણ મોક્ષાય છે કે જોય જોય પાદલિસેક મુંડને વિષે પ્રદેશિનીને બામડે છે તેમ તેમ સુરુંડ રાજાના મસ્તકની વેદના નાશ પામતી બધ છે.

૧ રાતુંજય, ચિરનાર, આણ, સમેરશિખર અને અજાયક એ પાંચ તીર્થો છે.

રાજા રાજ થયો. ઉત્સવો મંડાયા પાદલિપ્તસુરિની કીર્તિ વડે ^૧સાતે હુવનો પવિત્ર થયાં. રાજા સ્તુતિ કરવા લાગ્યો કે આર્દ્ર-તાથી અત્યત વ્યાપ્ત ચિત્ત, અતિશય મધુર વચન, પ્રસન્ન અને નિર્મળ દષ્ટિ, ક્ષમા (યુક્ત હોવા)થી મનોહર બળ, અદ્ધરથી રહિત શ્રુત (ગાન), ગરીબોની ગરીબાઇને દરનારી લક્ષ્મી, શીતથી યુક્ત સૌન્દર્ય, નીતિના આશ્રયવાળી મતિ અને અલિપ્તથી મુક્ત પ્રભુતા આ પ્રમાણેના અહો અમૃતના નવ કુડો આ ઉત્તમ (સુરિ)ને વિષે પ્રકટ છે.

એક દહાડો સભામાં રાજાએ કહ્યું કે રાજકુળમાં મોટો વિનય છે. આચાર્યે કહ્યું કે ગુરુકુળમાં એથી મોટો વિનય છે. તે ઉપરથી આચાર્યે કહ્યું કે જે રાજપુત તમારો અત્યત ભક્ત હોય તેને ખોલાવો અને તેને કહો કે જઇને જોઇ આવો કે ‘ગંગા’ પૂર્વ તરફ વહે છે કે પશ્ચિમ તરફ ? રાજપુતને બોલાવ્યો, અને તેને જોવા માટે મોકલ્યો. આમ તેમ કરીને તે આવ્યો એટલે રાજાએ તેને કહ્યું કે ‘ગંગા’ પૂર્વ તરફ વહે છે કે પશ્ચિમ તરફ તે તુ જોઇ આવ્યો ? ત્યારે રાજપુતે જવાબ આપ્યો કે એમાં શું જોવાનું છે ? શી તપાસ કરવાની છે ? બાળકો (અથવા બાલિકાઓ) પણ જાણે છે કે ‘ગંગા’ પૂર્વ તરફ વહે છે. (તેમ છતાં) જઇને મેં જોયું, તો તે પૂર્વ તરફ જ વહે છે (એમ જાણ્યું) રાજા સાક્ષી રહ્યો. (એટલે) સુરિએ પોતાના સાધુને એ કામ માટે મોકલ્યા અને તેઓ ગયા. ઈંડ અંદર નાખી તેણે જોયું કે ‘ગંગા’ પૂર્વ તરફ વહે છે. (પછી) સુરિ પાસે તેઓ આવ્યા અને બોલ્યા કે ‘ગંગા’ પૂર્વવાહિની છે એમ મેં પહેલાં સાબળ્યું હતું જઇને જોયું તો તેમ જ જાણવામાં આવ્યું, પાકી ખરી વાત તો (આપ) સદ્ગુરુ જાતે જાણો. રાજપુતનું અને આ સાધુનું ચરિત્ર રાજાને અને સુરિને તેમના ગુપ્તચરોએ નિવેદન કર્યું. (આથી) રાજાએ માન્યું જ કે ગુરુકુળમાં વિશેષતઃ વિનય છે તે ઉપરથી બોલાય છે કે રાજાના પૂજવાથી ગુરુએ ‘ગંગા’ કષ્ટ તરફના મુખે વહે છે એવું શિષ્યને પૂછ્યું ત્યારે તેણે જેમ કહ્યું તેમ સર્વત્ર કરાવું જોઇએ

‘પાદલિપુત્ર’થી સુરીશ્વર ‘લક્ષટ’ (દેશમાં) ગયા ત્યાં એક નગરમાં તેઓ બાળકો સાથે ગમવા લાગ્યા મુનિઓ ગોચરીની ચર્ચા માટે ગયા તેવામાં શ્રાવકો વદન કરવા માટે આવ્યા. એટલે આકાર ગોપીને-વેશ

૧ બુલ્લોક, બુલ્લોક, સ્વર્લોક, મહર્લોક, જનર્લોક, તપર્લોક અને સત્ય લોક અથવા બ્રહ્મલોક.

- બદલીને પ્રભુ બેઠા. આવકો ગયા એટલે ફરીથી ચોરડામાં જઈને
બેસવા માંડ્યું. તેવામાં કેાઇક વાદીઓ આવ્યા. તેમણે (આ પ્રદેશને)
નિર્જન બોધ ફૂકફૂક એવો (મરધા પેઠે) શબ્દ કર્યો. સરીશ્વરે પણ
૫ મ્હાઉ એવો બિલાડીના જેવો અવાજ કર્યો, અને ત્યાર પછી તેમણે
દર્શન દીધું. વાદીઓ પ્રભુને ષગે પડ્યા. અહો તમારી પ્રત્યુપનનપ્રતિભા !
બાલભારતી ! ચિરંજીવ (એમ કહી સંતોષ જાહેર કર્યો), ત્યાર બાદ
તેમની સાથે પ્રભુએ વાતચિત શરૂ કરી. તેમનામાંથી એકે પૂછ્યું કે
હે પાદલિખતક ! સમગ્ર મહીમંડળમાં ફરતાં તમે અગ્નિને ચંદનના
૧૦ રસના જેવો સીતળ કેાઇ સ્થળે સાંભળ્યો કે જોયો હોય તો એ તમે
સ્પષ્ટ કહો. પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો કે અપકીર્તિના અભિયોગથી દુઃખી
બનેલા અને શુદ્ધ હૃદયવાળા પુરુષને દુઃખવહન કરતી વેળા અગ્નિ ચંદનના
રસના જેવો સીતળ લાગે છે. (આ સાંભળીને) સંતોષ પામેલા
વાદીઓએ તેમની સ્તુતિ કરી કે તમે સાક્ષાત્ જ્યોત્સ્વપતિ છો; બ્રાહ્મી
ધન્ય છે કે જે તમારા વદનમાં વસે છે.
- ૧૫ આ તરફ જે બાહણો સાથે પૂર્વે ખપટ સૂરિના ગચ્છના ઉપાધ્યાય
મહેન્દ્રને સંભાષણ ચલુ હતું ને પૈઠી કેટલાકને જોરજૂલમથી દ્રોણા આપવામાં
આવી હતી. તેમના (કેટલાક) સ્વજનો ' પાટલીપુત્ર ' પતનમાં રહેતા હતા.
તેઓ પૂર્વના વૈસ્યી જૈન સાધુઓને ઉપદ્રવ કરતા હતા. એ વાત પ્રભુ
શ્રીપાદલિખત સૂરિએ સાંભળી. (એટલે) આકાશ (માઝે) તેઓ જાતે
૨૦ ત્યાં ગયા અને તેમણે કહ્યું કે હું વીર અસ્તિત્વ ધરાવું છું ત્યાં સુધી કેાણ
જૈન લોકને ખરેખર પીડા કરી શકે ? જર્જરિત (જોખરી) લોકડી પણ
હાંધાને ભાંગવાને તો મમર્થ છે જ. (આ માંભળી) ત્યાર બાદ તેઓ
હામડાની પેઠે નાસી ગયા. પ્રભુ (ત્યાંથી) ફરીથી ' લૂગુપુર ' ગયા. ત્યાં
તેમણે આર્ચ ખપટના સંપ્રદાય પાસેથી સમગ્ર કળાઓ મદણ કરી.
૨૫ ' દેક ' પર્વત ઉપર પ્રભુએ નાગાર્જુનને આકાશગમનવિદ્યા શીખવાડી
અને તેને પરમ આવક બનાવ્યો. તેણે ' પાદલિખત ' પુર નવું બનાવ્યું. તે તે
દશાર્હના મંડપ, ઉત્તરેનનાં લવનો ઇત્યાદિ સ્થળમાં પ્રભુએ ' ગાદાનુઅમેનથી
શરૂ ચલું રતાવન ' ચૂંચ્યું. તેમાં સુપર્મર્મિદિ વિદ્યા જિતારેડી છે એમ જાહેર કર્યું
છે. નાગાર્જુને રસનો પ્રારભ કર્યો, (પરંતુ) અતિશય તક્લીફ લેવાવવા
છતાં કેમે કર્યો તે બંધાયો નહિ. તેથી તેણે વાચુકિ નામની આરાધના કરી.
૩૦ (એટલે) તેણે તેમજ શ્રીપાદલિખતે ઉપાધ્ય જતાવ્યો કે જો ' કાતી ' પુરીથી

નગરમાં હું પણ પ્રવેશ પામીશ. પંડિતોએ ગર્જના કરી. (૧) બધા (પંડિતો) અને રાજા પણ (સૂરિને લેવા) સામે ગયા અને 'ગંગા'ની લહરીના જેવી (સૂરિની) મનોહર વાણીથી મંત્રાપ પામ્યા. નગરમાં આણેલા ગુરુએ નિર્વાણકલિકા, પ્રશ્નપ્રકાશ છત્યાદિ શાસ્ત્રો રચ્યાં.

૫ તરંગલોલા નામની એક નવીન ચંપૂ (કથા) રાજા આગળ રચીને પ્રભુએ સભામાં તેની વ્યાખ્યા કરી. (આથી) રાજાને સંતોષ થયો અને (તે બોલી બહારે છે) આ (ખરેખર) કવિશ્વર છે. (પ્રત્યેક) પદ જાણે સરાણે ઉતારેલ હોય તેમ ઉજ્જવળ પ્રભાવાળું છે, બંધ અર્થનારી-શ્વરની, પ્રશંસાનું લંબન કરવામાં જાંધિક જેવો છે, અર્થથી ગતિ સ્વર્ગમાં

૧૦ ઉદ્ભિન્ન થયેલી વેલ સમાન છે, તેમજ રસ સહેજ ચૂર્ણ કરેલ ચંદ્ર-મંડળમાંથી દ્રવ્યતા અમૃત જેવાં મનોહર છે; વાસ્તે આ (ખરા) કવિની કૃતિનું સ્વરૂપ છે, નહિ કે વાણીના ડિંડિમનો આડંબર છે, એ પ્રમાણે, કવિએ પણ ગુપ્ત થયા, પરંતુ એક વિદુષી વેશ્યા શ્રવણી જાણકાર હોવા છતાં અને રાજસભામાં હાજર હોવા છતાં સૂરીશ્વરની

૧૫ પ્રશંસા કરતી ન હતી. તેથી રાજાએ કહ્યું કે અમે બધા ગુપ્ત થઈ તમારી પ્રશંસા કરીએ છીએ; (પરંતુ) ફક્ત આ જ એક (વેશ્યા) સ્તુતિ કરતી નથી. તો એવું કરો કે જેથી એ સ્તુતિ કરે. એ 'સાંભળાને સૂરિ વસતિ એ-ઉપાશ્રયે, આવ્યા. રાત્રે મચ્છની સંમતિ પૂર્વક પવન ઉપર વિજય, મેળવવાના બળથી કપટમૃત્યુ વડે તેઓ મરણ

૨૦ પામ્યા-મરી ગયા હોય તેવા દેખાવ કર્યો. સૂરિની ઠાઠડી બાંધી. ચારે વર્ણે રહન કરવા માંડ્યું. (પેલી) વેશ્યાના ધરના દાર આગળ ઠાઠડી લાવવામાં આવી. (એટલે) વેશ્યા પણ ત્યાં આવી અને રડતી રડતી કહેવા લાગી કે જેના મુખરૂપ નિર્ઝરમાંથી તરંગલોલાશ્વ નદી નીકળી તે પાકાલિપ્તનું હરણ કરનારા ધમનું મસ્તક કેમ ન ફૂટી ગયું? (ત્યારે) પ્રભુ ફરીથી

૨૫ છવતા થયા. વેશ્યાએ કહ્યું કે મરીને આત્માની પ્રશંસા કરાવી? સૂરિએ જવાબ આપ્યો કે મરીને પણ પંચમ ગાવો જોઈએ એ સાંભળ્યું નથી કે ?

ત્યાર બાદ પ્રભુ 'સત્વંજય' (ગયા અને તે સ્થળ)માં બીસ ઉપવાસરૂપ અનશન કરી ધિશાનેન્દ્રના સામાનિક (દિવ) તરીકે ઉત્પન્ન થયા.

इति श्रीपादलिप्ताचार्यपद्यन्धः ॥ ५ ॥

શ્રીવૃદ્ધવાદી અને શ્રીસિદ્ધસેનનો પ્રબન્ધ

‘વિદ્યાધરેન્દ્ર’ ગચ્છને વિષે શ્રીષાદ્ધલિપ્તસુરિના સંતાનને વિષે સ્કન્ધલિપ્તસુરિ કે જેમણે જૈનોનાં કાર્યો સિદ્ધ કર્યા હતાં તેઓ સ્કુરાય-માણ્ય હતા. તેઓ યતના પૂર્વક વિહાર કરતા કરતાં ‘ગૌડ’ દેશમાં ૫
 ગયા. ત્યાં ‘કૌશલ’ નામના ગામનો નિવાસી મુકન્દ નામે (જે) બ્રાહ્મણ (રહેતો) હતો તે એ સુરિને મળ્યો, તેણે (સુરિના મુખથી) આ પ્રમાણેની દેશના સાંભળી કે ભોગને વિષે રામનો ભય છે, મુખમાં ક્ષયનો ભય છે, પૈસાને વિષે અગ્નિ અને નૃપતિ તરફથી ભીતિ છે, દાસ્યને વિષે સ્વામીની બીક છે, ગુણને વિષે શક્તિનો ભય છે, વંશને વિષે દુષ્ટ સ્ત્રીનો ભય છે, સ્નેહમાં વેરનો ભય છે, નીતિને વિષે અનીતિનો ભય છે અને શરીરને વિષે યમનો ભય છે. આ પ્રમાણે સર્વ ખરેખર ભયરૂપ છે, પરંતુ વૈરાગ્ય જ ભય રહિત છે. (આ) માંભળીને ભવથી ઉદ્ધવેગ પામેલા તેણે ચારિત્ર અદ્વૈત ધર્મ અને ગુરુની સાથે તેઓ ‘ભુગુ’ પુર ગયા. એ મુકન્દ મુનિ જોયે સ્વરે (મોટે ઘાટે) રાત્રે ભણતા. ૧૫
 (એથી) સાધુઓની નિદ્રામાં ભંગ પડતો. તેમને ખિન્ન મનવાળા જાણીને ગુરુએ તેમને (રાત્રે) ભણતાં અટકાવ્યા (અને કહ્યું કે) હે વત્સ! નવકાર ગણી રાત્રે મોટેથી બોલતાં ધાતકી જીવે! જાગી જાગવાથી અનર્થદંડ ન થાઓ. એથી કરીને તેઓ દિવસે પઠન કરવા લાગ્યા. આથી આવક અને આનંદને કર્ણજવર થવા લાગ્યો. કોઈએ કહ્યું કે આટલી ઉંમરે અભ્યાસ કરીને શું આ મુસળાને ફૂલ લાવવાનો છે કે? તે સાંભળીને મુકન્દ ખિન્ન થયા તેમને અટકો લાગ્યો. તત્કાળ તે મહાવિદ્યાર્થીએ જિનાલયમાં (જઈ) એકવીસ ઉપવસો વડે શ્રાદ્ધીનું આરાધન કર્યું. તુષ્ટ થયેલી તેણે પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું કે તું સર્વ વિદ્યાથી સિદ્ધ થા. તે ઉપરથી કવીન્દ્રવર થઈને પોતાના ગુરુ પાસે આવી સંઘ સમક્ષ ગંભીર સ્વરે તેમણે ઉદ્દગાર કાઢ્યા કે કોઈએ મારી મરહરી કરી હતી કે શું આ મુસળાને ફૂલ લાવશે કે તો હે લોકો! જુઓ, હું (હવે) મુસળાને ફૂલ લાવું છું. એમ કહીને મુસળું મંગાવીને ચતુષ્પથમાં—ખજૂર વચ્ચે જલા રહીને તેમણે તે મંત્રપ્રભાવથી પ્રુષ્પિત કર્યું અને તેને ખાંધ પર રાખીને તેઓ ભયવા અને બોલવા લાગ્યા કે પત્ર અવરંખિત છે ૩૦

નગરમા હું પણ પ્રવેશ પામીશ, પડિતોએ ગર્જના કરી (૧) બધા (પડિતો) અને રાજા પણ (સૂરિને લેવા) સામે ગયા અને ' ગંગા'ની લહરીના જેવી (સૂરિની) મનોહર વાણીથી સતોષ પામ્યા. નગરમા આણેલા શુરુએ નિર્વાણકલિકા, પ્રશ્નપ્રકાશ છત્યાદિ રાત્રો રમ્યા

- ૫ તરંગલોલા નામની એક નવીન ચપૂ (કથા) રાજા આગળ રમીને પ્રભુએ સભામા તેની વ્યાખ્યા કરી (આથી) રાજાને સતોષ થયો અને (તે ખોલી બહારે કે) આ (ખરેખર) કવીશ્વર છે (પ્રત્યેક) પદ જણે સરાણે ઉતારેલ હોય તેમ ઉજ્જવળ પ્રભાવાળું છે, બંધ અર્ધનારી-શ્વરની, પ્રશ્નમાનું લઘન કરવામાં જાધિક જેવો છે, અર્થથી ગતિ સ્વર્ગમા ઉદ્ધિન થયેથી વેપ સમાન છે, તેમજ રસ સહેજ ચૂર્ણ કરેલ અદ્ભુતમાથી ટપકતા અમૃત જેવો મનોહર છે, વાસ્તે આ (ખરા) કવિની કૃતિનું સ્વરૂપ છે, નહિ કે વાણીના ડિંડિમનો આડનર છે એ પ્રમાણે કવિએ પણ તુષ્ટ થયા, પરંતુ એક વિદુષી વેશ્યા શુણેની જાણકાર હોવા છતાં અને રાજસભામા હાજર હોવા છતાં સૂરીશ્વરની
- ૧૫ પ્રશ્ન કરતી ન હતી, તેથી રાજાએ કહ્યું કે અમે બધા તુષ્ટ થઈ તમારી પ્રશ્ન કરીએ છીએ, (પરંતુ) ફક્ત આ જ એક (વેશ્યા) સ્તુતિ કરતી નથી તો એવું કહે કે જેથી એ સ્તુતિ કરે એ "સાંભળાને સૂરિ વસતિ એ-ઉપાગ્રમે આવ્યા રાત્રે ગચ્છની સંમતિ પૂર્વક પવન ઉપર વિજય મેળવવાના બળથી કપટમૃત્યુ વડે તેઓ મરણ પામ્યા-મરી ગયા હોય તેવો દેખાવ કર્યો સૂરિની ઠાંડી બાધી ચારે વર્ણ સ્તુતિ કરવા માગ્યું (પેત્રી) વેશ્યાના લરના દ્વાર આગળ ઠાંડી લાવવામા આવી (એટલે) વેશ્યા પણ ત્યાં આવી અને રડતી રડતી કહેવા લાગી કે જેના મુખરૂપ નિર્ઝરમાથી તરંગલોલારૂપ નદી નીકળી તે પાદલિપ્તનું હરણ કરનારા યમનું મસ્તક કેમ ન ફૂટી ગયું ? (ત્યારે) પ્રભુ ફરીથી જીવતા થયા વેશ્યાએ કહ્યું કે મરીને આત્માની પ્રશ્નમા કરાવી ? સૂરિએ જવાબ આપ્યો કે મરીને પણ પચમ ગાવો જોઈએ એ શુ સાંભળ્યું નથી કે ?

ત્યાર પાદ પ્રભુ ' શત્રુજય ' (ગયા અને તે ૨૫૭)માં બનીત ઉપવાસરૂપ અનશન હંગી ઇશાનેન્દ્રના સામાનિક (દિવ) તરીકે ઉત્પન્ન થયા

શ્રીવૃદ્ધવાદી અને શ્રીસિદ્ધસેનનો પ્રબન્ધ

‘વિદ્યાધરેન્દ્ર’ ગચ્છને વિષે શ્રીપાદલિપ્તસરિના સત્તાનને વિષે
 સ્કન્દલિપ્તસરિ કે જેમણે જેનોનાં કાર્યો સિદ્ધ કર્યા હતાં તેઓ સ્કુરાય-
 માણુ હતા. તેઓ યતના પૂર્વક વિહાર કરતા કરતાં ‘ઐઠ’ દેશમાં ૫
 ગયા. ત્યાં ‘કોશલા’ નામના ગામનો નિવાસી મુકુંદ નામે (જે)
 પાદાણુ (રહેતો) હતો તે એ સરિને મળ્યો, તેણે (સરિના મુખથી)
 આ પ્રમાણેની દેશના સાંભળી કે જોગને વિષે રોગનો ભય છે, મુખમાં
 ક્ષયનો ભય છે, પેસાને વિષે અગ્નિ અને નૃપતિ તરફથી ભીતિ છે,
 દારૂને વિષે સ્વામીની ખીક છે, મુલ્યને વિષે શકનો ભય છે, વશને ૧૦
 વિષે દુષ્ટ સ્ત્રીનો ભય છે, સ્નેહમાં વેરનો ભય છે, નીતિને વિષે અનીતિનો
 ભય છે અને શરીરને વિષે ચમનો ભય છે. આ પ્રમાણે સર્વ ખરેખર
 ભયરૂપ છે, પરંતુ વૈરાગ્ય જ ભય રહિત છે. (આ) સાંભળીને
 જવથી હૃદયેગ પામેલા તેણે આરિત્ર ગ્રહણ કર્યું અને ગુરની સાથે તેઓ
 ‘ભૂગુ’ પુર ગયા. એ મુકુંદ મુનિ જાએ સ્વરે (મેટિ ધાટ) રાત્રે બહુતા. ૧૫
 (એથી) સાધુઓની નિદ્રામાં ભંગ પડતો તેમને ખિન્ન મનવાળા
 જાણીને ગુરુએ તેમને (રાત્રે) બલુતા અટકાવ્યા (અને કહ્યું
 કે) હે વત્સ! નવકાર ગણુ. રાત્રે મેટિથી જોલતા ધાતકી કુવે જગી
 જાઠવાથી અનર્થદંડ ન ચાઓ એથી કરીને તેઓ દિવસે પઠન કરવા
 લાગ્યા. આથી શ્રાવક અને શ્રાનિકને કર્ણજવર થયા લાગ્યો. કોષ્ટએ ૨૦
 કહ્યું કે આટલી ઉમરે અભ્યાસ કરીને શુ આ મુસળાને ફૂલ લાવવાનો
 છે કે ? તે સાંભળીને મુકુંદ ખિન્ન થયા તેમને ચટકો લાગ્યો. તત્કાળ
 તે મહાવિદ્યાર્થીએ જિનાલપમાં (જઈ) એકવીસ ઉપવાસો વડે બ્રાહ્મીનું
 આરાધન કર્યું. તુષ્ટ થયેલી તેણે પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું કે તુ સર્વ વિદ્યાથી
 સિદ્ધ થા. તે ઉપરથી કવીશ્વર થઈને પોતાના ગુરુ પાસે આવી સઘ ૨૫
 સમક્ષ જનીર સ્વરે તેમણે ઉદ્ગાર કાઢ્યા કે કોષ્ટએ મારી મરકરી કરી
 હતી કે શું આ મુસળાને ફૂલ લાવશે કે તો હે લોકો! જુઓ, હું (હવે)
 મુસળાને ફૂલ લાવું છું. એમ કહીને મુસળું મંગાવીને ચતુષ્પથમા-અન્નર
 વચ્ચે જીલા રહીને તેમણે તે મંત્રપ્રભાવથી પ્રુષ્પિત કર્યું અને તેને ખાંધ
 પર રાખીને તેઓ ભમવા અને જોલવા લાગ્યા કે પત્ર અવલંબિત છે ૩૦

- તેમજ જે કાષ્ટ એમ બબડતો હોય કે, શું અત્ર મુસળાને ફૂલ આવશે તે તેવું નિરાકરણ કરી મુસળાને ફૂલ આવે છે એમ હું (પક્ષ) સ્થાપું છું. વળી 'મારી આપણું શીવકું ઇન્દ્રની' યદિ જેવકું છે, અગ્નિ શીતળ છે, પવન નિષ્કપ છે, (આ પૈકી) જેને જે નગરો તેમ હોય તેો વૃદ્ધવાદી કહે છે
- ૫ કાણુ શુ કહે(વા માગે) છે ? (તે મારી સામે આવીને બોલે.) એઓ અદિતીય વાદી બન્યા. સ્કન્દિલસરિએ તેમને પોતાને પહે સ્થાપ્યા. વૃદ્ધવાદી એવું તેમનું નામ પ્રસિદ્ધિમાઆવ્યુ સ્કન્દિલસરિ સમાધિ-મરણરૂપ રથ દ્વારા સ્વર્ગે સંચર્યા એક દિવસ વૃદ્ધવાદી 'ભૃગુ' પુર જતા હતા. આ તરફ 'અવન્તી' માં વિક્રમાદિત્ય રાજા હતો કે જેના દાનોની ખ્યાતિ એવી હતી કે હાટકે આઠ કરોડ, ગોતી હઠ મુલા, મદનધના સોભી ભ્રમરના (ગુળરવના ત્રાસથી) કોપથી ઉકુર બનેલા એવા ૫૦ હાથીઓ, સાવણના મેયપથી જેમનાં નેત્રા પ્રપચિત બન્યાં છે એવી ૧૦૦ વેશ્યાઓ એટલું 'પાણડય' રાજાએ દંડ તરીકે બેટણું કર્યું છે તે આ વૈતાલિકને આપવું, ઇત્યાદિ.
- ૧૫ એના રાજ્યને વિષે (એનો) માન્ય, 'કાત્યાયન' યોગને વિષે બૂપણ-રૂપ દેવર્ષિ^૧ નામે પ્રાહ્લણ (વસતો) હતો. તેને દેવસિકા (દેવસિકા ?) નામની પત્ની હતી. એ ઇપતીને સિદ્ધસેન નામે પુત્ર હતો તે (પોતાની) છુદ્ધિના બળને લીધે (સમગ્ર) જગતને પણ તુલુવત્ ગણતો હતો, (કેમકે) છુદ્ધિની (કષ્ટ) સીમા નથી. એથી જગતમા કહેવાય
- ૨૦ છે કે પૃથ્વી સમુદ્રથી પરિમિત છે-વીંટળાયેલી છે અને એ સમુદ્ર ખજુ (બહુમાં બહુ) સો ચોજન જેવડો છે. સર્વદા ભમતો સૂર્ય આકાશનું માપ કાઢી શકે છે-આકાશનો છેડો કાઢી લાને છે. આ પ્રમાણે ચોટ બાગે (સર્વ) પદાર્થો સ્ફુરતપ્રમાણ સીમારૂપ મુદ્રાથી અંકિત છે; પરંતુ સજ્જનોની પ્રજાનો વિશાસ નિસીમ હોઈ
- ૨૫ વિજ્યથી વર્તે છે. જેનાથી હું વાદમાં જતાઉં તેનો હું શિષ્ય થાઉં એવી તેની પ્રતિજ્ઞા હતી. ક્રમે કરીને વૃદ્ધવાદીની કીર્તિ સાંભળાને તે તેની સમુખ દોડતો આવ્યો. સુખામનમાં આરૂઢ થઇને એ 'ભૃગુ' પુર ગયો. તે વારે 'ભૃગુકન્થ' થી નીકળેલા વૃદ્ધવાદી માર્ગમાં (જ સામા) મળ્યા. પરસ્પર વાતચિત થઇ. સિદ્ધસેને કશું કે (મારી) સાથે વાદ કરો. સરિએ કહ્યું કે કરીએ છીએ; પરંતુ અત્ર સલાસતો વિના વાદમા જતા હાયાનું કાણ (નિર્ણયક) કથન કરશે ? સિદ્ધસેને

કહ્યું કે આ ગોવાળો સભ્યો હો. વૃદ્ધવાદીએ કહ્યું કે ત્યારે તું બોલ
વાદ શરૂ કર. ત્યાર બાદ સિદ્ધસેને ત્યાં તે નગર સતીપ ધણા
વખત સુધી સસ્કૃત (ભાષા) દ્વારા અતિશય જલ્પ કર્યો અને પછી તે
ચંબો. ગોવાળોએ કહ્યું કે આ કંઈ જાણતો નથી; કેવળ મોટા સ્વરે
પોકાર પોકાર કરીને અમારા કાનને પીડા ઉપજાવે છે-અમારા કાન ૫
ફેડે છે, (માટે એને) ધિક્કાર હો, ધિક્કાર હો વૃદ્ધ તમે (હવે)
કંઈ કહો ત્યાર પછી સમયના જાણકાર વૃદ્ધવાદીએ કાજડો મજબૂત
બાધી (વાળી) તે ધિન્દિલિ હદમાં (બોલવા અને) બેલવા માંડ્યું;
જાણતે ભારીએ નહિ, ચોરી કરીએ નહિ, પરસ્ત્રીગમન કરવું નહિ,
થોડું થોડું આપીએ અને એમ ઝડ સ્વર્ગે જવું. વળી નેણે કહ્યું કે ૧૦
તથા અને એવાને ગોળ સહિત આવે છે, વેલ વડે વેણ વગાડે છે,
પહેરવા અને ઝોદવા માટે કામળી (રાખે) છે એમ ગોવાળો હર્વ પૂરે છે.
સાથે સાથે નાચવા પણ માંડ્યું, (અને તેમ કરતા તેઓ બોલતા ગયા
કે) કાળો કામળો, દુકો માર્ગ, અને છાશથી પાગોળામ લરેલી દોણી (૧),
બકરીનો સમઠ સાન્ન વૃક્ષ ઉપર પડ્યો છે. શુ સ્વર્ગતુ શીંગડુ લસાટમાં છે ? ૧૫
ગોવાળોઓએ રાજ ધધને કહ્યું કે વૃદ્ધવાદી સર્વથા છે. અહો ! કેવું
કાનને સુખ ઉપજે તેવું અને ઉપયોગી એઓ બોલે છે સિદ્ધસેન તો
અમાર બોલે છે-નકામો લવારો કરે છે આ પ્રમાણે એની તેમણે નિન્દા કરી.
ત્યાર સિદ્ધસેને કહ્યું કે હે ભગવન ! મને દક્ષિ આપો, વાદમાં સભ્યની
સમતિ અનુસાર હું છતાયેસો હોવાથી હું તમારો સિધ્ધ પુ (ત્યારે) ૨૦
વૃદ્ધવાદીએ (ઉત્તર આપતા) કહ્યું કે ' જૂઝ ' પુરમાં રાજસભામાં આપણો
વાદ હો; ગોવાળોની સભામાં તો વાદ ' સિદ્ધસેને કહ્યું કે હું સમયનો જાણકાર
નથી-મેં સમય વર્ત્યો નહિ, તમે તો સમયના જાણકાર છો; અને જે
સમયક છે તે સર્વથા છે, (વાસ્તે) તમે મને જીત્યો છે. એ પ્રમાણે
વદનારા તેને ત્યા જ તેમણે દીક્ષા આપી

ત્યાર પછી ' જૂઝ ' પુરના રાજાને તે વૃત્તાન્તની ખબર પડતા
તેણે ' તાલારસ ' નામનું મોટું નામ રચાવ્યું. (તેમાં) નાલિના પુત્ર
(શ્રીઝપલદેવ) નું ચૈત્ય કરાવ્યું (અને તેમાં) વૃદ્ધવાદી પાસે
શ્રીઝપલદેવની (મૂર્તિની) પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (આખો) સમ ગાજ
ગડ્યો. સિદ્ધસેનનું દીક્ષા મમયે કુમુદચન્દ્ર નામ (પાડવામાં આવ્યું) ૩૦
હવે. (પરંતુ) આચાર્ય-પત્ની વખતે સિદ્ધસેન દિવાકર એવું નામ
પ્રસિદ્ધ થયું. ' સ્વામી ' શબ્દ અને ' વાયક ' શબ્દની પેઠે તે વખતે

‘દિવાકર’ એ આચાર્યની સંતા હતી. વૃદ્ધવાદી અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા. સિદ્ધસેન તો ‘અવંતી.’ ગયા. સંધ સામે (સેવા) આવ્યો અને તમે સર્વવપુત્ર છો એવું બિરુદ બોલતાં બોલતાં ‘અવંતી’ના ચતુષ્પથમાં તેમને લઇ આવ્યો. તે સમયે વિક્રમાદિત્ય રાજા હાથીના રકથ ઉપર આરુઢ થઇને સંમુખ આવતો હતો. સર્વવપુત્ર એ (શબ્દ) રાજાને કાને પડ્યો. તેની પરીક્ષા કરવા માટે હાથી ઉપર બેઠાં બેઠાં મનથી જ તેણે સૂરિને પ્રણામ કર્યો; નહિ કે વચન દ્વારા કે કાયા દ્વારા. ખાસે આવી સૂરિએ ધર્મલાલ કહ્યો. રાજાએ કહ્યું કે નહિ વચ્ન કરતાં એવા અમને શો ધર્મલાલ હોય શકે? શું આ સરતો મળે છે કે?

૧૦. સૂરિએ એ સાંભળીને કહ્યું કે કરોડ ચિંતામણિ (રત્નો) કરતાં પણ વધિક (મૂલ્યવાળો) એવો આ (ધર્મલાલ) વન્દન કરનારાને (જ) અપાય છે; તે અમને પ્રણામ કર્યા નથી એમ નથી, કેમકે મન (તે જ) સર્વમાં મુખ્ય છે. અમારી સર્વવપુત્રની પરીક્ષા કરવા માટે તે અમને મનથી પ્રણામ કર્યો છે. એથી તુષ્ટ થયેલા રાજાએ હાથીના રકથ ઉપરથી ઉતરી સંધ સમક્ષ (સૂરિને) પ્રણામ કર્યો અને એક કરોડ સોનૈયા મંગાવ્યા (અને સૂરિને આપવા માંગ્યા, પરંતુ) સોલ રહિત હોવાથી સૂરિએ તે સ્વીકાર્યા નહિ. સંક્રમ્ય કરેલો હોવાથી રાજાએ પણ તે (પાછા) ન લીધા. તેથી આચાર્યની રમથી સમતા પુરુષોએ જીર્ણોદ્ધારમા તે વાપર્યા. રાજાની વહીમાં તો એમ લખાયું કે દુરથી હાથ લાગ્યા કરીને ધર્મલાલ એમ કહેનારા સિદ્ધસેનસૂરિને રાજાએ એક ઢાલી (સુવર્ણ) આપ્યું. અવસર આવતાં એ જ ભગવાને શ્રીવિક્રમ આગળ કહ્યું કે એક દુનર, એક સો અને નવાણું વર્ષ પૂર્ણ થતાં હે વિક્રમ રાજા! તારા જેવો કુમાર (પાત્ર) રાજા થશે.

૨૫. એક દિવસ સિદ્ધસેન ચિત્રકૂટમાં ફરતા હતા. ત્યાં એક પ્રાચીન કૌત્યને વિષે એક મોટા યાંત્રણને બેઠાને કાપકને તેમણે પૂછ્યું કે આ મોટા યાંત્રણ શો છે? એ જોતો બનેલો છે? તેણે કહ્યું કે પ્રાચીન આશ્રાયોએ રક્તચ-વિદ્યાનાં પુસ્તકો અહીં રાખેલાં છે (અને) યાંત્રણો તો તે તે ઔષધ-દ્રવ્યો બનેલો છે. વગ્ની જેમ જળ વગેરેથી એ બેદાય તેમ નથી તેવું વચન સાંભળીને તે યાંત્રણની અંધ લઇને પ્રત્યીપદના રસો વડે સિદ્ધસેન તેને છાંટ્યો. તે વડે તે સવારે ઘણું કમળ જેમ વિકાસ પામે તેમ વિકસિત થયો. મધ્યમાંથી પુસ્તકો પડ્યાં. તે પેઠા એક છાંટીને વાંચતાં પહેલે પાને જ બે વિદ્યા તેમને મળ્યા:- (૧) એક

સર્વપ-વિદ્યા અને (૨) હેમવિદ્યા. તેમાં સર્વપવિદ્યા એ હતી કે પ્રસંગ ઉપસ્થિત ચતાં જ્યારે માનિક જોટલા સર્વપ જલાસયમાં નાથે તેટલા ઘોડેસ્વારો ૪૨ હથિયાર સહિત બહાર નીકળે, પરસૈન્યનો નાશ કરે અને કાર્ય સિદ્ધ થતાં એ સુભટો અદૃશ્ય થઇ જાય. હેમવિદ્યા તો એ હતી કે ગમે તે ધાતુ વડે વગર મહેનતે શુદ્ધ સુવર્ણકાંટિ ઉત્પન્ન થઇ શકે. તેમણે તે બે વિદ્યાઓ પથાર્ય રીતે ગ્રહણ કરી, જેવું તેઓ (એથી) આગળ વાંચવા જાય છે તેવામાં ગર્ભમાં પુસ્તક સહિત ચાંબલો બંધ થઇ ગયો—ખીડાઇ ગયો અને આકાશમાં વાણી થઇ કે આ પ્રકારનાં રહસ્યો (જાણુવા) માટે તું લાયક નથી; માટે ચપલતા ન કર અને જલદી ન મર—વિના કારણ મોત ન માગી લે. તેથી ભય પામી તેઓ થોભ્યા, જે બે વિદ્યા મળી ગઇ તે મળી ગઇ. એથી અધિક (વિદ્યા) અપ્રાપ્તિને લઇને (તમને) મળી નહિ. ત્યાર બાદ સિદ્ધએન ‘ચિત્રકૂટ’ થી પૂર્વદેશમાં ‘કૂર્માર’ પુર ગયા. ત્યાં દેવપાલ રાજને પ્રતિબોધ પમાડી તેને ગળીના રંગની જેમ સુસ્ત જૈન બનાવ્યો. ત્યાં તેઓ રજા રાજ ઇષ્ટ વાત થતી અને એમ કેટલોક વખત વીતી ગયો.

એક દિવસ રાજાએ એકાંતમાં આવી (આંખમાં) આંસુ સહિત (સરિને) વિનંતિ કરી કે હે ભગવન! અમે પાપી આ પ્રકારની આપની મધુર ગોષ્ઠીને લાયક નથી, કેમકે અમે સંકટમાં પડ્યા છીએ. સૂરીશ્વરે પૂછ્યું કે તમને શું સંકટ છે? રાજાએ કહ્યું કે સીમાડાના રાજાએ એકકાં મળીને મારું રાજ્ય લઇ લેવાથી ઇચ્છાથી આવે છે. સૂરિએ કહ્યું કે હે રાજા! તું વિહ્વળ ન બન—ફિકર ન કર. જેનો હું મિત્ર છું એવા તારે જ સ્વાધીન રાજ્યલક્ષ્મી છે. (એ સાંભળીને) રાજા આનંદ પામ્યો. પરસૈન્ય આવ્યું. બે વિદ્યાની શક્તિથી સૂરિએ રાજેશ્વરને સમર્થ બનાવ્યો. (એથી) પરસૈન્ય ભાંગી ગયું. તેનું સર્વસ્વ લઇ લેવાયું. (અને વિજયનાં) વાદિત્રો વગાડાયાં. તે પછી રાજા સૂરિનો અત્યંત ભક્ત બન્યો. સૂરિ અગ્ર સહિત હોવા છતાં ક્રિયામાં સિયિલ થઇ ગયા; કેમકે ખુશામતીઆની (મીઠું) ભોલનારાઓની વાણીઓની રચનાઓથી, હરિણાદીઓના કટાક્ષોથી અને કામિનીઓની કીડાના કલ્સોલોથી કેનું મન ભેદાતું નથી? ગુરુ નિશ્ચિન્ત સુવે તેના શિષ્યો પણ તેની પાછળ બેધિકરાઇથી સુવે. (આ પ્રમાણે) સ્પર્ધાપૂર્વક મુનારાઓ મેક્ષને પાછળ હડસેલે છે. શ્રાવકોને ઔપધયાળામાં પ્રવેશ પણ મળવા ન લાગ્યો.

જળનું પાન (કરવું), નદિ કંથે એવા ફૂલ અને ફળ(નો ઉપયોગ કરવો),
 ગૃહસ્થનાં જેવાં ફૂલો (કરવાં) અને આચરણ કરાતી અવતના એ યતિવેપની
 વિડમનારૂપ છે (એમ) આ ગાથાનું સમાચરણ થતા લાગ્યું એ અપદ્ધર્તિ
 માળગાને પૃથ્વવાદી દૃષાથી તેમનો નિસ્તાર કરવા માટે એકના (૭)
 ગચ્છ(નો ભાગ) ઉત્તમ (સાધુઓ)ને સોંપી ત્યાં આવ્યા બારણે જોતા
 રહીને દરવાનોની મારફતે તેમણે સુઠિ આગળ કહેવડાવ્યું કે એક મોટી
 વપનો એક વાદી આવ્યો છે (આ સાળગી) સુરિએ એમને અંદર
 ખોલાવ્યા અને મામે ખેસાડ્યા. જેમણે વસ્ત્ર વડે સમગ્ર શરીર ઢાંકી
 દીધું છે એવા પૃથ્વવાદી બોલ્યા કે નીચેના પદની વ્યાખ્યા કરો -

૧૦ / અણકુલિય પુલ્લ મ તોદહિ મા રોવા મોદહિ ।

મણકુસુમેદિ અચિ મિરજણુ દિદ્દહ કાદ્ વણેણ વણુ ? ॥

વિચારવા છતાં પણ સિદ્ધસેન (એનો) અર્થ જાણી શક્યા નહિ
 ત્યાર પછી તેમણે વિચાર કર્યો કે શું આ મારા શુરુ પૃથ્વવાદી છે કે
 જેમના કથનની વ્યાખ્યા કરવા હું અસમર્થ છું ? ફરી ફરીને (ધારી
 ધારીને) જેતાં શુરુને તેમણે જાણખ્યા. (એટલે) પગે પડીને તેમને
 ખમાખ્યા અને પછનો અર્થ પૂછ્યો ત્યારે તેમણે વ્યાખ્યા કરી કે
 પ્રાકૃતની અનંતતાને લઇને 'અણકુલિય પુલ્લ' ઇત્યાદિનો અર્થ એ છે કે
 જેને ફળ પ્રાપ્ત થવા નથી એવા ફૂલો તોડ નહિ એના શો ભાવાર્થ છે
 યોગ એમ પૂછનો હોય તો સાળગ એ કંપવૃક્ષ છે કેવી રીતે ? (તો
 એ જાડ છે કે) જેને વિષે મુગ તરીકે વપ્ર અને નિયમો છે, ધ્યાન એ મોટે
 ભાગે પ્રકૃષ્ટ કાડરૂપ છે, લક્ષ્મી અને સમતા થડ તરીકે છે, કવિત્વ વકતૃત્વ,
 કીર્તિ, પ્રતાપ, મારમ્બુ સ્તભન ઉચ્ચાટન, વશીકરણ ઇત્યાદિ સંગથી શક્તિ
 તે ફૂલો છે અને કેવલજ્ઞાન એ ફળ છે હજી સુધી તો યોગરૂપ કંપવૃક્ષને ફૂલો
 ઉગ્યા છે તેથી કેવલજ્ઞાનરૂપ ફળ વડે તો તે હવે પછી ફળશે (માટે)
 ફળ પ્રાપ્ત થયું નથી એવાં તેને તું શા માટે તોડે છે ? ન તોડ એ
 તાત્પર્ય છે 'મા રોવા મોદહિ' અર્થો રોવા એટલે પાચ મહાવતો તેને
 મોડ નહિ-ભાગીરા નહિ 'મણકુ સુમેદિ' ઇત્યાદિનો અર્થ એ છે કે મનરૂપ
 પુણ્યા વડે નિરજન અર્થાત્ નિર્જનની રૂપરૂપ કરે 'દિદ્દહ કાદ્ વણેણ વણુ'
 એટલે એક વનથી (ખીજે) વન શા માટે તું હોડે છે ? રાજની સેવા ઇત્યાદિ
 ૩૦ નીરસ ફળ મેળવવામાં તું કંઈ કેમ વેડે છે એ એ પદનો અર્થ છે ત્યાર બાદ
 શુરુની તે શિક્ષા માથે ધરી (ચડાની), રાજની રજા લઇ પૃથ્વવાદીની સાથે દંડ

(તીવ્ર) ચારિત્ર ધારણ કરતા તેમણે વિહાર કર્યો અન્યાન્ય ગુરુઓ પાસેથી 'પૂર્વ'માં રહેવા શ્રુતો તેમણે મેળવ્યા વૃદ્ધવાદી સ્વર્ગે ગયા

એક દહાડેા સિદ્ધસેને સંઘ મેળવાને કશું કે જો તમે આત્મ કરો તો સર્વે આગમોને હું સસ્કૃતમય કરે ત્યારે મધે કશું કે શુ તીર્થકરો અને ગણુધરો મસ્કૃતમય કરવાનું જાણતા ન હતા કે જોથી તેમણે આગમો અર્ધમાગધીમાં રચ્યા ? વાસ્તે આ પ્રમાણે બોનતા એવા તને મોટું પ્રાયશ્ચિત લાગ્યું એ તારી આગળ શુ કહીએ ? તું જાતે જ જાણે છે ત્યાર પછી વિચાર કરીને તેમણે કશું કે સંઘ' સાબળો હું મૌનતાનો આશ્રમ લઈ મુખ્યવચ્ચિકા રજોહરણ રંગે જૈન લિંગો ગોપની, પ્રકટપણે અવધૂતનું રૂપ ધારણ કરી ઉપયોગ પૂર્વક બાર વર્ષ પર્થત 'પારાયણિક' નામનું પ્રાયશ્ચિત કરીશ એમ કહીને તેઓ ગચ્છને મુકીને ગામ, નગર છત્યાદિ (સ્થળે) કરતા કરતા બારમે વર્ષે શ્રીમતી ઉજ્જયિની' (નગરી)માં આવીને મહાકાલ' મંદિરમાં શેફાલિકા' પુષ્પ વડે રંગેલા વસ્ત્રવાળા અને વિભૂષિત દેહવાળા યજ્ઞ ત્યાં એકા ત્યાર બાદ દેવને કેમ તું નમતો નથી એમ લોકો બળડવા છતાં તેઓ બોલ્યા નહિ જનપરપરા દ્વારા આ પ્રમાણે(ની હકીકત) સાબળોને શ્રીવિન્ધાદિત્ય દેવ (ત્યાં) આવીને બોલ્યા કે હે દૂધ ચાટવાની ઇચ્છાવાળા બિહુક ! તું દેવને કેમ પ્રણામ કરતો નથી ? એ ઉપરથી (આ) વાદીએ રાજાને કશું કે મારાથી પ્રણામ કરતા લિંગને બેઠ યશ કે જે આપની અગ્રીતિ માટે યશ રાજાએ કશું કે બસે તેમ થાય તું નમસ્કાર કર તેમણે કશું કે ત્યારે સાબળ પચાસન રાણીને દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા વડે દેવની સ્તુતિ કરવી તેમણે સાર કરી જેમકે સ્વયંભૂ, ભૂતસહસ્રનેત્ર, અનેક એકાક્ષર, બાવલિંગ અચક્ત અન્યાહત વિશ્વલોક, અનાદિ અમધ્યમ, અનત અપુષ્પ અપાપ છત્યાદિ શ્રીવીર દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા તેમણે રચી પરંતુ તેનાથી તે પ્રકારનો અમત્કાર નહિ જાણતા પછી ધોપાર્થનાથદ્વાત્રિંશિકા રચવા માટે તેમણે કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર રચ્યું કે જેના પહેલા જ શ્લોક મંદિરમાં રહેલા લિંગમાથી અગ્નિની શિખાના અગ્ર ભાગમાથી જેમ ધૂમાડના ગોટગોટા નીકળે તેમ ધૂમાડના ગોટગોટા નીકળ્યા તેથી લોકો એમ કહેવા લાગ્યા કે આ આઠ વિદ્યાના સ્વામીના પશુ સ્વામી કાતામિ રેદ્ર બગવાન (પોતાના) ત્રીજા નેત્રના અગ્નિ દ્વારા બિંમુને બરમ કરી

નાંખશે. ત્યાર પછી સૌથી પ્રથમ વીજળાના તેજની જેમ તડાતકાર પૂર્વેક જ્યોતિ નીકળી. ત્યાર બાદ શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા પ્રકટ થઇ. તેની વાદીએ વિવિધ સ્તોત્રો વડે સ્તુતિ કરી અને ક્ષમા માગી. રાજા વિક્રમાદિત્યે પૂછ્યું કે ભગવન્ ! પૂર્વે નહિ જોયેલું એવું આ શું

૫ દેખાય છે ? આ કયા નૂતન દેવ પ્રગટ થયા ? સિદ્ધસેને ત્યારે કહ્યું કે હે નરેન્દ્ર ! પૂર્વે આ જ 'અવંતી'માં શેઠાણી ભદ્રાનો પુત્ર અને ખત્રીમ પત્નીઓના યૌવનની સુગંધના સર્વસ્વનો ગ્રાહક એવો અવંતી-મુકુમાલ નામથી પ્રસિદ્ધ શેઠ (રહેતો.) હતો. શાલિભદ્રની પેઠે તે કશા

૧૦ એ ધરનો વ્યાપાર કરતો, ન હતો, પરંતુ તેની માતા જ ધરની સમગ્ર ચિન્તા કરતી હતી-અંધી સલાળ રાખતી હતી. એક દહાડો દશપૂર્વધર અને 'ભૌર્ય' વંશને વિષે મુકુટ સમાન સંપ્રતિ રાખતો શુરુ નામે આર્યમુહુરિત ગચ્છ સદિત વિહાર કરી 'અવંતી' આવીને ભદ્રાની અનુગ્રા પૂર્વેક તેના ધરના એક લાગમાં રહ્યા. રાત્રે તેઓ 'નલિની-શુભ્ર' નામના સ્વર્ગીય વિમાનનો વિચાર ગણુતા હતા. તપોધન

૧૫ જનેએ વિશ્રાંતિ લીધી એટલે તે વિચારને સાંભળતાં, ચન્દ્રપ્રભાથી સાન્દ્ર એવી રજનીને વિષે ધીમે પગે ચાલીને અવન્તિ મુકુમાલ ત્યાં આવ્યો અને રૂઢી રીતે તે (વિચાર)નું તેણે શ્રવણ કર્યું. અને આવીને શુરુને તેણે કહ્યું કે હે ભગવન્ ! આપ આ શું ગણો છો ? આર્થે કહ્યું કે હે વત્સ ! 'નલિનીશુભ્ર' વિમાનનો વિચાર. અવન્તીમુકુમાલે કહ્યું કે આ જ

૨૦ પ્રમાણેનો ગયા ભવમાં મેં અનુભવ કર્યો છે. (હવે) એ કયા ઉપાયથી મજે ? ચારિત્રથી એમ આર્થે કહ્યું. વહાણું વાણું, ત્યારથી (જ) જેમણે 'નલિનીશુભ્ર' વિમાનને મહણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઇ જાતે લેત્ય કર્યો, અને પાછળથી શુરુએ પણ જેમને સામાયિકરૂપ ચારિત્ર આપ્યું અને જેમણે 'કચારકુડંગ' નામના રમશાનમાં જીજ્ઞે કાયોત્સર્જ કર્યો (તે અવન્તીમુકુમાલના શરીરમાં)

૨૫ હર્લેની સ્ત્રી (સળી) વીધાવાથી તેમના (શરીરમાંથી) વહેતી લોહીની ધારાની વાસ વડે લોખાઇને બચ્યાં સદિત આવેલી જૂખી શિયાળણી જે પૂર્વ ભવમાં તેમની પત્ની હતી તેના દ્વારા (પોતાના દેહનું) ભયંબ્ર મતાં તેમણે સદ્ભાવના વડે પાપકર્મની નિર્જરા કરી 'નલિનીશુભ્ર' પ્રાપ્ત કર્યું. સવારના શુરુમુખથી પુત્રનો જ્ઞાન્ત ભણી પુત્રવધુ

૩૦ સાથે તે (ભદ્રા) રમશાનમાં આવી વિવિધ વિવિધ પ્રકારે વિજાપ કરવા લાગી. પછી પાછી ઘેર આવી. એક સગર્ભા વહુને ધરમાં મૂકીને ૩૧ વહુઓ સાથે ગંધર્વ લઇ તે સ્વર્ગે ગઇ. સગર્ભા અવસ્થામાં રહેલી

વહુથી ઉપજ થયેલા પુત્રે યૌવન પ્રાપ્ત થતાં આ પ્રાસાદ કરાવ્યો. મારા પિતાનો મહાકાલ અજ થયો માટે ‘મહાકાલ’ એવું (તેણે તેનું) નામ પાડ્યું. શ્રીપાર્થની પ્રતિમા મધ્યમાં સ્થાપવામાં આવી. કેટલાક દિવસ લોકમાં તેની પૂજા થઈ. અવસર મળતાં (લાગ જોઈ) ઘાઘણેએ તેને ઢાંકી દધને (તેની જગ્યાએ) આ શિવનું લિંગ સ્થાપ્યું. હમણાં મેં કરેલી સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થયેલ શ્રીપાર્થનાથ(ની પ્રતિમા)નો પ્રાદુર્ભાવ થયો. મેં ગ્રેરેલા શાસનદેવતાએ બળથી શિવલિંગ લાંગી નાંખ્યું. સત્ય અને અસત્યનું અંતર તું જો. ને સાંભળ રાજાએ (જૈન) શાસનને વિષે દેવને સેંકડો ગામે આપ્યાં. ગુરુ પાસે સમ્યક્ત્વ પૂરક બાર (૧) વ્રતો તેણે પ્રદણ કર્યાં. વળી તેણે વાદીન્દ્રની પ્રશંસા કરી કે દેહકાને ખાઈ જવામાં ચતુર એવા સર્પો પુષ્કળ છે, (પરંતુ) પૃથ્વી(નો બાર) ધારણ કરવામાં સમર્થ એવો તો શેષ એક જ ખરેખર છે. આપ તેવા છો. અહો તમારી કવિત્વની શક્તિ ! સાકરમાં પકાવેલું હોય તેના જેવું (મીઠું) પદ એકદમ કોને સ્ફુરતું નથી ? કેરીના રસમાં તરબોળ એવી ઉક્તિનો વેભવ કોને નથી ? (પરંતુ) અવર્ણનીય ઉભય(ને એકત્રિત કરી) અમૃતના નિર્ઝરના ઉદ્ગારથી શુક્ત રસો વડે (શ્રોતાના મનને) તરંગે ચડાવે તેવો (કવિ) તો કદાચિત્ જ એકાદ મળે. સુકવિઓનાં મધને કરતાં આ વચનો તો મોટા પુરુષના પરિણામથી સ્વચ્છાપૂર્વક જગતમાં વિપકવ બને છે, નહિ કે નામથી, નહિ દીકાથી, નહિ છદ સંબંધીના પરિચયના વશથી, નહિ શબ્દની વ્યુત્પત્તિથી કે નહિ ગુરુના ગુપ્ત ઉપદેશથી. આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને એ સત્પ્રાદ્ પોતાને સ્થાને ગયો પ્રભાવના વડે ખુશ થયેલા સધે વાદીન્દ્રને પણ સધમાં લીધા.

એક દહાડો સિદ્ધસેન વિદાર કરતાં ‘માલવ’ (દિશ)માં ‘ઓઝાર’ નગરમાં ગયા. ત્યાં બહુત્રાવોકાએ સુરિને વિનય પૂર્વક નિવેદન કર્યું કે હે બ્રહ્મવત્ ! આ જ નાગરની પાસે એક ગામ હતું. ત્યાં મુન્દર નામનો રાજપુત ગામનો નાયક હતો. તેને બે પત્નીઓ હતી. એક પ્રથમ પુત્રોને જન્મ આપ્યો તેથી તે ખિન્ન થઈ. તે વારે જ સપત્નીને પણ પ્રસવની તૈયારી જ હતી. એ પુત્રને જન્મ આપીને પતિને વિશેષ પ્રિય ન થઈ પડે એવી સ્ત્રીત્વને યોગ્ય તુચ્છ શુદ્ધિ વડે તેણે એક સ્ત્રીકાને કશું કે જો આ મારી સપત્ની પ્રમત્ત-સમયે દૈવધોએ તને જોવાને (અને

તેને જો પુત્ર અવતરે) તો અન્ય સ્થાનેથી પહેલેથી સંગ્રહેલું કાષ્ઠ મરેલું .
 બાળકનો ત્યાં તારે ગંધાર કરવો; અને તેને અવતરેલ બાળક જો પુત્રી હોય
 તો તેને તારે લઈને ગામથી દૂર મૂકી આવવી. (તેના બદલામાં) આ
 સુવર્ણ લે. આ પ્રમાણે તેણે મંત્રણા કરી. દૈવવશાત્ તેમ જ યજ્ઞ અને
 ૫ તેણે તેમજ કર્યું. રાજપુત્ર ઉત્પન્ન થતાં જ નેને ગામથી દૂર રેંકી દેવામાં
 આવી. તે રાજપુત્રનું પુણ્ય અધિક હોવાથી તેની કુત્રદેવતાએ ગાયરૂપે
 તેને દૂધ આપીને (પાછને) પાણીને લગમગ આંક વર્ધનો કર્યો. ત્યાર
 બાદ અહીં જ 'ઝોંકાર' નગરને વિષે શિવમંદિરના અધિકારી જરડાએ
 તેને જોયો, બોલાવ્યો અને પોતાના પંથ)ની દીક્ષા આપી.

- ૧૦ એક દિવસ 'કન્યકુબ્જ' દેશનો અધિપતિ રાજા કે જે જન્મથી
 અંધ હતો તે દિગ્વિજયનું કાર્ય કરતાં કરતાં પાસે આવીને વસ્યો. (તેવામાં)
 રાત્રે નાના જરડાને શિવની આરાધના કરી કે તારે 'કન્યકુબ્જ'ના રાજાને
 શેષા આપવી. એથી એની આંખ સાજી થશે. નાનાએ મોટા ગુરુને તે
 વાક્ય કહ્યું અને તેની આજ્ઞાથી શેષા લઈને, હાવણીની મધ્યમાં આવીને
 ૧૫ તેણે રાજાના પ્રધાનોને કહ્યું કે હે (પ્રધાનો!) તમારા સ્વામીને બમારી
 સંમુખ લાવો, કે જેથી કમળના પત્રના જેવાં મનોહર, પોતાના વિષયને
 મહાશુ કરવામાં સમર્થ એવાં નેત્રવાળા, જલદી અમે એને બના-
 વીએ, તે ઉપરથી પ્રધાનો ઘડે પ્રેરાયેલો રાજા ત્યાં આવ્યો. અધિએ
 આપેલ શેષા લઈને આંખમાં તે, આંખતાં તેનાં નેત્ર સાંભળ થયાં. (આથી)
 ૨૦ ખુશ થઈને ભક્તિપૂર્વક (એ) શાસનને વિષે સેંકડો ગામો તેણે આપ્યાં.
 આ જ 'ઝોંકાર' (નગર)માં આ જિંતું મંદિર તેણે કરાવ્યું. અમે આ
 નગરમાં રહીએ છીએ (પરંતુ) જેન મંદિર કરાવવાનું (બજા અમને)
 પ્રાપ્ત થયું નથી. (કેમકે) મિથ્યાત્વીઓ પરાક્રમી છે. તેથી તમે એમ કરો
 કે જેથી આથી અધિક જિંતું અને મનોહર ચૈત્યનું નિર્માણ થાય. તમે જ
 ૨૫ પરાક્રમી છો (ધારણા તે કરી શકશો). તેમનું વચન સાંભળીને વાદીએ
 'અવન્તી' જઈ હાયમાં ચાર શ્લોકો લઈ, વિક્રમાદિત્યની
 (સભા)ના દરવાજે આવી દારપાળ મારફતે રાજાને એક શ્લોક
 કહેવડાવ્યો. તેણે તે કહ્યો. જેમકે (તમારા) દર્શનનો અભિલાષી
 અને હાયમાં ચાર શ્લોક લઈને આવેલો બિંદુ અટકાવવાથી
 ૩૦ બારણે બિંદો છે. તે આવે કે નહીં? એ શ્લોક સાંભળીને વિક્રમાદિત્યે
 પ્રતિશ્લોક કહેવડાવ્યો. જેમકે દસ લાખ (અડા) તેમ જ ચૌદ

માટે એક વાચાણ બાટને મોકલ્યો. તે તે સુરિની સલામા નીચે મુજબનો શ્લોકનો પૂર્વાર્દ વારંવાર બોલવા લાગ્યો કે અત્યારે દક્ષિણમાં વાદીરૂપ આગીઆ કીડાઓ સ્ફુરે છે-જિહરાવા લાગ્યા છે. ફરી ફરીને આ બોલાતાં, સિદ્ધસારસ્વતને લઇને સિદ્ધસેનની બાગિનીએ કમ્બુ કે સિદ્ધસેન દિવાકર નામના વાદીનો ખરેખર અસ્ત થયો છે ત્યાર બાદ બાટે સવિસ્તર હકીકત કહી તેથી શોક ઉત્પન્ન થયો અને (કાલાંતરે) શમ્યો.

इति श्रीचृद्धादिसिद्धसेनप्रवणः ॥ ६ ॥

(૭)

શ્રીમદ્ભવાદિસૂરિનો પ્રબન્ધ

શ્રીકન્દભૂતિને પ્રણામ કરીને પ્રભાવકોને વિષે શિરોમણિ એવા શ્રીમદ્ભવાદિ-સૂરીશ્વરનું ચરિત્ર હું કહું છું.-૧

‘ ગૂર્જર ’ મંડળમાં ‘ ખેટા ’ નામનું મહારથાન છે. ત્યાં વેદને વિષે પારંગત દેવાદિત્ય નામનો પાઠશાળુ રહેતો હતો.-૨ ૫

તેને બાલવિધવા સુભગા નામની પુત્રી હતી. ભક્તિ કરનારી તે સ્ત્રીએ કોષ્ઠક ગુરુ પાસેથી સૂર્યનો મંત્ર મેળવ્યો.-૩

તે મંત્રથી આકર્ષાઈને સૂર્ય તેની પાસે આવ્યો. તેની સાથેના ભોગના લાભથી તેણે સત્વર ગર્ભ ધારણ કર્યો.-૪ ૧૦

દેવનાં વૈદિક અંગોથી જોકે ગર્ભ ન ઉત્પન્ન થાય તોપણ તે વેળા તો (તે બાળાના) ઔદારિક અંગના ધાતુના યોગથી તેનો સંભવ થયો.-૫

રહેજ દિક્ષા ગાલવાળી અને ગજાન દેહવાળી તેને જોઈને (તેના) પિતાએ તેને પૂછ્યું કે હે વત્સ ! તે આ શું નિન્દનીય આચરણ કર્યું ?-૬ ૧૫

તેણે કહ્યું કે હે તાત ! આ કંઈ મારા પ્રમાદનો વિકાર નથી; કિન્તુ મંત્રથી આકર્ષાઈને આવેલા સૂર્યનો બળાત્કારપૂર્વકનો આ ન્યાસ છે.-૭

એમ વદાયેલા છતાં (અર્થાત્ આ પ્રભાસેની ખરી હકીકત જાણવા છતાં) કુકર્મથી ખિન્ન આત્માવાળા બનેલા દેવાદિત્યે એક નોકર સહિત તે પુત્રીને ‘ વલ્મી ’ પુત્રી મોકલી દીધી.-૮ ૨૦

કાલાંતરે ત્યાં તેણે સુંદર તેજવાળાં પુત્ર અને પુત્રીને જન્મ આપ્યો. પિતાએ આપેલ આજીવિકા વડે (પોતાનું ગુજરાન ચલાવતી) તે ત્યાં જ ચિર કાળ રહી.-૯

બાલસૂર્યના જેવા તેજવાળાં તે પુત્ર-પુત્રી કંઈ શક્તિ પામ્યાં. એક સપ્તમી જેમ ત્યારે તેમનાં આઠ વર્ષ વ્યતીત થતાં ત્યારે અબાવક માટે ૨૫ બહુવા માટે તેમને મૂક્યા. કહ્યો યતાં (તે પુત્ર૩૫) બાળકને નિરાળીઆએ નમાપા એમ કહેતા.-૧૦-૧૧

તે વચનથી ખેદ પામેલા તે બાળકે પોતાની માતાને પૂછ્યું કે દે માતા ! શું મારે પિતા નથી કે જેથી લોકો આ પ્રમાણે બોલે છે ?-૧૨

માતાએ કહ્યું કે હું જાણતી નથી. (આવા) પ્રશ્નથી મને કેમ તું ૩૦

કુઝી કરે ૧ તથા જો પામેલ તે શત્રુવાને એર વગેરેથી મરવા
ખજા કરી-૧૩

(તે સમયે) સૂર્ય સાક્ષાત્ આવીને તેને કહ્યું કે હે વત્સ ! હું
તારો પિતા છું. જે તારો પરાણવ કરશે તેના પ્રાણને હું લઈ લઉં. -૧૪

એમ કહીને તેણે એક સૂક્ષ્મ કર્કર (હથોડી) આપી અને
તેણે તેને આદેશ કર્યો કે દ્વેષીને તારે આ વડે મારવો જોઈ તે તરત જ
મરી જશે.-૧૫

એ કર્કર૩૫ સ્વયં વડે વિશેષ બળવાન બનેલા તે બાળકે વિપરીત
બોલનારા (અર્થાત્ જોટા અરોપ કરનારા એક) નિશાળીઆને મારી
નાખ્યો.-૧૬

તે બાલહત્યા (ની વાત) તો 'વલ્લી પુરના રાજાને કાને આવી,
(તેથી) શુરસે થયેલા તેણે માણસો મારફતે તે બાળકને તરત જ પોતાની
પાસે (બોલાવી) મંગાવ્યો.-૧૭

અને કહ્યું કે હે નિર્દય ! આ બાળકને તું શા માટે હણે છે ?
બાળકે જવાબ આપ્યો કે હું કેવળ બાળકને જ નહિ, કિન્તુ રાજાઓને
પણ હણુ છું.-૧૮

એમ કહેતા તેણે કર્કર વડે તે (રાજા)ને હણ્યો. તેનું મરણ
થતા તેના સામ્રાજ્યનો તે પરાક્રમી રાજા થયો.-૧૯

શિલાદિત્ય તરીકે તે પ્રસિદ્ધ થયો. ૨ 'સૌરાષ્ટ્ર' રાષ્ટ્રને વિશે
સૂર્ય સમાન એવા તેણે સૂર્ય પાસેથી પરચકનો નાશ કરનાર ઉત્તમ ઘોડો
મેળવ્યો.-૨૦

તેણે પોતાની બેન 'ભૂશુક્તે'ના રાજાને આપી (પરણાવી).
તેણે દિવ્ય તેજવાળા અને દિવ્ય લક્ષણવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો.-૨૧

'શત્રુજય' પર્વત ઉપર તેણે ચેત્યનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો અને પોતાને
તે એણિયુક પ્રમુખ આવકાની ક્રાટિમનિ માનવા લાગ્યો.-૨૨

કાષ્ઠ દિવસ ત્યા તર્ક (શક્તિમાં નિપુણતા)ના મહત્તી ઉદ્ધત એવા
બૌદ્ધો આવ્યા. તેમણે શિલાદિત્યને કહ્યું કે આ શ્વેતાંબરો છે.-૨૩

તેઓ વાદમાં અમને જો જીતે તો તેઓ તમારા દેશમાં (બસે)
રહે; (પરંતુ) જો અમે જીતીએ તો એમણે (અદાથી) ચાલ્યા

જવું.-૨૪

દેવયોગે બૌદ્ધો જીત્યા (એટલે) કાળના બળના અર્થાં સર્વ
શ્વેતાંબરોએ વિદેશનો આશ્રય લીધો.-૨૫

શિલાદિત્ય રાજા બૌદ્ધોની લક્ષિતપૂર્વક પૂજા કરવા લાગ્યો અને
'શત્રુ'નય' ઉપરના ઋષભ(દેવ)ને યુદ્ધ બનાવી તેની પૂજા કરવા
લાગ્યો.-૨૬

આ તરફ (તેવામાં) પેલી શિલાદિત્યની બેને પતિના મરણથી
વિરક્ત બની સુસ્થિત આચાર્ય પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.-૨૭

પોતાના આઠ વર્ષના બાળક (પુત્ર)ને પણ તેણે દીક્ષા લેવડાવી
અને તે જુદીશાળીને કંઈક કંઈક સામાયારી પણ જળ્યાવી (શીખવી).-૨૮

એક દિવસ તે અભિમાનીએ પોતાની માતા સાંજીને પૂછ્યું કે ૧૦
આપણો આ સંઘ અસ્પ કેમ છે ?-૨૯

પહેલાં પણ તે અસ્પ શા કારણથી હતો ? (તેમાં) અશુભપૂર્વક
(અર્થાત્ આંખમાં આંસુ લાવી) તે બોલી કે હે વત્સ ! હું પાપિની શું
કહું ! શહેરે શહેર શ્રીશ્વેતાંબર સંઘ તો ધણો મોટો હતો.-૩૦

પરંતુ તે પ્રકારની પ્રભાવના કરવામાં વીર સૂરીશ્વરના અભા- ૧૫
વથી પારકાઓએ તારા મામા શિલાદિત્ય રાજાને પોતાનો કરી લીધો.
(આ પ્રમાણે તેને હાથમાં લઈ તેમણે શ્રી સંઘનો પરાભવ કર્યો.)-૩૧

'શત્રુ'નય' નામનું જે તીર્થ મોક્ષના કારણ તરીકે જાણીતું છે
તેનો (પણ) શ્વેતાંબરોના અભાવથી બૌદ્ધોએ જીતી પેઠે આશ્રય
લીધો છે.-૩૨ ૨૦

વિદેશમાં વસતા કેટલાક શ્વેતાંબરો કે જમનો ગર્વ ખંડિત થયો
છે અને જમનું પરાક્રમ નાશ પામ્યું છે તેઓ કાષ્ઠક સ્થળે સમય
પસાર કરે છે.-૩૩

એ સાંભળીને (એ) બાળક બૌદ્ધ બાટો ઉપર ગુસ્સે થયો અને
ચોમાસાના મેઘના જેવી (ગર્જનાના) ધ્વનિવાળા તેણે જોયા સ્વરે પ્રતિજ્ઞા ૨૫
કરી કે નહીંનો વેગ જોમ (તેના તટ ઉપર રહેલાં) ઝાડોને મૂળમાંથી
ઉખેડી નાંખે છે તેમ જો હું બૌદ્ધોને મૂળમાંથી ન ઉખેડી નાંખું તો સર્વગનું
ખૂન કર્યાના પાપનો હું બાગી બનું.-૩૪-૩૫

આ પ્રમાણે કહીને અને માતાની સમ્પૂર્ણ પ્રકારે રજા લઈને
પ્રલયકાળના અગ્નિના જેવા પ્રકાશવાળો મહા નામનો તે બાળક ૩૦
(કાષ્ઠક) પર્વત ઉપર ગયો અને ત્યાં તેણે અતિથય વીમ તપ તપ્યું.-૩૬

પાસેના ગામથી બિલ્લા લાવીને તે પારણું કરતો. કેટલાક દિવસ પછી તે (જાળત) શાસનદેવતાએ જાણી.-૩૭

આકાશમાં રહીને તેણે (તેને) પૂછ્યું કે મીઠું શું છે ? તે બાળકે તે સાંભળીને આકાશ તરફ નજર કરીને પોતાના અનુભવપૂર્વક

૫ કહ્યું કે વાલ.-૩૮

વળી ૭ મહિનાને અંતે આકાશમાં, રહીને, તેણે કહ્યું કે શેની સાથે ? તે, બાલ-મુનિએ કહ્યું કે સુદર ઘી અને ગોળની સાથે.-૩૯

શાસનદેવતાએ અવધારણુ સંક્રિતને વિષે તેને, યોગ્ય જાણી, પ્રત્યક્ષ થઈ તેને કહ્યું કે (હે, વાલ !) તું પુરુષતને દૂર કરનારો હો.-૪૦

૧૦ હે માનવ ! (આ) નયચક્ર (નામનું) તર્કનું, પુસ્તક તું લે. (એથી) તારી વાણી કુતર્કરૂપ સર્પને (વશ કરવામાં) જાન્યુલી પ્રમાણ સારી રીતે સિદ્ધ થશે.-૪૧

બાલ-મુનિએ તે તર્કનું પુસ્તક બોધ હિપર ચૂકવ્યું. (કેમકે બાળ) ઉગ્મરના લીલાવિશેષથી પ્રભાવ થવો સુલભ છે.-૪૨

૧૫ (આથી) શરૂસે થયેલી શાસનદેવતાએ, કહ્યું કે તે રચનાતના કરી; (વારતે) હું તારી પાસે રહીશ પણ પ્રત્યક્ષ નહિ થાઉં.-૪૩

જેમ પાણ્ડુનો વચ્ચો પુત્ર (અર્જુન) ' પાશુપત ' શસ્ત્ર લઈને દીપવા લાગ્યો, તેમ તે પુસ્તક લઈને મહાવાદી અત્યંત દીપવા લાગ્યા.-૪૪

૨૦ ક્રમપાત સમયના સર્વ જેવી ક્રાન્તિવાળા તેણે ' સુરાધ્મા ', રાધૂના રાણુગારૂપ ' વલ્લભી ' પુરમાં આવીને શિલાદિત્યને (નીચે મુજબ) કહ્યું.-૪૫

બૌદ્ધોએ ક્રોધમાં, કુનિયાનો ગ્રાસ, કર્યો છે. હું, પ્રતિમસ્થ અને અપ્રમાદી એવો મહાવાદી ઉપસ્થિત થયો છું. હું તમારી બેતનો પુત્ર છું.-૪૬

શિલાદિત્ય રાજાની પાસે વાચાલ બોલ આચાર્યે તર્કનો સવારો બંદુ કર્યો.-૪૭

૨૫ (પરંતુ) નયચક્રના સામર્થ્યથી ઉજાણુ એવા મહાવાદી વાચાલ થતાં (અર્થાત્, એમની સાથેના વાદથી) તે ' નૌદરજ ૭ મહિનાને અંતે હૃદયમાં હાર્યો-હતાય થઈ ગયો.-૪૮

■ મહિનાની આખરે રાત્રે તે પોતાના નિવાસસ્થાનમાં ગયો અને કોરામાંથી કાઢક તર્કનું પુસ્તક એવી કોઠી વાંચવા લાગ્યો.-૪૯

૩૦

ચિન્તાના ચક્રથી તેનું ચિંત હણાયેલું હતું એટલે તેનો અર્થ પારણ કરવાને તે સમર્થ થયો નહિ (તેથી) તે બૌદ્ધ વિચાર કયો કે સવારે મારા તેજનો લંગ થયો.-૫૦

શ્વેતાંબર તણખાનું આ તેજ દાખ વિલક્ષણ છે ! અરે રે આ સાત્રાન્યશાલી બૌદ્ધો (એના વડે) હાંકી કદારો.-૫૧

દેશનો લંગ, કુલનો ક્ષય, પારકાના હાથમાં ગયેલી પત્ની, અને મિત્રને આપત્તિ પામેલ જેમને જેવાં પડતાં નથી તેઓ ધન્ય છે.-૫૨

આ પ્રમાણેના દુઃખના સમૂહના સમદૃથી તેનું હૃદય ક્ષણમાં ભાંગી ગયું. સવારના જલદી જલદી રાજનું તેડું આવ્યું.-૫૩

(પરંતુ) શુરુ આજે મોંઘા યદ્ ગયા છે તેથી રાજસભામાં નહિ આવશે એમ ખોલતાં તેના બિચારા શિષ્યોએ ધરતું દાર ન ઉઘાડ્યું.-૫૪

ત્યાં જઈને તેમણે તેમ કહ્યું તે સાંભળાને મદ્દે ઉઘાસ પામી શિલાદિત્યને કહ્યું કે એ બૌદ્ધરાજ શોકથી મરી ગયો (છે).-૫૫

શિલાદિત્યે જાતે જાણે તેને તેવો જોયો. (તેથી પોતાના) દેશમાંથી બૌદ્ધોને તેણે કાઢી મૂક્યા પ્રતિષ્ઠાથી પતિત થયેલા મનુષ્યને ધિક્કાર છે.-૫૬

વાગીશ્વર આચાર્ય મહાવાદીને શુરુ કરીને રાજાએ પરદેશમાંથી બધા જૈન મુનિઓને બોલાવ્યા.-૫૭

‘ચતુર્જય’ ઉપરના સંસારરૂપ પાંજરાને ભાંગનાર જિનેશ્વરને શ્વેતાંબરને સ્વાધીન કરી રાજાએ યાત્રા પ્રવર્તાવી.-૫૮

કાલાંતરે તે નગરમાં રંક નામનો વાણીએ થયો. તેની કુકાને (એક) કાપડી મહારસ ધાપણુ તરીકે મૂકી ગયો.-૫૯

તે રસનો સ્પર્શ થતાં જ સોદાને સુવર્ણરૂપ બની ગયેલું જોઈ તેણે હાટ અને ધરની અદલાબદલી કરી.-૬૦

(આ પ્રમાણે) કાપડીને છેતરીને તે રંક મોટો ધનિક થયો. (અને) તેની પુત્રી અને રાજપુત્રી વચ્ચે પરસ્પર મિત્રતા થઈ.-૬૧

દિવ્ય સ્ત્રોતથી વિશુદ્ધિત એવી સુવર્ણની એક કંસકા રંકની પુત્રીના હાથમાં જોઈને તે નૃપની પુત્રીએ તેની માગણી કરી.-૬૨

રંકે તે આપી નહિ અને (તેથી) રાજાએ તે બળાત્કારપૂર્વક માગી (હાથ લીધી એટલે) મત્સરને લઈને તેણે મ્હેરોળનું સૈન્ય આર્યું.-૬૩

તેણે ‘વલ્લી’ નગર ભાંગી નાંખ્યું. (એ પ્રમાણે) અયોગ્ય

હકીકત બની. (આવી રીતે) પુષ્કળ ઋદિવાળા વણિકે શિક્ષાદિત્યનો નાશ કર્યો-૬૪

ત્યાર બાદ (એ) વાણિયાએ આકર્ષિત શિક્ષાને રજુમા નાખ્યા (એટલે) તૃપ્તિથી તેઓ પોતાની મેળે મરી ગયા એમ આ મહારોગનો નાશ કરાયો-૬૫

રાજા વિક્રમાદિત્યથી ૫૭૩ મે વર્ષે 'વલ્લભી'નો નાશ થયો તાનીઓ (તો) પ્રથમથી (એ શહેરમાંથી ચાલ્યા) ગયા હતા-૬૬

જિનપ્રતિમાઓ આકાશ-માર્ગે દેશાતરમાં જતી રહી, કેમકે દેવા-ધિષ્ઠિત (પ્રતિમાઓ)ને વિષે આવી (જ) ચેષ્ટાનો સભવ છે-૬૭

આ (વાત) પ્રથમથી જાણીને મહામુનિ મહાવાદી પરિવાર સહિત 'પચાસર' પુરી ગયા હતા-૬૮

'નાગેન્દ્ર' ગચ્છને લગતા ધર્મસ્થાનોના તેઓ પ્રભુ બન્યા શ્રી 'સ્તંભનક' તીર્થમાં પણ સંઘે તેમનું પ્રભુત્વ ધારણ કર્યું-૬૯

જિનશાસનના તેજના ઉત્કર્ષથી પવિત્ર એવું આ શ્રીમહાવાદીનું આશિષ સાંભળીને હે ભગવાન ! કવિતાના વચનાદિથી વિચિત્ર લખ્ખિના સમૂહો વડે જૈન શાસનની તમે પ્રભાવના કરો-૭૦

इति ओमहवादिप्रबन्ध ॥ ७ ॥

(૮)

શ્રીહરિભક્તસૂરિપ્રબંધ

શ્રી‘ચિત્રકૂટ’માં હરિભક્ત (નામનો) વિપ્ર ચૌદ વિદ્યારચનાતોનો
જાણકાર હતો. પચમ દ્વર કરેલ.....પાંચમો માથા એથી કરીને
આંખે પાકુકા અને પેટ વિદ્યા વડે ફૂટી ન જાય તેથી કરીને પેટ ઉપર
પાટો. જળ, કોદાળી અને નિસરણી સાથે ચાલતાં. જેનું કહેલું હતું સમજી ન
શકું તેનો હતું શિષ્ય થાઉં એથી (તેની) પ્રતિજ્ઞા હતી. એક દિવસ
અતુર્વપદ (ચૌદા)ની પાસેની જમિએ જતાં, એક ગાથાનો પાઠ કરતી
થાકિની નામની સાધ્વીને તેણે સાંભળી.

૧૧ “અક્ષિવુગં હરિપગં, પગં ચક્ષીજ કેસવો ચક્ષી ।

૧૦

કેસવ ચક્ષી કેસવ-વુઅક્ષિ કેસી ચ ચક્ષો ચ ॥”

એ ગાથાનો તે પાઠ કરતી હતી. (પરંતુ) તે તે સમજી શક્યો નહિ.
(આથી તેની) આગળ જઈને તેણે કહ્યું કે હે માતા ! તમે ખૂબ ચકચક
કર્ણ. સાધ્વીએ કહ્યું કે નહું લીધેલું છે. અહો ! એમણે મને ઉત્તર (આપવા)-
માં યજ્ઞ જલ્યો. એથી તેણે તેને વદન કર્યું. તમારો હતું શિષ્ય છું. હે માતા !
ગાથાનો અર્થ (મને) કહો. તેણે કહ્યું કે મારા શુરુ છે. હરિભક્તે કહ્યું કે
તેઓ કયાં છે ? (ઉત્તર મળ્યો કે) અહીં છે. ત્યાર બાદ કોઈ આવક તેને
(ગિનન)મંદિરે લાઇ ગયો. તેને પહેલી વાર ગિનનું દર્શન થયું. (એથી તેને)
હર્ષ (થયો). હે ભગવન ! તારું શરીર જ તારી વીતરાગતા કહી રહ્યું છે; કેમકે
જેના રેઢાદરમાં અગ્નિ હોય તે એક શાખા, પત્ર વગેરેથી પશ્ચિત હોતું નથી
-લીલ્લુભ જણાય જ નહિ. દષ્ટિ કરેણાં૩૫ કલ્પોલોથી મુક્ત પડિયા જેવી
છે, આમાર પ્રસમની ખાણ છે, પરિકર સાંત છે અને દેહ પ્રસમ છે
તેથી ખરેખર આ દેવાધિદેવ ધડપણ, જન્મ અને મરણનો નાશ કરનાર
છે, કેમકે જગતમાં અન્ય દેવોનું આતું સ્વરૂપ જણાતું નથી. ઇત્યાદિ
નવીન નમસ્કારો (તેણે કર્યા). ત્યાર પછી તેણે ગિનભક્તસૂરિનું દર્શન કર્યું.
પ્રતિપતિ (યજ્ઞ). ચારિત્ર (લીલ્લુ). સરિષદ્વી (મળી). આપરયકમાં

૧૫

૨૦

૨૫

૧ આ ગાથાનો અર્થ નીચે મુજબ છે.—

પ્રથમ જે ચક્ષી થયા પછી પાંચ વાસુદેવ, પછી પાંચ ચક્ષી, પછી એક
વાસુદેવ અને એક ચક્ષી, ત્યાર પછી એક વાસુદેવ અને એક ચક્ષી, ત્યાર બાદ
એક વાસુદેવ અને જે ચક્ષી અને પછી એક વાસુદેવ અને એક ચક્રવર્તી થયા.

૨ પોલાણ.

‘ચક્ષિ’ ઇત્યાદિ (પાઠ) દુષ્કર હોવાથી તેમણે આવશ્યકની વિવૃત્તિ રચી. કલિકાલસર્વત્ર એ બિરુદ (તેમણે મળ્યું) તેમણે દેવતા તરફથી રહસ્યમન્થો પ્રાપ્ત કર્યાં. તેમણે તે (મન્થો)ને વિવિધ ઔષધથી નિર્મિત તથા જળ અને અગ્નિને અસાધ્ય એવા તેમજ સિંખર આચાર્યો ૫ છતાંતાં હિમ થયેલા ૮૪ મહાના ચોર્ણાસી નામના આમાદના યાગવામાં આદરપૂર્વક મૂક્યા.

- એક દિવસ પ્રભુ (હરિભદ્રચરિ) પોતાના બાણેજ હુંસ અને પરમહુંસને શીખવતા હતા. તેઓ નિષ્પન્ન થયા, પરંતુ બીજ તરફનો તેમના (બીજના) મુખેથી પાઠ કરવા તેઓ ઇચ્છતા હતા. તોની ૧૦ શુરુએ વાર્યા છતાં તેઓ તેની પાસે ગયા. જ્ઞાના ધરમાં ઉતારો (લીધો). બીજ આચાર્યની પાસે તેનો વેષ ધારણ કરી તેઓ બજીવા લાગ્યા. કપલિકામાં તેઓ રહસ્ય લખતા હતા પ્રતિલેખના વગેરે મંરકારો ઉપરથી દયાળુ જેવા, જાણી શુરુએ વિચાર્યું કે આ ખચિત્ત સ્વેતાંખર (જૈન) છે. બીજે દિવસે સીડીના પગથિયા ઉપર ખડી વડે તેણે જિન-પ્રતિમા આલેખાવી. તેની પાસે આવેલા તેમણે (એટલે હુંસે અને પરમહુંસે) ૧૫ તેના ઉપર પગ ન મૂક્યો. (કિન્તુ) તે (પ્રતિમા)નો કંક તથા રેખા વડે અંકિત કર્યો (એટલે) આ છુદ્ધ થયો તેથી કરીને (તેના) ઉપર પગ મૂક્યો. (અને) તેઓ (સીડી) ઉપર ચડ્યા. શુરુએ તેમને, (તેમ કરતાં) જેવા શુરુની સમક્ષ તેઓ બેઠા. શુરુના મુખની છાયામા ફેરફાર જોઈને ૨૦ -તેમના ચહેરાનો રંગ બદલાયેલો, જોઈને પેલું કૈતવ તેમણે જ કર્યું છે એમ માંતી પેદમાં પીડા (થતી હોવા)નું બહાનું કાઢી ત્યાંથી તેઓ નીકળી ગયાં. કપલિકા લઈને ગયેલા તેઓ ઘણો વખત થવા છતાં (પાછા) ન આવ્યા. જેવડાવ્યા (અર્થાત્ તપાસ કરાવી) તો હતા નહિ. (એથી બીજ આચાર્ય) ગળ આગળ કહાવ્યું કે મહાકપટી, જે સ્વેતાંખરો તત્ત્વ ૨૫ લઈને જતા રહ્યા છે. કપલિકા (પાછી) આણાવી આપો. (એથી કરીને) (તેમની) પાછળ (રાજના હુકમથી) થોડુંક સૈન્ય ત્રણ નજરે નજર મળી તે બે પથ સહસ્રોધિ હતાં તેમણે રાજની સેનાનો નાશ કર્યો બચીને નાસી ગયેલા સૈનિકાએ રાજ પાસે જઈને તેમના તેજ વિષે કથન કર્યું (એથી) ફરીથી થોડું સૈન્ય તેણે મોકલ્યું. દષ્ટિનો મેળાપ થયો. એક મુદ્દ કરવા લાગ્યો. બીજે હાથમા કપલિકા લઈને નાઠો હુંસનું ૩૦ માથું છેદીને તે (સૈનિકાએ) રાજને જતાવ્યું. તેણે તે શુરુને આપ્યું.

ગુરુએ કહ્યું કે એનો શો ખપ છે ? કપલિકા અણુવાળી આપો. યોદ્ધાઓ ગયા. રાત્રે ‘ચિત્રકૂટ’ના કિલ્લાનાં બારણાં ધમને પાસે સૂતેલા પરમહુ‘સનું મસ્તક કાપીને તેમણે ત્યાં અર્પણ કર્યું. (એથી) તે બૌદ્ધોને તેમજ તેમના આચાર્યને સંતોષ થયો. સવારે શ્રીહરિભદ્રસરિએ શિષ્યનું થડ નેત્રું; (એથી તેમને) ગુરુઓ (ચડ્યો). (તેમણે) તેલની કડાઇએ (તૈયાર) કરાવાવી. અગ્નિ વડે તેલ તપાવ્યું. ૧૪૪૦ બૌદ્ધોનો હોમ કરવા તેમણે તેમને આકાશમાર્ગે ખેંચ્યા. એટલે તેઓ શકુનિકા (સમડી)રૂપે પડવા લાગ્યા. (એમના) ગુરુએ (આ) વૃતાન્ત જાણ્યો. (આથી એમને) પ્રતિબોધ (પમાડવા) માટે તેમણે બે સાધુઓને મોકલ્યા. તેમણે ગાથા આપી કે—

“ ગુણસેન-અગ્નિસમા સીદા-ડડણંદા ચ તદ્દ પિયાપુત્તા ।

૧૦

સિદ્ધિ-જાલિણિ માદ્-સુયા ધણ-ધણસિમૌ ચ પદ્-મજ્ઞા ॥ ૧ ॥

જય-વિજયા ચ સહોયર ધરણો લલ્લહી ચ તદ્દ પદ્ મજ્ઞા ।

સેન-વિસેન પિત્તિય-ડત્તા જંમંમિ સત્તમય ॥ ૨ ॥

ગુણચંદ-વાળવંતર સમરાદ્ધ ગિરિસેન પાળો હ ।

વગસ્સ તઓ મુક્કલ્લોડણંતો ચૌવસ્સ સંસારો ॥ ૩ ॥

૧૫

જદ્દ જલદ્દ જલડ્દ લોપ કુસલ્લપવણાદ્ધઓ કસાચમ્મી ।

તં ઘુડ્ડં જં જિણવયણમમિસસિત્તો ચિ પલ્લલ્લ ॥ ૪ ॥ ”

(અર્થાત્ પ્રથમ ભવમાં ગુણુસેન અને અગ્નિશર્મા, બીજા ભવમાં સિદ્ધિ અને આનંદ નામે પિતા પુત્ર, ત્રીજા ભવમાં શિખી અને જાલિની નામે માતા પુત્ર, ચોથા ભવમાં ધન અને ધનશ્રી નામે

પતિ પત્ની, પાંચમા ભવમાં જય અને વિજય નામે સહોદર, છઠ્ઠા ભવમાં ધરણ અને લક્ષ્મી નામે પતિ પત્ની, સાતમા ભવમાં સેન અને વિષેણુ નામે પિત્રાઇ ભાઇ, આઠમા ભવમાં ગુણુચંદ્ર અને વાનવ્યંતર અને નવમા ભવમાં ગુણુસેન તે સમરાદિત્ય

થયો અને અગ્નિશર્મા તે ગિરિસેન નામે માતંગ થયો. એક ગુણુસેન સંસારથી મુક્ત થયો અને બીજો અગ્નિશર્મા અનંતસંસારી થયો. જેમ લોકમાં અગ્નિ પ્રત્યક્ષિત થાય છે તેમ કુશાભ ઉપર પવનથી પ્રહાર કરાયેલો કપાવરૂપ અગ્નિ પ્રત્યક્ષિત થાય છે. પરંતુ એ આશ્ચર્ય છે કે જિનનાં વચનરૂપ અમૃતથી સિંચાયેલો પણ પ્રત્યક્ષિત થાય છે.)

(આ વિચારનાં તેમણે) બોધ (થયો). શાંતિ (વળી). પ્રાચક્ષિત તરીકે ૧૪૪૦ મંથો રચ્યા. ‘ચિત્રકૂટ’ની તળેટી ઉપર ઘાટવાળા તેલ વેચનાર વાણીઆએ પ્રતિઓ કરાવી. તેમાં સૌથી પ્રથમ યાદિની ધર્મપુત્ર એમ હરિભદ્રના મંથો.

૨૫

૩૦

માં લખાયું. ૧૮૪૦ ભવવિરહરૂપ અંતવાળા બન્યા. ગુણસેણ-અગિસ
 ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથા વરે ગુણાયેલું અને ક્ષમારૂપ સતાના ખીજરૂપ એ
 સમરાદિત્યચરિત્ર (નામનું) નવુ ચાલુ તેમણે રચ્યું. ૧૦૦ શાસ્ત્ર
 પંચાશત્ર, પોડશક, અષ્ટક, પંચલિંગી, અનેકાંતજયપતાકા, ન્યાય
 વતારની દીક્ષા, પંચવસ્ત્ર, પંચસૂત્ર, આવકપ્રશાપ્ત, નાણાયત્ર
 વગેરે હુરિભદ્રે રચ્યાં.

- એ દરમ્યાન 'શ્રીમાલ'પુરમાં કોષક ધનિક શેડિયાએ ચાતુર્માસમ
 પરિવાર સહિત દેવસ્થાને જતાં નિર્દય જુગારીઓ દ્વારા ખાડામાં
 ફેંકાયેલા જુગારી કુવક સિદ્ધ નામના રાજપુત્રને ક્ષાથી તેનું
 ૧૦. જેનું આખી ઊડ્યો, ઘેર લાવી જમાડ્યો, (ધીમે ધીમે) લણ્યાઓ, સર્વ
 કાર્યનો અધ્યક્ષ બનાવ્યો અને પરણાવ્યો. (સિદ્ધને) માતા પહેલાં પછી
 હતી. તે જુદી ઘરમાં રહી. માતા અને પત્ની સાથે તેણે ઘર માંડ્યું
 શેડની મહેરબાનીથી ધન (પ્રાપ્ત) થયું. લેખ્યકના લેખ લખવામાં પરવશ
 હોવાથી, સિદ્ધ રાત્રે બહુ મોડો (ઘેર) આવ્યો હતો. (એથી) સાસુને
 ૧૫ અને વહુને અતિશય ઉભગરો કરવો પડતો હોવાથી તેઓ અત્યંત ખિન
 રહેતી હતી. વહુએ સાસુને કહ્યું કે હે માતા ! તમે પુત્રને એવો બોધ
 આપો કે, જેથી રાત્રે તેઓ વહેલા આવે માતાએ તેને કહ્યું કે હે વત્સ !
 રાત્રે તું વહેલો આવ; (કેમકે) જે વખત સમજે છે તે સર્વદા છે. સિદ્ધે
 કહ્યું કે હે માતા ! જે સ્વામીએ મર્વસ્વ આપીને તેમજ જીવિતદાન
 ૨૦ આપીને મારો ઉદ્ધાર કર્યો તેની આજ્ઞા હું કેમ ન માનું ?-તે કેવી રીતે
 લોપુ ? (એ સાંજળી) માતા ચૂપ રહી અન્યથા સાસુ અને વહુએ વિચાર
 કર્યો કે આ રાત્રે મોડો આવે ત્યારે બારણું આપણે ઉપાડીશું નહિ.
 ખીજે દિવસે રાતના ધણી લાંબા કાળ પછી બારણે આવેલા તેણે સાંજળીની
 ૨૫ કહી ખખડાવી. (પરત) તે બંને(માંથી એક પછી) જવાબ આપ્યો નહિ.
 (તેથી) તેણે શસ્ત્રે ચપ્પને કહ્યું કે બારણા કેમ ઉપાડતાં નથી ? પહેલા
 વિચાર કરી રાખ્યો હતો તેથી તે બંનેએ કહ્યું કે જ્યાં અત્યારે બારણું
 ઉપાડાં હોય ત્યાં તમે જાઓ. તે સાંજળીને કોંધાતુર ચપ્પેલો તે ચીટે મથો.
 ત્યાં ઉપાડાં હાટમાં બેઠેલા અને સરિમન્વના સ્મરણમાં તત્પર એવા
 ૩૦ શ્રીહુરિભદ્રને તેણે જોયા. સાન્ન ચન્દ્રપ્રભામાં દેશના (તેણે સાંજળી); (એથી
 તેને) બોધ (થયો). તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સર્વ વિદ્વતા તેમજ દિવ્ય
 કવિત્વ (તેમણે પ્રાપ્ત કર્યો). હુંસ અને પરમહંસની પેઠે વિરોધ તર્ક

મહત્વ કરવાની અભિલાષાવાળા હોય બૌદ્ધની પાસે જવાની ઇચ્છાવાળા તેમણે ગુરુને કહ્યું કે (મને) બૌદ્ધ પાસે મોકલો. ગુરુએ કહ્યું કે ત્યાં તું ન જા, તારું મન ફરી જશે. તેમણે કહ્યું કે મુગાતિ પણ તેમ નહિ થાય. (ત્યારે) ફરીથી ગુરુએ કહ્યું કે ત્યાં જઈ જો તું ફરી જાય તો અમારો આપેલો વેષ અહીં આવીને તું અમને આપી જજો. તેમણે તે કબૂલ કર્યું. ત્યાં તેઓ ગયા અને બ્રહ્મવા લાગ્યા. તેમના (બૌદ્ધના) સુધટિત લોકોથી તેના મનમાં પરિવર્તન થયું. તેની દીક્ષા તેણે લીધી. (પછી જૈન) વેષ (પાછો) આપવાને માટે તે શ્રીહરિભદ્ર પાસે આવ્યો. તેમણે પણ આવતા તેનું આવર્જન કરી વાદ કરનારા તેમણે તેનો વાદ વડે પરાજય કર્યો. (આથી) બૌદ્ધ વેષ આપવા તે (સિદ્ધ પાછો) ગયો. તેણે પણ બોધ પ્રમાણ્યો. ફરીથી શ્વેતાંબર વેષ આપવાને તે શ્રીહરિભદ્ર પાસે આવ્યો. ફરીથી તે વાદમાં જીતાયો. આ પ્રમાણે બે વેષ આપવામાં તેણે ૨૧ વાર આવજા કરી. બાવીસમી વેળા ગુરુએ ચિંતવ્યું કે આયુષ્યના ક્ષયથી મિથ્યાદષ્ટિપણમાં મૂલ્ય પામી આ બાપડો દીર્ઘ સંસારી ન થાવો. પૂર્વે પણ ૨૧ વાર વાદમાં એ જીતાયો છે. હવે વાદથી સંતુષ્ટ. (આથી) તેમણે ચૈત્યવંદનની લલિતવિસ્તાર નામની દીક્ષા તર્કપૂર્વક રચી. તે આવ્યો એટલે (એ) પુસ્તકને પાદપીઠ ઉપર મૂકી ગુરુ બહાર ગયા. તે પુસ્તકનો પરામર્શથી (તેમને) (વધાર્યો) બોધ થયો. તેથી પ્રસન્ન થઈ નિશ્ચળ ચિત્તવાળા બની તેમણે કહ્યું કે જેમણે મારે માટે લલિતવિસ્તાર રચી રચી તે સુરિપવર હરિભદ્રને (મારો) નમસ્કાર હોજો. ત્યાર બાદ મિથ્યાત્વથી ખિન્ન થયેલા સિદ્ધ ઋષિએ ૧૬ હજાર (સ્તોત્રપ્રમાણક) ઉપમિતિભવપ્રપંચાકથા 'શ્રીમાલ'માં સિદ્ધિમંડપમાં રચી. તેનું સરસ્વતી સાખીએ સંશોધન કર્યું. સમય થતાં હરિભદ્રસરિ અને તેઓ પણ અનશન કરી સ્વર્ગ ગયા. પ્રતિ ચરિત્ર.

इति श्रीहरिभद्रसुरिप्रवचनः ॥ ८ ॥

(૬)

શ્રીભગવાદ્દિસૂરિપ્રબન્ધ

- ‘ગૂર્જર’ દેશમાં ‘પાડલીપુર’ નગરમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં થીસિદ્ધસેન નામના સૂરીશ્વર હતા. તેઓ ‘મોઢેર’
- ૫ પુરમાં મહાસ્થાનમાં થીમહાવીર(ની પ્રતિમા)ને વંદન કરવા ગયા. મહાવીરને પ્રણામ કરી, તીર્થ-ઉપવાસ કરી અને રાત્રે આત્મારામને વિશે રક્ત બની યોગ-નિદ્રામાં રહેલા તેમણે સ્વપ્ન જોયું કે બાળકેસરી
- ૧ દેવમુદના ઉપર ક્રીડા કરે છે. સ્વપ્ન આવતાં તેઓ જાગ્યા. તેમણે મંગલધારી, રતવનોનો પાઠ કર્યો અને સવારે ચૈત્યમાં (મંદિરે) ગયા. ત્યાં
- ૧૦ ૭ વર્ષનો અને બાલ-સૂર્યના જેવા તેજવાળો એક બાળક આવ્યો. સૂરિએ (તેને) પૂછ્યું કે હે વત્સ ! તું કાણ છે અને ક્યાંથી આવે છે ? તેણે કહ્યું કે ‘ચંચામ’ દેશમાં ‘કુબાઉધી’ ગામમાં બાપ નામના ક્ષત્રિય છે. તેમને લાદિ નામની સહધર્મચારિણી છે. તેમનો હું સૂરપાલ નામનો પુત્ર છું. મારા પિતાને, સામર્થ્યથી અભિમાની તેમજ પુષ્કળ
- ૧૫ પરિચ્છેદવાળા એવા ધણાં શત્રુઓ છે. તે સર્વને મારી નાખવા તૈયાર થઈને હું જતો હતો, (ત્યારે) પિતાએ (મને) નિષેધ કર્યો કે હે વત્સ ! તું બાળક છે, (વાસ્તે) આ કાર્યને માટે તું સમર્થ નથી (માટે એ) ઉદ્યોગથી સર્થ. એથી હું ગુસ્સે થયો કે આવા નિરબિમાની પિતાથી સર્થ કે જેઓ જાતે શત્રુઓને મારતા નથી (એટલું જ નહિ કિન્તુ) હું
- ૨૦ મારવા તૈયાર થયો છું તો મને પણ અટકાવે છે ? (આ) અપમાનથી માતાપિતાની રજા લીધા વિના હું અહીં આવ્યો છું. સૂરિએ વિચાર કર્યો કે અહો (ખરેખર) આ દિવ્ય રત્ન છે ! એ માત્ર માનવ નથી; તેજ ઉમરની સમીક્ષા કરતું નથી-તેજનો અને વચનો કંઈ મેળ નથી. આમ વિચારી તેમણે (એ) બાળકને કહ્યું કે હે વત્સ ! તારા ધરના કરતા
- ૨૫ પણ અધિક; સુખ પૂર્વક અમારી પાસે રહે (અમે તને રાખીશું). બાળકે કહ્યું કે મોટી મહેરબાની થઈ. (એથી સૂરિજી) તેને પોતાને સ્થાને લાવ્યા. તેતું ૩૫ જોઈને મંથ ખુશી થયો. (પરંતુ તેમની) દષ્ટિ તમ થઈ નહિ (સૂરિએ તેને) બાધાથી જોયો. એક દિવસમાં તેણે હજાર સ્તોત્રો કંઠસ્થ કર્યા. (આથી) ગુરુ સંતોષ પામ્યા. પુણ્યના પ્રકર્ષ વડે રત્નો મળે છે; અમે
- ૩૦ લાગ્યશાળી છીએ (કે અમને આ રત્ન મળ્યું). તે બાળકે પણ થોડા

(૪) દિવસોમાં લક્ષણ, તર્ક, સાક્ષિય વગેરે પુષ્કળ શાસ્ત્રોનું પરિશીલન કર્યું. ત્યાર પછી ગુરુ ‘કુંભાઉધી’ ગામે ગયા. (પેલા) બાળકનાં માતા-પિતા (તેમને) વંદન કરવા આવ્યાં. (ત્યારે) ગુરુએ તેમની સાથે વાર્તાલાપ કર્યો કે પુત્રો તો ધણાંએ થાય છે, પરંતુ જો તેઓ સંસારરૂપ ઉકરડા ઉપર કરમિયા જેવા હોય તો તેથી શું ? આ તમારો પુત્ર તો દીક્ષાની ધ્વજા રાખે છે; (વારતે) અમને એ આપો (અને) ધર્મ ગ્રહણ કરો; (પોતાનો) પુત્ર જો નાસી જાય કે મરી જાય તો તે માળાપો સહન કરે છે—એસી રહે છે. સંસાર તરી જવાની અભિલાષાવાળો આ (તો) પ્રશંસાપાત્ર છે. માળાપે કહ્યું કે હે જગવન ! આ એક જ અમારો કુલતંત્ર હોય કેમ આપી ચકાવ ? તે વારે પાસે જામેલા સૂરપાલે કહ્યું કે હું ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ જ; કેમકે તે ભુદિ નાશ પામે, તે મૃતને (વિદ્યાને) વિષે વળ પડે, અને તે દોડતા મુણે જવાળા વડે જવાનક એવી આગમાં પ્રવેશ કરે; કે જે શારદ ચન્દ્ર અને કુંદ (કુસુમ)ના જેવા નિર્મળ સર્વ પ્રાણ ધયેલા હોવા છતાં જેના વડે ફરીથી આ સંસારમાં ઓળા મર્જરચાનરૂપ નરકમાં વાસ કરવાની પીડા પમાય છે. ત્યાર બાદ તેના નિઃશ્વયથી વાકેફગાર ધયેલા તેનાં માળાપે કહ્યું કે હે જગવન ! આ પાત્ર ગ્રહણ કરો, કિન્તુ એનું બ્રહ્મભદ્રિ એવું નામ રાખશો. ગુરુએ કહ્યું કે (હલે) એમ હો; એમાં શો કાંઈ છે ? તમે બંને (પૂરા) પુણ્યશાળી છો કે જેમને આવો લાભ મળ્યો. બ્રહ્મ અને ભદ્રિની રત્ન લઈ સૂરપાલને સાથે લઈ સિન્ધસેનસરિ ‘મોઢરા’ ગયા. ચિકમના સમયથી ૮૦૭ વર્ષ વ્યતીત થતા વૈરાખ (માસ)ની શુક્લ (પક્ષની) તૃતીયાને દિવસે (વાને અક્ષયતૃતીયાને) ગુરુવારે તેમણે દીક્ષા આપી અને વિશ્વને પ્રિય એવા બ્રહ્મભદ્રિ નામની ઘોષણા કરી. સંપત્તિ પ્રાપ્તિનાથી ત્યાં તેમણે આતુર્ભાસ કર્યું. એક વાર બ્રહ્મભદ્રિ (દીર્ઘરાત્રાથે) બહાર ગયેલા હતા તેવામાં મેઘે મોટી જટિ કરી. (તેથી) તેઓ કાંઈક દેવકુલમાં ચોખ્યા. તે દેવકુલમાં મહાભુદિચાળી કોઈ પુરુષ આવ્યો. તે દેવકુલને વિષે રસથી જરપૂર અને ગંભીર અર્ચવાળાં એવાં પ્રચરિત-કાવ્યોની તેણે બ્રહ્મભદ્રિ પાસે વ્યાખ્યા કરાવી.

ત્યાર પછી તે બ્રહ્મભદ્રિની સાથે વસતિએ આવ્યો. ગુરુએ આશી-વદિયા તેનું અભિનન્દન કર્યું, અને તેના આશ્નાય (પ્રતિદાસ) પૂછ્યો.

ત્યારે તેણે કહ્યું કે હે ભગવાન ! હું 'કન્યકુબ્જ' દેશમાં 'ગોપાલગિરિ' દુર્ગ નગરમાં યશોધર્મ રાજાને (તેની પત્ની) સુયશા દેવીની કુક્ષિથી જન્મેલો પુત્ર છું. જુવાનીને લીધે અનર્ગલ દ્રવ્ય લીલાપૂર્વક ખરચતા-ઉડાવતા એવા અને ગુરસે થયેલા પિતાએ શીખાર્મણ આપી કે હે વત્સ ! પૈસા

૫ કમાવનાર તાતના કષ્ટને અસ્થાને તેનો વ્યય કરનાર પુત્ર જાણતો નથી. તું માપસર ખર્ચ કર. તેથી હું ક્રોધથી અહીં આવ્યો. ગુરુએ પણ કહ્યું કે તારું નામ શું છે ? તેણે જમીન ઉપર ખડી વડે લખીને આમ (એવું પોતાનું નામ) દર્શાવ્યું. મહાજનોના આચારની પરપરા એવી છે કે મજાનો પોતાનું નામ દેતા નથી-પોતાને મોઢે તે કહેતા નથી.

૧૦ તેના ઉત્તમપણાથી ગુરુને ર્ધ થયો. તેમણે વિચાર કર્યો કે પૂર્વે શ્રીરામના સૈન્યમાં ગામમાં આને છ માસના બાળક તરીકે મેં જોયો હતો. પીછા ઝાડની મહાજની(૨)ને વિષે વચ્ચની ઝોળીમાં એ રહેલો હતો. (અને એના ઉપર) અચળ છાયાં (રહેલી હતી તે) થી એ પ્રકૃપાળી પુરુષ ॥ એમ મેં નિર્ણય કર્યો હતો. પછી તેની માતા વનદળ વીણતી હતી

૧૫ તેને અમે કહ્યું કે હે વત્સ ! તું કાણ છે ? (અને) તારું કુળ શું છે ? તેણે પોતાનું કુળ (દર્શાવતાં) કહ્યું કે હું રાજપુત્રી છું અને 'કન્યકુબ્જ'ના રાજા યશોધર્મની સુયશા નામની પત્ની છું. આ પુત્ર મારા ગર્ભમાં હતો ત્યારે ૬૬ કાર્મણ વડે વસ કરેલા મારા પતિને પોતે જ કહે તે પ્રમાણુરૂપ છે (એવી રીતે માન્ય થઈ પડેલી) કૃપાની પેઠે દૂર મારી સપત્નીએ

૨૦ (શોક) મારા ઉપર પરપુરુષ(ના સંગ)ના ખોટા રોપને આરોપ મૂકી તેની પાસે અને પરમાર્થી કાઢી મૂકાવી. અભિમાનને લીધે સાસરાનું કુળ તેમજ ૧૫૨નું કુળ તજીને ભગતી ભગતી હું અહીં આવી છું અને વન્ય જીવિથી જીવું છું, અને મારા બાળકને પાલું છું. એ સાંભળીને અમે કહ્યું કે હે વત્સ ! અમારા ચૈત્યમાં આવ (આસ) અને ત્યાં તારા પુત્રને

૨૫ ઉછેર. તેણે તેમ કહ્યું. (વેલી) શોક પણ ધણી મોઢાએ કરેલા મારજ-પ્રયોગથી મરણ પામી. ત્યાર બાદ વિશિષ્ટ પુરુષોએ 'કન્યકુબ્જ' (દેશ)ના સ્વામી યશોધર્મને વિનંતિ કરી કે હે દેવ ! સુયશા રાણી નિર્દોષ હોવા છતાં તે વેળા દેવે શોકના વચનથી તેને કાઢી મૂકી ॥ તો તેને પાછી લાવવી. રાજાએ તેને પોતાને મહેલે અણાવી અને પુત્ર મદિત તેનું જલ્દીમાન કર્યું.

૩૦ એક વાર વિદ્યાર કરતાં કરતાં અમે તેને દેશ ગયા. પૂર્વે થયેલી

• એ (દર્શાવત) સાદ આવનાં તેણે અમને વંદન કર્યું અને અમારી પૂજા કરી.

આમ નામનો આ તેનો (જ) પુત્ર હોવો જોઈએ. એ પ્રમાણે દીર્ઘ કાળ
પર્યંત વિચાર કરી સૂચિએ તેને કહ્યું કે હે વત્સ ! બ્રહ્મભટ્ટિ નામના તારા
મિત્ર સાથે અમારી સમીપ તું નિર્જિત (યાદ) રહે. (અને) સર્વ કળાનું ગ્રહણ
કર. તે કયા ? (૧) લિખિત, (૨) ગણિત, (૩) ગીત, (૪) નૃત્ય, (૫)
વાદ્ય, (૬) પદ્ધતિ, (૭) વ્યાકરણ, (૮) હંદ, (૯) જ્યોતિષ, (૧૦) શિક્ષા,
(૧૧) નિરુક્ત, (૧૨) કાલ્યાણ, (૧૩) નિર્ધટ્ટ, (૧૪) પત્રચ્છેદ, (૧૫)
નખચ્છેદ, (૧૬) રત્નપરીક્ષા, (૧૭) આયુષ્યોનો અભ્યાસ, (૧૮) હાથી
ઉપર સ્વારી કરવી, (૧૯) ઘોડે બેસવું, (૨૦) ગજપુરગાશિક્ષા, (૨૧)
મંત્રવાદ, (૨૨) મંત્રવાદ, (૨૩) રસવાદ, (૨૪) ખન્યવાદ, (૨૫) રસામન,
(૨૬) વિતાન(વાદ), (૨૭) તર્કવાદ, (૨૮) સિદ્ધાન્ત, (૨૯) વિધવાદ, (૩૦)
ગારુડ(વિદ્યા), (૩૧) રાકુનવિદ્યા, (૩૨) વૈદ્યક, (૩૩) આચાર્યવિદ્યા, (૩૪)
આગમ, (૩૫) પ્રામાદનું લક્ષણ, (૩૬) મામુદિક (સાત્ત્વ), (૩૭) સ્મૃતિ,
(૩૮) પુરાણ, (૩૯) ઇતિહાસ, (૪૦) વેદ, (૪૧) વિધિ, (૪૨)
વિદ્યાનુવાદ, (૪૩) દર્શનનો સંસ્કાર, (૪૪) બેચરીની કળા, (૪૫)
અમરીની કળા, (૪૬) ઇન્દ્રજાળ, (૪૭) પાતાલસિદ્ધિ, (૪૮) ધૂર્તશબ્દ,
(૪૯) ગંધવાદ, (૫૦) ઝાડોની ચિકિત્સા, (૫૧) કૃત્રિમ મણિકર્મ, (૫૨)
સર્વકરણી, (૫૩) વસ્ત્ર(વેશ)કર્મ, (૫૪) પશુકર્મ, (૫૫) ચિત્રકર્મ, (૫૬)
કાશ્યપન, (૫૭) પાપાણ્યકર્મ, (૫૮) લેપકર્મ, (૫૯) ચર્મકર્મ, (૬૦) યજ્ઞ
-રસોષ (૧), (૬૧) કાવ્ય, (૬૨) અલંકાર, (૬૩) હસિત, (૬૪) સંસ્કૃત,
(૬૫) પ્રાકૃત, (૬૬) પૈશાચિક, (૬૭) અપભ્રંશ, (૬૮) કપટ, (૬૯)
દેશભાષા, (૭૦) ધાતુકર્મ, (૭૧) પ્રયોગનો ઉપાય અને (૭૨) કેવલિ-
વિધિ. આ બધી કળાઓ એ શીખ્યો. લક્ષણ, તર્ક, વગેરે મંથનો
તેણે પરિચય કર્યો. બ્રહ્મભટ્ટિની સાથે તેણે હાડકાં અને મજ્જાની જેવી
પ્રીતિ બાંધી. કેમકે પ્રારંભમાં ગુરુ અને ક્રમે કરીને ક્ષય પામનારી,
પૂર્વે લઘુ અને પાછળથી વૃદ્ધિ પામનારી એમ દિવસના પૂર્વ અને પશ્ચિમ
ભાગની હાવાના જેવી દુર્બલ અને સજ્જનની મિત્રતા છે.

કેટલોક કાળ વ્યતીત થતાં અસાધ્ય વ્યાધિથી ગ્રસ્ત બનેલા
યશોધર્મ રાજાએ પદ્માભિષેક સારૂ આમકુમારને તેડી લાવવા માટે પ્રધાન
પુરુષોને મોકલ્યા. (એની) ઇચ્છા ન હોવા છતાં ત્યાં નેને તેઓ લઇ ગયા.
પિતાને તે મળ્યો. પિતાએ આલિંગન દીધું અને અશ્રુ સહિત ગદ્ગદ કંઠે

૪૫૦૬ આપો કે હે મોક્ષિતકે! તારા ગોળ વૃત્તને ધિક્કાર છે, તારી
 આ, ચોગ્ય શુચિતાને ધિક્કાર છે તેમજ તારા કુન્દના જેવા સુંદર ગુણોને
 મહણ કરવારૂપ આમહપણાને (પણ) ધિક્કાર છે; કેમકે જેણે તને પોતાના
 ૫ જોળાની સીમામાં તારી વૃદ્ધિ કરી-પોતાના જોળામાં ઉછેરું તેના
 મહપણમાં તું કાષ્ટ પેલું રીતે ઉપયોગી થતું નથી. (પછી) તેણે પોતાના
 રાજ્ય ઉપર તેનો અભિષેક કર્યો અને પ્રજાપાલન વગેરે (જામત)માં
 શિક્ષા આપી. એ(ટલું) કરીને અરિહતનું ત્રણે પ્રકારે શુદ્ધિપૂર્વક શરણ
 લઈને યશોધર્મ સ્વર્ગે ગયો. આમ રાજ્યે પિતાનું ઔર્વદેહિક કર્યું,
 અને દ્વિજ વગેરે ગરીબ લોકોને ધન આપ્યું. જે લાખ થોડા, ચૌદસો
 ૧૦ હાથી અને ચૌદસો રથ, એક કોટિ પાપલ્લ એટલી ન્યાય વડે રામ જેવા
 આમની રાજ્યલક્ષ્મી હતી. તોપણ બ્રહ્મદેવિ મિત્ર વિના એ સર્વને
 એ પરાળના પૂજા જેવું માનતો. તેથી કરીને મિત્રને બોલાવી લાવવા
 પ્રધાન પુરુષોને એણે મોકલ્યા. તેમણે ત્યાં જઈને વિનંતિ કરી કે હે
 શ્રીબ્રહ્મદેવિ! આમ રાજ્ય બહુ ઉત્ક્રાંતી તમને બોલાવે છે, મારે
 ૧૫ ચાલો. બ્રહ્મદેવિએ ગુરુના વક્તવ્ય-ક્રમસ પ્રતિ હૃદિ કરી-ગુરુના મુખ
 સામું જોયું. તેમણે સંધની અનુમતિપૂર્વક ગ્રીતાર્થ મુનિએ સાથે બ્રહ્મદેવિ
 મુનિને મોકલ્યા. તેઓ આમના 'ગોપાલગિરિ' નગરે પહોંચ્યા, રાજ્ય
 સૈન્ય અને વાહન સહિત સામે આવ્યો. તેણે (તેમનો) પ્રવેશ-મહોત્સવ
 કર્યો, તેમને મહેલે લાવ્યો અને કહ્યું કે હે ભગવન! અહીં રાજ્ય મહણ
 ૨૦ કરો. તેમણે કહ્યું કે અમારા જેવા નિર્જન્યોને પાપકારી રાજ્યનું શું કામ ?
 કેમકે અનેક યોનિમાં પડવારૂપ અર્પન પીડા ઉત્પન્ન કરનારી આ
 રાજ્યલક્ષ્મી કેવળ અભિમાનરૂપ જ રૂળ આપનારી છે અને તે પણ વળી
 વિનંતર છે. ત્યારે રાજ્યે જ્યાં મહેલમાં તેમને રાખ્યા. સપારે સભામાં
 આવેલા બ્રહ્મદેવિ મારે રાજ્યે સિંહાસન મંડાવ્યું. (તે જોઈ) તેમણે કહ્યું
 ૨૫ કે હે પૃથ્વીનાથ! આચાર્ય-પદવી વિના સિંહાસન (ઉપર બેસવું) યોગ્ય નથી.
 એ(મ કરવાથી) તો મોટી આશાતના થાય. તે ઉપરથી રાજ્યે બ્રહ્મદેવિને
 મુખ્ય મંત્રીએ સાથે ગુરુ પાસે મોકલ્યા. અને વિનંતિ કરી કે જો મારા
 પ્રાણની તમને દરકાર હોય તો કૃપા કરી તરત જ આ (મારા મિત્ર)
 મહર્ષિને સરિપદે સ્થાપરો. લાયક પુત્રને અને યોગ્ય શિષ્યને ગુરુએ (જ)
 ૩૦ લક્ષ્મી પ્રતિ દોરે છે-શુભ પદે પહોંચે છે. (સરિ-પદે) સ્થાપ્યા ત્યાં
 તત્કલ એમને અહીં મોકલ્યા; નહિ તો હું નહિ દોઉં-મારો જીવ
 રહેશે નહિ, વિલંબ કરશે નહિ. અર્પણ પ્રણામપૂર્વક બ્રહ્મદેવિ 'મોઢરા'

આવ્યા. પ્રધાનોએ આચાર્યને વિનવ્યા કે હે નાથ! રાજ્યો કરેલ વિનતિના અર્થને અનુસરશો; કેમકે આપ ઉચિતના જાણુકાર છો.

શ્રીસિદ્ધસેનસરિએ અધ્યક્ષાદિને સૂરિ-પદે સ્થાપ્યા. તેમના શરીરમાં (આચાર્ય)લક્ષ્મીનો જાણે સાક્ષાત્ સંક્રમ થતો જોવાયો. એકાંતમાં એમને (ગુરુએ) ઉપદેશ આપ્યો કે હે વત્સ! તારો રાજ્ય તરફથી ધણી સત્કાર થશે. એથી લક્ષ્મી પણ પ્રવર્તશે; તેથી કરીને ઇન્દ્રિયો ઉપર વિજય મેળવવો કઠિન છે, (વાસ્તે) તું મહાપ્રભાચારી થા. વિકારનું કારણ હોવા છતાં જેમને વિકાર ન થાય તેઓ જ ખરા ધીર છે. આ મહાવ્રતથી તું વધારે મોટો થઈશ. ચિકિત્સાથી ૮૧૨ વર્ષે ચૈત્ર કૃષ્ણ અષ્ટમીને દિવસે એઓ સૂરિ થયા. ગુરુએ તેમને આમ રાજ્ય પાસે મોકલ્યા. તેઓ ત્યાં પહોંચ્યા. 'ગોપગિરિ'ના વનના એક નિર્જીવ પ્રદેશમાં તેઓ રહ્યા. રાજ્યો સામે આવી મોટા ઉત્સવપૂર્વક તેમને નગરીમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. શ્રીઅધ્યક્ષાદિસૂરિએ કલેશનો નાશ કરનારી દેશના ત્યાં આપી: આ લક્ષ્મી મોટા ભાગે પુરુષોને ઉપકાર કરવાનું આદિતીય સાધન છે. તેનો જેઓ ઉપયોગ કરે છે તેમના વડે આ પૃથ્વી રત્નગર્ભા છે. આમે ગુરુના ઉપદેશથી ૧૦૧ હસ્તપ્રમાણ પ્રાસાદ 'ગોપગિરિ'માં કરાવ્યો. (અને) તેમાં ૧૮ ભારપ્રમાણ શ્રીવર્ધમાનનું બિંબ ખેસડાવ્યું. (વળી તેણે તેની) પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તે ચૈત્યમનો મૂળ ચંડપ સવા સાખ મુવર્ણ-ટુકોનો બન્યો છે એમ જુદો કહે છે. આમ હાથી ઉપર આરૂઢ થઈ સર્વ સમૃદ્ધિપૂર્વક ચૈત્યવંદન કરવા જતો. (આથી) મિથ્યાત્વીઓની આંખમાં મીઠું પૂરાતું અને સમગ્રદષ્ટિઓની આંખમાં અમૃત રેડાતું. એમ પ્રભાવનાઓ (થતી). સવારે રાજ્ય પોતાનું મૌલિક અમૂલ્ય સિંહાસન સૂરિ માટે મંડાવતો, તે જોઈને ક્રોધથી બળી ગયેલા બ્રાહ્મણોએ રાજ્યને વિગતિ કરી કે હે દેવ! આ શ્વેતાંબર ઘડ છે. એમને સિંહાસન શાનું! તેમ છતાં હોય તો તે નાનું હો; નહિ કે મોટું. વારંવાર આ પ્રમાણેની તેમની વિનતિથી કદર્થના પામેલા રાજ્યએ મૂળ સિંહાસનને લંકારમાં મૂકાવી ખીજું નાનું રખાવ્યું. પ્રાતઃકાલે સૂરિ તે જોઈને ગુસ્સે થયા હોય તેમ તેમણે રાજ્ય આગળ કહ્યું: વિનયરૂપ સરીરનો નાશ કરનારા સર્પરૂપ માનરૂપ હાથીના ગર્વનું તું મર્દન કર. જેની બરાબરીનો કોઈ જગતમાં ન હતો તેવો હરામુખ (રાવણ) પણ ગર્વને લીધે હણ્યુ થઈ ગયો. આ સાંભળીને શરમાઈ ગયેલા રાજ્યએ સર્વદા કરીથી મૂળ સિંહાસનની અનુગ્રા આપી અને અપરાધની ક્ષમા માગી.

એક દદાડો (ગળાએ) ગુરુને સવા કોટી મુવર્ણ આપ્યું. નિ.૨૫૬
એવા તેમણે તે (દ્રવ્ય) મચ્છ આવડો પાસે જીર્ણોદ્ધારમાં વપરાયું.

- એક વાર અંત-પુરમાં પોતાની પત્નીને શ્વાન મુખવાળી જોઈ રાજાએ પ્રભુ
આગળ અડધી ગાથા કહી: હજી પણ તે કમલવદ્ની પોતાના પ્રમાદને લઈને
૫ પરિતાપ પામે છે. આ સમસ્યા છે. પ્રભુ (ચરિ)એ કહ્યું કે પહેલાં જાગેલા
એવા તે જોતું અંગ ઢાંક્યું. રાજાને 'આત્મ-સંવાદથી ચમત્કાર થયો. એક વાર
(પોતાની) પ્રિયાને પગલે પગલે ધીરે ધીરે ચાલતી જોઈ રાજાએ (ચરિને)
અડધી ગાથા કહી: પગલે પગલે ચાલતાં જાળા કેમ મોં મરડે છે ? ચરિએ
કહ્યું કે 'ખરેખર રમણ-પ્રદેશમાં નખની શ્રેણિને મેખલાનો રૂપરંગ
૧૦ થાય આ સાંભળીને મારા અંત-પુરમાં આને વિશ્લેષ કર્યો છે એવી શુદ્ધિ
છે. નિઃશ્વામ વડે હજીયેલા આદર્શ જોતું મુખ રાજાએ ધારણ કર્યું.

- આચાર્ય તે (ભાવ) અડધી ક્ષણમાં જાણી લીધો અને વિચાર કર્યો
કે અહો વિદ્વાનો ગુણ પણ દોષપણને પામ્યો ! સમુદ્રના પણ તરંગો
અને વાદરાની પણ અખજતા મત્ત વડે રોકી શકાય, નહિ કે રાજાના
૧૫ ચિત્તની અખજતા. રાત્રે સંઘની (પણ) રજા લીધા વિના રાજદ્વારના
કપાટસંપ્રુટ ઉપર એક કાવ્ય લખી ચરિ ચહેરે બહાર ચાલ્યા ગયા. તે
(કાવ્ય) આ પ્રમાણે: હે 'રોહણગિરિ' અમે જન્મીએ છીએ. તારૂં કલ્યાણ
ચાએ. તું સ્વપ્ને પણ એવો ખ્યાલ ન કરીશ કે મારાથી બ્રહ્મ થયેલા એવા
આ કેવી રીતે રહેશે ? જો મહિરૂપ એવા અમે તારાથી પ્રતિજ્ઞા પામેલા
૨૦ છીએ તો સંગારપરાયણ નરેશ્વરો પોતાના માથે અમને બેસાડશે (જ). વિચિત્ર
શરીરવાળા અને લાખા વખત થયા પુઠે લાગેલા એવા અમને હે પ્રભુ !
તું શું કરવા ત્યજે છે ? અથવા ત્યજ. હે સુંદર મોર ! અફસોસ, આમાં
તને જ નુકસાન છે. અમારી સ્થિતિ તો ફરીથી ભૂપતિના મસ્તકે થનાર
છે. કેટલેક દિવસે 'ઔડ' દેશમાં વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ 'લક્ષણાવતી'
૨૫ નામના નગરના બહારના ઉદ્યાનમાં સમવસર્થા-આવી પહોંચ્યા. તે નગરમાં
ફર્યે તાપ્તજો રાજા (દાન્ય કરતો) કતો તે ગુણોનો જાણકાર હતો.
તેની સભામાં વાક્યપતિ નામનો કવીશ્વર હતો. તેણે ચરિના આગમન(ની)
વાત લોક પાસેથી જાણી અને રાજાને જણાવી રાજાએ પ્રવેશ-મહોત્સવ
કરી ચહેરના અધ્યમા (રાજ)મહેલની પાસે જિજ્ઞાસુ મહાનમાં ગુરુને રાખ્યા.

રાજા રાજ તેમને વદન કરતો. એમણે કવિઓને છત્યા અને તેમને ખુશ (પણ) કર્યા. પ્રભાવના વૃદ્ધિ પામી. અને કુદના જેવી શ્વેત કીર્તિ (પ્રસરવા લાગી). રાજ્યએ કહ્યું કે ન જોયા હોય ત્યાં સુધી દર્શનની ઉત્કંઠા રહે છે અને દૃષ્ટિગોચર થતાં વિરહની ખીક રહે છે. (આ પ્રમાણે) આપને જોવાથી તેમજ નહિ જોવાથી પણ સુખ મળતું નથી. (આ પ્રમાણે) અત્યામદ્ધ થતાં સૂરિએ કહ્યું કે જો આમ જાતે આવશે તો અમે જમ્મશું (આવીશું), નહિ તો નહિ; એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને રખાયેલા તેઓ પુષ્પ-લાલ કરવા લાગ્યા.

આ તરફ વિહાર કરી ગયેલા (હોવાથી) બૃષ્પભટ્ટિ જ્યારે સવારે આમ પાસે આવ્યા નહિ ત્યારે તેણે બધે જોવાબંધું, પરંતુ તેઓ મળ્યા નહિ. (આથી) રાજા કંપવાણા પડી ગયો. અમે જમ્મએ છીએ, તારૂં કદ્યાણુ હો છત્યાદિ કાવ્યો (તેની) નજરે પડ્યાં. અક્ષરો ઓળખાયા. એથી જરૂર તેઓ અને મૂકીને કાષ્ઠક સ્થળે જતા રહ્યા છે એવો એણે નિશ્ચય કર્યો.

એક વાર બહાર (ફરવા) ગયેલા રાજાએ મોટો સર્પ જોયો. તેને મોઢેથી પકડી અને કપડાથી ઢાંકી તે (પોતાને) મહેલે ગયો, (અને) કવિઓના સમુદાયને તેણે સમસ્યા પૂછી: સત્ત્વ, શાસ્ત્ર, ખેતી, વિદ્યા અને અન્ય જે જેનાથી જીવે છે. બધાએ સમસ્યા પૂરી, પરંતુ હૃદયગત અભિપ્રાય (એક દારા) ન કહેવાવાથી રાજાને ચમત્કાર લાગ્યો નહિ. તેવારે તેને બૃષ્પભટ્ટિ ખૂબ સાંભર્યા. એ હૃદયસંવાદિની વાણી તો તેમની જ છે. આથી તેણે પટલ વગડાવ્યો અને એ હૃદયોપણા કરાવી કે જે મારા હૃદયગત (અભિપ્રાય અનુસાર) સમસ્યા પૂરશે તેને લાખ સુવર્ણ-ટંક આપીશ. (એ ઉપરથી) તે વેળા 'ગોપગિરિ'નો કોષ છૂતકાર (જુગારી) 'ગૌડ' દેશમાં ગયો. તેણે બૃષ્પભટ્ટિસૂરિ આગળ તે સમસ્યાનાં બે પદો કહ્યાં. સૂરિએ ઉત્તરાર્થ કહ્યો કે કૃષ્ણ સર્પના મુખની જેમ એ (બધાં)ને સારી રીતે મહણુ કરવા. છ વિકૃતિના ત્યાગી, સિદ્ધસારસ્વત અને આકાશમાં જવાની શક્તિથી વિવિધ તીર્થને વદન કરવાની શક્તિવાળા તે ભગવાન હતા. તેમને આનો શો દિસાજ ? તે છૂતકારે તે બે ચરણો 'ગોપગિરિ'માં (જમ્મને) થીઆમની આમળ નિવેદન કર્યા. રાજાએ કહ્યું કે અહો અર્થની સુસંયતતા ! (પછી તેણે) પૂછ્યું કે કોણે ક્યાં (આ) સમસ્યા પૂરી ? છૂતકારે કહ્યું: 'લક્ષ્મ્યાવતી'માં જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ બૃષ્પ-ભટ્ટિસૂરિએ. (એ સાંભળી તેણે) તેને ઉચિત ઘન આપ્યું

એક દહાડો રાજા નગરીની બહાર (ફરવા) ગયો. (ત્યાં) વડના ઋક્ષ નીચે એક મરણ પામેલો મુસાફર તેની નજરે પડ્યો. શાખા પર

રસ પ્રાપ્ત થયો છે તેમને અન્ય કયાઓ ગમતી નથી. 'ગંધિપર્ણુ'ને વિષે પ્રીતિવાળા કર્તૃદિમૃગો ધાસનો ચારો ચરતા નથી. એ સાંભળીને એક લેખ આપી મૂરિએ પ્રધાનોને કહ્યું કે જૂઠ્ઠાપતિના સમાન વિદ્વાન શ્રીઆમંને એમ કહેવો કે તમારે જો અમારો ખપ હોય તો જલદી ધર્મ રાજની સલામાં જાતે છાનામાના આવી અમને આમંત્રણ આપવું, કેમકે અમારી ધર્મ રાજ સાથે એવી પ્રતિજ્ઞા (યથેક્ષી) છે કે આમ તમારી સમક્ષ જાતે આવી અમને ખોલાવે તો (જ) ત્યાં અમે જમશું; નહિ તો નહિ. સત્યવાદી અને પ્રતિષ્ઠિત (જનો) માટે પ્રતિજ્ઞાનો લેખ ઉચિત નથી. ત્યાર બાદ, મંત્રીઓ 'કન્યકુબ્જ'ના રાજા (આમ) પાસે આવ્યા, મૂરિએ કહેલું તેમણે કહ્યું અને લેખ બતાવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે 'વિન્ધ્ય' (પર્વત) વિના પણ હાથીઓનું રાજાઓનાં ભવનોમાં ગૌરવ જળવાય રહે છે. ધણા હાથીઓ જતા રહે તોપણ 'વિન્ધ્ય' વન્ધ્ય બનતો નથી. જેમ 'માનસ' (સરોવર)થી રહિત બનેલા રાજહંસોને સુખ મળતું નથી તેમ તે 'માનસ'ના તીરના ઉત્તમો પણ તેમના વિના શોભતા નથી. હંસના કુળ વડે ત્યજાયેલું 'માનસ' (સરોવર) માનસ' (જ) છે એમાં સંદેહ નથી. (તેવી જ રીતે) અન્યથ ગમે ત્યાં જયેલા તેઓ પૃથ્વીના ભૂપણ્યુરૂપ બને છે. તે મહાસરોવરોને તેમનો વિરહ છે કે જેમનો હસોએ પરિત્યાગ કર્યો છે. નદીના મુખથી જેનો ચંદનનાં ઝાડોનો સમૂહ ધસડાય મયો છે તે 'મલય' ચંદનથી યુક્ત જ છે. 'મલય'થી બધું બનેલું ચંદન પણ મહા-મૂલ્યવાળું છે. જેમણે કમળોના સમૂહને ત્યજી દીધા છે તેવા બમરો પણ મકરદંતો સુવાસ (આસ્વાદ) લે છે. બમર વિનાનો કોઇ કમળોનો સમુદાય જોવામાં કે સાંભળવામાં આવ્યો છે ? એક 'કૌસ્તુભ' (રત્ન) ન હોવા છતાં સમુદ્ર રત્નાકર જ છે. જેની જાતી ઉપર 'કૌસ્તુભ' રત્ન છે તે ખરેખર મહામૂલ્યવાન છે. હે ઝાડ ! તે ત્યજેલાં પાંદડાઓનું પતત્વ જતું રહેતું નથી. વળી તારી હાથા જો કોઇ પણ રીતે થઇ શકે તો તે પત્રોથી (જ) થઇ શકે. જે કોઇ સ્વામીઓ મહામંથનને વિષે રોરડીના દડ સમાન છે તેઓ જડને વિષે સરમ હોવા છતાં પાત્રને વિષે નીરસ જણાય છે. હાલ જે પ્રભુઓ છે તે પ્રભુઓ છે તો પુરાતન કાળના પ્રભુઓનું શું કહેવું ? દોષોમા ગુણો અને ગુણોમાં દોષો જેમ એમણે સ્વીકાર્યા છે તેમ એ (પ્રાચીન રાજાઓએ) કર્યું નથી.

૧ બાપાંતરમા અન્વિષયનો ઉલ્લેખ છે અને તેને દૃશ્યવિરોધ તરીકે ઓળખાવેલ છે.

, એ વાંચીને ઉત્કલપૂર્વક રાજ સારા સારા કેટલાક પુરુષો સહિત
 આવી નીકળ્યો. 'ગોદાવરી'ના તીરે એક ગામમાં તે આવ્યો. ત્યાં તેણે
 ખડ, દેવકુલમાં વાસો કર્યો. દેવકુલની અધિષ્ઠાત્રી વ્યતરી (તેના)
 સાભાગ્યથી મોહિત બની; અને ગંગાએ જેમ ભરતને સેવ્યો હતો તેમ
 તેણે તેને સેવ્યો. પ્રભાતે જાંટ ઉપર આરૂઢ થઈ તે દેવીની રજા લઈ પ્રભુનાં
 ચરણ ખસે આવી પહોંચ્યો અને અડધી ગાથા બોલ્યો કે હજી પણ તે યાદ
 આવે છે. એક રાત્રિનો કેટલો રનેહ ? સરીશ્વરે કહ્યું: કારણ કે 'ગોદાવરી'
 નદીને તીરે શન્ય દેવકુલને વિષે તે વિશ્રામ લીધો હતો. એમ કહી (કહેવાતા)
 બંનેએ એક બીજાને ગાઠ આલિંગન કર્યું. પછી આમ બોલ્યો કે આજ
 મારો જન્મ સફળ થયો અને આજ મારી રતિ સફળ થઈ. આજ મારો
 જન્મ સફળ થયો તેમજ આજ મારું કુળ સફળ થયું. રાત્રે મધુથી પણ
 મધુર ધૃષ્ટ ગોષ્ઠી આવી. પછી સવારે સૂરિ ધર્મ રાજની અભામા
 આવ્યા. આમ રાજ પણ પોતાના પ્રધાન પુરુષો સાથે રથગીધર થઈને
 આવ્યો. 'આમ આવલ' એમ કહીને સૂરિએ ધર્મને આમના વિશિષ્ટ
 પુરુષો દેખાડ્યા કે આ આમ નરેશના માણસો ખરેખર મને તેડવા
 આવ્યા છે. ધર્મ રાજએ તે વિશિષ્ટ જનોને પૂછ્યું કે હે આમના પ્રધાન
 નરેશ ! આપના એ નાથનું રૂપ કેવું છે ? તેમણે કહ્યું કે જેવો આ
 રથગીધર છે તેવા તેઓ છે. પહેલેથી બીજાં હાથમાં રખાવીને આમને
 લાવવામાં આવ્યો હતો. સૂરિએ (એને ઉદ્દેશીને) પૂછ્યું કે હે રથગીધર !
 તારા હાથમાં શું છે ? રથગીધરના રૂપમાં શ્રીઆમ કહ્યું કે 'બીજાંડરા'.
 અડધી કલાકમાં સૂરિએ વાતમાં નીચે મુજબનું સૂત્ર ઉતાર્યું —

" તત્તોસીયદી મેલાયા કેદા ઘણ ઉત્તાવલો પિડ મંદસળેદા ।

ચિરદિ માણસુ જો મરદ તસુ કલ્પણ નિદોરા કમિપવિત્તહો
 જણુ જાણદ દોરા ॥ "

ચુરુએ કહ્યું કે આમ આવલ, આમ આવલ. ધર્મ રાજએ તુવેરના છોડને
 જોઈને પૂછ્યું કે હે રથગીધર ! આ શું છે ? તેણે કહ્યું: તુઅરિ અર્થાત્
 તારો દુરમન. આ પ્રમાણે ગોષ્ઠી આગવી હતી તેવામાં ધીમે ધીમે
 ચિદ્રૂપ શ્રીઆમ રાજ મેલાપકમાંથી નીકળી સહેરની બહાર ઢેકાણે ઢેકાણે
 જાણા રાખેલાં વાદનો વડે (અર્થાત્ તેના ઉપર સ્વાર થઈને) કેટલીક ભૂમિ
 આજંગી ગયો. તેટલો વખત (અહીં) સરીશ્વરે વિશ્વજ (કરાવવા) માટે એ
 પ્રદર પર્વત કોઈક કયા ચલાવી (તેમાં) એવો કોઈ (અપૂર્વ) રસ ભર્યો કે
 રસા, તિલોત્તમા જેવા જેવા લાવક (પાત્રોને ભેગા)થી પણ ભાગ્યે જ

જામે. આમ રાજા (પાતાનું) અમૃત્ય કંઠે ધરેલું મૂંઝીને વેશ્યાના ધરમાં રહ્યો હતો. તે 'લક્ષ્મ્યાવતી'ના સ્વામીની વાંસંગના હતી. એક કંઠે રાજાદારે આમ મૂંઝીને મર્યો હતો. બપોર થયા પછી રાજા આગળ બપ્પલદ્વિસરિએ કહ્યું કે હે દેવ ! 'ગોપગિરિ'માં આમ પાસે અમે જઈએ છીએ, રજા આપો. ધર્મે કહ્યું કે શું આપની વાણી પણ વ્યર્થ બને છે ? ૫

આપે કહ્યું હતું કે તમારી સમક્ષ આમ આવીને જ્યારે અમને બોલાવશે ત્યારે જઈશું, નહિ કે પૂર્વે; તે શું આપ વીસરી ગયા ? શું આપને બે જીભ છે ? આચાર્યે કહ્યું કે હે શ્રીધર્મદેવ ! મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ છે. રાજાએ કહ્યું : શી રીતે ? આચાર્યે કહ્યું કે આમ રાજા જાતે અહીં તમારી સમક્ષ આવી ગયો. રાજાએ કહ્યું કે કેવી રીતે જાણ્યું ? સુરિએ કહ્યું કે જ્યારે આપે વિશિષ્ટ (જનો)ને પૂછ્યું કે આપનો સ્વામી કેવો છે ત્યારે તેમણે કહ્યું કે તેઓ સ્થગીધરરૂપે છે તેમજ 'બીજલિરા' એ શબ્દ પણ વિચારો 'દારા' જે શબ્દ મેં કહ્યો હતો તે પણ વિચારી જુઓ. વાસ્તે મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ છે. એવામાં રાજાદાર (આગળ)થી આમના નામથી અંકિત એવું આમનું કંઠે (લાવીને) કાઢ્યે ધર્મ રાજાના હાથમાં મૂક્યું (બને) બીજી કંઠે વેશ્યાએ આપ્યું. તે જોઈને જેનું સમસ્ત ધન નાશ પામ્યું હોય તેના જેવા (?) બનેલા ધર્મે શોક કર્યો કે મને ધિક્કાર છે; કેમકે મારે ઘેર આવેલા દુરમનનું ન તો હું પૂજન કરી શક્યો કે ન હું એને સાધી શક્યો. ધર્મે મોકળા કરેલા આચાર્ય આગળ કાઢક સ્થળે થોભેલા આમ સાથે ગયા. રસ્તે જતા આમે એક પુલિંદ (બીડા ?)ને જળાશયમાંથી બકરાની પેટે મોઢે પાણી પીતો જોયો. (આથી) આમ રાજા આચાર્ય આગળ આવી બોલ્યો કે પુલિંદ મુસાફર ક્યા કારણથી પશુની જેમ પાણી પીએ છે ? સુરિએ કહ્યું કે (મુખાની આંખમાંથી) વહેતાં આમુઓ નિવારવાથી (એના) બંને હાથો કાળજી વડે કાળા થયા છે (વાસ્તે). રાજાએ ખાતરી કરતા તેને બોલાવીને પૂછ્યું તેણે કહ્યું કે સુરિની વાત સાચી છે. (એમ કહી તેણે) બંને હાથ બતાવ્યા. રાજા એ વાણી ખરી પડવાથી પ્રસન્ન થયો. હજી પણ તે પરિતાપ પામે છે ઇત્યાદિ તેમણે જે કહેલું તે બ્રહ્મ મારસ્વતવિલાસિત ઋષિએ તેણે નિશ્ચય કર્યો. તે જલદી જલદી 'ગોપાલગિરિ' ગયો. પતાકા, તોરણ, મય, પ્રતિમય ઇત્યાદિ હિત્સવો ત્યાં થયા. કેટલાક દિવસ(એમ) પગાર થવા ત્યાર બાદ ધડપણથી પીડાતા શ્રીસિદ્ધસેનસુરિ અનશન કરવાની ઇચ્છાવાળા હોઈ તેમણે શ્રીબપ્પલદ્વિસરિને બોલાવી લાવવા બે ગોતાર્ય મુનિઓને મોકલ્યા. તેમણે (આવીને તેમને) ગુરુને

- તે લેખ જતાયો કે જેમાં એમ લખ્યું હતું કે હે વત્સ ! હે બાપભટ્ટિ ! તને મેં જાણ્યો છે (અને) પદ્મીએ ચઢાવ્યો છે, વાસ્તે (તેના બદલામાં) તું એણે કષ્ટ કરે જેથી પ્રાયોપવેદનરૂપ સ્થમા બેસાડીને અમને નિતાત સ્વર્ગધામમાં તું મોકલે તે જોતા (વાચતા જ) આમ રાજની રાજ
- ૫ લઇ, બ્રહ્મશાંતિએ સ્થાપેના વીર તીર્થકરના મહોત્સવથી આજ પોદેરામાં તેઓ આવી પહોંચ્યા તેમણે ગુરુને વદન કર્યું ગુરુએ પણ તેમને જાઠ આલિંગન કરી કહ્યું કે હે વત્સ ! અમારું હૃદય બધું ઉત્ક્રાંતિ હતું તારૂં વદનકમળ પણ હું વીસરી ગયો હતો તું રાજ પાછળ ગયો તેથી અમને કુ બંધ થયું (હવે) તું સાધના કરાવ (અને) અનુષ્ઠી થા
- ૧૦ પછી તેમણે ચતુરશરણમન, પાપની નિહા, સુકૃતનું અનુભવે દન, તીર્થયાત્રાને વદન છતાં અંતિમ આરાધના વિધિપૂર્વક કરાવી ગુરુ દેવલોકની લલનાના લીચનના ત્રિજાગના પાત્ર બન્યા-સ્વર્ગે ગયા થોડા ઉજળે ત્યાર બાદ બાપભટ્ટિ શ્રીગોવિન્દસરિ તેમજ ધીનજસરિને ગચ્છતો જાર સોપી આમ રાજ પાસે (પાછા) ગયા પહેલાની જેમ સમસ્યા (પૂરવી) છતાં
- ૧૫ ગોળી આસવા લાગી

- એક દિવસ આચાર્ય સજ્જતામાં પ્રસ્તકના બહાર ઉપગ નજર ઠેરવીને બેઠા હતા ત્યાં એક નર્તકી કે જેનું રૂપ અસરને પણ શાસી બનાવે (લજ્જા પમાડે) તેણે હતું તે નાચતી હતી આખે જાપ વળી હતી તે દૂર કંઠવા માટે આચાર્યે પોપટના પીંછાના જેવી તેની નીલ કાચળી તરફ દૃષ્ટિ કરી તે જોઇ આમ મનમાં બોલ્યો કે ભણારે સિદ્ધાન્તના તત્ત્વોનો પાર પામેના તેમજ મોગથી સુકૃત એવા યોગીઓના મનમાં પણ મુગલોચના હોય તો પછી તે જ પ્રમાણ છે આમ રાતના પુરુષના વેષમાં પેલી નર્તકીને સરિના રહેણાણમાં મોકલી તેણે સરિની વિશ્રામણ શરૂ કરી-પગ દાબવા માડવા હાથના સ્પર્શ ઉપરથી એને હુવતિ જાણી
- ૨૫ સરિએ તેને કહ્યું કે તું કોણ છે ? શા માટે અહીં આવી છે ? સ્વભવતથી દૃઢ મચેતા એવા અમારા આમળ હે વરાહિ ! તારો શો અવકાશ છે ? વાવાઝોડાથી મેરુ હાલનો નથી તેણે કહ્યું કે હું આપને એ વિપદેશ આપવા આવી છું કે રાજ્યનો સાર પૃથ્વી છે, પૃથ્વીનો સાર નગર છે નગરનો સાર પ્રાસાદ છે, પ્રાસાદનો સાર પલ્લવ અને પનગનો સાર મદનના સર્વસ્વરૂપ વારામના છે વળી પ્રિયાનું જ દર્શન હો, બ્રીજ દર્શનોનું કષ્ટ પ્રયેજન નથી, કેમકે એથી (જ) સરાગ છતાં ચિત્ત નિર્વાણ પામે છે શ્રીઆમે આપની પ્રાણવલ્લભા એવી મને આપની સેવા કરવા
- ૩૦

માટે મોકલી છે. ત્યારે સૂરીન્દ્રે કહ્યું કે જ્ઞાનદષ્ટિના પ્રપાતથી જેણે
 જોવા લાયક વસ્તુઓ જોઈ છે એવા અમને તું મોહ પમાડી શકવાની
 નથી. વિજ્ઞાના ધરની જેમ મલ, મૂત્ર વગેરેનાં ભાજન એવાં મૂત્રભોજનાનાં
 શરીરને વિષે કયો બુદ્ધિશાળી રતિ (ધારણ) કરે? સૂરિવર વિકારથી રહિત છે
 એવા નિશ્ચય કરીને તે અનિત ચિત્તવાળી સવારના રાજ પાસે (પાછી) ગઇ. ૫
 રાજાએ પૂછ્યું એટલે રાત્રે બનેલો સૂરિ સંજથી વૃત્તાન્ત તેણે રૂડી રીતે
 કહ્યો કે તમારા શુરુ પત્થરના બનેલા હોય નેવા (દંદ) છે; બાકીના લોકો
 માખણના પિચડ જેવા છે. જેટલા ફૂડકપટ, પ્રપચ, હાવભાવ, કટાક્ષ,
 ભુજાક્ષેપ, ચુંબન, નખક્ષત ઇત્યાદિ જે વિલાસો હું આખા જન્મમારમાં
 શીખી હોઇશ તે બધાનો મેં પ્રયોગ કરી જોયો; પરંતુ તિલતુષના ત્રીજા ૧૦
 ભાગ જેટલું પણ (એમનું) ચિત્ત ચલાયમાન થયું નહિ. અનુરાગ, બળાત્કાર,
 ખૂંટાર, ભયનું દર્શન, હત્યાદાન ઇત્યાદિ ભયોથી પણ તેઓ ક્ષોભ પામ્યા
 નહિ. તેથી હું માનું છું કે (એ) મહાવજ્રમય (સૂરિ) દેવકન્યા, વિદ્યાધરી
 કે નાગાંગનાથી ચલે તેવા નથી તો મનુષ્ય-સ્ત્રીની શી વાત? સૂરિની
 આ (પ્રમાણેની) ધર્મને વિષે રિશરતા સાંભળી રાજાનું શરીર વિસ્મય ૧૫
 અને આનંદથી કંઈજની કળીના જેવા સ્થૂળ રોમાંચથી ક્યુકિત
 બન્યું. ગુરને જ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરી તેણે ચિન્તન કર્યું કે હું તમારા
 વાક્યો ઉપર વારી ભઈ છું. તમારા નેત્રનાં આવારણાં લઈ છું. મિત્રતાથી
 મનોહર એવા તમારા હૃદયને (આ પ્રમાણે) હું બલિ આપું છું. સવારે
 શુરુ આવ્યા. રાજા શરમનો માર્યો કંઈ ન બોલ્યો. (ત્યારે) સૂરિએ કહ્યું ૨૦
 કે હે રાજન્! શરમાઇશ નહિ. મહર્ષિઓનાં દ્વપણ અને શૂપણની રાજાએ
 તપાસ કરવી જોઈએ. એટલે એ (કંઈ) દોષ નથી. રાજાએ કહ્યું કે મધ વાતની
 ચર્ચાથી સર્વું. બ્રહ્મચર્યરૂપ સંપત્તિવાળા એવા આપને જોઈને હાથ જોયો
 કરી હું એમ કહું છું કે ધવળ અને ત્રિસ્તુત નેત્રવાળી, યૌવનના ગર્વથી
 ધન અને પરિપૂર્ણ સ્તનવાળી તેમજ પાતળા પેટ ઉપર વજેલી ત્રિવલીની ૨૫
 લતાથી શોભતી એવો (સ્ત્રીઓ)ની આકૃતિ જોઈને જેમનું મન વિકાર પામતું
 નથી તેઓ જ ધન્ય છે. એમ કહી શ્રીઆર્યે (તેમને) દંડપ્રણામ કર્યો.

એક દહાડો રાજમાર્ગે જતાં રાજાએ પેહાલિકની સ્ત્રી કે જેણે
 એરડાનાં મોટાં પાંદડાં વડે પોતાના પથોધરના વિસ્તારને ઢાંક્યો હતો તેને
 એરડાનાં પાંદડાં વીણતી ધરના પાછળના ભાગમાં જોઈ અને તે આધાર્ધ

ખોલ્યો કે તોપણ ઉત્તમ પત્ર વડે રહિત બનેલો એરડો તરુઓમાં શોભે છે જ. એ સુરિ આગળ સમસ્યારૂપે તેણે અર્પણ કર્યું. સુરિએ કહ્યું કે એને ઘેર હાલિકની વહુ એટલા જ પયોઘરવાળી વસે છે. રાજાને અચ્ચો થયો કે અહો ઉત્તમ સારસ્વત !

- ૫ એક દહાડો સાંજે કોઇ પ્રાપિતભર્તૃકાને વાંકી ડોકે હાથમાં દીવો લઇ વાસભવન તરફ જતી (રાજાએ) જોઇ, અને (એથી) સુરિ આગળ તે અડધી ગાથા ખોલ્યો કે પથિકની જાયા વાંકી ડોકે દીવો જુએ છે. સુરિએ એ ગાથાનો પૂર્વાર્દ કહ્યો કે પ્રિયતા સ્મરણથી ટપકતાં અશ્રુની ધારા (દીવા ઉપર) પડે તેવી બીંતિથી (તે તેમ કરે છે).
- ૧૦ એમ સુરિ અને રાજા ધર્મપરાયણ રહી સુખેથી વખત પમાર કરતા હતા. એક વાર ધર્મ રાજાએ આમ રાજા પાસે દૂત મોકલ્યો. તેણે આવીને કહ્યું કે હે રાજા તમારી વિચક્ષણતાથી ધર્મ રાજા સંતોષ પામ્યા છે. વળી તેમણે કહ્યું (કહેવડાવ્યું) છે કે આપ અમને ઉતરી ગયા, કેમકે (અમારે) ઘેર આવેલા આપનો અમારાથી થોડો ધણો કરો.
- ૧૫ પણ સત્કાર કરાયો નથી. હવે સાંભલો. અમારા રાજ્યમાં બોદ્ધ દર્શનનો અનુયાયી વર્ધનકુંજર નામનો મહાવાદી વિદેશથી આવેલો છે. એ વાદ માટે ઉત્સુક છે. તમારા રાજ્યમાં જે કોઇ વાદી હોય તેને લાવો. અમારે તમારી સાથે ધણા વખતથી વેર છે. (આનો નીકાલ એમ કરવો કે) એ બેમાંથી જે કોઇ વાદી જીતે તેને સ્વામી ખીજનું રાજ્ય લઇ લે. જે અમારો વાદી જીતે તો તમારું રાજ્ય અમારે લઇ લેવું. આ (આપણી) સરત છે. કેવળ વાણી-મુદ્દ મવા દો. માણસોને કંઈના (કરાવવાથી) શો લાભ ? આમે કહ્યું કે હે દૂત ! તે જે કહ્યું તે ધર્મે કહેવડાવ્યું છે કે તારા ગ્રુપમાં એળ આવવાથી તું કદે છે ? જે તારા સ્વામી વાદમાં હું જ્ય પામું તો સમગ્ર રાજ્ય આપે (એ વાત સામી હોય) તો વાદીને લઇને અમે આવીએ છીએ. દૂતે કહ્યું કે કારણને લીધે મુધિધિર 'દ્રોણ'પર્વમાં અમત્ય બોલ્યા. મારા સ્વામી તો કારણવચાત પણ જુદું બોલતા નથી આમે દૂતને (પાછો) મોકલ્યો. દરાવેલા દિવસે અપ્પમદ્વિને લઇને અર્ધ માર્ગે કહેલે (નકી કરેલે) સ્થાને આમ ગયો. ધર્મ રાજા પણ વર્ધનકુંજર વાદીનને લઇને ત્યાં આવ્યો. 'પરમાર' વચના નરેન્દ્ર મહાકવિ વાદપતિ કે જેઓ પોતાના સેવક હતા તેમને સાથે લઇને તે આવ્યો. મોઝ પ્રદેશમાં આ-

વાસો તેણે અપાખ્યા. પેલા બે વાદી પ્રતિવાદીએ પક્ષ અને પ્રતિપક્ષ
 ગ્રહણ કરીને વાદનો આરંભ કર્યો. સભ્યો કૌતુકથી આક્રિષ્ત બની બેવા
 લાગ્યા. બંને અસાધારણ પ્રતિભાવાળા હતાં. વાદમાં છ મહિના ચાલ્યા
 ગયા. (પરંતુ) બેમાંથી કોઈ હાર્યું કે જીત્યું નહિ. આમે સાંજે સૂરિને કહ્યું
 કે રાજકાર્યમાં બાધ આવે છે, વાસ્તે આને જલદી જીતો. સૂરિએ કહ્યું કે ૫
 સવારે એનો નિગ્રહ કરીશ; આનિત રાખશો નહિ. રાત્રે સૂરિએ મન્ત્રની
 શક્તિથી મંડળમાં દાર, અર્ધદાર, મણિ અને કુંડળથી અલંકૃત દેહવાળી,
 દિવ્ય અંગરાગ અને વસ્ત્રવાળી તેમજ દિવ્ય કુસુમના મુવાસથી જેણે
 ભુવનના ઉદરને વાસિત કર્યું છે એવી ભગવતી ભારતીને સાક્ષાત્ જોલાવી.
 તેમણે તત્કાળ બનાવેલાં ચૌદ દિવ્ય કાવ્યો વડે એની સ્તુતિ કરી. ૧૦
 દેવીએ કહ્યું કે હે વત્સ ! મને કેમ વાદ કરી ? સૂરીશ્વરે કહ્યું કે વાદમાં
 છ મહિના લાગ્યા છે. (હવે) એવું તમે (કંઈ) કરો કે 'જેથી એ
 નિરુત્તર બને. દેવીએ કહ્યું કે હે વત્સ ! એણે મને પૂર્વે સાત ભવ
 પર્યંત આરાધી છે. મેં આ ભવમાં એને અક્ષયવચન-ચુટિકા આપી છે.
 તેના પ્રભાવથી ચક્રવર્તીના નિધિની પેઠે એના વચનની હાનિ થતી ૧૫
 નથી. સૂરિએ કહ્યું કે હે દેવી ! શું તમે જોન શાસનના વિરોધી છો કે
 મને જયલક્ષ્મી આપતાં નથી ? ભારતીએ કહ્યું કે વત્સ ! હું જીતવાનો
 ઉપાય કહું છું. (કાલે) સવારે વાદ શરૂ થતાં સર્વે સભ્યોને તારે
 મુખશૌચ કરાવવું. કોમળા કરતાં એના (વર્ધનકુંજરના) મુખમાંથી
 મારી ઇચ્છાથી ચુટિકા નીકળી પડશે એટલે તું જીતીશ. પરંતુ ૨૦
 એક વાચના કરૂં છું કે મારી સ્તુતિના ચૌદમા કાવ્યનો તારે કોષ્ઠની
 આગળ પ્રકાશ કરવો નહિ; કેમકે એનું પઠન થતાં મારે અવશ્ય પ્રત્યક્ષ
 થવું પડશે. હું કેટલાની આગળ પ્રત્યક્ષ થાઉં ? આવા કલેશથી સર્વ.
 એમ કહીને દેવી વીજળીના ઝબકારાની પેઠે અંતર્ધાન થઇ ગઇ. સૂરિએ
 રાત્રે પોતાના એક અત્યંત આપ્ત શિષ્યને વાક્યપતિ રાજા પાસે ૨૫
 મોકલી કહેવડાવ્યું કે સૂરિ એમ કહે છે કે હે રાજન્ ! તમે વિદ્યા-
 નિધિ છો. 'લક્ષ્ણાવતી' પુરીમાં તમારો અમને પરિચય થયો હતો.
 તેવારે તમે કહ્યું હતું કે હે ભગવન્ ! તમે ઇચ્છા રહિત છો એટલે
 હું આપની શી લક્ષિત દર્શાવું ? તે વેળા અમે કહ્યું હતું કે અવસરે
 કોષ્ઠક પ્રકારની લક્ષિત કરાવીશું. આપે કહ્યું કે એમ છે. એ અવસર
 હવે અહીં ઉપરિચિત થયો છે. વાક્યપતિએ શિષ્યને પૂછ્યું કે સૂરિ મને
 શી આગા દરમાવે છે ? હું એમના આદેશ પ્રમાણે અચ્ચિત વર્તીશ. ૩૦

શિષ્યે નિવેદન કર્યું કે હે રાજન ! શુરુ એવો આદેશ કરે છે કે સવારે ધર્મ અને આમ સખામાં બેઠા હોવા ત્યારે તમારે કહેવું કે મુખશૌચ (કર્પા) વિના ભારતી પ્રસન્ન થતી નથી; વાસ્તે વાદી, પ્રતિવાદી, સંબો અને સલાપતિ એમ સર્વે સૌચ કરો. એટલું કરાવશે તો આપે

૫ બધા રનેહ દાખવ્યો જ છે (એમ અને માનીશું). વાહપતિએ એ (વાત) સ્વીકારી. શિષ્યે શુરુ પાસે જઈ તેણે કરેલી પ્રતિજ્ઞા કહી (સંભળાવી). શુરુ સંતોષ પામ્યા. સવારે ભગવાન સૂર્યનો ઉદય થતાં પૂર્વ દિશાનું વંદન લાક્ષાથી આક્ષિપ્ત થયું એટલે રાજાએ સખામાં આવ્યા. વાહપતિએ બધાને—બાહુ વાદાન્દ્રને પણ મુખશૌચ કરાવ્યું.

૧૦ તેના મુખકમલમાંથી ગુટિકા પતદ્વિગ્રહમાં પડી. બ્રહ્મભટ્ટિના શિષ્યોએ માણસો મારફતે તે પતદ્વિગ્રહને દૂર કરાવ્યું. ગુટિકા સૂરીશ્વરના કબજામાં આવી. દિવ્ય શક્તિથી રહિત બનેલા કણ્ઠને જેમ પાથે બાણો વડે હણ્યો હતો તેમ ગુટિકા વગરના બૌદ્ધને સૂરીશ્વરે વચનરૂપ બાણો વડે હણ્યો—પરાસ્ત કયેલ નિરુત્તર બનેલો એ, રાહુથી ગ્રસાયેલા ચન્દ્ર જેવો અને

૧૫ હિમાનીથી લુપ્ત બનેલા—મળી ગયેલા ઝાડના ખંડની જેવો અત્યંત નિસ્તેજ થઈ ગયો. તેવારે બ્રહ્મભટ્ટિને નિર્વિવાદ ‘વાદિકુંજરકેસરી’ એવું બિરુદ પોતાના તેમજ પારકા (જનો)એ આપ્યું, ધર્મે સખાંગ રાજ્ય આમને આપ્યું, આ ગ્રહણ કરો. ધર્મથી રાજ્ય મળે છે. એમાં ચર્ચા શી હોઈ શકે? આમે ગ્રહણ કર્યું. તે વેળા સૂરિએ આમને

૨૦ કહ્યું કે હે નરેશ્વર ! રાજ્ય ધર્મને પાછું આપ. એ મોટું દાન છે અને તે તને શામે છે. તું પરપરાથી રાજાનો સ્થાપનાચાર્ય છે. પૂર્વે મીરામે વનમાં રહે રહે સુગ્રીવ અને બિલીપણને રાજ બનાવ્યા હતા. તું પણ આ યુગના રાજાઓમાં તેના (અર્થાત્ રામના) જેવો છે. આ

વચન (સંભળતાં)ની સાથે જ ગંભીરતા અને ઉદારતાના ધામરૂપ

૫ આમે તે ધર્મને તેનું રાજ્ય પાછું આપી તેને વચ્ચે પહેરાવ્યાં. પોતાના એક સો મત્ત દાથીઓ, એક હજાર ઊંચા ધોડાઓ, વર્યથી સુક્ત એક હજાર રથો અને એક સો વાદિય તેણે આપ્યાં. બધા પોતપોતાને ઠેકાણે ગયાં. કીર્તિ વડે જેમણે સાત બુવનોને ચેત બનાવ્યા છે તેવા સૂરિએ અને (આમ) નૃપે ‘ગોપજિરિ’માં શ્રીમહાવીરને વંદન કર્યું. તે વેળા સૂરિએ

૩૦ શ્રીવીરનું સ્તવન સ્મૃત્યં જ્ઞાન્તો વેષઃ શમસુલ્લખલાઃ ધૃતપાદિ ૧૧ કાવ્યમય એ (સ્તવન)નો આજે પણ સંઘમાં પાઠ કરાય છે. સંધે પ્રજુને નમન કરી સ્તુતિ કરી કે જેનો ઉદય થતાં અંધારૂં પણ રહેતું

નથી તેમજ અન્ય તેજ પણ રહેતું નથી એવા સૂચનો ઉદયજ પ્રશંસા-
પાત્ર છે. બીજાના ઉદયનું પ્રહણ શું કામનું છે ?

એક દહાડો પ્રજાએ પોતાના તેમજ અન્યના સિદ્ધાંતોનાં સુભાષિતો
વડે (આમ) રાજાને પ્રતિજ્ઞાધ પમાડી તેને મઘ, માંસ છત્યાદિ સાત
વ્યસનોનો નિયમ કરાવ્યો અને સમ્યક્ત્વમૂલક ૧૧ વ્રતનો રાગી શ્રાવક
ખનાવ્યો; (કેમકે) અતિચિત્તવિભાગરૂપ બારમા વ્રતનો તો પહેલા અને
છેલ્લા તીર્થકરના (તીર્થમાં) રાજાઓને માટે સિદ્ધાંતમાં નિષેધ
કરાયેલો છે.

એક વાર 'લક્ષ્મ્યાવતી'માં (પેલા) બૌદ્ધ વર્ધનકુંજરે ગદ્ગદ (કંઠે)
ધર્મ રાજાને કહ્યું કે મને વ્યપ્પભક્તિએ છત્યો તેમાં મારો દોષ નથી;
કેમકે વ્યપ્પભક્તિ નરરૂપ સરસ્વતી છે, પ્રતિભામય પિંડ છે, અને
સરસ્વતીના પુત્ર છે. એનું મને દુઃખ નથી. પરંતુ મને એ દુઃખ થાય
છે કે તારો સેવક હોવા છતાં વાક્યપતિ રાજાએ સૂરિએ કરેલા ભેદથી
(તેમની સાથે મળી જઈ) મારા મુખમાંથી શીમના ઉપાયથી ગુદિકા
હરાવી લીધી. એટલું કહીને મોટી પોક મૂકીને તે રડ્યો. રાજાએ
તેને રુદન કરતાં અટકાવ્યો અને કહ્યું કે શું કરીએ? આ અમારો
લાંબા વખતનો સેવક છે. એણે અનેક સમરાંગણમાં વિજયની પ્રતિષ્ઠા
મેળવી છે. (વળી એ) પ્રબંધકર્તા કવિ છે એટલે એનો પરાભવ કરવા
રુચિ નથી. આ એનો અપરાધ માફ કર. તે ઉપરથી બૌદ્ધ મૂંઝો રહ્યો.

થોડક દિવસે યશોધર્મ નામના પાસેના દેશના પરાક્રમી રાજાએ
'લક્ષ્મ્યાવતી' આગીને લગાઇમાં ધર્મ રાજાને મારી નાખ્યો અને (એનું)
રાજ્ય લઈ લીધું. વાક્યપતિ પણ કેદ પકડાયો તેણે કારામુદમાં પડ્યા પછી
ઔડવંધ નામનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય રચીને યશોધર્મ રાજાશ્વરને બતાવ્યું. ગુણ-
વિશેષને જાણવાવાળા તેણે (એ ઉપરથી) એને સત્કાર પૂર્વક કારામુદથી
છોડ્યો અને ખમાવ્યો. (કહ્યું પણ છે કે) વિદ્વાન સર્વત્ર પૂજ્ય છે.
ત્યાર બાદ વાક્યપતિ વ્યપ્પભક્તિની પાસે ગયો. એ બેની વચ્ચે પહેલાં
પણ મિત્રતા હતી. તે હવે વિશેષ વધી. એ વાક્યપતિએ મહામહુવિજય
નામનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય રચ્યું અને આમને બતાવ્યું. આમે એક લાખ
સુવર્ણ ટંક તેને આપ્યા. ઉદારતા વડે ઉજત મનવાળાને પાંચ
હજાર શું, લાખ શું, કરોડ શું અને વળી રત્નવતી વસ્ત્રધરા પણ શું
(હિસાબમાં છે) ?

એક દહાડો થીઆમિ પ્રભુને પૂછ્યું કે તમે તો તપશ્ચર્યા અને
વિદ્યાથી લોકમાં પરમ રેખાને-કીર્તિને પ્રાપ્ત થયેલા છો. (તો હું એ
જાણવા માગું છું કે) આપની સાથે જરા પણ જરાબરી કરી શકે
એવો અન્ય કોઈ કોઈ પણ રથને છે ? બાપ્પભટ્ટિએ કહ્યું કે હે

- ૫ રાજન્ ! મારા ગુરુબાપ જોવિન્દસૂરિ અને નન્નસૂરિ સર્વ ગુણો વડે
મારાથી અધિક છે અને તેઓ 'ગૂર્જર' 'જૂમિમાં' 'ગોદેરક'માં (હાલ) છે.
ગુણથી ઉત્ક્રાંતી આમ પરિમિત સેના સાથે ત્યાં ગયો. તે સમયે
નદાસૂરિ બ્યાખ્યાનમાં પ્રસંગોપાત વાંચ્યાયને કહેલા કામાંગભાવને
પ્રકાશિત કરતા હતા. રાજાએ તે સર્વ સાંભળ્યું. (એથી) એને અણ-
૧૦ ગમે ઉત્પન્ન થયો. અહો અમે કામી હોવા છતાં આ ભાવો જાણતા
નથી. આ તો જરાબર જાણે છે; વાસ્તે આ રાજા સ્ત્રીને સંગ કરતો
હશે. એવાને પ્રજામ કરવાથી શો લાભ ? એમ (વિચારી) નમન
કર્તા વિના જ ભઠ્ઠી જઈ જલદી તે 'ગોપગિરિ' આવ્યો. રાજા ધણે
વખતે નજરે પડ્યો એમ (જણી) સ્નેહથી આકાન્ત હૃદયવાળા
૧૫ બનેલા પ્રભુ વંદાવવા આવ્યા. (પરંતુ) રાજા આદર રહિત બનેલો
હોવાથી તેણે તેમને વંદન કર્યું નહિ. આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો
(વીતી) ગયા.

- એક દહાડો ગુરુએ પૂછ્યું કે હે રાજન્ ! જેવો તું પહેલાં
(અમારો) ભક્ત હતો તેવો હવે નથી. શું એમાં અમારો કોઈ અપરાધ
૨૦ (થયો) છે ? રાજાએ કહ્યું કે હે સૂરિવર ! આપ જેવા પણ કુપાત્રની
પ્રશંસા કરો છો. (એટલે) શું કહેવું ? સૂરિએ કહ્યું કે શી રીતે ? આમિ
કહ્યું કે આપે જે આપના બે ગુરુબાપોની તારીફ કરી હતી તેમાંના એક
નામે નજસૂરિને ત્યાં જઈને મેં જોયા તો તેઓ સંગારકથાના બ્યાખ્યાનમાં
૨૫ લંપટ હોઈ તપશ્ચર્યાથી રહિત છે (એમ જણાવ્યું). લોકાના તરફ જેવો
ભવસાગરમાં ડૂબે અને અન્યને ડૂબાડે છે, માટે એ કંઈ નહિ. સૂરિ સાદી
જેવા મલિન મુખવાળા બની પોતાની વસતિએ ગયા. ત્યાં બેસીને તેમણે
સાધુઓને 'મોદેરક' પુર મોકલ્યા. (અને) તેમની પાસે કહેવડાવ્યું કે આ
(આપને) વંદન કર્યા વિના આપ પાસેથી (પાછો) આવ્યો છે (અને
આપની આવી આવી નિંદા કરે છે. (માટે) એવું કરો કે જેથી
૩૦ આપને વિશે તેમજ અન્ય સાધુઓને વિશે તિરસ્કાર (વૃત્તિ) વાળો ન રહે
ત્યાંનું બધું જાણી તે બંનેએ ગુટિકથી વર્ણુ અને સ્વરનું પરાવર્તન કર
નટનો વેષ ધારણ કર્યો અને તેઓ 'ગોપગિરિ' આવ્યા. તેમણે શ્રી

વૃષભધ્વજનું ચરિત્ર નાટકરૂપે રચ્યું. તેમણે નયોને (તે) સીખવ્યું, (અને)
 આમ રાજા પાસે (નાટક લખવી જતાવવા) અવસરની યાચના કરી.
 રાજાએ અવસર આપ્યો, તે તે રસના લાનના બહુકાર સભ્યો મળ્યા.
 (એટલે) તેમણે નાટક દેખાડવો શરૂ કર્યો. ભરત અને બાહુબલિના
 યુદ્ધના અધસરનો અભિનય થવા લાગ્યો. બૃહની રચના, શસ્ત્રનો સ્પર્શણાટ,
 ધીરની વર્ણના, ભટ્ટોનો કાલાહન, ઊંઘતી વેળા ધુધરીઓનો ઝણકાર
 ઇત્યાદિનું વર્ણન કરવાનું તેમણે (અભિનયપૂર્વક) જ્યારે આરંભ્યું અને
 રસનું ધારારૂઢ અવતરણ ચર્યું-રસની ધારા છૂટી ત્યારે શ્રીઆમ તેમજ
 તેના સુભટો કાસિન્દીના પ્રવાહના જેવી શ્યામ અને લાંબી તરવારે
 ખેંચીને ઊભા થઈ મારો મારો એમ બોલવા લાગ્યા. એટલામાં ૧૦
 નજસરિએ પોતાનાં રૂપ અને મુદ્રા પ્રગટ કરી કહ્યું કે હે રાજા !
 હે રાજા ! હે સુભટો ! હે સુભટો ! સાંભળો. આ (તો) કથાસુદ્ધ છે,
 નહિ કે સાક્ષાત્ (યુદ્ધ) છે; (વાસ્તે) મંત્રમયી સર્વુ. એમ કહીને લગ્નિજત
 બનાવેલા અને વિસ્મય પામેલા તે રાજા વગેરે આકાર ગોપવીને રહ્યા.
 તે વેળા ગોવિન્દસરિએ અને નજસરિએ રાજાને કહ્યું કે (તારી સમજ ૧૫
 પ્રમાણે) અમે અરેખર શૃંગારના અનુભવી હોઈ તેની વચાર્થ રીતે બાખ્યા
 કરવાનું બાણીએ છીએ. શુ યુદ્ધ-ક્ષેત્રમા પણ અમે આપની જેમ
 પ્રવેશ કર્યો છે ? (અરી વાત તો એ છે કે) શસ્ત્ર દેખતાં હરણુની જેમ
 અમે ખીએ છીએ. બાળપણથી (જ) વત મદ્ય ભરેલા એવા અમે
 પાપથી ડરીએ છીએ; પરંતુ ભારતીના પ્રભાવથી ઉદ્ભવતી વચન-શક્તિ ૨૦
 વડે સર્વ રસોને જીવત જેવા દર્શાવી (શકીએ) છીએ. હે રાજા !
 'મોઢેર'મા જેમણે તારી (સમક્ષ) વાત્સ્યાયનના ભાવોનું બાખ્યાન કર્યું
 હતું તે નજસરિ અમે છીએ અને આ ગોવિન્દસરિ છે. તેવારે તને મિથ્યા
 વિકલ્પ થયો. રાજા સત્વર શરમાઈ ગયો. તેણે તે બે સરિઓની ક્ષમા
 યાચી અને બપ્પભટ્ટિની પૂજા કરી. તે બે (સરિઓ) કેટલાક દિવસ ૨૫
 રાજા પાસે રહીને બપ્પભટ્ટિની અનુતાપૂર્વક પાછા 'મોઢેર'પુર ગયા.
 કેટલોક સમય વીત્યો. (ત્યાર બાદ) એક દહાડો ગાનારાનું ટોળું આવ્યું,
 તેમાં તમાલના જેવા નીલ કમળ જેવા નેત્રવાળી, ચન્દ્રના જેવા મુંબવાળી
 અને કિન્નરના જેવા સ્વરવાળી એક વિદુષી બાલિકા (સુંદર ગાયન) ગાતી
 હતી. તેને બેઠોને કામદેવના બાણથી (ઉદ્ભવેલ) તાપ વડે જર્જરિત થયેલો,
 વિવેક વિનાનો બનેલો તેમજ જેનો શોચ-ધર્મનો અભિનિવેશ લગભગ ૩૦
 જતો રહ્યો છે એવો 'કન્થકુખ'નો સ્વાગી પ્રભુની સમક્ષ બે પદો

મળી ત્યારે તે ઝેર શું કરવા ખાધું ? માટે હે સ્ત્રીલંપટ ! મને સ્પર્શીશ નહિ એમ ગૌરી વડે સંબોધાયેલા હુર તમારું રક્ષણ કરે. એક નેત્ર ધ્યાનના નિમીલનથી અડધું ખીડાયેલું છે. ત્રીજું નેત્ર પાર્વતીના વિશાળ નિતંબ ઉપર શૃંગારના બારથી ઢળેલું છે. અન્ય (ત્રીજું) નેત્ર દૂરથી ખેંચેલા ધનુષ્યવાળા કામદેવ ઉપરના કેપના અગ્નિથી ઉદ્દીપ્ત થયેલું છે

૫ (આ પ્રમાણેનાં) શંભુનાં સમાધિ-સમયે લિપ્ત રસવાળાં ત્રણ નેત્રો તમારું રક્ષણ કરે. એક હંતો રામ. હું. તેની સ્ત્રી સીતા હતી. હું. પિતાના વચનથી ' પંચવટી ' વનમાં વિચરતા તે (રામ)ની એ (પત્ની)ને રાવણ હરી ગયો. એવી કથાને જનની દ્વારા નિદ્રાચે હુંકારપૂર્વક

૧૦ સાંભળતા હુરિની પૂર્વ સ્મરણથી ક્રોધને લીધે કુટિલ બનેલી અને બૂ વડે ભંચુર દષ્ટિએ (તમારું) રક્ષણ કરે. સંભોગને અંતે (ઘાફી જવાથી) એક હાથે નાગપતિ (શેષ)ના ઉપર (પોતાના શરીરને) બાર મૂકીને- શરીર ટેકવીને અને બીજા હાથે વસ્ત્ર ઝાલીને ઠીકતી એવી તથા વળી છૂટી ગયેલા ચોટલાના બારને ખભા ઉપર ધારણ કરતી એવી તેમજ

૧૫ જેના આવા દેહની કાંતિને જોતાં જ જેનામાં સંભોગની પ્રીતિ બમણી (ઉત્તેજિત) થઈ એવા વિષ્ણુએ જેને આલિંગન આપીને શય્યામાં નાખી એવી લક્ષ્મીનું અન્નસ અને શોભતા હાથવાળું શરીર (તમને) પવિત્ર કરે. આ પ્રમાણે તેઓ બહુ બાધ્યા. ત્યાર બાદ વાકપતિએ ધ્યાન મૂકીને સામા આવી સરિને કહ્યું કે હે અપ્પભટ્ટિમિત્ર ! તમે શા

૨૦ માટે મારી સામે શૃંગાર અને રૌદ્રરૂપ અંગવાળો પદપાક કરો છો ? અપ્પભટ્ટિએ કહ્યું કે તમે સાંખ્ય છો. કેટલાક સાંખ્યો નિરીશ્વર(વાદી) || અને કેટલાક ઈશ્વરને દેવ (તરીકે માને) છે. તે સર્વને રૂપ તરવે (સંમત) છે. એમ જાણીને અમે તમારા ઇષ્ટ દેવતાના આશીર્વાચનો બોલીએ છીએ. સમયના જાણકારોએ શ્રોતા સમક્ષ તેની રુચિ અનુસાર પકન કરવું જોઈએ. વાકપતિએ કહ્યું કે જોકે એ (વાત) ઠીક છે, તોપણ હું તો મુમુક્ષુ છું. મારું મરણ સમીપ આવેલું જાણી અહીં પરબ્રહ્મનું ધ્યાન કરવા આવ્યો છું. ત્યારે શું રુદ્ર વગેરે મુક્તિના ઘાતાર નથી એમ તમે માનો છો એવું અપ્પભટ્ટિએ પૂછ્યું. વાકપતિએ કહ્યું (નથી) એમ (મને) લાગે છે. અપ્પભટ્ટિએ, કહ્યું કે ત્યારે જે મુક્તિ આપવા સમર્થ છે તે (નું સ્વરૂપ) સાંભળો. હું કરું છું કે તે (તો) જિન જ છે. મદ્યથી, માનથી, કામથી, ક્રોધથી, લોભથી અને મંમદ્યથી અત્યંત પરાજિત એવા અન્ય દેવોની સામ્રાજ્યની પીડા વ્યર્થ છે. (જિનની) દષ્ટિ કરુણારૂપ ક્ષત્રીઓથી (મુક્ત) પુટ જેવી છે, એનું

મુખ સૌમ્ય છે, (એનો) આચાર પ્રચમની ખાણ છે, પરિકર શાંત છે અને દેહ પ્રસન્ન છે તેથી હું એમ માનું છું કે ધડપણ, જન્મ અને મરણનો નાશ કરનારા એવા દેવાધિદેવ જિન (જ) છે; કેમકે અન્ય દેવાનું આવું સ્વરૂપ વિશ્વમાં જોવામાં આવતું નથી. આ પ્રમાણે તેમણે ધણું કહ્યું. વાકપતિએ કહ્યું કે એ જિન કયાં છે? સુરિએ કહ્યું કે સ્વરૂપથી મોક્ષમાં અને મૂર્તિથી જિનમંદિરમાં. વાકપતિએ કહ્યું કે હે પ્રભુ! તે ખતાવો. પ્રભુ પણ તેને આમ રાજાએ કરાવેલા જિનાલયમાં લઈ ગયા અને તેમણે ચોરે જ પ્રતિષ્ઠા કરેલા શ્રીધર્મચિન્હનિધનું દર્શન કરાવ્યું. શાંત, શાંત અને નિરંજન રૂપ જોઈ બોધ પામેલો એ બોલ્યો કે આ દેવ નિરંજન છે એમ એના આકાર (માત્ર)થી જ જણાય છે. તે વેળા બ્રહ્મપ્રભાદિસુરિએ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ (એ ત્રણ) તત્ત્વો કહ્યાં—સમ-જાળ્યાં. (એથી) એ રાજા મર્યો. મિથ્યાત્વરૂપ વેશને છોડીને તેઓ શ્વેતાંબર જૈન મુનિ થયા. તેમણે જિનને વંદન કર્યું અને ઉચ્ચાર્યું કે કરતૂરી વડે સુવાસિત એવા આ લલાટ વડે સેવકનું રૂળ છે. તો હે જિનવર! પ્રણામને કલુષિત કરવા હું કેમ છઞ્છા રાખું? અને ગૃહસ્થો ધડહડ જાય છે. દાણ કેને ખરેખર વિપત્તિ કહે? આરંભી આરંભીને પૂજે છે, (પણ) શું કાદવ કાદવથી શુદ્ધ થાય કે? આયુષ્ય(નો અંત) અત્યંત પાસે આવ્યો એટલે ‘મથુરા’ના ચાતુર્વર્ણ (શ્રીસંઘ) તેમજ આમ રાજાના મનિજનની પણ સમક્ષ સુરિએ એમને ૧૮ પાપરથાનકો ત્યજાવ્યાં અને પંચપરમેષ્ઠીરૂપ નમસ્કાર સંભળાવ્યો. જીવોને વિષે ક્ષામણી કરાવેલા વાકપતિ સુખેથી દેહ છોડી સ્વર્ગે ગયા. એ સર્વ (હકીકત)થી પ્રધાનોએ તેમજ બીજાઓએ રાજાને પ્રથમથી જાણીતા કપોઈ હતો. પછી બ્રહ્મપ્રભાદિ ‘ગોપગિરિ’ મયા (ત્યારે તેમણે પણ તે કહી). રાજાએ સંતુષ્ટ થઈ સુરીન્દ્રની સ્તુતિ કરી કે સૂર્ય વગેરે અનેક પ્રકાશવાળા છે, પરંતુ પથરા પીગળાવવાના કાર્યમાં કુશળ એવો તો ચન્દ્ર જ છે.

એક દહાડો રાજાએ સુરિને પૂછ્યું કે (એવું) શું કારણ છે કે જૈન તત્ત્વ જાણુતો હોવા છતાં મને વચ્ચે વચ્ચે તોપસ ધર્મ ઉપર પ્રીતિ બંધાય છે? સુરિએ કહ્યું કે સવારે કહીશ. સવારે આવી તેમણે કહ્યું કે હે રાજા! ભારતીના વચનથી અમે તારો પૂર્વ જાણ જાણ્યો છે. ‘કલિંજર’ ગિરિને તારે શાલ નામનો તું તપસ્વી હતો. વળી ‘શાલ’ના ઝાડ નીચે બે ઉપવાસોને અંતરે બોજન કરતા એવા તે

ખોલ્યો: વદન પૂર્ણ ચન્દ્ર છે, અધરલતા અમૃત છે, દત્તો મહિઓની માળાઓ છે, કાંતિ શ્રી છે, ગતિ હાથી છે, સુવાસ પારિજાતક વૃક્ષો છે, વાણી કામધેનુ છે અને કટાક્ષલહરી કાલકૂટ (વિષ)ની છટા છે તો હે ચન્દ્રમુખિ ! શું તારે માટે (જ) દેવોએ 'ક્ષીર'સાગરનું મંથન કર્યું ? ઉત્પત્તિસ્થાન ખરેખર નિર્ભજ નથી. વર્ણ (પણ) વર્ણન કરવા લાયક નથી. શોભા (તો) દૂર રહી (પણ) શરીરે લગાડતાં કાલ્પ (ઓપડયો છે એવી) શંકા વિસ્તાર પામે છે. (છતાં) વિશ્વ વડે પ્રાર્થના કરવા લાયક અને સમગ્ર સુગંધી દ્રવ્યોના ગર્વને હરનારો એવો કસ્તૂરીમાં કયો પરિમલનો ગુણ છે તે અમે જાણતા નથી. (એ સાંભળીને) સૂરિએ વિચાર કર્યો કે અહો મોટાઓને પણ કેવો મતિ-વિપર્યાસ થાય છે ! અનેક છિદ્રોમાંથી ગળતા તે તે મેલ વડે ભીંજાયેલી (ખરડાયેલી) કોષ ભસ્મા સેકડો મંરકારોથી અડધી કાધુને માટે બાલ કાંતિને પામે. આંતરિક તત્ત્વોના રસના કલ્પોક્ષોથી જેમની બુદ્ધિ પ્રક્ષાલિત થયેલી છે તેવા પણ આ (ભસ્મા)ને કાંતાની બુદ્ધિથી ખરેખર આલિંગન કરે છે, સ્તવે છે અને નમે છે તો અત્ર કાંતી આગળ પોકાર કરવો ?

૧૫ સભા જાડી. (પેલી) માતંગી સાથે હું રહીશ એવી બુદ્ધિથી ત્રણ (જ) દિવસમાં રાજાએ નગરની બહાર મહેલ (તૈયાર) કરાવ્યો. તે (વાત) શ્રીખંધભટ્ટસૂરિના જાણવામાં આવી, કેમકે જગતનું (પ્રતિ)વૃત્ત તેમ (ના જેવા)ને (તો) ધ્યાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ હોય છે. પછી (કુર્મ કરીને) આ નરકે ન જાઓ એવી કૃપાથી તેમણે બોધદાયક પદો તૈયાર થતા મહેલના ભારોટિયા ઉપર રાત્રે ખડી વડે લખ્યાં. જેમકે હે જળ ! શીતલતા એ તારો ગુણ જ છે. તેની પાછળ નિર્ભજતા (તો) સ્વાભાવિક છે. તારા સંગથી ખીજ અપવિત્ર પવિત્રતાને પામે છે એટલે તારી પવિત્રતા વિષે તો અમારે કહેવું જ શું ? વળી એથી પણ વધારે તારી સ્તુતિનું પદ એ છે કે તું પ્રાણી (માત્ર)નું જીવન છે. (આમ છતાં)

૨૫ તું નીચ માર્ગે જ્યારે જાય છે તો તને રોકવાને કોણ સમર્થ છે ? મુદર વૃત્ત અને ગુણથી યુક્ત, મદામૃદ્યશાળી, અતિશય આદરણીય અને મનોહર તેમજ કાન્તાના પીન પયોધરના તટને ઉચિત અને રમણીય આદૃતિવાળા (કિન્નર) અરે પામરીના કઠિન કંકને વળગીને ભ્રમ જનેલા એવાં હે દાર ! તું તારું ગુણીપણું દારી મચો છે. જીવન જળના બિન્દુ સમાન છે. સંપત્તિઓ (જળના) કલ્પોય જેની અપજ છે. પ્રેમ સ્વપ્ન જેવો છે. (વાસ્તે) તું જે જાણે છે તે કર. જેનાથી લોકમાં લજવાનું પડે અને જેનાથી પોતાના કુળનો ક્રમ મલિન બને એવું કાર્ય કૃષીનોએ

કંઈ પ્રાણ આવવા છતાં કરવું નહિ. સવારે એ પલોને આમે પોતે
જોયા અને અક્ષર તેમજ કવિત્વની ગતિ જોળખ્યાં. અહો ગુરુની મારા
ઉપર કૃપા ! અહો મારી પાપાલિમ્બતા ! એમ (વિચારી) તે
લજવાઇ ગયો. તે વિચારમાં પડી ગયો કે માતંગીના સંગરૂપ આ પાપ
મેં સંકલ્પથી કર્યું છે. (દુઃખના) એ જાર વડે (લલચેલો) હું ક્યાં ૫
જાઉં ? શું કરું ? ગુરુને કેવી રીતે મુખ બતાવું ? શી તપશ્ચર્યા કરું ? કયું
તીર્થ સેવું ? જિંચું મુખ રાખી જાઉં ? હૃદયે પહું ? શસ્ત્રથી આપઘાત કરું ?
અથવા જાણ્યું-સર્વ લોક સમક્ષ પાપ કહી કાઢમક્ષણ કરું. એ
પ્રમાણે ટળવળતા એવા તેણે નોકરોને લુકમ કર્યો કે અગ્નિ સળગાવો.
તેમણે અગ્નિ સળગાવ્યો. (એવામાં) શ્રીભયભલદ્રિસરિ આવ્યા. ચારે વર્ણ ૧૦
મળ્યા. તે પાપ (રાજાએ તેમની આગળ) કર્યું. આમ જોવો એકદમ
અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા જતો હતો તેવામાં (જ) સૂરિએ હાથ ઝાલી તેને
કહ્યું કે હે રાજા ! તું શુદ્ધ છે, ખેદ નહિ કર. તે તે પાપ સંકલ્પ માનથી
કર્યું હતું, નહિ કે સાક્ષાત્ ; સંકલ્પથી તે અગ્નિમાં પ્રવેશ પણ કર્યો છે.
(વારતે) હવે તું શુદ્ધ થયો છે. ચિરકાળ તું ધર્મ કર. માનસિક કર્મ, ૧૫
મનથી, વાચિક વાણીથી અને કાયિક કાયાથી પુદ્ધિશાળીઓ તરી જાય
છે. આવા વચનથી સૂરિએ અગ્નિનું વિસર્જન કરાવ્યું-જોલવી નખાવ્યો
અને રાજાને જીવનો રાખ્યો. લોક રાજ થયા. સાર (પણ) ખુશી થયા.

સમયાંતરે વાક્યપતિ રાજા ' મયુરા ' ગયો. ત્યાં તે શ્રીપાદ ત્રિહંદી
થયો. એ (વાત) લોક પાસેથી જાણીને આમે સૂરિને કહ્યું કે આપે ૨૦
મને પણ આવક બનાવ્યો છે. આપની દિવ્ય વાણી પ્રસન્ન જ છે.
(પરંતુ) આપણી શક્તિની પરમ રેખા હું ત્યારે જ જાણું કે જ્યારે આપ
વાક્યપતિને જૈન દીક્ષા લેવડાવો. આચાર્યવર્યે પ્રતિજ્ઞા કરી કે જો
વાક્યપતિને હું મારો શિષ્ય સ્વેતાંબર બનાવું તો (જ) મારી વિદ્યા
પ્રમાણ છે. વાક્યપતિ ક્યાં છે એટલું જ કહો. રાજાએ કહ્યું કે એ ૨૫
' મયુરા 'માં છે. સૂરિ શ્રીઆમના ઘણા આત્મ જનો સાથે ' મયુરા '
ગયા. તેઓ (ત્યાંના) ' વરાહમંદિર ' નામના પ્રાસાદમાં ગયા તો આનન્દ
(દશામાં) વાક્યપતિ તેમના જોવામાં આવ્યા. તેમની પાછળ (ઊભા) રહી
સૂરિએ જોયે સ્વરે આશીર્વાદો બોલવા માંડ્યા : લોકની સમક્ષ (તેમના
દેખતાં) સંખ્યાને હાથ જોડી નમન કરી તું તેની યાચના કરે છે. વળી ૩૦
હે નિર્લસ ! તું ખીજ (સ્ત્રી ગંગા)ને માથે ધારણ કરી રાખે છે એ
પણ મેં મહન કર્યું. (પરંતુ) અમૃતના મંચનથી જ્યારે હૃદિને લક્ષ્મી

બહુ વર્ષ તપશ્ચર્યા કરી હતી. (તપસ્વી) મરીને તું (અહીં આમ તરીકે) ઉત્પન્ન થયો છે. એની અતિશય લાંબી જટાઓ ત્યાં જ લતામાં અંતરિત થયેલી-વીંટાળાયેલી હજી પણ વિદ્યમાન છે. તે સાંભળીને રાજાએ આમ જનોને ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ જટા લઇ આવ્યા. સૂરિના વચનની સાત્વતા જણાઇ. રાજા સૂરિને પગે લાગ્યો અને પરમ શ્રાવક બન્યો.

- ૫ એક વેળા મહેલના ઉપર(ના ભાગમાં) રહેલા આમ્રે કોષ્ઠક ધરમાં બિજા માટે દાખલ થયેલા મુનિને જોયા. ત્યાં એક કામાતુર કામિનીએ ઘેર આવેલા અને પરચ્છદને વિષે એકચિત્તવાળા મુનિ સાથે કીડા કરવાની ઇચ્છાથી પારણા બંધ કર્યા (પરંતુ) મુનિ તેને ઇચ્છતા ન હતા; એથી તેણે મુનિને લાત મારી. તેમાં તેનું નપુર 'કાકતાલીય' ન્યાયથી કે 'અંધવર્તિકા' ન્યાયથી મુનિવરના પગમાં પેસી ગયું. રાજાએ તે જોઇને સૂરિને સમસ્યા આપી કે કમાડ બંધ કરીને યૌવન વડે ગર્વિત વારાંગનાએ અવ્યર્થના કરી. સૂરિએ ઉત્તર આપ્યો કે તે જિતેન્દ્રિયે તેનું કહ્યું માન્યું નહિ. એ પ્રવ્રજિતના પગમાં નપુર છે.

- ૧૫ એક દહાડો બિજાનો અર્થો કોષ્ઠ બિજુક કોષ્ઠ પ્રાપિતભટ્ટકાના ધરમાં દાખલ થયો. મહેલના અગ્ર ભાગે રહેલા રાજાએ તેને જોયો. તે (સ્ત્રી) બિજુકને પારણ (કરાવવા) માટે અન્ન લાવી. (પરંતુ) ઉપરથી કાગડાઓ તે ખાઇ ગયા, (કેમકે) મુનિની નજર તેની નાભિ ઉપર હતી અને તેની નજર તો એના વદનકમળ ઉપર હતી (આ ઉપરથી) આમ્રે સૂરિને સમસ્યા આપી કે બિજાચર નાભિમડળ જુએ છે અને તે પણ તેનું મુખકમળ જુએ છે. સૂરિએ કહ્યું કે બંનેના કપાળને તેમજ કાઠીને કાગડાઓ ખગાડે છે (૧). આ સાંભળીને આમ્રને અચંબો થયો. અહો આ સર્વસ્પુત્ર (જ) છે.

- ૨૫ એક વેળા કોષ્ઠક ચિત્રકાર રાજાનું રૂપ આલેખીને રાજા પાસે ગયો. બ્રહ્મણ્યકૃતિએ તેની કળાની પ્રશંસા કરી (તેથી) રાજા પાસેથી તેને લાખ ટક મળ્યા. (એની પાસે) લેખ્યમય ચાર બિંબો કરાવાયા; એક ' મથુરા 'માં, એક ' મોઢેર ' વસદિકામાં, એક ' અલુદિલપુર 'માં, એક ' ગોપગિરિ 'માં અને એક ' સતારકાશ્વપુર 'માં (રખાયાં). તે તે સ્થાનમાં પ્રતિષ્ઠા અને પ્રભાવના પણ કરાવવામાં આવી. બીજું પણ ઘણું કરાયું.

- ૩૦ વખત જતાં આમ્રને ઘેર સુલક્ષણ પુત્રનો જન્મ થયો ઉત્સવ-પૂર્વક તેનું દુન્દુક એવું નામ સ્થાપ્યું. તે પણ જુવાનીમાં તે તે ગુણ વડે પિતાની પેઠે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો. એક દહાડો સમુદ્રસેન રાજા વડે

અધિષ્ઠિત 'રાજગિરિ' નામના દુર્ગને આમે રાખ્યો-ધેરો ધાલ્યો અપરિમિત સેના, કાલણી વગેરે સામગ્રી અને ભેરવાદિ યત્નભેદ મેળવ્યાં દુર્ગને અતિશય બળપૂર્વક પાડવાનો પ્રારભ કરાવો, (પરંતુ) તે પડ્યો નહિ (આથી) આમને ખેદ થયો તેણે સૂરિને પૂછ્યું કે આ ગગન-ચુમી દુર્ગને હું ક્યારે ગ્રહણ કરી શકીશ? સૂરિએ કહ્યું કે તારા પુત્રનો ૫

પુત્ર નામે ભોજ આ દુર્ગને દષ્ટિપાત માત્રથી પાડી નાખશે, બીજાથી કશું થવાનું નથી (આ ઉપરથી) આરભ છોડીને આમ દુર્ગની બહાર બાર વર્ષ રહ્યો અને તેણે શત્રુના મુલકને કબજે કર્યો (તેવામાં) દુનુદુકને ઘેર પુત્ર જન્મ્યો. તેનું ભોજ નામ પાડવામાં આવ્યું જન્મતાની ૧૦

સાથે જ પનગમાં રાખીને એને પ્રધાનો દુર્ગના દ્વાગના અગ્ર ભાગ આગળ લાવ્યા તેના કેવળ દષ્ટિપાતથી દુર્ગના દુકડે દુકડા થઇ ગયા રાજ સમુદ્રસેન ધર્મદ્વારથી (બહાર) નીકળી ગયો. આમે 'રાજગિરિ'માં પ્રવેશ કર્યો, (પરંતુ) પ્રબળને કંઈ અડચણ કરી નહિ, કેમકે જૈન મહર્ષિઓ અને રાજર્ષિઓ અહીં અને દયાળુ હોય છે. રાત્રે 'રાજ-ગિરિ'ના અધિષ્ઠાતાએ આમને કહ્યું કે હે નૃપ! જો તું અહીં રહેશે ૧૫

તો હું તારા ભોકને મારી નાખીશ આમે ઉત્તર આપ્યો કે ભોકને હથુવાથી તને શો લાભ છે? જો હથુવો હોય તો મને હથુ આમનું એ નિર્ભય વચન સાંભળીને ખુશી થયેલા બ્યતરે કહ્યું કે તારા સત્વથી હું રાજ થયો છું (વારંતે) કંઈક માગ રાજાએ કહ્યું કે મારે કશાની ન્યૂનતા નથી, માત્ર એટલું જ કહે કે મારૂં મરણ ક્યારે થશે? ૨૦

બ્યતરે કહ્યું કે તારૂં આયુષ્ય ૭ માસ જેટલું બાકી રહેશે ત્યારે હું જાતે આવી (તને) કહીશ આયુષ્ય ૭ મહિના જેટલું બાકી રહેતા તે (બ્યતર) ફરીથી આવ્યો રાજાએ કહ્યું કે મારૂં આયુષ્ય કેટલું છે? ૨૫

બ્યતરે કહ્યું કે હે દેવ! આજથી ૭ મહિના ઉપર 'ગા'માં રહેલા 'માગધ' તીર્થમાં હોડી વડે ઉતરતા મકારથી ચર ચતા અક્ષરવાળા આમને તીરે તારૂં મૃત્યુ થશે પાણીમાંથી ધૂમાડો નીકળતો તું જ્યારે જોશે ત્યારે તારૂં મૃત્યુ છે (એમ તારે) જાણવું (માટે) પારલોકિક સાધના કરાવી જોઈએ એમ કહી તે દેવભક્તિનો (બ્યતર) ગયો રાજા સવારે સૂરિ પાસે ગયો સૂરિએ કહ્યું કે હે રાજા! બ્યતરે તમારી આગળ આયુષ્યનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે તે તેમજ છે (માટે) ધર્મરૂપ બાધુ મદહુ કરો તે સાંભળીને રાજા તુષ્ટ થયો અને નવાઇ પામ્યો ૩૦

અહો જ્ઞાન! અથવા સર્વ તેજસ્વી, ચદ્ર આનંદકારી, 'ગા'નું જળ પવિત્ર

- અને જૈન યાત્રી' હોય એમાં શું આશ્ચર્ય છે ? બે દિવસ' ગયા ત્યારે સૂરિ, શ્રીઆમની આગળ પ્રસંગવશાત્ શ્રીનેમિનાથનો આશીર્વાદ બોલ્યા. જેમકે, લાવણ્યરૂપ સુધાના સારની સારણિ સમાન એવી તે સ્નેહવતી ભોજની પુત્રી (રાજમતી), તે લક્ષ્મી, તે નૂતન ઉદયવાણી યૌવન, તે ' દારિકા ', તે જળતેમજ તે ગાવિન્દ, શિવ, સમુદ્રવિજય પ્રમુખ' પ્રિય જનો જેના પ્રેરક (પશુ) હતા તે નેમિએ જીવોને વિષે કૃપાનિધિ હોઇ લક્ષ્મી ન કર્યું તે (તમારા) કલ્યાણને માટે (હો). વળી મિથ્યા કાર્યમાં જર્જરિત બનેલા અને કુટુંબરૂપ કાલવર્મા ડૂબેલા એવા જેમણે ' ઉત્તરવંત ' માં નેમિને નમન કર્યું નથી તેઓ જીવતા ગણાય તો મુએલા કાણ છે ? તેવી રીતે ' રૈવતક ' તીર્થના મહિમાનું સૂરિએ વિવેચન કરી તેને એવો પદ્મવિત કર્યો કે જૂમિ ઠોકી કમર કસીને રાજાએ એકદમ ઊભા થઇ પ્રતિજ્ઞા લીધી કે ' રૈવતકે ' નેમિને વંદન કર્યા વિના મારે બોજન ન કરવું. લોકોએ નિષેધ કર્યો કે હે રાજા ! (પ્રતિજ્ઞા) ન (લો) ન (લો); (કેમકે) ' રૈવતક ' પર્વત (બહુ) દૂર છે અને તમે નરમ (પ્રકૃતિવાળા) છો. રાજાએ કહ્યું કે મેં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા ફેર નહિ. ત્યાર પછી મૂરિને સાથે (લઇને) આમ એક લાખ બાર વહન કરનારા બળદો, ૨૦૦૦૦ ઊટા, ૭૦૦ હાથીઓ, એક લાખ ઘોડાઓ, ત્રણ લાખ પામદળ અને ૨૦૦૦૦ જૈન કુટુંબો એમ ઉત્તમ સૈન્ય સાથે ૩૨ ઉપવાસ પૂર્વક ' રૈવતક ' તરફ આગ્યો. ' સ્તંભ ' તીર્થ સુધી ગયો ત્યાં સુધાના પરિતાપથી બાકુળ થવા છતાં અને પ્રાણ સહેદમાં પણ તોપણ તેણે અલ લીધું નહિ. (આથી) લોકે ભયભીત બન્યું. બિજા યએશ્વા સૂરિએ મન્ત્રશક્તિ વડે કૂખમાંડી દેવીને સાક્ષાત્ બોલાવી અને તેમની આગળ કણ્ઠ કે એતું કરો કે જેથી રાજા જામે અને જીવે. તે વચન ઉપરથી એક મોટા બિંમને માથા ઉપર ખારણ કરી ' કૂખમાંડી આકાશમાં ૨૫ આમ પાસે ગઇ અને બોલી કે હે વત્સ ! તે હું અંબિકા છું. તારા સત્તરથી તુજ થઇ છું. મગનથી આવતી મને તે સાક્ષાત્ જોઇ છે. ' રૈવત ' ના એક ભાગરૂપ ' અવસોકના ' ચિખરથી હું આ નેમિનાથનું બિજા લાવી છું. જ્ઞાને તું વંદન કર. જ્ઞાને વંદન કરતાં મૂળ નેમિને વંદન થયું જ ગણાય; વારતે તું ખારણ કર. સૂરિએ પણ એ (વાત) નું સમર્થન કર્યું. લોકે પણ તેની સ્થાપના કરી. તે બિંમને વંદન કરીને રાજાએ અલ લીધું. આજે પણ તે બિજા ' સ્તંભ ' તીર્થમાં પૂજાય છે. એ તીર્થ ' ઉત્તરવંત ' એ નામથી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું. (ત્યાર બાદ)

મનોહર વાદિત વગાડતો આમ ' વિમલ ' ગિરિ ઉપર વૃષભદ્વજને
ઉત્સવ પૂર્વક વંદન કરી ' રૈવત ' ગિરિ ગયો. ત્યાં તો તે તીર્થ દિગંબરોએ
રુંધેલું છે એમ (તેના જોવામાં આવ્યું). ચેતાંબર સંઘ પેલી પથ્થુ
સકતો ન હતો. આમે તે જાણ્યું. જાણીને તે બોલ્યો કે યુદ્ધ કરી
નિષેધકોને દણી થીનેમિતે હું નમન કરીશ. તેવામાં ત્યાં દિગંબરભક્ત
એવા અગ્યાર રાજાઓ એકઠા મળ્યા. બધા યુદ્ધ (કરવા) માટે એકતાન
હતા. તે વેળા બપ્પભટ્ટિએ આમને કહ્યું કે હે રાજેશ્વર ! ધર્મકાર્યમાં
પાપનો આરભ કેમ કરાય ? હીન્ના (માત્ર) થી જ આ તીર્થ આપણા
કળ્મશમાં લાવીશ. આપે સ્થિર થઈ રહેવું. આ પ્રમાણે રાજાને બોધ
આપી બપ્પભટ્ટિએ દિગંબર તેમજ તેના ભક્ત રાજા પાસે એક પુરુષને
મોકલી કહેવડાવ્યું કે જોને આ તીર્થ અંબિકા આપે તે પક્ષનું આ
તીર્થ માનો. તેમણે કહ્યું કે એ (વાત) વ્યજ્જની છે. ત્યાર બાદ
બપ્પભટ્ટિએ ' સુરાબ્દ્ર ' માં રહેનારા ચેતાંબર અને દિગંબર આવકોની
પાંચ સાત વર્ષની સેંકડો કન્યાઓ ભેગી કરી. સખ્યો (પથ્થુ) એકઠા
મળ્યા. બપ્પભટ્ટિએ અંબા દેવી પાસે કહેવડાવ્યું કે જો સર્વ ચેતાંબર
આવકોની કન્યા નીચે યુજ્જની—

“ હિંજિતસેલસિદ્ધરે વિક્ષ્યા નાણં નિસીદિયા જસ્સ ।

તં ચમ્મચ્છવદ્દિ અરિદ્ધનેમિં નમંસામિ ॥ ”

—ગાથા બોલે તો (આ) તીર્થ ચેતાંબરોનું અને નહિ તો દિગંબરોનું
(ગણવું). ત્યાર પછી (પેલી) યુગ્ધ બાળાઓને બેસાવવામાં આવી. ૨૦
ચેતાંબર પક્ષના આવકોની સર્વ બાળાઓ એ ગાથા બોલી. અપર
(દિગંબર) માંથી તો એકે એ ગાથા કહી નહિ; તે ઉપરથી ' રૈવત ' તીર્થ
ચેતાંબરોનું (સિદ્ધ) થયું. આકાશમાં રહીને અંબિકાએ ચેતાંબરોના ઉપર
ફૂલની વૃષ્ટિ કરી. તેથી નાસીને દિગંબરો ' મહારાબ્દ્ર ' વગેરે દક્ષિણ
દેશોમાં ગયા. રાજાએ તેમજ ઘણા વખતથી એકત્રિત થયેલા સર્વ
સંધોએ નેમિતે નમન કર્યું. દ્રવ્ય આપવામાં આવ્યું. ' પ્રમાસ ' મા
અંદ્રપ્રભને પ્રણામ કરાવ્યો. સર્વજ બંદીવાનોને છોડી મૂકાયા. આમની
શુક્તિ વિશે ' ગૂર્જર ' વગેરે દેશો હતા. તે વેળા તીર્થેની માટે ચિર
કાળ પૂજા માટે ઉપયોગી હાટ વગેરે કરાવાયાં. એ પ્રમાણેનાં કાર્યો
કરીને સૂરિ સહિત રાજા ' જોપગિરિ ' માં દાખલ થયો. સંધપૂજા વગેરે
નવ નવા ઉત્સવો ત્યાં થયા. લગભગ સમય પ્રાપ્ત થતાં હિન્દુકોને

- (આમે) રાજ્ય ઉપર સ્થાપ્યો. તેણે તેની રાજ કીધી, લોકાની ક્ષમા
યાચી, દેશને અનુલ્લી કર્યો (અને પછી) સૂરિને સાથે લઈ હોડીમાં બેસીને
' ગંગા ' નદીના તીર ઉપરના ' માગધ ' તીર્થે તે ગયો. ત્યાં જળમાં
તેણે ધૂમાડો દીધો. તેવારે તેણે સૂરીશ્વરની ક્ષમા યાચી (અને)
- ૫ સંસારને અસાર બાણી અનશન મહાશ્વ કર્યું. સમાધિમાં રહી શ્રીવિક્રમના
સમયથી ૮૬૦ વર્ષે જાદરવા સુદ પાંચમે પાંચ પરમેશ્વોઆનું સ્મરણ કરતાં
રાજા દેવલોક પામ્યો. તત્ત્વના જાણકાર હોવા છતાં સૂરિ રજા, લાંબા
કાળની પ્રીતિનો મોહ દુર્બલ છે. સેવકોએ આકંઠ કરવા માંડ્યું કે હા,
શરણાગતની રક્ષા કરનાર વજ્રકુંભાર ! હા, અશ્વને દમનાર નાલ ! હા,
- ૧૦ સત્ય વચન (બોલવા)ને વિષે યુધિષ્ઠિર ! હા, સુવર્ણનું દાન (આપવા)માં
કર્ણ ! હા, મન્મથજૈનત્વને વિષે એષ્ટિક ! હા, સૂરિની સેવા (કરવા)માં
સંપ્રતિ (તુલ્ય) ! હા, અનુલ્લીકરણને વિષે વિક્રમાદિત્ય (જેવા) !
હા, વીર વિદ્યા જાણનાર શાતનહુન ! અમને છોડીને તમે ક્યાં
ગયા ? એક વાર તમારા અમને દર્શન કરાવો. અમને એકલા ન
- ૧૫ મૂકો. એ પ્રમાણે વિલાપ કરતા તેમને સૂરિએ પ્રતિબોધ પમાડ્યો કે
અરે ખરેખર પાપી દેવે કામધેનુનો હોમ કર્યો, સરસ કિસલયવાળા
અન્દન (વૃક્ષ)ને ચૂર્ણ કર્યું. અરસોત, રણ અને કૂલથી બરપૂર ' મંદાર '
વૃક્ષને છેદી નાંખ્યું, કંપવૃક્ષને ખડિત કર્યું. કપૂરનો ખંડ બાળી મૂક્યો,
મેઘરૂપ માણેકની માળાને ધનના ધાતથી દળી નાંખી, અમૃતનો કુમ
- ૨૦ બાંગી. નાખ્યો અને કમળો તેમજ કુવલયો વડે આ કેલિહોમ કર્યો.
તોપણ શોક ન કરો, શોક ન કરો. કેમકે સવારે રાત્રિના અંધકારને દૂર
કરી, કમળનાં વનોને વિકસિત કરી, અન્દને પોતાના તેજથી પ્રકાશ વિનાનો
અને નિરતેજ બનાવી, તેમજ મધ્યાહને વિસ્તૃત અને દામ કિરણો વડે
નદીઓનું જળ પી સાંજે સૂર્ય વિવશ બની આથમી જાય છે. તો ખીજ
- ૨૫ શેનો શોક કરવો ? આ પ્રમાણે લોકને શોક રહિત કરી લોકની સાથે
સૂરિ ' ગોપગિરિ ' ગયા. (પોતાના પિતા) આમના શોકથી ' હિતમ
મુકતાઈજ જેવડા મોટા આંસુ પાડતા, હિમ વડે કરમાઈ ગયેલા પદ
જેવા દીન સુખવાળા તેમજ ચિન્તા વડે આન્ત ચિત્તવાળા એવા દુન્દુક
રાજાને સૂરિએ કહ્યું કે હે રાજા ! તારા જેવા મોટાનો પિતા માટેનો
- ૩૦ આ શોક કેવો ગણાય ? આવો શોક ન કરવો જોઈએ; કેમકે તેઓ તો ચાર
વર્ગ સાધીને કૃતકૃત્ય થયા છે. કાર્ત્તિમય શરીર વડે તેઓ ન્યાં સુધી અન્દ
(સૂર્ય) છે ત્યાં સુધી જીવતા જ છે. મુદયરૂપ લક્ષ્મી અને કાર્ત્તિરૂપ લક્ષ્મી

એ બે ઉપકારી પુરુષની વલ્લભા છે. પુરુષલક્ષ્મી અને કીર્તિની મનોહરતા તમે વિચારો. એક સ્વામીની સાથે જન્ય [અને ત્રીજી પાછળ રહે છે. એમના (અર્થાત્ તમારા પિતા) જેવા અન્વ (સહુ) કોઈ થયો. એ પ્રભાણેનાં વચનો દ્વારા દુન્દુકે રાજાને સૂરિરાજે શોક રહિત કર્યો. દુન્દુકે ધીમે ધીમે પરમ શ્રાવક બન્યો અને રાજ્ય-કાર્યો કરવા લાગ્યો. તે ત્રિવર્ગને સાધવા લાગ્યો.

એમ વખત જતાં એક દહાડો દુન્દુકે ચૌટે જતાં ઉદાર રૂપવાળી, ચિદ્રૂપ, સુવક જનરૂપ મૃગને (પકડવાને) જાળ જેવી અને મદનની માયાથી પરિપૂર્ણ એવી કંટિકાનામની વેશ્યાને જોઈ. તેને તેણે અંતઃપુરની સ્ત્રી બનાવી. તેણે દુન્દુકને એવો વશ કરી લીધો કે તે જે કહે તે જ સાનુ અને તે જે કરે તે જ હિતકારી તે માનતો. કામણુ કરનારી અને બોલવામાં ચાલાક એવી તે હિમાની જેમ અશોક વૃક્ષને ખાઈ જાય તેમ સર્વ રાજ્યને ગળી ગઈ. ભોજની માતા પદ્માને તેમજ કુલ, વિનય અને રૂપથી સંપન્ન એવી ખીજી રાણીઓને પણ એ તૃણવત્ મથુવા લાગી.

એક દિવસ કલાકેલિ નામના ન્યોતિપીએ રાત્રે સેવક-લોકનું વિસર્જન થયા બાદ દુન્દુકે રાજાને એકલો જોઈ (તેને ઉદ્દેશીને) કહ્યું કે હે દેવ ! અમે આપના સેવક હોવાથી સુખી, પ્રખ્યાત અને લક્ષ્મીના માલિક છીએ. તેથી જેવું હોય તેવું કહીએ છીએ. આ તમારો ભોજ નામનો પુત્ર (તમારા કરતાં) અધિક લાભવાળો હોય તમને મારીને તમારી રાજ્ય (ગાદીએ) બેસશે તમને યોગ્ય લાગે તેમ તમે જાહેર કરો. રાજા તે સાંભળીને વળ્લથી હજીયો હોય તેમ એક ક્ષણ મૂંઝે રહ્યો. તેણે ન્યોતિપીને વિદાય કર્યો. એ વાત ભોજની જનનીની સહચરીરૂપ એક દાસી કે જે મોટા માલવા પાછળ અંતરિત થયેલી-સતાપ રહેલી હતી તેના સાંભળવામાં આવી અને તેણે તે (વાત) ભોજની માતાને કહી. તે પુત્રના મરણ (ની વાત)થી ખીંધી. રાજા પણ કંટિકાને ઘેર આવ્યો. તે પણ રાજાને ચિન્તાઝરત જોઈ બોલી કે હે દેવ ! આજે આપ કરમાયેલા મુખવાળા કેમ છો ? આપનું મુખ કેમ લેવાઈ ગયું છે ? રાજાએ કહ્યું કે મુ કરવું ? વિધિ કોપ્યો છે. જેના સંકટો પ્રત્યયો બેવાયા છે એવા રાનીએ પુત્રથી માફ મૃત્યુ છે એમ કહ્યું છે. કંટિકાએ કહ્યું કે (અહો એમાં) શી ચિન્તા છે ? પુત્રને મરાવી નખાવો. રાજ્યના લોભીઓ પુત્રને પણ મારી નાખે છે. (ચતુરૂપ) પુત્ર એ પુત્ર નથી. પુત્રરૂપે એ

- દુઃખન જ છે. તેના વચન ઉપરથી દુન્દુકે પુત્રને મારી નખાવવાની ઇચ્છા કરી. તે મારી નખાવતો હતો 'તેવામાં ભોજની માતાએ 'પાડલીપુત્ર'માં (રહેલા) પોતાના ચર, રાજ્ય-લક્ષ્મીના સ્વયંવર-મંડપરૂપ, રનેહી અને ધર્મત બાધાઓને યુક્ત લેખથી જણાવ્યું કે આમ આમ આપનો બાણેજ નારા પામશે. રાજ્ય ક્રોધે બરાયો છે. (વાસ્તે અહીં આવી) એને લઈ જાઓ (અને) જીવની પેઠે (એને) જળવલ્લે. આપ હોતે છતે હું પુત્ર વિનાની ન થાઉં. (આ ઉપરથી) તેઓ આવ્યા અને દુન્દુકને નમ્યા. ઉત્સવના મિથે (પોતાના) બાણેજ ભોજને લઈને તેઓ 'પાડલીપુત્ર' ગયા. ત્યાં તેણે તેને બધાઓ, રમાઓ અને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરાવ્યો. તેઓ તેને જીવની જેમ માનતા. ત્યાં તેનાં ઘોડાક દિન ઓજાં એવાં પાંચ વર્ષ વ્યતીત થયાં. કંઈકાંએ દુન્દુક આગળ કહ્યું કે હે દેવ ! તમારો પુત્રરૂપ શત્રુ મોસાળમાં મોટો થાય છે. નખેથી છેદી શકાય તેમ હોય તેને ક્રહાડી વડે છેદાય તેવો ન બનાવો. અહીં લાવીને જાનામાના તેને યમધામ પહોંચાડો. રાજાએ કહ્યું કે (તારું) આ (કહેવું) સાચુ છે. ત્યાર બાદ દુતને મુખે દુન્દુકે ભોજની તેના મામા પાસે માગણી કરી. તેમણે તેને આપ્યો નહિ. ફરી ફરીને દુન્દુકે પોતાના દુતો મોકલ્યા. ભોજના મામાએ કહ્યું કે હે રાજા ! અમે તારો આશય જાણીએ છીએ એને અમે નહિ જ આપીએ. એ ધર્મપાત્ર છે ખીન્ને પણ કેાઈ શરણે આવ્યો આવ્યો હોય તો ક્ષત્રિયોએ તેનું રક્ષણ કરવું નોંધ્યું. તો પછી આ બાણેજનું તો કહેવું શું ? ને તમે બળાત્કારની ઇચ્છા કરતા હોય તો મુદ્દ માટે તયાર થઈ આવજો. અમે (તમને) બનેલીને (અમારા બુજ-બળનો) અમલકાર દેખાડીશું. આ (વાત) દુતોએ આવીને કહી. દુન્દુક ગુસ્સે થવા છતાં તેમને મારવા મમય થયો નહિ. પિતાની કૃષ્ટતાથી તેમના દારા વાંકેશ્વર બનેલો ભોજ પણ બખ્તર પહેર્યા વિના પિતા પાસે જતો નહિ. તેથી દુન્દુકે બ્રહ્મવૈદ્યરિને પ્રાર્થના કરી કે તમે જઈને ભોજને સમજાવી લઈ આવો. અને માન આપો (?). ઇચ્છા નહિ હોવા છતાં તેઓ સૈનિકા સાથે 'પાડલીપુત્ર' તરફ ચાલ્યા. અર્ધે માર્ગે પહોંચતાં (ત્યાં) રહીને તેમણે યાનદષ્ટિથી વિચાર કર્યો કે ભોજ મારા કહેવાથી રાજ્ય સમીપ આવશે નહિ. અને ને મને તેમ કરીને લાવીશ તો તે લવાતાં તેનો પિતા તેને મારી નાંખશે (રાજાના) ભગવન ઉત્તમન કરતાં ગળ પછ ગરમે થઈ અને મારી નાંખશે તેવી

આ તરફ વાધ અને આ તરફ દુસ્તર કિનારો એ ન્યાય (યોગ) પ્રાપ્ત થયો છે. માઈ આયુષ્ય (લગભગ) પૂર્ણ થયું છે. બે દિવસ (જ) બાકી રહે છે. તેથી અનરાગ શરણુ હો. એમ વિચારી પાસે રહેલા મુનિઓને તેમણે કહ્યું કે નમ્રસૂરિ અને ગોવિન્દસૂરિ પ્રતિ હિતકારી થશે. શ્રાવકોને મિથ્યા દુષ્ટત કહેજો. પરસ્પર અમત્સરતા રાખજો. ક્રિયા પાળજો, બાળકથી માંડીને વૃદ્ધો ધર્મતનું લાલન (પાલન) કરજો. અમે તમારા નથી (તેમજ) તમે અમારા નથી. (આ) બધા સંબંધો કૃત્રિમ છે. એમ શીખામણ આપી અનશનરથ તેઓ સમતાને પ્રાપ્ત થયા. ત્રણ જગતને વન્દનીય અરિહંતોનું, (આઠે કર્મરૂપ) બંધનોનો જેમણે નાશ કર્યો છે એવા સિદ્ધોનું, સાધુઓનું અને જૈન ધર્મનું ત્રણ પ્રકારે હું શરણુ લઉં છું. ૧૦

પાંચ મહાવ્રતો અને છઠા રાત્રિભોજન (વિરમણરૂપ વ્રત) ને વિષે જે વિરાધના મારાથી થઇ હોય તેને અંજે મિથ્યા દુષ્ટત હોજો. એમ કહીને બેઠા બેઠા અદીનપણે તેમણે કાળ કર્યો—તેઓ સ્વર્ગે મંચર્યા. શ્રીવિક્રમાદિત્ય પછી ૮૦૦ વર્ષે ગયા બાદ બાદરવા સુદ ત્રીજાને રવિવારે ‘હસ્ત’ નક્ષત્રમાં શ્રીખંડપદ્મદ્વિસરિનો જન્મ (થયો હતો) અને ૯૫ વર્ષે અધિક જતાં ૧૫

તેમનું સ્વર્ગારોહણ થયું. તે જ વેળા ‘મોઢેર’ માં નમ્રસૂરિ આગળ ભારતીએ કહ્યું કે આપના ગુરુ ‘ઈશાન’ દેવલોકે ગયા. ત્યાં બહુ શોક પ્રસર્યો. શાસ્ત્રના બહુકાર, સુવચસ્વી, ધણા જનોના આધાર, સુંદર ચારિત્ર-વાળા, સ્વપર ઉપર ઉપકાર કરવામાં આસક્ત, દક્ષિણતાના સંમુદ્ર, બધાને અબીષ્ટ એવા ગુણોથી પરિવૃત્ત અને બુદ્ધિના સંગારરૂપ એવા સબ્જનોને હે ૨૦

વિધાતા ! તે મૂઠે કલ્પાન્ત પર્યંતના દીર્ઘ આયુષ્યવાળા કેમ ન બનાવ્યા ? વૃદ્ધોએ બોધ આપ્યો કે (પુણ્યસાળી જીવ) જીર્ણ બનેલા શરીરને ત્યજી દહને નવીન મેળવે છે; (વાસ્તે) જેણે પુણ્ય કર્યું છે એવા મર્ત્યને મૃત્યુ જ રસાયન છે. દુન્દુકે સૂરિની સાથે મુલોટાને મોકલ્યા હતા તેઓ પાછા ફરી દુન્દુક પાસે ગયા. તે પણ પથ્થાતાપરથી અગ્નિથી બહુ સંતપ્ત થયો. બેજો તેમજ તેના મામાએ સૂરિના શિષ્યો તેમજ ખીખ લોહના મુખથી પણ જાણ્યું કે સૂરિ આ પ્રમાણે મરી ગયા, પરંતુ તમારી પાસે નહિ આવ્યા. અમારા ઉપરોધના સંકટમાં પડેલો આ, પિતા પાસે જઈ મરે નહિ એવી કૃપા (દષ્ટિ) તેમણે ધારણ કરી. આ સાંભળીને બેજને એવી પીડા થઇ કે જેવી પીડા વજ્રપાતથી (હણાતાં) પણ ન થાય. ૨૫

તે (પોતાના) પિતા પાસે ગયો નહિ. ૩૦

એક વાર કામ માળી કે જે પૂર્વે આમ રાખેલો મોકર હતો તે

- વિદેશમાં ભાગીને ' પાટલીપુર ' માં જોજ સમાપ આપ્યો. તેણે કહ્યું કે હું દેવ । તમે મારા સ્વામીના કુળના દીપક છો વિદેશમાં (ફરતાં ફરતાં) સદ્ગુરુને મુખે મેં એક ' માતુલિંગી ' તામની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે કે જે દ્વારા અભિષેક (કરાયેલા) માતુલિંગ વડે હજારો, હાથી અને સિંહ જેવા પરાક્રમીઓ પણ મરી જાય તો માનવોની (તો) વાત (ન) શી ? હે દેવ ! એ (વિદ્યા) તમે અહણુ કરો. જોજે તે તેની પાસેથી લીધી અને પ્રમાણ કરી જેમ તો સાચી (કરી) જોજે માળીને દાન અને માન વડે રાજા કર્યો જોજે વિદ્યારાક્તિને પ્રદાન કરી બધા મામાઓને સંતોષ પમાડ્યો. તેમણે કહ્યું કે જો આ (પ્રમાણેની) તારી શક્તિ ■ તો બેટણાણે માતુલિંગ લાધને અમારી સાથે તું (તારા) પિતા સમાપ આશ પિતાને મારીને તું રાજ્ય મહણુ કર જોજને તે (વાત) પમદ પડી પુષ્કળ માતુલિંગ વડે શોભતો એવો તે ચાલી (નીકળ્યો) અને પિતાના દ્વાર પાસે ગયો. તેણે કહેવડાવ્યું કે હે તાત ! તમે પૂજ્ય છો, હું બાળક છું; તમારાથી મને મરણ મળે કે રાજ્ય મળે એ બધું મને મનોહર છે રાજ સંતોષ પામ્યો કે અહો પુત્ર વિનયવાળો છે. બસે આવે. એમ વિચારી તેણે જોજને બોલાવ્યો શોધિત થઈ, તે મધ્યમાં આવ્યો. એક આસન ઉપર બેઠેલા કૃદ્ધિ અને રાજાને પૃથગ્ પૃથગ્ માતુલિંગથી તેણે હણ્યાં યથાર્થ વિદ્યા અન્યથા થતી નથી. હુન્દુકના રાજ્ય ઉપર જોજને બેસાડાયો (એથી) તેના મામાઓને અસાધારણ સંતોષ થયો માતા પદ્મા (પણ) પ્રમન્ન થઈ. હુન્દુકે ધનના હરણુ, માસના ઉદાસન, ઇત્યાદિ દ્વારા દૂભાવેલા રાજાઓ પોતાનો ફરી જન્મ થયો એમ માનવા લાગ્યા મહાજન જીવ્યુ. સર્વે વર્ણો ખુશ થયા સંસારરૂપ સરોવરને વિષે કમળ (સમાન) જોજને કમલા (સ્વત) વરી. બાહુબળથી તેમજ પરિચ્છિન્ના બળથી તેણે જગતને જીત્યું ત્યાર બાદ કૃતતતાને લીધે તેણે ' મોદેર ' પુરમાં નન્નસૂરિની પાસે વિનતિ આપીને ઉત્તમ તરોને મોકલ્યા તેઓ ત્યાં ગયા. ત્યાં તેમણે વિનતિ બતાવી મન્નસૂરિએ, અને ગોવિન્દસૂરિએ તે વાંચી. જેમકે સ્વરિત શ્રી ' મોદેર ' પરમ શુરુ શ્રીનન્નસૂરિ અને શ્રીગોવિન્દસૂરિપાદને તેમજ ગન્ધર્વે ' ગોપગિરિ ' દુર્ગથી પરમ જૈન શ્રીજોજ વિનતિ કરે છે કે
- અત્ર પ્રણામ ' ગયા ' ના (ગ્રાહ્યોપ માટે) ' દ્વિમાલ્ય ', સમાચારી-રૂપ નારીના સૌભાગ્યની વૃદ્ધિ (કરવા) માં અકરબજ, રાજસભારૂપ કુમુદિનીને (વિકસિત કરનાર) ચન્દ્ર અને હારવીના ધર્મપુત્ર શ્રીબાપુ-

સદ્વિસૃરિ સ્વર્ગના લોકના લોચનને લેણ અને લલિત એવા પુણ્યની
 લવણિમાને પામ્યા છે. એમને સ્થાને હાલ દીર્ઘ આયુષ્યવાળા તમે છો.
 (આ) જોયેલી વિશ્વમિત્રને પ્રમાણુ ગણી અત્ર આપે પધારતું. એ
 બકિત-રહસ્ય જોધને સંધ સમેત સૂરિઓ અત્યંત આનંદ પામ્યા. મંધની
 અનુમતિથી ગોવિન્દસૂરિને 'મોઢેરક'માં મૂકીને શ્રીનન્નસૂરિ 'ગોપ- ૫
 ગિરિ' ગયા. ભોજ પગે ચાલીને સૈન્ય સહિત સામે (લેવા) આન્યો.
 તેણે શુરુતું ચરણોદક પીધું. જેની તૃષ્ણા ઉલ્લસિત થઈ જી એવા તેણે
 તેમની વાણી સાંભળી. સ્થાને સ્થાને મળેલા લોકના હૃદયના મંધટનથી
 ચૂર્ણ થયેલા હારના મોતી વડે ધવલ બનેલા રાજપુત્રવાળા નગરમાં તે તેમને
 લઈ આવ્યો અને તેણે તેમને સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યા. મગલાચરણ કરાધું. ૧૦
 તે વેળા તે આદાંકિત થયો. વળી તેમના બકતોને તે પોતાની જેમ જોવા
 લાગ્યો અને તેમના અબકતોને ઝેર જેવા જેવા લાગ્યો. તેમના ઉપદેશ-
 થી પૃથ્વીને તેણે જિન વડે અલંકૃત કરી. હુન્દુકનું તેવું ચરણ યાદ
 રાખીને તે કુમારે રમતો નહિ. 'મધુરા', 'શત્રુજય' વગેરે (સ્થળે) તેણે
 માત્રા કરી. તેણે ૧૧ મતો ઉચ્ચાર્યા. તેણે પૂર્વના રાજર્ષિઓની કીર્તિને ૧૫
 ઉદ્ધાર કર્યો. તેણે ચિર કાળ રાજ્ય કર્યું. આ પ્રમાણે 'ગોપગિરિ'માં
 જોજો ધર્મનું લાલન કર્યું અને તેની ઉત્પત્તિ કરી. શ્રીજ પણ પુણ્ય
 પુરુષોએ એમ કર્યું.

इति श्रीचण्डमट्टिसूरिप्रवचः ॥ ९ ॥

શ્રીહિમચન્દ્રસૂરિનો પ્રબન્ધ

‘પૂર્ણતલ્લ’ ગચ્છના વિદ્વાન્ શ્રીહિમચન્દ્રસૂરિ ‘વાગડ’ દેશમાંના ‘વટપદ’ નગરમાં ગયા. ત્યાંના સ્વામી યશોભદ્ર નામનો રાણો લક્ષ્મીવાન્ હતો.

૫ એના મહેલની પાસે(ના ઉપાશ્રયમાં) આવકાએ (તેમને) ઉતારો આપ્યો. રાત્રે ચાંદરણી ખીલી હતી ત્યારે રાણાએ મુનિએને ઉપાશ્રયમાં બેઠેલા જોયા. (આથી) (પોતાનો) પ્રધાન જે આવક હતો તેને (રાણાએ) પૂછ્યું કે આ કોણ છે ? પ્રધાને કહ્યું કે હે દેવ ! વિષમ મત ધારણ કરનારા આ મોટા મુનિએ છે. રાણાને શ્રદ્ધા (ઉત્પન્ન) થઈ. (એથી)

૧૦ સવારે તે (તેમને) વંદન કરવા ગયો. (ત્યાં) દેશના (સાંભળવામાં આવી). (એથી) આવકપણું રૂઢી રીતે (તેને) પ્રાપ્ત થયું. એક માસકપ્પ રૂઢી શુરુ પરદેશ ગયા. તેવામાં વર્ષાકાલ (આવી પહોંચ્યો). રાણો દેવપૂજા વગેરે ધર્મ-આપારો વડે ઉત્તમ દિવસો પસાર કરે છે. (એવામાં) શરદ (ઋતુ) આવી. રાણો પશુક્ષેત્રે જોવા ગયો તો નોકરો છુકાએ (બાંટવા ?) બાળતા હતા. તેમાં ગર્ભિણી ભંદ બનેલી એવી

૧૫ એક સર્પિણીને જ્વાળાઓ વડે દાઝેલી અને એથી તડકડતી તેમજ સિમસિમાયમાન (?) થતી રાણાએ જોઈ. (આથી) તેને દયા ઉપજી (અને) એ વિરાગી બન્યો. હા, હા, સંસાર; ગૃહવાસને ધિક્કાર છે. કાની ખાતર આ પાપ કરાય છે ? રાજ્ય પણ દુઃખે પાળી શકાય તેવું, કપટના જળ જેવું અને નરકરૂપ ક્ષણવાળું છે; તેથી સમસ્ત સંગનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. એમ વિચારી તે મહેલે આવ્યો. રાતના આવક પ્રધાનને બોલાવી તેણે ખાનગીમાં (તેને) પૂછ્યું કે મારા ધર્મશુરુ શ્રીહિમચન્દ્રિ ક્યાં વિહરે છે ? મન્ત્રીએ કહ્યું કે ‘ડિંકુઆણક’માં. મન્ત્રી તેમજ બાકીના પરિવારને રજા આપી પરિમિત અશ્વપરિવાર (રસાલા) સમેત એક ઉત્તમ દ્વાર સાથે લાકડે રાણો જલદી ‘ડિંકુઆણક’ પહોંચ્યો. શુરુના દર્શન કરી તેણે (તેમને) વંદન કર્યું. મંમાર ઉપર વૈરાગ્ય આવવાથી તેણે રુદન કર્યું. પગે લાગીને તેણે (તેમને) પોતાનું પાપ કહ્યું. શુરુએ કહ્યું કે હે રાણા ! ચારિત્ર વિના જીવો પાપથી છૂટતા નથી. રાણો બોલ્યો કે તો તે (ચારિત્ર) મને જલદી આપો. સૂરિએ દા પાડી. રાણાએ ‘ડિંકુઆણક’ના આવકોને બોલાવ્યા અને દિવ્ય મંદિર બનાવજો એવા હેતુથી (પેસા) દ્વાર તેમને આપ્યો તેમણે તેમ કર્યું. આજે પણ એ (મંદિર) ત્યાં નજરે પડે છે. રાણાએ મત મદજ કર્યું. નન્દીમા જ ૭ વિકૃતિનો તેમજ વજી

જીવન પર્યંત એકાંતરે ઉપવાસ (કરવાનો પણ) તેમણે નિયમ લીધો. તે રાણા યશોભદ્ર ગીતાર્થ થતાં તેમને સરિપદ મળ્યું. શ્રીયશોભદ્રસરિ એવું તેમનું નામ (રાખવામાં આવ્યું). તેમની પાટે પ્રધુમ્નસરિ ત્રયકાર થયા. તેમની પાટે શ્રીગુણસેનસરિ થયા. શ્રીયશોભદ્રસરિ ત્રણ ઉપવાસ કરી 'રેવત' (ગિરિ) ઉપર નેમિનાથની દષ્ટિ સમક્ષ અનશન કરી ૫
સ્વર્ગે મંચર્યા. ગુણસેનસરિની પાટે શ્રદિવચન્દ્રસરિ થયા કે જેમણે ઠાણાંગની વૃત્તિ, શાન્તિનાથચરિત્ર વગેરે મહાશાસ્ત્ર રચી પ્રતાના પ્રકર્ષને અસ્થિતાર્થ કર્યો. તેઓ વિહાર કરતા કરતા 'ગૂર્જર' જૂમિ અને 'સુરાખ્યા' ના સંધિ ઉપર આવેલા 'ધંધુકા' નગરમાં ગયા. ત્યાં (તેમણે) દેશના વિસ્તારી.

એક દહાડો (સભામાં) નેમિનાથ નામના શ્રાવકે જિભા ચપ્પને ૧૦
શ્રદિવચન્દ્રસરિને કહ્યું કે હે પ્રભુ! આ 'મોઢ' ચાતિનો, મારી બેન પાહિણીની કુબે જન્મેલો અને ઠક્કર આચિગનો પુત્ર નામે ચાંગદેવ (આપ) પ્રભુની દેશના સાંભળીને પ્રબોધ પામી દીક્ષા માટે ચાચના કરે છે. એ ગર્ભમાં હતો ત્યારે મારી બેને સ્વપ્નમાં આંખાનું ઝાડ જોયું, એ અન્ય સ્થળમાં રોપાયું અને ત્યાં ફળોની મોટી વૃદ્ધિને પામ્યું—એને ૧૫
બહુ ફળ આવ્યાં. ગુરુએ કહ્યું કે અન્ય સ્થળમાં જતાં આ બાળકનો મહિમા વધશે. આ મહાપાત્ર છે, મોખ છે, સુંદર લક્ષણવાળો છે અને દીક્ષા માટે લાયક છે; માત્ર એનાં માતાપિતાની રજા લેવી જોઈએ. (એ ઉપરથી) મામા બાણેજ પાહિણી અને આચિગ પાસે ગયા. (તેમણે જઈને) વ્રતવાસના કહી (બતાવી). તેમણે સેકડો કરણ વચનો વડે એનો નિષેધ કર્યો. (કિન્તુ) ચાંગદેવે તો દીક્ષા લીધી. એઓ (જ) હેમસરિ પ્રભુ, તેમણે જેમ સિદ્ધરાજને રાજ કર્યો, (સિદ્ધહેમ) વ્યાકરણ રચ્યું અને વાદીઓને જીત્યા તેમ કુમારપાલ આશીને પણ કર્યું: કુમારપાલ પણ પચાસ વર્ષ જોટલી ઉંમરે માદીએ બેઠો અને શ્રીહેમ-સરિને ગુરુ તરીકે માનવા લાગ્યો. તેમણે પ્રતિષ્ઠાસ્થાને દેવબોધિનો ૨૫
પરાજય કર્યો, રાજને સમ્યક્ત્વ પમાડ્યું અને શ્રાવક કર્યો. તેણે નિર્વોરાધન મૂક્યું. એ (બધો જ્ઞાતાન્ત) પ્રબન્ધચિન્તામણિથી જળી લેલો. આવેલું ચાવવાથી શું ? (આથી) કેટલાક નવીન પ્રબન્ધો પ્રકાશમાં લવાય છે:

કુમારપાલે અમારિનો પ્રારંભ કર્યો તેવામાં આસો (માસ)નું પખવાડિયું આવ્યું. કેટલેક વગેરે દેવતાઓના અબોટિકાએ રાજને વિનંતિ કરી કે ૩૦
હે દેવ ! સાતમને દિવસે સાતમે પશુઓ અને સાત મેદિયો, આઠમને

દિવસે આઠસો પશુઓ અને આઠ મહિષો અને નોમને દિવસે નવસો પશુઓ ને નવ મહિષો, એટલું-રાજાએ આપવું; કેમકે પૂર્વ પુરુષોના (આ) કેમ છે. રાજા તે સાંભળી શ્રીદેવ(મુરિ)ની પાસે ગયો (અને) તેણે એ વાત કહી. શ્રીપ્રભુએ કાનમાં આમ આમ (કરજે એમ) કહ્યું. રાજા બિડ્યો.

૫ તેણે (પેલા અખોટિકાને) કહ્યું કે ઠીક છે, આપીશું. એમ કહીને તેણે બદિકા (?) કમે રાત્રે દેવીના મંદિરમાં પશુઓ પૂરાવ્યા અને તાળાં મરાવ્યાં. ત્યાં (ચોક્કા કરવા) ધણા આપ્ત રાજપુતોને તેણે ખેસાડ્યા. સવારે નરેશ્વર આવ્યો. તેણે દેવીના મંદિરનાં દ્વાર ઉઘડાવ્યાં તો મધ્યમાં પશુઓને વાગોળતા અને નિર્વાત શય્યા ઉપર સ્વસ્થ બેયા.

૧૦ રાજાએ કહ્યું કે હે અખોટિકા ! મેં આ પશુઓ આ (દેવતાઓ) ને આપ્યા. જો એમને ધુન્ડા હોય તો તેઓ તેમનો માસ કરે, પરંતુ તેમણે તેમ કંઈ નહિ. એથી (એમ જણાય છે કે) એમને આ માંસની રુચિ નથી; એ તો તમને જ ભાવે છે, વાસ્તે મૂચાં રહો. હું જીવોનો ધાત કરાવનાર નથી. (આથી) તેઓ વિલપ્યા પડી ગયા. બકરાઓને

૧૫ ઊઠી મૂકવામાં આવ્યા. બકરાની કોમત જોટલા ધન વડે દેવોને નૈવેદ્ય આપ્યાં. ત્યાર પછી આસો સુદ દશેમે હિપવાસ કરી રાજા રાત્રે ચન્દ્રશાળામાં ખેસો જાપ જપવા લાગ્યો. બહાર દ્વારપાળો હતો. રાત્રિ ધણી મઝ. (તેવામાં) એક દિવ્ય સ્ત્રી પ્રત્યક્ષ થઈ. તેણે કહ્યું કે હે રાજન ! હું તારી કુંજદેવી કંટેશ્વરી' છું. આ વર્ષે તે મને જે આપવું જોઈતું હતું તે

૨૦ કેમ આપ્યું નથી ? રાજાએ કહ્યું કે હું જાણ છું, દયાળુ છું. હું જાણીને પણ મારતો નથી તો પંચેન્દ્રિયોની (તો) વાત (જ) શી ? તે સાંભળીને કંટેશ્વરી' ગુસ્સે થઈ. રાજેશ્વરને માથામાં ત્રિશુળ મારીને તે (ચાલી) ગઈ. (આથી) રાજા ડોઢીઓ ચાઈ ગયો. પોતાના દેહને બગડી ગયેલો તેણે જોયો. (આથી) તેને ખેડ થયો. આકર દ્વારા મંત્રી ઉદયનને બોલાવી તે સ્વરૂપ

૨૫ કહીને તેણે (તેને) પૂછ્યું કે હે પ્રધાન ! દેવી પશુઓ માંગે છે તે આપવા કે નહિ ? મંત્રીએ તથ્યવચ્ચી કહ્યું કે હે નૃપ ! રાજાનું યત્નપૂર્વક રક્ષણ કરાવુ જ જોઈએ. રાજાએ કહ્યું કે તું સત્ત્વ વિનાનો નાણીઓ છે કે જોશી હું આજ જોશી છે મારે જીવને શું કામ છે ? રાજા કરાવું. ધર્મ મેળવાયો. શત્રુઓ નાશ પામ્યા. કેવળ એકાંતમાં (મને) કાષ્ટ લાવી આપ કે જેથી મવારે મને આવો જોઈને લોક

૩૦ ધર્મની મરકરી ન કરે. ઉદયને વિચાર્યું કે અહો મહાસંકટ આવી પડ્યું છે. પરવશતામૂળ નિયોગને ધિસ્તાર દોળે. મંત્રીએ તરત શુદ્ધિથી કથુ

કે શ્રીહિમચ્ચરિતે ખબર આપણી જોઇએ. રાજાએ કહ્યું કે તેમ હો. મંત્રી સૂરિ પાસે ગયો. સૂરિએ પાણી મંત્રીને આપ્યું (અને કહ્યું કે) આ વડે રાજાને છાંટજો. પ્રધાને રાજા પરત્વે તેમ કર્યું. (આથી) રાજા 'દિગ્વિજય' દેવની પેઠે દિવ્ય રૂપવાળો બન્યો અને અધિક ભક્ત બની શ્રીગુરુને વંદન કરવા ગયો. ગુરુએ દેશના આપી કે પગલે પગલે શરો હજારો (પડેલા) છે, વિદ્વાનો અનેક છે, કુખેરને પરાસ્ત કરનારા એવા 'ધનિકો' પણ આ પૃથ્વી ઉપર પુણ્ય છે, પરંતુ અન્ય માનવને દુઃખથી પીડાતો સાંભળાને કે જોઇને જેમનું મન તદ્દરૂપતાને પામે-તેની સાથે તનમય બની જાય તેવા સંજ્ઞાનો જગતમાં (ભાગ્યે જ) પાંચ છ હશે. રાજા પોતાને મહેલે ગયો. તે સમૃદ્ધ રાજ્ય ભોગવવા લાગ્યો.

૫

૧૦

એક દહાડો પ્રભુએ ભરત ચક્રવર્તીની સાધર્મિકવાત્સલ્યની કથા કહી. તે સાંભળાને રાજાએ દિવ્ય ભોજન, વસ્ત્ર અને સુવર્ણનાં દાનો વડે ગામે ગામ અને શહેરે શહેર સાધર્મિકવાત્સલ્યની શરૂઆત કરી. તે જોઇને કવિ શ્રીપાણનો પુત્ર સિદ્ધપાલ સુભાષિત બોલ્યો કે સમુદ્ર મણિઓના સમૂહને તળિયે નાંખીને, 'રોહણ' (ગિરિ) રત્નના ઢગલાને ધૂળ વડે ઢાંકીને, 'સુવર્ણગિરિ' સોનાને પોતાને વિષે મજબૂત બાંધી રાખીને અને કુખેર ખીજાથી ખીજે પૃથ્વીમાં ધન છાટીને રહ્યા છે. સર્વે યાચકોને પોતાનું ધન આપનારા એવા આપ તે કંજુસો સમાન કેમ કહેવાય ? અહીં (રાજાએ એને) લાખ દ્રમ્મ અપાવ્યા. વળી તે કદાચિત્ બોલ્યો કે ભગવાન શ્રીવીર પરમેશ્વર જાતે ધર્મ કહેતા હતા અને અલભ્ય મંત્રી છુદ્ધિસાળી હતા ત્યારે પણ જે જીવની રક્ષા એણે કરવાને સમર્થ ન થયો તે જીવરક્ષા કુમારપાલ રાજાએ જેનાં વચનામૃતને પ્રાપ્ત કરીને વિના કષ્ટે કરી તે શ્રીહિમચ્ચન્દ્ર પરમ ગુરુ છે. અહીં પણ લાખ (દ્રમ્મ) અપાવા. એક વેળા કથાપ્રસંગે પ્રભુએ કહ્યું કે પૂર્વે શ્રીભરત રાજા 'શ્રીમાલ' પુરમાં, 'નગર' પુરમાં, 'સત્તુંબ'માં, 'સોપારક'માં, અને 'અષ્ટાપદ'માં જીવંતરવાળી શ્રીઋષભાની પ્રતિમાને વંદન કરવા માટે ચતુરંગ સેનાચક્ર વડે ઉજળતી ધૂળના સમૂહ વડે દિશાના ચક્રવાલને મલિન કરતો સંધપતિ થઇને ચાલ્યો અને તેણે તેને વંદન કર્યું. તે સાંભળાને, પોતે તૈયાર કરાવેલા રથમાં જિન્નજિન્ન પધસવીને શ્રીચૈાહુક્ય સૈન્ય સંહિત 'શતુંબ', 'ઉજ્જયંત' વગેરેની યાત્રા માટે ચાલી નીકળ્યો. સંઘમાં ઉદયનનો પુત્ર વાગ્દત્ત કે જેણે ચોવીસ મોટા પ્રાસાદો કરાવ્યા હતા તે, નૃપનાગ નામના

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

શેઠનો પુત્ર શ્રીમાન આભડ, પરબાપાકવિચકવર્તી શ્રીપાલ, તેનો નંદન
સિદ્ધપાલ, કવિજ્ઞા અને દાતારોમાં મુખ્ય એવો ભંડારી કપડી,
'પરમાર' યેશી, કુર્ચાલસરસ્વતી અને 'પ્રદલાદન' પુરાનવેશક રાણો પ્રદ-
લાદન, રાજેન્દ્રનો દીદિત્ર પ્રતાપમણ, ૯૦ લાખ સુવર્ણનો સ્વામી શેઠ

૫ છાડાક, રાણી ભોપલદેવી, ચાલુક્યપુત્રી લીલૂ, અમ્બડની માતા માહી;
આભડની પુત્રી આંપાલ વગેરે કાટીશ્વર લોક, શ્રીહુમયન્દ્રસૂરિપાદ,
શાંદિવસૂરિ, શ્રીધર્મસૂરિ અને લાખ માનવો દતાં. સ્થાને સ્થાને પ્રભાવના
(કરાતી) હતી. જિને જિને જન અને આમરોનાં દાન યતાં દતાં.

૧૦ પાત્રોની ઇચ્છાની સિદ્ધિ થતી હતી. પ્રથમ 'રૈવત' ગિરિના તળિયે સંકલી-
યાલી પદાધી દિશામાં જન્મને રાજા થોભ્યો. નાંદીનો નિર્ધોય થવા
લાગ્યો. રાત્રે જારતીએ શ્રીહુમયન્દ્રસૂરિને આદેશ કર્યો કે વિદ્યોત સંભવ હોઈ

રાજાએ પર્વત ઉપર ચઢવું નહિ; અહીંજ કામદેવના નાશ કરનારા દેવ
નેભિને નમન કરવું, તેમજ કરાવું. મધે તો 'રૈવત' ગિરિ ઉપર (જઈ)
શ્રીનેભિને ઉદ્દેશીને રનાન, વિલેપન, પુષ્પ, ફળ, વસ્ત્ર, પૂજા, નૈવેદ્ય,

૧૫ નાદમાલા ઇત્યાદિ મદ્ય કરી બાવ પૂર્ણ કર્યો રાજાએ પણ અક્ષવાટક,
વસ્ત્રાપય, રાજમતી વગેરે (નામની) શુભરૂપ સ્થાનોની યાત્રા વડે
તેમજ મહાદાનો વડે ધન અને જીવનના બચતો લાભ જીઠાવ્યો. 'દેવ-
પત્તન'માં સંઘસહિત એને અન્દ્રપ્રભનો યાત્રા યજ્ઞ ત્યાંથી નીકળીને તે
'શત્રુજય' ગિરિ ગયો. તે એના ઉપર ચઢ્યો. મરુદેવનાં દર્શન અને.

૨૦ પૂજન કરાયાં. ત્યાં આશીર્વાદ એ અપાયો કે મારો ઋગ્વલ બાળક છે;
(વાસ્તે) એ પુષ્પોનો પણ બાર કેમ સહન કરી શકે ? એથી ધારે
રહીને (એને માથે) પુષ્પનો મુગટ મૂકજો. એના કરને વિષે કાંકણી ન હો.
એને પીડા ન કરો. નામ સૌથી વધારે જળવાન હોવા છતાં સુવર્ણનું
કટિસૂત્ર પાતળું હોય તે યુક્ત છે. આવાં માતાનાં દયાપૂર્ણ વચનો કે

૨૫ જે સુરજનને હાસ્યકારક થઈ પડ્યાં તે તમારું રક્ષણ કરો. આગળ કપડી
હતો. ત્યાં કાયોત્સર્ગ કરાયો. (અહીં) આશીર્વાદ (આ પ્રમાણે). આ
પ્રમાણે ખરેખર રૂઢિ છે કે આ 'વિમલ' ગિરિ ઉપર વૃષભ કપડીને
સેવે ૩ અને વૃષભ પ્રતિ શુભ આશયવાળો આ કપડી તમારી શાંતિક

૩૦ અને પૌષ્ટિક લક્ષ્મીને વિસ્તાર કરો. (ત્યાંથી) આગળ વૃષભ પ્રજન
મંદિર છે. દેવનાં દર્શન અને પૂજા યયાં. આશીર્વાદ: નબ્બ વિવાહની વિધિને
વિશે રતિ અને પ્રીતિથી યુક્ત મદનની પેઠે જે પુત્રને જે પત્નીવાળો
જોઈને (તેની) સાખી માતાએ આશીષ આપી કે મું કપડાદા હાલ

પૃથ્વી ઉપર એ પાંદડાં વડે સિંચું છે ? (જો એમ હોય તો) તું એ શાખાવાળો થા તે નાસિનંદન પ્રતિદિન (તમારા) કલ્યાણાર્થે હો. ચૈત્યપરિપાટીને વિષે કપર્દિએ કહ્યું કે હે શ્રીચૌલુક્ય ! પૂર્વે સમાસ્રુતિ અને પ્રાણીઓના પ્રાણનો વિનાશ કરવાથી પાપનો મિત્ર બનેલો-પાપી થયેલો તમારો પેલો જન્મણો હાથ જિનેન્દ્રી પૂળથી શુદ્ધ થયો છે. આ ૫

કાએ હાથ પછુ તેવો જ પાપી છે. એ હાથ જો મુનિરાજ શ્રીહેમચન્દ્ર- (ના ચરણ) નો સ્પર્શ ન કરે તો કેમ શુદ્ધ થાય ? મેરુ મહાધ્વજ અવારિત અન્નદાન અને યાચકોનો સત્કાર પ્રવર્તવા લાગ્યાં. માલોદ- ધાટનના પ્રસંગે તેવા પ્રકારનો સંઘ તેમજ રાજા બેઠા હતા ત્યાં મહં (૧) વાગ્લટ પ્રથમ ચાર લાખ બોલ્યો. કાષ્ટ ગુપ્ત ધાર્મિકે આક લાખ ૧૦

હલા. એમ ધનિકો પરસ્પર એક એકથી વધતા હતા તેવામાં કાષ્ટે સવા કરોડ હલા. રાજાને પછુ (એથી) અર્ચ્યો થયો અને તે બોલ્યો કે જે ગ્રહણ કરે છે તેને જીડાડો. તે જીડ્યો. જુએ છે તો જાડા અને મક્ષિન વસ્ત્રવાળો વાણિયો હતો. રાજાએ વાગ્લટને કહ્યું કે દ્રમ્મ બરાબર કરીને (એટલા દ્રમ્મ એ આપી શકશે તેની ખાતરી કરીને) ૧૫

આપજો. વાગ્લટ વાણિયા સાથે જીડીને પાંદડા પાસે જઈને દ્રમ્મ બરાબર છે કે નહિ તે પૂછવા લાગ્યો. વાણિયાએ સવા કરોડના મૂલ્યવાળું માણેક બતાવ્યું. મંત્રીએ પૂછ્યું કે આ તારે (ત્યાં) ક્યાંથી ? વાણિયાએ કહ્યું કે મારા પિતા નામે હું સ સોરઠીઆ પોરવાડ ' મહાચક ' ના નિવાસી હતા. હું તેનો પુત્ર જગાડ છું. મારી માતા (તું નામ) ધારૂ છે. ૨૦

મરણસમયે મારા પિતાએ મને કહ્યું હતું કે હે વત્સ ! ચિર કાળ પર્યંત વહાણ દ્વારા કરેલી યાત્રાઓ ફળી છે અને (પુષ્કળ) પૈસા મળ્યો છે; તેથી મેં સવા સવા કોટિની કીમતનાં પાંચ માણેકો ખરીદ્યાં છે. હવે વૃષભ પ્રભુના ચરણો માંડ શરણુ છે. (એમ કહી) તેમણે અનશન અંગીકાર કર્યું અને સર્વ જીવોને ખમાવ્યા. એક માણેક શ્રીચક્રપણને, એક નેમિનાથને અને એક ૨૫

શ્રીચન્દ્રપ્રભુને તું આપજો; (બાકીનાં) બે માણેક તું તારા ધનની અંદર મૂકજો- તારે માટે રાખજો. વળી બાલ ધન પછુ જણુ છે. હાલ હું મારી સાથે લાવેલ મારી માતાને કપર્દિલવનમાં મૂકી આવ્યો છું. પ્રાચીન પુરુષોએ સર્વ તીર્થથી અધિકરૂપે વર્ણવેલી જરાકાન્ત માતાને હું આ માળા પહેરાવીશ. (એ) સાંભળીને મંત્રી, રાજા તેમજ સંઘને હર્ષ થયો. સર્વ ૩૦

શ્રાવકો માતાની સંમુખ ગયા અને માળા પહેરાવાપ્ર. પછી પેલા માણેકને સોનામાં જડી ચક્રપણને માટે કંકાલરણુ બનાવાયું. એનાં

કિરણોથી ચૈત્યગર્ભ વ્યાપ્ત બન્યું. (પછી) સંધ (પાછો) વળ્યો અને ' પતન ' પહોંચ્યો. સંધને ભોજન અને પ્રતિલાભના પ્રવર્ત્યો. અમારો તો નિત્ય જ પ્રવર્તી.

- ૫ એ કુમારપાલ દેવની બેનના લગ્ન ' શાકંભરી 'ના માલીક અને ' ચાદમાન ' વેશી રાજા આનાક સાથે થયા હતા. એક દિવસ તે બંને સોગંદાં વડે રમતાં હતાં. રમતાં રમતાં રાજાએ સોગંદાને ધરમાં મૂકતાં કહ્યું કે મુડિક (મુંડકા)ને માર, ફરીથી મુંડિકને માર, એમ બે ત્રણ વાર (તેણે કહ્યું). ટોપી વગરનું મસ્તક હોવાથી ' મુડિક ' થી ' ગૂર્જર ' સોદા વિવક્ષિત છે અથવા ગૂર્જરેન્દ્રના શુરુ શ્વેતાંબર મુડિક છે એવા ઉપહાસથી પૂર્ણ (તેનું) વચન હતું. (આથી) રાણી ગુસ્સે થઈને બોલી કે હે જંગડક ! જીભ સંભાળીને બોલાતું નથી કે ? તમે શું બોલો છો ? અને દેખતા નથી ? મારા બાઇ રાજરક્ષસને ઝોળખતા નથી ? કુપિત થયેલા રાજાએ તેને લાત મારી. તેણે પણ કહ્યું કે જો હું તારી જીભ કૂપમાર્ગે ખેંચાતું તો તું મને રાજપુત્રી માનજે. એમ કહીને તરત જ સૈન્ય સાથે વિના વિલંબે ' શીપતન ' આવી તેણે ચૈલુક્યને એ પરિભવ અને એ પોતાની પ્રતિષ્ઠા જાણાવી. ચૈલુક્ય બોલ્યો કે હું એમ જ કરીશ; તું કૌતુક (રમુજ) જોજે. ત્યાર પછી રાણી (આ પ્રમાણે) જતી રહી એટલે આનાક ' ગૂર્જર ' રાજાનું તેજ દુર્ધર જાણતો હોઇ ક્ષોભ પામ્યો. ચૈલુક્યે પણ ઘણા આપ્તના પરિવાર સાથે (પોતાના) એક પ્રધાનને ત્યાંની વૃત્તાન્ત જાણવા માટે મોકલ્યો. તે ત્યાં ગયો અને તેણે (એક) ધર રાખ્યું. રાજા પાસેની એક દાસીને ધન વડે રાજ કરીને તેણે તેને પોતાનું ભોગપાત્ર બનાવી પહોર માત્ર રાત્રિ વ્યતીત થતાં તે રોજ તેની પાસે આવે અને એને રજન કરે. એક દિવસ તે (એક) મધ્ય રાત્રિએ આવી. (આથી) મંત્રી ગુસ્સે થયો અને બોલ્યો કે અરે પાપિણી ! પરપુરુષસેવિની ! કેમ તું મોટી આવી છે ? તેણે પણ વિનવપૂર્વક મંત્રીને કહ્યું કે હે નાથ ! ગુસ્સે ન થાઓ. હું મહારણુ રહી હતી. મંત્રીએ કહ્યું કે શું કારણ ? તેણે કહ્યું કે હે પ્રભુ ! હું અન્ન રાગની તાંબૂલ (આપનારી) દાસી છું આજે રાત્રિનો એક પહોર વીત્યા બાદ સર્વ પરિવારને રજ આપવામાં આવી. મને પણ રજ મળી. એમ રજ આપતાં તેણે એક આપ્ત નરને કહ્યું કે વ્યાઘરાજને બોલાવ. હું એ કૌતુકથી થાંભલા પાછળ મંતાઈ રહી કે

વ્યાધરાજ કાણ છે અને તેને શા માટે બોલાવ્યો છે ? ત્યાર બાદ રાજા
 વડે બોલાવાયેલા તે આવ્યો અને રાજાને તેણે વંદન કર્યું એટલે તેણે
 (તેને) કહ્યું કે જો વિજય છે એટલે કહ્યું છું. તું અમારો કુળના ક્રમ મુજબ
 આવેલો સેવક છે. (માટે) જલદી જ અને ' ગૂર્જર ' (દિશ)ના પ્રાસિકનો
 ધાતક બની તેને મારી નાંખ. હું (એ જલ્દ) તને ત્રણ લાખ સુવર્ણ
 આપીશ. ત્યાર બાદ વ્યાધરાજ નામવાળા તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! હું તે
 રાજાને હણીશ જ, હે નાય ! શંકા રાખશો નહિ. પછી તેનું વચન
 સાંભળીને સંતુષ્ટ થયેલ ' શાકંભરી 'ના સ્વામીએ તરતજ ત્રણ લાખ
 સુવર્ણ-બદરક તેને ઘેર મોકલાવી દીધા અને વ્યાધરાજને પૂછ્યું કે
 ક્યારે શા ઉપાયે તું એને હણશે ? વ્યાધરાજે કહ્યું કે હે નાય ! આજે
 રવિવાર છે. આવતે સોમવારે કાષ્ઠક અવસર મેળવીને હું તેને મારી
 નાંખીશ. ઉપાય તો હું બરડાડે કરીશ. રાજા તો ' કર્ણમેરુ '
 પ્રસાદમાં સોમવારે જરૂર આવે છે. દેવને નમીને પાછા ફરતા એવા
 એને, બહારના આંગણમાં શોધ લેવાને બહાને મુક્યકલ(દં?)બક ઉપાડી
 ત્યાં રાખી મૂકેલ કંકભય કર્તિકા વડે હું મારી નાખીશ. જેમણે
 સાહસ આંગીકાર કર્યું છે તેમને કશું કાર્ય મુશ્કેલ નથી. (કદાપિ) જો હું
 માર્યો જાઉં તો મારા માણસો ઉપર કૃપા કરવી; અને જો હું બચ્યો તો
 જયજયકાર છે. આ પ્રમાણે વ્યાધરાજે કહ્યું એટલે આનાકે (એને) બીકું
 આપ્યું (અને) રજા આપી. એ બધું યાંત્રણ પાછળ રહીને સાવધાન-
 પણે મેં સાંભળ્યું. રાજા અંતઃપુરમાં ગયો એટલે હું તમારાં ચરણની
 સેવા માટે આવી; તેથી મારે વિષે કોધથી કલુષિત મન ન કરશો - મારા
 ઉપર નાહક ગુરસે ન થશો. આ પ્રમાણેનું દાસીનું વચન સાંભળીને
 ચૈાલુક્યના (પેલા) નિયોગીએ વિચાર કર્યો કે રાત્રના ધરનું મર્મ
 મળ્યું. હવે કાર્ય કરવા હું પ્રયાસ કરીશ. એમ વિચારી તેણે દાસીને
 કહ્યું કે જા, જા, જાઉં બોલનારી ! શીના વચન ઉપર શો વિશ્વાસ ?
 શાસ્ત્રોમાં જે સાંભળ્યું ન હોય અને લોકમાં જોયું ન હોય તેની
 કામિનીઓ કલ્પનાઓ કરે છે, તે વિષે બોલે છે અને તેનું સ્થાપન (પણ)
 કરે છે. એમ કહીને તેણે તેને વિસર્જન કરી. પોતે તો ચતુર હોય તેણે ચાર
 વામલિકાને ચૈાલુક્ય પાસે મોકલ્યા અને વિરમિતિપૂર્વક કહેવડાવ્યું
 કે સાવધાન રહેજો. (આપ) પૂજ્ય સ્વામી ઉપર રાત્રીએ આમ આમ
 કપટ રચ્યું છે; બરડકથી ચેતતા રહેજો. ચૈાલુક્ય સાવધ રશો. સોમવારે
 રાજા ' કર્ણમેરુ ' ગયો. પૂર્વે કહેલી એટા અનુસાર બરડો પ્રકટ થયો. તે

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

- નજરે પડતાં જ રાજાએ તેને મસ્તો પાસે પકડાવ્યો અને કતિંકા મેળવી લીધી. તેણે વ્યાધરાજને બાંધી લીધો અને કહ્યું કે હે વરાહ ! જગ-
 ૫ ઉકે તને મોડાવ્યો છે. તું (તો) સેવક છે. સેવકને દિત અદિતનો વિચાર હોતો નથી. તું સ્વામીની પ્રત્યક્ષને વશ છે, (માટે) ખીક રાખીશ નહિ; તને હોદી મૂકવામાં આવે છે. જે દુર્દૈર્ઘ્ય બની આ પ્રમાણે દ્રોહ કરે છે તેને જ હું મારી નાંખીશ. એમ કહીને વચ્ચ પહેરાવી તેણે એને વિદાય કર્યો. પોતે તો મહેલે જઈ મુદ્દની સામગ્રીની રચના કરી. વિધિ પ્રમાણે પાર્થિવની રક્ષા કરી તે ચાલી નીકળ્યો. તેણે 'સપાલસ'માં પ્રવેશ કર્યો. તેણે બાટ દ્વારા આનાક રાજાને કહેવડાવ્યું કે હે દેવકા ! ગર્વ
 ૧૦ યોછો કર. કુવાની બજોલ તારું રાજ્ય કરવા લાયક રચાન હો. હે વાચાલ ! તું કડવું કેમ જોસે છે ? બચકર ઝેરના કુટારથી મુક્ત મુખવાળો અને અભિમાની એવો સાથ જીલ લગ્નક લગ્નક કરતો તને ગળી જવાને દોડતો આવે છે. આનાક પણ રાત્રના દૂતનું ઉદામ અને શૌણ્ડીર્યથી પૂર્ણ વચન સાંભળીને ત્રણ લાખ ઘોડા, દસ લાખ પુરુષ (પાવદળ) અને
 ૧૫ પચાસ મદાંધ અંધગજ સાથે આવ્યો. 'સાકંભરી'થી પાંચ કોશ આગળ તે આવ્યો, અને રાજેન્દ્રોએ નક્કી કર્યું કે ત્રણ દિવસમાં મુદ્દ કરતું રાજપુત્રો પરસ્પર અક્ષ રમવા લાગ્યા (તેમજ) મસ્ત, સુમદ, છુરી-કાર, બકરા, બળદ, પાડા અને હાથીઓને લડાવવા લાગ્યા. તેમણે નાળીએર ફોડવા માંડ્યાં. એટલો અવકાશ મળ્યો તેવામાં 'સપાલસ'ના
 ૨૦ રાજાએ રાત્રે દ્રવ્યના બળથી 'નસુલોય', 'કેલ્લુ' વગેરે રાજકીયો જે ચોલુક્યના ભક્તો હતા તેમને ભેદી પોતાના પક્ષના બનાવ્યા. સર્વેએ એક (જ) મંત્રણા કરી કે મુદ્દ માટે તૈયાર થવું, પણ લડતું નહિ; રાજા ચોલુક્યને એકલો મૂકી દેવો. (બલે પછી) એને રાત્ર મારી નાંખે. પૈસા એ ત્રિભુવનને ફેરવી નાંખે છે. રક્ષી માંડીને ઇન્દ્ર પર્યંત
 ૨૫ ત્રિભુવન જેના નાથના પાત્રો છે એવો એકલો લોભ જ રંગાચાચેને વિષે મુખ્યતા ધારણ કરે છે. તેમની આ મંત્રણા હજી સુધી ચોલુક્ય બળતો હતો નહિ. એથી સવારે રાજા કુમારપાસે કલહપંચાનન (નામના) પદ્મસ્ત્રીને માવધ રચામસ પાસે આગળ ધકેલાવ્યો. પાસે બેસેલાઓ તો દુષ્ટ છે એવો (તેમની) એટા ઉપરથી તેણે નિર્ણય કર્યો. રચામસને
 ૩૦ રાજાએ કહ્યું કે શા માટે આ (લોકો) ઉઘરાતીન જેવા દેખાય છે ? રચામસે જણાવ્યું કે હે દેવ ! રાત્રએ કરેલા દ્રવ્યના દાનથી એઓ લભારા તરફ દ્રોહી બન્યા છે. રાજાએ કહ્યું કે તારી શી એટા છે ?-તું શું કરશે ?

શ્યામલ પણ બોલ્યો કે હે દેવ ! એક દેવ, બીજો હું અને ત્રીજો તો (આ) કલહપંચાનન હાથી, આ ત્રણ કદાપિ ફરવાના નથી. રાજાએ કહ્યું કે સામે દેખાતા દુશ્મન રાજાના મુદ્ગરચક્રમાં હાથીને દાક.

“સાદત્ત જુત્તદ્દ દલ્લ વદ્દદ્દ દૈવદ્દ તળદ્દ કપાલિ ।

ભૂતા ત્રિણુ સૌંસદ્દ નહીં સેદ્દિમ(દગ?) સુંદા ટાલિ ॥” ૫

સારે એક ચારણે કહ્યું કે હે કુમારપાલ ! તું ચિન્તા ન કર; (કેમકે) ચિંતવેલું કશું થતું નથી. જેણે તને રાજ્ય સમર્પ્યું છે તે ચિન્તા કરશે. તેનું એ વચન સાંભળી ચક્રુન યથા માની સામે રહેલા મહાધટ્ટમાં તે પેઠો. હજાર મનુષ્યોનો ભંગ કરતો, હથુતો અને હાથી ઉપર આફડ થયેલો કુમારપાલ આનાકાના હાથી પાસે ગયો. તેણે હાથીને હાથી સાથે અથડાવ્યો. ચૂંદ ચૂંદ સાથે લાગી. દાંતો દાંત સાથે અથડાયા. બંને હાથીઓ બાણે એક શરીરવાળા હોય તેમ યથું લોખંડી બાણો વડે યુદ્ધ પ્રવાર્યું. બંને રાજાના હાથીઓ અતિશય પરાક્રમી અને મોટા ઉત્સાહવાળા હતા. તેમ છતાં કલહપંચાનન ત્રીસ પાડતો ફરી ફરીને પાછો હકતો હતો. તે વેળા ચૌલુક્યે શ્યામલને કહ્યું કે આ કેમ પાછો હકે છે ? શ્યામલે કહ્યું કે હે નાથ ! શ્રીજયસિંહદેવ મરણ પામ્યા ત્યારે ૩૦ દિવસ પાંદડાથી રાજ્ય ચાલ્યું. ‘માલવા’ના રાજપુત ચાહુડ કુમારે પ્રધાન પાસે રાજ્ય માગ્યું, પરંતુ તે અન્ય વંશનો હોવાથી પ્રધાનોએ (તેને) આપ્યું નહિ. તેથી શરસે યદ્દને ચાહુડ આનાકાનો સેવક બન્યો. તે ભગદત્ત રાજાની પેઠે મહાવતોમાં મુખ્ય છે તેમજ અસાધારણ પરાક્રમવાળો છે. તેના સિંહનાદથી ક્ષોભ પામી કલહપંચાનન પાછો હકે છે. અત્ર શું કરાય (તો કીક) તે હું જાણતો નથી. ચૌલુક્યે તે સાંભળી દિપટ્ટી ફાડીને તેણે બે ફાલક વડે હાથીના બંને કાનો પૂરી દીધા. ત્યાર બાદ ચાહુડનો સિંહનાદ નહિ સંભળાતાં કલહપંચાનન પર્વતની જેમ વધારે સ્થિર યદ્દને બોલો રહ્યો. ૩૬ આયુષો વડે યુદ્ધ થતું હતું. (એથી) બંને સૈન્યો ચમત્કાર પામ્યા. ઉદસીન યદ્દને બિભેલા ચૌલુક્યે ભયથી કપવા લાગ્યા કે અહો કેવળ એકલા એવા કુમાર(પાલ)દેવનું મુદ્ધલક્ષ્મીને વિશે અમાધારણુ લપટપણું છે. બે સેનાઓનું યુદ્ધ થયું નહિ. તે બે જ લડયા. એવામાં વીજળીએ ઉછળિલા કરણને દબને (?) ચૌલુક્ય આનાકાના ગજપતિના રકથ ઉપર ચઢી બેઠો. તેણે રાજા ઉપર હાથ નાંખ્યા. કસણોને છરી વડે છેદી આનાકાને હાંચા સદિત પૃથ્વી ઉપર પાડી, ચોજકનું બધન ફેંકી દધ, હૃદય ઉપર પગ દધ (મૂડી) છરી હાથમાં લધ તે

- બોલ્યો કે હે વાયાળ ! હે મૂખ ! હે અધર્મી ! હે પિશાચ ! મારી બેન આગળ મુંડિકને માર એમ તું બોલેલો તે તને યાદ છે કે ? મારી બેનની પ્રતિજ્ઞા હું (આજે) પૂર્ણ કરું છું. દુષ્ટ વચનરૂપ કાલવધી દ્વિપતિ એવી તારી જીભને હું કાપી નાંખું છું. એ પ્રમાણે, યમની જેમ દુષ્ટદેવ એવો ચૌલુક્ય બોલતો હતો ત્યારે 'સપાલ્લક્ષીય' કંઇ ન બોલ્યો; માત્ર ચપળ ડોળાવાળાં નેત્રો વડે તે (દમર દગર) બેઠ રહ્યો. (એથી) લોકોત્તર કરુણાને પરિણામ જેને વિગે ઉત્પન્ન થયો છે એવો ચૌલુક્ય બોલ્યો કે હે હરામખોર ! તું મારો બનેલી છે, વાસ્તે તને જવા દઈ છું એમ નહિ, પરંતુ તું કૃપાપાત્ર છે એથી તને જવા દઈ છું. પહેલાં તારા દેશમાં ટોપીબંધના અગ્ર ભાગમાં એ જીભો હતી. કસાને 'જીભ' નામ અપાતું. અરદુથી જીભ ખેંચી કાલવાની પ્રતિજ્ઞાની સિદ્ધિનું સૂચન યાચ તે માટે હવેથી તારે જીભ પાછળ બાંધવી. એ સાંભળી આનાકે તે વાત કબૂલ કરી, કેમકે પરાક્રમીઓ સાથે વિરોધ શો ? લાકડાના પાંજરામાં ઘાલી તેણે તેને ત્રણ રાત સુધી પોતાના લશ્કરમાં રાખ્યો. તેણે વિજયનાં વાદિનો વગડાવ્યો; પછી 'શાકંભરી' ના માલિકનું વિધાન કર્યું. તિલુઅણુપાસદેવનો નંદન ખરેખર ઉત્ખાત, પ્રતિખાત અને રોપિત મતાચાર્ય હતો. ગંભીરતાને લીધે પોતાના સૈનિકોને તેણે કંપકો ન આપ્યો. જેમની જીવવાની આશા છૂટી ગઈ હતી તેવા તેઓ તેની સેવા કરવા લાગ્યા. તેણે સાત વાર 'મેડતક' બાંધ્યું. (વળી) તેણે 'પલ્લોકાટ' સ્થાનમાં આહું વાળ્યું. તે ઉપરથી ચારણે કહ્યું કે-
- ૨૦ "કુમારપાલ રણદ્વિઃ ધલિત કુકરિ સદૃષ વહરણુ ।
દ્વિઃ પલ્લી મટ્ટિ લીસલક્ષ્મડ સગદર કિયડ ॥"
- તે ત્યાં લાંબા વખત સુધી રહ્યો. શ્રીલેખચન્દ્રસરિ સાથે જ હતા. તેણે તેમને પૂછ્યું કે હે ભગવન ! 'માલવા'ના રાજાઓ 'ગૂર્જર' (દેશમાં) આવી પોતાની કીર્તિ માટે પ્રાસાદો પાડી નાંખે છે તે મને અકૃત્ય (જણાય) છે. તો મારે કયા ઉપાયે નામના કરવી ? શ્રીલેખ-સરિપાદે કહ્યું કે હે રાજેન્દ્ર ! તથા પીલવાનાં પત્થરનાં ઘંટોને તું બાંગ; તેથી મુણ્ય અને કીર્તિનો લાભ થશે. તેણે તે ધાણીઓ ભાંગી નાંખી. તેના બાગેલા (અવશેષો) આજે પણ (તે) સ્થાનમાં દેખાય છે. ત્યાર બાદ પારકાનાં રાજ્યનું મર્દન કરનારો ચૌલુક્ય પાછો વળ્યો. તે 'પતન' આવ્યો. તેણે (પોતાની) બેનને પતિના કુળમાં મોકલવા ઉતાવળ કરી; પરંતુ અભિમાનને લઈને તે ત્યાં ગઈ નહિ, કિન્તુ તેણે તપ કર્યું. રાજાએ 'સ્તર્જન' પુરતી યાત્રા કરી અને તે નગર પહોંચ્યું.

દેવને આપ્યું (તેમ કરી) તે પાછો 'પતન' આવ્યો. 'સપાદલક્ષ'ના સ્વામી પાસેથી જેમણે હાથ તરીકે દ્રવ્ય લીધું હતું તે કુસેવકોનો નિગ્રહ કરી નિશ્ચિન્ત બનેલા શ્રીકૃષ્ણપાલ શ્રીહિમસુરિપાદની ઉપાસના તેમજ સામાયિક, પૌષ્ઠ વગેરે કરવા હાથે.

એક દહાડો રાજાએ (સુરિને) પૂછ્યું કે હું ભગવન્' શું એ જાણી શકાય તેમ છે કે ૧. પૂર્વ ભવમા કાણ હતો? ગુરુએ કહ્યું કે હું રાજા. આ કાળ તો અતિશય વિનાનો છે, કેમકે શ્રીવીરના મોક્ષગમન પછી ૬૪ વર્ષે છેલ્લા કેવલી જન્મસ્વામી મોક્ષે ગયા તેમની સાથે મન પર્વ વદાન, (૨) પરમ અવધિ (ગાન) (૩) પુલાકલખિંધ, (૪) આહારક શરીર, (૫) ક્ષપકશ્રેણિ (૬) ઉપશમશ્રેણિ, (૭) જિનકલ્પ (૮) પરિહાર-વિશુદ્ધિ, (૯) સુદમસપરાય અને (૧૦) યથાખ્યાત (એ છેલ્લા ત્રણ પ્રકારના) આરિત્રો, (૧૧) કેવલગાન અને (૧૨) મોક્ષગમન એ બાર સ્થાનોનો 'ભરત'ક્ષેત્રમા વિચ્છેદ થયો. ૧૭૦ વર્ષે જતા સ્થૂલભદ્ર સ્વર્ગે સંચર્યા એટલે (છેલ્લા) ચાર પૂર્વો, 'સમચતુરસ' મર્યાના 'વજ્રકલ્પભનારાય' મહાનન અને 'મહાપ્રાણ' ખ્યાનો વિચ્છેદ થયો. આર્યવજ્રસ્વામીને વિષે ૧૫ દશમ પૂર્વ અને પહેલા ચાર સ્થાનો નાશ પામ્યા ત્યાર બાદ ધીરે ધીરે સર્વ પૂર્વોનો નાશ થયો. અત્યારે થોડું શ્રુત અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેમ છતાં દેવતાના આદિશથી કષ્ટક જાણી શકાય (તેમ) છે. રાજાએ વિનંતિ કરી કે ગમે તે પ્રકારે મને પૂર્વ ભવ જણાવો. ગુરુએ (તે વાત) સ્વીકારી ત્યાર બાદ તેઓ પોતાના આપ્ત તપોધનો સાથે સિદ્ધપુર 'મા' 'સરસ્વતી'ને તીરે જઈ એકાત્મમા ખ્યાન ધરવા બેઠા તેમણે બે મુનિઓને દિશાની રક્ષા માટે મુક્યા ત્રણ દિવસને અંતે વિદ્યાદેવીઓ આવી તેમણે પ્રભુ આગળ કહ્યું કે આપના સત્ત્વથી અમે સતુષ્ટ થયા છીએ, કષ્ટક માગો. સુરિએ કહ્યું કે કુમારપાલનો પૂર્વ ભવ કહો. તેમણે કહ્યું કે 'મેઘપાટ'ને સીમાડે પર્વતોની શ્રેણિને વિશે 'પરમાર' પલ્લીનો માલિક જ્યતાકે રાજ્ય કરતો હતો. તે અન્યાયી હતો. એક દિવસ ધન અને સુવર્ણથી સમૃદ્ધ એવી પોઠને તેણે મહણ કરી એ પોઠનો સ્વમી (વણ્જરો) નાહો જ્યતાકે સર્વ લુટી લીધું. વણ્જરાએ 'માલવ' દેશ જઈ રાજા સાથે મળી સેના લઈ તે પત્નીને ઘેરો લાવ્યો. કીટમારિ કરવામા આવી જ્યતાકે નાહો તેની પત્ની હાથ આવી વણ્જરાએ તેનું પેટ ચીરીને (તેના) ગર્ભરૂપ પુત્રને પત્થર ઉપર અક્ષાગી મારી નાખ્યો. પદ્મી, ગામ વગેરે બાગીને ફરી તે 'માલવ' દેશ ગયો. (તેને જોઈને) ખુશી થયેલા

રાજાએ પૂછ્યું કે તે કેવી કેવી રીતે લગાઇ કરી ? વણજરાએ કહ્યું કે હે નાથ ! મેં તેના શહેરને (આજ લગાડી) બાળી મૂક્યું. જ્યતાક નાસી ગયો, તેની પત્ની હાથ આવી. મેં તેને ગર્ભ સહિત મારી નાંખી. રાજાએ કહ્યું કે તે સાફ ન કર્યું. તે બે હત્યા લીધી. જેનું મુખ ન જોવું જોઈએ એવો તું મને (હવે) છોડી જા. (એમ કહીને) તેણે તેને કાઢી મૂક્યો. લોકમાં તેની નિંદા ઉછળી (થઇ). તપોવનમાં જઈને તેણે તપસ્વિ-દીક્ષા લીધી. ખૂબ તપ કરીને મરી તે વણજરા જયસિંહદેવ થયો. જ્યતાક તો (પોતાના) સ્થાનનો નાશ થયેલો જોઈ દર્શાતર ગયો. વનમાં તે જતો હતો તેવામાં તેને 'વં(ખે)ડેર' જમના સ્વામી શ્રીયશોભદ્રસૂરિ મળ્યા. સૂરિએ કહ્યું કે જે તારું હતું તે બધું ગયું. (તો હવે) તું શા માટે અન્યાય કરે છે ? જ્યતાકે કહ્યું કે ભૂખ્યો માણસ શું પાપ કરતો નથી ? તેથી હું સર્વ અકૃત્ય કરું છું. સૂરિએ કહ્યું કે હમણા તને શબ્દોદિ બોજનાદિ કરાવીશ; અનીતિ ન આવર. (તેમણે) તેને કાષ્ઠક પાસેથી બોજન અને વસ્ત્ર અપાવ્યાં. તેમણે સાર્થમાં તેના કુકમને અનુસરનારા ધણાને જીવન પર્વત ચોરીનો નિયમ લેવડાવ્યો. (પછી) તે 'તિલંગ'માં 'ઉર્મલ'પુરને વિગે ઝોડર વણજરાને ધેગ બોજનાદિ વૃત્તિથી નોકર થઇને રહ્યો. વિહાર કરતાં યશોભદ્રસૂરિ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેઓ જ્યતાકને ઝોડામાં મળ્યા. શ્રાવણાએ ઉપાશ્રય આપ્યો. જ્યતાકે ત્યાં જઈ હૃદયની શુદ્ધિપૂર્વક ચોરીનો નિયમ લીધો. તેણે બીજા ધણાને નિયમો લેવડાવ્યા. (પછી) ગોડેથી તે ઝોડરને ઘેર ગયો. ઝોડરે પૂછ્યું કે તને કયાં પાર લાગી ? તારા વિના કામો બગડે છે. તેણે કહ્યું કે મારા ગુરુ આવ્યા છે. તેમનાં ચરણ-કમળના વંદનનો મેં આનંદ અનુભવ્યો (અને) નિયમો લીધા. જેને વિગે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઇ ■ એવા ઝોડરે કહ્યું કે હું પણ (એ) ગુરુને વંદન કરીશ. જ્યતાકે કહ્યું કે પુણ્યથી (આ) પુણ્ય (મળે) છે. ઝોડર ત્યાં ગયો (અને) ગુરુને વંદન કરીને બેઠો. તેણે દેશના સાંભળી; (એથી) તેને તત્ત્વનું જ્ઞાન થયું. તેણે શ્રાવકપણું મહત્ત્વ કર્યું. પછી ગુરુદક્ષિણા લેા એમ ઝોડરે કહ્યું ત્યારે સૂરિએ કહ્યું કે હું મમત્વ અને પરિમદથી રહિત દોષ ધનાદિ લેતો નથી. તેમ છતાં મેં તારો અત્યંત આગ્રહ જ દોષ તો મહાવીરનું મંદિર કરાવવા ૩૫ દક્ષિણા દો. તેણે પ્રામાદ કરાવ્યો.

૩૦ ઝોડરને જ્યતાક સાથે લાઇ 'જેવો' સંનંદ દત્તો.

એક દિવસ પર્યુષણમાં પરિવાર સાથે જ્યતાકને તાઇને ઝોડર દેવમંદિર તરફ આવ્યો. પૂલો લઇને ઝોડરે દેવની પૂજા કરી.

તેણે જયતાકને કહ્યું કે આ મારાં ફૂલો લઈ તું પૂજા કર. જયતાકે (હિતર આપતાં) કહ્યું કે (એ) ફૂલો આપનાં છે. એના વડે પૂજા કરવાથી મને શું ફળ ? એ વેઠ માત્ર છે. મારી પાસે પણ કેવળ પાંચ કાડીઓ છે. નેનાં પુષ્પો (લઈ તે) વડે જિનેશ્વરની હું પૂજા કરીશ. તેણે તે પ્રકારે પૂજા કરી. આથી જયતાકે અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. ત્યાર બાદ ઓઠર અને જયતાક ચુરને વંદન કરવા ગયા. જયતાકે ઉપવાસ કર્યો. બીજે દિવસે તેણે મુનિને (દાન) આપી પારણું કર્યું. એ પ્રમાણે પુણ્ય પ્રાપ્ત કરી મરીને તે શ્રીમૂલરાજના વંશમાં તિલુઅમ્બપાલદેવને ધેર શ્રીકુમારપાલ થયો. એમ કહીને દેવીઓ વિરમી ત્યારે પ્રભુએ પૂછ્યું કે એની શી ખાતરી ? (એટલે) ફરીથી દેવીઓએ કહ્યું કે રાજાને તમે કહેજો કે નવલક્ષ્મિલિંગશૃંગારનગર 'ઉરંગલ' માં માણસોને મોકલો. હજી (ત્યાં) ઓઠરના વંશના લોકો છે. તેમની દાસી (નામે) સ્થિરદેવી જૂના વૃત્તાંતો જાણે છે; તે કહેશે. એમ સાંભળીને તેમણે દેવીઓને વિસર્જન કરી. જતાં જતાં દેવીઓએ ત્યાં ઓઠરના ઘરમાંથી નિધાનો મળવાનું કહ્યું. (આ પ્રમાણે વૃત્તાંત) જાણીને પ્રભુ 'પતન' માં રાજા પાસે ગયા. ત્યાં રાજાએ પૂછ્યું એટલે હતું તેવું રાજા આગળ તેમણે કહ્યું. માણસ મોકલી બધું તેણે જાણ્યું. જિનધર્મને વિષે (તેની) સ્થિરતા થઈ. સિદ્ધસેન સાથે પણ વેરનું કારણ સમજાયું. પૂર્વ જવમાં ગર્ભને નાશ કરેલો હોવાથી સિદ્ધરાજાને પુત્ર ન થયો (એ વાત પણ સમજાઈ). આ પ્રમાણે કુમાર-પાલનો પૂર્વ ભવ છે.

૫

૧૦

૧૫

૨૦

॥ इति श्रीहेमचन्द्रस्वरिमवचः ॥ १० ॥

શ્રીહર્ષકવિનો પ્રબન્ધ

પૂર્વ દિશામાં 'વારાણસી' નગરમાં ગોવિન્દચન્દ્ર નામે રાજા હતો. તે ૭૫૦ અંતઃપુરીના યૌવનના રસના સુવાસવાળો હતો. તેને જયન્તચન્દ્ર

૫ (નામે) પુત્ર હતો. તેને રાજ્ય સોંપી પિતાએ યોગ, મહાશુ કરી પરસોઠા, સાધ્યો, જયન્તચન્દ્રે ૭૦૦ યોજન જેટલી, પૃથ્વી જીતી લીધી. તેને મેઘચન્દ્ર (નામે) પુત્ર હતો. કે જે સિંહનાડ વડે સિંહોને ભગાડવા સમર્થ હતો; તો પછી મદાધ, ગન્ધમળોની, ધટાની તો વાત (જ) શી ? તે રાજા આજે ત્યારે (તેનું) લશ્કર 'ગંગા' અને 'યમુના'ના, જળ, વિના તૃપ્ત થતું નહિ. (આમ) એ, નદીરૂપ, લાકડીના મહાશુને લીધે તે સોઠમાં

૧૦ 'પંચુલ' રાજા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો. એની ગામતી (નામની) દાસી ૬૦ હજાર ઘોડાઓને વિશે પાખરનું નિવેશન કરીને અભિષેક કરતી પરસૈન્યને ત્રાસ આપતી. રાજાને શ્રમ જ, શો ? તે રાજાને ધણા વિદ્વાનો હતા. તેમાં એક હીર નામનો વ્યાઘાશુ હતો. તેનો પુત્ર શ્રીહર્ષ

૧૫ છુદ્ધિશાળીમાં ચક્રવર્તી હતો. તે હજી બાલ્યાવસ્થામાં હતો. સભામાં એક રાજકીય પંડિત વાદીએ રાજાની સમક્ષ (વાદમાં) હીરને જીતી તેનું મોઢું બધ કઢું. (આથી) તે લજ્જાપૂર્ણ થઈ ગયો તરવારની ધાર જેવું તીક્ષ્ણ, વેર તેણે રાખ્યું. મરણસમયે તેણે શ્રીહર્ષને કહ્યું કે હે વત્સ ! અમુક પંડિતે મારું આહનન કરી, રાજાના કેમતાં

૨૦ મને જીત્યો છે, તે મને દુઃખ(રૂપ) છે. જો તું સુપુત્ર હોય તો તું તેને રાજસભામાં જીતજે. શ્રીહર્ષે કહ્યું વાદ, હીરે સ્વર્ગે ગયો. શ્રીહર્ષે તો કુટુંબનો બાર આપત દાવાદોને સોંપી, વિદેશ જઈ, આચાર્યો પાસે તર્ક, અસંકાર, ગીત, ગણિત, ચૂડામણિ, મન, વ્યાકરણ ઇત્યાદિ સર્વ શુદ્ધરાયમાણુ વિદ્યાઓ સત્વર મહાશુ કરી. 'ગંગા'ને તીરે સુશુરુએ

૨૫ આપેલા 'ચિન્તામણિ' મંત્રની તેણે અગ્રમઘપણે એક વર્ષ સાધના કરી. (આથી) ત્રિપુરા પ્રત્યક્ષ થઈ. તેને અગ્રોધ આદેશ ઇત્યાદિ વરદાનોની પ્રાપ્તિ થઈ. ત્યારથી તે રાજગોળીઓમાં ભગવા લાગ્યો. તે અલૌકિક હલ્દેઓથી ચિખરિત જલ્પ કરતો કે જોને કેમ સમજી શકવું નહિ તેથી લોકોને અગોચર એવી અતિવિદ્યાથી પણ તે ખિન્ન થયો (આથી)

૩૦ ફરીથી ભારતીને પ્રત્યક્ષ કરી તેણે તેને કહ્યું કે હે માતા ! અતિ-પ્રતિભા પણ મને દોષરૂપ થઈ. મારું વચન સમજાય એવો મને બનાવ.

ત્યારે દેવીએ કહ્યું કે તું મધ્વરાત્રિએ પાણીથી માથું પલાળી દહીં ખાજે.
 (અને) પછી સૂઈ જજે. કદ્દમા અંશના અધતારને લીધે જડતાનો લેશ
 તને પ્રાપ્ત થશે. તેણે તેમ કહ્યું. સમગ્રય તેવી વાણીવાળો તે થયો.
 ખેડનાદિ સેકડો અન્યો તેણે રચ્યા. કૃતકૃત્ય જની તે 'કાસી' આવ્યો.
 નગરતટે રહી તેણે 'જયન્તચન્દ્રને જણાવ્યું કે હું લેણીને આવ્યો છું. ૫
 રાજા પણ શલાનુરાગી હાથ હીરમે જીતનારા ખંડિતની સાથે તેમજ
 ચારે વર્ણો સહિત પુરીપરિસરમાં આવ્યો (અને) તેણે શ્રીહર્યને નમસ્કાર
 કર્યો. તેણે પણ લોકને યચાચેગ્ય કર્યા. રાજાની તો તેણે એવી રતુતિ
 કરી કે હે યુવતિઓ ! આ રાજા જ્યોતિન્દ્રનો પુત્ર છે એથી તેમજ
 એના શરીરની કાતિથી તમે એમાં તરફ કામજુદિ રાખશો નહિ;
 (કેમકે) કામદેવ (તો) દુનિયાઓને જીતતી વેળા સીને અસી બનાવે
 છે અને આ તો અસીને સી બનાવે છે.^૩

૧૦

વિસ્તારપૂર્વક ઊંચે સ્વરે એણે (આ શ્લોકની) બ્યાખ્યા (પણ)
 કરી. સમાને તેમજ રાજાને (એથી) ક્ષતોષ થયો. પિતાના વેરી વાદીને
 જોઈને તો તેણે કટાક્ષપૂર્વક કહ્યું કે મુકામળ વરતુવાળા સાહિત્યમાં કે
 જલ ન્યાયના મહણથી ગાઠવાળા (કઠિણ) એવા તર્કમાં હું પ્રવેશ કર
 ત્યારે ભારતી સમાન લીલા આવરે છે. કેમકે આદરવાળા પયારી
 હો કે હર્લના અંકુરોથી પથરાયેલી ભૂમિ હો પણ મતિ મનગમતો હોય
 તો સીઓને રતિ સરખી (જ) થાય છે. આ સાંભળીને પેલો વાદી
 મોઢ્યો કે હે દેવ ! હે વાદીન્દ્ર ! તારા સમાન કોઈ ભારતીસિદ્ધ નથી,
 તો પછી અધિકની (તો) વાત (જ) શી ? (પોતાની) કુશલતાના
 પરાક્રમથી ઉદ્ધત એવા હળરો હિંસક (પ્રાણીઓ) વનમાં હોય છે.
 તેમાંના એક સિંહની જ લોકોત્તર તેજની અમે તારીફ કરીએ છીએ
 કે જેના અભિમાન પૂર્વકના હુકારથી વસાહના સમૂહોએ ક્રોડા, મદો-
 ન્મત હાયાઓએ મદ, નાહણીએ ક્રોધાહળ અને જાડાઓએ હર્ષ ત્વજ
 દીધો. આ સાંભળીને શ્રીહર્ય ક્રોધ રહિત હોય તેવો થયો રાજાએ
 કહ્યું કે અત્ર શ્રીહર્યને વિષે આમ જ કહેવું ઉચિત છે. પ્રતિવાદી-

૧૫

૨૦

૨૫

૧ આનો બીજો અર્થ કૃષ્ણનો પુત્ર પ્રહસ્ત અર્થાત્ 'કામદેવ' છે.

૨-૩ સીને અસી બનાવે છે એટલે પુરુષ બનાવે છે એ વિરોધ છે
 તેમજ અસીને સી કરે છે એ પણ વિરોધ છે. આનો પરિહાર એ છે કે
 કામદેવ સીને અસી બનાવે છે, અને આ રાજા સહધારી જનોને
 પણ સી નેવા કસી હુકાની દે છે.

૩૦

પણથી શો અર્થ ? શ્રીહીરના વેરી ! તે જરાજર અવસરને ઝાગખો
એવો અર્થ છે. પૃથ્વીચન્દ્રે (અર્થાત્ રાજાએ) બંનેને પરસ્પર ગાઢ આલિંગન
કરાવ્યું. વિસ્તારથી મહેલે, લાવી માંગલિકો કરાવી તેણે શ્રીહીરને ઘેર
મોકલ્યો. 'લાખ સોનેયા આપવામાં આવી. નિશિન્ત થયેલા રાજાએ એક

૫ દિવસ દર્શનરે કરીશરને કહ્યું કે હે વાદીન્દ્ર ! કેાઈ પ્રજન્મરતન રચ. તે
ઉપરથી તેણે નૈપથ (નામનું) મદાકાવ્ય રચ્યું. દિવ્ય રસવાળા અને
અત્યંત ગૂઢ બ્યંબના ભારથી ઉત્તમ, એવું એ કાવ્ય એણે રાજાને
બતાવ્યું. રાજાએ કહ્યું કે એ ધણું સુંદર છે; પરંતુ તું 'કાશ્મીર' જ.
(અને) ત્યાંના પડિતોને બતાવજે તેમજ ભારતીના હાથમાં (એ) તું

૧૦ મૂકજે. ભારતી ત્યાં (ચારદ) પીઠ ઉપર સાક્ષાત્ ખીરાજે છે. અસત્ય
પ્રબન્ધ હાથમાં મૂકાતાં કચરાના ઢગલાની જેમ તેને તે દૂર ફેંકી દે છે;
અને જો સત્ય હોય તો માથું ધૂણાવી સાફ એમ તે કબૂલ કરે છે.
ઉપરથી પુખ્તો પડે છે. રાજાએ આપેલા દ્રવ્યથી વિપુલ સામગ્રી તૈયાર
કરી શ્રીહીર 'કાશ્મીર' ગયો અને તેણે સરસ્વતીના હાથમાં (એ) પુસ્તક
૧૫ મૂક્યું. સરસ્વતીએ તે દૂર ફેંકી દીધું. શ્રીહીરે કહ્યું કે તું ધરડી થઈ
છે એટલે (તારી) અક્ષલ ગઈ છે કે શું ? જ્યાં મારા કહેલા (રમેલા)
પ્રબન્ધને પણ છતર પ્રબન્ધ જેવો તું ગણે છે ? ભારતીએ કહ્યું કે હે
પારકાના ભર્મને બોલનાર ! અમારમાં સર્ગમાં ૧૪ મા—

દેવો પચિત્રિતચતુર્ભુજામમાગા

૨૦ વાગાલપત્ પુનરિમાં ગરિમાંભિરામમ્ ।

યતસ્ય નિષ્કૃપકૃપાણસનાયપાણેઃ

પાણિમદ્વાદનુમુદ્દાણ ગર્ણં ગુણામમ્ ॥ ”

—કાવ્યમાં જે તે કહ્યું છે, તે તને ચાલ નથી ! (આમાં) આમ
મને વિષ્ણુની પત્ની તરીકે બતાવી, લોકોમાં માફ જે કન્યાપણું રૂઢ
૨૫ થયેલું હતું, તેનો તે ભ્રૂપ કર્યો છે; તેથી એ પુસ્તક ફેંકી દીધું. માથક,
છેતરનાર, રોગ, મરણ અને ભર્મ, કહેનાર એ પાંચ યોગીઓને પણ
ચોકનાં કારણરૂપ છે. આ પ્રમાણે સરસ્વતીની વાણી સાંભળીને શ્રીહીરે
કહ્યું કે કેાઈક કારણસર એક અવતારમાં તે નારાયણને પતિ કર્યો. (તેથી)
પુરાણોમાં પણ તું વિષ્ણુની પત્ની કહેવાઈ છે. તો (મેં) સત્ય (કહ્યું)
૩૦ તેમાં તું શાને ગુરુએ થાય છે ? ગુરુએ થવાથી શું, કલંકથી છટાવ છે ?
એ સાંભળીને ચેતાની મેજે તેણે પુસ્તક હાથમાં ધર્યું (લીધું) અને સભા

સમક્ષ અથની પ્રશસા કરી, શ્રીહર્યે ત્યાના પડિતોને કહ્યું કે અહિંયાના માધવદેવ નામના રાજાને (આ) અથ બતાવો અને શ્રીજયન્તચન્દ્ર ઉપર આ અથ શુદ્ધ છે એમ લખી આપો. આમ સાલળવા છતાં તેમજ ભારતીને એ અભિમત છે એમ જાણવા છતાં તેમણે લેખ ન લખી આપ્યો કે રાજાને (એ અથ) બતાવો પણ નહિ (આથી) શ્રીહર્યે ધણા મહિના (ત્યા) રહ્યો ભાણું ખવાઈ ગયું (એથી) તેણે બળદ વગેરે વેચ્યા (અને) પરિવાર પણ ઓછો કર્યો.

૫

એક દહાડો એ નદીના પાસેના પ્રદેશમાં દૂધાના કાઠાની તલ્લ નજ દીકના દેવકુળમાં શુભ રીતે સ્ત્રનો જાપ કરતો હતો ત્યાં કોઈક મૃદુ-સ્થની બે લિલ્લક દાસીઓ આવી પહેલાં હું જળ બસ અને તું પછી બરે એમ ધડામાં જળ ભરવા મળધમાં તે બંને વાદે વળગી તે બે વચ્ચે સામસામી બોલાચાલી થઈ ઘાત અને પ્રતિઘાતથી માથા ફૂટ્યા (એથી) તે બંને રાજકુળે ગાઈ રાજાએ સાક્ષીની ગવેષણા કરી તેણે તેમને પૂછ્યું આ કજ્જામાં કોઈ સાક્ષી છે કે નહિ ? તેમણે કહ્યું કે ત્યાં જાપ જ વામાં તરપર એવો એક આછાણ છે રાજાના માણસો ત્યાં ગયા શ્રીહર્યે લાવવામાં આવ્યો અને તેને એ બેની નીતિ અનીતિ વિષે આગળ શ્રીહર્યે મેરૂત બાપામાં (ઉત્તરરૂપે) કહ્યું કે હે દેવ ! હું પરદેહ છું આ બે પ્રાકૃતમાં બોલનારીઓ શું બોલી તે હું સમજી શક નથી, ફક્ત તે સંદોહ હું જાણ છું રાજાએ કહ્યું કે તમે કહો (અ-ઉપરથી) તે જ કમપૂર્વક તેમના સંકેતો ભાષિત અને પ્રતિભાષિતો તેણે કહી આપ્યા રાજાને (આ સાલળીને) અચ્ચો થયો કે અહો પ્રતિભા ! અહો અવધારણ (શક્તિ) ! બે દાસીઓના વાદનો નિર્ણય કરી, યથા મંભવ (તેમનો) નિગ્રહ અને અનુગ્રહ કરી (તેમને) મોઢલી આપીને રાજાએ શ્રીહર્યને પૂછ્યું કે આ પ્રમાણેનો શુદ્ધિશાળીઓને વિષે શિરો મણિ એવા તમે કોણ છો ? શ્રીહર્યે પાતાની સર્વ કથા કહી કે હે રાજા ! પડિતોએ કહેલી કુર્જનતાને લીધે તમારા શરેરમાં હું કુર્જ બોગવી રહ્યો છું યથાર્થ પરપરાના જાણકાર રાજાએ પડિતોને બોલાવીને કહ્યું કે હે મૂર્ખો ! તમને ધિક્કાર છે આવા રત્નને વિષે પણ તમે રતેહ રાખતા નથી ? સળગાવેલા અગ્નિમાં ઝટ સરીર હોમાય તે સાઈ, કિન્તુ યજ્ઞસંપન્નને વિષે જરા પણ મત્સર રાખવો તે સારો નહિ તે નિર્ણય દયા સાગી છે કે જેનો કોઈ મત્સરી જ ન થાય, કેમકે

૧૦

:

:

૩૦

પ્રાય 'સુમનને પણ સુશુચોગની વિમુખતા રહે છે. વાસ્તે તમે હુમ્મ્યા છે. ભગો! પ્રત્યેક જણ પોતપોતાને ઘેર (ખોલાવી) આ મહાત્માનો સત્કાર કરે. ત્યારે શ્રીહર્ષે કહ્યું કે જેમ સુવાનોના અંત કરણને કાંઈ અત્યંત રમણીય રમણી હરી લે છે તેમ તે કુમારોના અંત કરણને (પણ) હરે છે. મારો ઉક્તિ જે અમૃતરૂપ હોય સુશુદ્ધિશાળીના ચિત્તને મદમત કરે તો 'અરસિક પ્રરુપને આરાધવાના રસને લઈને (૧) એને છુ નામ અપાય ? આ (ઉપરથી) પડિતો ચરમાઇ ગયા. બધાએ એને (પોતપોતાને) ઘેર લઈ જઈ સત્કાર કરી, (એનો) અનુનય કર્યો રાત્રીએ સત્કાર્યના બહુકારો સાથે શ્રીહર્ષને 'કાસી' મોકલ્યો. તે (જાહેર) જયન્તચન્દ્રને મળ્યો. બધું કહેવાયુ (આથી) તે ખુશી થયો. લોકમાં નૈપથ્યનો પ્રસાર થયો.

એવામાં જયન્તચન્દ્રનો પદ્માકર નામનો પ્રધાન શ્રી'અશુદ્ધિક-પત્તન' ગયો ત્યાં સરોવરને કઠિ ધોખી વડે ધોવાયેલી સાડી ઉપર, કેતકી ઉપર બેસે તેમ ભમરાના સમૂહને બેઠેલું જોઈ વિસ્મય પામી તેણે ધોખીને ખૂણુ કે જે સુવતિની આ સાડી છે તે (જી) મને બતાવ. એ પ્રધાનના ચિત્તે તે પશ્ચિની હોવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. ધોખી સાંજે નીકળી તેને તેને ઘેર લઈ ગયો અને તે (સાડી) આપી તેની સ્વામિની અને શાલાપતિની પત્ની નામે સૂહૃવદેવી કે જે વિષવા યૌવનવતી અને સુદર રૂપવાળી હતી તેને બતાવી. શ્રીકુમારપાસ રાત્રી પાસે તેનો ઉપરોક્ત કરાવી તેને ઘેરથી લઈ સોમનાથની યાત્રા કરી તે 'કાસી' ગયો તે પશ્ચિનીને તેણે જયન્તચન્દ્રની ભોગિની બનાવી સૂહૃવદેવી એવી (તેની) ખ્યાતિ થઈ તે અભિમાની વિદુષો હોઈ તે પોતાને લોકમાં 'કલાભારતી' એમ બોળાવતી શ્રીહર્ષે 'નરભારતી' કહેવાતો હતો તે એ મત્સરવાળી (જી) સહન ન કરી શકી.

એક દહાડો તેણે સત્કારપૂર્વકે શ્રીહર્ષને બોલાવ્યો અને ખૂણુ કે તમે કાણ છે ? શ્રીહર્ષે કહ્યું કે હું કલાસર્વજ્ઞ છું રાણીએ કહ્યું કે તે મને પગરખા પહેરાવો એનો શો આશય ? જે આ બાહ્ય હોવાર્ય એમ કહે કે હું જણવો નથી તો અગ્ર હરે. શ્રીહર્ષે (એ વાત) કહ્યું.

૧ સુમન એટલે પ્રખ અને શુભ એટલે દોરો, પ્રખને દોરામાં પેરાવા મમત નથી તેમ સુમન એટલે ઉત્તમ મનવાળા સંજ્ઞાવ તેમને શુભચોગ એટલે શુભ સાથે સંબંધ કરવા ઉપર વિમુખતા હોય છે—અરુચિ દોષ છે.

કરી. (અને પછી) તો ઘેર ગયો. તે તે પ્રકારે પરિકર્મિત એવી ઝાઝી
 છાસો વડે જોડા બનાવી સાંજના ચપ્પા નેત્રવાળા બની દૂર ઉભા રહી
 તેણે સ્વામિનીને બોલાવી, અને મોઝી પહેરાવે તેમ પગરખાં પહેરાવ્યાં.
 અબ્બુક્ષણ કરતો; હું તો મોઝી હું, એમ બોલતાં અને રાજાને પણ
 તેણે કરેલી કુચેષ્ટા જણાવતાં ખિન્ન બની 'મંગા' ને તીરે તેણે સંન્યાસનું ૫
 મંદણ કર્યું. પેલી સામ્રાજ્યની માલિક સહુવંદેવીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો.
 તે પણ ચૌવના પામ્યો. તે ધીર હતો, પરતુ. બનીતિવાળો હતો. એ
 રાજાને વિધાધર નામનો મંત્રી હતો. ચિન્તામણિવિનાયકની
 કૃપાથી સર્વ ધાતુઓને સુવર્ણરૂપ કરવામાં પ્રખ્યાત પ્રભાવવાળા રપર્શ-
 પાપાણુ (મણિ)નો લાભ થવાથી તેણે ૮૮૦૦ બ્રાહ્મણોને ભોજનનું દાન ૧૦
 કર્યું. એથી તેની 'સહુ યુધિશ્ઠિર' એવી પ્રખ્યાતિ થઈ. તે કુશના અમ્ર-
 ભાગ જેવી (તીક્ષ્ણ) શુદ્ધિવાળો હતો. રાજાએ તેને પૂછ્યું કે રાજ્ય કયા
 કુમારને હું આપું ? મંત્રીએ કહ્યું કે સુંદર વસવાળા મેઘચન્દ્રને આપો,
 નહિ કે રાખેલીના પુત્રને. રાજા તો તેના વડે કામણ કરાવેલો હોય તેના
 પુત્રનેજ આપવાની ઇચ્છા રાખતો હતો. આ પ્રમાણે રાજા અને પ્રધાન ૧૫
 વચ્ચે વિરોધ ઉભો થયો. કોઈક પ્રકારે મંત્રીએ રાણીનું વચન અગ્રા-
 માણિક કરાવીને રાજા પાસે મેઘચન્દ્ર કુમારને રાજ્ય આપતા કબૂલ કરા-
 વ્યું. (આથી) રાણી ગુસ્સે થઈ. ધનાઢ્ય તેમજ સ્વચ્છંદી હોવાને લીધે
 તેણે પોતાના મુખ્ય પુરુષોને ('તક્ષશિલા') મોકલ્યા. 'કાસી'ના ભંગ કરવાને
 (બોલાવાયેલા) 'તક્ષશિલા'ના માલિક સુરત્રાણુ (સુવતાન)ને પ્રમાણે ૨૦
 પ્રમાણે સવા લાખ સુવર્ણનું દાન આપીને (આગળ) ચલાવાયેલો તે આવ્યો.
 વિધાધરને જાણુસ દ્વારા તે (વાત)ની ખબર પડી અને તેણે તે
 (હકીકત) રાજાને કહી. પેલી (ઓ)ના કામણથી દિદ્મદ બનેલા
 રાજાએ કહ્યું કે આ મારી વક્ષભેશરી આ પ્રમાણે પતિદ્રોહ કરે (જ)
 નહિ. પ્રધાને તો કહ્યું કે હે રાજા ! શાખીન્દ્ર અમુક પ્રમાણે (દૂર) પડ્યો
 છે. (આ સાંભળીને) રાજા વડે હાંડો કઢાયેલો ને ઘેર ગયો. તેણે વિચાર કર્યો
 કે રાજા તો મૂઠ છે, રાણી પરાક્રમી છે, તેના પ્રસાર થયેલો છે તેમજ
 તે અવિવેકી છે; (વાસ્તે) સ્વામીના મરણ કરતાં વહેંચું માફ મરણ થાય
 તો ધન્યતા. સવારે પ્રધાન પોતાને ઘેરથી એકલો ચાલી નીકળ્યો.
 રસ્તે જતાં પિણ્થાક જોઈ તે ખાઈ ગયો. ફરી તે આગળ ગયો. ફટલા
 ચણાનો લોટ જોઈ તેણે તે ખાવા મન કર્યું. તેને કુચેષ્ટા ઉપરથી પોતાની
 તરફ વિધિ વિપરીત છે એવા નિર્ણય કરી રાજા પાસે જઈ તેણે ૩૦

વિનતિ કરી કે હે દેવ ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો 'ગંગા'ના
 જળમાં ડૂબી મરું. રાજાએ કહ્યું કે જો તું મરશે તો અમે સુખેથી
 જીવશું; કર્ણુજીવર મટી જશે. (આથી) મંત્રી કુઝા થયો. હં દિતકારી વચન
 ન સાંભળવાં, અનીતિ તરફ વલણ, પ્રિયનો પણ દેવ તેમજ પોતાના
 ૧૫ ગુરુજન તરફ તિરસ્કાર એ ખરેખર મરણનાં પૂર્વ રૂપો છે-મૃત્યુ પાસે
 આવ્યાનાં લક્ષણો છે. (માટે) રાજાનું મરણ આવી લાગ્યું છે. રાજાની
 રજા લાઇ ધેર જાઇ (પોતાનું) સર્વસ્વ બ્રાહ્મણ વગેરેને આપી દઇને સંસારથી
 વિરક્ત બની 'જાહનવી'ના જળમાં પેસી તેણે કુળગોરને કહ્યું કે તમે
 દાન ગ્રહણ કરો. (તે) બ્રાહ્મણે પણ હાથ લંબાવ્યો. (એટલે) તેણે
 ૧૦ સ્પર્શપાપાણુ આપ્યો. તેણે કહ્યું કે તારા દાનને ધિક્કાર છું કે તું પાથર
 આપે છે. એ(વા વિચાર)થી ગુસ્સે થયેલા તેણે (તે) પાણીમાં ફેંટી
 દીધો. તે પાથર ગંગા દેવીએ ગ્રહણ કર્યો. મંત્રી જળમાં ડૂબી મર્યો.
 રાજા અનાથ થયો. સુરત્રાણુ આપ્યો નગરમાં ભાડે ભાંડ ફૂટવા લાગ્યા.
 રાજા યુદ્ધ માટે સામ્રાજ્ય ગયો. પોતાના સૈન્યમાં ૮૪૦૦ નિસ્વાનો થતા
 ૧૫ હતા, પરંતુ એક પણ નિસ્વાનનો સ્વન રાજા સાંભળતો ન હતો.
 (આથી) તેણે પાસે ઉભેલાઓને પૂછ્યું. તેમણે કહ્યું કે મ્હેમંત્રના ધનુષ્યના
 અવાજોમાં બીજા અવાજો ડૂબી ગયા છે. રાજા હૃદયમાં હારી ગયો
 પછી એ હણાયો, (નાસી) ગયો કે મરો ગયો તે જાણવામાં નથી.
 ધવનોએ શહેર લીધું.

॥ इति श्रीहर्ष-विद्याधर-जयन्तचम्प्रप्रबन्धः ॥ ११ ॥

(૧૨)

શ્રીહરિહરનો પ્રબન્ધ

શ્રીહર્યના વંશમાં થયેલો હરિહર 'ગૌડ' દેશનો વતની હતો અને તે 'સિદ્ધસારસ્વત' હતો. તે 'ગૂર્જર' ભૂમિ તરફ ચાલ્યો. ૨૦૦ ઘોડાઓ, ૫૦૦ માણસો અને ૫૦ ઊટા. (એટલું લાઇ) મોકલે હાથે ૫ અબદાન દેતો તે 'ધવલકૃષ્ણક' નામના પાસેના ગામમાં આંબેલો. રાણા શ્રીધીરંધવસને, શ્રીવસ્તુપાસને અને શ્રીસોમેશ્વરદેવને જુદા જુદા આશીર્વાદ (કાષ્ઠ) પ્રગલ્ભ બાળકને હાથે તેણે મોકલ્યા. (આથી) વસ્તુપાસને હર્ષ થયો. (એટલે) તેણે જીડીને, બાળકને સાથે લઇ શ્રીધીરંધવસને પડિતનો આશીર્વાદ દેખાડ્યો-કહી સંભળાવ્યો. વળી તેણે તેના ગુણોનું (પથ) વર્ણન કર્યું. રાણાએ કહ્યું કે અત્ર શું ઉચિત છે ? પ્રધાને કહ્યું કે હે દેવ ! સવારે પડિતનો પ્રવેશમહોત્સવ વિસ્તારથી કરાવવો જોઇએ તેમજ પુષ્કળ દાન આપવું જોઇએ. રાણાએ કહ્યું કે બરાબર. ત્યાર બાદ મંત્રિરાજ તેમજ બાળક પાછા ફર્યા. બાળકે ત્રીજો આશીર્વાદ પડિત સોમેશ્વરને દેખાડ્યો. તેની કવિતા જોઇ તેની મત્સરતાનું ઉદ્દીપન થયું. તેણે નિઃશ્વાસપૂર્વક નીચું જોયું અને તે બાળક સાથે બોલ્યો પણ નહિ. જીડીને બાળક હરિહર પાસે આવ્યો. તેણે રાણાનું અને પ્રધાનનું સૌમનસ્ય તેમજ સોમેશ્વરનું દૌર્ભનસ્ય કહી બતાવ્યું. (આથી) હરિહર સોમેશ્વરદેવ ઉપર ગુસ્સે થયો. સવાર પડી. રાણા મન્ત્રી તેમજ ચારે વર્ણ સાથે સર્વ ઋદ્ધિપૂર્વક સામે ગયો. હરિહરનો મેળાપ થયો. ત્યાં ૨૦ વીરંધવસને હિંદુશીને (તેણે કહ્યું કે) હે વીર ! મને એમ લાગે છે કે તમારો પ્રતાપરૂપ ઉત્ર અગ્નિ (પ્રકટ) થનાર (છે એમ) જાણીને શંભુ 'સ્વર્ગમાં' ને મસ્તક ધારણ કરવા છતાં 'માનસ' (સરોવર) સમીપ બેસા છે, લક્ષ્મીના પતિ (વિષ્ણુ) ચરણ આગળ બેઠેલો એને વહન કરતાં છતાં સમુદ્રમાં સંતાપ્યા છે અને કમંડળમાં રહેતો એવી એને ૨૫ ધારણ કરતા સતા બ્રહ્મા કાલવમાં ખૂંચ્યા છે.

જેણે સરભસ રણાંગણે ચઢેલા 'ચૌલુક્ય' ગુહામણિનું દર્શન કર્યું છે તેણે ક્ષત્રિયોનો ક્ષય કરવા માટે સામા બાણો ફેંકતા સાક્ષાત્ ભાર્ગવનું દર્શન કર્યું છે, તેણે નિશાચરના અધિપતિ (રાવણ)નો વધ કરવામાં તત્પર બનેલા રઘુઆમણી (રામ)નું દર્શન કર્યું છે અને તેણે જયદ્રથના વધ માટે પ્રવૃત્ત બનેલા મુલદ્રાના સ્વામી (અર્જુન)નું દર્શન કર્યું છે.

- પંડિતે (પેલા) બાળકને પૂછ્યું કે આ સભામાં સોમૈયર છે કે નહિ ? બાળકે કહ્યું કે તેઓ કોધને લીધે આવ્યા નથી. એ ભરૂં પડિત (ચૂપ) રહ્યો. (આમમાં) પ્રવેશ થયો. રાજાએ અમતકાર ઉપજો તેવાં ધન, કુખ્ય, વસ્ત્ર, પરિજન, ઘોડા વગેરે આપ્યાં. ત્યાર પછી એ (પંડિત) ૫ પ્રધાનને ઘેર ગયો. (ત્યાં) ગોરી સભા (મળી) હતી. મંત્રી બીડી સામે (લેવા) આવ્યો અને બોલ્યો કે જો હરિહરના મનોહર વચનનો આસ્વાદ કરાયો છે તો (પછી) મધ નકામું છે, મદિરા બ્યર્થ છે, અને એ અમૃત પણ નિરર્થક છે-એ જ્યાં નીરસ છે. પંડિતે કહ્યું કે હે દેવ ! હે લઘુ ભોજરાજ ! હે 'વિચારચતુર્મુખ' ! હે સરસ્વતીકંઠાભરણ ! સાબળો, ૧૦ અમે પંડિત છીએ. 'અમારો માતા ભારતી છે અને તે ત્રિભુવન-ચારિણી છે. એક દલાડો ભારતીની સાથે અમે મહેન્દ્રની સભામાં ગયા. એ (સભા)નું નામ 'સુધર્મા'. ત્યાં શીમાનું ઇન્દ્ર, નણુ કૌશલ સુરંગનાઓ, ૮૪૦૦૦ સામાજિકો તેમજ બાર સૂર્યો, આઠ વસુઓ, ૧૩ વિશ્વેદેવો, ૩૬ ધૃમિતો, ૧૦ આભાસ્વરો, ૨૩૬ માહારાજિકો, ૧૧ ૧૫ રુદ્રો, ૪૬ વાયુઓ, ૧૪ વૈકુઠો, ૧૦ સુસર્માઓ, ૧૨ સાધ્યો ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ દેવતાગણ છે. આ પ્રમાણેની સમૃદ્ધિનું સ્વરૂપ જોઈ અમને વિસ્મય થયો અહો તપશ્ચર્યાના ફળનો શો ભોગ ? એમ અમે ચિંતવતા હતા તેવામાં ત્યાં કોઈ જૂઝ પાડતો આવ્યો કે હે દેવ ! હે સ્વર્ગપતિ ! ખરેખર કંઈ છે. આપનો 'નન્દન' વનનો પાલક ક્યાં છે ? (કમકે) આજે અનિર્વાચ્ય ખેદ ધાય છે કે કોઈક અરેરે આ વનમાંથી કલ્પવૃક્ષ હરી લીધું છે. (ત્યારે ઇન્દ્રે કહ્યું કે) હે. એમ ન બોલ. માનવો ઉપર કૃપા કરવાના (ધરાદા)થી મેં જ અને પ્રીતિથી આદેશ કરેલ એ (વૃક્ષ) વસ્તુપાલકરૂપે પૃથ્વીતલને તિલકિત કરી રહ્યું છે. આ પ્રમાણેનો વાર્તાલાપ સાંભળી આશ્ચર્ય પામી હું ભારતી સહિત પાંચમા કલ્પદ્રુમરૂપ તમને જોવાને ૨૫ આવ્યો છું. આ પ્રમાણે વિસ્તૃત કાંબ્યની બાળખ્યા કરી પંડિત થોડો. (આને) હું શું આપું એમ પ્રધાન વિચારતો હતો તેવામાં ડોડીયા' વંશનો રાજા ભીમદેવ ઉત્તમ તેમજ વાહન'ઉપરથી ઉતારાયેલા ચોવીસ ઘોડાઓ અને એક દિવ્ય પદ્મ 'બેટણા' તરીકે લાવ્યો. એ જણુ જ તેણે પંડિતને આપી દીધું. આથી રાજા થયેલા તેણે તમે પાંચમા કલ્પવૃક્ષ છો એમ ૩૦ કહ્યું અને તે પોતાને ઉતારે ગયો.

કેટલાક દિવસ ગયા પછી સભા મળી ત્યારે ત્યાં સોમૈયર સામે ખેડો હતો. તે સમયે રાજાએ પંડિત હરિહરને કહ્યું કે હે પંડિત ! આ

નગરમાં અને 'વીરનારાયણ' નામનો મહેલ કરાવ્યો છે. તેની પ્રશસ્તિનાં ૧૦૮ કાવ્યો સોમેશ્વરદેવ પાસે કરાવ્યાં છે તે તમે સાંભળો, જેથી શુદ્ધપણને વિષે જ્ઞાનીઓનો (?) નિશ્ચય થાય, કેમકે મહાલક્ષ્મીની દષ્ટિ સમક્ષ નાણાની પરીક્ષા થાય. હરિહરે કહ્યું કે તે (કાવ્યો) કહો. સોમેશ્વરે તે કહ્યાં. તે સાંભળીને હરિહરે કહ્યું કે હે દેવ ! (કાવ્યો) સારાં છે તેમજ એ અમારાં પરિચિત છે, કેમકે 'માલવ' (દેશમાં) ની 'ઉન્નત્યતી'માં ગયેલા એવા અને 'સરસ્વતીકંઠાલરણ્ય' (નામના) પ્રાસાદના ગર્ભગૃહ (ગભારા)માં પટ્ટિકા ઉપર શ્રીલોચનદેવના વર્ણનરૂપ આ કાવ્યો ભેળ્યાં છે. જો (આપને) વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો એ પરિપાટીપૂર્વક (હું કહું) તે આપ સાંભળો. એમ કહીને ક્રમપૂર્વક અરજસિત (રીતે) એ (એ કાવ્યો) બોલી ગયો. રાણાને (આથી) ખેદ થયો, (પરંતુ) હુઝ્યાઓ રાજી થયા, શ્રીચરતુપાલ પ્રમુખ સન્નજનોને દુઃખ થયું. સભા જિગ્મ્ય બરખારત થઈ. હજારો હોય, મરાયો હોય, રતંભિત થયો હોય, જડ થઈ ગયો હોય એવો સોમેશ્વર થઈ ગયો. તે પોતાને ઘેર ગયો. ઘરમાં પણ શરમના માર્યાં એણે કાઢીને મો ન બતાવ્યું. તો રાજસભાદિમાં જવાની વાત (જ) શી ?

ત્યાર પછી સોમેશ્વર શ્રીચરતુપાલને ઘેર જઈ બોલ્યો કે હે પ્રધાન ! એ કાવ્યો મારાં જ છે, અન્યથા નથી. તમે મારી, શક્તિ બાળો છો. હરિહરે તો મારી આ પ્રમાણે વગોવણી કરી. હું (હવે) શું કરું ? મંત્રીએ કહ્યું કે તમે એને જ શરણે જાઓ; કેમકે પોતાનાથી અધિક (પરાક્રમી) વડે જીતાયેલો (માણસ) પરદેશ જાય છે અથવા તેને શરણે થવું એવો કુશળ (જનો)નો ન્યાય છે. પડિતે કહ્યું કે તો મને ત્યાં (એની પાસે) લઈ જાઓ. મંત્રીએ તેમ કર્યું. પડિત સોમેશ્વરને બહાર બેસાડી મંત્રી પોતે હરિહર પાસે ગયો અને કહ્યું કે પડિત સોમેશ્વરદેવ તારી પાસે આવ્યો છે અને વિનંતિ કરવા ધમ્મ છે. હરિહર હસ્યો અને તેણે તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. જિભા થઈ આલિંગન દા, મોટું આસન આપી (મત્તાદિ પ્રકારે) તેણે તેનો સત્કાર કર્યો. સોમેશ્વરે કહ્યું કે હે પડિત ! પારકાના કાવ્ય ચોરવાના કલંકરૂપ કાલવમાંથી તું અને બહાર કાઢ; કેમકે મહાભુદ્ધિવાળીઓ પોતાને ઘેર આવેલા શત્રુનું પણ ગૌરવ કરે છે. પોતાના ઘરમાં આવેલા માસ્ત્રને બૃદસ્પતિએ કવિની ઉચ્ચ (પદવી) આપી. પ્રસન્ન થયેલા હરિહરે કહ્યું કે તમે ચિન્તા ન કરો. ફરીથી તમને હું (પહેલાના જેવા) ગૌરવવાળા

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

ખનાવીશ. (આ ' સાંભળી) પ્રધાન તેમજ સોમેશ્વર પોતપોતાને સ્થાને ગયા. પ્રભાતે રાણાની સભા બસતાં સોમેશ્વરને બોલાવાયો અને (એવી) પ્રસ્તાવના યોજાઈ કે પરમેશ્વરી ભારતી જ્યાં પામે છે કે જેના પ્રસાદથી મારી આવી ચક્રિત છે. શ્રીવસ્તુપાલે કહ્યું કે કેવી ? હરિહરે

- ૫ કહ્યું કે હે દેવ ! મેં ' કાવેરી ' નદીને તીરે ' સારસ્વત ' મંત્ર સાધ્યો હતો. હોમ વેળાએ સરસ્વતી દેવી પ્રત્યક્ષ થઈ; (અને) તેણે વર(દાન) વાચવા કહ્યું. મેં કહ્યું કે હે જગત્પત્ની અદિતીય જનની ! જો તું તુષ્ટ થઈ હોય તો એક વાર કહેલાં ૧૦૮ ઋચ્યા, ૫૮૫૬, કાવ્ય, વસ્તુક, ધત કે દંડકાના અવધારણુ માટે હું સમર્થ બનું. દેવીએ કહ્યું કે તેમ યાઓ.
- ૧૦ ત્યારથી જો ૧૦૮ બોલે તે હું કહી આપું છું. જેમકે સોમેશ્વરદેવે રચેલાં ૧૦૮ કાવ્યો. રાણાએ કહ્યું કે પ્રતીતિ કરાવો. ૧૦૮ ભણિતો કહેવડાવ્યાં કે જે તે તે ઇંદ્રમાં હરિહરે પાછાં કહી બતાવ્યાં. હુધા, તૃપા, આતપ વગેરેની ચિન્તાથી લોક નિરપેક્ષ બન્યા. રાણકેશ્વરે કહ્યું કે હે પંડિત ! તો (તે દિવસે) સોમેશ્વરને શા માટે દૂષિત કર્યો ? હરિહરે
- ૧૫ કહ્યું કે હે દેવ ! હે રાણેન્દ્ર ! (એ) પંડિતે મારી અવજા કરી હતી નેનું એ ક્ષણ મેં (એને) આપ્યું; કેમકે પ્રિય કે અપ્રિય ગમે તે અન્ય તરફથી મળ્યું હોય તેનો જેઓ સવિશેષ બદલો આપના નથી તેમના કરતાં ક્ષણદુષ્ જમીન સારી છે. રાણાએ કહ્યું કે તો એમ હોય. પરંતુ સરસ્વતીપુત્રોને પરસ્પર રોદ્ધ હોવો બ્યાજબી છે એમ કહી તેણે એક બીજાને ગળે વળગાડ્યા. સોમેશ્વર કલંક રહિત બન્યો. રાજ ઇષ્ટ ગોષ્ઠી થવા લાગી. હરિહર નૈપથ (ચરિત્રગત) કાવ્યો સમવાનુસાર બોલતો. (આથી) વસ્તુપાલ ખુશ થતો (અને કહેતો કે) અહો, પૂર્વે નહિ સાંભળેલાં એવાં આ કાવ્યો છે.

- એક દિવસ પંડિત હરિહરને તેણે પૂછ્યું કે આ કયો ગ્રંથ છે ?
- ૨૫ પંડિતે કહ્યું કે નૈપથ મહાકાવ્ય. (વસ્તુપાલે પૂછ્યું કે) કવિ કોણ ? (પંડિતે કહ્યું કે) શ્રીહર્ય. શ્રીવસ્તુપાલે કહ્યું કે તો તેની આર્દ્ય (પ્રતિ) મને જતાવો. પંડિતે કહ્યું કે અન્યત્ર આ ગ્રંથ નથી; (વાસ્તે) ચાર પ્રહર (જ) માટે એની (હસ્તલિખિત) પુસ્તિકા હું (તમને) આપીશ. (એમ કહી) તેણે પુસ્તિકા આપી. રાત્રે લેખકાને રોકીને (મંત્રીએ) તરત જ નવીન પુસ્તક લખાવી લીધું. તેને હર્ષ ૨૦મ્ (૧) વડે વીંટાળવામાં આવ્યું. વાસ (? કપડા) ના નાસ વડે ધૂસર કરી—તૂના જેવું બનાવી મૃદી ઇંદ્રાણુ સવારે તેણે પંડિતને (તેની) પુસ્તિકા (પાછી) આપી. આ તમાઈ નૈપથ લો (એમ

કર્તુ). પડિતે પુસ્તિકા લીધી (એટલે) પ્રધાને કહ્યું કે અમારા ભડાગમા પણ આ શાસ્ત્ર છે એમ અમને યાદ આવે છે. (વાસ્તે) ભડાર જીઓ વિલમપૂર્વક નવીન પ્રતિ ખેંચાઇ અને જોઇ તો “ નિષીય યસ્ય સ્થિતિરક્ષિણ વચા ” ઇત્યાદિ(થી ચર થતું) નૈપદ નીકળ્યું (એ) જોતાં (જ) પડિત હુરિહરે કહ્યું કે હે પ્રધાન! આ તમારી જ માયા છે, કેમકે આવા કાર્યોમા અન્યની મતિ આવે નહિ તમે પ્રતિપક્ષીઓને યોગ્ય રીતે દબા છે, જૈન, વૈષ્ણવ અને શવ શામનો સ્થાપ્યા છે, સ્વામીના વસનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, આ પ્રમાણે તમારી જીવિતો પ્રકાશ છે (ત્યાં માફી શુ રહે છે ?)

૫

એવામા વીરધવલે મોકલેની સેના વડે ચપાપેવા મહાગાદના માનિકે સવા કરોડ સુવર્ણ જેટલો દડ મોકલાવ્યો. શ્રીવસ્તુપાસે તો તે સુવર્ણ ચારે દિશાના યાનાળુઓને તેમજ યાચકોને વિવેકપૂર્વક આપી દીધા તે જોઇ હુરિહરે પર્ણન કર્યું કે હ, અદિતીવ લક્ષ્મી વડે આનિગન કમણેતા એસા આની, યાચના માટે ઉચો હાથ કરેલા અને પોતાના આકારની ગરમીને જોણે અર્પિત કરી છે એવા શાર્દૂલ (પુરુષોત્તમ) માથે સમાનતા (છે એમ કાંઈ કહે તો તે વાત) હુ સહન કરતો નથી, કેમકે પુરુષોત્તમના કરતાં અધિક ગુણના ઉદ્ધારવાળા એવા એણે તો સુદૃશ સમુદ્રમાથી લક્ષ્મીને ખેંચી લાવી યાચકોમા કડંગ કડંગ વહેંચી આપી છે તે વેળા વીરનવવત્તુ ‘ સપાદકોઽગિશ્વચન૫ ’ એવું મિત્ર ભાટો વગેરેમા પ્રસિદ્ધિને પામ્યું પછી હુગિહર એમથેશ્વરને નમન કરવા ‘ દેવપત્તન ’ ગયો ત્યાં પડિત એમથેશ્વરદેવની દુર્જનતા યા આવતા ખેદ પામી તેણે એ કાવ્ય કહ્યું કે કયા જતુ, કયા આવતુ કયા ખોવતુ, કાની આગળ કહેવું કયા નિષ્કપટપણે કાવ્યો રચવા, કાની મહામા દાખન થતુ ? મમસ્ત વિશ્વ ખનડપ સર્પથી ગ્રસ્ત છે એટલે જીવિશાળી-ઓને કયો ગતિ રહેતી નથી એમ તત્ત્વ જાણીને શિવ । શિવ । હુગિહર મૂઢ જાન્યો છે ગુણો વડે રાજની કૃપાની મણિકાનુ આરોહણ કરીશુ, લક્ષ્મીના અંગે જોઈશુ, કષ્ટક સાદિત્ય ભણીશુ, જોમને (વાંમા) હગરીશુ એ પ્રમાણે ચિત્તે ટટલી એ મોહમયી અનર્થની કથીને કરી નથી ? (૫૪) હવે જેણે નિર્મળ જ્ઞાનને સ્વાધીન કર્યું છે એવું ચિત્ત ‘ સ્વર્ગગંગા ’ની ઇચ્છા રાખે છે એમ કહી અડધું ધન આપી દઇને અને બાકીનું અડધું લઇને ‘ ધવતકૃવક ’મા થઇ રાણા અને મત્રીની ગળ લઇ ‘ કામી ’ પડેલી તેણે સ્વાર્થ સાધ્યો.

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

શ્રીઅમરચન્દ્ર કવિનો પ્રબંધ

- શ્રી'અણુહિલ્લપત્તન'ની પાસે ૮૪ મહારચાનોમાં એક 'વાયટ' નામનું મહારચાન છે. ત્યાં 'પરકાચપ્રવેશ' વિદ્યાથી સંપન્ન એવા
- ૫ શ્રીજીવદેવસુરિના સંતાનમાં શ્રીજિનદત્તસુરિ ગાજતા હતા. તેમના શિષ્ય નામે અમર બુદ્ધિશાળીઓમાં ચૂડામણિ (સમાન) હતા. તેમણે શ્રીજિનદત્તસુરિના ભક્ત અને, કવિરાજ એવા અરિસિંહ પાસેથી 'સિદ્ધસારસ્વત' મંત્ર મદલ્યુ કર્યો. એ ગરુડના મહાભક્ત, વિવેકના ભંડારરૂપ અને કાષ્ઠાગારી પદ્મના અત્યંત વિશાળ ભરનના એકાંત
- ૧૦ ભાગમાં એકવીસ આચાર્યપૂર્વક, નિદ્રાજન્ય, આસનજન્ય, કપાલજન્ય છત્યાદિને વિષે એકચિત્ત બનેલા તેમણે (એ) મંત્રનો જાપ કર્યો, અને વિસ્તારથી હોમ (પણ) કર્યો. એકવીસમે દિવસે મધ્યરાત્રિએ આકાશમાં ઉગેલા ચન્દ્રબિંબમાંથી નીકળીને પોતાના મૂળરૂપે આવી ભારતીએ અમરને પોતાના હાથમાં (રાખેલા) કર્મડળમાંથી જળ પાતું અને
- ૧૫ વર(દાન) આપ્યું કે તું સિદ્ધકવિ થા. તેમજ સમગ્ર રૂપતિઓની પૂજાથી ગૌરવિત બન. એ પ્રમાણે વર આપી ભગવતી ગઇ. અમર કવીશ્વર થયા. તેમણે કાવ્યકલ્પલતા નામે કવિશિક્ષા, છંદોરતનાવલી અને સૂક્તાવલી રચ્યાં. વળી તેમણે કલાકલાપ નામનું શાસ્ત્ર તેમજ આસલભારત પણ રચ્યાં. આસલભારત (સ. ૧૧, શ્લો. ૬)માં પ્રજાતના વર્ણનને વિષે,
- ૨૦ સમગ્ર બ્રહ્માંડનો અદ્વિતીય વિજેતા એવો આ મહન કે. જેણે શંકરને (હાથે) પરાભવ (પામવા)થી ગુસ્સે થઇ જાણે ત્યજ દીધાં છે તે પ્રકટ શક્તિવાળો હોઇ, દહીં વસોવતી વેળાએ અપળ નેત્રવાળીની વેણીના મિપથી, દિવસના પ્રારભમાં તરવાર (ફિરવા)નો નિર્દયપણે શ્રમ કરતો હોય એમ જણાય છે. આ પ્રમાણે અત્ર વેણીનું તરવારરૂપે વર્ણન કરવાથી
- ૨૫ તેને, કવિના, 'અમુદાય, તરૂંથી, 'દાપિઠાકાલિદાસ' અને 'ધંદામાધ'ની પેઠે 'વેણીરૂપાણુ અમર' એવું બિરુદ મળ્યું. વળી કવિત્વની પ્રસિદ્ધિથી 'મહારાષ્ટ્ર' વગેરેના રાજેન્દ્રો તરૂંથી, એની પૂજા આવવા માંડી. તે વેળા 'ગૂર્જર'નો સ્વામી વીસદ્વિદ્ય રાજા 'ધવલકુવક'માં રાજ્ય ચલાવતો હતો. તેણે અમર : કવિના ગુણમામ સાંભળી, (પોતાના) પ્રધાન
- ૩૦ હરકુર વગ્જલને મોકલી સવારે એ. કરીન્દ્રને (પોતાની દબુરમાં) બોલાવ્યા. (તેઓ આવતાં), આરામ વગેરે પ્રતિષ્ઠિત, કરવામાં આવી. મોટી

સભા 'ભરાઈ. (એ પ્રશ્નને) અંમરે કહ્યું કે આના હાથના પરાક્રમના ક્રમના ચમત્કારને જોઈને આ રૂલા કે જેનું ચિત્ર ગુણુગ્રામ વડે અદ્વિતીયપણે રચિત થયેલું છે તે મારે વિષે પ્રેમ નહિ કરે એમ માનીને હે શ્રીમદ્ વીસલદેવ ! તંમારા ચુદને જોઈને દિવ્યાંજનાનો સમૂહ હુમિત થયો તે વેળા હુરિ રૂલાને પોતાની બાંધમાંથી મૂકતા નથી. તમે શરૂ કરેલા પ્રયત્ન સંહારને વિષે મરણ પામેલા શત્રુવીરોના અતિરેકથી કીકા કરતી લોહાની નાની નદીઓની ઐશ્વિઓથી પૃથ્વી કંદ પર્વત પ્રવાહને પામી-અધિરતી નદીઓમાં પૃથ્વી તરબોળ થઈ ગઈ તે વેળા એનું રક્ષણ કરનારા સંપ્રેક્ષકના સ્વામીનો આ રક્તભાંડ હે વળ્લના સ્તંભના જેવા દેહીધ્યમાન હાથવાળા (રાજા) ! રત્નેત્રી કંતિની ઐશ્વિના મિલથી તારા મસ્તક ઉપર શોભે છે. સભા (આ સાંભળી) રાજ થઈ. રાજા (પણ) ખુશ થયો. ત્યાર બાદ રાજાએ કહ્યું કે તમે કવીશ્વર છો એમ સંભળાય છે. અમરે કહ્યું કે જો કેવળ જવેપણા કરતા હો તો તે સાચું જ છે. તે ઉપરથી રાજાએ સોમશ્વરદેવ તરફ નજર કરી એટલે સોમશ્વરે સમસ્યા આપી. જેમકે મારાં માયામાંનાં ૬૦ અને નેત્રોનાં ૮૦ વ્યર્થ ગયાં. અમરે તરત (એ) પૂછ્યું કરી : હે સર્પોના નાય ! તારી આંખે અને માથે આ શી શોભા (થઈ રહી) છે ? એ તો (પાર્વતી સાથે) દૂત રમતાં 'શંભુ ૯૧૦ દાણા છતાં તેનાં ચિહ્નો મારે માથે રાખ્યાં ક્યાં છે અને 'ગૌરી ૧૬૨૦ દાણા છતી તેથી તેણે મારાં તેટલાં નેત્ર આંખ્યાં છે. તેથી એ શોભા થઈ છે, જેથી બાકીનાં મારાં માયામાંનાં ૬૦ અને 'લોચનમાંનાં ૮૦ વ્યર્થ થયાં છે. અત્ર 'શિરોડક્ષણામ્' એથી માથાથી યુક્ત આંખોનો એમ 'મધ્યમપદ લોપી' સમાસ કરવો; કેમકે ૬-૬ (કરવા 'જતાં) તો પ્રાણીના અંગરૂપ હોઈ એકવદ્ભાવ થયો જોઈએ. ત્યાર બાદ 'વામન' રથગવાસી કવિ સોમશ્વરદેવે સમસ્યા આપી કે ધનુષ્યતી કોટિ ઉપર બ્રમર છે, તેના ઉપર પર્વત છે અને તે ઉપર સમુદ્ર છે. અંમરે કહ્યું કે મહાદેવના, ચન્દ્રનાં કિરણોથી ઉષ્મ (વ્યાપ્ત) કપાલે પાર્વતીના લલાટનો આશ્રય થતાં કસ્તૂરીના પુંડ્રી પ્રતિકૃતિ થઈ છે. એની સમીપ જટા છે અને ત્યાં 'ગંગા' છે. આ બધું અહો ધનુષ્યકોટિ ઉપર બ્રમર, તેના ઉપર પર્વત અને તેના ઉપર જન્મધિ (જેતું) છે. ત્યાર પછી 'કૃષ્ણ' નગરના નિવાસી કંમલોદિત્યે સમસ્યા આપી કે મન્ડરના ગળાના છિદ્રમાં હાથીનું ટોળું પેડું. અમરે (એમ સમસ્યા) પૂરી કે તટ ઉપરના જંગલમાંના વિહારથી સ્વચ્છંદી બનેલ જ્યાં યાદસ્ છે ત્યાં મન્ડરના

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

ગળાના હિંદ્રમાં દાથીતું ટાણું પેડું. હે બગલા ! આપો સમુદ્ર સાંભળ્યો છે ?
ન્યાં તિમિઓ બહુ પાતળાં હોય એવા કાષ્ઠક તલમાં તું કણમાં બ.
ત્યાર બાદ 'વીસલ' નગરના નાનાકે સમસ્થા આપી કે યુવતિ રાત્રે
ગીત ગાતી નથી. અમરે કહ્યું કે ધ્વનિની મધુરતા સાંભળીને (ચન્દ્રગત)

૫ દરણુ એકદમ ભૂમિ ઉપર ઉતરી આવતાં એ લાંછન વિનાનો બનેલો
ચન્દ્ર મારા વદનની બરોબરી ન કરે એ માટે રાત્રે યુવતિ ગીત ગાતી
નથી. આ પ્રમાણે ઘણા કવિઓએ આપેલી ૧૦૮ સમસ્થા શ્રીઅમરે
પૂરી. ત્યાર બાદ રાગએ કહ્યું કે ખરેખર શ્રીઅમર કવિચક્રવર્તી છે. તે
દિવસે સાંજ સુધી સભા બેસી રહી રાગને તેમજ સભ્યજનને પણ

૧૦ લાંધણ ચંદ્ર. કાળ પમાર થતો હોવા છતાં રસના આવેશમાં તેના બાણ-
કારને તેનું ખ્યાન રહેતું નથી. ખીજે દિવસે શીઘ્ર કાવ્યરૂપ પ્રમાણેના
ઉપન્યાસો વડે એણે પ્રામાણિકાને જીત્યા. ત્રીજે દિવસે રાગએ પૂછ્યું કે
અત્યારે અમરે શી ચિન્તા છે તે કહો. અમરે કહ્યું કે હે દેવ ! સ્વર્ગમાં
૧૫ જૈરાવણના જમણા કાનમાં લુકિતો (૧) કેમ દૂર ગયાં ? રાગ
સ્વસંવાદથી ખુશ થયો અને તેણે મારું ધૂણાવ્યું. રાજ આવળ કરતા
(કવિએ) જિનધર્મી બનાવેલો રાગ (રાજ) ચેત્યોમાં પૂજ કરતો.

એક દહાડો રાગએ (અમરચન્દ્રને) પૂછ્યું કે આપના કલા-

શુર કોણ છે ? અમરે કહ્યું કે અરિસિંહ કવિગજ. (રાગએ કહ્યું

કે) તો સવારે એમને લાવજો. અમરચન્દ્ર કવિરાજને મવારે રાગ

પાસે લાવ્યા. તે વેળા રાગ તરવાર ફેરવતો (૧) હતો. રાગએ પૂછ્યું

૨૦ કે આ કવિરાજ છે ? કવિરાજે કહ્યું કે હા. રાગએ કહ્યું કે સમયોચિત

કંઠક બોલો. અરિસિંહે કાવ્ય કહ્યું કે તમારી તરવારને ધડતાં વધેલા

દ્રવ્ય વડે ધ્વજાએ કૃતાન્તને ધડ્યો છે અને સર્પને તો હાથના (આગ

તેમ) ઉદ્વર્તનથી ધડ્યો છે. સ્વચ્છ, સ્વચ્છ અને એક બીજાથી અધિક

અર્પણ કરવાનો આપના હાથનો શુણ તરવારમાં સંક્રમિત થયો છે જેથી

૨૫ તેણે પૃથ્વીના અર્થોઓને વિષે સ્વર્ગની પદવી આપી (વળી) તારી

સોળતથી એ બદ્ધમુદ્રિ થયો નથી જેથી યતુરૂપ રાગઓની પીડને વિષે

પ્રોદામ રામનો ઉદ્વેગ યોતાની મેજે અત્યંત મુદિત બની રહે છે

હે વીસલ(દેવ) ! તું શા માટે તરવાર ધારણ કરે છે ? (તાઈ નામ

સાલગતાં જ) યતુઓ મુખમાં જે બળવાળાં ધાસો નાખે છે તેનું

૩૦ લંધન કરવા માટે-તે કાપણ માટે એ અસમર્થ છે. હે દેવ ! તમે 'મલ્લ'

ગિરિ છો. તમારા હાથ યદન વૃક્ષ છે. તે ઉપર કાળજી જેવી આકૃતિવાળો

અને તરવારની બે ધારરૂપ જીભવાળો સર્પ કોડા કરે છે. એ શત્રુરૂપ ઝાડના રક્તધોને વિષે પોતાના અંગને અનર્ગલપણે વીંટી દે (છે) અને પછી છેક આકાશ સુધીના વિસ્તારવાળી અને નિર્ભળ કીર્તિરૂપ દીર્ઘ કાંચળી ઉતારે છે. (આ) અદ્ભુત કવિતા ભેષ્ટને રાજાએ કવિરાજને (પોતાનો) નિત્ય સેવક બનાવ્યો અને (તેને) મોટો ગ્રાસ આપ્યો. ૫

એક દિવસ શ્રીવીસજીદેવે ભોજનાંતે ધાસ હાથમા લઇ અરિ-
સિંહને કહ્યું કે આ ધાસનું તત્કાલ વર્ણન કરો. જે તમે મનોહર પ્રકારે
(એનું) વર્ણન કરશો તો હું ગ્રાસ બમણો કરીશ, નહિ તો બધા ગ્રાસનો ત્યાગ
કરાવીશ. આ કહેતાની વાર જ અપ્રતિહત પ્રતિભાવાળા તેણે કહ્યું કે
સાગર ખારો છે, યજ્ઞો જ્વાળાવાળા છે, મધ્ય વિષમય છે, અને ૧૦
અન્ન સ્વપાળો છે એટલે ત્યા અમૃત છે એમ કહેવું નકામું છે. એ ૪
(અમૃત) તો દાનવોના લપથી ધાસમાં જ લીન થયેલું છે, જે ખાવાથી
માથેને અમૃતનો પ્રસવ થાય છે અને જે પોતાના મુખમા નાખીને
(તમારા) શત્રુઓની જાતિ તમારા ખડ્ગરૂપ યમના મુખમાંથી બચી
જાય છે. રાજા ખનિત થયો. એણે ગ્રાસ બમણો કર્યો કાલાતરે અમરે ૧૫
કાષ્ઠાગારિક પદ્મના કહેવાથી પદ્માનન્દ નામનું શાસ્ત્ર રચ્યું આ પ્રમાણે
દરેજ કવિતારૂપ કલ્પોલનું (ત્યા) સામાન્ય હતું

॥ इति श्रीमरचन्द्रकविप्रबन्ध ॥ १३ ॥

મદનકીર્તિનો પ્રબન્ધ

- ‘ઉન્નયિની’માં વિશાલકીર્તિ (નામે) દિગંબર હતો. તેને મદન-
કીર્તિ (નામનો) શિષ્ય હતો. પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તર એ ત્રણ
૫ દિશામાંના મર્વ/વાદીઓને છતીને ‘મદાપ્રામાણિક ચૂડામણિ’ એવું
ખિરદ ઉપાર્જન કરી તે પોતાના ગુરુથી અલંકૃત ‘ઉન્નયિની’ ગયો.
(અને) તેણે ગુરુને વદન કર્યું. પહેલેથી જ જનપરંપરા પાસે તેની કીર્તિ
તેણે સાંભળી હતી. (એથી) તેણે એ મદનકીર્તિની/બૂરિ બૂરિ પ્રસંસા
કરી. તે ત્રણ આનંદ પામ્યો. કેટલાક દિવસ પછી તેણે ગુરુને કહ્યું કે
૧૦ હે ભગવન્ ! હું દક્ષિણના વાદીઓને છતવાને ઇચ્છું છું. ત્યાં જઈ
રજા આપો. ગુરુએ કહ્યું કે હે વત્સ ! તું દક્ષિણમાં જન્મ્યો નહિ; કેમકે
એ દેશ ભોગોનો ભંડાર છે. ત્યાં ગમેશે ક્યો તત્ત્વજ્ઞાની ત્રણ ખરેખર
બ્રહ્મ થતો નથી ! ગુરુના વચનનું ઉત્સંધન કરી વિદ્યાના/ગર્વથી ઉન્મત્ત
બનેશો તેમજ ભગ, કોદાળી, નિસરણી વગેરે સાથે ધણા શિષ્યોથી
૧૫ પરવરેશો તે ‘મદારાધ્ય’ વગેરેના વાદીઓ(ના મદ)ને ચૂર્ણ કરતો ‘કર્ણાટ’
દેશ પહોંચ્યો. ત્યાં ‘વિજયપુર’માં પોતાની મેળે ત્રણ વિદ્યાના ભણકાર
બનેશા, વિષુધિને વસ્ત્રલ અને સભામાં બેઠેલા એવા કુન્તિભોજ નામના
રાજાને દ્વારપાલ દ્વારા નિવેદન કરાવેલા તેણે ભેયો અને તેણે તેનું વર્ણન કર્યું
હે દેવ ! તારા જીજ્ઞાસના ગર્વની ગરિમાના ઉદ્દગારના પ્રતાપરૂપ અશ્વિની
૨૦ જ્ઞાનાથી તપેલા (?) કીર્તિરૂપ પારાની ઘડીમાં (જહાર) ફૂટી નીકળતા
ખિન્દુઓ શેષ નાગ, કેટલાક તારા, કેટલાક ક્ષીરસમુદ્રો, કેટલાક હિમાલયો,
શંખો, હોપો, કરકો. કપૂર, કુન્દ અને ચન્દ્ર(રૂપે પરિણમ્યા) છે. હે
કુન્તિભોજ ! આપની કીર્તિ સ્વર્ગમાં રત્નન કરો દિગ્દિપાસોની આસપાસ
ફરીને સૂર્યમય જોળાને ધારણ કરતી સાત સમુદ્ર અને પૃથ્વીમંડળને
૨૫ ઝોળાગી તમારે વિષે મારું એક પત્રીવ્રત છે—તમે જ મારા પતિ છો
એવી પ્રસિદ્ધિ માટે (એક બાણ) વિષ્ણુના પગને અને (બીજી બાણ)
શેષ ત્રાયતાં સ્વરૂપને ત્રણ નિરંતર રૂપકો છે (આ કાંઈકો) રાજાને
ચમત્કાર થયો. (એટલે) મહેલની પાસેની જગ્યામાં તેણે દિગંબરને
રાખ્યો. રાજાએ કહ્યું કે અમારા પૂર્વજોના વર્ણનથી શુકત એક ગ્રંથ
૩૦ તમે રચો. તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! હું એક દિવસમાં માંચસે સ્થાકો રચવા
સમર્થ છું; પરંતુ તેટલા લખવા સમર્થ નથી. કોઈ લેખક આપો.

રાજાએ કહ્યું કે આમારી પુત્રી નામે મદનમંજરી પડદામાં રહીને લખશે. દિગંબરે અંથ રચવો શરૂ કર્યો. રાજપુત્રી પાંચસો (સ્તોત્રિકા) લખતી. એમ કેટલાક દિવસો ગયા.

એક દહાડે કાચલના ટહુકાને જીતનાર તેનો સ્વર સાંભળતી થકી રાજપુત્રી વિચારવા લાગી કે આનું રૂપ પણ સુંદર હશે (પરંતુ) ૫
પડદામાં રહીને તે કેમ દેખાય ? ત્યારે (લાવ) હું ઉપાધ્ય કઈ. રસોડામાં મીઠું ખૂબ નાંખું. તે (દિગંબર) પણ આની વિદુષી લેમજ સુંદર સ્વરવાળી રાજપુત્રીને જોવા ઇચ્છતો હતો. મીઠું બહુ હોય તે જોઈએ કે અહો ! લવણિયા ! રાજપુત્રીએ કહ્યું કે અહો નિર્દયતા ! આ પ્રમાણે આલાપ અત્યાલાપ થતાં બંનેએ મર્યાદારૂપ વચનના પડદાને દૂર ૧૦
કર્યો. પરસ્પર દિવ્ય રૂપનું દર્શન થયું. તેવામાં દિગંબરે કહ્યું કે જે નલિનીએ ચન્દ્રના બિંબને જોયું નહિ તેનો જન્મ એમ જાયો. રાજપુત્રીએ પણ કહ્યું કે જે ચન્દ્રે નલિનીને જોવા છતાં વિકસિત કરી નથી તેની ઉત્પત્તિ નિષ્ફળ છે. ત્યાર પછી મદનની અન્ય ગુણગતિઓ જાણે તેજની પ્રીતિનો ઉદ્ભવ ન કરતી હોય તેવાં વચનથી મદન નિરંકુશ બનતાં તે ૧૫
એનું હૌમારવ્રત ખંડિત થયું. (પછી) વિકથા ચાલવા માંડી. (આથી) અંથ થોડો તૈયાર થતો. સાંજે રાજા શસ્ત્ર(રૂપ એ અંથ) જોતો (અને પૂછતો કે) આજે થોડું તૈયાર થયું તેનું શું કારણ છે ? દિગંબરે તેમાં તથુ ચાર વિષમ પદો નાંખતો. પછી તે રાજા આગળ કહેતો કે હે દેવ ! મારી એ પ્રતિજ્ઞા છે કે હું (મારા સ્ત્રોત્રિક) નહિ સમજનાર ૨૦
લેખક પાસે લખાવતો નથી. તારી પુત્રીને આ સ્થાન કબ્જે સમજાયું. આ પ્રમાણે કાલમાં વિવેચન થવાથી અંથ જોઈએ તૈયાર થાય છે. રાજાએ વિચાર કર્યો કે આ શકનો જ ઉત્તર છે. એકદા ગુપ્ત ચર્ચા કરે (અને જોડ) કે આ જે શું કરે છે ? રાત વીતી એટલે એક દિવસ રાજા ગુપ્ત રૂપે એકલો તે જ અંથ નિર્માણ કરતાં હતાં તે પ્રદેશની ભોંતને ૨૫
આંતરે (જમ) ઉભો. તે જ વેળા દિગંબરે રાજપુત્રીને પ્રણયકલ્પના અનુનયરૂપ (વચન) કહ્યું કે હે રસજ્ઞ ! તું ગુસ્સે થઈ એથી મેં ખાવાનું છોડી દીધું છે, કામિનીઓની કથા ત્યજી દીધી છે, અને સ્વર્ગધ, ધૂપ વગેરે સુવાસોનું દૂરથી જ નિરાકરણ કર્યું છે.

૧ લવણનો લાવ. મીઠું ખૂબ પડ્યું છે. આનો અર્થ 'લાવણ' છે.

૨ હે સુંદર જવાબાળી (કામિની) !

- હે રાગવીણા (રમણી) ! મને પંજે પડેલો જોષ તું ગુસ્સો તજ,
(હે 'કૃપા' કર; (કેમકે) હે પ્રિયા ! તારો વિરહ થતાં ખરેખર બધી
દિશા મને અંધ થઇ ગઇ છે. આ કાવ્ય સાંભળીને બનેલી દુઃશીલતાનો
(નિર્લય કરી તે ધીમે પંજે (ત્યાંથી) નીકળી ગયો. રાજા (પોતાને)
૫ સ્થાને ગયો. ક્રોધાયમાન થયેલા તેણે તત્કાલ દિગંજરને બોલાવ્યો અને
આવતાં (વેત જ) કહ્યું કે હે પંડિત ! સુમ્તુ ! સ્વં કુપિતેત્થપાસ્ત-
મશ્વર્સં છત્યાદિ આ નવીન પદ શું છે ? દિગંજરે વિચાર્યું કે રાજાએ
મારી ગુપ્ત ચર્ચા કરી છે. હું અપરાધી પકડાયો છું. તો પણ જોમ તેમ
(અંધએસતો) ઉત્તર આપું. એમ વિચારીને તેણે રાજાને કહ્યું કે હે
૧૦ દેવ ! બે દિવસ થયા મારી આંખે પીડા થાય છે. તેના ઉપશોક માટે
અનુનયરૂપ આ પદ હું બોલ્યો હતો. એ પ્રમાણે પ્રસ્તાવના કરી ક્ષોભ
પામ્યા વિનાના તેણે તે જ પ્રકારે તરત જ એ (પદ)ની આખ્યા કરી.
એ પ્રમાણે રાજા ખુશી થયો, કિન્તુ અકૃત્યના દર્શનથી તે ગુસ્સો
થયો. (આથી) ભૂક્ષમપૂર્વક તેણે નોકરોને કહ્યું કે આ કુકર્મ કરના-
૧૫ રને બાધા અને (તેને) મારી નાંખો. તેમણે તેને બાંધ્યો તે સાંભળીને
રાજાપુત્રી હાથમાં શસ્ત્રિકાવાળી એવી (પોતાની) ડર સખીઓ સાથે
આવી. રાજાની કૃષ્ટિ સમક્ષ આવીને તેણે પોતે કહ્યું કે આ મારા મનમાં
રુચિ થયેલાને મૂકો. જો તમે નહિ છોડી મૂકો તો કહ્યું હતું. યશઃ
એક દિગંજરની અને કહ્યું યુવતિઓની. તે ઉપસ્થા રાજાને મંત્રીઓએ
૨૦ વિનંત્યો કે હે દેવ ! તમે જ આને આની પાસે રાખી. યુવકોનું સ્ત્રીની
પાસે રહેવું એ મદનચક્ષુનો દોહદ (પૂર્ણ બરાબર) છે. કાને દોષ દેવો !
ચિત્રમાં આલેખાયેલી દોષ તો યશુ મુગાક્ષીઓ મનને હરે છે. તો પછી
મદન વડે વિકસિત વિક્રમ વડે અમિત નેત્રવાળીઓ શું ન કરે ? (તથી)
પ્રસન્ન થઇ દિગંજરને છોડી મૂકો. અને વળી આ (પુત્રી પણ) એની જ
૨૫ (પત્ની) હો. એ સાંભળીને તેને છોડી મૂકીને ને (રાજાપુત્રી)ને તેણે તેની જ
પત્ની કરી. એ રાજાના બાગનો પાત્ર બનાવાયો. સસરાએ દિગિજય
દ્વારા (મેળવેલ) ધનો તેને સોંપ્યાં. એ (દિગંજર) વત છોડીને ભોગી
બન્યો. એ પ્રકારનો વૃત્તાન્ત (એના) ગુરુ વિશાલકીર્તિએ 'ઉલ્લ-
યિની'માં સાંભળ્યો અને વિચાર્યું કે અહો ચૈત્રન, દોહદ અને

- ૩૦ ૧. સમગ્ર પદ આખને પણ લાગુ પડે છે. જેમકે 'રાત્રિજિ' થી 'હે દોહ
રત્રવાળી !' એવો અર્થ આ પદમાં પડે છે. આજ દુનવા આવે ત્યારે જે
રત્રાસ થાય તે રત્રાસવાળો એમ અર્થ જ મળેલો થાય છે.

કુમંગનો મહિમા કેવો છે તેથી આવા પ્રકારનો આ પ્રતી, વિદ્યાન, વાદી, યોગનો જાણકાર હોવા છતાં આવી જાતના ઉગ્ર દુર્ગતિમાં પડવા-રૂપ જૂળવાળા કુમારે ચડ્યો. હા, હા, ધિક્કાર. પરિચ્છેદની પાર, સમસ્ત વચનોના અવિપચરૂપ, વળી આ જન્મમાં જે અતુલવમાર્ગે આવેલો નથી એવો તેમજ વિવેકના વિનાશથી વૃદ્ધિ પામેલા મહામોહરૂપ મહાનવાજો એવો કેાષક વિકાર અંતરને જડ કરે છે અને સંતાપને વિસ્તારે છે. એમ વિચારી ચાર ચતુર શિષ્યોને તે (દિગંમર)ને બોધ (પ્રમાડવા) માટે તેણે મોકલ્યા. તેમણે ત્યાં જઈ એને કહ્યું કે હે પંડિત ! તમે ક્ષણભ-ગુરુ એવા સ્ત્રીમંગલા મુખથી વિરમો. કરુણા, પ્રતા અને મૈત્રીરૂપ વધુજનનો સંગ કરો; કેમકે હારથી પચાકાન્ત એવું ધન સ્તનમંડળ કે મણિથી જડિત અને (મેખલાના) રણકારવાળું નિતંબભિંખ ખરેખર નરકમાં શરણરૂપ થતું નથી.

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

આ પ્રમાણે શુરુએ તને પ્રતિબોધ્યો છે; સમજ, મોહ ન કર (પરંતુ) એણે (તો) નિર્લજ્જતાને લીધે શુરુને ઉદ્દેશીને પછો પત્રમાં લખી (તે પત્ર) તેમના હાથમાં (મૂકી) તેમને વિદાય કર્યાં. તેઓ ત્યાં ગયા શુરુએ પછો વાંચ્યાં. તર્ક નિશ્ચિત નથી. શ્રુતિઓ લિન્ન લિન્ન છે. એવો (એક) શુરુ નથી કે જેનું વચન પ્રમાણરૂપ હોય. ધર્મનું તત્ત્વ તો શુદ્ધમાં રહેલું છે. જે રસ્તે મહાજન જાય એ (જ ખરો) રસ્તો છે. જે પ્રિયા-દર્શનથી સરાગ ચિત્તે પણ નિર્વાણ મળે છે તે જ પ્રિયાદર્શન હો. અન્ય દર્શનો શા કામનાં છે જેના અધરપક્ષર દર્શિત થયા છે એવી, ચકિત થઈ દરતના અગ્ર લાગને હલાવતી, હે શક ! મને મૂકી દે એમ કોપથી પુક્ત વચનો વડે જેની જૂલતા નાચી રહી છે એવી તેમજ (ચાર ચન્દ્રવદનમાંથી નીકળતા) સત્કાર વડે અચિત નેત્રવાળી એવી માનિનીતે જેમણે સરખસ ચુંબન કર્યું છે તેમણે અમૃત મેળવ્યું છે; (ખાકી) મૂઠ સુરોએ સાગરનું (કેવળ) શ્રમ માટે મંથન કર્યું. ઇત્યાદિ જેમ શુરુ મૂળ રહ્યા. મદનકીર્તિ વિવિધ વિલાસો કરવા લાગ્યો.

इति मदनकीर्तिप्रबन्धः ॥ २४ ॥

—૧૬૭૧—

(૧૫)

સાતવાહનનો પ્રબન્ધ

- આ 'ભારત' વર્ષમાં દક્ષિણ ખંડમાં 'મહારાષ્ટ્ર' દેશના 'અવ-
સંસરપ થી' પ્રતિજ્ઞાન' નામે નગર છે. પોતાની સમૃદ્ધિ વડે હન્દપુરનો
૫ પણ પરાગવ કરનારૂં તે (નગર) કાલાંતરે ક્ષુદ્ર ગામ જેવું યદ્ય ગયું. ત્યાં એક
દહાડે બે વિદેશા વિદ્યે પોતાની વિધવા બેન સાથે આવી કાષ
કુભારની શાળામાં રહ્યા. કથુશ્ચિત્ત કરીને અને બેન પાસે કણ્ણા વીણી લાવી-
ને તેણે કરેલા આહારપાક વડે તેઓ હરવેલા સમયે (નિર્વાહ) કરતા હતા.
એક દિવસ તે વિપ્રોની એ બેન પાણી ભરવા માટે 'ગોદાવરી'
૧૦ (નદીએ) ગઇ. તેનું અપ્રતિરૂપ સ્વરૂપ જોઇ કામવશ બનેલા (નદીની)
અંદર હૃદમાં રહેનારા શેષ નામના નાગરાજે હૃદમાંથી બહાર નીકળી
મનુષ્યનું રૂપ ધારણ કરી તેની સાથે બળપૂર્વક સંગોચક્રીકા કરી,
અવિતબ્યતાના વિલાસથી એટલે કે દૈવયોગે સાત ધાતુથી રહિત હોવા છતાં
દિવ્ય શક્તિ વડે તેના દેહમાંથી નીકળેલા શુક્રરૂપ પુદ્ગલનો (તેને વિષે)
૧૫ સંચાર થવાથી તેને ગર્ભ રજો પોતાનું નામ પ્રકાશીને અને આપત્તિ-
સમયે મને વાદ કરજો એમ કહીને (તે) નાગરાજ 'પાતાલ' લોકમાં
ગયો. તે ઘેર ગઇ. લગ્નથી પીડાતી હોવાથી તેણે એ વૃતાન્ત પોતાના
બાઇઓને ખરેખર કહ્યો નહિ. કાલક્રમે બાઇઓએ ગર્ભનાં ચિહ્નો
જોઇ એને ગર્ભિણી તરીકે ઓળખી. અન્ય લોકનો અભાવ હોવાથી
૨૦ મોટા (બાઇ)ના મનમાં એવી શંકા ઉત્પન્ન થઇ કે આનો ખરેખર
નાનાએ ઉપભોગ કર્યો છે. નાનાને પણ એવો વિકલ્પ થયો કે જરૂર
મોટાએ આનું શીલ ખડિત કર્યું છે. આ પ્રમાણે પરસ્પર કલુષિત
ચિત્તવાળા તેઓ તેને એકલી મૂકીને જૂદે જૂદે દેશ ગયા. વધતા જતા
ગર્ભવાળી તે પણ પારકાને ઘેર કામ કરી ગ્રાણ્ય ટકાવવા લાગી. ક્રમે
૨૫ કરીને પૂરે દિવસે સમગ્ર લક્ષણોથી લક્ષિત દેહવાળા પુત્રને તેણે જન્મ
આપ્યો. દેહ અને ગુણોથી કમસર વૃદ્ધિ પામતો તે સમાન ઉમરના
(મિત્ર) સાથે રમતા બાલકોથી ઘોરે રાજ બની તેમને કૃત્રિમ
હાથી, ઘોડા, રથ વગેરે આપતો. આ પ્રમાણે 'સન્' ધાતુનો દાન
અર્થ થતો હોવાથી લોકોએ સાતવાહન એવું તેનું નામ પાડ્યું.
૩૦ પોતાની આત્મા વડે જગાતો તે સુખે રહ્યો.

આ તરફ 'ઉત્તમચિની'માં 'અવન્તિ'ના નરેશ શ્રીવિક્રમા-
દિત્યની સલામાં કોઈ નિમિત્તિયાએ 'પ્રતિષ્ઠાન' પુરમાં સાતવાહન
રાગ થશે એમ કહ્યું.

(એ સમયે) એ જ ('ઉત્તમચિની') પુરીમાં એક વૃદ્ધ સાહસે પોતાના
આયુષ્યનો અંત (આવેલો) જણી પોતાના ચાર પુત્રોને બોલાવી કહ્યું કે વત્સો!
હું મરી જાઉં ત્યાર બાદ મારી સમ્પાના ઓસીકા(ની નીચે)ના જમણા
પાપાથી માંડીને ચારે પાળઓની નીચે રહેલા ચાર નિધિકગણો તમારે મોટા
પ્રમાણે મહણ કરવા જેથી તમારો નિર્વાહ થશે. પુત્રોએ વાર (કહી)
પિતાનો આદેશ સ્વીકાર્યો. તેનું મરણ થતાં તેની ઔર્ધ્વદેહિક (ક્રિયા)
કરી તેરમે દિવસે જ્વનિ બોદીને ચારેએ યથાચોખ નિધિકગણો મહણ
કર્ષા. તેઓ ઉધાડીને જેવા જુએ છે તેવા પહેલાના કુલમાં સુવર્ણ,
ખીજના કુલમાં કાળી મટોડી, ત્રીજના કુલમાં ઘુસ (ઉખી?) અને ચોથાના
કુલમાં હાડકાં દેખાયાં. તે ઉપરથી સૌથી મોટા સાથે ખીજ (નાના) તથા
વિવાદ કરવા લાગ્યા કે પેહું સુવર્ણ (તને જે મળ્યું છે) તે અમને
પણ વહેંચીને આપ. તેણે તે ન આપ્યું એટલે તેઓ 'અવન્તી' પતિના
ધર્મોધિકારી પાસે ગયા. ત્યાં પણ તેમના વિવાદનો નિર્ણય થયો નહિ.
તેથી ચારે 'મહારાષ્ટ્ર' જનપદમાં ગયા.

સાતવાહન તો કુમારની મટોડી વડે રોજ નવા નવા હાથી, રથ,
અને મુખટ બનાવતો કુમારચાક્રમાં બાજકોડના દુર્લભિત વડે ઉત્પન્ન
થયેલ સ્થિતિવાળો સમય પસાર કરતો હતો. પેલા સાહસપુત્રો
'પ્રતિષ્ઠાન' પતનમાં આવી આમ તેમ ભમતાં કુમારની શાળામાં
(આવી) રહ્યા. ઇગિત આકાર (જાણી)માં નિપુણ એવો સાતવા-
હન તો તેમને જોઈને બોલ્યો કે હે સાહસો! તમે ચિન્તાતુર કેમ
દેખાઓ છો? તેમણે કહ્યું કે હે જન્મતને વિષે અદ્વિતીય સુભગ!
તે અમને કેવી રીતે ચિન્તાયુક્ત ચિત્તવાળા બન્યા? કુમારે કહ્યું
કે ઇગિતોથી શું જણાવું નથી? તેમણે કહ્યું કે એ બરાબર છે,
પરંતુ તારી આગળ ચિન્તાનું કારણ જણાવવાથી શો લાભ? (કેમકે)
તું (તો) ખરેખર બાળક છે. બાળકે કશું કે મારાથી પણ તમારું
સામ્ય સિદ્ધ થાય (તેમ દસે તો હું જરૂર તેમ કરીશ); વાસ્તે એ
ચિન્તાનું કારણ જણાવે. તેના વચનની વિચિત્રતાથી જમનું હૃદય
દરાયું હતું એવા તેમણે એ ઉપરથી નિધિના નિર્ગમ્ય માંડીને તે
'માતૃવ' પતિની સલામાં પણ વિવાદના નિર્ણયનો અંત ન આવ્યો ત્યાં

સુધીના પોતાના સમસ્ત સ્વરૂપનું નિવેદન કર્યું. સ્મિત વડે વ્યાપ્ત અધરવાળા કુમારે તો કહ્યું કે, હે બાહણો ! હું તમારા ઝગડાને નિર્ણય કરે છું. સાવધાન થઈને સાંભળો. જેને પિતાએ સેનાનો કળશ આપ્યો છે તે તેનાથી જ નિવૃત્ત હો-તેણે તેનાથી સંતોષ માનવો; જેના કળશમાંથી

૫ કાળી મટાડી નીકળી તે ક્ષેત્ર, કેદાર વગેરેનું મહત્ત્વ કરે; જેના (કળશ)માં ધુરા છે-તે કાઠારમાં રહેલાં સર્વ ધાન્યોનો સ્વીકાર કરે, અને જેના (કળશ)માંથી હાડકાં નીકળ્યાં તે ઘોડો, ભેંસ, દાસી, દાસ વગેરે મહત્ત્વ કરે. એમ તમારા પિતાનો આશય છે. આ પ્રમાણે બાળ-કનું કહેલું સાંભળીને બાહણો કે જેમનો કળશ પતી ગયો હતો તેઓ

૧૦ તેના વચનને પ્રમાણરૂપ માની તેની રાજ લક્ષ પોતાની નગરીએ ખાજા આપ્યા. તેમના વિવાદના નિર્ણયની એ કથા નગરીમાં પ્રસિદ્ધિ પામી, રાજ્યએ પણ તેમને બોલાવી પૂછ્યું કે શું તમારા વિવાદને નિર્ણય થયો ? તેમણે કહ્યું કે હા, નાથ ! (થયો). કાણે નિર્ણય કર્યો એમ રાજ્યએ કહ્યું ત્યારે તેમણે સાતવાહનનું સમગ્ર અને સત્ત્વ સ્વરૂપ કહ્યું. તે સાંભળીને તે બાળકની મનિસમૃદ્ધિ જોઈ ૧૬૧૨ પહેલાં કહેલું

૧૫ કે 'પ્રતિષ્ઠાન'માં તેનું રાજ્ય થયે તે યાદ આવતાં તેને પોતાના પ્રતિપંથી સમજીને મનમાં ક્ષોભ પામી તે નરેશ્વરે તેને મારી નખાવવાના ઉપાયનું ચિર કાળ ચિન્તન કર્યું અભિષેક કરાદિ પ્રયોગો દ્વારા એને મારી નખાવતા તો અપકીર્તિ તેમજ ક્ષાત્ર વૃત્તિની ક્ષતિ થાય એમ

૨૦ વિચારી ચતુર્થ સેનાનો સમૂહ તૈયાર કરી 'અવન્તિ'ના પતિએ 'પ્રતિષ્ઠાન' પાતન તરફ પ્રયાણ કરી તેને થયેલ રીતે ઘેરી લીધી. તે જોઈને તે ગામો બચીત થઈ વિચારવા લાગ્યા કે ગુસ્સે થયેલા 'માલવ' પતિનો કોના ઉપર આ આટલો (બધો) આરોપ છે ? અત્ર તો નથી રાજ, નથી રાજ્ય (કોઠાર ?), નથી વીર કે નથી કોઈ

૨૫ તેવા દિલ્લો વગેરે. તેઓ આ પ્રમાણે વિચાર કરતા હતા તેવામાં 'માલવ' પતિએ મોડલેલા દૂતે આવીને સાતવાહનને કહ્યું કે હે કુમાર ! તારા ઉપર ગુસ્સે થયેલો રાજ સવારે તને મારી નાખશે; એથી તારે યુદ્ધાદિના ઉપાયનું ચિન્તનનું અવધરણ કરવું-મુઠ્ઠ વગેરે માટે જે તૈયાર કરવી હોય તે કરવી. દૂતનાં વચનો સાંભળ્યા પછી

૩૦ પણ તે નિર્ભયપણે નિરંતર રમ્યા કરતો હતો.
એવામાં જેમને પરમાર્થ જણાયો તે એવા તેના એ મામાઓ કે

જેમના એક બીજા તરફના દુર્વિકલ્પો નાશ પામ્યા હતા તેઓ ફરીથી 'પ્રતિજ્ઞાન' આપ્યા. પરસૈન્યને જોઈને તેમણે પેલી પોતાની બેનને કહ્યું કે હે બેન ! જે દેવે તને આ પુત્ર આપ્યો છે તેને જ તું યાદ કરે જ્યો તે જ આને મદદ કરશે. તે વચન ઉપરથી નાગપતિનું પ્રાચીન વચન યાદ આવતાં માથે ધડો મૂકી 'ગોદાવરી'ના નાચક્રદે જઈ અને (સાં) ૫
સ્નાન કરી તે જ નાગપતિનું તેણે આરાધન કર્યું. નાગરાજે તરત જ પ્રત્યક્ષ થઈ વચન ઉચ્ચાર્યું કે હે બ્રાહ્મણી ! ત્યાં માટે તેં મને યાદ કર્યો છે ? પ્રજ્ઞામ કરી, જેવું હતું તેવું તેણે કહ્યું એટલે શેષરાજે કહ્યું કે હું તારો પતિ (બેટો) છું ત્યાં સુધી તારા પુત્રનો પરાભવ કરવા કોણુ સમર્થ છે ? એમ કહીને તે ધડો લઈને હૃદમાં તે જોળીને તેમજ અમૃત- ૧૦
કુંડમાંના અમૃતથી તે ધડાને ભરીને તેણે તેને આપ્યો. સાતવાહુને માટીના બનાવેલ ઘોડા, રથ, હાથી અને પાપટળના સમૂહને આ અમૃત છાંટજે, જ્યો તે સજીવન થઈ પરચકને બાંગી નાંખશે-સામા સૈન્યને દરા- વશે. વળી એ જ અમૃતના ધડાથી તારા પુત્રનો ' પ્રતિજ્ઞાન ' પતનના રાજ્ય ઉપર અભિષેક થશે. કામ પડે તો ફરીથી મને યાદ કરજે. એમ કહી ૧૫
નાગપતિ પોતાને સ્થાને ગયો. અમૃતનો ધડો લઈને પોતાને ઘેર જઈ તેણે તેનાથી પેલા માટીના સૈન્યને પુષ્કળ છાંટ્યું. દિવ્ય પ્રભાવથી સવારે સજીવન બની તે સૈન્ય સામું જઈ પરસૈન્ય સામે યુદ્ધ કરવા મંડ્યું. સાતવાહુનના એ લશ્કરે ' અવન્તિ ' પતિનું સૈન્ય બાંગી નાંખ્યું. વિક્રમ રાજ્ય પણ નાસીને ' અવન્તી ' ગયો. ત્યાર પછી સાત- ૨૦
વાહુનનો રાજ્યાભિષેક થયો. પોતાની વિશૂતિ વડે વસ્તુના સમૂહના ઉત્તમ નામનો જેણે પરાભવ કર્યો છે એવું ' પ્રતિજ્ઞાન ' ધવલશૃંગ, દેવમંદિર, હાટની શ્રેણી, રાજમાર્ગ, કોટ, ખાષ વગેરેથી યુક્ત પતન બન્યું. ધીરે ધીરે ' દક્ષિણપથ 'ને અનુલુ (૧ અનુપ) બનાવી અને ' વાપી 'ના તીર સુધી ' ઉત્તરાપથ 'ને સાધીને સાતવાહુને પોતાનો સંવત્સર પ્રવર્તાવ્યો અને ૨૫
તે (પોતે) જૈન બન્યો. મનુષ્યોનાં નેત્રને જેણે શીતલતા આપી છે એવાં જૈનો તેણે ક્ષરજ્યાં. સ્વાસ વીરો પૈકી પ્રયેકે મળ્યું ચોતચોતાના નામ વડે અકિત નગરમાં જિનમંદિર બનાવ્યાં. અન્ય દર્શનના લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવું સાતવાહુનનું બાકીનું ચરિત્ર પણ કંઈક કહેવાય છે:—

ન્યારે શ્રીસાતવાહુન પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો હતો ત્યારે પચાસ વીરો ' પ્રતિજ્ઞાન ' નગરની અંદર અને પચાસ વીરો નગરની ગહાર રહેતા હતા. એવામાં એ જ નગરમાં એક બ્રાહ્મણનો શૂદ્ધક નામનો પુત્ર ચર્વથી ૩૦

ઉદ્ધત બન્યો. આ આપણા કુળને ઉચિત નથી એમ કહી તેના પિતાએ અભિમાનથી યુદ્ધનો શ્રમ કરતા એવા તેનો પ્રતિવેધ કર્યો, છતાં તે અટક્યો નહિ. એક દહાડે પિતા માથે નત્તાં એ બાર વર્ષના બાળકે સહેરમાં રહેનારા આપણા, ખૂંદન વગેરે પચામ વીરાથી યુક્ત સાતવાહનને બાવન હાથના માપવાળા શિલાને શ્રમાર્થે ઉપાડેલો જોયો. કાષ્ટ વીરે ચાર આંગળ, કાષ્ટએ છ આંગળ તો કાષ્ટએ આઠ આંગળ અને ભૂપતિએ ધ્રુવણ પૂર્વે શિલાને ભૂમિથી ઉપાડી. એ જોઇને શૂદ્રકે સુરાય-માણ્ય પરાક્રમપૂર્વકે કહ્યું કે તમારામાંથી કાષ્ટ આ શિલાને માથા સુધી જાગી કરવા સમર્થ છે? તેમણે પણ ઈર્ષ્યાથી કહ્યું કે જો તું (તારી જાતને) સમર્થ માન્યો હોય તો તું જ ઉપાડે તે સાંભળીને શૂદ્રકે તે શિલાને આકાશમાં એવી ઉછાળા કે તે દૂર જાયે ગઇ શૂદ્રકે ફરીથી કહ્યું કે આપનામાંથી જે સમર્થ હોય તે આને પડતી અટકાવે બીકથી ભ્રાન્ત નયનવાળા બનેલા સાતવાહન પ્રમુખ વીરએ તેને વિનંતિપૂર્વકે કહ્યું કે હે મહાપરાક્રમી! તું અમારા પ્રાણનું રક્ષણ કર, રક્ષણ કર. તેણે પેલી પડતી (શિલા)ને એવો એક મુશ્કિલ પ્રહાર કર્યો કે તેના ત્રણ કટકા ચઢ ગયા. તેમાંનો એક કટકો ત્રણ યોજન ઉપર પડ્યો, બીજો નાગહસ્તમાં અને ત્રીજો પ્રવેલીના દ્વાર આગળ રમણુપથમાં પડ્યો, જે આજે પણ તેવો જ જોવાના દીકામાં આવે છે તેના પરાક્રમના વિલાસથી વિરમવ પામેલા ચિતવાળા ભૂપતિએ શૂદ્રકનો સારો સંકાર કરી (તેને) નમસ્કરણ કરતાં જોઈ હચમચારેલો નિવેધ કરી રાજાએ તેને કેવળ દર્શન, આશુચની જ અનુદા આપી, અનુરૂપના નિવારણ માટે શૂદ્રકે બહાર ફરતાં વીરોને નગરમાં દાખલ થવા દીધા નહિ.

એક દિવસ ચોતાના મહેલના ઉપરતા ભાગમાં સતેલો સાતવાહન રાજા મધરાતે - દેહચિંતાથી જીડ્યો (તો તે વખતે) નગરની બહાર નજીકમાં કમળુ રહત સાબળીને તેનો પત્નો મેળવવા માટે તરવાર હાથમાં રાખી પારકાના દુઃખ વડે દુઃખિત હૃદયવાળા (નન્યાના તેના) સ્વભાવને લઈને તે ઘરમાંથી નીકળ્યો. વચમાં શૂદ્રકે તેને જોયો અને તેણે તેમને સવિનય પ્રણામ કરી મહારાણિએ (બહાર) નીકળવાનું કારણ પૂછ્યું ભૂપતિએ કહ્યું કે બહાર નગરની સમીપમાં કમળુ આક્રંદથી યુક્ત આ

'શ્વનિ મંલળાય છે તેના કારણની પ્રવૃત્તિ જાણવા માટે હું જઈ રહ્યો છું.
 આ પ્રમાણે રાજાએ કહ્યું એટલે શૂદ્રકે વિનંતિ કરી કે હે દેવ ! પૂજ્ય-
 પાદ પોતાના મહેલને અલંકૃત કરવા માટે પધારો. હું જ તે પ્રવૃત્તિ લઈ
 આવીશ. એમ કહીને જૂપતિને પાછો વાગી રુદનના અવાજ અનુસાર
 નગરની બહાર જવા તે પોતે પ્રવૃત્ત થયો. આવ્યો જતા કાન દબને
 (સાબળતા) તેણે ' ગોદાવરી 'ના પ્રવાહમાં કાંઈને રહતો સાલજ્યો તે
 ઉપરથી કમ્ભર કરીને શૂદ્રક તરતો તરતો જોયો નદીના મધ્યમાં જઈ પહોંચ્યો.
 તેણે તેણે પાણીના પૂરમાં તણાતા એક મનુષ્યને રહતો જોયો તેણે
 એને કહ્યું કે તું કોણ છે અને શા સાર રહે છે ? એમ કહેવાતા તે
 અતિશય રડયો આ પ્રમાણેના આગ્રહથી તેણે રૂપક કહ્યું કે હે સાહસિકામાં
 શિરોમણિ ! તું મને અહીંથી કાઢીને ગળની સમીપ લઈ જાજે ત્યાં હું
 મારો જ્ઞાતાન્ત કહીશ. એમ જાણતા એણે તેને શૂદ્રકે ઊંચકવા જેમ જેમ
 પ્રવાસ કર્યો તેમ તેમ તે ઊંચકાયો નહિ તેથી નીચે કેઈ પાદ (જલ-
 જટ) વડે એ પકડાયો દરો એવી આચક્ષા લાવી દ્રકે તરત જ નીચે
 તરવાર ફેરવી ત્યાર બાદ ઉદાર કરનાર શૂદ્રકના હાથે કેવળ
 મસ્તક જ ચડ્યું લોહીની ધારા વહેતી હતી એવા મસ્તકને જલેદી જોઈ
 શૂદ્રક શોકાતુર બની ચિતવવા લાગ્યો કે મારા ઉપર પ્રહાર નહિ કર-
 નારને હથુનારા અને શરણે આવવાના ધાતક એવા મને ધિક્કાર છે
 એ પ્રમાણે આત્માની નિન્દા કરતો વચ્ચે હણાયો હોય તેમ એક ક્ષણ
 તે મુર્ચ્છિત થઈ ગયો ત્યાર બાદ એતન આવના તેણે ચિર કાલ વિચાર
 કર્યો કે આ દુઃખેષ્ટા હું રાજાને કેવી રીતે જણાવીશ ? એથી સરમાઈ
 ગયેલા ચિતવાળા તેણે ત્યાં જ લાકડાંની ચિતા રચી અને ત્યાં અગ્નિ
 મળગાળ્યો. પછી મસ્તકને સાથે લઈને જોવી તેણે ઊંચી જગાળામાં
 પ્રવેશ કરવા પ્રવૃત્તિ કરી તેવામાં જ તે મસ્તકે કહ્યું કે હે મહાપુરુષ !
 તું શા સાર આમ કરે છે ? રાહુની પેઠે હું સર્વદા મસ્તકરૂપ જ છું;
 તેથી તું નાહક શોક ન કર, કૃપા કર અને મને રાજા પાસે લઈ જા.
 આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળી અચ્ચો પામેલા ચિતવાળો અને એ
 જીવે છે એથી રાજા થયેલો શૂદ્રક તે મસ્તકને પદાશુકમાં વાંટીને સવારે
 રાજા પાસે ગયો. રાજાએ પૂછ્યું કે હે શૂદ્રક ! આ શું છે ? એણે પણ
 કહ્યું કે હે દેવ ! જોના રુદનના અવાજ દેવે રાત્રે સાંભળ્યો હતો તે આ
 છે. એમ કહીને તેનું પૂર્વે કહેલું સર્વ જ્ઞાતાન્ત તેણે જણાવ્યું. ફરીયા
 રાજાએ તે જ મસ્તકને પૂછ્યું કે તું કોણ છે અને તારું અહીં શા

- સાર આવવું થયું ? તેણે કહ્યું કે હે મહારાજ ! આપની કાર્તિ બને કાને સાંભળી કરુણ રુદનના મિથથી (મારી) જાતને જણાવી હું આપની પાસે આવ્યો. આપને મેં જોયા. એથી મારાં નેત્રો આજે કૃતાર્થ થયાં છે. તું
- ૧૨ કષ્ટ કળા યચાર્ય રીતે જાણે છે એવી રાજાની આજ્ઞા (પ્રત્યજ્ઞા)થી તેણે
- ૧૩ નિરવ (?) ગીત ગાવાનું શરૂ કર્યું. ક્રમે કરીને તેના ગાનની કળાથી રાજા પ્રમુખ આખીએ સભા મોહ પામી. એ માયાસુર નામનો અસુર કપટ કરી રાજાની પૂજ્ય રૂપધૃતિવાળી પદ્મરાસીનું હરણ કરવાની ઇચ્છાથી આવ્યો હતો. (પરંતુ) એ (વાત) ઠાકના પછુ જાણવામાં ન હતી. લોકોએ કેવળ મસ્તકના દર્શનથી એનું પ્રાકૃત ભાષામાં સ્તીશુભા
- ૧૪ એવું નામ પાડ્યું. ત્યાર બાદ દરેક તબક્કાને પછુ હઠાવે એવા મધુર સ્વરે તેનું ગાન થતાં તેનું સ્વરૂપ દાસીને મોઢે મહાદેવીએ સાંભળ્યું. રાજાને વિનવીને તેણે તે મસ્તક પોતાની પાસે મંગાવ્યું. રાજા રાણી તેને ગવડાવતી. કેટલેક દહાડે રાત્રે લાગ જોઇને માયાસુરે તેનું તરત જ હરણ કર્યું. તેણે તેને પોતાના 'મહાવલંબિ' નામના વિમાનમાં બેસાડી.
- ૧૫ રાણીએ કરુણ રુદન કરવા માંડ્યું; અરેરે મને કાષ્ટ હરી જાય (આ) પૃથ્વી ઉપર એવો કાષ્ટ વીર છે કે જે મને છોડાવે ? તે સાંભળીને ખૂંદલ નામના વીર આકાશમાં ઉડીને તે વિમાનનો ધંટ હાથે મજબૂત પકડી લીધો. તેથી હાથ વડે રોકાયેલું તે વિમાન આગળ આપ્યું નહિ. ત્યાર બાદ માયાસુરે વિચાર્યું કે આ વિમાન કેમ ચાલતું નથી ? હાથ વડે ધંટનું અવર્ચન લીધેલા વીરને જોયો તેણે જોયો તેવો(જ) તેણે ખડ્ગ વડે તેનો હાથ કાપી નાંખ્યો. (એથી) વીર પૃથ્વી ઉપર પડ્યો અને એ અસુર આગળ આપ્યો. ત્યાર પછી દેવીના હરણના વૃતાન્તથી વાકેફગાર બનેલા મૂર્ખતિએ જલ વીરને દુક્રમ કપો કે પાદેરીનું કાળે હરણ કર્યું છે તેની ગોષ્ઠ કરો. પ્રથમથી જ શૂદ્રક ઉપર અશ્રદ્ધા (ધારણ કરવા)માં તત્પર એવા તેમણે કહ્યું કે હે મહારાજ ! શૂદ્રક જ જાણે; (કેમકે) તે જ તે મસ્તક લાવ્યો હતો (અને) તે જ દેવીને હરી ગયું. તે ઉપરથી તેના ઉપર ગુસ્સે થયેલા રાજાએ તેને શસિએ ચડાવવાનો દુક્રમ કર્યો. ત્યાર પછી દેવની રીતિ (માસ) પ્રમાણે રાતા ચંદનથી વિષ દેવવાળા એવા તેને માડામાં સુવડાવી અને તેની સાથે તેને મજબૂત બાંધીને જેવા રાજપુત્રો (તેને) શસિ (દેવા) માટે આપ્યા તેમાં ૫૦ વારિ પછુ એકા મળી શૂદ્રકને કહેવા લાગ્યા કે દે મહાવીર ! શા માટે આપ રાંડની જેમ મરે છે ? અશુભનું કાલ-

દરણુ કરવું અર્થાત્ આપી ચૂકાવવી એ ન્યાયપૂર્વક રાજ પાસે તું કેટલાક
 દિવસની મુદત માગ (અને) બધે દેવીનું દરણુ કરનારાને શોધ. કેમ
 તું એકાએક જ પોતાની વીરતાની કીર્તિને દૂર કરે છે-જાંખ લગાડે છે ?
 તેણે કહ્યું કે ત્યારે રાજ પાસે જાઓ (અને) એ માટે રાજને વિનવો.
 તેમણે પણ તેમ હવે એટલે રાજએ શૂદ્રકને પાછો બોલાવ્યો. તેણે ૫
 પણ સ્વમુખે વિનવતિ કરી કે હું મહારાજ ! મુદત આપો જેથી પ્રત્યેક
 દિશામાં દેવીને તેમજ તેનું દરણુ કરનારને હું શોધું. રાજએ દશ
 દિવસની મુદત આપી. શૂદ્રકના ઘરમાં બે કૂતરા દતા જે તેની સાથે
 રહેતા દતા. રાજએ કહ્યું કે આ બે કૂતરાને જામીન તરીકે
 અમારી પાસે મૂક (અને) દેવીનો પત્તો મેળવવા માટે તું જાતે બ્રમ્હગમાં ૧૦
 ફર. એ પણ આદેશ પ્રમાણુ છે એમ કહીને (એ) પરાક્રમી નીકળી
 પડ્યો. પૃથ્વીપતિએ તે બે કૂતરાને સાંકળે બાંધી ખાટલાના પાયા
 સાથે બાંધ્યા. શૂદ્રક તો ચારે બાજુ ક્યો-રખડ્યો. ફરવા છતાં પણ
 ન્યારે અસ્તુત અર્ચની દેવજ ખનર પણ કામ ઠેકણે તેને ન મળી
 ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે અહો મારી આ અપકીર્તિને પ્રાદુર્ભાવ થયો કે ૧૫
 આ સ્વામીનો દોહી બની દેવીને ફરી ગયો. તે (દેવી)નો કામ પણ ઠેકણે
 પત્તો મળ્યો (મળતો) નથી; વાસ્તે મરણુ એ જ માફ ચરણુ હો. એમ
 વિચારી તેણે લાકડાં વડે ચિત્તા રચી-ખડકાવી અને અગ્નિ સળગાવ્યો.
 જેવો તે તેમાં દાખલ થવા જતો હતો તેવામાં પેદા બે દેવાધિષ્ઠિત ૨૦
 કૂતરાઓએ જાણ્યું કે અમારો નાથ મરણુ છત્છી રહ્યો છે. તે ઉપરથી
 દેવતાઈ શક્તિ વડે સાંકળો બાંધીને તે બે વિના વિલંબે ત્યાં ગયા કે
 ત્યાં શૂદ્રકે ચિત્તા ખડકાવેલી હતી. ઘાત વડે કેશ ખેંચીને તેણે
 શૂદ્રકને બહાર કાઢ્યો. એકાએક તે (બે કૂતરા)ને જોઈને અચ્ચો પામેલા
 ચિત્તવાળા તેણે કહ્યું કે હું મહાપાપી ! તમે હુણેએ આ શુ કહ્યું ?
 રાજના મનમાં વિશ્વાસનો ઘાત થયો કે જામીનરૂપ (બે કૂતરાઓ)ને ૨૫.
 પણ તે પોતાની સાથે લાઇ ગયો. કૂતરાઓએ કહ્યું કે તું ધીરજ ધર
 અને બતાવેલી દિશાને જાલદી તું અનુસર. તારે શી ચિન્તા છે ? એમ
 કહીને આશ્વ મુકાને તેઓ દેવી સાથે છિપ્યા. ક્યો તેઓ 'કેસલાપુર'
 પહોંચ્યા. ત્યાં આવેલા મહાસદમી દેવીના મંદિરમાં તેઓ દાખલ થયા. ત્યાં
 તે દેવીની પૂજા કરી કુચના મંસતારે બેસી શૂદ્રક ત્રણ રાત ૩૦
 રહ્યો. ત્યાર બાદ બચતી મહાસદમીએ પ્રત્યક્ષ થઇ તેને કહ્યું હું વત્સ !
 તું શુ શોધે છે ? શૂદ્રકે કહ્યું કે હું સ્વામિની ! સાતવાહન રાજની

'મદિપાંતો પતો' કહે તે ક્યાં છે અને તેનું હરણુ કાણે કર્યું છે ?
 શ્રીદેવીએ કહ્યું કે મર્વ ધક્ક, રાક્ષસ, ભૂત વગેરે દેવગણોને ભેગા કરી
 તેની ખમર હું તને જાણાવીશ, પરંતુ તેમને માટે બલિ ઉપહાર વગેરે
 સારે તૈયાર કરી રાખવો. જ્યાં સુધી તેઓ ધરાધન બલિ વગેરેને
 ૫ ઉપભોગ કરી ઝતોપ ન પામે ત્યાં સુધી તું વિધ્નો(થી તારી જતને)
 સંચવજે. તે ઉપરથી શૂદ્રકે દેવતાઓના તર્પણ માટે કુંડ રચાવી હોમ કરવો
 રાત્રે કર્યો બધા દેવગણો મળ્યા તેમણે પોતાપોતાનો ભોગ અગ્નિમુખે મહણ
 કર્યો. તેવામાં તે હોમનો ધૂમાડો પસરતો પસરતો બધા માયાશુર હતો તે
 સ્થાનમાં પહોંચ્યો. લક્ષ્મીએ આદેશ આપેલા શૂદ્રકના હોમના સ્વરૂપથી
 ૧૦ જાણીતા બનેલા તેણે પણ હોમમાં વિધ્ન કરવા માટે કોલ્લાસુર
 નામના પોતાના ભાઇને મોકલ્યો. કોલ્લાસુર પોતાના સંન્ય સાથે આકાશ
 (માર્ગે) આવ્યો. દેવગણોએ તે દોડ્યું અને તેઓ અચંબો પામ્યા ત્યાર
 બાદ (પેલા) બે કૂતરાઓ દિવ્ય શક્તિથી 'દેવો સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા,
 પરંતુ દેવોએ ક્રમે કરીને તેમને મારી નાખ્યા તેથી શૂદ્રક પોતે યુદ્ધ
 ૧૫ કરવા તૈયાર થયો. દંડ સિવાય અન્ય આયુધના અભાવને લીધે દંડ વડે
 જ તેણે ક્રમે કરીને ઘણા અસુરોને મારી નાખ્યા ત્યારે દેવોએ તેનો
 જમણો હાથ કાપી નાખ્યો ફરીથી તેણે ડાબે હાથે જ દંડયુદ્ધ કર્યું તે
 પણ ઉદાત્તો જમણા પગે દંડ મઢી તે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તે દેવોએ
 કાપી નાખ્યો એટલે ડાબે પગે દંડ મહણુ કરી તે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો.
 ૨૦ દેવોએ તે પણ ક્રમે છેદી નાખ્યો ત્યાર બાદ દોંતોથી દંડ પકડીને તેણે
 યુદ્ધ કરવા માંડ્યું ત્યારે તેમણે (તેનું) મસ્તક છેદી નાખ્યું. ત્યાર બાદ ચળા
 સુધી તૃપ્ત થયેલા દેવગણોએ પેલા શૂદ્રકને ધૂમિ ઉપર પડેલા મસ્તકવાળો
 ૨૫ જોઈને અહો, અમને ભોગ આપનારા વરીકને શુ યશુ એમ પરિતાપ
 પામી યુદ્ધ કરવા માંડ્યું અને કોલ્લાસુરને મારી નાખ્યો ત્યાર પછી
 શ્રીદેવીએ શૂદ્રકને અશ્વત્થ છાંડીને ફરીથી એના અંગો માધી દોધા અને
 તેને ફરીથી જીવતા કર્યો. તેણે (પેલા) બે કૂતરાઓને પણ જીવતા કર્યા
 દેવીએ પ્રસન્ન થઇ તેને ખજૂરત્તે આપ્યું અને આનાથી તું અન્ન
 ૩૦ ચર્ષણ એનો વર પણ આપ્યો. ત્યાર પછી મહાલક્ષ્મી વગેરે દેવગણો
 સાથે સાંતવાહનની દેવીની શોધ માટે સમસ્ત ત્રિલુપ્તમાં ભળીને
 શૂદ્રક મહાસાગરે પહોંચ્યો ત્યાં એક જાયા વડના ઝાડને નોંધ નેરો
 તે આરામ લેવા માટે એના ઉપર ચઢ્યો તેણે તેણે તેની ડાળાએ ઊંધા
 ૩૫ માથે લટકેલો અને લાકડીની ખાલીમાં ઉપર બોધેલા પગવાળા એક

રૂપને જોયો, તે વળી જીભ પ્રસારી અંદર પાણી પીતો અને જલ-
રાદિને ખાતો તેમની નજરે પડ્યો. શૂદ્રકે પૂછ્યું કે તું કાણ છે અને
૧ માટે આ પ્રમાણે લટકે છે ? તેણે કહ્યું કે હું આયાસુરનો સૌથી
ખોટા બાઈ છું. તે મારો મોટો બાઈ કામદેવના ગર્ભને અધીન બની
પ્રતિજ્ઞાનના અધિપતિ સામવાહન, રાજ્યની મહિષી સાથે ક્રીડા કરવાની ૫
મહિલાપાવાળો, રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું હતું, તેમ જોને દરી લાવ્યો
છે). એ પતિવ્રતા જોને ધ્રુવતી નથી; તેથી મેં મારા મોટા બાઈને
હું કે પરશ્વીનું હરણ કરવું તે તારે માટે યોગ્ય નથી. પરાક્રમથી જોણે
જાતનું આક્રમણ કર્યું હતું તેવો 'દશકંધર' પરશ્વીજોને વિષે ક્રીડા
કરવાની ઇચ્છા (કરવા)થી કુળનો નાશ કરી નરકે ગયો. આ પ્રમાણેનાં ૧૦
રચનાથી નિષેધાચેલ આયાસુરે મારા ઉપર ગુસ્સે થઈ આ વડની
કાળીએ મને રાંગીને આ પ્રમાણે મારી વિહંગના કરી છે. હું (મહામહેનતે)
જીભ પ્રસારી સમુદ્રમાં સચરતા જળચર વગેરેને ખાતો પ્રાણધાત્રા કર્ણ
હું-જીવું છું. એ, પ્રમાણે સાંભળીને શૂદ્રકે પશુ કશું કે હું તે જ રાજાનો
નોકર નામે શૂદ્રક તે જ દેવીને શોધવા માટે આવ્યો છું. તેણે કહ્યું કે ૧૫
જો એમ હોય તો મને ડોડાવ જોઈ હું સાથ આપી તેને તેમજ તે
દેવીને ખતાવું. તેણે પોતાના રથગની આસપાસ લાખતો કિલ્લો કર્યો
છે. તે નિરતર બળતો જ રહે છે. તેથી તેને જોઈને તમાં લખક
થઈને અને તેને પાડીને દેવી પાછી લાવવી જોઈએ. એ પ્રમાણે
સાંભળીને પેલી તલવાર વડે તેના લાકડાંનાં બંધનેા છેદીને તેને આગળ ૨૦
કરી શૂદ્રક દેવગણોથી પરિવરાયેલો ઉપડીને અને કિલ્લો જોઈને તે
સ્થાનમાં પેઠો. દેવગણોને જોઈને આયાસુરે પોતાની સેનાને યુદ્ધ માટે
મોકલી. તેના નાશ થતાં તે પોતે લડવાને તૈયાર થયો. તે ઉપરથી
ક્રમે કરીને શૂદ્રકે તે ખદ્ગથી તેનો વધ કર્યો. ત્યાર બાદ દેવીને 'ધેનુવસંભિ'
વિમાનમાં બેસાડીને દેવગણે સાથે તે 'પ્રતિજ્ઞાન' તરફ ઉપડ્યો ૨૫

આ તરફ અરધિ પ્રમાણે ઠેરવેલા દશમા દિવસને આવેલો
જાણીને જૂપતિએ વિચાર્યું કે અહો મારે મહાદેવી નથી, મારે નથી,
શૂદ્રકે વીર તેમજ નથી (મારે) પેલા કૂતરાઓ. ફટ જુદિરાજા એવા મેં
જ બધું નષ્ટ કર્યું છે. આ પ્રમાણે શોકથી પરિવાર સહિત જ પ્રાણતો
ત્યાગ કરવાની અભિપ્રાયવાળા તેણે ચઢનાદિ લાકડાંથી શહેરની ૩૦

- ખહાર ચિતા રચાવી. જેવો ક્ષણમાં પરિજન ચિતામાં અગ્નિ નાંખતો હતો તેવામાં દેવગણમાંથી એક વર્ધાપક આવ્યો. અને તેણે વિનયપૂર્વક, વિનતિ કરી કે હે દેવ ! તમારું સદ્ભાગ્ય છે : મહા-
 ૫ દેવી આવ્યાં. કાનને મનોહર એવું તે સાંભળીને જૂપતિ કે જેનું હૃદય રઘુરાયમાણુ આનંદથી કંદલિત થયું હતું તેણે જાણ્યું જોયું તો આકાશમાં દેવગણ તેમજ શૂદ્રક તેની નજરે પડ્યાં. એ તેમજ મહાદેવી પણ વિમાનમાંથી ઉતરી રાજાને પગે પડ્યાં. જૂપતિએ શૂદ્રકને સાર્નદ અભિ-
 નંદન આપ્યું. વળી તેણે તેને અડધું રાજ્ય આપ્યું. ઉત્સવપૂર્વક નગરમાં શૂદ્રકને દાખલ કરી તેનું મનોહર ચારિત્ર સાંભળનારા રાજાએ મહિષી સાથે રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવી.

૧. એ સારતવાહુનને અન્દ્રલેખા વગેરે ૫૦૦ પત્નીઓ હતી. બધીએ જ બાપાની કવિતાની જાણકાર હતી. રાજા તો બપાકરણ (પણ) શીખ્યો ન હતો. ઉનાળો આવ્યો, જલકીડા ચાર કરવામાં આવી. અન્દ્રલેખા શીતાલુ હોષ તેનાથી શીત સહન ન થતું. રાજા તો પ્રેમપૂર્વક પીચકારી વડે
 ૧૫ પાણીથી તેનું નિરંતર સિંચન કરતો હતો તેથી તેણે સંસ્કૃતમાં કથ્યુ કે હે દેવ ! મા મોદકે પૂરવ. સંસ્કૃતનું તત્ત્વ નહિ જાણતો હોષ 'મોદક' નામ સાંભળીને હાલે દાસી પાસે મોદકની પદ્ધતિ (ટાપતી ?) મંગારી. અન્દ્રલેખા તે જોઈને ખતિની સુદિની બાતિના દર્શનથી દસી કે અહો મહારાજની શાસ્ત્રથી ઉત્તેજિત સુદિની વિશાલતા ! રાજાને પણ (આ)
 ૨૦ ઉપહાસ જણાયો. રાજાએ પૂછ્યું કે યા માટે અમારો ઉપહાસ કરો છો ? રાણીએ કથ્યું કે હે પ્રિય ! અન્ધ અર્થની જગ્યાએ અન્ધ અર્થ (આપનાથી) સમજાયાથી આપને હું દસી. રાજાને શરમ લાગી. તરત જ વિદ્યા માટે ત્રણ રાત્રિ સુધી ઉપવાસ દ્વારા ભારતીનું આરાધન કરી તેને પ્રત્યક્ષ કરી અને તેના વરથી મહાકવિ બની તેણે સારસ્વત બા-
 ૨૫ કરણ વગેરે સંકેડો શાસ્ત્રો રચ્યાં. એ રાજાના ગુણે કરીને ભારતી દેવીએ પ્રસંગે (સ્વર્ગથી) ઉતરી આવી [કથ્યુ]. એક દહાડો તેણે ભારતીને વિનતિ કરી કે સમગ્ર નગરને પહેલા અડધા પ્રહર સુધી શીઘ્ર કવિરૂપ બનાવો. દેવીએ તેમજ કથ્યું. એક દિવસમાં દસ કરોડ ગાથાઓ થઈ. તે રચાયેલું (પુસ્તક) સાતવાહુનનું શાસ્ત્ર થયું. તે પૃથ્વીપતિને
 ૩૦ ખરમુખ નામનો દંડનાયક ચરવીર, બાહુ, વિદ્વાન, પુણ્યાત્મા અને આરુણસિદ્ધ હતો. એક વાર હાલે ખરમુખને આજ્ઞા કરી કે 'મયુરા'

પ્રહણ કરો. આદેશ પ્રમાણ છે એમ કહીને બહાર બાપારીઓ
 પાસે આવી તેણે (તેમને) રાખનો હુકમ કહ્યો, બાપારીઓએ કહ્યું કે
 હે ખરમુખ ! બે 'મથુરા' છે. એક (તો) પાંડવોએ રચેલી " દક્ષિણ
 મથુરા ' (અને) બીજી ' પૂર્વ મથુરા ' કે જેના ગોળમાં કૃષ્ણ
 હિપત્ર યથા હતા અને ત્યાં વૃન્દાવન વગેરે વતો છે. (એ) બેમાંથી ૫
 કહ્યું 'મથુરા'નું પ્રહણ કરવું તે પૂછ. ખરમુખે કહ્યું કે તે પ્રતાપસૂર્યને
 પૂછવાને કોણ સમર્થ છે ? તે કહેશે ને કે શું તમે માઈ મન જાણતા
 નથી ? વળી તેનો ક્રોધ સત્વર પ્રાણ હરનારો છે. (વારતે) બંને ' મથુરા '
 આપણે લક્ષ્યું. સેનાના બે વિભાજ કરી એક જ દિવસે મખ્યાદને ખરમુખે
 બે ' મથુરા ' પ્રહણ કરી. તે બે નગરીના પ્રહણની વધામણી કહેવા ૧૦
 બે પુરુષો આવ્યા. હર્ષપૂર્વક રાજા (એ) બે સાથે બોલતો હતો તેવામાં
 ત્રીજો એક આવ્યો. તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! સદ્બાળ્યે આપ દ્વારા (તૈયાર)
 કરાવાતા જૈન મંદિરના ભૂમિતલમાં અક્ષય નિધિ પ્રકટ થયો છે. તેના
 સામું એ જોતો હતો તેવામાં પ્રેમભંજનપા દાસી અતઃપુરમાંથી આવી (અને
 બોલી કે) હે નાથ ! દેવી ચન્દ્રલેખાને સર્વાંગે લક્ષણ વાળો પુત્ર આવ્યો ૧૫
 છે. ચારેને રાજાએ વધામણી આપી, તે હર્ષથી એને મેરિા ઉન્માદ
 થયો. તેથી લોકોને એકઠા કરી ઘોડે ચઢી ' ગોદાવરી 'ના તીરે આવી
 જાયે સ્વરે તેણે (નદી)ને કહ્યું કે હે ગોદાવરી ! પૂર્વ સમુદ્રથી સાધિન
 થયેલી તું સાચું બોલઃ તારા તટ ઉપર સાસિવાહુનના જેવું કુળ છે ?
 ઉત્તરમાં ' દ્વિમાસય ' અને દક્ષિણમાં સાસિવાહુન રાજા. એથી તુલ્ય ભારના ૨૦
 બોળથી આકાન્ત પૃથ્વી કોષ તરફ નમી જતી નથી. તેનો તે પ્રકારનો
 ગર્વ જોઈ મહામંત્રીઓ માંહેમાંહે મંત્રણા કરવા લાગ્યા કે રાજા લક્ષ્મી
 વડે ચંચળ બન્યો છે; તેથી (કહ્યું પણ છે કે) જો પુરુષ લક્ષ્મી વડે જીતાયો
 તો બે લોકો તે હારી ગયો; (પરંતુ) જો એ (લક્ષ્મી) પુરુષ વડે જીતાય
 તો એનાથી બંને લોકો જીતાયા. તેથી કરીને એને દુઃખ ઉપજાવીને (તેના) ૨૫
 ગર્વરૂપ રાગનેા ઉચ્છેદ કરવો ઉચિત છે. એમ વિચારી તેમણે રાજાને
 ખગર આપી કે હે દેવ ! લલાટ તપે એવો સર્વ થવા આવ્યો છે. બોજનનો
 સમય થયો છે. (વારતે) મહેલે પધારો. એમ કહીને તેઓ (તેને)
 મહેલે લઈ ગયા. ત્યાં ખણી ગર્વથી તે ચાંલવા વગેરે કૂટવા લાગ્યો. તે ૩૦
 ઉપરથી મંત્રીઓએ વીરોને વિષે બુધ્ધિરૂપ ખરમુખને ચંતાદીને રાજાને
 કહ્યું: હે દેવ ! ખરમુખ રાગથી તરત જ દેવલોક પામ્યો છે. તેનું શ્રવણ
 યતાં રાજાએ દુઃખથી અને ગ્રોહથી મદ ત્વજ દીધો. રોહથી તો તેણે

વિકલતાને ધારણ કરી. ત્યાર બાદ પ્રધાનોએ જણાવ્યું કે હે પ્રભનાથ ! વિદેશથી આવેલા અને મરેલાને જીવાડવાની વિદ્યાથી વધિક્ષગાર (જનોએ) ખરમુખને જીવતો કર્યો છે. એ આદેશ હોય તો ચરણકમલયુગલના તટમાં એ દેખાય. એમ કહેવાતાં તે સ્વસ્થ થયો. ખરમુખ દેખાયો.

૫ રાજા ખૂબ દુઃખ થયો. એ પ્રમાણે તેનો ઉદય થયો.

એક વેળા એ 'ગોદાવરી' ને તીરે ક્રીડા કરતો હતો. તે વારે એક મત્સ્ય જળમાંથી મુખ બહાર કાઢી દસ્યો. (એથી) રાજા ખીધો તેમજ અંગેઓ પામ્યો. રાત્રે ખ્યાનથી આકર્ષાયેલી અને (એથી) આવેલી બ્રાહ્મીને તેણે પૂછ્યું કે હે દેવી ! મત્સ્ય શા માટે હસે છે ? બ્રાહ્મીએ કહ્યું કે હે

૧૦ વત્સ ! પૂર્વના ભવમાં તું આ જ નગરમાં લાકડાનો બાર જાયકનારો (કઠિયારો) હતો. તે મધ્યાહને લાકડાં (વેચવાના) કષ્ટથી ઉપાર્જન કરેલ ધન વડે ખરીદેલા અને, જિના પાણીમાં વિલોડિત કરેલ સફટ માસક્ષપણુક ઋષિને આનંદથી આપ્યાં. તે પુણ્ય વડે તું સમ્રાટ (તરીકે) અવતર્યો છે. ત્યાંનો એક વ્યંતર એ (વાત) જાણે છે. મત્સ્યમાં સંક્રમીને તે દસ્યો તે તે જોયું. રાજાએ કહ્યું કે હંસવાનો શો આશય છે ? બ્રાહ્મીએ

૧૫ કહ્યું કે આ આશય છે-દાનથી ઋદ્ધિ પામેલો આ દાનને વિષે મંદ આદરવાળો છે. પોતાના ઋષિને વિષે મૂઢ એવા જીવસોહને ધિક્કાર છે. સાતવાહન જોલ્યો કે તે વ્યંતરે મારી ચર્ચા શા માટે કરી જોઇએ ? બ્રાહ્મીએ કહ્યું : પૂર્વ ભવમાં એ તારો જ મિત્ર હતો. તેણે કંજુસાધથી કંઇ પણ દાન દીધું હતું નહિ. ફક્ત તારા દાનની કંઇક તેણે અનુમોદના

૨૦ કરી હતી. તે પુણ્ય વડે એ વ્યંતરરૂપે અવતર્યો છે, તેથી તેનું તારે વિષે દિતાર્થિત્વ છે. તારા મંત્રના સામર્થ્યથી ખેંચાઇ પ્રત્યક્ષ થતી એવી મને તે તારી માતા સમાન જાણે છે, તેથી એ તેમ દસ્યો એમ જાણુ. તે જ્ઞાનાન્તના બોધથી ભૂપતિએ સારી પેઠે દાતારપણું સ્વીકાર્યું. બ્રાહ્મીએ અને શ્રીએ આવેલ 'શબ્દવેધ' રસની સિદ્ધિથી તે હ્રિજાદાની માની જોન થયો.

૨૫ એ હાલ રાજાના આવા વિવિધ જ્ઞાનાન્તો છે. કેટલા કહેવાથી પાર આવે ? તેણે 'ગોદાવરી' ને તીરે પ્રાસાદમાં મહાલક્ષ્મીની સ્થાપના કરી. તે તે સ્થાનોમાં તેણે બોળ પળ વચાવોગ્ય દેવાને બેસાડ્યા.

તે રાજા વિશાળ રાજ્ય લાંબા કાળ પર્વત બોજવતો હતો તેવામાં એક દહાડે કાંઇ કઠિયારો કાંઇ વણિકની યેરીમા રાજા મનોહર લાકડાં લઇ જઇ વેચતો, હતો. એક દહાડે તે ત્યાં ન ગયો ત્યારે વણિકે તેની બેનને પૂછ્યું કે શા માટે તારો બાપ આજે મારી યેરી

આબ્યો નથી ? તેણે કહ્યું : હે શ્રેષ્ઠિવર્ધ ! મારો ભાઈ હાલ
સ્વર્ગીઓમાં વસે છે. વળિકે કહ્યું : કેવી રીતે ? તેણે કહ્યું : 'કંકણના
બંધનથી માંડીને (શરૂ થતા) વિવાહપ્રકરણને વિષે ચાર દિવસ
પુરુષ પોતે સ્વર્ગીઓમાં જાણે રહેતો હોય એમ માને છે; કેમકે તેને
ઉત્સવ જોવાનું કુતૂહલ છે. તે સાંભળીને રાજાએ પણ વિચાર કર્યો કે
અહો ! હું કેમ સ્વર્ગીઓમાં ન વસું ? ચાર ચાર દિવસે નિરંતર વિવાહના
ઉત્સવમય જ હું રહીશ. એમ વિચારી ચારે વર્ષોમાં જે જે કન્યાને
રૂપશાલી અને યુવાન જુએ કે સાંભળે તેને તેને તે ઉત્સવપૂર્વક પરણતો.
એમ ધણે કાળ જતાં લોકોએ વિચાર્યું કે અહો આ શું થવા બેઠું છે ?
શું બધા વર્ષોએ સંતાન વિનાના રહેવું ? બધી કન્યાઓને રાજા જ પરણે
છે. અને (આ પ્રમાણે) અનગના અભાવમાં સંતાન ક્યાંથી હોય ? એ
પ્રમાણે લોકો ખિન્ન થતાં 'વિવાહવાટિકા' નામના ગામમાં રહેનારા એક
બ્રાહ્મણે પીઠજા દેવીનું આરાધન કરી તેને વિનંતિ કરી કે હે ભગવતી !
અમારા સંતાનોનું વિવાહ-કાર્ય કેવી રીતે થશે ? દેવીએ કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ !
હું તારા ઘરમાં કન્યાનું રૂપ લઈને આવતરીશ. ત્યારે રાજા મને મળે
ત્યારે (તારે) મને તેમને દેવી. બાકીનું હું કરીશ. તે જ પ્રમાણે રાજાએ
તેને રૂપવાળી જોઈને બ્રાહ્મણ પાસે (તેની) માંગણી કરી. તેણે પણ
કહ્યું કે મેં (એ તમને) આપી, પરંતુ હે મહારાજ ! આપે અહીં જાતે
આવીને મારી કન્યા પરણવી પડશે. રાજાએ (એ વાત) સ્વીકારી.
જેથીએ આપેલા લગ્નમાં કમથી વિવાહ માટે તે ઉપજ્યો. રાજા તે
ગામમાં સસરાના કુલે પહોંચ્યો. દેશચાર મુજબ વહુ અને વરની
વચ્ચે પડદો કરાયો-અંતરપટ ધરાયો. બોલો 'યુગંધરી' લાગેથી ભરવામાં
આબ્યો, લગ્નની વેળાએ પડદો દૂર કરાતાં બંને (જણી) એક બીજાના
માથા ઉપર લાજ નાંખવા લાગ્યા. હવે ખરેખર હસ્તમેસાપ
થશે એમ માની રાજાએ તેની સામું જોયું તો તેણે તેને બંધકર
રૂપવાળી રાક્ષસી દીડી. વળી તે લાજ કંકણ અને કર્કર પત્યરૂપે રાજાના
માથા ઉપર પડવા લાગ્યા. રાજા પણ આ કંકર વિકૃત છે એમ જાણી
નાહો. તેવામાં તે પૂઠે લાગી પત્યરના કટકાઓ વર્ષાવતી રહી. તે ઉપરથી
રાજા પોતાના જન્મરથગરૂપ નાગરૂદ્રમાં પેડો અને ત્યાં જ તે મરણ
પામ્યો. આજે પણ તે પીઠજા દેવી શરીની બહાર પોતાના
મંદિરમાં રહેલી છે. કમે કરી કમલિકા દેવીએ બકરીરૂપ વિકૃતને

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

પાવમાં પ્રવેશ કરી કરણ્ય ખનિ વડે શુદ્ધકર્તે પણ ઉતર્યો. એથી તે તેને કાઢવા (અંદર) દાખલ થયો. (પરંતુ તેમ કરવા જતા) પડી ગયેલા એવા તેની તરવાર કુવાના દ્વાર આગળ આઠી પડી જવાથી તેનું સરીર (એ વડે) છેદાઈ એ મરણ્ય પામ્યો, કેમકે વર આપત્તી વેળા આ દિવ્ય તરવારથી તારૂં મરણ્ય થશે એમ મહાસિદ્ધમીએ ફરમાવ્યું હતું ત્યાર પછી શાન્તિકૃમારનો રાજ્ય ઉપર અભિષેક થયો સાતવાહનના મરણ્ય પછી આજે પણ કોઈ રાજા, 'પ્રતિષ્ઠાન' વીરક્ષેત્ર હોવાથી તેમાં પ્રવેશ કરતો નથી. આઠી જે (વાર્તા)માં અસંભવિત (જથ્થાતું) હોય ત્યાં પરસિકાન્તને કારણરૂપ માનવો, કેમકે જૈન અસત્ત વાણી (વહનાર) મનુષ્ય નથી ધીવીર મોક્ષે મથા ત્યાર પછી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમાર્ક રાજા થયો. આ સાતવાહન તેના પ્રતિપક્ષી હોવાથી તે સમયનો અને કાલિકમ્બરિ પછી જેણે પર્યુપણ્યને એક દિવસ આગળ આણી તે (કોઈ) બીજો સાતવાહન સંભવે છે. નહિ તો—

“નયસયત્તેજડપદિ સમકંતેરિ ધીરમુજ્જાભો ।
પક્ષોસવળચડત્યી કાલયસૂરેરિ તો ઠવિષા ॥”

—એ પ્રાચીન માથા સાથે વિરોધનો પ્રસંગ આવે છે કોજપદને વિષે બહુ બોલે અને જનકપદને વિષે બહુ જનકો રૂઢ હોવાથી સાતવાહન પછી સાતવાહન (થયો છે એમ કહેવામાં) વિરોધ જથ્થાતો નથી

इति सातवाहनचरित्रम् ॥ १५ ॥

(૧૬)

વંકચૂલનો પ્રમંથ

‘ પારેત ’ જનપદમાં ‘ ચર્મણવતી ’ મહાનદીને તટે વિવિધ અને ઘન વનો વડે ગહન એવી ‘ ઢોંપુરી ’ નામે નગરી જયવંતી વર્તે છે. આ જ ‘ ભારત ’ વર્ષમાં વિમલચરણ નામનો રાજા યજ્ઞ ગયો. મુમંગલા દેવી સાથે વૈષ્ણિક મુખ ભોગવતાં તેને બે સંતાનો ઉત્પન્ન થયાં. તેમાં (એક) પુત્ર (નામે) પુષ્પચૂલ અને (એક) પુત્રી (નામે) પુષ્પચૂલા. અનર્થનો સમૂહ ઉત્પન્ન કરનારા પુષ્પચૂલનું લોકોએ વંકચૂલ એવું નામ પાડ્યું. મહાજન દ્વારા કંપકો અપાયેલા રાજાએ ગુસ્સામાં વંકચૂલને નગરમાંથી કાઢી મૂક્યો. પોતાના પરિવાર અને સ્નેહને લીધે પરવશ એવી બેન સાથે રસ્તે જતાં તે ભયંકર અટગીમાં (આવી) પડ્યો. ત્યાં ભૂખ અને તરસથી તેને પીડાતો બેઠા બિલ્લો (તેને) પોતાની પક્ષીમાં લઇ ગયા. (ત્યાર બાદ) પૂર્વ પક્ષીપતિના પદે તેને સ્થાપવામાં આવ્યો. તેણે રાજ્યનું પાલન કર્યું. ગામ, નગર, સાર્થ વગેરેને તે લૂંટતો.

એક વાર ‘અર્જુન’ પર્વતથી ‘અષ્ટાપદ’ની યાત્રાએ નીકળેલા સુસ્થિત સૂરિ પોતાના ગચ્છ સહિત સિંહચૂલા નામની તે જ પક્ષીમાં આવી ચડ્યા. (એવામાં) વર્ષાઋણ આવ્યો. પૃથ્વી જીવોથી બ્યાસ બની. સાધુ સાથે આલોચના કરી વંકચૂલ પાસેથી વસતિ માંગી સૂરિ ત્યાં જ રહ્યા. તેણે પ્રથમથી જ એવી વ્યવસ્થા કરી કે મારા સીમાડામાં ધર્મકથા ન કરવી; કેમકે તમારી કથામાં અહિંસાદિ ધર્મ છે અને એ પ્રમાણે મારા લોકો નિર્વાહ કરી શકે તેમ નથી. (બલે) એમ હો એમ કબૂલ કરી શુરુ ઉપાશ્રયમાં રહ્યા. વંકચૂલે બધા પ્રધાન પુરુષોને બોલાવી કહ્યું કે હું રાજપુત્ર છું, તેથી મારી પાસે બ્રાહ્મણ વગેરે આવશે; વાસ્તે તમારે પક્ષીમાં જીવદિસા ન કરવી તેમજ માંસ, મદિરા વગેરેનો પ્રમંગ ઉભો થવા ન દેવો. એમ કરાતાં સાધુઓને પણ અનુગ્રુપ્સિત આહાર પાણી ક્ષપશે. ચાર મહિના સુધી તેમણે તે પ્રમાણે જ કર્યું. વિહાર (કરવા)નો સમય આવ્યો. શ્રમણોનાં, શકુનોનાં, ભમરાઓના સમુદયોનાં, ગાયોનાં ટોળાં-ઓનાં અને રાત્ર (ત્રાતુ)નાં વાણાંઓનાં રહેઠાણો અનિયમિત હોય છે છતાં વાંકો (કહેવા) વડે સૂરિએ વંકચૂલની રજા લીધી. પછી વંકચૂલ તેમની સાથે આવ્યો. પોતાની સીમા પ્રાપ્ત થતાં તેણે જણાવ્યું કે અમે પારકાની સીમામાં દાખલ થતા નથી. સૂરિએ કહ્યું

કે અમે અન્ય સીમમાં પેડા છીએ; તેથી દક્ષિણતાથી તમને કંઈક ઉપદેશ આપીશું. તેણે કહ્યું કે જેનો મારાથી નિર્વાહ થઈ શકે તે(વા) ઉપદેશ દ્વારા આ મનુષ્યના ઉપર અનુગ્રહ કરશો. તે ઉપરથી સૂરિએ ચાર નિયમો આપ્યા. જેમકે (૧) અગ્નિપ્રયાં ફોજો ન ખાવાં, (૨) સાત આઠ પગલાં (પાછળ) ખસીને ધા કરવો, (૩) પટ્ટેવીનું સેવન નહિ કરવું અને (૪) કાગડાનું માંસ ન ખાવું. તેણે તે કબૂલ કર્યાં. ગુરુને નમીને તે પોતાને ઘેર ગયો. એક વેળા સાર્ય ઉદર ધાડ પાડ્યા ગયો. (અર્થ) શુકનના કારણથી સાર્ય ગયો નહિ. 'તેનું ભાણ ખૂટ્યું. રાજાએ બૂખથી પીડા પામ્યા. 'કિંપાક' ઝાડને ફોજી તેમણે જોયું. તેમણે ફોજા લીધાં. તેનું નામ તેઓ જાણતા નહતા એટલે 'એણે ખાધા નહિ. બાકી બધાએ ખાધાં. તેઓ 'કિંપાક' ફળ (ખાવા)થી મરી ગયા. તે ઉપરથી તેણે વિચાર કર્યો કે અહો નિયમોનું ફળ ! ત્યાર પછી એ એકસો જ પદ્મીમાં આવ્યો. રાત્રે તે પોતાના ધરમાં દાખલ થયો. દીવાના પ્રકાશથી તેણે પુષ્પચૂલને પુરુષના વેષમાં પોતાની પત્ની સાથે સ્તેલી જોઈ. એ જોના ઉપર તે ગુસ્સે થયો. આ બંનેને તરવારના પ્રહારથી હું હેઠી નાંખું એવો જોવો તેણે મનસૂબો કર્યો તેવો જ નિયમ યાદ આવ્યો. તેથી સાત આઠ પગલાં પાછા ખસીને ધા કરતાં ખડ્ગથી ખટકારો થયો. એને કહ્યું કે વંકચૂલ જીવો. તેનું વચન સાંભળીને શરમાઈ ગયેલા તેણે પૂછ્યું કે આ શું ? તેણે પશ્ચ નટનો જ્ઞાન્ત કહ્યો: હે ભાઈ ! અહીં પ્રતિભૂષિતના દતો નટનો વેષ ધારણ કરી આવ્યા હતા તે પદ્મીમાં વંકચૂલ હોય તો તે અમારું નૃત્ય જુએ એમ તેમણે કહ્યું. તે વેળા મેં વિચાર્યું કે કાલ ભાઈ વંકચૂલ ધરમાં નથી. તે વાદે તારો વેષ ધારણ કરી મેં તેમની પામે નૃત્ય કરાવ્યું. મેં તેમને જાન આપ્યું. તેઓ પોતાને સ્થાને ગયા. ત્યાર પછી ધણી રાત (પસાર થઈ) અધ દોવાથી નિદ્રાને અર્પીત બનેલી હું તે જ વેષે બાબી ખાસે સૂઈ ગઈ. એ પ્રમાણેનો જ્ઞાન્ત સાંભળી તે મનમાં અત્યન્ત એક પામ્યો.

કાલક્રમે તે તે રાજ્ય અભાવતો હતો તેવામાં તે જ પદ્મીમાં તે જ આચાર્યના ધર્મજ્ઞપિ અને ધર્મદત્ત નામના બે સિધ્ધો કાષ્ઠક વેળા ઉપવાસ રહ્યા. ત્યાં તે બેમાંથી એક સાધુએ ત્રણ મામસપણ કર્યું; બીજાએ તો ચાર માસપણ કર્યું વંકચૂલે તો તેમને આપેલા નિયમોનું ભવિષ્યમાં શુભ ફળપણું જોઈને વિનંતિ કરી કે હે બહો ! મારા

ઉપર દયા લાવીને કાષ્ઠક કામળ ધર્મોપદેશ આપે. તે ઉપરથી તેમણે
 પાપનો નાશ કરનારી એવી ચૈત્ય કરાવવાની દેશના આપી. 'શરણિકા'
 પર્વતની સમીપમાં રહેલી તે જ પદ્મીમાં 'ચર્મણવતી' નદીને તીરે તેણે
 પણ જાંચુ અને મનોહર મંદિર કરાવ્યું. તેમાં શ્રીમહાવીરની પ્રતિમાનું
 સ્થાપન કરાવ્યું. તે તીર્થસ્થે રૂઢ થયું. આરે દિશામાં ત્યાં સંઘે આવવા ૫
 લાગ્યા. કાલ્પાતરે કાષ્ઠ નૈગમ પત્ની સહિત સમસ્ત સંપત્તિ પૂર્વક તેની
 યાત્રા માટે ઉપડી કબે કરીને 'રંતિ' નદીએ આવી પહોંચ્યો. વહાણ ઉપર
 આરૂઢ થયેલા તે દંપતીએ મંદિરનું શિખર જોયું. પછી એકદમ સોનાના
 કચોળામાં કુકુમ, ચંદન અને કપૂર નાંખીને નૈગમની પત્નીએ તેમાં
 (જળ) નાંખ્યું સર કર્યું. પ્રમાદથી તે (કચોળ) જળની તળિયે પડ્યું. ત્યારે ૧૦
 વણિકે કહ્યું કે અહો આ કચોળું અનેક કોટિ મૂલ્યવાળાં રત્નોથી
 જડેલું હોય રાજાએ ધરેણે આપ્યું હતું. (હવે) ત્યારે રાજાથી કેમ
 છૂટવું ? એ પ્રમાણે દીર્ઘ કાળ પર્યંત એક પામી પદ્મીપતિ
 વંકચૂલને તેણે કહ્યું કે આ રાજાની વસ્તુની શોધ કરાવે. તેણે
 પણ માછીને કુકુમ કર્યો. તે તે શોધવા નદીમાં પેઠા. શોધ ૧૫
 કરતાં તેણે જળના તળિયે સોનાના રથમાં રહેલ જીવંતસ્વામી શ્રી-
 પાર્થનાથનું જિંજ જોયું. (અને) તે જિંજને હાથે તે કચોળું જોયું.
 માછીએ કહ્યું કે આ દંપતી ધન્ય છે કે કેસર, કપૂર અને ચંદનના
 વિલેપનને યોગ્ય એવી પ્રભુની છાતી ઉપર એ (જમને) બેઠું. ત્યાર
 બાદ તે લઈને તેણે તે નૈગમને આપ્યું. તેણે તેને બહુ ધન આપ્યું. ૨૦
 નાવિકે જિંજનું સ્વરૂપ કહ્યું. તે ઉપરથી શ્રદ્ધાળુ વંકચૂલે તેને જ (તેમાં)
 પ્રવેશ કરાવી તે જિંજ બહાર કઢાવ્યું. સોનાના રથને તો ત્યાં જ રહેવા
 દીધો. પૂર્વે ભગવાને રાજાને સ્વરૂપમાં કહ્યું હતું કે ફૂલની માળા નખાતાં
 જ્યાં તે જમને રહે ત્યાં જિંજની શોધ કરવી. તે અનુસાર જિંજ લાવીને તેણે
 તે વંકચૂલ રાજાને આપ્યું. અરેખર નવીન ચૈત્ય હું કરાવું ત્યાં સુધી આ ૨૫
 અહીં રહે એવા વિચારથી તેણે પણ તેને શ્રીવીરની પ્રતિમાના બહારના
 મંડપમાં સ્થાપન કર્યું. અન્ય ચૈત્ય તૈયાર કરાતાં રાજકીયોએ જ્યારે તેની
 ત્યાં સ્થાપના કરવા માટે તેને ઉપાડવાનો આરંભ કર્યો ત્યારે તે
 જિંજ ઉપડ્યું નહિ. દેવતાના અધિષ્ઠાનને લીધે આજે પણ ત્યાં જ તે તે
 પ્રમાણે જ રહેલું છે. માછીએ ફરીથી પદ્મીપતિને વિનંતિ કરી કે હે દેવ !
 નદીમાં દાખલ થયેલા એવા મેં ત્યાં ખીજું જિંજ પણ દીધું હતું. તેને
 પણ બહાર કાઢવું ઉચિત છે (જેથી) તે પૂજાથી આરૂઢ થાય. એ

- ઉપરથી પદ્મીપતિએ પોતાની પર્યાદાને પૂછ્યું કે આ જે ભિંબોનું સંવિધાન
કોણે બાંધ્યું છે ? કાણે ખરેખર આ જેને નદીમાં જળને તળિયે મૂક્યાં ? એ
પ્રશ્નને સાંભળીને એક પ્રાચીન (વાત)ના બહુકાર રથવિરે કહ્યું કે હે
દેવ ! એક નગરમાં પૂર્વે રાજા હતો. (તેના ઉપર ચડી) આવેલા પર-
૫ સૈન્ય સાથે યુદ્ધ કરવા માટે સમસ્ત સેનાના સમૂહને તૈયાર કરી તે
ગયો. તેની પટરાણી પોતાનું મર્વસ્વ તેમજ એ જે ભિંબોને સોનાના
રથમાં મૂકી જળદુર્ગ છે એમ (મનઃક્રમ) કરીને 'ચર્મવતી'માં કૌટુંબિકને
તે સોંપીને (?) રહી. લાંબા વખત સુધી તે (રાજા) યુદ્ધ કરતો હતો તેવામાં
કોષ્ટક સુચ્યો ખરેખર એવી વાત લાગ્યો કે આ રાજાને પેલા પરસૈન્યના
૧૦ માલિકે મારી નાંખ્યો તે સંભળીને દેવીએ તે કૌટુંબિકનું આક્રમણ
કરી જળને તળિયે તે નાંખ્યું. અને તેણે પોતે પણ દેહ છોડ્યો. તે
રાજા પરસૈન્યને છૂટાંતે જેવા પોતાના 'નગરમાં' આવ્યો તેવા દેવીને
પ્રાચીન ઇત્યાન્ત સાંભળીને સંસારથી વિરક્ત બની તેણે લાગવતી દીક્ષા
સ્વીકારી. તેમાંનું એક ભિંબ દેવ દ્વારા બહાર લવાતાં પૂજામાં રહેલું છે.
૧૫ તે ખીલું પણ બહાર નીકળે (તેમ હોય) તો તેવો ઉપક્રમ કરે. તે
સાંભળીને પરમ શ્રાવકચૂડામણિ વંકચૂડે પેલા જ માંછીને તે લાવવા
(તે જળમાં) પ્રવેશ કરાવ્યો. તે ભિંબને કેક સમાન જળને તળિયે રહેલું
તેમજ બહારનું બાકીનું શરીર નીચું જોઈને તેણે (તેને) બહાર કાઢવાના
અનેક ઉપાયો કર્યા. (પરંતુ) તે બહાર નીકળ્યું નહિ. એ ઉપરથી દેવતાનો
૨૦ પ્રભાવ વિચારી અને (બહાર) આવી તેણે તે સ્વરૂપ રાજાને જણાવ્યું.
આજે પણ તે ખરેખર ત્યાં જ છે. આજે પણ સંભળાય છે કે વહાણ
અટકી જતાં કોષ્ટક જુદા માંછીને તેનું કારણ સોધતાં તે સોનાના રથની
મુગ્ધાલિકા મળી. તેને સોનાની જોઈને તે લોભાએ વિચાર્યું કે મને
કરીને આ આખા રથને લઈ હું ઋદ્ધિશાળી ચાઉં તે ઉપરથી તેણે રાત્રે
૨૫ હથ આવી નહિ. કોષ્ટક અદૃષ્ટ પુરુષે કહ્યું કે આને ત્યાં જ મૂકીને મુખે
રહે; નહિ તો હું તને જલ્દી મારી નાંખીશ. લાગણીત મનેદ્રા તેણે મુગ-
ધાલિકા ઇત્યાદિ ત્યાં મૂકી દીધાં દેવતા વડે અધિષ્ઠિત પદાર્થોને વિષે યું
સમવતું નથી ? આ કાળમાં પણ સંભળાય છે કે પત્થર જેવા (મજબૂત)
દાર્દરવાળા કોષ્ટક એવેજ શોષાર્થનાથની મૂર્તિ ભાગવા તૈયાર થતાં
૩૦ તેના હાથ સ્તંભિત થયો. મોટી પૂજાવિધિ કરી ત્યારે તે સામે થયો.

શ્રીવીરની મૂર્તિ મોટી હતી. તેની અપેક્ષાએ શ્રીપાર્થનાથની મૂર્તિ
 11ની હતી, એથી એ દેવ મહાવીરના અર્ણકરૂપ છે એમ (માની)
 એનું ' મેદાશ્રેણ્ય ' એવું નામ (લોકોએ) પાડ્યું અધિક પ્રભાવના
 મહારૂપ શ્રીચેલસણ દેવની સામે તે બે મહર્ષિઓએ સોનાના મુગટનો
 આગ્નાય સાધ્યો અને લગ્નો આગળ તેનો પ્રકાશ કર્યો. તે ' મિહગુહા ' ૫
 પક્ષી વખત જતાં ' દિપુરી ' એ નામથી પ્રસિદ્ધ નગરી બની. આજે
 પણ સકળ મંથ તે જ નગરીમાં યાત્રા-વિસર્વોથી એ ભગવાન શ્રીમહા
 વીરની અને એ ચેલસણ પાર્થનાથની આરાધના કરે છે.

એક વાર ' ઉલ્લખિની 'માં ખાતર પાડવા માટે ચોરની વૃત્તિથી વંકચૂસ
 કોષ્ટક શ્રેષ્ઠી (શેઠિયા)ના ઘરમાં ગયો, (પરતુ) કોલાહલ સાભળી તે ચાલ્યો ૧૦
 ગયો. ત્યાર બાદ તે દેવદત્તા (નામની) વેશ્યાના ઘરમાં પેઠા. તેણે તેને
 કોદિયાની સાથે સુનેલી જોઇ ત્યાંથી નીકળી તે (અન્ય) મેઠિયાને ઘેર
 ગયો. ત્યાં એક વીમવાસી જેટલી નામામાં જૂલ આવતી હતી એથી
 કંઠાર વચ્ચે વડે પોતાના પુત્રની નિર્ભરની કરી ઘરમાંથી શ્રેષ્ઠીએ તેને
 બહાર કાઢી મૂક્યો (એમ) રાત પૂરી થઇ ગજકુળમાં જાઉં એવું ૧૫
 તેણે વિચાર્યું તેવામાં સૂર્ય ઉઠ્યો પક્ષીપતિ નગરમાંથી નીકળીને ઘેરને
 લાંબને અને ઝાડ તળે દિવસ પૂરો કરીને ફરીથી રાત્રે રાજભડાગની
 બહાર આવ્યો. ઘેરને પૂંછડે વળગીને તે ભડારમાં પેઠા. ગુસ્સે થયેલી-
 રાજાથી રીસાયેલી પટ્ટરાણીએ તેને જોયો તેણે પૂછ્યું કે તું કોણ છે ?
 તેણે કહ્યું કે ચોર. તેણે કહ્યું કે ખીતો નહિ મારી સાથે તું સમમ ૨૦
 કર. તેણે કહ્યું કે તું કોણ છ ? તેણે પણ કહ્યું કે હું પટ્ટરાણી છું.
 ચોરે કહ્યું કે જો એમ હોય તો તું મારી માં (બરાબર) છે, એથી હું
 જાઉં છું એ પ્રમાણે તેણે નિશ્ચય કર્યો એટલે તેણે નખો વડે પોતાના
 શરીરને વિદારીને ઉઝરડા પાડી અને પોતાની કરી આરક્ષકાને બોલાવ્યા
 તેમણે એને પકડ્યો રાણીને અતુલ્ય કરવા-મનાવવા આવેલા રાજાએ ૨૫
 તે જોયું રાજાએ પોતાના પુરુષોને કહ્યું કે એને મજબૂત-મદ્દ કરીને
 બાધશો નહિ. તેમણે એને સાચવી રાખ્યો સવારે રાજાએ પૂછ્યું
 (ત્યારે) તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! ચોરી માટે હું દાખલ થયો હતો
 પછીથી દેવીએ દેવભડારમાં મને જોયો ખીતું કાઢ તેણે કહ્યું નહિ,
 તેથી પ્રસન્ન થયેલા અને બન્યું હતું તે જાણનારા રાજાએ તેને પુત્ર ૩૦
 તરીકે સ્વીકાર્યો અને સામંતપદે સ્થાપ્યો દેવીની ચિંતના થતી વંકચૂસે
 અટકાવી. અહો ! નિવભોનું શુભ ફળ છે એવું તેણે નિરંતર ત્યતબ્ય

- એક દહાડો કામરૂપ રાજાને સાધવા માટે રાજાએ તેને મોકલ્યો અને તે ગયો. મુદ્દમાં પ્રદારો વડે જર્જરિત બનેલો એવો તે તેને હરાવીને પોતાને રથાને ગયો. રાજાએ વેલો બોલાવ્યા ધા ઉપર મથુ હોવાથી રાગ વધતો ગયો એટલે તેમણે કહ્યું કે હે દેવ ! કાગડાનું માંસ (ખવડાવવા)થી
- ૫ આ સારો થશે. તેને જિનદાસ આવક સાથે પહેલેથી જ મિત્રતા હતી. તેથી તેને (બોલાવી) લાવવા માટે રાજાએ એક પુરુષને મોકલ્યો કે જ્યાં તેના વચનથી તે કાગડાનું માંસ ખાય. તે વખતે બોલાવાયેલો જિનદાસ 'અવંતી' આવતો હતો તેવામાં તેણે બે દિવસ અને સુંદર દાંતરાળી સુંદરીઓને રડાવી જોઈ. (તે ઉપરથી) તેણે પૂછ્યું કે તમે કેમ રડો છો ? તેમણે કહ્યું કે અમારા સ્વામીનું 'સૌખ્ય' થી અવન થયું છે. એથી અમે રાજપુત વંશચૂલની પ્રાર્થના કરીએ છીએ; પરંતુ તું જતાં તે માંસ ખાશે, એથી એ દુર્ગતિમાં જશે; તેથી અમે રુદન કરીએ છીએ તેણે કહ્યું કે હું એવું કરીશ કે જ્યાં એ (માંસ) ન ખાય. તે ગયો અને તેણે રાજાના ઉપરોધથી વંશચૂલને કહ્યું કે કાગડાનું માંસ તું
- ૧૫ મહણ કર; સારો થયા બાદ તું પ્રાયશ્ચિત્ત કરજે. વંશચૂલે કહ્યું કે તું જાણે છે કે અર્ચાર્થ કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત મહણ કરવું જોઈએ તો પત્ની પહેલેથી જ તે ન કરવું એ સાફ છે. કાલને ધાવા કરતાં દૂરથી (પણ એનો) સ્પર્શ ન કરવો એ વાક્ય વડે તેણે રાજાનો નિષેધ કર્યો. મતના સમૂદનો વિશેષ સ્વીકાર કરી તે 'અમ્યુત' કલ્પમાં ગયો. (પાછા) વળતા
- ૨૦ જિનદાસે તે બે દેવીઓને તે જ પ્રમાણે રુદન કરતી જોઈને કહ્યું કે તમે કેમ રડો છો ? તેને તો એ માંસ ખવડાવ્યું નથી. તેમણે કહ્યું કે અધિક આરાધન કરવાથી તે 'અમ્યુત' (કલ્પ) પામ્યો. તેથી તે અમારો સ્વામી ન થયો. આ પ્રમાણે જૈન ધર્મના પ્રભાવનો દીર્ઘ કાળ પર્યંત વિચાર કરી જિનદાસ પોતાને ઘેર ગયો. આ 'દિપુરી' તીર્થનું
- ૨૫ નિર્માણ કરાવનારો વંશચૂલ છે.

શ્રીવિક્રમાદિત્યનો પ્રખન્ધ

વિક્રમાદિત્યના પુત્ર વિક્રમસેન રાજાને પુરોહિતે આશીર્વાદ આપ્યો કે તું (તારા) પિતા વિક્રમાદિત્યથી અધિક થજો. તે વેળા દેવતાથી અધિષ્ઠિત અને સિંહાસનને વિષે રહેલી લાકડાની ચાર પૂતળીઓ હસી. ત્યારે વિક્રમસેને પૂતળીઓને પૂછ્યું કે તમે કેમ હસો છો ? તેમણે કહ્યું કે તેની સાથે (તારી) સમાનતા પણ ધટતી નથી, (તો પછી) નામની અધિકતા કયાંથી ? પહેલીએ કહ્યું કે ' અવન્તી 'માં વિક્રમ રાજા અપૂર્વ અને સાચી વાર્તા કહેનારાને ૫૦૦ દીનારો આપતો. એ સાંભળીને ખર્ખર ચોરે ૫૦૦ દીનારોની ચાચના કરી અને એક વાત કહી:

' ગંધવત્ ' રમણાનની નજીક પાતાલકૂપમાં દેવીહરસિદ્ધિએ મોકલેલા દીવાને મેં પડતો જોયો. (અને) મેં પણ તેની પાછળ અંપલાગ્યું. ત્યાં પાતાળમાં દિવ્ય મહેલ દેખાયો. ત્યાં એક તેલનું કડાચું ઉઠાડતું નજરે પડ્યું તેની પાસે એક પુરુષ જોવામાં આવ્યો. મેં તેને પૂછ્યું કે તું અહીં શા માટે (જોયો) છે ? તેણે કહ્યું કે આ મહેલમાં શાપ વડે બ્રહ્મ થયેલી દિવ્ય કન્યા (વસે) છે. તે કહે છે કે જે તેલના કડાચામાં અંપલાવે તે મારો સો વર્ષ સુધી પતિ થાય. એ ઉપરથી હું એમાં પડવા માટે અહીં જોયો છું. પરંતુ (એ) સાદસ (કરવાની હિંમત) નથી. એ પ્રમાણેની વાર્તા દ્વારા તેણે ૫૦૦ દીનારો મેળવી. તે ખર્ખરની સાથે રાજા પણ તે વિવર દ્વારા ત્યાં ગયો. તેણે તેલના કડાચામાં અંપલાગ્યું. કન્યાએ તેને અમૃત વડે જીવાડ્યો. જેવી તે રાજાને પસંદ કરે છે તેવું જ રાજાએ કહ્યું કે (આ મારી) આગળ ઉભેલા પુરુષને તું પસંદ કર. તેણે તેને પસંદ કર્યો. આ પ્રમાણે જે પરાપકારી તેનાથી અધિક એ કેમ હોય ?

ખીજીએ કહ્યું કે ' કાસી 'થી એ ઘાણણો આવ્યા. વિક્રમાર્કે રાજાનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. તેમણે કહ્યું કે અમારા દેશમાં પાતાલમાં વિવર છે. તેમાં આંધળો રાક્ષસ (રહે) છે. અમારા દેશનો નાથ તેલના કડાચામાં અંપલાવી પોતાના માંસ વડે રાક્ષસને પારણું કરાવે છે અને રાક્ષસ પણ તેને ફરીથી જીવતો કરે છે. વળી સાત ઓરડાઓ તે સોનાથી બરી દે છે. તે (રાજા) રાજ સવારે સાતે ઓરડાઓ દાન દઈને ખાલી કરે છે. એ સાંભળીને વિક્રમ પણ ત્યાં ગયો. કડાચામાં અંપલાવી રાક્ષસને

પોતાનું માંસ ખવડાવી તે ફરીથી જીવનો થયો. ફરીથી તેનું ભક્ષણ કરાયું અને તે (ફરીથી) જીવતો કરાયો. રાક્ષસને જે શાપથી અંધાપો હતો તે શાપનો અંત આવ્યો. તે આંખે દેખતો થયો. જોઈને તેણે કહ્યું કે સાક્ષ કરનાર તું કેણુ છે ? તેણે કહ્યું કે હું વિક્રમ ધું. હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું; (વાસ્તે વર) માત્ર (એમ રાક્ષસે કહ્યું). રાજાએ કહ્યું કે જો તું પ્રસન્ન થયો હોય તો આ રાજાના સાત ઝોરડાઓ સદા મુવર્ણથી પરિપૂર્ણ રહે (તેમ કર). તેમજ વળી એને ફરીથી કડાયામાં અપસાવવા વગેરેની પીડા ન હો. રાક્ષસે કહ્યું કે એમ હો. એથી એ કેવી રીતે વિક્રમાર્કથી અધિક થશે ? એ સમાન પણ નથી; એથી હું હસી.

- ૧૦ ત્રીજાએ કહ્યું કે એક દહાડો વિક્રમાર્ક પોતાના નગરમાં વસતા અને માથે દાસવાળા કુંભાર જોડે દેશાંતર ગયો. (ત્યાં તેને) પારકાના શરીરમાં પ્રવેશ કરવાની વિદ્યા જાણનારો યોગી મળ્યો. તેનું આવર્જન થતાં તે પ્રસન્ન થયો અને તેણે (એ) વિદ્યા આપવા માંડી. રાજાએ કહ્યું કે પહેલાં એ મારા મિત્રને આપો. નેણે કહ્યું કે એ લાયક નથી.
- ૧૫ ગુણુ વડે રાજા અનેલા યોગીએ આમ્રકને લીધે તેને પણ આપી. પછી તેણે રાજાને (પણ) જાગરજાગીથી આપી. 'અવંતી' જન્મ રાજાએ રાજ્ય કરવા માંડ્યું. એક દહાડો ૫૬ અથ મરી ગયો. વિદ્યાની પરીક્ષા કરવા માટે રાજાએ તેમાં પોતાનો જીવ ધાસ્યો. (એટલે) કુંભારે પોતાનો જીવ રાજાના શરીરમાં ધાસ્યો. કુંભાર રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તેણે ધોડાને મારી નાખ્યા 'વિચાર કર્યો. (તેથી) રાજાનો જીવ તો પૂર્વે મરેલા પોપટના શરીરમાં પેટો. (એ) પોપટ પણ સોમહત શેઠની 'પ્રોપિતભત'ના પત્ની કામસેનાને ઘેર થયો. તે તેની ચતુરાઈથી ખુશી થઈ રાણી પાસે જતી નહિ. શેઠ આવ્યો. તે રાણી પાસે ગઈ. તેણે નહિ આવવાનું કારણ પૂછ્યું. તેણે પોપટની ચતુરાઈપ કારણ કહ્યું. તેણે પોપટને મંગાવ્યો. 'જેમ પહેલાં રાજાથી તે રાજા થતી તેમ તે તેનાથી રાજા થઈ.
- ૨૫ એક દિવસ રાણીના સ્નેહની પરીક્ષા કરવા માટે પોપટ ધરોળીના શરીરમાં પેટો. રાણીએ તેના વિષોગથી કાષ્ઠભક્ષણ કરવું શરૂ કર્યું. રાજાના જીવે પોપટને જીવાડ્યો. તે રાણીને અટકાવવામાં આવી. પોપટ (પોતાનો) સમસ્ત જ્ઞાતાન્ત રાણીને દેલો. રાણીએ કુંભારનું આવર્જન કર્યું. (એથી) પેલા કુંભારના જીવે પ્રસન્ન થઈ વિદ્યા બનાવવા માટે મરેલા બોઝાના શરીરમાં પોતાનો જીવ મેલ્યો. રાજા પોતાના શરીરમાં પેટો. બીજા બીજી

મુજવા સાગ્યો. રાગ્યો કહ્યું કે ખીવાની જરૂર નથી. હું તારા જેવો થનાર નથી. હું દયાળુ છું. તું મુખે જીવ, ચર અને પાણી પી. તેથી એ તેની બરાબર કેમ થવાનો ?

ચોથીએ કહ્યું કે એક દિવસ વિક્રમાર્કે ઉત્તમ મહેલ કરાવ્યો. રાગ (તે) જોવાને ત્યાં ગયો. ત્યાં ચકલાનું જોડું બેઠેલું હતું. ચકલાએ કહ્યું કે (આ) મહેલ સુંદર છે. ચકલીએ કહ્યું કે સ્ત્રીરાજ્યમાં લીલા દેવીનું જેવું બહારનું ઘર છે તેવો આ છે. રાગ્યો તે સાંભળ્યું. ત્યાં જવાની (તેને) ઉત્કંઠા થઈ, પરંતુ (તે) સ્થાન તો તે જાણતો હતો નહિ તેથી તે ચિંતાતુર થયો. કેવળ ભદ્ર રાગનો આશય જાણીને તે સ્થાન જાણવા માટે ચાલ્યો. માર્ગમાં 'લવણ' સમુદ્ર અને ત્યાર પછી 'ધૂલી' સમુદ્ર કિતરીને ત્યાંના મદનમંદિરમાં તે રહ્યો. મધ્ય રાત્રિએ ઘોડાના ખોંખારાના અવાજથી સૂચિત તેમજ દિવ્ય જૂપણોથી અલંકૃત દિવ્ય સ્ત્રીઓનું એક ટોળું આવ્યું. તેમની સ્વામિનીએ મદનની પૂજા કરી. તેઓ પાછી વળતી હતી તેવામાં ઘોડાના પૂછડે વળગીને તે ત્યાં ગયો. દાસીઓની નજરે પડતાં તેઓ તેને સ્વામિની પાસે લઈ ગયા. તેણે સ્નાનાદિ કરાવ્યું. રાત્રે તે ધરમાંજ રહ્યો. સુતાં પેલીએ કહ્યું કે અને વિક્રમાદિત્ય પતિ હોજો અથવા તો જે ચાર શબ્દો વડે જગાડે તે. એમ કહીને તે સુષ્પ ગઈ. તેણે વિચાર્યું કે શું ચાર શબ્દોથી પણ નાહ જાગે ? (લાવ) તો હું જ એને જગાડું. તેણે ચાર શબ્દો કહ્યાં. જ્યારે તે ન જાગી ત્યારે તેણે (તેના) પ્રગ્નેા અંશુકો દાખ્યો. તેણે લાત મારી તો જ્યાં વિક્રમાદિત્ય સુતો હતો ત્યાં (જઈને) તે પડ્યો. રાગ્યો પૂછ્યું કે આ શું ? તેણે સમજાવતાં જતાં કહ્યો. તે હિપરથી અગ્નિ નામના વેતાલ ઉપર આરંભ થઈ રાગ ત્યાં ગયો. વેતાલ સંતાપ થયો. રાગને દાસીઓ ત્યાં લઈ ગઈ. તેણે (એની) ભક્તિ કરી. તેનું રૂપ જોઈને તે રાગી બની; પરંતુ સુતાં તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી. અને તે જ પ્રમાણે કહ્યું. રાગ્યો દીવામાં રહેલા વેતાલને કહ્યું કે હે પ્રદીપ ! કોઈક કથા કહે. તેણે કહેવા માંડીઃ કોઈ વાલ્મીકી હતો. તેને એક પુત્રી હતી. તે બુદ્ધ બુદ્ધ ગામમાં ચાર વરેને આપેલી હતી. ચારે આવ્યા. (એથી) વિવાહ થયો. તેણે મોટું અનર્થ જોઈને કાશ-ભક્ષણ કર્યું. સ્નેહથી એક વરે પણ ચિન્તામાં ગ્રસ્તાવ્યું. એક દાડકાં લઈને 'ગંગા' ગયો. એક ત્યાં ઝૂંપડી બનાવીને રાખનું રક્ષણ કરવા (ત્યાં જ) રહ્યો. એક દેશાંતર ગયો. ભ્રમતાં (ભ્રમતા) તે 'સંજીવની' વિદ્યા શીખ્યો. ફરીથી તે ત્યાં આવ્યો. બીજા પણ આવ્યા. પેલીને જીવાડવામાં આવી,

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

ફરીથી વિવાહ થયો. તે ચારમાં એ કાની પત્ની થાય ? રાજાએ કહ્યું કે હું નહિ જોણું, તું જ જોણ. તેણે કહ્યું કે જે ચિતાની સાથે જાડયો તે જાણ થયો. જે હાડકાં લઈ ગયો તે પુત્ર થયો. ઉત્પન્ન કરવાના કારણથી જેણે જીવાડી તે પિતા થયો. જેણે રાખની રક્ષા કરી તે પાલક થવાથી પતિ થયો.

- રાજાએ પાનની પેટીને ખીજ વાત પૂછી. નેતાશ વડે અધિષ્ઠિત હોવાથી તેણે પણ કહ્યું કે કોઈક સ્થળે વિધવા બ્રાહ્મણી હતી. તેને જરૂરી પુત્રી થઈ. રાત્રે તેનો બહાર ત્યાગ કરવા તે ગઈ. આ તરફ ત્યાં કોઈ સૂણાએ ચઢાવેલો જીવતો હતો તેના પગ સાથે એ અથડાઈ. તેણે કહ્યું કે કયો પાપી, દુઃખીને પણ દુઃખ આપે છે ? તેણે કહ્યું કે શું દુઃખ છે ? તેણે પણ કહ્યું કે શરીરની પીડા વગેરે; વિશેષમાં નિબુત્તવ કહ્યું. સૂણાએ અદેશ પુરો ફરીથી કહ્યું કે તું પણ કહે કે તું કાણ છે ? તેણે પોતાનું ચરિત્ર કહ્યું. તે સાંભળીને તેણે કહ્યું કે પહેલાં દરજી કરેલું, જમિનમાં દોરેલું અને અહીં રહેલું એવું મારું ધન તું મહણ કરી મારી સાથે (તારી) પુત્રીને પરણાવ. બ્રાહ્મણીએ કહ્યું કે તું હમણાં મરી જશે. છોકરી નાની છે. (તો) કયાથી પુત્રની ઉત્પત્તિ થશે ? તેણે કહ્યું કે ઋતુકાલમાં કોઈને પણ દ્રવ્ય આપીને પુત્ર ઉત્પન્ન કરાવજો. તેણે બધું તેમજ કહ્યું. પુત્ર ઉત્પન્ન થતાં જ તેને રાજદ્વાર આગળ ફેંકવામાં આવ્યો. રાજાએ (તે) કોઈને આપ્યો. વખત જતાં છોકરા વગરના રાજાના રાજ્ય ઉપર એને જ બેસાડવામાં આવ્યો. આદને દિવસે 'ગંગા'માં પિંડનું દાન કરવા તે ગયો. જળમાંથી તણુ હાથ નીકળ્યા. તે રાજા અચંબો પામ્યો. કોના હાથને દાન દઈ ? તો હે રાજા ! કહે, કોને પિંડ આપવો જોઈએ ? રાજાએ કહ્યું કે ચોરના હાથને.

- રાજાએ સુવર્ણપાલકને કહ્યું (એટલે) તેણે પણ કયા કહી: કોઈ એક ગામમાં કોઈ કુલપુત્ર (વસતો) હતો. તેને અન્ય ગામમાં પરણાવેલો હતો, પરંતુ તેની પત્ની સસરાને ઘેર આવતી ન હતી. તેને સ્વજનો નિર્મુલ્ય (એમ કહી) હસતા. એક દહાડે બધા માણસોથી ઝેરાયેલો તે મિત્ર સાથે ત્યાં ગયો. રસ્તામાં તેણે યજ્ઞને મસ્તક નમાવ્યું. તેના પ્રભાવથી પેલી (સ્ત્રી) આદરવાળી થઈ અહીં આવવા પ્રવૃત્ત થઈ. યજ્ઞભવન સમીપ આવતાં તે એકત્રે યજ્ઞને નમવા ગયો. યજ્ઞે સ્ત્રીના લોભથી તેનું મસ્તક છેદી નાંખ્યું. બહુ વાર થઈ એટલે મિત્ર આવ્યો. તે અવસ્થા પામેલા ધનિકને તેણે જોયો. તેણે વિચાર્યું કે લોકો

કહેશે કે એણે સ્ત્રી માટે એને મારી નાખ્યો. તો મારે પણ મરવું થાય છે. એ પ્રમાણે વિચારી તેણે પણ પોતાનું મસ્તક કાપી નાંખ્યું. ઘણો વખત થયો એટલે પેલી પણ આવી. બંનેને એ દશાસનાં જોઈને તેણે વિચાર્યું કે લોક પહેલાં પણ (મને) દેખી કહેતા હતા. હવે પતિનો ધાત કરનારી કહેશે તો હું મરું. એમ વિચારી ગળા ઉપર તેણે શસ્ત્રિકા લગાવી. તેવામાં જ યક્ષે તેનો હાથ ધરી રાખ્યો. (અને કહ્યું કે) તું સાહસ ન કર. તેણે કહ્યું કે બંનેને જવાડો. યક્ષે કહ્યું કે ધડ ઉપર જેનાં જેનાં માથાં હોય તે તું મૂક. આતુર એવી તેણે ઉર્ધ્વાચ્છાં ધડો મૂક્યાં. તે બેમાં પત્નીનો વિવાદ થયો. એક કહે કે (આ) મારી પત્ની છે. બીજો પણ તેમ જ કહેતો. તો એ કોની ? રાજાએ કહ્યું કે સમગ્ર શરીરમાં મસ્તક ઉત્તમ છે એ વચનથી જેના ધડે મસ્તક હોય તે પતિ.

૫

૧૦

કપૂરની પેટીએ કથા કહીઃ કોઈક ગામથી પોતપોતાની કળાના જાણકાર ચાર મિત્રો દેશાંતર ગયા. તેમાં એક ^૧લાકડા ધડનાર, બીજો સોની, ત્રીજો શાસ્ત્રપતિ અને ચોથો બ્રાહ્મણ હતા. તેઓ રાત્રે કોઈ વનમાં રહ્યા. પહેલે પહોરે સુથાર પહેરે રહ્યો. તેણે પૂરેપૂરી યુવતિ જેવી લાકડાની પૂતળા બનાવી. બીજા પહોરે સોની ચોકી કરવા લાગ્યો. તેણે તેને ધરણાંધી શણગારી. ત્રીજો પહોરે શાસ્ત્રપતિએ તેણે રક્ષામ પહેરાવ્યાં. ચોથે (પહોરે) બ્રાહ્મણે તેણે જીવતી કરી. સવારે તેને જીવતી જોઈ બધા તેનું મહણ કરવાની ઇચ્છાથી પરસ્પર લડવા લાગ્યા. તો હે વિક્રમાદિત્ય રાજા ! એ કોની (પત્ની કહેવાય) ? પેલી નામ સાંભળીને ક્ષોભ પામી, રાજાએ કહ્યુંઃ તે હું જાણુનો નથી. તેમણે ન કહ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે હે રાજા ! તે કોની ? રાજાએ કહ્યું કે સોનીની. હાલ પણ જે સોનું ધડાવે તે જ પતિ થાય છે. તેણે પૂછ્યું કે તમે કોણ છો ? હિવામાં રહેલા વેતાસે કહ્યું કે એ પેલો વિક્રમાદિત્ય છે. તે ખુશ થઈ અને તેને પરણી. તેણે લઈને તે 'અવંતી' ગયો. જો એના જેવા હોય તો સમાન (મજાવ). તો અધિકતાની રીંવાત ! એવી હસવું આવ્યું. વિક્રમસેને આભિમાન મૂક્યું. ત્યાર બાદ વિક્રમસેને પુરોહિતને પૂછ્યું કે જો ખરેખર આ લાકડાની પૂતળાઓ મારા પિતાને અદ્ભુત ગુણવાળા વર્ણવે છે તો તેઓ જ લોકમાં ઉત્તમતારૂપે પ્રથમ અવતર્યા હશે. (આથી) તે પૂર્વે તો કોઈ પણ તેમના જેવા

૧૫

૨૦

૨૫

ઉત્તમ થયા નથી એમ અને કહીએ છીએ. પુરોહિતે કહ્યું કે હે તૃપ ! આ રત્નગર્ભા અનાદિ છે. (અને) ચાર યુગોનો સમૂહ (પણ) અનાદિ છે. યુગે યુગે નરરત્નો ઉત્પન્ન થાય છે. હું જ મુખ્ય છું એવું અભિમાન કહ્યાણુકારી નથી. વળી તે ચાલતું (પણ) નથી; કેમકે તારા પિતા વિક્રમાદિત્યના મનમાં એક દહાડો એમ થયું કે જેમ રૂમે વ્યવહાર કરી શોકને સુખી કર્યા તેમ હું પણ કરું. તે ઉપરથી તેણે રામાયણની વ્યાખ્યા કરાવી. તેમાં જેમ રામનાં દાન, (ધર્મ)સ્થાનની સ્થાપના, વધુત્રિમની વ્યવસ્થા અને ગુરુભક્તિ દર્તા-સંભળાયાં તેમ તેણે બધું આરંભ્યું. તે ઉપરથી તે પોતાને 'અભિનવ રામ' કહેવડાવા લાગ્યો. તે જોઇને પ્રધાનોએ વિચાર્યું કે આપણા સ્વામી કે જે ગર્વથી પોતાને તેના જેવા માને છે તેઓ અનુચિત કરે છે. પ્રસંગ મળતાં એમનો આ ગર્વ ઉપાસથી ઉતારવો જોઇએ.

- આ તરફ તારા પિતા વિક્રમાદિત્યે પૂછ્યું કે લોકમાં એવું કાંઈ પણ ક્યાંએ છે કે જે પૂર્વે નહિ સાંભળેલું એવું રામનું આચરણ અમને જણાવે ? તે ઉપરથી બીજા મંત્રીથી પ્રેરાયેલા એક વૃદ્ધ મંત્રીએ કહ્યું કે હે રાજેશ્વર ! 'કાશ્યા'માં એક ઘરડો બ્રાહ્મણ (રહે) છે. તે શ્રીરામની ખરેખરાગત કૃતલીક વાર્તાઓ સારી રીતે જાણે છે. બોલાવી પૂછી જોઇએ. રાજાએ તેને બોલાવ્યો. ગૌરવપૂર્વક આવેલા તેની પૂજા કરીને તેણે પૂછ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! રામની કાંઈ નવી કથા તું કહે. બ્રાહ્મણે કહ્યું કે હે પૃથ્વીપતિ ! જો તું 'કાશ્યા' આવે તો રામનો કાંઈ પ્રબંધ સાક્ષાત્ જતાવું. અહીં રહીને તો તે કહેતાં પાર ન આવે. ત્યારે રાજાએ રામનો બાર પ્રધાનો ઉપર શ્રુત્યા. તે પોતે મોટા સૈન્ય સાથે ઘરડા બ્રાહ્મણની જોડે 'અયોધ્યા'ની સમીપમાં ગયો (અને) ડાવ-છીમાં રહ્યો. તે વારે તે જ સર્વ દિશાનો માલીક છે એમ (સમજી) નિર્ભય બનેલા બ્રાહ્મણને રાજાએ કહ્યું કે રામ દેવનું ચરિત્ર દેખાડો. તે ઉપરથી બ્રાહ્મણે એક રાજાને સ્થળ જતાવીને કહ્યું કે આ પૃથ્વીને લગત જોવાવો. ત્યાર બાદ રાજાએ (તે) જોઈએ. ખાણો જોઈતાં સૌથી પ્રથમ સોનાનો ઢગલો અને ત્યાર પછી ચોળાની, ચણાનો, પ્રજાના, ઉપરની, ધૂળ, દરેક વસ્તુમાં આવી. રાજાએ રૂપઆવૃત્તિથી પહેલી, બીજી અને ત્રીજી કણો સોનાની જોઇ.

૧ આનો અર્થ 'પાલખી' સૂચવાયો છે. ૨ ઉલ્લેખી પહેલા.

ચતુર્થ ક્ષણમાં ધૂળ દૂર કરતાં સોનાના તારથી સીવેલું અને
 જ્યોતિની જળની જટાથી યુક્ત માણેકાથી જડેલું એવું એક મોઢું પગરખું
 જેવામાં આવ્યું. અયંબો પામેલા રામએ (તે) લઇને હૃદય ઉપર ચાંપ્યું તથા
 માથા ઉપર મૂક્યું (અને તે ખેલી બિઠ્યો કે) અહો આ રતની જાતિ માન્ય
 છે ! ત્યારે ધ્યાનથી કહ્યું કે હે દેવ ! મોચીની પત્નીના આ પગરખાને ૫
 તારા જેવા રામએ અડકવું ચોગ્ય નથી. (ત્યારે) વિક્રમે કહ્યું કે તે મોચણ
 પણ ધન્ય છે કે જેનું આવું પગરખું છે. તું કહે કે આ શી કથા છે ?
 ત્યારે ધ્યાનથી બોલ્યો કે હે પૃથ્વીપતિ ! ત્યારે શ્રીરામ રાજ્ય કરતા હતા
 ત્યારે અહીં મોચીનાં ઘરે હતાં. આ એક મોચીનું ઘર છે. તેની પત્ની
 બહુ લાડકી હતી. એથી તે અભિમાન ધારણ કરતી. તે વિનય સાચવતી ૧૦
 નહિ. તેથી તેણે તેને મારીને કાંટી કાઢી. વળી દુઃખ (કંકાસ)ને લઇને
 જ એમ તેણે કહ્યું. તેથી ગુસ્સે થઇ આ એક પગરખું તટમાં પડતાં તે
 પહેર્યા વિના અને ખીજીનું તે પહેરીને તે પોતાને પિયર ગઇ. જઇને
 પતિનું ઠોર વચન તેણે પિતાને કહ્યું. પિતાએ બે દિવસ રાખી અને
 તેનું આવર્જન કર્યું. પછીથી તેણે કહ્યું કે હે બેન ! કુલીન સ્ત્રીને પતિ જ ૧૫
 શરણ છે. ત્યાં જ તું જ. તેણે કહ્યું કે (મારું) માનભંગ થાય તેમ હોવાથી
 હું નહિ જાઉં. બે વાર, ત્રણ વાર ઉક્તિઓ અને પ્રત્યુક્તિઓ કહેવામાં
 આવી. માતાપિતાના કહેવા છતાં ત્યારે તે સાસરે ન ગઇ ત્યારે પિતાએ
 કહ્યું કે હે બેન ! હું એમ માનું છું કે જો શ્રીરામ પોતે સીતા અને
 લક્ષ્મણ સાથે અહીં આવીને તારો અનુનય કરી તને સાસરાના કુળમાં ૨૦
 મોકલે તો તું ત્યાં જાય. ચિંથ્યા અભિમાનવાળી તેણે પણ કહ્યું કે આ
 (વાત) એમ જ છે. જો રામ જ આવે તો હું જાઉં, નહિ તો નહિ. અરૂપે
 નીમાયેલા અને ગુપ્ત રહેલા મુરોએ જઇને રામને આ વૃત્તાન્ત જણાવ્યો
 અને કહ્યું કે હે દેવ ! મોચીની પુત્રીના આ વૃત્તાન્ત છે. તે ઉપરથી દેવ
 શ્રીરામ પ્રજાવત્સલ હોઇ સવારે સીતા, લક્ષ્મણ અને પ્રધાન સાથે પેલા ૨૫
 મોચીને ઘેર ગયા. (અને) તેમાં દાખલ થયા. અયંબો પામેલા મોચીઓએ
 તેમની પૂજા કરી અને વિવશિ કરી કે હે દેવ ! આપે અમારા જેવા
 ઝાગ ઉપર આ કેટલો જશે પ્રસાદ કર્યો ? ત્યારે પણ એવું સંભવતું
 નથી કે દેવ અમારી સેવા કરે. આવવાનું શું કારણ છે ? શ્રીરામે કહ્યું
 કે તારી પુત્રીને સાસરાના કુળમાં મોકલવા માટે અમે આવ્યા છીએ. ૩૦
 તે વરાઝાની તેવી જાતની પ્રતિજ્ઞા છે. તે ઉપરથી રાજ્ય થયેલા પિતાએ
 આરડામાં જઇ પુત્રીને કહ્યું કે હે મુઆ ! તારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઇ છે.
 દેવી સહિત શ્રીરામ દેવ પણ આવ્યા છે. ચાલ (અને) તે જગત્તાયને
 વેદન કર. ત્યાર જાદ મંત્રોજ પામી તે રામ ખાસે આવી. અને તેણે તેને

- નમન કર્યું. પ્રજના પિતા (સમાન તેજો) કર્યું કે હે એન ! તું સસરાને
 ઘેર જા. તેજો કર્યું કે (આપનો) આદેશ પ્રમાણ છે. ત્યાર બાદ તે સાસરે
 ગઇ. (અને) રામ પોતાને રથાને ગયા. શ્રીવિક્રમ ! આતું બીજું પગરખું
 ત્યાં પિતાનું ઘર ખોદતાં મળશે. હે નાથ ! આવ. તે ખોદાવીએ. રાજ
 ૫ ત્યાં ગયો. તે ખોદાવવામાં આવ્યું. બીજું પગરખું પણ મળ્યું. સોનાનું
 ઘર નજરે પડ્યું. એ પ્રમાણે બીજાં (રથો) તે બાહ્યે ખોદાવ્યાં
 અને તે સોનું લીધું. રાજએ બાહ્યે પૂછ્યું કે હે બાહ્ય ! તું કેવી
 રીતે આ પ્રમાણેની (વાત) જરાજર જાણે છે ? બાહ્યે કર્યું કે પૂર્વજોની
 પરંપરાના ઉપદેશથી મેં જાણ્યું અને તે મેં તને કર્યું. પરંતુ તું ગર્વ ધારણ
 ૧૦ ન કર તે રામ નો તેજો જ ; કેમકે તેમની આઘાતી જળ અને અગ્નિ થંબી
 જતાં. તેમની બાહ્ય દેતાં પડતી ભીતિ પડતી નહિ. ૪૨ (જાતના) અંધગડો,
 ૨૭ (જાતના) ફાલ્લાઓ, ૧૦૮ (પ્રકારના) વિશ્વરો અને બધા દોષો નાશ
 પામતા. તેમની દેવી જે સીતા તેમનો, તેમના જે ત્રણ બાપઓ તેમનો,
 તેમજ તેમના સેવક જે હનુમાન, સુગ્રીવ વગેરે તેમનો મહિમા સો વર્ષ
 ૧૫ પથ (પૂરપૂરો) કહેવાને બૃહસ્પતિ પણ સમર્થ નથી. એ સાંભળીને વિક્રમે
 અભિમાન ત્યજી દીધું. તેજો 'અભિનવ રામ' એ જિરુદનો નિષેધ કર્યો. ફરીથી
 તે 'ઉજ્જયિની' ગયો. તેજો ચક્રિત અનુસાર લોકોનો ઉદ્ધાર કર્યો. અગ્નિવેતાસ
 અને પુરુષકસિદ્ધિ વડે તેમજ સુવર્ણસિદ્ધિથી તેનું ઉપકારનું અર્ચનું તે
 વેળા અનુપમ હતું. તેથી વિક્રમ ધન્ય જ છે. તેનાથી અધિક તો કરોડો
 ૨૦ થઇ ગયા છે. એ સાંભળીને વિક્રમસેન વિવેકી જન્યો.

इति विक्रमादित्यप्रवन्धः ॥ ૧૭, ॥

વિક્રમચરિત્ર

- જૈન તત્ત્વથી બાહ્ય એવા મુખ્ય લોકોને કેવળ અચ્ચો. ઉત્પન્ન
 ૨૫ કરવારૂપ ફળવાળો વિક્રમાદિત્યનો એક 'પ્રજન્મ'. અમે કહ્યોએ છીએ
 'ઉજ્જયિની'માં વિક્રમાદિત્ય રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે પાસેના ગામમાં હજી
 ખેડતાં એક બાહ્યે દિવ્ય અને ન્યોતિવાળું એક રત્ન જૂમિ ઉપર પડેલું
 (જોઇ તે) મહણ કર્યું. તેનું 'મૂલ્ય પૂછવા માટે તે 'ઉજ્જયિની'માં રત્નની
 પરીક્ષા કરનાર વેપારી પાસે ગયો. તે રત્ન (તેમને) દેખાડવામાં આવ્યું.
 ૩૦ નવાઇ પામી તેમણે કહ્યું કે અમે આ રત્નની કિંમત કરવા સમર્થ નથી.
 કેમકે પૂર્વે આતું રત્ન અમે જોયું નથી તેમજ જૂંદું મૂલ્ય કરવાથી તીવ્ર
 દોષ લાગે. આતું મૂલ્ય જો કેવળ દેવ શ્રીવિક્રમાદિત્ય જાણતા હોય

(તો જણે). રતનનું મૂલ્ય જાણવામાં તે રેખાપ્રાંત છે-ગ્રીષ્મ છે. (પેલો) બ્રહ્મણ વિદ્યમા પાસે ગયો. તેણે (તેને) રત્ન બતાવ્યું. વિદ્યમે પૂછ્યું કે (તને) એ કયાથી મળ્યું? બ્રહ્મણે કહ્યું કે હે દેવ! હજી ખેડતાં મારા ખેતરમાંથી (મને) એ મળ્યું. રાજાએ કહ્યું કે તો બે દિવસમાં અમે (એનું મૂલ્ય) કહીશું. બીજા નહિ. અમે પારકાના પૈસા (લઘુ લેવા)ની ઇચ્છાવાળા નથી. ધીરજ આપીને પોતાના મહેલમાં જ તેણે તેને રાખ્યો.

૫

ત્યાર પછી રાત્રે વિદ્યમે મંસારમાં (પૃથ્વી ઉપરના) રતનના પરીક્ષકો (ઝવેરીઓ)ને પૂછ્યું. બલિ પાતાલમાં હતો. ત્યાં પણ જવું જોઈએ (એવો તેણે નિશ્ચય કર્યો). કુતૂહલવાળો આજસુ ન હોય. તે ઉપરથી અગ્નિવેતાલ ઉપર આરઠ ચઢ પાતાલમાં જઈ તે બલિના ધરના દરવાજે ભેગો રહ્યો. ત્યાં દરવાજે રહેલા નારાયણને તેણે વંદન કર્યું. નારાયણે પૂછ્યું કે અહીં તું શા માટે આવ્યો છે? વિદ્યમે કહ્યું કે બલિ પાસે જઈને (તેને) કહે કે રાજા કાર્પાસૌરવથી આવ્યો છે. બે હુકમ હોય તો દર્શન મળે. કૃષ્ણ ગયો. તેણે બલિને કહ્યું કે રાજા દરવાજે આવ્યો છે. બલિએ નિવેદન કર્યું કે રાજા હોય તો તે શુશ્રુષિષ્ટિર છે? કૃષ્ણ! તું પૂછ. કૃષ્ણે જઈને પૂછ્યું કે તું શું શુશ્રુષિષ્ટિર છે? વિદ્યમે કહ્યું (વિચારી) કે તે શુશ્રુષિષ્ટિરને રાજા માને છે, માટે બીજું કહેવું જોઈએ. કૃષ્ણ! તું જ (મને) મંડલીક આવ્યો છે એમ કહે. તે ગયો અને તેણે તે જણાવ્યું. બલિએ કહ્યું કે મંડલીક શું રાવણ? કૃષ્ણે ફરીથી આવ્યો અને તેણે પૂછ્યું કે બે તું મંડલીક છે તો શું તું રાવણ છે? વિદ્યમે ત્યારે કહ્યું કે જઈને કહે કે કુમાર આવ્યો છે. તેણે જઈને તેમ કહ્યું. બલિએ કહ્યું કે શું કાર્તિકેય કે લક્ષ્મણ કે પાતાલમાં રહેનાર નાગપુત્ર ધવલચન્દ્ર કે વાલિનો પુત્ર અંગદ જે રામના દૂત તરીકે પ્રખ્યાત છે તે? ફરીથી કૃષ્ણની આવજા થઈ. વિદ્યમે ફરીથી કહ્યું કે તું કહે કે વંડ આવ્યો છે. ફરીથી તે ગયો. બલિએ કહ્યું કે બે વંડ હોય તો શું તે હનુમાન છે? ફરીથી કૃષ્ણ વાગરિત (ગ) ગયો. તેણે બલિનું વચન કહ્યું. ફરીથી વિદ્યમે કહ્યું કે જઈને તું કહે કે તલારણ્યક આવ્યો છે. તેણે તે પ્રમાણે કહ્યું. બલિએ કહ્યું કે શું વિદ્યમડો? કૃષ્ણે આવીને પૂછ્યું કે શું (તું) વિદ્યમાદિત્ય (છે)? તેણે હા કહી. બલિની આગાધી તેને બલિ પાસે લઘુ જવામાં આવ્યો. બલિએ પૂછ્યું કે હે વિદ્યમ! તું શું રતનની કિંમત પૂછવા આવ્યો છે? વિદ્યમાદિત્યે કહ્યું કે એમ જ છે. તેણે (તેને) રત્ન બતાવ્યું. બલિએ કહ્યું કે આવાં ૮૮૦૦૦ રત્નો રાજ શુશ્રુષિષ્ટિર મૂલ્ય લીધા વિના પાત્રાને

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

- આપતો. તેમાંનું આ એક છે. તે બાહ્યને મળ્યું છે. મોટે ભાગે બધાં રત્નો પૃથ્વીમાં ગયાં છે, કેમકે કાળ ધણો થઇ ગયો છે. તે ઉપરથી યુધિષ્ઠિર જ રાજા છે; તું કાણ ? વિક્રમે કહ્યું કે હે દેવ ! એ સાચું છે. હું રાજા થઇ (એ જાણવા) ઇચ્છું છું કે યુધિષ્ઠિર પાસે આટલી
- ૫ । (બધી) સંપત્તિ કયાંથી (આવી) ? બાલિએ કહ્યું કે ચાર બાઇઓએ દિગ્વિજય કરી (તેને) ધન આણી આપ્યું હતું. પૂર્વે દરિદ્રતામાં મગ્ન હોઇ મરુદત્ત નામના કાપડીએ રુદ્રનું આરાધન કર્યું. તેણે તુષ્ટ થઇ પોતાની ઇચ્છાથી 'કેલાસ' પાસે મૂળથી તે શિખા પર્વત નગરને સુવર્ણમય બનાવી તેને આપ્યું. તે નગર તેણે ભોગવ્યું. તે મરણ પામતાં રુદ્રે ધૂળની વૃષ્ટિ વડે તેને ઢાકી દીધું. ન્યારે યુધિષ્ઠિરનો બાઇ સહદેવ ઉત્તર દિશા સાધવા માટે ઉપડ્યો ત્યારે રુદ્રે તે નગરને પોતાના ગુણોથી ઉઘાડી પેલી બધી સુવર્ણાદિ વિભૂતિને યુધિષ્ઠિરના ઘરમાં ઢાળવા કરી. તેથી યુધિષ્ઠિરની દાન દેવાની ઇચ્છાની સિદ્ધિ થઇ. તેથી તે રાજા છે. મંડલીક તો રાવણ છે; કેમકે લોકમાં તેના જેવાં બળ અને વિદ્યાના ગર્વને ભોગ નથી.
- ૧૫ કુમાર તો કાર્તિકેયને કહેવો બ્યાજળી છે કે જેણે સાત દિવસ જેટલી ઉંમરે તારકને મારી નાંખ્યો. લક્ષ્મણ પણ કુમાર (કહેવાય તેમ) છે કે જેણે મેઘનાદને હણ્યો. વળી પીહુલિનો પુત્ર ધવસચન્દ્ર પણ કુમાર છે કે જે જગતને ઝેર વડે મારી નાંખવાને શક્તિમાન છે તેમજ વિપતે પણ અમૃતરૂપે પરિણમવાવાને સમર્થ છે. સંધિમાં કે લગ્નમાં હું ફક્ત હોનાં (રાવણનાં) દશે માથાં અક્ષત કે ક્ષત બૂમિ ઉપર આજોડશે છત્યાદિ (કહેનારા તરીકે) પ્રસિદ્ધ અંગદ પણ સમર્થ છે. (એથી એ કુમાર કહેવાય). વંદ તો ખરેખર હનુમાન છે કે જેણે પ્રિયાના વિયોગના તાપથી જર્જરિત દેહવાળા (પોતાના) સ્વામી રામને મહામાં ધીરજ આપી કે હે દેવ ! હુકમ કરો. હું શું કરું ? શું 'લક્ષ' ને અહોજ લઇ
- ૨૫ આતું કે, 'જનૂ' કીપને અહોથી (ત્યાં) લઇ જાઉં ? સમુદ્રને હું શોધી લઉં કે લીલાથી ઉપાડેલા 'વિન્ધ્ય' પર્વત, 'હિમાચલ', 'મેરુ' અને 'ત્રિકૂટાચલ'ને નાંખવાથી શ્લોક પામી વધતા જતા જળવાળા સમુદ્રને ખાંધું ? છત્યાદિ સ્વામીનાં કાર્યની ચમત્કારી સફળતાની સારતાને લઇને હનુમાન જ વેડ છે. તલારક્ષક તો તું છે. તું જા (અને) બાહ્યને કહે કે રત્નની કિંમત (થાય તેમ) નથી. તે સાંભળીને વિક્રમ પોતાની નગરીએ ગયો. રત્ન આપી અને બાલિએ કહેલું કહી તેણે બાહ્યને તેને ગામ વિદાય કર્યો તેણે ચિરકાળ રાજ્ય કર્યું.
- ૩૦

॥ इति चिक्रमार्कचरित्रम् ॥

નાગાર્જુનનો પ્રબન્ધ

- ‘સુરાપ્પા’ના સુગારરૂપ ‘શત્રુજય’ પર્વતના શિખરના એક ભાગરૂપ
 ‘હક’ પર્વત ઉપર રાજપુત્ર રહુસિંહની ભોખાણ નામની પુત્રીને રૂપ
 અને લાવણ્યથી પૂર્ણ જોષને અનુગમ પામી તેને સેવતા વામુડી નામને ૫
 નાગાર્જુન નામે પુત્ર થયો. પુત્ર પ્રતિ સ્નેહથી મોહિત મનેના પિતાએ તેને
 બધી મોગી ઔપધીઓના ફળો, મૂળો અને પત્રો ખવડાવ્યા તેના પ્રભાવ
 થી તે મહાસિદ્ધિઓ વડે અનકૃત થયો તે ‘સિદ્ધપુરુષ’ એવી પ્રસિદ્ધિ
 પામ્યો. પૃથ્વી ઉપર ફરતા ‘પૃથ્વીગ્રાહન’ પતનમા સાતનાહુન રાજનો
 તે કનાયુક થયો. ‘આકાશગામિની’ વિદ્યા શીખવા માટે તે ‘પાનિતાનક’ ૧૦
 પુરમા થીપાદલિસેસુગ્ની સેવા કરતો એક દહાડો બોજનની વેળાએ
 તેણે પગે (લગાડેલા) લેપના બગથી તેમને આકાશમા ઉડતા જોયા
 ‘અષ્ટાપદ’ વગેરે તીર્થોને વંન કરી પોતાને ક્યાને (પાછા) આવેલા તેમના
 ચરણોને વોષને ૧૦૭ મહાપધીઓના આસ્વાદથી તેમજ વર્ષું ગંધ
 વગેરે વડે તેના નામોને નિશ્ચય કરી ગુરુના ઉપદેશ વિના પગે લેપ ૧૫
 લગાડી કુકડાના બચ્ચાની પેટે ઉડતા તે વડ ઉપર પડ્યો ધાથી જર્જરિત
 અગવાગા એવા તેને ગુરુએ પૂછ્યું કે આ શું ? જેણે હવે તેણે તેણે
 કહ્યું એટલે તેની કુશળતાથી ચિત્તમા ચમત્કાર પામેલા આચાર્યે તેને માથે
 કરકમળ મૂકી મ્હુ કે માડી ચોખાના જગમા-ધોવરામણમા એ ઔપધોને
 વાગી પગે લેપ લગાવી આમણમા ગરુડની જેમ તું સ્વેચ્છાએ જા-ઉડ ત્યાર ૨૦
 બાદ તે સિદ્ધિ પામીને મતુષ્ઠ બનેયે તે નાચ્યો વળી દોષ વાર ગુરુમુખે તેણે
 માલબુ કે રસસિદ્ધિ વિના દાન (દિવાની) ઇચ્છાની સિદ્ધિ થતી નથી
 તે ઉપરથી રમ બનાવવાને પ્રવૃત્તિ કરતા તેણે સ્વેદન, મર્દન, જ્વરણ અને
 મારણ કર્યા પરંતુ રસે સ્થિરતા ધારણ કરી નહિ. ત્યારે તેણે ગુરુને
 પૂછ્યું કે રસ કેવો રીતે સ્થિર થાય ? ગુરુએ કહ્યું કે દુષ્ટ દૈવતનું દત્તન ૨૫
 કરવામા સમર્થ એવી થીપાદ્યનાથની દષ્ટિ સમક્ષ સંધાતા અને બધા
 લક્ષણોથી લક્ષિત અને મહાત્મતી એવી મહિલા દ્વારા ધુટાતા રસ સ્થિર
 થઈ દોષવેધી બનશે તે સાંજળીને પાદ્યનાથની પ્રભાવશાળી પ્રતિમા
 શોધવાની તેણે ચક્રચાત કરી, પરંતુ તેવી એણે દોષ પણ ઠેકાણે દીકી નહિ
 આ તરફ નાગાર્જુને ધ્યાન ધરીને પોતાના પિતા વામુડિને ૩૦

પ્રત્યક્ષ કરી પૂજ્યું કે શ્રીપાર્થનાથની દિવ્ય કળાના પ્રભાવવાળી પ્રતિમા કહો-અતાવો. તેણે કહ્યું કે 'દારવતી'માં સમુદ્રવિજય દશાહે શ્રીનેમિનાથને મુખે મોટા અતિશયથી યુક્ત એવા શ્રીપાર્થનાથની પ્રતિમા જાણીને (તેને) મંદિરમાં સ્થાપો પૂજી હતી. 'દારવતી' જાણી ગયા પછી તે પ્રતિમા

- ૫ સાગરમાં ડૂબેલી હતી તેવી જ સ્થિતિમાં સાગરના મધ્યમાં રહી, વખત જતાં 'કાન્તી' ના રહેવાસી ધનપતિ નામના વદાણુવડીનું વદાણુ દેવતાના અતિશયથી રખસિત થયું-આણનું અટકયું અહીં તીર્થંકરની મૂર્તિ છે એમ અદૃષ્ટ વાણીથી નિશ્ચય કરીને ત્યાં ખલાસીઓને ઉતારી તેણે સાત કાયા સૂતરના તાંતણા વડે (એ) પ્રતિમા બાંધી જાયજી અને પોતાના નગરમાં લઈ જઈ મંદિરમાં સ્થાપી. ધાર્વા કરતાં અધિક લાભ વડે ખુશ થયેસો તે દરેરાજ (તેની) પૂજા કરતો. તે ઉપરથી સર્વ અતિશયોથી યુક્ત તે પ્રતિમાને જાણીને નાગાર્જુને રસની સિદ્ધિના નિમિત્તે તેને હરી લાવી 'સેડી' નદીના તટ ઉપર સ્થાપી. તેની સમક્ષ રસ માધવા માટે સાતવા-હુન રાજાની અન્દ્રસેખા નામની મહાસતી દેવીને, વશ કરેલા બ્યતર દાગ રાજ રાત્રે અણુથી તેની પાસે તે રસનું મર્દન કરાવતો. એ પ્રમાણે ત્યાં વારંવાર જ આવથી તેણે તેને બાંધ તરીકે સ્વીકાર્યો તેણે પેલી બોધ-ધિઓને મર્દન કરવાનું કારણ પૂછ્યું. તેણે કાટિવેધ રસને વૃતાન્ત ખરેખરા કહ્યો. એક વેળા તેણે (અર્થાત્ રાણીએ) પોતાના એ પુત્રને નિવેદન કર્યું કે 'સેડી' નદીના તટ ઉપર નાગાર્જુનને રસની સિદ્ધિ મનાર છે. રસના લોભી એવા તે અને પોતાનું રાજ્ય મૂકીને નાગાર્જુન પાસે આવ્યા. કપટથી તે રસ લેવાની ઇચ્છા રાખી તે એ હૂપે વેશે જે ધરમાં નાગાર્જુન જમતો તેની સમીપમાં જમતા. (એક વેળા) તેમણે રાધનારીને કહ્યું કે તું નાગાર્જુન માટે બહુ મીઠાવાળી રસોઈ બનાવજો. ત્યારે તે રસોઈને ખારી કહે ત્યારે તું (તે) અમને કહેજો. તેણે હા કહી એ (વાત) સ્વીકારી. ત્યાર પછી તેણે તે જાણવા માટે તેને માટે મીઠાવાળી રસોઈ કરવા માંડી. છ મહિના થયા ત્યારે રસોઈ ખારી છે એમ તેણે દોષ મદયો. રાધનારીએ રાજપુત્રો આગળ કહ્યું કે આજે નાગાર્જુનને ખારાચ જાણી તેમણે પણ તેની રસસિદ્ધિનો નિશ્ચય કર્યો. ત્યાર બાદ તેના વધના ઉપાયનું ચિંતન કરવા તેમણે તેના જાણકાર લોકને પૂછ્યું. પૂછતાં જાણ્યું કે વામુકિએ જ દર્બેના અંકુરથી એનું મરણ કહ્યું છે. નાગાર્જુને સિદ્ધ શુદ્ધ રસના એ રૂપા (૨) જારી 'દક' પર્વતની ઝુકામા મૂક્યા. મૂકીને પાછો ફરતો નાગાર્જુન સામે મળતાં તેમણે તેને દર્બેના અંકુરથી

વત્સરાજ ઉદયનનો પ્રબન્ધ

- પૂર્વ (દિશા)માં 'વત્સ' દેશ છે. તેમાં 'કૌશાંત્રી' નગરી છે. શ્રી-
 ઋષભના વંશના શાન્તાનુ, વિચિત્રવીર્ય, પાંડુ, અર્જુન, અભિમન્યુ,
 ૫ પરીક્ષિત અને જનમેજય કુળમાં સહસ્ત્રાન્નીક રાજા થયો. તેને
 શતાન્નીક (નામે) પુત્ર હતો. તેની પત્ની નામે મૃગાવતી મહાસતી,
 ચેટક રાજની પુત્રી અને મૃગાક્ષી હતી. તેમનો પુત્ર ઉદયન હતો કે
 જે ખરેખર 'નાદસુમુદ્ર' કહેવાતો હતો અને જેણે 'ઉન્નગિની'માં
 'વિન્ધ્ય' (પર્વત) તરફ જતા અનલગિરિ નામના હાથીને ગીતની
 ૧૦ શક્તિથી ફરીથી આસાને બાંધી અંડપ્રદોતના રાજ્યને પ્રકાશમય
 બનાવ્યું. તે સુખે રાજ્ય કરતો હતો. જુવાનીમાં હોષ તે ભોગી, કળાને
 વિષે આસક્તિવાળો, ધીર અને લલિત નાયક હતો.

- આ તરફ ખાતાશમાં 'કૈયદરણ' નામનું નગર હતું. ત્યાં વાસુકિ
 નાગરાજ (રજો) શ્રવેત અને નીલ કમળ વડે લાંછિત ફેણવાળો (વસતો)
 ૧૫ હતો. તેને નામલ દેવી નામની પત્ની હતી. દેશ વિશાળ હતો. તક્ષક
 નામનો તેનો પ્રતીહાર હતો જે વિષમ દેવીનો પતિ હતો અને જેના
 ફેણના મંડપમાં તેર ભાર કરોડ વિષ રહેતું હતું એમ કહેવાય છે.
 વાસુકિને દિવ્ય રૂપવાળી વસુદન્તિ નામની પુત્રી હતી. તેને ચૌદ સખીઓ
 હતી. જેમકે (૧) ધારૂ, (૨) વારૂ, (૩) અંપકસેના, (૪) વસંત-
 ૨૦ વલ્લી, (૫) મોહુમાયા, (૬) મદનમૂર્છા, (૭) રંભા, (૮) વિમલા-
 નના, (૯) તારા, (૧૦) સારા, (૧૧) અંદનવલ્લી, (૧૨) લક્ષ્મી,
 (૧૩) લીલાવતી અને (૧૪) કલાવતી. તે તેમની સાથે વીજા, મૃદંગ,
 વાંસળી, મુલાપિત ઇત્યાદિ દ્વારા રમતી.

- એક દહાડે તે (ચૌદ સખીઓ)માંથી એકે (તેને) કહ્યું કે હું સ્વામિની
 ૨૫ વસુદન્તિકા । પરિવાર સહિત હું સખી નરસૌક્યમાં (આવેલી) 'કૌશાંત્રી'માં
 દિવ્ય શાલાવાળા અને મોટા એવા ઉદાનમાં કીડા કરવા ગઈ. ત્યાં મેં
 રબકુલ, વિચકિલ, દમનક, ચપક, વિરહક વગેરે ઝાડોની, ઉસારણીઓની,
 કચારાઓની અને વાડીનાં પાંદડાં(?)ની શોભા જોઈ. જે સ્વામિનીને
 તે કીડા જમતી હોય તો ત્યાં પધારો. આ માંજગી એ વસુદન્તિકા પેક્ષી
 ૩૦ બધી ચૌદ (સખીઓ) માથે ઇચ્છામિદિથી એકદમ તે વનમાં પહોંચી.
 તેઓ ત્યાં કીડા કરવા લાગી. તેમણે પુષ્પો વીણ્યાં (અને) તે વડે કડિયાઓ

ભર્મા. (કેટલીક) ૧૫મિશ્ન શબ્દગાથી. (કેટલીક) સારા હારો. ગુંથા. એ પ્રમાણે વનમાં ખેલતી તે (ઓઓ)નો કાચલોના કુળના કલરવના જેવો મધુર કાલાદલ ઉછળ્યો. તે સાંભળીને ઉદાનપાલક આવ્યો અને તેણે તેમને જોય. અહો ૩૫, અહો ૨૫૨, અહો પ્રભા એમ તે અચંપો પામ્યો. તેમને જોવા માટે ભક્તિથી શ્રીઉદયનને બોલાવવા તે ગયો. ઉદયન ૫
પણ કુવદલથી થોડા પરિવાર સાથે વનમાં ગયો. તેણે સખી સહિત વસુદત્તિને જોય, અને વિચાર કર્યો કે કામદેવરૂપ જોતા શિકારીનું આ રસાયન છે. આના રૂપની સંપત્તિ કરોડો જીવો વડે (પણ) વર્ણવવી અશક્ય છે. કાન્તિ આપનારો ચન્દ્ર (પોતે જ) ખરેખર આંતર ઘડવાના કાર્યમાં બ્રહ્મા થયો હશે અથવા સુંગર જેનો અદિતીય રસ છે એવો કામદેવ કે ૧૦
એવો માસ બ્રહ્મા થયેલ હશે. વેદના અભ્યાસથી જડ બનેલો અને વિષ-યોમાંથી જેનું કુવદળ ઉઠી ગયું છે એવો પ્રાચીન મુનિ (બ્રહ્મા) આ મનોહર રૂપ બનાવવાને કેવી રીતે સમર્થ થાય ? (આ) લલનાઓ નેત્રના ખૂણાની સરણિરૂપ દ્રોણીથી યુક્ત નેત્ર વડે ઝગઝગાટ (!) જીએ છે. કમાનુમાર બંને હાથને લાલન કરાવતી તેઓ ગતિ કંઈ છે, અને વિદ્વાતાની મુદ્રાવાળી ૧૫
ઉક્તિઓ વડે આશ્ચર્યકારક રીતે તેઓ બોલે છે; તેથી હું એમ માનું છું કે રસના ભંડારરૂપ મદન દેવનું એ રસાયન છે. તે (રાગ)ને જોય તે (વસુદત્તિકા) નારી ગઈ. રાગ પણ જલદી જલદી (તેની) પાછળ ગયો. અડધી ક્ષણમાં બધી સખીઓ અદશ્ય થઈ ગઈ. પેલી (વસુદત્તિકા) પણ પાતાલના છિદ્ર જેવા એક ખાડામાં પેડી. રાગને પણ બપુયું કે ૨૦
કામરૂપિણી જશે જ; એથી 'વસુના'ના જળના પ્રવાહ જેવો તેનો (સ્વામ) ચોટલો હાથે ઝાલી તલવારથી તેણે કાપી નાંખ્યો. તે હરિચાક્ષી ગઈ. (પરંતુ તેની) વેણી હાથમાં રહી ગઈ. તે વેણીને જોય જોઈને તે પેલી ચક્રારના જેવી ચપળ અને સ્થિર નેત્રવાળી (સુંદરી)ને વારંવાર યાદ કરતો. જૂરાં કમળોનાં જેવાં નેત્રવાળી, કમલિની જેવા વદનવાળી, કલ્પલિની જેવી શ્રલતાવાળી ૨૫
અને મૃણાલિની જેવા એ હાથવાળી એવી તે ત્રિયા બે પાછી મળે (!) તો તેના લાવડપના જળમાં અવમાદન (કરવા)થી જડ બનેલાં અંગો વડે જવાલાના જ્વાળને મૂકનારી અને પ્રાણનો ઉચ્છેદ કરનારી (અનંતરૂપ અગ્નિની) વેદનાઓથી હું મુક્ત થાઉં. ત્યાર બાદ જેનો પ્રારંભ નહ થયો ૩૦
છે એવો, આંસુ સારતો અને એક પામેલો (રાગ) નગર યાસે આવ્યો અને પ્રધાનોને બોલાવી તેણે કહ્યું કે મેં આ પ્રમાણે કાષ્ઠક ખાજાની

વેણી કાપી નાંખી છે. તે તો પાતાલમાં જતી રહી (છે). એથી મારે રાજ્યનું કામ નથી. આ વેણી જ રાજ્ય કરે. તે પ્રમાણે (કરવાની) કબ્જાત આપી તેઓ પણ નગરની બહાર મંડપમાં ઉત્સવપૂર્વક વેણી દ્વારા રામની પાદુકાની પેઠે રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યા.

- ૫ , આ તરફ પેલી વસુદત્તિકા સખેદ જન્મને પોતાના મહેલમાં સુષગમ્હ. તેની સખીઓએ તેની વેણી કપાયેલી જોઇને નામલ દેવીને બોલાવી (તે) બતાવી. જાગેલી પુત્રીને નામલ દેવીએ પૂછ્યું કે બેન ! આ શું ? તારો પણ પરિભવ ? પુત્રીએ પણ માને જેવું બન્યું હતું તેવું કહ્યું અને તેણે વળી તે પોતાના પતિ નાગરાજને કહ્યું. (એથી) શુસ્સે થયેલા તેણે
- ૧૦ તરત જ તક્ષકને બોલાવી ('બેલી') વાત કહી હુકમ કર્યો કે તું જ અને રાજ્ય સહિત ઉદયનને બાળી મૂક. તે પણ તેના હુકમથી ચાલ્યો. તે 'કૌશાંબી' પહોંચ્યો. તેના પરિસરમાં-ભાગેબે ઉત્સવો (થતા) જોઇને નરરૂપવાળા તેણે કાંઈને પૂછ્યું કે શા માટે આ ઉત્સવનું સામ્રાજ્ય છે ? ત્યાંના માણસે કહ્યું કે આ પ્રમાણે, આ પ્રમાણે રાજ્યે દિવ્ય કન્યાની વેણી કાપી નાંખી. (પછી)
- ૧૫ પશ્ચાત્તાપ ઉત્પન્ન થવાથી તેણે રાજ્ય તેને સોંપી દીધું છે. એથી અહીં 'વેણી' રાણી છે. રાજ્ય અહીં જ એક ભાગમાં તપ તપે છે. તક્ષકે ઉત્સવ જોયો. વચ્ચે ફરતાં તેણે કુશ ઉપર પથારી પાથરીને રહેલા, પદ્માસને બેઠેલા, દ્વારમાં જપમાલાથી યુક્ત, તપશ્વર્ગથી પાતળા પડી ગયેલા અને પ્રાણને વશ કરી મૌન ધારણ કરી રહેલા એવા રાજાને પણ જોયો. નરરૂપે
- ૨૦ તક્ષકે તેને પૂછ્યું કે તું કોણ છે ? તું શા માટે તપ તપે છે ? તેણે પણ દીર્ઘ અને ઉચ્ચ નિઃશ્વાસ નાંખી કહ્યું કે હે ઉત્તમ પુરુષ ! મંદ ભાગ્યવાળા મને તું શું પૂછે છે ? મેં એક પુણ્યશાળી હરિચૈત્યની જોઈ. તેની પાછળ જતાં મેં પાપીએ તે જનારની વેણીને અને સાથે સાથે નિજ પુણ્યની પરિસ્થિતિને તરવારથી છેદી નાંખી. તે હચ્ચિત સ્થાને જતી રહી.
- ૨૫ મેં ઉદયન રાજ્યે તો રાજ્ય તેને સમર્પણ કર્યું છે અને (હવે) હું પોતે તપ કરું છું. એ પ્રમાણે સાંભળીને ધણુ થોભી ઉપદ્રવ કર્યા વિના પાતાલમાં જઈ તેણે નાગેન્દ્રને કહ્યું કે હે દેવ ! પાપ વિનાનો અને ભુદિશાળી એવો ઉદયન, 'વેણી'નગર તેમજ રાજ્યનો ઉત્સવ મારા જોવામાં આવ્યાં. તે પુણ્યાત્મા કામળ મનનો હોષ અત્યંત પરિતાપ પામે છે. વિનયશીલ હોષ તે માનને લાચક છે. તે સાંભળીને નાગરાજ રાજ થયો. તેણે તક્ષકને પૂછ્યું કે શું (કરવું) યોગ્ય છે ? તક્ષક બોલ્યો કે હે દેવ ! તેની જ સાથે વસુદત્તિનો વિવાહ કરવો યોગ્ય છે.

કુળથી, શીળથી, વિદ્યાથી, વૃત્તથી, શોભથી અને રૂપથી (એ બધાથી એ અવધર્મ છે), એનું શુ વર્ણન કરાય ? વિદ્યાતાએ એને અગના ન કરી તે ખરેખર કીર્તિશાળી તપસ્વીઓનો પ્રભાવ છે નહિ તો નહીં જગતમા કેમ કયા પણ વિદ્યા, કન્યા અને લક્ષ્મી ખરેખર અયોગ્ય રથાને યોગતા યોજકને તેઓ શાપ આપે ॥ (૫૯૧) નામલ દેવીનો તેમજ કન્યાનો મત લખને તેણે તક્ષક જ દ્વારા વત્સરાજને બોલાવ્યો તેણે પ્રવેશ-મહોત્સવ કયો વિવાહ આરંભાયો પહેલી દક્ષિણામા વાછરડા સહિત ગાય-કામધેનુ, બીજામા વિશિષ્ટ નાગવહ્ની, ત્રીજામા ઓમિકા અને તળાઈ સહિત ખાગ્લો અને ચોથીમા રત્નદીપ મળ્યા એ પ્રમાણે ચાર રત્નો વડે તેણે તેના સત્કાર કરી વધુ સહિત જમાઈને 'કૌશાભી' નગરીએ મોકલ્યો પોતાને નગરે જઈ તેણે સમૃદ્ધ રાજ્ય ભોગવ્યુ ચૂના વડે ધોળેલુ ધર, ખરચનો ભાર સહન કરી શકે એવો દ્રવ્યનો નિર્વાહ, સકામ કામિની, પોતાનું હૃદય જણાવી શકાય એવો મિત્ર, ગુણોનો શોધક (ગુણ) સ્વામી અને શાસ્ત્રને વિષે વ્યમન એ પૂર્વે આચરેલા તીવ્ર તપનુ મોટું ફળ છે આ સ્વચ્છદ પિદ્મરણુ દૃષણતા વિનાનું ભોજન સદા આર્યો સાથે નિવાસ, ઉપરામરૂપ અદ્વિતીય આશ્રમકલવાળી વિદ્યા, અને બહારથી મદ સ્પર્શથી રહિત મન છે તે ઉપરથી કયા ઉદાર તપનુ આ પરિણામ છે તે હું ચિરકાળ વિચારતા (૧) પણ જાણી શકતો નથી

કાલક્રમે એ જ (ઉદયન) ચંદ્રપ્રદોતની પુત્રી અને ગુણકીર્તિ (૧)-રૂપ વાસવદત્તાને તેમજ 'હલાવ' દેશના માવિકની પુત્રી પદ્માવતીને (૫૯૨) પરણ્યો 'પથાવ' દેશના અધિપતિ દ્વારા લઈ લેવાયેલુ (પોતાનું) 'કૌશાભી'નું રાજ્ય તેણે મન્ત્ર અને જ્ઞાનથી ફરીથી મેળવ્યુ એ પ્રમાણે ઉદયનનો પ્રબન્ધ છે

આ કથા જૈનોને માન્ય નથી, કેમકે દેવજાતિના નાગો સાથે માનવોના લગ્નનો મહત્વ નથી વિનેહી સહાને ગોચ્ય ॥ એમ (વિચારી) નાગમતથી ઉદારી આ (કથા) મેં અહીં કહી છે

લક્ષણુસેનનો પ્રબન્ધ

પૂર્વ (દિશા)માં પ્રધાન કુમારદેવની 'લક્ષણુવતી' નગરી છે. ત્યાં
 ૫ લક્ષણુસેન નામે પ્રતાપી અને ન્યાયી રાજા (રાજ્ય કરતો) હતો. તેના
 બીજા પ્રાણુ જેવો તેમજ શુદ્ધિ, બળ અને શક્તિના સારરૂપ એવો કુમારદેવ
 નામે (તેને) પ્રધાન હતો, (એનું) રાજ્ય વિશાળ હતું. (વળી એને)
 અપાર સેના હતી. એ સમયે 'વારાણસી'માં ગોવિન્દચન્દ્ર નામના
 રાજાનો પુત્ર જયન્તચન્દ્ર રાજા (રાજ્ય કરતો) હતો. તેને વિદ્યાધર
 ૧૦ નામે પ્રધાન હતો. તે મોટી અભિલાષાવાળાઓમાં, અન્નદાતાઓમાં
 અને સત્યવક્તાઓમાં પ્રથમ હતો.

એક દિવસ જયન્તચન્દ્રની સભામાં એ વાત (ચર્ચા) હતી કે
 'લક્ષણુવતી'નો કિલ્લો દુર્ગમ છે. (આથી) મોટા લશ્કરના સમૂહથી યુક્ત એવા
 (તે) 'કાશી'પતિ રાજાએ સભા સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા લીધી કે અહીંથી ચાલીને
 અમારે 'લક્ષણુવતી' કિલ્લો લેવો. જો હું ન લઈ શકું તો જેટલા દિવસ
 ૧૫ દુર્ગના તટમાં રહેવું પડે તેટલા લાખ સૈન્યો દંડ તરીકે લશ્કર; તેમ
 કર્યા વિના હું પાછો નહિ ફરું. એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી તેણે પ્રયાણ
 માટે હજી વગડાવી. રાજાએ એકદમ બેમા થયા. જગત્ હાથીમય જેવું
 બની ગયું. પૃથ્વી રાજાની શ્રેણીમય જેવી થઈ ગઈ. દુનિયા ઘોડામય
 જેવી બની ગઈ. સેના બહાર નીકળી. અખંડિત પ્રયાણોથી પર સૈન્યોનો નાશ
 ૨૦ કરતો, સરોવરોને સૂકવતો, નદીઓને કાઢવમય બનાવતો, વિષમ (રથો)-
 ને સરખાં કરતો, ચિખરોનો ચૂરો કરતો, શાસનો લખાવતો અને સાધુ-
 જનોને જીવાડતો તે 'લક્ષણુવતી' પહોંચ્યો. કિલ્લાથી નહિ બહુ દૂર કે
 નહિ બહુ પાસે એવા ભૂમિભાગમાં તેણે આવાસો દીધા. લક્ષણુસેન
 તો દ્વાર બંધ કરીને નગરમાં જ રહ્યો. નગરી ક્ષોભ પામી. અન્ન, બી, ઘી,
 ૨૫ તેલ, વસ્ત્ર, તાંબૂલ વગેરે વસ્તુઓ ઓછી થવા માંડી. ઠેકાણે ઠેકાણે આર્ત
 વાર્તા પ્રવર્તી. 'કાશી'પતિએ તો મોકલે અને પરદેશ લેવા (સાધવા) માંડ્યો.
 સાર્થો આવળ કરતા. ખૂટે નહિ એવો સુકાળ હતો. તેણે નવા ફૂવાઓ
 ખોદાવ્યા. સુકાટો સ્વેચ્છાપૂર્વક ફરતા. વ્યવસાયથી સંપત્તિઓ વધવા લાગી.
 ગામો છૂંટાવા માંડ્યાં. બન્ને રાજાઓ વચ્ચે ઊર્ધ્વમુખ અને અધીમુખ બાણો
 ૩૦ વડે યુદ્ધો થયાં. ૧૮ દિવસ (એમ પસાર થઈ) ગયા. એ દિવસે (એટલે કે
 બહારમે દિવસે) સાંજે લક્ષણુસેને કુમારદેવ પ્રધાનને કહ્યું કે આપણે

શત્રુને દેશમાં પેસતો જ ન અટકાવ્યો એ અનુચિત કાર્ય આરંભ્યું. હાલમાં કિલ્લો ઘેરતાં લોક દુઃખી થયા છે. આપણા માન (?)ની ઝાનિ યદ છે. તેથી સવારે આપણે યુદ્ધ કરવું. હું હંડ આપવાનો નથી. સામેનો અને પ્રધાનોને તું બોલાવ. કુમારદેવે કહ્યું કે હે દેવ ! આ જ વ્યાજબી છે. લોક મૃગેન્દ્ર કહે કે મૃગારિ કહે, પરંતુ જેણે કીડા (માત્ર)માં હાથીએને મારી નાંખ્યા છે તેને માટે અને (વાત) લલ્લપરબ છે. તમે આયુધ ધરી ત્યારે ઇન્દ્ર પણ કાચર જ યદ જાય. મુખ્ય યોદ્ધાઓ તરત જ બેગા મળ્યા. યુદ્ધ (કરવા) માટેનો અભિપ્રાય કહેવાયો. અમૃત પીધું હોય તેમ તેઓ ખુશી થયા. વળી તેઓ બોલ્યા કે મિત્રના સ્નેહના ભારથી વ્યાપ્ત, યુદ્ધના રેણથી લિપ્ત અને ખડ્ગની ધારના જળમાં સ્નાન કરેલ એવા ભાગ્યશાળીનો આત્મા શુદ્ધ થાય છે. આખરે પતાકાઓ ફરકવા લાગી. વીરના કરંબકો બન્યા. પત્ની વગેરેથી છૂટા પડવાનું થયું. એ પ્રમાણે ચર્તા રાજ પાસેથી ઘેર જઈ કુમારદેવ વિચારવાં લાવ્યો કે અમારો સ્વામી યુદ્ધનો અભિલાષી છે; પરંતુ જયન્તયન્દ્ર બળવાન છે. અસ્થાને બળનો (?) આરંભ એ ક્ષયસંપત્તિનું નિદાન છે. માટે (હવે) શું કરવું જોઈએ ? હા, જણાવું. જયન્તયન્દ્રના પ્રધાન વિદ્યાધરને અતુલરત્નું કેમકે તે સ્વીકારેલ (વાત)નો (નિર્ણય કરવામાં) શરવીર છે, દયાળુ છે, પાપ વિનાનો છે અને દાતા છે. એ પ્રમાણે વિચારી પોતે લખેલી એક પત્રિકાને સાથે લઈને કિલ્લામાંથી નગરસ્ત્રોતના દ્વારથી એકસો (જ) બહાર નીકળી, મધ્યરાત્રિએ બહાર (પડેલા) સેન્યમાં (યદને) મંત્રીના ધરના દરવાજા (જઈ) તે ઉભો. અંદર (રહેલા) મંત્રીશ્વર વિદ્યાધરને પોતે આવ્યો હતો તે તેણે ત્યાંના દારપાલો દ્વારા જણાવ્યું. તેણે તેને તરત જ બોલાવ્યો, પોતાની પાસે બેસાડ્યો અને પૂછ્યું કે આપ કોણ છો ? મંત્રીએ કહ્યું કે હું લક્ષ્મણસેનનો પ્રધાન કુમારદેવ તમારા દર્શન કરવા આવ્યો છું; કષ્ટ કહેવાનું છે, પરંતુ તે બોલાય તેમ નથી. (આ) લખેલી પત્રિકા (એ) કહેશે. એમ કહી વિદ્યાધરના હાથમાં તેણે તે આપી. તેમાં એક મોક નજરે પડ્યો; ઉપકાર (કરવા) સમર્થની સામે કંઈ માટે આતુર (માનવ) જાગે રહી ને પીડા (પોતાની) આકૃતિ (જ) દ્વારા કહે છે તે (ગમે તેવી) દીન વાણીથી કહી ચકનો નથી. આ સ્તોકનો અર્થ લખ્યાં હાજ વિચારી વિદ્યાધરે વિચાર્યું કે આ મોટો માણસ મારી પાસે આવ્યો છે. એ જયન્તયન્દ્રને દૂર કરવા ઇચ્છે છે, પરંતુ હંડ આપવા ઇચ્છતો

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

નથી. (વળી) તે મારા ઉપર જ (આ) બાર ચઢાવે છે. તેથી સંકટરૂપ
સમુદ્રમાંથી મારે એને તારવો જોઈએ. જેનો આશ્રય લઈને સર્વ જીવો
નિર્ભયપણે સુવે છે તે જ લોકમાં પુરુષ છે, અને તેની જ અહીં પ્રસંસા
કરવી યોગ્ય છે. એ પ્રમાણે વિચારી તેણે કુમારદેવને કહ્યું કે તું બીજા
૫ નહિ. દંડ પણ આપતો નહિ. સવારે અમારું લશ્કર અહીં નહિ જ રહે.
તું જા. એમ કહીને કુમારદેવનો સત્કાર કરી તેણે તેને વિદાય કર્યો.
તે (વિદ્યાધર) પોતાના સ્વામી લક્ષણસેન પાસે ગયો.

- આ તરફ જયન્તચન્દ્ર પાસે જઈને વિદ્યાધરે વિનંતિ કરી કે
હે રાજેશ્વર ! દેવને અહીં આવ્યાને આજે ૧૮ દિવસ થયા. કુમારદેવે
૧૦ જાતે આવીને મને ૧૮ લાખ સુવર્ણ આપ્યા (૧) છે. એથી તમે અમય
આપો, કૃપા કરો અને સ્વસ્થાને જાઓ. 'કાસી' પણ છોડે ચાલે તેમ
નથી. એ પ્રમાણે સાંભળીને 'કાસી'રાજ સત્વર રાત્રે જ ચાલ્યો ગયો.
દશકોશ જઈને તે પોતાની નગરીને અભિમુખ એવી શ્રુ'પદીઓમાં રહ્યો.
'લક્ષણાવતી'ના લોક અચંચો પામ્યા અને રાજી થયા. લક્ષણસેન કુમાર-
૧૫ દેવને પૂછ્યું કે જયન્તચન્દ્ર કેમ જતો રહ્યો ? પ્રધાને કહ્યું કે હે દેવ !
તમને સુદ્ધ માટે તૈયાર થયેલા સાંભળીને 'કાસી'રાજ બચ પામી પ્રાણ
બચાવવા માટે (નાસી) ગયો. તમારી પિંડશક્તિ જુદી જ છે. ઉત્તમ હાથીની
ગતિ જુદી છે અને ગધેડાની તેમજ ઊંટની ગતિ જુદી છે. વળી હીલા
(માત્ર)માં હાથીએને ઘણી નાંખનારા સિંહની ગતિ જુદી જ છે. એક ચપેટા
૨૦ વડે ચીરી નાંખેલા જોટા હાથીના કુશરચળનાં સ્થૂળ હાડકાં વડે વિપ્રમ
બનેલા પરિસરવાળા સિંહના કોડાગ્રહમાં કોણુ લખસ થાય ? ઉદ્ધત ઝેરની
જવાળા વડે બ્યાસ અને સ્ફુરાયમાણ કૂતરોની શ્રેણિ વડે બયાનક એવા
સાપના મુખરૂપ શુક્રાંતુ કોણુ આડંબરપૂર્વકે યુગ્મન કરે ? અપસતાને હીધે
કાંઈ તેમ કરે તો તેનું ક્ષેમ ક્યાંથી છે ? એથી પોતાનો અપરાધ ક્ષમા
૨૫ કરાવવાનો આ તેનો ઉપાય છે. 'કાસી' પાસે જઈને 'કાસી'ના અધિપતિએ
વિદ્યાધરને આદેશ કર્યો કે 'લક્ષણાવતી'ના માલિક પાસે (લીધેલા) દંડનું
દ્રવ્ય ચાર દિશામાંથી એકત્રિત થયેલા અર્ધોએને તું આપ જેથી કીર્તિ
વધે. વિદ્યાધરે પણ સ્વામીને કહ્યું કે હે દેવ ! કુમારદેવે મને દંડ
૩૦ ચેટ એક રત્ન આપ્યું છે. તેથી (તેનું) તરત જ સોનું કેમ બને ! રાજાએ
કહ્યું કે તો (તે) રત્ન દેખાડ. ત્યાર બાદ તેણે પત્રિકામત ક્ષેત્રે જતાઓ
અને કુમારદેવ આવ્યાનો વૃતાન્ત કહ્યો. વિદ્યાધરના જોડે તે અવધારીને
મહાશુદ્ધિશાળી જયન્તચન્દ્ર બોલ્યો કે હે પ્રધાન ! તે વેળા જ તું આ

પત્રિકા કેમ (મને) ન દેખાડી જેથી તે જ વખતે તેમના ઉપર વિચિત્ર કૃપા
અમે કરત ? તે પોતાનું દ્રવ્ય અર્પણ કરવાનું અંગીકાર કરીને જ અમને
ત્યાંથી ઉઠાડ્યા તેથી એ દંડ અમને થયો (!). હવે ૧૮ લાખ સુવર્ણ કોશ-
માંથી લઈ અર્થાગ્નિને તું આપ ૧૮ લાખ સુવર્ણ તો કૃપા અને પ્રસાદના
પાત્રરૂપ લક્ષણસેનને અને ૮ લાખ સુવર્ણ કુમારદેવને તું મોકલ વિદ્યાધરે ૫
તેમજ કર્યું. તે બંને 'કાસી'માં દાખલ થયા. તેણે વિશાળ રાજ્ય ભોગવ્યું.
૨૧ લાખ સુવર્ણ ત્યાં જતાં લક્ષણસેને કુમારદેવને પૂછ્યું કે આ શું ?
કુમારે હસીને કહ્યું કે તમારી સાથે વિરોધ કરીને કોણ સુખી થાય ?
તેથી શનુએ તમને દંડ આપ્યો છે. રાજા રાજ થયો. પ્રજા ખુશી થઈ.
મહોત્સવ થયો. એ પ્રમાણે સમયના જાણકાર અને અતિશય ગૂઢ ૧૦
આસપાસના પ્રધાનો લોક અને રાજાનું કાર્ય કરે.

इति लक्षणसेनकुमारदेवप्रवचनः ॥ २० ॥

મદનવર્મનો પ્રખ્યાત

- ‘ચાલુક્ય’ વંશી, મુંડરાજ, ચામુંડરાજ, વલ્લભરાજ, દુર્લભરાજ અને સીમના કુળમાં કર્ણદેવથી જન્મેલો અને મયલુલ્લ દેવીની
- ૫ કુશિમાં ઉદ્ભવેલો તેમજ ‘નારમો રુદ્ર’ એ ગિરુદથી જન્મીતો બનેલો થીજયસિંહદેવ નામનો રાજા હતો. ‘અણુહિલપત્તન’થી નીકળી તેણે અપાર સેના વડે ‘માલવ’ દેશની રાજધાની ‘ધારા’ બાર વર્ષે (જીતી) લીધી. ત્રણ પ્રતોલી ફાડીને યશઃપટલુ હાથી દ્વારા તેણે લોદાનો આગળો ભાંગી નંખાવ્યો. તે આજે પણ ‘દેવપત્તન’માં સોમનાથ
- ૧૦ આગળ નજરે પડે છે. યશઃપટલુ મરીને બ્યંતર થયો. જયસિંહે પરપુર મધ્યે પેસી ‘માલવ’પતિને જીવતો પકડ્યો. જયસિંહની તલવાર બાર વર્ષ થયાં મ્યાન વિનાની રહી હતી, કેમકે નરવર્મના ચામડાથી જ ધડેલું મ્યાન બનાવીય એવી તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. એથી જ તેણે હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલા નરવર્મને પૃથ્વી ઉપર પાડ્યો પણ આગળથી
- ૧૫ એક વેત જોટલું જ ચામડું તેણે ઉતરાવ્યું એટલામાં (તો) પ્રધાનોએ વિચિત્ર કરી કે હે નરેશ્વર ! રાજા અવધ્ય છે એવું નીતિનું વચન છે, તેથી આને છાડી દેવો ઉચિત છે. તે ઉપરથી તેણે તેને મૂકી દીધો; (પરંતુ) લાકડાના પાંજરામાં પૂર્યો. નરવર્મના તેમજ બીજાનાં ચામડાં વડે સિદ્ધરાજે પોતાના તરવારનું મ્યાન કરાવ્યું. તે ઉપરથી કરીશ-
- ૨૦ રાએ તેની વિવિધ સ્તુતિ કરી કે તે એક ‘ધારા’પતિને એ ધારવાળી તરવારથી જીત્યો. તો તું ચત્રધારને પણ જીતવાને સમર્થ થાય એમાં શી નવાઈ ? સિદ્ધરાજે રાજાઓની સેનાઓનો નાશ કર્યો. ત્યાર બાદ એણે ‘ધારા’ નગરી ભાંગી. તેથી એની તરવાર કુદિત થઈ છે—થૂકી થઈ ગઈ છે એમ હે ક્ષત્રિયો ! તમે માનતા નહિ. પ્રખ્યાત પ્રતાપરૂપ
- ૨૫ અગ્નિથી વૃદ્ધિ પામેલી એવી અને જેણે લાંબે કાળે ધાર તેમજ ‘ધારા’ને પ્રાપ્ત કરી છે એવી દણુનારી (તરવાર) ‘માલવ’ (દેશ)ની લલનાઓનાં આંસુનું પાણી પીને વધારે સતેજ બની છે પછી તેણે ‘દક્ષિણાપથ’માં ‘મહારાષ્ટ્ર’, ‘તિલંગ’, ‘કર્ણાટ’, ‘પાંડ્ય’ વગેરે રાજ્યો વશ કર્યા. તેણે અપાર ધનનો સંગ્રહ કર્યો. ત્યાર બાદ તે ‘ગૂર્જર’ જૂમિ તરફ વળ્યો.
- ૩૦ તે દેશની સીમાની સંધિમાં સેનાનો પડાવ કરી રહ્યો તેવામાં એક દહાડેા સાંજે મોટી સંપત્તિ વડે સ્વસ્થાત્ ઇન્દ્ર જેવો તે સભામાં બેઠો હતો

તેટલામાં કોઈ પરદેશી બાટે આવી, આશીર્વાદ બોલી અને સભા જોઈને એમ
 કહ્યું કે આહો 'પરમાર' વંશને વિશે ધૂમકેતુ એવા શ્રીસિદ્ધરાજની સભા
 મદનવર્માની સભાની પેઠે ચિત્તને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારી છે. તે
 સાંભળીને તે જ બાટને સામે બેસાડી સિદ્ધરાજે પૂછ્યું કે હે બાટ !
 એ મદનવર્મા કોણ છે ? કયા નગરમાં કયું રાજ્ય તે કરે છે ? બાટે ૫
 કહ્યું કે હે દેવ ! પૂર્વ (દિશા)માં 'મહોળક' નામે વિશાળ નગર છે.
 ત્યાંનો મદનવર્મા નામનો રાજા ચતુર, દાની, બોળી, ધર્મી અને નીતિમાન
 હોય જાણે નહિ, પુરૂરવા કે વત્સરાજ પૃથ્વી ઉપર ફરીથી અવતર્યા
 હોય એમ લાગે છે. તે રાજાને તેમજ તે નગરને જે ખરેખર રાજ
 જીએ છે તે પણ તેનું વર્ણન કરી શકે તેમ નથી. તે કેવળ જોઈને મૂંઝાની ૧૦
 પેઠે મનમાં (તેના આનંદનો) સ્વાદ અને તેના ગુણને જાણે છે. અમે
 ખડુબોલા હોવાથી અમારા વચનમાં જોટે ભાગે લોકને વિશ્વાસ હોતો
 નથી. પણ કોઈ અત્યંત આપ્ત અને જાણકાર એવા પોતાના પ્રધાનને
 મોકલો જ્યારે તે સંપત્તિને જોઈ અહાં આવીને તે દેવને એનું નિવેદન
 કરે. એ પ્રમાણેનું બાટનું વચન અવધારીને સિદ્ધરાજે એક પ્રધાનને ૧૫
 કેટલાક માણસો સાથે (તે) જોવાને ત્યાં તે જ બાટ સાથે મોકલ્યો.
 તે બાટ અને પ્રધાન ગયા, બાટે પ્રધાનને 'મહોળક' નગર બતાવ્યું.
 (તે) જોઈને વિદમ્બ વિના રાજા પાસે આવી તેણે જેનું હવું તેનું
 કહ્યું : હે નાથ ! અવધારો. હું ત્યાં ગયો. બાટે તે નગર દેખાડ્યું. તે
 વેળા ત્યાં વસંતનો ઉત્સવ ચાલતો હતો. વસંત, ૨૦
 રાગોથી ગીતો ગવાતાં હતાં. દિવ્ય અલંકારવાળી અગ્નિઓ ફરતી
 હતી. લાખો મદનની આનંદને ઉત્પન્ન કરતા મુવકો વિલામ કરતા હતા.
 યક્ષકર્દમો વડે શેરીએ શેરીએ છાંટણું ચતાં હતાં. મહેસે મહેલે સંગીતો હતાં.
 દેવે દેવે મોટી પૂજા ચતી હતી. ઘેર ઘેર ઉત્તમ જમણુવારો ચતી હતી.
 રાજકીય દાનશાળામાં તો દાન, કૂરનાં ઓમામણ મોકળાં મૂકતાં ૨૫
 ન હતાં, પરંતુ આડમાં નખાતાં. તે વેળા (તેમાં) ઘંટ સહિત હાથી
 ફૂળી જતો. રાજકીય ઘોડેસવારો સહેરની આસપાસ ફરી લોકને ખીડાં
 આપતા હતા. કપૂર વડે ધૂલિપર્વનો ઉદ્વ યથો હતો. રાત્રે વશ્ચિકો
 દુકાનો બંધ કરતા નહિ, ઉઘાડી મૂકતા (અને) સવારે આવી (ત્યાં)
 બેસતા. એ પ્રમાણેની નીતિ છે. જ્યવસાય પણ આચાર માન્યથી જ ૩૦

સિદ્ધ (૧) તે દેશમાં લોટાની ખાણની પોં સોનાની અને રૂપાની ખાણ વહે છે, તેથી સૌ કાષ (સુખી) છે રાજા કેવો છે એ મેં જોયેલ નથી, પરંતુ મેં એ સાંભળ્યું છે કે તે કામિનીકુન્દર મ્હાપિ સભામાં બેસતો નથી સાક્ષાત્ ઇન્દ્ર (ની જેમ) તે કેવળ હાસ્ય લલિતનો વિસ્તાર કરે છે

- ૫ એ પ્રમાણેનું વચન સાંભળીને સેનાના બચાવ માટે લક્ષ્મી મૂકીને મોગી સેના સાથે તે 'મહોબક' તરફ ઉપડ્યો તેની પાસે આકે કોશને (અતરે) ગ્રહેલા જૂમિપ્રદેશમાં તે રહ્યો દેશ ક્ષોભ પામ્યો 'મહોબક' રથાનથી ચઢ્યું દિવ્ય ઉદ્યાનમાં રહેલા અને હાજરો પ્રમદાઓથી પરિવૃત્ત એના મદનવર્મા પાસે આવીને પ્રધાનોએ કહ્યું કે હે નાય ! 'ગૂર્જર' (દેશ)વાળા સિદ્ધરાજ નગર પાસે આવ્યો છે તેને કેવી રીતે પાછો વાગવો છે ? મદનવર્માએ હસીને કહ્યું કે આ સિદ્ધરાજ પેતો જ છે જે 'ધારા'માં બાર વર્ષ સુધી તેનો કમળો મેળવવા રહ્યો હતો તમારે તે 'કબાડી' રાખીને કહેવું કે જો તું અમારા નગરને કે અમારી જૂમિને લેવાની ઇચ્છા રાખતો હોય તો અમે લડાઈ કરીશું અને જો દ્ર વધી તું સંતોષ પામતો હોય તો દ્રવ્ય લે. ત્યાર બાદ તે બિચારો જે (દ્રવ્ય) માગે તે તમારે આપવું ધન આપતા આપણને કંઈ તોટો આવે તેમ નથી જે પૈમા માટે કષ્ટદાયક કાર્યો કરી રહ્યો છે તે પણ લાખો વખત જીવે રાજાના વચનનો અનુગ્રહ કરી પ્રધાનો ૫૨ સૈન્યમાં ગયા તેવામાં ૧ સિદ્ધસેને ૨ કહેવડાઓ દડ આપીને પ્રધાનોએ ફત દારા રાજાનું વાક્ય કહેવડાઓ કે જો તું દ્રવ્ય ઇચ્છતો હોય તો દ્રવ્ય ગ્રહણ કર (પરંતુ) જો જૂમિ ઇચ્છતો હોય તો અમે લડીશું. મદનવર્માએ આપના આવવાની (વાત કહેવામાં આવી) છે તે ઉપરથી અમારા સ્વામીએ કહ્યું છે કે તે 'કબાડી' રાખીને દ્રવ્ય વડે સંતોષવો તેની લીલાથી નવાઈ પામેલા સિદ્ધરાજે હૃદય કરોડ સુવર્ણ માગ્યું પ્રધાનોએ તે આપ્યું (એથી) તરત જ દેશ સુખી થયો તોપણ તે પાછો ક્યો નદિ ત્યારે તે પ્રધાનોએ કહેવડાઓ કે હે નૃપ ! તને દ્રવ્ય મળ્યું હવે તું કેમ પાછો જતો નથી ? સિદ્ધરાજે પ્રધાન આગળ કહ્યું કે તે લીલાના ળંડાર આપના નાયને હું જોવા ઇચ્છું છું તેમજે

૧ સિદ્ધરાજે—

૨ કહેવડાઓ કે દડ આપો એમ હોય તો તે વધારે ઉચિત જણાય છે

પણ આવીને મદનવર્માને કહ્યું કે તે કલેશી રાજાને દ્રવ્ય વડે સંતોષ્યો
 તોપણ (આપ) રાજેશ્વરને જોવા છૂંધું છું એમ તે કહે છે. ત્યારે
 મદનવર્માએ કહ્યું કે તો એ આવે. તે ઉપરથી સેનાને ત્યાં જ મૂકીને
 પરિમિત સેના સાથે સિદ્ધરાજ તે ઉદ્યાનમાં આવ્યો કે જ્યાં મોટા
 કિલ્લામાં આવેલા મહેલમાં મદનવર્મા હતો. કિલ્લાની ગહાર લાખો ૫
 મુખો હતા. દરવાજા પર્વત આવીને દારપાસો દ્વારા અંદર તેણે
 કહાવ્યું કે અમે આવ્યા છીએ. 'મહોબક'ના માલિકે કહ્યું કે ચાર
 માણસ સાથે આવો. સિદ્ધરાજ અંદર આવ્યો અને જુએ છે તો
 સુવર્ણનાં તોરણવાળા સાત દરવાજા જોયા. આગળ રૂપા અને સોનાની
 વાવો તેણે જોઈ. વિવિધ દેશની ભાષાને વિષે નિપુણ, ચન્દ્ર જેવા ૧૦
 વદનવાળી, વિશાળ નિતંબવાળી તેમજ જુવાની વડે મનોહર
 અવવવાળી અખળાઓ તેની નજરે પડી. પચુવ, વાંસળી, વીણા, મૃદંગ
 વગેરેની કળાને વિષે આસક્ત સેવક જન (પણ) તેના જોવામાં આવ્યા.
 તેણે વિશાળ ગીતો સાંભળ્યાં. 'નંદન' વન કરતાં અધિક (મનોહર) ઉદ્યાન,
 હિમગૃહો, હંસ, સારસ વગેરે પક્ષીઓ, સોનાનાં ઉપકરણો, કેળનાં પત્રનાં ૧૫
 જેવાં કામળ વસ્ત્રો, અને કામદેવનો સગ ઉપગમવાસા મોટાં કૂલના
 કંડિયા તેણે જોયાં. એ પ્રમાણે જોતાં જોતાં આગળ આગળ જતાં
 તેણે સાક્ષાત્ મદન જેવા, મધુર વચવાળા, મોટે ભાગે મોટીના મિત્ર
 અર્ધકારવાળા, સર્વાંગે લક્ષણોપી યુક્ત, સોના જેવી કંતિવાળા,
 મીઠા સ્વરવાળા, કમળ જેવાં નેત્રવાળા, ઊંચા (અણીદાર) નાકવાળા ૨૦
 અને ભરેલા દેહવાળા મદનવર્માને દીડો. મદનવર્માએ પણ સામા
 આવી આલિંગન કરી સોનાનું આસન આપી તેને કહ્યું કે હે સિદ્ધરાજ !
 અમારૂં આજે પુણ્ય ■ કે તું અતિથિ સાંપડ્યો. સિદ્ધરાજે કહ્યું કે હે
 નૃપ ! આ આવર્જનતા-વચન મિથ્યા છે. પરંતુ પ્રધાન આગળ 'કમાડી'
 એમ જે તે કહ્યું હતું તે સાચું છે. મદનવર્મા હસ્યો કે હે સિદ્ધરાજ ! ૨૫
 તને આ કાણે કહ્યું ? સિદ્ધરાજે કહ્યું કે તારા તે જ મંત્રીઓએ.
 મારી નિન્દા કરવામાં દેવને શો અભિપ્રાય છે ? મદનવર્માએ કહ્યું કે
 હે દેવ ! આ કલિ (કાળ) છે, જીવન અસ્થ છે, રાજ્યલક્ષ્મી પરિમિત
 ■ અને બળ તુચ્છ છે; તેમ છતાં પુણ્યથી વિશાળ રાજ્ય મળે તો
 તે પણ જો ન ભોગવાય અને વિદેશમાં રૂપકામ (૧) તો કમાડીપણું
 કેમ નહિ ? સિદ્ધરાજે કહ્યું કે સાચું, સાચું; એવો 'કમાડી' તો હું
 છું જ. તું જ ધન્ય છે જેને આ પ્રકારનાં સુખો છે તને જોતાં અમારૂં ૩૦

- જીવન સફળ થયું તું ચિર કાળ રાજ્ય ભોગવ. એમ કહી તે ઊઠ્યો. મદનવર્માએ ઊડીને નિજ સેવક, કાચ, દેવતાવત્સર વગેરે બધું બતાવ્યું. એથી પ્રેમ વધ્યો. તેણે સિદ્ધરાજને ૧૨૦ પોતાના અગરોવડા આપ્યા. તેથી રાજ થઇ જયસિંહદેવે લશ્કર લઇને 'ધારા'
- ૫ જીતી 'અમૃતિદ્વપુર' પાતનમાં પ્રવેશ કર્યો. પેલા ૧૨૦માંથી અડધા કાચસત્રાને લીધે માર્ગમાં મરી ગયા (અને) બાકીના શહેરમાં દાખલ થયા. શહેરમાં પ્રવેશ(વેળા)ના ઉત્સવને વિષે કીર્તિપાલ કવિએ સિદ્ધરાજના વર્ણનનું કાવ્ય (કવ્ય). હે તથુ જગતના સુત્રધાર! હે ભગવન્! આ તારો દેવ પ્રમાદ છે કે ને વસ્તુઓ લુટે લુટે ઠેકાણે હતી તે એક જ ઠેકાણે તેં લાવી મૂકી! 'ઔયુક્ય'ચન્દ્ર રાજનો આ હાથ જો. તે એ જ છે જે ખરેખર બલિનો હતો. વાણી તે જ કે જે અમૃતની હતી. અને ચારિત્ર પથ તે જ જે રકુપતિનું હતું. વળી હે 'સરસ્વતી'! તું જ્ઞાન મૂકી દે. હે 'ગંગા'! તું સુભગતાની ભગીને ત્યજ દે. હે 'વમુના'! તારી કુટિલતા બપ્પ છે. હે 'રેવા'! તું વેગ છાડી દે; (કેમકે) શ્રીસિદ્ધરાજની તરવાર વડે શ્રીરામેલા સજ્જનોની આધિમાંથી ઉછળતી લોહીની નીકાથી ઉપમ મયેલ નદીરૂપ નવીન વનિતા^૧રક્તાંબુધિ (પ્રકટ) થયો છે. એ પ્રમાણે બીજાઓએ પણ કહ્યું.
- ૧૫

इति मदनवर्मप्रवणम्. ॥ ૨૧ ॥

૧ 'રક્ત' શબ્દ ઉપર સ્પેષ છે નદીરૂપ વનિતાને વિષે રક્ત અર્થોત્ત આસક્ત. અને નદીરૂપ વનિતાનો (પતિ) રક્ત એટલે કૃષિરનો સમુદ્ર એમ બે અર્થો થાય છે.

રત્ન શ્રાવકનો પ્રખ્યાત

ઉત્તર દિશામાં 'કારમીર' દેશમાં 'નવકુલ' નામે મહાસમૃદ્ધિશાળી નગર હતું. ત્યાં પરાક્રમ વડે સુમંગળનું જોણે આક્રમણ કર્યું છે એવો નવકુલ નામે રાજા હતો. ૩૫૦ની શેષા વડે જોણે રૂલાના અભિમાનને ૫ દસી કાઢ્યું છે એવી તેને વિજયાદેવી નામની રાણી હતી. તે જ શહેરમાં પૂર્ણચન્દ્ર નામે ઐષિરાજ હતો. તેને રત્ન, મંદન અને પૂર્ણસિંહ નામે ત્રણ પુત્રો હતા. (તે) ત્રણે જૈન, શ્રીમંત, મીઠું ખોલનારા, સાત્ત્વિક, સુદ્ધિશાળી, રાજપૂજ્ય અને આરંભેલું સિદ્ધ કરે તેવા હતા. રત્નની પત્ની પટિમિલિ નામથી પ્રખ્યાત હતી. (તેનો) કોમલ નામે પુત્ર ૧૦ તો બાળક હતો. તે વારે શ્રીનેમિનાથના નિર્વાણથી ૮૦૦૦ વર્ષ વીતી ગયાં હતાં. એ સમયે મહાપદ્મદેવ નામના અતિશય યાત્રી 'નવકુલ' નગરને સીમાડે સમવસ્યાં. દેશએ જૂમિ શુદ્ધ કરી, (તેના ઉપર) જળ છાંટ્યું અને સુવર્ણકમળ માંડ્યું. તેના ઉપર પદ્મમહાદેવ બેઠા. નગરમાં તેમના આબ્યા(ની વાત) ઉદ્યાનપાલે લોકને તેમજ રાજાને જણાવી. અંતઃપુરના ૧૫ પરિવાર સાથે તેમજ રત્ન, મંદન અને પૂર્ણસિંહ સહિત રાજા પ્રથમ આવ્યો. ખીળ લોક પણ તેમ આવ્યા. શેષાણી પટિમિલિ પણ પુત્ર સાથે ત્યાં આવી. એ પ્રમાણે દેવ, દાનવ, માનવ, વિદ્યાધર વગેરેના સમુદાયથી સુંદર સભા (બરાતાં તે)માં ગુરુએ દેશનાનો આરભ કર્યો. હું જિનમંદિરે જઈશ એમ વિચારતાં ઉપવાસનું ફળ, ભીડી તૈયાર થતાં છઠ્ઠનું, ત્યાર બાદ ૨૦ માર્ગે આશ્વવાને પ્રવૃત્તિ કરતાં અદ્ધમનું, શ્રદ્ધા પૂર્ણ બનતાં દશમનું, જિનમંદિરની બહાર આવી પહોંચતાં દ્વાદશનું, એની અંદર જતાં પાશ્વિકનું અને જિનેશ્વરનું દર્શન કરતાં એક માસના ઉપવાસનું તે ફળ પામે છે. પ્રમજ્જનથી શત (ગુણ) વિલેપનથી હજાર (ગુણ), ભાષાથી લાખ (ગુણ) અને ગીતવાદિત્રથી અનંત (ગુણ) પ્રુણ થાય છે. કરોડ પૂજા સમાન સ્તોત્ર, કરોડ સ્તોત્ર સમાન જપ, કરોડ જપ સમાન ધ્યાન અને કરોડ ધ્યાન સમાન લય છે. આ સર્વ જિનની સેવાનું સામાન્વરૂપે ફળ છે. અમુખ્ય 'શત્રુજય' મુનિઓની સિદ્ધતાને લીધે સિદ્ધક્ષેત્ર હોવાથી ત્યાં તે (ફળ) વિશેષ છે; કેમકે ધૂપને વિષે (કરવાયો) પંદર ઉપવાસ, કપૂરના ધૂપને વિષે માસદ્વપ્ત, અને સાધુને પ્રતિલાભતાં કાર્તિક માસદ્વપ્ત(નું ફળ) મળે છે એવું વચન છે. ૩૦ 'શત્રુજય'થી પણ 'દેવત'ની સેવા મોટા ફળવાળી છે. 'દેવત' ખરેખર

- ‘ચતુર્જય’નો એક ભાગ હોવાથી ‘ચતુર્જય’જ છે. (વળી ત્યાં) શ્રીનેમિનાં ત્રણ કલ્યાણકો થયેલાં હોવાથી તેનો પ્રભાવ અતિશય છે. નેમિનાથનો મહિમા મિથ્યાદષ્ટિઓ પણ પ્રભાસપુરાણમાં આ પ્રમાણે કહેતાં સંગળાય છે: પદ્માસને બેઠેલા, સ્યામ (વર્ણુની) મૂર્તિવાળા અને
- ૫ દિગંબર એવા-શિવનું વામને નેમિનાથ એનું નામ પાડ્યું. ‘વામન’-અવતારમાં વામને ‘રૈવત’ ઉપર નેમિનાથ આમગ બલિના બંધન માટે શક્તિ (મેળવવા) માટે તપ તપ્યું એવી ત્યાં કથા છે. હે દેવી ! મહાભયંકર એવા ‘કલિ’કાલમાં સર્વે પાપનો નાશ કરનારા અને દર્શન અને સ્પર્શથી કરોડ યજ્ઞોનું ‘ફળ આપનારા (નેમિનાથ) યશો. એ પ્રમાણે ઈશ્વરે કહેલ આ (વચન) પ્રભાસપુરાણમાં છે. તેથી ‘રૈવત’ પર્વત ચઢીને જેણે નેમિનાથને વંદન કર્યું તે બ્રહ્માણ્યે ખરેખર ઉત્તમ પદ મહાણ્ય કર્યું એ તાત્પર્ય છે. એ પ્રમાણે એ દેશના સાંભળીને રત્ન આવકે જીભા યષ્ઠ પ્રતિગ્રા કરી કે ત્યારે હું સંધ સહિત ‘રૈવત’ ઉપર નેમિને નમીશ ત્યારે ખીજી વિકૃતિ મહાણ્ય કરીશ; ત્યાં સુધી એકલક્રાત બોજન કરીશ. વળી તેટલા વખત સુધી
- ૧૦ (મારે) ભૂમિશય્યા અને બ્રહ્મચર્ય નક્કી ધારણ કરવાં. હું પ્રાણ ત્યજીશ પણ નેમિનાથને તો હું વંદન કરીશ જ. ત્યાર બાદ રાત્રી તેમજ સોઠ પોતપોતાને ઘેર આવ્યા. રાત્રી આવકના આમહથી પદ્મમહાદેવ ત્યાં રહ્યા. રત્ને તો ઉપાયન દષ્ટને રાત્રીને કહ્યું કે હે નૃપ ! નેમિની યાત્રા (કરવા) માટે મને ‘રૈવત’ જવા માટે રત્ન આપો. રાત્રીએ કહ્યું કે સ્વેચ્છા પ્રમાણે ધર્મ આચરજો. એ અમારો મત છે. જે જોઈએ તે લે. રત્ન દર્પ પામ્યો. તેણે સંધ એકઠો કર્યો. રાત્રી પાસેથી હાથી, રમ, ઘોડા અને પાવણગર મોઢું સૈન્ય તેણે મેળવ્યું. જેને જેની ન્યૂનતા હતી તેને તે તેણે પૂરું પાડ્યું. તેણે અમારિ, ચેત્યપરિપાટી, શાંતિક, જમણુવાર, પ્રતિભાજના, બદિ(જનો)નો છટકારો અને લોકનો સત્કાર કર્યો; મુદ્દર્ત જોવાથી તે
- ૧૫ જિનમંદિર તરફ આવ્યો. મહોત્સવ કરનાર રાત્રી મોટો દોસ્તદાર હતો. સેકડો જોઈ ઉપર ધન ચાલનું થયું. સેકડાણી પકિમિલિ પોતાની જામસખી રાણી વિજયદિવીને મળવા ગયા. તેણે પગે પટ્ટી રત્ન માગી કે હે સ્વામિની ! હું યાત્રા (કરવા) માટે જાઉં છું. કેટલાક દિવસ હું ધર્મના લોકો આપના વિચોગનું દુઃખ સહન કરવા છઠ્ઠું છું. રાણી પણ શીખામણ આપતાં જોતી કે હે સખિ ! ત્યાં જઈ ધન ઝોણું હોવાથી કળુસાઈ
- ૨૦ કરી મને સજ્જપાત્ર હું બનાવતી નહિ; સ્વેચ્છા પ્રમાણે દાન દેજો. વળી આ ધન, અત્તંકારો અને વસ્ત્રો લે. એમ કહીને તેણે તેને બંદુ

આપ્યું. કેટલાંક પગલાં વળાવી રાણી પાછી ફરી. શેઠાણી મંથમાં જઈ
 મળી. શ્રીપદમહાદેવ ગુરુએ સાથે વિહાર કર્યો. તેથી સંધ સનાથ થયો.
 રોજ ધનનો છન્છા મુજબ વ્યય થતો. કોટીશ્વર એવા સાધર્મિક હજારો
 દતા. ચંદ્રદાસના ધા ખાધેલા લાખો સુલટો હતા. (પછી) બીક ક્યાંથી
 સંભવે ? એ પ્રમાણે માર્ગમાં તીર્થોને વંદન કરતો સંધપતિ રત્ન બે ૫
 ખાંધવ, પુત્ર અને પત્ની સાથે 'રેલા' અને 'તોલા' એ બે પર્વતો છે
 ત્યાં સુધી ગયો. અહીં ખરેખર 'ચતુર્જય'ના મધ્યમાં થઈને 'રેત' જનારા
 લોકોને 'રેલા' અને 'તોલા' એ બે પર્વતો આવતા નથી, પરંતુ 'ભદ્રેશ્વર'ને
 રસ્તે જનારાઓને આવે છે. ત્યાં 'રેલા' અને 'તોલા' એ બે પર્વતોના
 મુખ આગળ મળી જવાથી બે તોડા જેવો (આકાર) થયો છે. ત્યાં ૧૦
 આગળ સંધે મુકામ કર્યો. આખો દિવસ છન્છા પ્રમાણે સ્નાન, ચૈત્યવંદના,
 દાન, પૂજા, ભોજન વગેરે કરાયાં. રાત્રે સુખે રહેવાયું. સવારે આગળ
 જવા માટે તૈયાર થઈને સંધ ચાલ્યો. જેવું આગળનું માહું પર્વતના મુખ
 આગળના મંકટમાર્ગમાં ચાલવા માંડ્યું તેવામાં સાહી જેવો કાળો, ફાડેલા
 મુખવાળો, નરસિંહ જેવા દેહવાળો, અટકાવ કરતો, ઘણા ગાઉ જેટલો ૧૫
 લાંબો અને દંડાદિને લીધે ભયકર વદનવાળો કોઈ એક (પુરુષ) નખેથી
 લોકોને વિહારવા લાગ્યો. વળી ખાઈ ખાઈ એમ તે ખાલવા લાગ્યો. તે
 જોઈને બીધેલા લોક પાછા ફરી જવા લાગ્યા. રાજપુત્રોએ તે બપોરું.
 તેમણે જઈને તે કાલરૂપને કહ્યું કે તું કાણુ છે ? શા માટે લોકોને ઉપદ્રવ
 કરે છે ? તું દેવ છે, દૈત્ય છે, કે રાક્ષસ છે (જે હોય તે કહે) જેથી તે નામ ૨૦
 વડે અમે (તારી) પૂજા કરીએ. તે કાલમૂર્તિએ કહ્યું કે અરે કેમ મોટેથી
 બોલો છો ? જો તમે આમળ એક પગડું (પણ) ચાલશો તો હું (તમને)
 બધાને એક પછી એક ચાવી ખાઈશ એ પ્રમાણે તેણે કહ્યું ત્યારે સખના
 રક્ષક ભટ્ટોએ ખાજા વળી રત્નને વિરોધિ કરી કે હે દેવ ! આમ આમ
 બાબત છે. અમારૂંવને લીધે આગળ જવાય તેમ નથી. દુષ્ટા વડે આ ૨૫
 પ્રમાણે ચવાઈ ગયેલા લોકો સામે પડેલા છે તે જુઓ. તે કાનને કટુ
 (વાત) સંભળી રત્ન ખેદ પામ્યો. શો ઉપાય ? શી ગતિ ? શી સુધ્ધિ ?
 એમ સંધ અને (તેમાં પણ) ખામ કરીને સીવર્ગ કંકણો બેઠ્યો. ઠેકાણે
 ઠેકાણે ટોળે ટોળાં વાતો (કરતાં). કેટલાંક કહેતાં કે પાછા ફરીને જઈએ;
 (કેમકે) આ બધાને ખાઈ જ જશે જીવતો નર સેકડો ભદ્ર બેશે-સદા ૩૦
 પામશે. બીજાઓ તો કહેતાં કે મૃત્યુ ચાપ તો ભલે ચાલે, (પરંતુ)
 આગળ જવું, (કેમકે) નોમ જ શરણુ છે. કેટલાંક ઝાડ અને લતામાં

સંતાપને રહ્યાં. બીજા જ્યોતિષ જોતા, અન્ન સંધના પ્રસ્થાનનું મુહૂર્ત આપનારાઓને નિંદતા. એ પ્રમાણે વિષમ (સ્થિતિ) વર્તતા સંપતિ રતને બહોળે કહ્યું કે તે બંધકર પુરુષ પાસે જન્મને પૂછો કે તું કેવી રીતે પ્રમુખ થશે જેથી તે કરી અમે આગળ જઈએ. બહો મયા. તેની આગળ

- ૫ તેમણે રતનનું વચન કહ્યું, તેણે કહ્યું કે હું આ ગિરિની ભૂમિનો અધિષ્ઠાત્ર છું. સંધના એક પ્રધાન પુરુષને હું ખાઈ તો સંતાપ પામું. (ત્યાર બાદ) બીજાઓને ઉપદ્રવ કરી નહિ. (આ) પ્રતિજ્ઞાનું ઉત્સવધન (પણ) કરી નહિ. તે ઉપરથી બહોળે યથાર્થ રીતે નિર્ણય કરી તે વાત રતનને કહી. એકત્ર બેસાડેલા સર્વ લોક તે પ્રમાણે તૈયાર થયેલા જ હતા તેમને રતને કહ્યું
- ૧૦ કે માઈ મોહું પુણ્ય છે જેથી એ કાંઈક બંધકર પુરુષ એક જ મનુષ્યને ખાવાની ઇચ્છા રાખે છે. તેના બક્ષણથી તૃપ્ત થતાં તે બીજાને ખાશે નહિ. તેથી તમે જન્મને નેમિને વંદન કરો. મારે એને મારો દેહ આપવો. અહો લાભનો ઉદય ! આટલા વખત સુધી વિવિધ પ્રયત્નો વડે પાળેલો દેહ સંધ માટે ઉપકારી થશે. એમ કહીને સંધપતિ મૌન રહ્યો. તે વખતે
- ૧૫ રાજપુત્રો બોલ્યા કે હે નરરતન રતન ! તું ચિરકાળ જીવ. અમારામાંના એકથી તે ધરાશે. અમે ખરેખર સેવો છીએ. વળી સેવકોનો એ ધર્મ જો મરીને પણ સ્વામીનો ઉદ્ધાર કરવો; નહિ તો ધર્મ, કાર્તિ અને વૃત્તિનો નાશ થાય. જેમનો સ્વામી માંલ્યે! જાણ...સંધમાંના મુખ્ય સાધાર્મિકોએ કહ્યું કે હે રતન ! તું લાંબો વખત જીવ. તું સુવાન છે,
- ૨૦ રાત્રને પૂજ્ય છે અને દશ કરોડ મનુષ્યને પાળનારો છે. અમે નાશવંત દેહના વ્યય દ્વારા સ્થિર (સાચત) ધર્મ મહત્ત્વ કરવા ઇચ્છીએ છીએ. (કહ્યું પણ છે કે) જે આ શરીરની રક્ષા કરાય તો તે કથળી જાય છે. જે બળાય તો તે બરમથક બને છે. એ કુદ દેહ પાસે જે (કામ) લેવાય તે સાઈ, મહાનપૂર્ણ અને પૂર્ણસિંહ એ બે બાહ્યોએ કહ્યું કે
- ૨૫ અમારા બેના તમે મોટા બાહ્યો. સૌથી મોટા બાહ્ય તે પિતા જેવા છે અને નાનો બાહ્ય એ પિતાને અધીન પુત્ર સમાન છે. શું રામ આગળ લક્ષ્મણે યુદ્ધ કરી પ્રાણને તણ્યું જેવા બનાવ્યા ન હતા ? હે દેવ ! વંદનથી કે કામળ વચનથી સ્નેહ જણાતો નથી, પરંતુ કદાચિત્ કાર્યમાં સત્વર પ્રાણ આપવાથી જણાય છે. પંડિતોએ બોલી કે કુર્બાન કાતાના પ્રાણ પતિને અધીન છે. પાંત લોકોત્તરમાં જતાં તે જીવતી પણ મુએલી છે, કેમકે તેને અલંકાર વગેરેનો અભાવ છે. જેમકે ચંદ્રપ્રભા ચંદ્રની સાથે જાય છે. વીજળી મેઘની સાથે વિસય પામે છે. પ્રમદા પતિને માર્ગે જ્વાળા

છે એમ અજ્ઞ (પદ્મથો) પણ પ્રતિપાદન કરે છે. પતિનું મરણ થતાં પત્નીએ (તેની) પાછળ મરવું જોઈએ. તો જો મારું મરણ થતાં તમે જીવતા રહો તો મને શું મળ્યું નથી ? કોમલે કહ્યું કે હે પિતા ! એક દેહના દાનથી દેવાદાર બનાવાયેલા પુત્રો પિતાને કાર્તિકેશ્વર અને ધર્મરૂપ એમ બે દેહો આપીને દેવાથી છૂટે છે. એ પ્રમાણે બોલતા તે બધાનો યુક્તિઓ વડે બહુ નિષેધ કરી તે પોતે મરવા (પાછળ) રહ્યો. મંધને ચાલતો કર્યો. કાલપુરુષે ઉપદ્રવ કર્યો નહિ. સંધ ગયો ત્યારે રત્ન શ્રીનેમિને વિષે ધરાયણ બની સ્થિર બિંબો રહ્યો. 'પૃથ્વિભિષ્ઠિ આગળ ગઈ નહિ. અન્યત્ર (બીજી) રહીને તેણે કાયોત્સર્ગ કર્યો. કોમલે પણ તેમજ કર્યું. કાલપુરુષે રત્નને પર્વતની એક ગુફામાં ફેંક્યો. બારણું પથ્થર વડે દબને તે પૂછકું પછાડવા લાગ્યો. તે સિંહનાદોથી આકાશને બહેફે બનાવતો. તોપણ રત્ન ખીતો નહિ. (તેના) હૃદયમાં જિન પ્રતિ શામ સ્થિર હતો.

૫

૧૦

એવામાં કૂંખાંડીને પ્રણામ કરવા (૧) કાલમેઘ, (૨) મેઘનાદ, (૩) ગિરિવિદારણ, (૪) કપાટ, (૫) સિંહનાદ, (૬) યોદ્ધિક અને (૭) રૈવત નામના સાત ક્ષેત્રપતિઓ એકઠા મળ્યા. દેવીને પ્રણામ કરી તેઓ બોલ્યા કે હે દેવી ! કોષક સ્થળે પર્વત ધડધક થાય છે. જેવું આપારે વર્તે છે એવું પૂર્વે ક્યાં પણ વર્ત્યું નથી. તેથી તું જો કે આ શું છે ? કોષક સ્થળે એક મહાપુરુષનો કોષ દૂર ઉપદ્રવ કરે છે. અંબાએ જ્ઞાન વડે જાણ્યું. તેમની સાથે તે ત્યાં ગઈ. તે પ્રમાણે કાયોત્સર્ગમાં રહેલાં પૃથ્વિભિષ્ઠિ અને કોમલ તેમની નજરે પડ્યાં. કૃપા અને ભક્તિ ઉદ્ભવી. ગુફાના દાર પાસે જઈને તે કૂરનો તેણે આક્ષેપ કર્યો કે રે તું આ શું કરે છે ? જો તું સમર્થ હોય તો યુદ્ધ કર. અમે ક્ષેત્રપાલો રત્નનું રક્ષણ કરીએ છીએ. હું જગત્પત્ની માતા અંબા છું. તેણે (તેમ) કહ્યું એટલે તે ધુરકયો. યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. તેને પગે ઝાલી માથાની આગપાસ ફેરવી અંબા તેને પથ્થર ઉપર અક્ષાગચા જતી હતી તેવામાં પ્રત્યક્ષ દિવ્ય આકારવાળો પુરુષ તેમજ દિવ્ય આબૂપણો અને અંગરાગવાળો રત્ન પ્રિય અને પુત્ર મહિત સુખી તેના જોવામાં આવ્યા. તે દિવ્ય દેહવાળાએ કહ્યું કે હે અંબા ! હે ક્ષેત્રપાલો ! હે શ્રીરત્ન ! સાંભળો. બપોરે ગુરુએ 'રૈવત'નો મદિમા કહ્યો ત્યારે આ રત્ન પ્રતિગ્રા કરી હતી કે મારે પ્રાણનો બચ કરીને પણ નેમિને વંદન

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

કરવું જ. તે વેળા હું વૈમાનિક દેવ નામે શાંકર ત્યાં ગુરુ પાસે બેઠેલો
 દનો, એની એ પ્રતિજ્ઞા મારાથી સદન થઈ શકી નહિ. તેથી અદ્દો
 આવીને મેં મદાસત્ત્વવાળા રત્નને હેરાન કર્યો. એની પત્ની ધન્ય છે,
 પુત્ર પુત્રવશાળી છે તેમજ સંધના ભક્ત અને એને મદદ કરનારા એવા
 ૫ તમે (પણ) પ્રસંસાપાત્ર છો. જો હું સાચું શુદ્ધ કઈ તો તમારાથી છતાં
 નહિ, પરંતુ શુદ્ધ અને મેં કેવળ કોડી તરીકે આ ક્યું છે રત્નોની વૃદ્ધિ
 કરી રત્નને આલિંગન દઈ અને તેને સંધમાં મૂકી તે તરત જ સ્વર્ગમાં
 ગયો. અંબા વગેરે પર્વતે ગર્વા. સંધ 'રેવતક' ઉપર ચઢ્યો. તેણે નેમિને
 વંદન કર્યું. લેખ્ય મૂર્તિવાળા નેમિ ઉપર જળ વડે એવું સ્નાન
 ૧૦ કરવામાં આવ્યું કે જેથી એ જિંબ એ ધડીમાં ગળીને માટીરૂપ બની
 ભૂમિ સાથે મળી ગયું. બધાને અને (તેમાં) રત્નને તો વિશેષ ખેદ
 થયો. વળી તેણે ચિંતયું કે આશાતના કરનારા એવા અને ધિક્કાર છે કે
 જેથી હું આ પ્રમાણે તીર્થના નાશ કરવારૂપ પાપનો પાત્ર થયો. હવે
 જ્યારે તીર્થ ફરીથી સ્થપાય ત્યારે (મારે) ખાતું. એમ કહીને એ
 ૧૫ બંધુને સંધના રક્ષણ માટે મૂકીને અંબાનું ધ્યાન કરી તેણે તપશ્રયા
 (શર) કરી. સાઠ ઉપવાસને બંતે અંબા પ્રત્યક્ષ થઈને તેને રાતના
 'કચનબલ' નામના અને ઇન્દ્ર બનાવેલા તીર્થમાં લઈ ગઈ. ત્યાં તેણે
 મોટાં ૭૨ જિનજિઓ જોયાં. તેમાં ૧૮ સોનાનાં, ૧૮ રત્નોનાં, ૧૮
 રૂપાનાં અને ૧૮ પત્થરનાં એમ ૭૨ હતાં. ત્યાં એક રત્નના જિંબને
 ૨૦ વિષે રત્ન જણે પોતાના નામની સમાનતાને લીધે હોય તેમ વૃદ્ધ થયો
 અને તેને વળગ્યો. હે સ્વામિની ! આ અને આપ જેથી તે સ્થાનમાં
 (એને) હું સ્થાપુ એમ તેણે અંબાને કહ્યું. અંબાએ પણ કહ્યું કે હે
 વત્સ ! આ મોટું તીર્થ છે. ધીરે ધીરે કલિ (કાળ) આવશે તેમા ભોલ
 સત્વહીન, દ્રબ્ધના લોભી, પાપ કરનારા અને સર્વ ધર્મથી વિમુખ થશે.
 ૨૫ તેમની આગળ રત્નનું જિંબ છૂટશે નહિ. (અને તેમ થતાં) મોટી
 આશાતના થશે, તેથી આ પત્થરનું (જિંબ) તું લે. રત્નને તે પ્રમાણે
 (કરવાનું) સ્વીકાર્યું અને કહ્યું કે હે માતા ! આ મોટા (જિંબ)ને હું
 કેવી રીતે લઈ જાઉં ? દેવી બોલી કે આ કાચા સત્તરના તાંતણાથી
 ૩૦ એને વીંટ. અદ્દોથી ચાલતાં જ્યાં તું પાછા જોશે ત્યાં જ તે રહેશે. એ
 પ્રમાણેની અંબિકાની વાણીથી ચાલતો રત્ન જિંબ લઈને કેટલીક
 ભૂમિ જોડેલા આગળ ગયો એટલે અચ્ચો પામી તેણે પાછું જોયું કે
 અંબા આવે છે કે નહિ. (આથી પેલું) જિંબ ત્યાં જ ઉડુંબર ઉપર

(સ્થિર) રહી ગયું. લાખો મનુષ્યો વડે (ખેંચાતાં) પણ (તે) સ્થાનથી તે ચળ્યું નહિ. તેથી પાછા ફરીને તેણે (ત્યાં જ) દરવાજાની અને પ્રાસાદની રચના કરી. તે આજે પણ તે જ પ્રમાણે ત્યાં જ છે. એ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા પૂર્ણ કરીને રત્ન સંઘ સહિત 'રેવત'થી પાછો ફરી 'શત્રુજય' હિપર ઋષ્યભુને વંદન કરી અને બીજાં પણ તીર્થોને નમન કરી 'નવકુલ'પત્તનમાં દાખલ થયો. રાજા પોતે સામે આવ્યો. ઘેર ઘેર મંગલો, સાધર્મિક વાતસલ્યો અને ઋદ્ધિની વૃદ્ધિ થયાં. તેણે ચન્દ્ર અને સૂર્ય પર્વત રહેનારી કીર્તિ મેળવી. આ રત્ને સ્થાપેલું નેમિનું મિત્ર છે કે જેને હાલ વંદન કરાય છે. તેની તો આ પ્રમાણે (કાષ્ઠ) પ્રાચીન કવિએ રત્નુત્તિ કરી છે: જેને ખાણુમાંથી ખોદી કાઢ્યું નથી, જેને સૂત્રથી બંધુ નથી, જેને ટાંકણાથી ટાંક્યું નથી, જેનું લોતનકો વડે લોતન કરાયું નથી, જેને ઉપાડનારા-એએ ઉપાડ્યું નથી અને જેને સિદ્ધમંત્રો વડે મંત્રિત કરવામાં આવ્યું નથી તે અનાદિ, અબ્યક્ત દેહવાળા, અભેદ, પ્રકાંતિમય, અનંત બલવાળા, સુસિદ્ધ અને બળ્યોને સંસારસમુદ્ર તરી જવામાં નૌકાસમાન નેમિનાથ કૃપાથી પ્રકટ થયા (છે).

इति रत्नप्रायकप्रवचः ॥ २२ ॥

આભડનો પ્રબન્ધ

- ‘અણુદિલ્લ’ પુરમાં ‘શ્રીમાત્ર’ વંશનો નૃપનાગ (નામે) એક શેઠ હતો. તેને સુન્દરી (નામની) પત્ની હતી. તેમને શ્રીઆભડ (નામનો) પુત્ર હતો. તે દશ વર્ષનો થયો ત્યારે તેનાં માતાપિતા સ્વર્ગે ગયાં. લક્ષ્મી નાશ પામી તોપણ આભડ સન્નજનોનો આશ્રિત અને વ્યવસાયનો જાણકાર હોઈ મોટો થયો. પૂર્વજોની કીર્તિથી તેને કન્યા મળી. તે પરપુરો. નિર્વાહ માટે તે ઝવેરીને ઘેર ધુવરા ધસતો. તે પાંચ પત્થરો કમાતો. તેમાંથી એક પન્થર ધર્મમાં અને બે કુટુંબનો નિર્વાહ કરવામાં તે ખરચતો અને તે બેનો મંત્રહ કરતો. ચૌદમે વર્ષે (એને) પુત્ર થયો. પરંતુ તેને ધાવણુ ઝોણું મળતું. એથી બકરી શોધવા માટે આભડ બહાર ગાગ ગયો. ત્યાં હવાડામાં સવારે તે દાંત સાફ કરતો હતો એવામા બકરીઓનું એક ટોળું આવ્યું. તે બધી હવાડામાં પાણી પીવા લાગી. રાખના જેવું ધોળું પાણી પણ નામવસ્ત્રીના પત્રની છાયાવાળું એકદમ બની ગયું. આભડને (એથી) નવાઈ લાગી. પાણી પીને બકરીઓ નિવૃત્ત થઈ ત્યારે તેણે તપાસ કરી તો એકના ગળામાં મરકત રત્નવાળી ટોકરી જણાઈ. તેણે તે (બકરી)ને એકદમ ખરીદી લીધી. પુત્ર (દૂધ મળવાથી) જીવ્યો. ‘રત્નને તો ઘરાણે ચઢાવતાં તે મોટા તેજના પુંજવાળું’ બન્યું. તેણે પરીક્ષાને (તે) બતાવ્યું. તેમણે અમૂલ્ય એમ કહ્યું. ત્યાર બાદ તેણે (તે) જેસિગદિવ રાખને તે આપ્યું. રાજ થયેલા રાખએ એક સુવર્ણકોટિ આપી. નખના પાછલા ભાગ જેટલા તે (રત્ન)થી એક લાખ મળે આભડ પણ તે વડે મોટો સંપત્તિવાળો બન્યો. તે વારે મુકાળ હતો. તે વ્યવહારી બન્યો. તે વખતે શ્રીજયસિંહનું રાજ્ય સમૃદ્ધ હતું. આભડને ત્રણ વહી હતી: (૧) (પહેલી) રાકચવહી, (૨) બીજી વિશ્વવરહી અને (૩) (ત્રીજી) પારલૌકિક વહી. (એનો) શો અર્થ ? (એ કે તે) દયાસાગર કોઇને પણ ધરણુ અને બંધનની પીડા કરતો નહિ. ૩૬ વેસાતટોને વિને ધનની સંપત્તિ અને મહાલાભો હતા. સોપારીની દુકાન, પોતાનું ઘર, થીહિમસુરિની પૌષ્પશાલા તેમજ આવાપિટકટક ચિતા તેણે કરાવ્યા. અમારિ કરનાર થીકુમારપાલ દેવના મમવમાં તેનો પ્રસાર થયો.
- એક દહાડો થીહિમસુરિએ રાખને કહ્યું કે સાધર્મિક વાત્સલ્યનું મોટું ફળ છે. રાખએ આભડને કહ્યું કે ધનથી તુટી ગયેલા શ્રાવક કુળને સો દીનારો આપી તારે ઉદ્ધાર કરવો. (એ રકમ અમારે ખાતે

ઉધારવી). વર્ષની આખરે અમને ૧લેખ્યક જતાવળે. આભડે વર્ષની આખરે રામને લેખ્યક જતાવળે. એક કોટિ (દેવું) આવ્યું. જેવો તે અપાવવા જતો હતો તેવામાં આભડે વિચિત્ર કરી કે હે દેવ ! રામજોનો રકોશ એ જાતનો છે : (૧) સ્થાવર અને (૨) જંગમ. તેમાં સ્થાવર (કોશ) સુવર્ણ વગેરેનો હંડાર છે, (અને) જંગમ (કોશ) વણિકજન છે. વણિકોનું ધન પણ સ્વામીનું જ ધન છે. રામએ કહ્યું કે એમ બોલ નહિ; (કેમકે) લોભરૂપ પિશાચ મને જાણે. તે જ વખતે તેદહુ (ધન) મંગાવી તેણે (તેને) અપાવ્યું રામને સંતોષ થયો.

એ પ્રમાણે વખત જતાં રામ કુમારપાલ અને શ્રીહિમ-
(સુરિ) વદ્ધ થયા. શ્રીહિમસુરિના મન્થમાં વિરાધ હતો. રામચન્દ્ર,
શુભચન્દ્ર વગેરેનો સમુદાય એક તરફ હતો અને એક તરફ
ખાલચન્દ્ર હતો. તે ખાલચન્દ્રને રામના જાત્રીજા અજયપાલ
સાથે દોસ્તી હતી. એકદા પ્રસંગવશાત્ રામ, ગુરુ અને આભડે રાત્રે
મરાસત કરવા માંડી. રામએ પૂછ્યું કે હું પુત્ર વિનાનો હોષ કોને
મારા પદ ઉપર સ્થાપું ? ગુરુએ કહ્યું કે ધર્મની સ્થિરતા માટે તારા
દૌહિત્ર પ્રતાપમહલને રામ જનાવ. અજયપાલથી તો તે સ્થાપન
કરેલા ધર્મનો નાશ થનાર છે. એવામાં આભડે કહ્યું કે હે ભગવન !
જેવો તેવો પણ પોતીકો જ ઉપકારી છે. ફરીથી શ્રીહિમ કહ્યું કે
અજયપાલને રામ ન જનાવનો. એ પ્રમાણેનો ગુપ્ત વિચાર ખાલચન્દ્રે
સંભળ્યો અને તેણે (તે) અજયપાલને કહ્યો. હિમ(ચન્દ્ર)ના મન્થમાંના
રામચન્દ્ર વગેરે ઉપર તેને દેવ હતો, પરંતુ આભડ ઉપર સ્નેહ હતો.
શ્રીહિમસુરિ સ્વર્ગે ગયા. ત્યાર બાદ જાત્રીજા દિવસે અજયપાલે આપેલા
ઝેર વડે કુમારપાલ મરણ પામ્યો. અજયપાલને રામ ઉપર બેસા-
ડવામાં આવ્યો. શ્રીહિમ(સુરિ) નરક દેવ હોવાથી (તેમના) રામ-
ચન્દ્ર વગેરે સિંબોને તપાવેલા લોહાની ખુરશી ઉપર બેસાડવારૂપ પીડા
કરાવી તેણે મારી નખાવ્યા. તેણે ઘણા રાત્રિવિદારો પાડી નખાવ્યા. લઘુ
સુદક્ષકોને દરદોજ સવારે બોલાવી તે સિંકરનો અભ્યાસ કરાવતો.
પૂર્વે આ ચૈત્યપરિપાટી કરતા એવી તે મસ્કરી કરતો. ખાલચન્દ્ર
પણ પોતાના જાત્રીજા હત્યા કરાવનાર છે એમ કહી જાણવોએ તેના
રામના મનથી ઉતારી પાડ્યો. સન્ન પામી તે 'માલવે' નજીક મરી
ગયો; કેમકે પાપ સત્વર પાકે છે. પ્રાસાદે પાડેલા બેઠને આવક લેકોને

એક ધયો. પૂર્વે પ્રતિપાદન કરેલું હોવાથી આણંડ માન્ય હોવા છતાં રાજની ઉમતાને લીધે (કમ) બોલી શકતો નહિ, પરંતુ તેણે કપટથી (તેનું) રક્ષણ કરાવ્યું. કવી રીતે ? એક દિવસ આણંડે રાજને વહાલા અને કૌતુકી નામે સીંસણને ઘણું સોનું આપીને વિનવ્યો કે

૫ તું એવું કર કે જેથી બાકીના પ્રાસાદો બચે તેણે કહ્યું કે બેદિહર રહો. હું બચાવીશ જ. સીંસણે સાંકોતો એક મહેલ કરાવ્યો. તેણે તેને ઘોળાવ્યો અને ચિત્રાવ્યો. રાજ પાસે આમ આમ કરતું એમ તેણે પાંચ પુત્રોને સિખામણ આપી. રાજ પાસે ગયેલો સીંસણ બોલ્યો કે હે દેવ ! ઘડપણ મારે માથે રહેતું છે. હું પુત્ર અને પૌત્રગણો

૧૦ ધયો છું. જો આજા આવો તો હવે હું તીર્થયાત્રા માટે પરદેશ જઈ. રાજએ કહ્યું કે જેવી મરજી હોય તેમ તું કર. ત્યાર બાદ પેલા મહેલને અને પુત્રોને લઈને મહાસભામાં રહેલા રાજ સમીપ તે આવ્યો. તેણે પુત્રોને રાજને બગાળ્યા. અને રાજના દેખતાં પુત્રોને કહ્યું કે આ મારા મહેલનું પ્રવલનપૂર્વક રક્ષણ કરજો. (કેમકે) એ મારો કાર્તિકેદ

૧૫ છે. વળી એ પ્રવલનપૂર્વક બનાવાયેલો છે; તેમણે તે પ્રમાણે કરવા કબૂલ્યું. રાજ વગેરે બધાની રમ લઈ કેટલીક ભૂમિ જોડેલો સીંસણ આગળ ગયો તેવામાં ખરેખર તેમણે તે મહેલને લાકડીઓ મારીને તરત ભાંગી નાખ્યો. ખટકારો સાંભળીને પાછા ફરી સીંસણે કહ્યું કે હે અભાગીઆઓ ! આ કુટુંબ કરતાં પશુ તમે કુપુત્રો છો. આને

૨૦ (તો) પોતાના પિતા મરી ગયા પછી તેના ધર્મરથાનો પાડી નાખ્યાં. તમે તો હું સો પગલાં પહોંચ્યો તેટલીએ રાહ ન જોઈ. રાજ શરમાઈ ગયો. તેણે ચેત્યો નહિ પાડવાનો હુકમ કર્યો. તે કુટુંબને માતા અને પુત્રનો બગાડારથી વિશ્વર કરાવવાની રુચિ ઉત્પન્ન થઈ. તે વંદોને તેમ કરાવતો, એક વાર એક વંદો જાનામાના (હાથમાં) ધારી રાખેલી

૨૫ નાની કકલોહકર્તિકા વડે તેને મારી નાખ્યો. કેટલાક દિવસ સુધી કીર્તિપાલ નામના રાજપુત્રે 'ગૂર્જર' જૂમિનું રક્ષણ કર્યું. તેને જન, આમર વગેરે હત્યા નહિ. તે 'માલવ' સેનામાં મરણ પામતાં 'ગૂર્જર' જૂમિમાં લીમદેવ રાજ થયો. તેનું જીવન દીર્ઘ હતું, પરંતુ તે વિકલ અને અધિક પુણ્યગણો હતો. તેને સોઠું અને મોઠું એમ બે મુરિશ હતી. તે બંનેને તે નડવડાવતો. વળી તે બંનેનાં બધાં અવયવોને તે ચણ્યારતો. તે તેને સુખામને બેમાકતો. માગોમાં તે લશ્કર લઈને ફરતો. સેનાઓ માગે ખાઈ જતી. એમ પછો કાગ (વીની) રયો.

એક દિવસ દેશપાલ્યેએ એકદા થઈ રાજને વિગમિ કરી કે હે

દેવ ! તમે પોતાના દેશને નકામો શા સાર ખવડાવી દો છો ? આ અન્ન, ઘી, વસ્ત્ર વગેરેનો ખોટો વ્યય છે. ત્યારે રાજ્યએ કહ્યું કે તમે એક વાર્તા સાંભળો.

કોષ્ટક વેલાકૂલે પહેલાં જગના વેગથી ધસડાઇ આવેલો મત્સ્ય તટે લાગ્યો. તે વેળા ત્યાં અત્યંત દુઃખી હતો. અન્નના અભાવે લોક જૂખથી પીડાતા હતા. એથી બધા લોકો કુદાડા વગેરેથી તે મત્સ્યને કાપી કાપીને તેનું ભક્ષણ કરવા લાઇ જતા, તોપણ તેનું શરીર મોટું હોવાથી તે મરતો નહિ. એ અવસરે જૂખ્યો અને પત્ની દ્વારા ગ્રેરાયેલો કોષ્ટક બાહ્ય તે મત્સ્યનું માંસ લેવા ગયો. બીજા લોકો દ્વારા તેને છેદાતો જોઇને સ્વભાવથી કૃપાળુ એવા બાહ્યને દયા ઉપજી કે હું (આને) નહિ છેડું. ત્યારે વ્યંતરના દાખલ થવાથી તે મત્સ્યે બાહ્યને કહ્યું કે તું મને છેદ. બીજા થયું મને ખાવ છે. તારાથી (તેમ થતાં) ભવ્ય ઉપકાર થશે. બાહ્યે કહ્યું કે મારામાં દયા છે (તેથી) હું નહિ છેડું. મત્સ્યે કહ્યું કે તો તું સાંભળ, આ પાપી લોક મને મરતાને મારે છે. હું તો મરીને આ તટ ઉપર પુરંદર નામે રાજ્ય થનાર છું. હું રાજકુળમાં અવતરીશ. તું મારો ઉપાધ્યાય થનાર છે. હું પૂર્વ વેરથી આ લોકને નવી નવી રીતે કલ્પના કરીશ. (તે વારે) તારે કોષ્ટકને પણ માટે (મને) વિનંતિ ન કરવી. તને સંજ્ઞાને તો હું ગુરુની શુદ્ધિથી પૂજીશ, એમ બોલતો તે મત્સ્ય મરી ઉપર કથા મુજબ પુરંદર નામે રાજ્ય થયો. (પેલો) બાહ્ય તે ગુરુ થયો. અતિશય અપરાધ કરેલા એવા પેલા લોકને એ રાજ્યએ દુઃખ દીધું. બાહ્ય તે તેનું કહેલું સંજારતો હોઇ કંઇ બોલ્યો નહિ. તેથી હે મામના નાપકો ! હું પણ તેવા પ્રકારનો કોષ્ટક અવતરેલો છું. હું લોકને કોડથી પીડા કરું છું; તેથી તમારે (કંઇ) ન બોલવું. (તેમ છતાં) એ બોલશે તો હું (તમારી) જીભ કાપી નાંખીશ. એ સાંભળીને લોક મૂગા રહ્યા. દેશને હાનિ પહોંચી.

એ પ્રમાણેના રાજ્યમાં પણ આલસ તેવા જ સંપત્તિશાળી હતા. આલસની આંપલા નામની પુત્રી કે જે બાલવિધવા, વાગ્મિની, પોષ્પની જાણકાર અને બધાં શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત હતી તે ધરનાં કાર્યો કરતી અને કરાવતી. એક દિવસ લોભથી કંઇક ચેરી કરેલા એના ભંડારીને ક્રોધે ભરાયેલા આલસે કાઢી મૂક્યો. ગુસ્સામાં તે સીમ રાજ્ય પાસે ગયો અને બોલ્યો કે હે નૃપ ! આલસની સંપત્તિ અનંત છે. આમ આમ તમે તે લઇ લો. રાજ્યએ કહ્યું કે એણે કોષ્ટક અન્યાય કર્યો છે ! ભંડારીએ

કહ્યું કે ના. તો પારકું ધન કેવી રીતે નકામું લઈ લેવાય (એમ રાજાએ કહ્યું). ભંડારીએ કહ્યું કે કોઈક છળ કરો. રાજાએ કહ્યું કે હું તેમ કરીશ. એમ વિચારી ભંડારીને પોતાના મહેલમાં રાખી બહારના માંસને યાજ્ઞામાં રાખી દાસીને માથે તે મૂકી તેને (આભડને ઘેર) મોકલી. મધ્યાહ્ને તે દાસી આભડના ધરના દરવાજા આવી (પહોંચી). તે વેળા આભડ ધ્યાન વડે જિનની પૂજા કરતો હતો. સ્થાંપલાએ પોતે ગારવ ઉપાડ્યું. દાસી અદર આવી. તેણે યાજ્ઞ બતાવ્યો. સ્થાંપલાએ માંસ જોઈને તે જ વેળા ભંડારીની આ વિક્રિયા છે એવો તર્ક બાંધ્યો. અદર દાસીને તેણે તેને માનભર પૂછ્યું કે આ શું છે? દાસીએ કહ્યું કે ઉત્સવને વિશે રાજાએ તમારું ગારવ (કરવા) માટે આ મોકલ્યું છે. સ્થાંપલાએ એ માંસ બીજા યાજ્ઞમાં લઈ લીધું. તેણે રાજાને સલાહ આપી કીમતનો દાર અને દાસીને કંઠાભરણ આપ્યાં. તેણે યાજ્ઞને મોતી વડે વધાવ્યો. દાસી રાજા થઈ રાજા પાસે ગઈ. ભોજન બાદ પુત્રીએ આભડને કહ્યું કે હે પિતા! મઢી મૂકેલા ભંડારીથી પ્રેરાયેલા રાજાનું આ કામ છે. (એથી) મેં દાસીનો તિરસ્કાર કર્યો નહિ. લક્ષ્મી જશે, પરંતુ (કોઈ) ઉપાય કરો. પોતાની બધી-દોલનની દીપ કરી તમે રાજાને દેખાડો અને કહેા કે હે નાથ! જો તમારી મરજી હોય તો (એ દોલત) લઈ લો. તેણે તે પ્રમાણે જ કહ્યું. રાજાને વિસ્મય, લજ્જા અને હર્ષ થયાં. ભંડારીને તટે (ગળે) જાલી રાજાએ કહ્યું કે હે મૂઠ! વિધિ જોને ધન આપે છે તેને તેના રક્ષણના ઉપાયની શુદ્ધિ પણ આપે છે. તેથી એના ઉપર હોમટ મત્સર ન કર. તેણે તેને હરીથી આભડને પગે લગાડ્યો. રાજાએ તેનું એક તણખકું પણ નહિ જ લીધું. એ પ્રમાણે ધનવાન, અખંડ ભાગ્યશાળી, દીર્ઘાયુ અને નીરાગી આભડે મરણપ્રસંગે પુત્ર ઉપર ઉપકાર (કરવા) માટે પોતાના મહેલના ચાર ખૂણામાં ચાર નિધિ ઘટયા. તે પોતે સમાધિપૂર્વક મરણ પામ્યો. સ્થાંપલા પણ (મરીને) સ્વર્ગે ગઈ. બહારનું ધન જહુ સ્થેતાં પુત્રાએ તે નિધિઓની સંભાળ લીધી, પરંતુ તે મળ્યા નહિ. તેમણે અંજન આપ્યું. અંજનીએ કહ્યું કે કોઈક કાળા દેહવાળા અને હાથમાં સુદગરવાળા ધનને નીચે નીચે લઈ જાય છે. તમે શા માટે નાહક કલેસ કરો છો? નિરાશ થયેલા તેઓ સામાન્ય વલિક જની ગયા. તેથી પુરુષોના પુરુષનો ઉદય જ ધનની શક્તિનું ગારણ છે, નહિ કે કલ.

इति आभटप्रबन्धः ॥ १३ ॥

શ્રીવસ્તુપાલનો પ્રબન્ધ

શ્રીવસ્તુપાલ અને તેજઃપાલ (નામે) જે જે પ્રસિદ્ધ ભાષ્યો મંત્રીશ્વર હતા તેમની કીર્તિકથા અને કહીએ છીએ. પૂર્વે 'ગૂર્જર' ભૂમિના શૃંગારરૂપ 'મંડલી' નામની મહાનગરીમાં શ્રીવસ્તુપાલ, તેજઃપાલ વગેરે વસતા હતા. એક વેળા શ્રીથી યુક્ત 'પત્તન'ના રહેવાસી અને 'પ્રાગ્વાદ' વંશના ઠક્કુર શ્રીચંડપના પુત્ર ઠક્કુર શ્રીચંડપ્રસાદના પુત્ર પ્રધાન શ્રીસોમ કુલના શૃંગારરૂપ ઠક્કુર શ્રીઆસરાજના પુત્રો અને કુમાર-દેવીની કુક્ષિરૂપ મરોવરને વિષે રાજહંસ (સમાન) શ્રીવસ્તુપાલ અને તેજઃપાલ શ્રી'શત્રુંજય', 'ગિરનાર' વગેરે તીર્થની યાત્રાએ નીકળ્યા. 'હડાલક' ગામે જઈને પોતાની સંપત્તિ તેમણે વિચારી જોઈ તો બધી મળીને તે ત્રણ લાખની થઈ. ત્યાર બાદ 'સુરાજ' થી પોતાની સુસ્થતા વિચારી એક લાખ ભૂમિમાં (દાટી) મૂકવાને મધ્યરાત્રિએ તે બંનેએ મહાશય નામે જોડ્યું. તેઓ જોડતા હતા તેવામાં ડાહકને પ્રાચીન અને સોનાથી ભરેલો તાંબાનો કળસ નીકળ્યો—તેમને હાથ લાગ્યો. તે લઈને શ્રીવસ્તુપાલે તેજઃપાલની પત્ની અનુપમા દેવીને માન્યતાથી પૂછ્યું કે આ ક્યાં મૂકવો ? તેણે કહ્યું કે પર્વતના શિખર ઉપર જ જાએ મૂકો જેથી પ્રસ્તુત નિધિની જેમ અન્યરૂપ ન બને. તે સાંજળીને શ્રીવસ્તુપાલે તે દ્રવ્ય શ્રી'શત્રુંજય', 'ઉજ્જવત' વગેરે (તીર્થસ્થળો)માં વાપર્યું. યાત્રા કરી પાછો ફરી તે 'ધોળકા' શહેરમાં આવ્યો.

એવામાં 'કન્વકુળ'ના માલિકની પુત્રી નામે મહુસુદેવી પ્રમત્ત થયેલા પિતા પાસેથી કન્યલિકાને રથાને મેળવેલી 'ગૂર્જર' ભૂમિને ધણો વખત ભોગવી સમય જતાં મરીને તે જ 'ગૂર્જર' દેશની અધિકારી મોટી સમૃદ્ધિવાળા વ્યંતરી થઈ. 'ધોળકા'માં પધારીમાં આરામ લેતા રાણા શ્રીવીરવલ્લ આગળ પ્રત્યક્ષ થઈ તે જોલી કે હે રાણા ! આ 'ગૂર્જર' ભૂમિ વનરાજ પ્રમુખ સાત 'આવડા' વંશના નરેશ્વરોએ ૧૯૬ વર્ષ સુધી ભોગવી. ત્યાર પછી મૂંડરાજ, ચામુંડરાજ, વલ્લભરાજ, દુર્લભરાજ, લીમ, કણ, જયસિંહદેવ, કુમારપાલદેવ, અજયપાલદેવ, લધુ લીમ અને અણોરાજ એ ચૌકુચોએ તેને સનાથ કરી—એ સોલંકી.

- ઓએ બોગવી. હાલ તમે પિતા પુત્ર લવણપ્રસાદ અને વીરધવલ (બોક્તા) છે. આ 'ગૂર્જર' ભૂમિ ઠાળે કરીને સ્વામીના અભાવે અન્યાયમાં તત્પર એવા પાપીઓ દ્વારા મલેચ્છો વડે ગામની જેમ 'માતૃય' ન્યાય મુજબ પીડામાં પડેલી છે. જો તમે વસ્તુપાલ અને તેજ.પાલને પ્રધાન બનાવો તો રાજ્યનો પ્રતાપ અને ધર્મની વૃદ્ધિ થાય. હું મહુણદેવી તમારા બધે પમરેલા પુણ્યથી આકર્ષાઈ બોલી રહી છું. એમ બોલતી જ તે વીજળીની પેઠે એકદમ અદસ્ય થઈ ગઈ. રાણો શ્રીવીરધવલ પદ્મામને રહી પયારીમાં બેઠો બેઠો ચિંતવવા લાગ્યો કે અહો સાક્ષાત્ દેવીનો ઉપદેશ ! દેવીએ જે કહ્યું (તે પ્રમાણે) તે બેને પ્રધાન બનાવવા જ, કેમકે
- ૧૦ મર્વવાળા હાથવાળા રાજ્યો લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરે છે પણ નીતિ દ્વારા તેની ઉન્નતિ તો પ્રધાન જન કરે છે. સમુદ્રો રત્નની શ્રેણિને જન્મ આપે છે, પરંતુ તેનો મંરકાર તો આ જગતમાં મણિધારનો સમુદાય કરે છે. જો પ્રમાણે વિચારી તે સવારે જાડ્યો. મહુણદેવીએ પૂર્વે કહેવાઈ ગયેલો જ ઉપદેશ લવણપ્રસાદને પણ આપ્યો. સવારનું કાર્ય કરી પિતા અને
- ૧૫ પુત્ર ભેગા મળ્યા. તે બંનેએ પરસ્પર રાત્રિનો વૃત્તાન્ત કહ્યો. બંનેને સંતોષ થયો. તે વારે જ તેમનો કુલગુરુ ૧નરભારતી સોમશ્વરેવ સ્વસ્ત્ય-યન માટે આવ્યો. તેમણે તેને તે વૃત્તાન્ત કહ્યો. તેણે પણ કહ્યું કે હે દેવ ! તમારા પ્રાચીન પુણ્યથી પ્રેરાઈને દેવી પણ સાક્ષાત્ (દર્શન દે) છે, તેથી તેના કલા પ્રમાણે કરો. પ્રધાનરૂપ બળ વિના રાજ્ય-પરિકર્મ કંઈ નથી. દેવીએ તમારી આમજ જે પ્રધાનોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે તે તો અહીં આવેલા છે. મને તેઓ મળ્યા હતા. તેઓ રાજાની સેવા (કરવા)ના અભિલાષી છે, ૭૨ કળાના જાણકાર છે, ન્યાયનિષ્ઠ છે અને જૈન ધર્મના ચાતા છે. જો કુક્રમ હોય તો લાવું. રાજાની આજ્ઞાથી એ પુરોહિત ખરેખર તેમને તરત જ લઈ આવ્યો નમસ્કાર કરાવી આસ-નાદિ પ્રતિપત્તિથી તેણે તેમનું મન્માન કર્યું શ્રીલવણપ્રસાદની આજ્ઞાથી વીરધવલે જાને તેમને કહ્યું કે તમારી આકૃતિ ગુણોની સમૃદ્ધિ કહી રહી છે, તમારી નમતા કુચની વિશુદ્ધતાનું સૂચન કરે છે, તમારો વાણીનો ક્રમ રાજ્યના સંક્રમને સૂચવે છે અને તમારો સંયમ ઉમરના પ્રમાણમાં અધિક છે આપના જેવા પુરુષોથી પિતૃ-કુળ પ્રયત્ન પામે છે, મનોરથરૂપ વૃક્ષ ફળે છે અને લક્ષ્મી કીર્તિ સાથે વધે છે. (વગી) લક્ષ્મીની (પણ) ઉત્પત્તિ થાય છે. યૌવન હોવા છતાં મદનજન્ય વિકાર નથી, ધન
- ૩૦

છતાં વિનયનું ઉદ્દેશન નથી, અને દુર્જન ઉપર પણ જરાએ કપટતા નથી. આવી તમારી આકૃતિ કેણે ધરી છે? અન્યના દ્રોહીએ પૃથ્વીનો મોટો ભાર અને પિતા પુત્ર ઉપર મૂક્યો છે. તેથી તમને બંનેને એક સાથે મંત્રીશ્વર બનાવવા હું ઇચ્છું છું. ગમે તે ધર્મકર્મથી આ પૃથ્વી ઉપર સંપત્તિઓ થું સુલભ નથી! જે સૂકૃતોથી ઉત્તમ પુરુષરત્ન મળે તે સૂકૃતો દુર્લભ છે. ત્યાર પછી વસ્તુપાલે કહ્યું કે હે દેવ! જે પુણ્યશાળીમાં અને શુણીઓમાં અગ્રણી હોય અને જેને પ્રસન્ન વદન કમળવાળા સ્વામી (સદા) આ પ્રમાણે મધુર કહે તે (ખરેખર) સેવક-જન છે. ૧ પાર્થિવ કરતાં આ પૃથ્વી ઉપર બીજું કોઈ મોટું તીર્થ નથી, કેમકે તેના વદનકમળના દર્શનથી આપત્તિરૂપ પાપ સત્તર નાશ પામે છે અને સંજ્ઞનોએ ઇચ્છેલી સંપત્તિ મળે છે. પ્રસાદથી સુક્ત મુખવાળા રાજાની દૃષ્ટિ જ્યાં જ્યાં વિસે છે ત્યાં ત્યાં શુચિતા, કુલીનતા, ચતુરાઈ અને સૌભાગ્ય જાય છે, પરંતુ (આજ્ઞા હોય) તો હું જે વિદ્યાસિ કહું છું તે (આપ) સ્વામી અવધારણા; કેમકે સંજ્ઞનોની ન્યાય વડે વિશેષ નિષ્કુર વાણી સાંભળવાનો પણ તમારો અધિકાર છે. હે દેવ! તે શુભ ત્રણ યુગો (વીતી) ગયા છે. હાલ કલિયુગ (પ્રવર્તે) કે જેને વિષે સેવકોમાં ભક્તિ અને રાજાઓમાં કૃતચ્છતા દેખાતી નથી. રાજાઓની દૃષ્ટિ અંધકારથી નાશ પામી છે; (તેથી) તેઓ લોભથી અંધતા બનેવાને આગળ કરે છે. તેઓ તેમને એવે માર્ગે દારે છે કે તેઓ બ્યાકુળ બની શીઘ્ર ભગ્વા કરે છે. તદ્દન લોભ વિનાનો હોઈ કોઈ પ્રતિદિન પ્રમુની સેવા કરતો નથી. તેમ છતાં શુદ્ધિશાળીઓએ તેમ કરવું જેથી (અહીં) મંસારમાં નિન્દા ન થાય અને પરલોકમાં (સ્વર્ગમાં) પીડા ન થાય. ન્યાયને આગળ કરી, કુષ્ટ જનનો અનાદર કરી, સ્વાભાવિક દુઃખનોનો પરાજય કરી અને શ્રી-પતિના ચરિત્રનો આદર કરી જે તમે પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરવા ઇચ્છતા હો તો (આપ) દેવનો આદેશ સ્પષ્ટપણે માથે ચઢાવું છું; નહિ તો આપનું કલ્યાણ હોજો. ૨ વળી હાલ અને 'મંડલી' નગરથી સેવા (કરવા)ની ઇચ્છાવાળા તમારી સમીપ કુટુંબ સાથે આવ્યા છો. અમારે ઘેર ત્રણ લાખ દ્રવ્ય છે. (અમે નોકરીમાં રહીએ ત્યાર બાદ) જ્યારે દેવને સ્પિશુનના વચન ઉપર વિશ્વાસ આવે ત્યારે એટલા ધન સહિત દિવ્ય કરાવી અમને મુક્ત કરવા. અહીં કાલિકાને મર્યાદારૂપે રાખી દેવને પરિગ્રહની ધીરજ

- હો. એમ કહી બને રાણાએ ધીરજ આપી અપાવી પ્રધાનની મુદ્રા તેજ:પાલના હાથમાં ચૂકી અને 'સ્તેષ'તીર્થ' અને 'ધોળકા'નું અધિપતિ-
 ૫ પત્નું વસ્તુપાલને આપ્યું. આ પ્રમાણે રશ્મીકરણમુદ્રા પ્રાપ્ત થઇ. દેવતાના સાન્નિધ્યથી તેમજ સ્વાભાવિક બુદ્ધિરૂપ બળના ઉદ્ભવથી તેમની અનેરી સ્ફૂર્તિ પ્રકાશી ગઈ. પોતાને ધેર આવી વસ્તુપાલે શ્રોત્રિનેશ્વરની પૂજા કરી. ત્યાર પછી તેણે એક ક્ષણ સુધી તસ્વનો વિચાર કર્યો પુરુષને જિયા અભિમાને સ્થાપીને લક્ષ્મી સત્વર નાથ પામે છે, (પરંતુ) દેવ વડે અશ્રિત બનેલો તે તેનાથી નીચે ઉતરે છે. આંધના હોય તેઓ જ ધનાધ થાય એ (વાત) સાચી છે; કેમકે અન્યના હાથનો આશ્રય લઇ અન્યે
 ૧૦ કહેલા માર્ગે તેઓ જાય છે. (જેમ) હાથમાં દીવાવાળો, દીવો ઓલવાઇ જતાં અંધકારથી વધારે હેરાન થાય છે તેમ ધન જતું રહેતા ધનિક ખૂબ દુઃખથી પીડાય છે. છત્રની છાયાના મિષ વડે વિધાતાએ ચક્ર ઉપર ચઢાવેલા આ ચક્રશિરો ભ્રમતા હોવા છતાં પોતાની જાતને સ્થિર માને છે. કસાઇ જેમ પથુને દોરે છે તેમ કાળ વડે દોરાયેલો માણસ સમીપ રહેલા વિપવશ સાદુવલમાં માયું નાંખે છે તે પિછાર છે. સરીર મજૂર છે તેટલા પૂરતું જ એતું લાલન કરવું; ભરણુ જેટલાને એ ચોડ્ય છે; કેમકે
 ૧૫ 'વધારે પુષ્ટ બનાવતાં એ વિઘ્નરને પામે છે—અમડી જાય છે. કુદ્ધ મિત્રોની પેઠે અકાર્યમાં યોજનારી ધન્દિયો મોટી આપત્તિ આવતાં સત્વર નાશી જાય છે. (તેમ છતાં) એને વિષે મૂર્ખ બંધુભાવ રાખે છે. વિષયરૂપ માંસને ત્યજી દઈ દડ લઇને જેઓ જીલા છે તેમનાથી બીને
 ૨૦ આ મંમારરૂપ કૂતરો નાસી જાય છે. અવિવેકી પ્રાણીઓના હૃદયમાં સજ-ગતો 'દુઃખરૂપ, મદનરૂપ કે ક્રોધરૂપ અગ્નિ' અરેરે શાંત થતો નથી. ગુરસે થયેલો વિધાતા જ્યારે વીધે છે ત્યારે ધર્મ (જ) દેહીઓનું બખ્તર બને છે, તેથી રૂક્ષ તે જ અમારી ગતિ હો—શરણુ હો. એ
 ૨૫ પ્રમાણે વિચારીને વસ્ત્રો બાદલી શ્રીવસ્તુપાલે પરિવાર સાથે ભોજન કર્યું પાન ખાઇને તે રાજકુપમા ગયો. એ પ્રમાણે સાત દિવસ થયા એટલે સાંધી પ્રથમ તેણે તે રાજ્યના એક જૂના અધિકારીને ૨૧ લાખ મોટા દ્રમ્મનો દડ કર્યો; (કેમકે) તે પહેલાં અનિનથી હતો. ત્યાર બાદ તેણે તેને વિનયવાળો બનાવ્યો. તે દ્રમ્મ વડે તેજ:પાલે હાથી અને
 ૩૦ ૧. પાવણરૂપ કેટલોક ઉત્તમ સૈન્ય રાખ્યું. પછી (એ) સૈન્યના બળ વડે

લીમનું અનુકરણ કરતા વીરધ્વજે યુદ્ધ માંડ્યું. પેલા બે વીરો પણ
સેના સહિત આવ્યા. યુદ્ધ મચ્યું. જાને પક્ષના હજારો યોદ્ધાઓ પડ્યા.
ધૂળથી આકાશ છવાઈ ગયું. પોતાનો અને પારકો વિભાગ નાશ પામ્યો.
વીરધ્વજલ મરાયો એમ જાને સેનાઓમાં કહેત્રમાં આવ્યું. (પરંતુ) અડધી

૫ ટાણેમાં (જ) દિવ્ય ઘોડે ચઢી ઉત્તમ સુભટો સહિત 'વીરધ્વજલ' સાંગણ
અને ચામુંડરાજના મુદ્રામેજ્જ પહોંચ્યો અને જોઈયો કે હે સૌરાઠી-
આઓ ! જો બળ હોય તો તમે હાથમાં શસ્ત્ર લો. એ પ્રમાણે કહીને
તેણે એવું પરાક્રમ કર્યું કે જે જોઈને સ્વર્ગમાં દેવોએ માયું ધૂણાવ્યું.
સાંગણ અને ચામુંડરાજ હણ્યા. તરવારના મુખથી રણભૂમિની

૧૦ શુદ્ધિ કરી પાળવા યોગ્ય એવા પોતાના નેમજ પારકા (જનો)નું તેણે રક્ષણ
કર્યું. વીરધ્વજલ 'વામનરથલી'માં પેઠો. સાળાઓના સંકડો પૂર્વજોએ એકઠું
કરેલું, તેમનું કરોડ જેટલું સોનું, ૧૪૦૦ દિવ્ય ઘોડાઓ અને ૫૦૦૦ તેજસ્વી
ઘોડાઓ તેમજ મોટી વજેરે બીજું પણ તેણે લીધું. જીત થઈ, જીત થઈ
એવી ઉદ્ઘોષણા ઉછળી. તે ત્યાં એક મહિનો રહ્યો. પછી વાળમ્બા,

૧૫ નગજેન્દ્ર, ચૂડાસમ, વાલાક વજેરે રાજાઓની પાસેથી તેણે ધન મહણ
કર્યું. તે પ્રત્યેક દોષ, બેટ અને પતનમાં ફર્યો. તેને પુષ્કળ પૈસો મળ્યો.
એ પ્રમાણે 'સૌરાષ્ટ્ર' જીતીને રાણો પ્રધાન સાથે 'ધોળકા'માં દાખલ થયો.
ઉપરાઉપરી ઉત્સવો પ્રવર્ત્યા તે પ્રસંગે એક ચારણ દોષકર્તા બે ચરણો
જોઈયો: " જીતઉં છહિં જણેદિં સાંભલિ સમહરિ વાળિયઈ ". તે એટલું

૨૦ જ ફરી ફરીને જોઈયો, પરંતુ ઉત્તરાર્ધ ન જોઈયો. (પછી) તે ચારણ
પોતાને ઠેકાણે ગયો. (ત્યાર બાદ) ત્યાંના પ્રત્યેક રાજવંશીએ છ જનો-
(નાં નામ)માં પોતાનું નામ દાખલ કરાવવા તેને લાંચ આપી. તેણે
પણ તે લીધી. એમ ખૂબ વાર લીધા પછી એક દહાડો સવારે સભા
બહુ જનોથી ભરપૂર બનતાં રાજા આગળ તે ઉત્તરાર્ધ પણ જોઈયો:

૨૫ " બિહું ભુજિ વીર તણેહિં ચહું ખગિ ઊપરવઃ તણે ". એ સાંભળી
બધા ક્ષત્રિયોને ચમત્કાર લાગ્યો કે અહો, પ્રમંથ વડે એણે આપણને
ઉતરીને છેવટે તત્ત્વ જ કર્યું. સ્વામીના પ્રત્યેના ભક્તપણાને લીધે તેમણે
તેને ફરીથી વિરોધ આપ્યું. તે વેળા 'ભદ્રેશ્વર' ને તારે લીંભાસિંહ
નામનો પ્રતીહાર રહેતો હતો. તે બળવાળો હોય કેાછની આઠા
૩૦ માનતો ન હતો. વળી તે પૈસાદાર હતો. વીરધ્વજલ રાજાએ તેને આઠા
કરી કે તું સેવક થા. તેણે સામું કલાવ્યું કે તું સેવક થા. જે દેવાય તે

મળે એ ન્યાય છે. વીરધવલે તેની સાથે યુદ્ધ (કરવા) માટે 'ગૂર્જર' જૂમિના રાજપુત્રોને તેમજ મોટા લશ્કરને એકત્રિત કર્યા લીમસિંહ પણ સૈન્ય વડે પરાક્રમી હતો. બંને પક્ષમાં જોર હતું.

એ સમયમાં 'જવાલિ'પુરમાં 'આહમાન' કુળને વિષે તિલક (સમાન) અને શ્રીઅંધરાજની શાખાનો, કેતુના પુત્ર સમરસિંહનો પુત્ર શ્રીઉદયસિંહ નામે રાજ્ય રાજ્ય ભોગવતો હતો. તેને ત્રણ પિત્રાષ્ટ્રો હતા જેઓ સગા ભાષ્ટ્ર યતા હતા, અને જેમનાં સામંતપાલ, અનંતપાલ અને ત્રિલોકસિંહ એવાં નામ હતાં. છતાર અને ઘરા હોષ્ટ્ર તેણે આપેલા આસથી અતૃપ્ત હોષ્ટ્ર 'ધોળકે' આવી તેમણે દારપાળ દ્વારા શ્રીવીરધવલને કહાવ્યું કે હે દેવ ! અમે ત્રણ અમુક વંશના ક્ષત્રિય અને સેવાના અર્થી મનુષ્યો હોષ્ટ્ર આપ્યા છીએ. જો કુક્રમ હોય તો અમે આવીએ. રાણાએ તેમને બોલાવ્યા. તેઓ તેજ, આકૃતિ, શ્રમ વગેરેથી મુંદર હતા. તેઓ તેને ગમ્યા, પરંતુ તેણે પૂછ્યું કે અમારો કેવો આસ તમને કલ્પે (તેમ) છે ? તેમણે કહ્યું કે હે દેવ ! પુરુષદીડ 'લુણસાપુરી' ના લાખ લાખનો આસ. રાણાએ કહ્યું કે એટલા દ્રવ્યથી (તો) સેંકડો સુભટો રાખી શકાય. તમે એથી શું અધિક કરશો ? એ હું આપીશ નહિ. એમ કહી ખીડું અપાવી તેણે તેમને વિદાય કર્યાં. તે વારે વસ્તુપાલ અને તેજ-પાલ પ્રધાને વિચિત્ર કરી કે હે દેવ ! એમને જવા ન દેશો; પુરુષના સંગ્રહ કરતાં ધનને વધારે ન મળ્યું જોઈએ. હાથીમાં, ઘોડામાં, લોખંડમાં, લાકડામાં, પથ્થરમાં, વસ્ત્રમાં, નારીમાં, પુરુષમાં અને જળમાં ધણું ધણું અતર છે. એ પ્રમાણે વિનવ્યા છતાં રાણાએ લક્ષ આપ્યું નહિ. રજા અપાતાં જ તેઓ પ્રતિપક્ષ પાસે ગયા. શ્રીલીમસિંહના પ્રતિકારે તેમને (લીમસિંહનો) મેળાપ કરાવ્યો. વીરધવલે કરેલો કંલુસાષ્ટ્રનો બ્યવહાર તેમણે કર્યો. (એ સાંભળી) લીમસિંહ પ્રસન્ન થયો. તેમને ઇષ્ટ વૃત્તિ કરતાં બમણો ગ્રામ તેણે કરી આપ્યો. તેમણે કહ્યું કે હે દેવ ! અમારા બ્રજ ઉપર આધાર રાખીને વીરધવલને સત્વર કહેવડવો કે જો તું ક્ષત્રિય હોય તો યુદ્ધ માટે જલદી આવજો; નહિ તો અમારો સેવક થઈને આવજો. લીમસિંહે બાટને મોકલ્યો. વીરધવલ પાસે આવી તેણે તે કહ્યું. એ પ્રમાણે સાંભળીને વીરધવલ સેના સહિત આવ્યો. તેણે બાટને આગળ મોકલ્યો. આપણું યુદ્ધ 'પચગ્રામ' આગળ થશે,

- ત્યાં હું ક્ષેત્ર કરાવી રહ્યો છું, તું જલદી આવજો ધત્તાદિ તેણે કહેવડાવ્યું. તે પછુ તે ગામમાં સૈન્ય વડે સજ્જા જની આવ્યો. બંને સૈન્યનો સંઘટ થયો. સુભટો સિંહનાદ કરવા લાગ્યા. પાત્રોએ નાચવા માંડ્યું. ધન અપાવા માંડ્યાં. શસ્ત્રો પૂજવા લાગ્યાં. મહાવીરોના ટોડરોનો નાશ થવા લાગ્યો. ત્રણ દિવસ
- ૫ પછી યુદ્ધ મચ્યું. ચોદાઓ આવુર જની ગયા હતા. હાથોનું મોટા ઉત્સવરૂપ યુદ્ધ અહીં વધારે પાસે હતું. લડાઇને આગલે દિવસે વસ્તુપાલ અને તેજા-પાલ પ્રધાનોએ સ્વામીને વિશ્વપ્તિ કરી હતી કે હે દેવ ! તમે જે તથા મારવ સુભટોને સંઘર્ષા નદિ તેઓ પરસૈન્યમાં મળી ગયા છે. તેમના બળથી ભીમસિંહ નિર્ભય જની ગાજો છે એ અવધારશો. આ (ક્રીકત)
- ૧૦ ચરોએ પછુ અમને જણાવી છે. રાણાએ કહ્યું કે જે છે તે (ભક્ષે) હોય. શું ભય છે ? યુદ્ધમાં રાજાઓને જય કે મૃત્યુ હોય છે એટલે પરિભવ જેવું શું છે ? મોટા પ્રધાને કહ્યું કે હે નાય ! દેવના હાથમાં ધનુષ્ય આવતાં લાખ કરતાં પછુ વધારે શત્રુઓ હોય તો પછુ શું ? કહ્યું પછુ છે કે જ્યાં સુધી વનમાં સંચરવાના બ્યસનવાળો સિંહ ન આવે ત્યાં સુધી કાલ (કાલ ?)
- ૧૫ ક્રીકા કરો, કાન્તાશ્પી મિત્ર સાથે હાથીઓ ક્રીકા કરો, તળાવમાં પાડાઓ પોતાની છાજા અનુસાર જોરથી ગર્જના કરો અને મેં છોડેલાં દરજો કરી ફરીને ફૂડા મારવાનો અભ્યાસ કરો. સિંહને જોતાં તો બધાં વનચરો કુંડો છે—સ્તબ્ધ થઈ જાય છે. વળી હે પ્રભુ ! આપણા શરકર-માં 'કોદીયા' વંશનો જોડુલ, 'ચીયુકપ' રોમવર્મા અને 'ગુલકુલ્ય'
- ૨૦ દેવવર્મા છે. કલિ (યુગ)માં અશ્વત્થિ જેવા દેવનું (તો) વર્ણન (જર) શું કરવું ? એ પ્રભાણે વાતો ચાલતી હતી તેવામાં દ્વારપાળે આવી રાણાને ખબર આપી કે હે દેવ ! એક પુરુષ આપને દારે (આખો) છે; તેના સંબંધમાં શો લુકમ છે ? ભવાની મંતાથી રાણાએ તેને બોલાવવા કહ્યું. એથી અંદર આવી તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! તમે ત્યજેલા અને ભીમસિંહિ આશ્રય આપેલા સામંતપાસે, અર્નવપાસે અને ત્રિસોક-સિંહિ કદાબું છે કે હે દેવ ! તે તથા લાખ સુભટો જે ગમ્યા દોષ તેનાથી તારી જાતને ફરી રીને સાચવજો. મચારે રણમાં (૧) મૌથી પ્રથમ અમે તારી ઉપર જ (ચડી) આવીશું. એ સંજગ્યને રાજા થયેલા રાણાએ મત્કારપૂર્વક તેને મોકલ્યો—રણ આપી અને કહેવડાવ્યું કે આ
- ૩૦ અમે આખા જ. મચારે તમારે પછુ આવતું જધાના લાખની ચાલાકી ત્યાં જ જણાશે. તે ત્યાં ચો. મચારે જને સૈન્ય મળ્યા. રણીર વાચરા

લાગ્યાં. મુળટાનાં અંગમાં જખતર માતાં ન હતાં. પેલા ત્રણ
 ૧ મારવોએ વર્ષે મેળવવા લાવક પોતાનું ત્રણ લાખ જેટલું દ્રવ્ય લીમસિંહ
 પાસેથી સત્વર લાઇને અર્ચાએને દાન દેવામાં આપી દીધું. તેઓ પોતે ઘોડે
 ચઢ્યા. પ્રદારો થવા માંડ્યા. શસ્ત્રોથી અંધકાર મચી રહ્યો. યમના દૂત જેવાં
 બાણે પડવા લાગ્યાં. એક પ્રહર જેટલો દિવસ ચઢ્યો હતો. વીરધવલ
 સાવધાન (યધ રહ્યો) હતો. તેના રક્ષક મંત્રી વગેરે પણ સાવધાન હતા.
 એવામાં તે ત્રણ 'મરુ'વારો આવ્યા. તેમણે સ્વમુખે વીરધવલને કહ્યું:
 આ તું છે અને આ અમે છીએ; સાવધાન બનીને પોતાનું રક્ષણ
 કરજે. તારા મુળટા પણ તારું રક્ષણ કરે. વીરધવલે પણ કહ્યું કે અહીં
 બહાદ્ર શું મારો છો ? કિયાથી જ બાહુબળનો પ્રકાશ કરો. એ પ્રમાણે ૧૦
 સામસામી બોલવું યધ રહેતાં યુદ્ધ ચરે ચયું. આસપાસ માણસો (રક્ષણ
 માટેના) યત્નમાં તત્પર બની રક્ષણ કરતા હતા, છતાં તેમણે વીરધવલના
 કષાળમાં ત્રણ લાલા માર્યાં. આ પ્રમાણે અમે તને મારી નાંખી શકીએ,
 પરંતુ તેવારે અમે તારું એક બીડું ખાધું છે એટલે નિરુપાય છીએ
 એમ બોલતાં તેમણે શ્રીવીરધવલની પાસે રહેલાઓને શસ્ત્રો વડે મારી ૧૫
 નાંખ્યા. તે ત્રણ મારવો પણ સેકડે ધા વડે જર્જરિત દેહવાળા બન્યા. તેમણે
 રાજ વીરધવલને ઊપરવટ અથ્થ ઉપરથી પાડ્યો. એ મારવોએ
 ઊપરવટને પોતાને ઉતારે (લઇ જઇ) બની રીતે બાંધ્યો. (યુદ્ધને લીધે
 ઉડતી) ધૂળ વડે જગત્ આંધળું બન્યું ત્યારે જૂમિ ઉપર પડેલા રાજ
 શ્રીવીરધવલને બેઠો ઉપાડીને લઇ ગયા. તેવામાં સાંજ પડી. બને ૨૦
 સૈન્યો (યુદ્ધ)થી નિવૃત્ત થયાં. રાત્રે લીમસિંહના સર્વે મુળટા બોલતા
 હતા કે અમે વીરધવલને પાડ્યો છે, અમે વીરધવલને પાડ્યો છે.
 તે ઉપરથી મારવોએ કહ્યું કે તમે પાડ્યો તેનું અત્ર શું એલાણ છે ?
 તેમણે કહ્યું કે શું (ત્યારે) તમે પાડ્યો છે ? મારવોએ કહ્યું કે અમે જ
 પાડ્યો છે. ઊપરવટ સાક્ષી પૂરશે. ઉતારેથી ઊપરવટને લાવીને તેમણે ૨૫
 બતાવ્યો. (એથી) લીમસિંહ પ્રસન્ન થયો અને બોલ્યો કે શુદ્ધ રાજ-
 યુક્તોને લીધેલું દ્રવ્ય સો ગણું ફળે છે. (તે વાતનું) આ જ પ્રમાણ છે.
 ચતુના ઘોડાને હરી જવો એ ઘનિયોનું મોટું જૂથ છે. એમ વાતો
 કરતા મુળટાની રાત (પસાર યધ) ગઇ. સવારે વીરધવલ ધા વડે
 જર્જરિત બનેલો હોવા છતાં હેલિયાર બની અણ બેલતો હતો. લીમ.

- ત્યાં હું ક્ષેત્ર કરાવી રહ્યો છું, તું જલદી આવજો ધૃત્યાદિ તેણે કહેવડાવ્યું. તે પણ તે ગામમાં સૈન્ય વડે સળળ બની આવ્યો. બંને સૈન્યનો સંઘટ થયો. સુભટો સિંહનાદ કરવા લાગ્યા. પાત્રોએ નાચવા માંડ્યું. ધન અપાવા માંડ્યાં. શસ્ત્રો પૂજવા લાગ્યાં. મહાવીરોના ટોડરોનો નાશ થવા લાગ્યો. ત્રણ દિવસ પછી યુદ્ધ મચ્યું. ચોદાઓ આતુર બની ગયા હતા. હાથોનું મોટા ઉત્સવરૂપ યુદ્ધ અહીં વધારે પાસે હતું. લડાઈને આગલે દિવસે વરતુપાલ અને તેજા-પાલ પ્રધાનોએ સ્વામીને વિચિત્ર કરી હતી કે હે દેવ ! તમે જે ત્રણ મારવ સુભટોને સંઘર્ષા નહિ તેઓ પરસૈન્યમાં મળી ગયા છે. તેમના બળથી ભીમસિંહ નિર્ભય બની ગાળે છે એ અવધારશો. આ (હકીકત)
- ૧૦ ચરોએ પણ અમને જણાવી છે. રાણાએ કહ્યું કે જે છે તે (ભલે) હોય. શું ભય છે ? યુદ્ધમાં રાજાઓને જય કે મૃત્યુ હોય છે એટલે પરિભવ જેવું શું છે ? મોટા પ્રધાને કહ્યું કે હે નાથ ! દેવના હાથમાં ધનુષ્ય આવતાં લાખ કરતાં પણ વધારે શત્રુઓ હોય તો પણ શું ? કહ્યું પણ છે કે ત્યાં સુધી વનમાં સંચરવાના બ્યસનવાળો સિંહ ન આવે ત્યાં સુધી કાલ (કાલ ?)
- ૧૫ કીડા કરો, કાન્તાશ્વી મિત્ર સાથે હાથીઓ કીડા કરો, તળાવમાં પાડાઓ પોતાની છત્તા અનુસાર જોરથી ગર્જના કરો અને મેં છોડેલાં દરજો ફરી ફરીને ફૂદકા મારવાનો અભ્યાસ કરો. સિંહને જોતાં તો બધાં વનચરો કુડો છે—રતબ્ધ ચપ્પ જામ છે. વળી હે પ્રભુ ! આપણા લશ્કરમાં 'હોદીયા' વંશનો જેહુલ, 'ઔલુકચ' રોમવર્મા અને 'ગુલકુલ્ય' ક્ષેત્રવર્મા છે. કલિ (યુગ)માં અવ્યુર્ન જેરા દેવનું (તો) વર્ણન (જ)
- ૨૦ શું કરવું ? એ પ્રમાણે વાતો ચાલતી હતી તેવામાં દ્વારપાળે આવી રાણાને ખબર આપી કે હે દેવ ! એક પુરુષ આપને દ્વાર (આપ્યો) છે; તેના સંબંધમાં શો લુકમ છે ? ભવાની મંત્રાથી રાણાએ તેને બોલાવવા કહ્યું. એથી અંદર આવી તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! તમે ત્યજેલા અને
- ૨૫ ભીમસિંહ આશ્રય આપેલા સાર્મતપાસી, અર્નતપાસી અને ત્રિલોક-સિંહ કલાવ્યું છે કે હે દેવ ! તે ત્રણ લાખ સુભટો જે રાખ્યા હોય તેનાથી તારી જાતને ફરી રીતે સાચવજો. સવારે રણમાં (૧) સૌથી પ્રથમ અમે તારી ઉપર જ (ચઢી) આવીશું. એ માંજળીને રાજ્ય ધોરણ રાણાએ મહારૂપક તેને ગ્રોહિયો—રજા આપી અને કહેવડાવ્યું કે આ
- ૩૦ અમે આવ્યા જ. સવારે તમારે પણ આવવું. બધાના હાથની ચાખાડી ત્યાં જ જણાશે. તે ત્યાં ગયો. સવારે બંને સૈન્ય મળ્યાં. રણરૂ વામના

ચાલ્યો. તે દેશની સમીપના ભાગમાં ગયો. કેટલીક ભૂમિમાં રહીને તેણે થોડુંક સૈન્ય આગળ મોકલ્યું. તે પોતે મોટા મેલાપકમાં છૂપો રહ્યો. થોડા સૈન્યે આગળ જઈ 'ગોધા'ની માથોનાં ટોળાં વાળ્યાં અને ગોપાક્ષને બાણો માર્યા. તેમણે 'ગોધા'માં જઈને પોઠાર કર્યો કે કોઈક ગાયો લઈ જાય છે; વારંવાર દુનિય ધર્મને આગળ કરી ધાવો રે ધાવો. આ પ્રમાણે શબ્દ સાંભળી ધૂધુલ ચિંતવવા લાગ્યો કે આ નવું (જલ્પ) છે. અમારા પાદરમાં આવીને કેણુ ગાયો હરી જાય છે? વૃત્તિના ઉચ્છેદરૂપ કાર્યને વિષે, બ્રાહ્મણના મરણને વિષે તેમજ સ્વામી અંદીવાન બનતો હોય, ગાયો પકડાઈ હોય, (કોઈ) શરણે આવ્યો હોય, પત્નીને (કોઈ) લઈ જતું હોય અને દોસ્તદારની આપત્તિ દૂર કરવાની હોય ત્યારે દુઃખીનો ખચાવ કરવા માટે તત્પર અને એકતાન એવા (મનુષ્યો) જો શક્તિ ન ઝાલે તો તેમને જોઈને સૂર્ય પણ અન્ય સૂર્યને જોવાને શોધમાં નીકળે છે. એમ બોલતાં વેંત જ સેના સાથે થોડે ચઢી તે ગાયો હરી જનારાની પાછળ ગયો. માથોને હરનારા પણ ધૂધુલને દેખે તે અને બાણ દેકે, પરંતુ ઊભા રહીને મુદ્દ ન કરે. એ પ્રમાણે ધૂધુલને ખેડ પમાડતા તેઓ, મંત્રીના મોટા સમુદાયમાં તે લાખલ થયો ત્યાં સુધી તેને લઈ આવ્યા. ત્યારે તેણે જાણ્યું કે આ મંત્રીનું કષ્ટ છે. બંધે હો. હું ધૂધુલ છું. તેણે પોતાના સૈનિકોને મુદ્દ (કરવા) માટે ત્રેપ્યા. તેણે પોતે વિશેષ અભિયોગ ધારણ કર્યો. ત્યાર બાદ તે મારવા લાગ્યો. મંત્રીની સેના પણ આવી. લાંબા વખત સુધી મુદ્દના રસનો ભાર રહ્યો. ધૂધુલે બાંગી નાંખેલી-બીખેરી નાંખેલી મંત્રીની સેના એક દિશાથી બીજી દિશામાં નાસવા માંડી. તે વારે થોડા ઉપર સ્થિર બેઠેલા પ્રધાન તેજઃપાલે પાસે રહેલા સાત કુલીન શુદ્ધ રાજપુતોને કહ્યું કે શત્રુ તો બગવાન છે. આપણું સમર્થ સૈન્ય તો બાંગી ગયું છે. આપણે નાસીશું તો આપણી શી ગતિ થશે? (એમાં) શી કીર્તિ? કીર્તિ વિના જીવન પણ નથી જ. તેથી થોડાઈ કાર્ય કરીએ. તે સાતેએ પણ તેના વચનને માન્યું. પાછા ફરેલા (તે) આઠે (જલ્પાઓ) પર સૈન્યનો બાણો વડે નાશ કરવા લાગ્યા. તેટલામાં પોતાના સમુદાયને સંઘટિત થયેલા જોઈ બીજા પણ હોંમત ધરી (પાછા) વળ્યા. તે વેળા તેજઃપાલે પોતાની એક ખાંધ ઉપર અંબિકા દેવીને અને બીજી ખાંધ ઉપર કપર્દી યક્ષને બો્યાં. એ ઉપરથી વિજયનો નિશ્ચય કરી ધૂધુલ હતો ત્યાં સુધી પ્રહાર કરતો કરતો તે ગયો. જઈને તેણે કહ્યું કે હે મંડલીક ! જેણે અમારા સ્વામીને કાજળની દાખડી વગેરે મોકલ્યું તેના હાથનું બગ તો બતાવ. ધૂધુલે પણ સાચું કહ્યું કે

- સિંહની સેનાના ચરોએ જઈને તે (વાત) જાણી (અને પાછા આવી) ત્યાં
 કહ્યું કે વીરધવલ કુશળ હોય ગાજ રહ્યો છે. એમ હોય જેમ (યોગ્ય)
 જાણો તેમ કરો. ત્યાર બાદ હીમચંદ્રે તેના મંત્રીઓએ વિગતિ કરી
 કે હે દેવ ! આ તો મૂળ ધાલીને (પડેલો) દેશપતિ છે. એની સાથે
- ૫ વિરોધનું ક્ષણ સારું નહિ આવે. તેથી સંધિ (કરવી) ઉત્તમ છે. હીમચંદ્રે
 તેમનું વચન માન્યું, પરંતુ મુદ્દનો આડંબર કર્યો. જંને ૫૨૨૫૨ જેવા
 મળ્યા તેવા ભાટોએ વચ્ચે પડી મેળ કરાવ્યો. હીમચંદ્રે ઘોડા રાણાને
 (પાછો) આપવામાં આવ્યો. હીમચંદ્રે ક્રૂર 'ભદ્રેશ્વર'ની ધૃતિ લેવી
 અને બિરુદો ન બોલાવવાં એવી વ્યવસ્થા થઈ. એ પ્રમાણે (પ્રબન્ધ)
- ૧૦ કરીને શ્રીવીરધવલ ઘન દેતો 'ધાજક' આવ્યો. ધીરે ધીરે ઉત્તમ
 પ્રાણ પ્રાપ્ત થતાં તેણે પેલા અપરાધી હીમચંદ્રેના મૂળથી ઉઠેદ
 કરી મૃત્યુને એક વીરવાળા બનાવી. એ પ્રમાણે 'ધાજક'માં કાર્ય કરતાં
 એવાં તેનાથી હોજ પામેલા પુષ્કળ પર રાજ્યના રાજ્યોએ તેને ધન
 આપ્યું. તે ધન વડે તેણે સૈન્ય જ એકું કર્યું. રાજવંશી રાજપુત્રોનાં ૧૪૦૦
- ૧૫ મોટાં કુળો ભેગાં કર્યા. સમાન ભોજન, વસ્ત્ર, ભોગ અને વાહનવાળાં તેઓ
 શ્રીજેઃપાલની સહચારિણીની હાથની પેઠે સમાન જીવન અને મરણરૂપે-
 તેના જીવે જીવન અને મરણે મરણ કરીને રહ્યાં. તેમના જળથી, સૈન્યના
 પરાક્રમથી તેમજ પોતાના હાથના ચીરથી સર્વ જીતાયું.
- આ તરફ 'મહીતદ' નામના દેશમાં 'ગોધા' નામે નગર છે કે
 ૨૦ ત્યાં તે કાચેની વિશે મુદ્દમાં મરેલા રાજપુત્રોનાં ૧૦૧ સિંગે પોતાની
 મેળ ઉત્પન્ન થયાં હતાં. ત્યાં ઘૂંધુલ નામે મંડલીક હતો. તે 'ગૂર્જર'
 ભૂમિમાં આવતા સાથેને મહણ કરતો-સૂટતો. તે રાણા શ્રીવીરધવલની
 આગ્રા માનતો નહિ. વસ્તુપાલ અને તેજપાલ પ્રધાનોએ તેની તરફ
- ૨૫ તો સાંગજી, આમુંડરાજ વગેરેના ભેગા થા. તે સાંગજીને ગુરસે થયેલા
 તેણે તેજ ભાટ સાથે પોતાનો ભાટ મોકલ્યો. તેણે આવીને રાજા
 શ્રીવીરધવલને કાજળની દાગડી અને સાડી એ બે આપ્યાં અને કહ્યું
 કે મારા અંતઃપુરમાં જ્યાં રાજસોક (જ લેરેલા) છે એમ અમારા
 સ્વામીએ કહાળ્યું છે. રાણાએ તે ભાટનો સત્કાર કરી વિદાય કર્યો. તે
- ૩૦ પોતાને રથાને ગયો. રાણાએ પોતાના જ્યાં સુભટોને કહ્યું કે ઘૂંધુલનો
 નિમ્મલ (કરવા) માટે કાણ બીકું મહણ કરે છે ! કાષ્ટએ તેનો આદર

તેને બાટ દ્વારા કહ્યું કે અમને પ્રણામ કરવાને તું કેમ આવતો નથી ? તેણે જવાબ આપ્યો કે આ તારી નવી રીત છે. હું પહેલા પશુ આવતો ન હતો તને જેની ખોટ હોય તે (અહીં) હું (મારા) સ્થાને રહી પૂરી ખાડુ તે સાબળીને ગુસ્સે થયેલા મત્રીએ કહેવડાવ્યું કે પ્રુષ્ઠ યાદને રહેજે હું તારા જેવા દુર્વિનયીનું શાસન કરે છું તે ઉપરથી 'વડુઆ' નામના બદરના સ્વામી, રાજપુત્ર, ૫૦ વાસની મધ્યમા રહેલા ખેરના મુસળાને તરવારના એક (જ) ધાથી છેદવાને સમર્થ અને મોટું લશ્કર હોવાથી 'સારણુસમુદ્ર' એ નામે પ્રસિદ્ધ એવા રાષ્ટ્ર નામના (પુરુષ)ને તેણે ઊભો કર્યો તેણે પ્રધાનને કહાન્યું કે હે મત્રી ! મારા એક વહાણુવળીને તું સફળ કરી શકતો નથી ? એ મારા મિત્ર છે તે વચનથી ગુસ્સે થયેલા પ્રધાનને તેને કહ્યું કે સ્મશાનમા રહેનારો ખૂતોથી ખીતો નથી તું જ તૈવાર યજ્ઞ મુદ્દમા ઉતર એ સાબળીને તૈવાર યજ્ઞ તે પશુ આગ્યો વસ્તુપાલે મત્રી પશુ ધોળકાથી મોટું લશ્કર મગાવી સામે ગયો બને રણભૂમિમા મળ્યા મુદ્દ યદ્ર યધુ શંખે દળી નાખેલું મત્રીનું લશ્કર એક દિશાથી બીજી દિશામા નાસવા લાગ્યું તે વેળા શ્રીવસ્તુપાલે પોતાના રાજપુત્ર નામે આહ્યેચકને કહ્યું કે આ આવતો મૂળ ધાટ છે વળી તું (સાથે) છે તો તેવું કર કે જેથી શ્રી વીરવલ્લભને શરમાવું ન પડે તે ઉપરથી તે રજપુત પોતાના કેટલાક મિત્ર રજપુતો લાંબને તેની સામે જઈ બોલ્યો કે હે રાષ્ટ્ર ! આ કંઈ તારા 'વડુ' નામના ગામની કીડા નથી, આ તો હિત્રિયોનું મુદ્દ છે શંખે પશુ કહ્યું કે બોલતા (તો) તું સારું જાણે છે આ કંઈ તારા સ્વામીને પદ નથી, કિન્તુ આ તો પરિપથીનો પ્રદેશ છે-શત્રુનો મુખ છે શુ આ સુભટની કીડાભૂમિ નથી કે ? એ પ્રમાણે વાદ થતા દ્વદ્વમુદ્દમા મત્રીના દેખતા મત્રીના પ્રતાપથી તેણે શંખને પાડ્યો મુદ્દમા જલ્પનપકાર થયો મત્રીએ તેનું રાજ્ય લઈ લીધું બદરોની સંપત્તિઓની શી સંખ્યા ? ત્યાર બાદ તોરણ અને પતાકા ફરકાવતો તે 'સ્તબ' તીર્થમા પેઠો ત્યાર પછી મત્રી સદ્વીક્રાંતિ પરમા દાખલ થયો તેના ૧૪૦૦ સન્નદ સૈનિકાને હણીને તેણે તેને જીવતો પકડ્યો વિરુદ્ધ બોલનારા એવા તેને તેણે તરવારથી હણી નાખ્યો ત્યાર બાદ તેણે તેનું સધણુ ધર ખોદાવી અને પડાવી નાખ્યું. સોનાની ઇટાની તો સંખ્યા ન હતી તેમજ ચણિ અને મોતીનું પ્રમાણ કાંઈને જાણીતું ન હતું કાંઈક જુદો કહે છે કે ત્યાં તેજ-તૂરિનો દરડીઓ શ્રીમેત્રીશ્વરને (હાથે) ચડ્યો મત્રી પોતાને મહેલ

- તેના હાથનું આ બળ તું જો. એમ કહીને તે જોરથી લડ્યો. મંત્રી
અને મંડલીક વચ્ચે દ્વંદ્વયુદ્ધ થયું. ત્યાર બાદ એકાએક દેવતાના અને
દાર્ધના બળથી મંત્રીએ તેને ઘોડા ઉપરથી ખાટી નાંખ્યો. જીવતા ખાંધીને
તેણે તેને લાકડાના પંજરામાં નાંખ્યો. (પછી) તે (તેને) પોતાની
૫ સેનામાં લઇ આવ્યો. પુણજ પરિવારવાળા તેણે પોતાની મેળે 'ગોપ્રા'-
માં પ્રવેશ કર્યો. ૧૮ કરોડ સેનાના અમનો, ૪૦૦૦ ઘોડા, શુદ્ધ
મોતીનો એક ચૂડો, દિવ્ય અસ્ત્રો, દિવ્ય વસ્ત્રો ઇલાદિ બધું તેણે લઇ
લીધું. ધૂધુલને સ્થાને તેણે પોતાના સેવકને સ્થાપ્યો. (ત્યાંથી પાછો) વળી મંત્રી
'ધોળાકે' ગયો. તેણે ધૂધુલની લક્ષ્મી વીરધવલને ખતાવી. તેની કાળજીની
૧૦ કાબડી તેને મળે બાધવામાં આવી અને સાડી (તે) વંદને પહેરાવી.
તે, વેળાં દતિ પોતાની જાન કરડીને ધૂધુલ મુખ્યો. 'ધોળાકા'માં વધાઇ
ગઇ. વીરધવલે મોટી સભામાં શ્રીજેજીપાસને જોલાવી તેને પોસાક
પહેરાવ્યો. તેણે કૃપાતરીકે બહુ સોનું આપ્યું. તે પ્રસંગે શ્રીવીરધવલે
કવીશ્વર સોમેશ્વર તરફ દષ્ટિ કરી. તેથી સોમેશ્વરેલે કહ્યું કે માર્ગે
૧૫ કાલ વડે દુસ્તાર (બન્યો) હોય, બળથી જરાઇ મળેલો રસ્તો હોય,
સંકટો આડાઓથી માર્ગ વ્યાપ્ત હોય, આડાના બળદ ચાકી મયા હોય,
ભાર સહન કરવો મુશ્કેલ હોય, કિનારો બહુ દૂર ગયો હોય એવા ગઠન
(સમાપ્ત)માં (એક) વીરધવલ વિના એ ભાર સહન કરવાને-બધું
સાંગોપાંગ પાર ઉતારવાને કાલ્ય સમર્થ છે એમ હું વર્ણવી જિંથી કરી
૨૦ મોટા 'સબ્દે' કહ્યું હું. સભા વિસર્જન કરાઇ. વસ્તુપાઠ અને તેજ.પાસ
એકઠા મળ્યા. તેમણે ઘણા વખત સુધી વાતો કરી. પ્રસન્ન થયેલા બંને
મંત્રીશાહ કરવા લાગ્યા કે પુણ્ય વડે મળેલું આ દ્રવ્ય ધર્મમાં જ ખરચવું
જોઇએ; તેથી તેઓ સવિશેષ તેમ જ કરવા લાગ્યા. તે ઉપરથી કોઇક
કવિએ કહ્યું કે કદાપિ માર્ગે એકવા ન જવું એ પ્રમાણે સ્મૃતિમાં
૨૫ કહેલું વાદ રાખતાં તે બે બાઇઓ સંસાર અને મોહરૂપ જોરથી આકુળ
એવા ધર્મરૂપ માર્ગમાં એકઠા મળી ચાલે છે.
- ત્યાર બાદ (એક દહાડા) શ્રીવસ્તુપાસ શુભ મુહૂર્તમાં 'સ્તંભ'
તીર્થ ગયો. ત્યાં ચારે વર્ણો મળ્યા. તેણે જધાને દાન આપી સંતોષ
પમાડ્યો. ત્યાં સદીક નામનો વદાલુવટી રહેતો હતો. સર્વ બંદે વેલવમા
૩૦ વધારે થવાથી મદાધનિક બનેલો અને જીડ મૂળવાળો તે અધિકારીને
પ્રણામ કરવા આવતો નહિ. ઉચ્ચતું તેની પાસે અધિકારીને જવું
પડતું. એ પ્રમાણે પલો કાળ (વીની) ગયો. પહેલાં મંત્રીશ્વર

આગ્યો. પોતાના સ્વામી, વીર અને પરિમહલોકાને અંતોષ યથો. તે ઉપરથી કવીશ્વરોએ સ્તુતિ (કરી કે) હે શ્રીવસ્તુપાલ ! પ્રતિપક્ષના કાળ ! તે અરેખર પુરુષોત્તમપણું પ્રાપ્ત કર્યું; કેમકે સાગરને તીરે મત્સ્યનું રૂપ (ધારણું) કર્યા વિના રૂપને તે હત્યો. ત્યાં સુધી સમુદ્ર યોધામુદ્રાના સહચરના હાથમાં આવ્યો નથી ત્યાં સુધી (જ) તે લીલા (માત્ર)માં નદીઓનો કાળોઓ કરે છે, તેના મોઝાં આકાશને અડકે છે, તીવ્ર ધ્વનિ વડે તે શબ્દાયમાન છે, તેની સીમા જણાતી નથી અને નાયતા કૂદતા કમકં, મગર વગેરેનો તો તે બંધુ છે. પછી ચોક્ષવાદિ અને નૈવિત્તકવાદિ તેણે જુદી કરી. મંત્રીએ 'મહારાષ્ટ્ર' પર્યંત ભૂમિ સાધી.

૫ સમુદ્રતટે આવેલા નરેશ્વરે કે જેમના ઉપર બીજા રાજાઓ આક્રમણ કરતા હતા તેમનું પ્રતિબદ્ધ મોકલીને મંત્રીએ સાન્નિધ્ય કરી તેમને જયસક્ષમી આપી. એ કારણથી પ્રસન્ન થયેલા તેઓ ભેટણા તરીકે ઉત્તમ વસ્તુઓથી ભરપૂર વહાણો મોકલતા, અંબિકા અને કપર્દી રાત્રે આવી નિધાનશ્રુમિ કહેતાં-અતાવતાં. તે નિધિઓ મંત્રી બોદી બોદીને સમ્ર સેતો. તેના બાજ્યથી દુઃકાળનું (તો) નામે ન હતું. વિદ્યુવરો દૂરથી (જ) નાશ પામ્યાં. 'મુદ્ગમ'નાં સૈન્યો વારંવાર આવતાં, પરન્તુ એક વાર તેનો નાશ કરતાં તે દૂરીથી આવતાં નહિ. પક્ષી-વનોમાં તેણે દુકૂળો અને નાગોદરો ખાખ્યા, (પરંતુ) કાષ્ઠ તે સેતુ નહિ. તેણે ગામે ગામે સત્ર મઠાખ્યાં. સત્રે સત્રે તેણે મિથ્યન્ન અને ઉપરથી વળી તાંબૂલ રખાખ્યાં. ત્યાં માંદા(ની સારવાર) માટે વિવિધ વૈદ્યો તેણે મોકલ્યા. મંત્રીની વ્યવસ્થાથી દર્શનનો અને વર્ણનો દેવ યથો નહિ. દરેક વર્ષે પોતાના દેશમાના બધાં નમરોમા ત્રણ ત્રણ વાર સ્વેતાંબરોને પ્રતિષ્ઠાજનના અને બાકીનાં દર્શનોની પણ પૂજા થતી. શ્રીવસ્તુપાલ પ્રધાનની લલિતાદેવી અને સોણ નામની એ પત્નીએ કંપસતા અને શમધેનુ જેવી હતી. લલિતાદેવીનો પુત્ર અને સૂહૃવદેવીનો પતિ મંત્રી જયંતસિંહ સાક્ષાત્ ચિન્તામણિ જેવો હતો. તેજઃપાલની પત્ની અનુપમા અનુપમ જ હતી. કવિએ કહ્યું પણ છે કે લક્ષ્મી ચપળ છે, એ પાર્વતી ચંદી છે, ઇન્દ્રાણીને સાપત્ન્યનો દેવ છે-સપત્નીનું સાલ છે, ગંગા નીચે જનારી છે અને સરસ્વતી વાણીના સારવાળી છે; તેથી અનુપમા (અસાધારણ જ) છે. શ્રી'શત્રુંજય' વગેરેને વિષે નંદીશ્વરેન્દ્ર મહાપ વગેરે કાર્ગો તેણે સર કરાખ્યાં. ત્યાં ત્યાં આસપણ વગેરે (પાપાણ) રજો જમીનને રસ્તે તેમજ જલમાર્ગે પ્રાપ્ત થતાં. તપશ્ચર્યા અને ઉદ્યાપનનો પણ પ્રકાર થઈ રહ્યો.

એમ (વિચારી) તેણે જાણે તે પીધું તો કાઠો જળી ગયો. તે ઉપરથી તે બોલ્યો કે દુરથી કલ્પરસાધન અને પાસેથી તો તૃપ્તિ પણ ચમત્તી નથી. ત્યાં માણસ જોએ જોએ ઘુટ ઘુટ (પાણી) પીએ તે જાળીને લધુ પ્રવાહ સારો; સાગરમાં ઘણું પાણી છે, પરંતુ તે ખાઈ દોવાથી તે શું કામનું ? તે જ પગલે પગલે નાસીને તે પોતાને રથાને ગયો. અને પણ તેવા (જ) છીએ. પ્રધાને કહ્યું કે જેવા તે ગામડીઓ છે તેવા તમે કેવી રીતે છો ? સૂરિએ મોટેથી કહ્યું કે હે મોટા પ્રધાન ! અને અહીં શીપાર્થનાથના સેવકો ત્રણ વિદ્યાના જાણકાર અને સગરત ઋદિવાળા અહીં રહીને સાંજળીએ છીએ કે 'ધોળકા'માં શીવસ્તુપાલ પ્રધાન સરસ્વતીકાંઠારણ્ય, ભારતી દ્વારા પુનઃ તરીકે સ્વીકારાયેલા, વિશ્વધર્મ-રૂપ ભમરો પ્રતિ આંખા જેવા તેમજ સાર અને આચાર વિચારનો જાણકાર છે. એ ઉપરથી ત્યાં આવવાને અને આતુર હતા, પરંતુ ઐશ્વર્યને લીધે અને કોષ ઠેકાણે જતા નથી. વળી અને (એમ) વિચાર્યું કે કોષક વાર અહીંના તીર્થને પ્રભાત (કરવા) માટે પ્રધાન અહીં આવશે. તેમની આગળ સ્વેચ્છાથી મુજાપિતો અને કહીશું. એ વિચારમાં અને હતા તેવામાં મંત્રિમિત્ર અહીં આવ્યા. કંઈક બોલાઈ રહે તેટલામાં તો અસતતી સંભાવના કરી તમે (અમારો) તિરસ્કાર કર્યો. તો પછી શું કહેવું ? તમે જાઓ, તમે જાઓ, મોડું થાય છે. મંત્રીએ કહ્યું કે મારો અપરાધ હુમા કરો. આપે શું કહેવા માંડ્યું હતું ? આચાર્યે કહ્યું કે હે દેવ ! જ્યારે તમને બે જાણ્યોને શ્રાવકોની શ્રિષ્ટિની આગળ રાજરાજેશ્વર અને દિવ્ય અલંકારવાળા જેવા તેમજ શ્રાવકોને ધનાઢ્ય જેવા અને ગીતાદિ આલતાં જેવાં ત્યારે અમારા મનમાં થયું કે જગતમાં સ્ત્રી-જાતિ જ ધન્ય છે કે જેના ગર્ભમાં તીર્થકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, નલ, કૃષ્ણ, યુધિષ્ઠિર, વિક્રમ, સ્વાતવાહુન વગેરે ઉત્પન્ન થયા છે. અત્યારે પણ એવા (પુરુષો) છે. તેથી શ્રીસાંખ્ય, શ્રીરામોત્તિ, શ્રદ્ધાનાગ, અમદત અને નાગડના વંશના શ્રીઆલ્મની પુત્રી કુમારદેવી પ્રસંગ કરવા લાયક છે કે જેણે કલિયુગરૂપ મહાન અંધકારમાં રૂપતા જિન-ધર્મનું પ્રકાશન કરનારા આવા બે પ્રદીપોને જન્મ આપ્યો. આ પ્રમાણે વિચારતા એવા અમારા મુખમાંથી બે ચરણો નીકળી ગયાં અને જિનેશ્વરને વંદન વગેરે વિસરી જવાયું. હવે તમે ઉત્તરાર્ધ સાંજળો; જેની કુક્ષિમાંથી હે વસ્તુપાલ ! આપ જેવા ઉત્પન્ન થાય છે. તેમણે વિસ્તારથી એની વ્યાખ્યા કરી. પ્રધાનેન્દ્ર લજ્જાઈ ગયો. સૂરિને પગે

દાનનો ૧૬૩ પશુની પેઠે સીર્ષકંપપૂર્વક કાણે અનુભવ કર્યો નથી ? તેણે તે (ચારે) કવિઓને દશ કરોડ આપ્યા. ગાયક, બાટ વગેરેને પણ તેણે એ પ્રમાણે આપ્યા. સવાર પડી કે તરત જ મહાસવાદીએ પોતાના સેવકોને જિનમંદિરના દ્વારે જીભા સપ્પા એક દ્વાર ખીંચ દિશામાં હતું; એક મઠની દિશામાં હતું. વળી તેમણે તેમને કહ્યું કે મંત્રી મંદિરમાંથી બહાર નીકળે ત્યારે ખજર આપશો. ક્ષણમાં વસ્તુપાલ મઠના દ્વારથી જોવો બહાર નીકળે છે તેવામાં સેવકો દ્વારા જાણ કરાયેલા સૂરિ આવી સંમુખ જીભા રણા. મંત્રીએ તિરસ્કારપૂર્વક (કેવળ) બળાંથી જાણે પ્રણામ કર્યો. આચાર્યે કહ્યું કે દ્વરથી ક્યુરસાયન અને પાસેથી તો તુલ્યું પણ ન રામે તમે જયવંતા વર્તો. તમે તીર્થોની પૂજા કરો. આ પ્રસ્તાવનાનો અંત શો છે તે વિચારતો મંત્રી કૌતુકથી તે જ સ્થિતિમાં ત્યાં જ (!) જીભો રહ્યો, અને (છેવટે) બોલ્યો કે તમે શું કહો છો તેનું પરમાર્થ અર્થે જાણુતા નથી. આચાર્યે કહ્યું કે આગળ જાઓ, આગળ જાઓ, આપને ધણું કાર્યો છે. મંત્રીએ વિશેષ પૂછપરછ કરી. સૂરિએ કહ્યું કે હે ઉત્તમ પ્રધાન ! સાંભળો કાષ્ઠક વેળા 'મરુ' ગામમાં ગામડી-આઓ પશુની પેઠે બહુ જાડા અને ફવાદીવાળા વમતા હતા તેઓ સખા બરી બેસતા અને ગાલરૂપ જાલર (?) વગાડતા. ત્યાં એક દેવસ સમુદ્રને કિનારે ફરનારો મુસાફર આવ્યો. તે નવો હોષ ગામડીઓએ તેને બોલાવ્યો અને તેને પૂછ્યું કે તું કાણ છે અને ક્યાંથી આવ્યો છો ? તેણે કહ્યું કે હું સમુદ્રના તટ ઉપર રહું છું. મુસાફર હોષ હું આગળ જાઉં છું. તેમણે પૂછ્યું કે કાણે સમુદ્ર બોલાવ્યો ? તેણે કહ્યું કે તે સ્વયં જ છે. ફરીથી તેમણે પૂછ્યું કે તે કેવડો છે ? મુસાફરે કહ્યું કે તેનો પાર પમાય તેમ નથી. ત્યાં શું છે એમ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે પત્થરો મથિ છે, હરિ જળગર છે, લક્ષ્મી મનુષ્ય છે, રેતી મોતીના સમૂહો છે, સેવાલ પ્રવાહની લતાઓ છે, પાણી અમૃત છે અને તીરે કદપત્રો છે, (પછી) ખીજી શું (જોઈએ) ? નામથી પણ તે રત્નાકર છે. એ પ્રમાણે તથા ચરણો બોલી અને તેની વ્યાખ્યા કરી તે મુસાફર આગળ ગયો. તે ગામડીઓએ પૈકી એક કૌતુકથી પૂછતો પૂછતો સમુદ્રના તટે આવ્યો. તેણે સમુદ્રને મોભોની માળા વડે આક્રમણ અથવા ભાગને ચુંબન કરતો જોયો. તે પ્રસન્ન થયો અને તેણે વિચાર કર્યો કે અહીંથી બધી મંપતિઓ મળશે. સૌથી પહેલાં તો તરસ્યો હોષ હું પાણી પીઉં

૧ ૬૩ પશુમાં સાંભળવાની શક્તિ મંદ પડે છે. 'જ' અને 'વ' ને એક જણતા ઘરોરે વળિયા પડી જાય છે અને શક્તિ ઘટવાથી માથું પણ હાલી જાય છે એ અર્થ રહ્યો છે.

એમ (વિચારી) તેણે જાણે તે પીધું તો કાઠો જળી ગયો. તે ઉપરથી તે
 બોલ્યો કે દુરથી કર્ણરસાયન અને પાસેથી તો તૃષ્ણા પણ રામતી નથી.
 ત્યાં માણસ જોએ જોએ ઘુટ ઘુટ (પાણી) પીએ તે જળનો લધુ
 પ્રવાહ સારો; સાગરમાં ઘણું પાણી છે, પરંતુ તે ખાઈ હોવાથી તે શું
 કામનું ? તે જ પગલે પગલે નાસીને તે પોતાને રથાને ગયો. અમે પણ
 તેવા (જ) છીએ. પ્રધાને કહ્યું કે જેવા તે ગામડીઓ છે તેવા તમે
 કેવી રીતે છો ? સૂરિએ મોટેથી કહ્યું કે હે મોટા પ્રધાન ! અમે અહીં
 શ્રીપાર્થનાથના સેવકો તથા વિદ્યાના જાણકાર અને સમસ્ત ઋદ્ધિવાળા
 અહીં રહીને સાંભળીએ છીએ કે 'ધોળકા'માં શ્રીવસ્તુપાલ પ્રધાન
 સરસ્વતીકાંભરણ, લારતી દ્વારા પુત્ર તરીકે સ્વીકારાયેલો, વિભુધનન- ૧૦
 રૂપ ભ્રમરો પ્રતિ આંખા જેવા તેમજ સાર અને અસાર વિચારનો
 જાણકાર છે. એ ઉપરથી ત્યાં આવવાને અમે આતુર હતા, પરંતુ
 ઐશ્વર્યને લીધે અમે કાંઈ ઠેકાણે જતા નથી. વળી અમે (એમ) વિચાર્યું
 કે કાંઈક વાર અહીંના તીર્થને પ્રણામ (કરવા) માટે પ્રધાન અહીં આવશે.
 તેમની આગળ સ્વેચ્છાથી સુભાષિતો અમે કહીશું. એ વિચારમાં અમે ૧૫
 હતા તેવામાં મંત્રિમિત્ર અહીં આવ્યા. કેન્દ્રક બોલાઈ રહે તેટલામાં
 તો અસતતી સંભાવના કરી તમે (અમારો) તિરસ્કાર કર્યો. તો પછી
 શું કહેવું ? તમે જાઓ, તમે જાઓ, મોકૂં થાય છે. મંત્રીએ કહ્યું કે
 મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. આમે શું કહેવા માંડ્યું હતું ? આચાર્ય
 કહ્યું કે હે દેવ ! જ્યારે તમને બે લાકડાંને શ્રાવકોની ઈચ્છિની આગળ ૨૦
 રાજરાજેશ્વર અને દિવ્ય અલંકારવાળા જોયા તેમજ શ્રાવકોને ધનાઢ્ય જોયા
 અને ગીતાદિ ચાલતાં જોયા ત્યારે અમારા મનમાં થયું કે જગત્માં સ્ત્રી-
 જાતિ જ ધન્ય છે કે જેના ગર્ભમાં તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ,
 નલ, કણ્વી, યુધિષ્ઠિર, વિક્રમ, સાતવાહન વગેરે ઉત્પન્ન થયા છે.
 અત્યારે પણ એવા (પુરુષો) છે. તેથી શ્રીસાંબ, શ્રીશાંતિ, બ્રહ્મનાગ, ૨૫
 આમદત્ત અને નાગડના વંશના શ્રીઆજ્ઞની પુત્રી કુમારાદેવી પ્રચંડા
 કરવા લાયક છે કે જેણે કલિયુગરૂપ મદાન અંધકારમાં રૂજતા જિન-
 ધર્મનું પ્રકાશન કરનારા આવા બે પ્રદીપોને જન્મ આપ્યો. આ પ્રમાણે
 વિચારતા એવા અમારા મુખમાંથી બે ચરણો નીકળી ગયાં અને
 જિનેશ્વરને વંદન વગેરે વિસરી જવાયું. હવે તમે ઉત્તરાર્ધ સાંભળોઃ ૩૦
 જેની કુક્ષિમાંથી હે વસ્તુપાલ ! આપ જેવા ઉત્પન્ન થાય છે. તેમણે
 વિસ્તારથી એની આખ્યા કરી. પ્રધાનેન્દ્ર લજવાઈ ગયો. સૂરિને પગે

લાગીને ક્ષમા યાચી તે આશ્યો (ગયો). કાશને અંતે એક ગામ આબ્યું. ત્યાં તેણે સ્નાન, યોજન અને વિવેચન કર્યું. ત્યાર બાદ તેણે પોતાના નોકર-રૂપ એક પ્રધાનને યોલાવી હુકમ કર્યો કે દસ દળર સુવર્ણઅદરકથી યુક્ત આ પાસખી સુરિને મઠમાં આપી દેવી. મંત્રીનો સેવક ત્યાં ગયો. તેણે

૫ સુરિને કહ્યું કે આ મંત્રીએ આપ્યું છે તે લો. આચાર્યે જોયું. ઘોડે ચઢી સેંકડો સુભટોએ ઉદ્દાલિત તરવારના જળ વડે અવાજોને ડૂબાડી દેતા તેઓ જ્યાં વસ્તુપાલ હતો ત્યાં ગયા અને તેમણે તેને કહ્યું કે હે પ્રધાન! શું હું ઉચિત યોદ્ધાનાર છું કે ચારણ કે ખંડી કે સર્વ

૧૦ મેં જે તમારૂં કીર્તન કર્યું તેના મૂલ્યરૂપ આ તમારી બક્ષીસ હું કેવી રીતે લઉં? મેં કંઈ પૈસા (મેળવવા) માટે આ કહ્યું ન હતું, પરંતુ અઘાપિ જિનેશ્વરનો સિદ્ધાંત જ્યવંતો વર્તે છે એમ મનમાં વિચારી કહ્યું હતું. મંત્રીએ કહ્યું કે આપ ઇચ્છા રહિત હોષ્ટ એ લેતા નથી: અમે પણ એ આપેલું હોવાથી પાછું લઇ શકતા નથી. તો આ સુવર્ણનું

૧૫ શું કરવું તેની સિદ્ધા આપ આપો. ત્યારે સુરિએ જગતને વિષે અદિતીય ઘાતાર એવા મંત્રીને કહ્યું કે તારા તમે તમારે ઘેર જાઓ છો કે કાષ્ટક તીર્થે? મંત્રીએ કહ્યું કે હે પ્રભુ! અમે શ્રી(મુનિ)સુમત તીર્થને વંદન કરવા 'ભુગુપુર' જઈએ છીએ. આચાર્યે કહ્યું કે આ સુવર્ણ ખરચવાનો ઉપાય મળી આવ્યો છે. ત્યાં લેખ્યમય પ્રતિમા છે. ત્યાં શ્રાવકોનો સ્નાત્રસુખાસિકાનો મનોરથ પૂર્ણ થતો નથી. તેથી આ (દ્રવ્ય) વડે સોનાની સ્નાત્રપ્રતિમા તમે કરાવો. મંત્રીનું મન માન્યું. તેણે તે તેમ જ કર્યું. ત્યાર બાદ 'ગૂર્જર' મંત્રી પોતાને ઘેર આવ્યો.

એક દિવસ સવારે આરસીમાં (પોતાનું) મુખ જોતાં મંત્રીએ એક ઘોડો વાળ જોયો. (તે ઉપરથી) તે જોશ્યો: મેં કાષ્ટ જ્ઞાનો અભ્યાસ ન કર્યો, કાષ્ટ તપશ્વર્ષા ન કરી તેમજ પાત્રોને કંઈ આપ્યું નહિ. એમ મધુર ઉમર ચાલી ગઇ. આયુષ્ય, યૌવન અને ધન ત્યારે (કવળ) રમરણ(માત્ર) રહે છે ત્યારે જેવી ભુદિ યાચ છે તેથી જો પૂર્વ થતી હોય તો ઉત્તમ ૫૬ (ગોક્ષ) દર નથી. એદરથી મરતી ચરતું ૫૩૫૭ ઉન્નતિનો વિસ્તાર કરે છે, પરંતુ મરતકથી અંદર ઉતરતું ૫૩૫૭ નીચતા દેખાડે છે. લોક મને પૂછે છે કે તારે કરીરે કુશળ છે? (પરંતુ) દરરોજ આયુષ્ય (ક્ષીણ ચતું) જાય છે તો પછી અમને ક્યાંથી કુશલ હોય? તેથી તેણે જિનધર્મમાં વિશેષ રમણતા કરવા માંડી.

એક દહાડો ખંને લાઇઓએ રાણા શ્રીવીરધવલને વિદાસિ કરી કે હે દેવ ! આપ પૂજ્યપાદે 'ગૂર્જર'ભૂમિ વશ કરી (છે) અને ખીજાં રાષ્ટ્રોને પણ ખંડણી આપતાં કર્યાં (છે). (વાસ્તે) જો આપ્તા હોય તો 'રાન્યા-ભિષેક'નો ઉત્સવ કરીએ. રાણાએ કહ્યું કે હે મંત્રીઓ ! તમે સરલ તેમજ ભક્તિથી જડ બની ગયા છો. સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વી જીત્યા વિના, વિવિધ યજ્ઞોથી યજન કર્યા વગર તેમજ અર્ચાઓને દ્રવ્ય આપ્યા વિના હું કેવી રીતે રાજ્ય યાહું ? તેથી રાણા એટલું જ હો. એમ કહી તેણે તે બેને વિદાય કર્યાં.

એક દિવસ ખંને મંત્રીઓએ શ્રીસોમૈશ્વર વગેરે કવિઓને ભૂમિ વગેરેનાં દાનો દ્વારા યુષ્કળ વૃત્તિ કરી આપી. તે ઉપરથી સોમૈશ્વરે કહ્યું કે જીદ્ધિમાન દુર્ગસિંહે પૂર્વે સૂત્રને વિષે વૃત્તિ કરી છે, પરંતુ (મહાપ્રતાપાળા) અમારા મંત્રી વસ્તુપાત્રે તો વિસૂત્રમાં વૃત્તિ કરી છે. શ્રીવીરધવલ પણ સેવકોને સારી રીતે પદવી આપતો હોઇ લોક-પ્રિય બન્યો. તેની (તો) ક્ષી વાત યાચ ? જુઓ, જુઓ. શ્રીવીરધવલ ઉનાળામાં ચંદ્રશાળામાં સૂતો હતો. એક વંક પગ દાખતો હતો. કપડા વડે દંકાયેલા મુખવાળો રાણો જાગતો હતો; જતા વંક તેને બાંધી મથેલો માન્યો. તે ઉપરથી તેણે પત્ની આંગળીએ રહેલી રત્નજડિત મુદ્રા લઇ લીધી અને તે મુખમાં મૂકી દીધી. રાણો કંઈ પણ ન બોલ્યો. રાણો જાક્યો, તેણે બંડારી પાસેથી ખીજી તેવી જ મુદ્રા લઇને તેને પગની આંગળીએ ધાલી. ખીજે દિવસે ફરીથી રાણો ત્યાં જ ચંદ્રશાળામાં સૂતો. (પેલો જ) વંક પગ દાખતો હતો. રાણો તે જ પ્રમાણે વદન ઉપર કપડું ઓઢીને (સૂતો) હતો. વંક ફરી ફરીને મુદ્રા બોતો હતો. અહો આ પૂર્વના જેવી (જ) છે. તે ઉપરથી (તે) ઉત્તમ રાણાએ કહ્યું કે હે વંક ! આ મુદ્રા તો તું લઇશ નહિ; હાલે જે લીધી તે લીધી. આ વચન સાંભળતાં જ વંક ખીકથી વજળથી હણાયો હોય તેવો યદ્ય ગયો; કેમકે રાજા હસતાં પણ, દુર્જન માન આપનાં પણ, હાથી સ્પર્શતાં પણ અને સાપ સુપતાં પણ હણે છે. તેની તે દીનતા બોધને રાણાએ કહ્યું કે હે વત્સ ! ખીચ નહિ. અમારો જ આ કૃપણતાજન્ય દોષ છે કે જેથી તારી અશ્વ વૃત્તિ છે. (તારી) ઇન્દ્ર પૂર્ણ થતી નથી; તેથી યુષ્કળ કષ્ટવાળા ચોરીને વિષે તારી જીદ્ધિ (પ્રવર્ત) છે. હવેથી બેસત્ર માટે ઘોડો અને વૃત્તિમાં અડધો લાખ આપું છું. એ પ્રમાણે તેણે તેને આશ્વાસન આપ્યું.

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

૧. વીરધવલ. દામા (કરવામાં) તત્પર હોવાથી લોકપ્રિય અને સેવકને વિષે સદાશ્રુણરૂપે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. તે સ્વાભાવિક રીતે દ્વાર્ હતા. એ કારણથી અને મંત્રીઓએ એકાંતમાં કર્યાતરને વિષે 'શાંતિ'પર્વમાં દ્વૈપાયને લીખે તથા યુધિષ્ઠિરને કથેલા ઉપદેશરૂપે આવેલ, દ્વૈપાયને

૫ કહેલ કર અધિકારમય ઇતિહાસ-શાસ્ત્રના ૨૮ મા અધિકારમાં આવેલ તેમજ શિવપુરાણમત માંસના ત્યાગની વ્યાખ્યા કરી કરીને મોટે ભાગે તેને માંસ, મદિરા અને મૃગયાથી વિમુખ બનાવ્યો. ફરીથી 'મધધારી' શ્રદ્ધવપ્રભસૂરિ પાસે વિશેષ રૂપે વ્યાખ્યા સંભળાવી સંભળાવી તેને તત્ત્વો વડે સુવાસિત બુદ્ધિવાળો બનાવ્યો.

૧૦. એક દહાડે વસ્તુપાલે પ્લાઠ મુહૂર્તમાં વિચાર્યું કે જે જિનયાત્રા વિસ્તારથી કરાય તો 'લક્ષ્મી સફળ થાય. આ જનોને હેતરીને સુદૃઢ લક્ષ્મીથી મહત્ત્વ કરાય છે. તત્ત્વથી (એકલી લક્ષ્મીને) જે મહત્ત્વ કરે છે તે તો ધૂર્તશિરોમણી છે. રાજનાં કાર્ય (કરવા)માં (જે) પાપો (કરવાં પડે છે તે)માંથી જે મનુષ્યોએ સુદૃઢ સ્વીકાર્યું નહિ તેમને
- ૧૫ ધૂળ ધોનારા કરતાં પણ હું વધારે મૂર્ખ ગણું છું. ઇત્યાદિ વિચારી નિત્યભક્ત તેજઃપાલની સંમતિ મેળવી તેણે 'મધધારી' શ્રીનરયન્દ્રસૂરિ-પાદને પૂછ્યું કે હે નાથ ! જે ચિંતા અત્યારે મને છે તે નિર્વિગ્ને સિદ્ધ યશો કે ? શાસ્ત્રના જાણકારોમાં મુગટ સમાન જીવા (તે) પ્રભુએ કહ્યું કે જિનયાત્રાની ચિંતા વર્તે છે તે સિદ્ધ યશો. વસ્તુપાલે કહ્યું કે
૨૦. (તો દેવાલયમાં વાસનિલેપ કરો. શ્રીનરયન્દ્રસૂરિએ કહ્યું કે હે મંત્રી-શ્રેષ્ઠ ! અમે (તો) તારા' માતૃપક્ષના ગુરુ છીએ, નહિ કે પિતૃપક્ષના. પિતૃપક્ષના તો 'નાગેન્દ્ર' ગચ્છના શ્રીઅમરચન્દ્રસૂરિ શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પદને વિષે ઉદયપ્રભસૂરિ નામના શિષ્યથી મુક્ત અને વિશાળ ગચ્છવાળા જીવા જે શ્રીવિજયસેનસૂરિ 'પીલુઆષ્ટ' દેશમાં વર્તે છે તેઓ વાસ-
- ૨૫ નિલેપ કરો, નહિ કે અમે. કહ્યું પણ છે કે જે જેની સ્થિતિ અને જે જેની સંતતિ આશીને પૂર્વ પુરુષે મર્યાદા કરી છે તેનું કંઈ પ્રાણ આવે તોપણ ઉલ્લઘન કરવું નહિ ત્યાર બાદ મંત્રીએ કહ્યું કે અમે આપ પાસે નિવિધ, આવશ્યક, કર્મપ્રકૃતિ વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો છે. (તેથી) આપ જ મારા ગુરુ છો. પ્રભુએ કહ્યું કે એમ કહેવું ન જોઈએ, કેમકે એથી લોભરૂપ પિશાચને પ્રવેશ કરવાનો પ્રસંગ મળે. તે ઉપરથી

ખંતે મંત્રીઓએ 'મરુ' દેશથી ગુરુને સત્વર બોલાવ્યા. કુલગુરુએ મુદ્દત્ત-
 પ્રતિષ્ઠા, દેવાલયની સ્થાપના અને વાસનિલેષ કર્યા. વળી સાધર્મિક
 વાત્સલ્ય, શાન્તિક, મારિવારણ, સ્વામિપૂજા, લોકનું રંજન, ચૈત્ય-
 પરિપાટીપર્વટન કરાયાં. ત્યાર બાદ પ્રતિલાભના યજ્ઞ. ત્યાં કવીશ્વરો,
 નરેશ્વરો અને સંધેશ્વરો મળ્યા. લોકોને કૌશલ્ય, કટક, કુંડળ, હાર વગેરે અને
 યતિપતિને તો તેમને ગોઝર એવાં વસ્ત્ર, કાંબળ, બોભ્ય વગેરે અપાયાં. ૫
 તે વેળા સંઘની રજા મેળવેલા શ્રીનરચન્દ્રસરિએ વ્યાખ્યાન કર્યું કે
 પરમ આર્હત અને સેકડો રાગનો સ્વામી એવો જે ચૌલુક્ય, જિનેન્દ્રની
 આગ્રાથી પરિચિત હોવા છતાં નિર્ગ્રંથ જનને શુદ્ધ દાન આપતો નથી
 તેણે પોતાનાં સુંદર આચરણો વડે સ્વર્ગ મેળવેલું હોવા છતાં સત્પાત્રને દાન ૧૦
 (દેવા)ની ધૃત્યથી તે 'ગૂર્જર' બુદ્ધિમાં નહીં શ્રીવસ્તુપાલકે અવતર્યો
 છે. (એ સાંભળી) સંઘ ખુશી થયો. ત્યાર પછી શુભ શુકનપૂર્વક
 મંત્રી સંઘ સાથે આવ્યો. રસ્તામાં સાત ક્ષેત્રોનો ઉદ્ધાર કરતો તે શ્રી-
 'વર્ધમાન'પુરની પાસે રહ્યો. 'વર્ધમાન'પુરમાં તે વેળા ધણી જનોને
 માન્ય એવો રત્ન નામનો શ્રીમાન શ્રાવક વસતો હતો. તેના ઘરમાં ૧૫
 દક્ષિણાવર્ત શંખ પૂજતો હતો. રાત્રે કરંડિયામાંથી બહાર નીકળી તે
 (શંખ) સ્તિગ્ધ અને ગંભીર રીતે ધ્રુમધ્રુમ કરતો અને નાચતો, તેના
 પ્રભાવથી તેને ઘેર ચારે બાજુ પૂર્ણ લક્ષ્મી હતી. (એક) રાત્રિએ શંખે
 રત્નને કહ્યું કે હું તારા ઘરમાં ધણી રહ્યો. હવે તારૂં પુણ્ય મોકું છે.
 (વાસ્તે હવે) તું મને શ્રીવસ્તુપાલકે પુરુષોત્તમના કરકમળને ૨૦
 પ્રણામી બનાવ-તેને સોંપી દે. મારૂં સત્પાત્રને વિશે દાન કરવાથી તું આ
 ભોકમાં તેમજ પરલોકમાં પણ સુખી મહશ. રપટપણે તે જાણી, પુષ્કળ
 સામગ્રીપૂર્વક સામે જઈ, સંઘ સહિત મંત્રીશ્વરને આમંત્રણ આપી અને
 પોતાને ઘેર બહુ પરિકર સહિત જમાડીને વસ્ત્ર આપી રત્ને (મંત્રી-
 શ્વરને) કહ્યું કે મને શમે આવો આવો દુકમ કર્યો છે. (વાસ્તે) તમે ૨૫
 એ પ્રહણ કરો. મંત્રીએ કહ્યું કે અમે પારકા પૈમાના અર્થો નથી. (કાંઈ)
 આડીઆ પાસેથી શખનું અસ્તિત્વ જાણીને મંત્રી પોને જ એ લાઇ ભેરો
 તેથી હું જાતે જ આપી દઉં એવી આશા ન રાખશો, કેમકે અમે તેમજ
 અમારા પ્રજા લોખો નથી. એમ કહી બ્યારે મંત્રી વિરક્ત રહ્યો ત્યારે રત્ને
 કહ્યું કે હે દેવ ! એને ચારે ઘેર રહેવું ચમત્તુ નથી. તેથી શું કરાય ? ૩૦
 (એ) લો જ. તે ઉપરથી મંત્રીએ શંખ લીધો. તેનો પ્રજાવ અનંત છે.
 ધીરે ધીરે સંઘ શ્રી'ચતુર્જય'ની તબેડીએ આવી પહોંચ્યો. ત્યાં 'સલિતા'

- સરોવર, અને પ્રાસાદાદિ કીર્તન જોષ સંઘ સહિત મંત્રી હર્ષ પામ્યો અને 'યતુજય' પર્વત ઉપર અને વિવેકભાવ ઉપર એ આરુઢ થયો. ત્યાં મંત્રીએ પ્રથમ ઋષભને વંદન કર્યું. તે વેળા કાવ્ય જોસાયું. કેનું મેં જોવાયું નથી ? કયે ઠેકાણે સેવા કરવામાં આવી નથી ? કેની મેં સ્તુતિ કરી નથી ? તુષ્ણારૂપ પૂરથી હણાયેલા એવા મેં કેની આજીજ કરી નથી ? (૫૨૮) હે રક્ષક ! હે 'વિમલ' પર્વતના 'નન્દન'વન ! હે 'કલિ'(કુળ)ના અદ્વિતીય કલ્પવૃક્ષ ! તને (ચરણરૂપે) પ્રાપ્ત કર્યા પછી આવી 'કલ્યાણ'ના હું. કદાપિ ફરીથી સહન કરનાર નથી. પછી આવારિતસત્ર, એકબીજાનો પશુ, ઇન્દ્રપદ અને અર્ચિરંજન પ્રત્યાદિ કાર્યો તેણે કર્યા.
- ૧૦ તેણે દેવોને સોનાનાં આરાત્રિક, તિલક વગેરે આપ્યાં. કુંકુમ, કપૂર, અગુરુ, કસ્તૂરી, ચંદન અને પુષ્પની સુવાસથી એકત્રિત થયેલા ભમરાના સમૂહના ઝંઝારના ભારથી આકાશ જાણે ભરાઈ ગયું હોય તેવું થઈ ગયું. ગીત અને રાસના જ્વનિથી દિશાની મુદ્રાઓ ભરાઈ ગઈ. પૂર્વે પ્રધાન શ્રીહિંદયને આપેલ સર્વ દેવદાયો તેણે વિશેષ કર્યાં. દેવ
- ૧૫ દ્રવ્યનો નાશ (યતો) અટકાવવા તેણે શ્રાવકોનાં ચાર કુળોને પર્વત ઉપર સમ્પન્ન. અનુપમા દાનની અધિકારિણી હતી. સાધુઓને દાન આપતાં ખરેખર મોટું ટોણું એકત્રિત થતાં પડી ગયેલી ધીની કઠાઈથી તેનાં રેશમી વસ્ત્ર ખરડાયાં. તેવારે ચોપદારે કઠાઈથી ભરેલ (૧) માધુને લાકડીનો જરા ફટકો, માર્યો. મંત્રિણીએ તેને દેશની ખઠાર રહેવાની
- ૨૦ આજ્ઞા કરી અને કહ્યું કે અરે, શું તું જાણ્યો નથી કે હું તેણીની પત્ની કે કંદોષની પત્ની. થઈ હોય તો કચ્છે ને પગથે (મારાં) વસ્ત્રોને તેલ અને ઘી લાગવાથી તે મેલાં જ યાત ? આ પ્રમાણે કપડા બગડવાં તે તો (જૈન) દર્શનની કૃપાથી જ સહજાગ્યે બને. જો આ ન માનવું હોય તેવું અમારે કામ જ નથી એમ તેણે કહ્યું. અહો દર્શનની ભક્તિ એવો જ્વનિ બધે થયો.
- ૨૫ એક દહાડો મનોમર દિવ્ય અને ચેત વસ્ત્ર પહેરી, ચંદનનું તિલક કરી, દિવ્ય પદક અને હારોથી ઊર રચયને શણગારી 'નાલોયની' સામે આરાત્રિક-માં જીમ્મો હતો. સરિઓ, કવિઓ, શ્રાવક અને આત્રિકાઓ પ્રશુભ કરતાં હતાં. તિલકના ઉપર તિલક અને ફૂલના હાર, ઉપર ફૂલનો હાર રખાતાં હતાં. તેવારે ક્રોધ સ્વરૂપે માતા કુંભાર દેવીની લાકડાની મોટી અને નવી ધરેલી મૂર્તિ તેની દર્શિ આગળ મૂકી. વળી તેણે કહ્યું કે આ
- ૩૦

માતાની મૂર્તિ છે. ત્યાં મંત્રીશ્વરે નખથી શિખા પર્વત (તે) મૂર્તિ
જોઈ. તે જોઈને તેણે રુદન કરવા માંડ્યું. પ્રથમ તો ક્રૂત આંસુ જ
ટપકતાં હતાં. પછી અવ્યક્ત ધ્વનિ સંભળાવા લાગ્યો અને ત્યાર બાદ
એકદમ સ્પષ્ટ (રુદનનો) અવાજ આવવા લાગ્યો. પાસે બિભેલા બધાએ
પૂછ્યું કે હે દેવ ! શા માટે (તમે) રડો છો ? હર્ષને ઠેકાણે શોક શો ? ૫
નલના શ્રુતશીલ જેવા, વિષ્ણુના ઉદ્ભવ જેવા, શ્રેણિકના અભય
જેવા, નંદના કંદપક જેવા, વનરાજના જાંબક જેવા, જયન્તરાજ-
ના વિદ્યાધર જેવા, સિદ્ધરાજના આલિંગ જેવા અને કુમારપાલ-
ના ઉદયન જેવા તમે વીરધવલના મંત્રી છો. આપતિથી ભયભીત
બનેલા પર્વત જેવા રાજ્યો સાગરના જેવા તમારો આશ્રય કો છે. ૧૦
જેમ મરુડે સર્પોને હણ્યા તેમ તમે સનુરૂપ રાજ્યોને હણ્યા છો. ચંદ્રો
જેમ ચંદ્રને ધ્રુવે તેમ સ્વર્ગનો તમને ધ્રુવ છે. 'હિમાલય'થી 'મંત્રા'
નીકળે છે તેમ તમારામાંથી રાજનીતિ પ્રવર્તે છે. જેમ પદ્મો સૂર્યના
ઉદયની અભિલાષા રાખે છે તેમ સૂરિઓ તમારો ઉદય ધ્રુવે છે.
વિષ્ણુની પેઠે તમારે વિશે લક્ષ્મી રમે છે. તેથી એવું કંઈ નથી કે જે ૧૫
તમને નથી. આમ છતાં તમે શા માટે દુઃખી થાઓ છો ? ત્યારે
મંત્રીએ કહ્યું કે (મને) આ દુઃખ છે કે આવું ભાગ્ય, અને સંધના
અધિપતિત્વાદિ વિશ્વતિ માતાના મરણ બાદ પ્રાપ્ત થયાં (છે). જો તે
મારી માતા અત્યારે (જીવતી) હોત તો લોકના દેખતાં પોતાને હાથે
મંગલો કરતી અને મને કરાવતી તેને કેટલું સુખ થાત ? પરંતુ શું કરીએ ? ૨૦
વિદ્યાતાએ એકેકની ખોટ રાખીને આપણને હણ્યા છે. તે ઉપરથી
'મલધારી' શ્રીનરયન્દ્રસૂરિએ કહ્યું કે હે મંત્રીશ્વર ! જેમ તુ પ્રધાનોમાં છે
તેમ આ દેશમાં મુખ્ય રાજ્યોમાં સિદ્ધરાજ વિજયી થઈ ગયો.
'માલવ'પતિને જીતીને તે 'પત્તન' આવ્યો ત્યારે મંગલો કરાતાં તે ખોલ્યો
કે માતાના મરણ પછી જેના ભાગ્યનું કૃણ ખોલું આવે એવા પુત્રને ૨૫
કોઈ લક્ષના જન્મ ન આપ્યો. તેથી હૃદયને નીચું કરી વિવેકીએ રહેવું
જોઈએ. મનુષ્યોના સર્વે મનોરથો પૂર્ણ થતા નથી. છત્યાદિ ક્ષત્રીને તેણે
મંત્રી પાસે જળરજસ્તીથી આરતી, મંગળદીવો કરાવ્યાં. ત્યાર બાદ
ચૈત્યવંદન (પણ) કરાવાયાં. તે વેળા શ્રીનરયન્દ્રસૂરિએ આશીર્વાદ
દીધો કે હે વસ્તુપાલ ! ધર્મના ઉપર ઉપકાર કરનારા એવા તમે ૩૦
અને તમારા ઉપર ઉપકાર કરનારા એવા તે (ધર્મ) એ બેનો સમાગમ
ઉચિત જ છે છત્યાદિ ત્યાર બાદ રાતે ત-મયતાપૂર્વક તેણે નાભેયની

પૂજા, ધ્યાન, દાન, પૂજા કર્યાં, તેવારે કવિઓ બોલ્યા. એકે કહ્યું કે હે જીભ ! જેઓ પાપ (કરવા)માં તત્પર, સ્વભાવે કંજુસ અને સ્વામીની મહેરબાનીથી ક્ષાટી ગયેલા છે તે મર્ત્યરૂપ કૃતરાઓની પણ તે દ્રવ્યના કષ્ટ માટે સ્તુતિ કરી છે, તેથી તે પાપનો નાશ કરવા માટે આદરવાળી

- ૫ થયેલી તું કલ્યાણના સ્થાનના વિધાનથી કવિનો ધિક્કાર કરનારા શ્રીવસ્તુપાલની સ્તુતિ કર. ખીજાએ કહ્યું કે રણમાં સૂર, પગે પડેલાઓને વિશે અંદ, અતિથય વક ચરિત્રવાળાનો વિશે મંમજ, અર્થના બોધને વિશે બુધ, નીતિમાં ગુરુ, કવિજનમાં રકવિ અને અક્રિયાને વિશે ઉમંદ હોવા છતાં હે વસ્તુપાલ ! તું ખરેખર મદમય નથી (જ). અન્યે
- ૧૦ કહ્યું કે ઓભોજના મુખકમળના વિયોગથી વિધુર એવા (પોતાના) ચિત્તને ભારતી શ્રીવસ્તુપાલના વદનચન્દ્રને વિશે વિનોદ પમાડે છે. ખીજાએ કહ્યું કે લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ કમળ મુખરૂપે પરિણમ્યું છે, પાંચે દેવદુમ પાંચ આંગળીના મિપથી દક્ષિણ પાંચ શાખમયતાને પામેલ છે અને સ્નેહીઓના મનોરથો પૂર્ણ કરનાર ચિન્તામણિ તે જીભ જ છે. આ
- ૧૫ પ્રમાણે જેના મળધેમાં જન્મ્યું છે તે વસ્તુપાલનું શું પ્રશંસાપાત્ર નથી ? બધે લાખનું દાન (દિવાયું). આઠ દિવસ વીત્યા બાદ મંત્રીએ ગર્મદ વાણીએ ઋપભદ્રવની રજા લીધી. તારી કૃપાથી કરાયેલા માગામાં વસતો અને તારા ગુણો સાંભળતો એવો હું પદ્મી સંધના દર્શનથી પ્રસન્ન આત્માવાળો થાઉં. જુઝારીનું પોતાના દાવ ઉપર, વિયોગીનું
- ૨૦ પ્રિયા ઉપર, અને રાધાવેધ કરનારનું લક્ષ્ય ઉપર જેવું ધ્યાન હોય છે તેવું માઈ તારા મતને વિશે હો. ઇત્યાદિ તેણે કહ્યું. એ પ્રમાણે મંધ પણ આપ્યો, મંધ સહિત મંત્રી મરદેવાના સિખરથી આગળ ફેટસેઠ ગયો તેવામાં તેણે ત્રમવચાવી નીકળતા પરસેવાથી બીજાપેસાં સરીરવાળા અને વસ્ત્રવાળા અને કૂલના કરડિયાઓ માથે મૂકેલા એવા ફેટલાક
- ૨૫ માળાઓને બોલા, તેણે તેમને પૂછ્યું કે તમે કેમ (ચિંતાથી) આતુર જણાઓ છો ? તેમણે જણાવ્યું કે હે દેવ ! અમે દુરથી ક્રોધે લાભા હીએ. (એમ માનીને કે) મંધ ખરેખર 'યતુ'જનના સિખરે છે (તો તેને એ વેચીને) અમે બહુ મૂલ્ય મેળવીશું. પરંતુ તે અન્યથા ચલ્યું છે. મંધ (તો) ચાલી નીકળ્યો છે એટલે અમે અમાગીઆ હીએ. તેમની દીનતા
- ૩૦ બેઠને મંત્રીએ કહ્યું કે અહીં જ તમે એક સૂણ દમ ખાઓ. એવામાં પાછળનો સર્વ (મંધ) આવ્યો. શ્રીવસ્તુપાલે પોતાના કુર્જને

૧-૩ સૂર, શુક અને સનિ આ પ્રમાણે પશ્ચાતમાં અર્ધે થાય છે.

તેમજ સંધને કહ્યું કે હે ધન્ય (જનો) ! તીર્થને વંદન અને પૂજન (કરવા)-
ની (તમારા) બધાની અભિલાષા પૂર્ણ થઈ કે ? લોકે કહ્યું કે આપના
પ્રસાદથી એ પૂર્ણ થઈ છે. મંત્રીએ કહ્યું કે કાંઈક તીર્થ પૂજ્યા વિનાનું
(રહી જાય) છે ? લોકે કહ્યું કે સર્વ તીર્થનું પૂજન અને ધ્યાન કરાયાં
છે. (ત્યારે) મંત્રીશ્વર બોલ્યો કે જે બૂલી જવાયું છે તે તમે જાણતા
નથી. (વાસ્તે) અમે યાદ કરાવીએ છીએ. સધે કહ્યું કે કયું બૂલી જવાયું
છે ? મંત્રીએ કહ્યું કે હે લોકો ! સૌથી પ્રથમ તો (આ) પર્વત તીર્થ-
રૂપ છે કે જ્યાં ઋષભદેવ જાને સમવસર્થા, ત્યાર બાદ નેમિ મિવાયના
૨૨ તીર્થકરો અહીં સમવસર્થા, અને વળી જ્યાં અસંખ્ય જનો મુક્ત થયા.
એ પર્વત કેમ તીર્થ ન (જણાય) ? લોકે પણ કહ્યું કે ખરી વાત છે. ૧૦
આ પર્વત તીર્થરૂપ (જ) છે. તો એની પૂજા કરો. એ તમે એમ કહેતા
હો કે કૂલો કયાં છે તો આ માળાઓ અને આ ફૂલો તમારાં પુણ્યથી
હાજર છે. તે ઉપરથી સંધે તે ફૂલો (ખરીદી) લઈને પર્વતની પૂજા કરી.
પુષ્પ(નું મૂલ્ય) દ્રમ્મ થયું. નાળિયેર વધેરવું, વસ્ત્રનું દાન દેવું ઇત્યાદિ
ક્રીડાઓ કરવામાં આવી. માળાઓ પ્રસન્ન થયા. આ પ્રમાણે આસ- ૧૫
રાજનો પુત્ર પારકાની આજ્ઞાને લંગ કરવામાં પરાસ્પૃષ્ઠ હતો. ત્યાર
પછી ધીમે ધીમે પણ, ઘોડા અને જાળક વગેરેને પીડા ન થાય તેવી
રીતે સંધ 'દિવતક' ઉપર ચઢ્યો. નેમિ નજરે પડતાં મંત્રી નામ્યો.
આનંદના અશ્રુથી નિર્ઝરિત નેત્રવાળા તેણે કહ્યું કે આ કલ્પવૃક્ષ તે વૃક્ષ;
(માફી) બીજાં ઝાડો તે તો ઠીક. આ ચિન્તામણિ તે મણિ; બીજાં ૨૦
મણિઓ તે તો ઠીક. જે જન્મમાં નેમિનું દર્શન ન થયું તેને ધિક્કાર
જ હો. શ્રી'દિવત' ઉપર (પસાર થયેલો) દિવસ તે દિવસ; (માફી)
બધા દિવસો તે ઠીક-વ્યર્થ જ છે. હે યદુ વંશના રત્ન ! અખંડિત
વૈરાગ્યના તરંગથી રંજિત એવા તારા ચિત્તમાં, કૃષ્ણાંગીઓ પણ કેવી
રીતે માય ? કેમકે મદનને પણ ત્યાં સ્થાન મળ્યું નથી. ત્યાં પણ આક ૨૫
દિવસ વગેરેની વિધિ પહેલા જેવી જ (જાણી), નાભિદેવ જાવન, ત્રણ
કલ્યાણ, ગન્ધર્વપદકુંડ, તેની પાસે પ્રાસાદ, અંબિકા, શાંખ અને
અને પ્રદ્યુમ્ન સંખથી શિખર, તોરણ વગેરે અને કીર્તનના દર્શનથી
મંત્રીએ સંધનાં નેત્રોને સ્વાદિષ્ટ રૂળ આપ્યું. આરાત્રિકને વિષે
અર્ચાઓને મંત્રી મધ્યે મંથન પૂર્વક ઝંપાપાત કરતા જોઈને શ્રીસોમૈશ્વર
કવિએ કાવ્ય જનાવ્યું: ઇચ્છાની સિદ્ધિ (કરવા)માં ઉન્નત એવા દેવોના
સમૂહમાં દરપટકો રહે છે, ૧ પવનનું બોજન કરનારા જનોવાળા પાતાલમાં

બલિ કષ્ટે નાસી ગયો છે, કામધેનુઓ વીતરાગ મુનિઓ પાસે ગઇ (છે) અને ચિન્તામણિ કયાંક જતું રહ્યું છે, તેથી પૃથ્વી ઉપર અર્થાઓ દ્વારા (યતી) કદર્યના શ્રીવસ્તુપાલે સદન કરવી રહી. મંત્રોએ એને બક્ષીસમાં સવા લાખ આપ્યા. દાન-મંડપમાં ભેરી નિર્જલ દાન દેતાં

૫ (મંત્રી)ની કાષ્ઠક કવિએ એમ સ્તુતિ કરી કે અમૃતથી પશુ કામળ, ચંદ્રની ચંદ્રકળાના સમૂહથી સ્વસ્થ (? સ્વચ્છ), આંખાના નવા મોર કરતાં પશુ વધારે ઉલ્લસાયમાન સુવાસવાળી અને સરસ્વતી દેવીના મુખમાંથી નીકળના સામ સૂક્તના વિશદ ઉદ્દગાર કરતાં પશુ વધારે ? પ્રાજ્ઞલ એવી શ્રીવસ્તુપાલની રૂઝિતઓ કાના ચિત્તમાં આનંદ ઉપભ-

૧૦ વતી નથી ? હે વસ્તુપાલ ! પર્વની રાત્રિથી અભિમાની અનેલા ચંદ્રના કરને છોતે નેવી તારી કાર્તિ ક્ષીર સમુદ્રરૂપ વસ્ત્રવાળી પૃથ્વીના ઉત્તરીયની બરાબરી કરે છે. એ પ્રમાણે ભાવ રૂડી રીતે પૂર્ણ કરી દેવોત્તમ શ્રીનેમિની રજા લઇ તેણે બધા તીર્થોની ચિન્તા કરી નિર્માલ્ય-પદ આપીને તે પર્વતથી નીચે ઉતર્યો, નહિ કે સનજનોના

૧૫ હૃદયથી કે મહત્વથી. પછી ' ખગાર ' દુર્ગ પર્વત, દેવપતન વગેરે (સ્થળો)માં તેણે દેવોને વદન કર્યું. તેજઃપાલને ' ખગાર ' દુર્ગમાં મૂકીને વસ્તુપાલ પોતે સઘ સાથે શ્રી ધ્યાનકે ' શ્રીવીરધવલ પાસે આવ્યો. સ્વામીએ સ્વાગત-પ્રશ્ન તેમજ આરંભસિદ્ધિ-પ્રશ્ન પૂછ્યા. ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે સ્વામીના પ્રસાદથી સેવકો કાર્યોમાં ખરેખર કુલજ

૨૦ બને છે (જ) પાણીમાં જે કદાચિત્ ઉષ્ણતા (જોવાય) છે તે અમિતો જ વૈભવ (મદિમા) છે. રાણાએ સંઘ સહિત મંત્રીને પોતાને મહેમે જમાડ્યો, વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં અને વખાણ્યો. ' ખગાર ' દુર્ગમાં રહેલા તેજઃપાલે તો જૂમિ જોઇને સત્ર, બગીચા, શહેર, પરબ, જિનમંદિર ઇત્યાદિ વડે મનોહર એવું ' તેજલપુર ' વસાવ્યું. તેણે ' તેજલપુર ' ની

૨૫ આસપાસ પથરોના બાંચો કિલ્લો (પથ) કરાવ્યો.

વસ્તુપાલ વીરધવલની પાસે સેવા કરતો હતો. દેશ સ્વસ્થ હતો. ધર્મ પ્રવર્તતો હતો. એ પ્રમાણે હતું તેવામાં એક વાર ' દિલ્લી ' નગરથી આવીને ચર પુરુષોએ શ્રોવસ્તુપાલને નિવેદન કર્યું કે હે દેવ ! 'દિલ્લી' થી શ્રીમોજદીન ઇસુરનાણુનું લસ્કર પત્રિમ દિશાને ઉદેશીને ચાલી નીકળ્યું છે. ચાર પ્રવાળો થયાં છે, તેથી સાવધાન થઇને રહેશો. અમને એમ લાગે

છે કે 'આણુ'માં થઈને 'ગુર્જર'ભૂમિમાં તે દાખલ થશે. મંત્રીએ તે ચરોતો સત્કાર કરી તે તેમને રાણા પાસે લઇ ગયો અને એ પ્રબન્ધ કહેવડાવ્યો. ત્યારે રાણાએ કહ્યું કે હે વસ્તુપાલ ! મ્હેન્છોએ જેણે 'ગર્દભી' વિદ્યા શિક્ષ કરી હતી એવા ગર્દભિલ્લનો પણ પરાભવ કર્યો. રાજ સૂર્યના બિંબમાંથી નીકળતા તુરંગોથી રાજપાટી કરતા ૫ શિલાદિત્યને પણ તેમણે પીડા કરી. ૭૦૦ યોજન ભૂમિનો નાથ જ્યન્તચન્દ્રનો (પણ) તેમણે નાશ કર્યો. સહ્યવદ્વીન સુરનાણુને વીસ વાર બાંધી (કદ પકડી) છોડી ચૂકનારા પૃથ્વીરાજને પણ તેમણે બંધનમાં નાંખ્યો. તેથી આ (મ્હેન્છો) દુર્જય છે. તું શું કરશે ? વસ્તુપાલે કહ્યું કે હે નાથ ! મને મોકલો, જે યોગ્ય જણાશે તે હું કરીશ. તે ઉપરથી ૧૦ લાખ હિતમ ધોડા સાથે મંત્રી આવ્યો. ત્રીજા પ્રયાણે તેણે કપૂર વગેરે દ્વારા મોટી પૂજા પૂર્વક મહાજીવ દેવીને પાદ કરી. એના ભાગ્યથી તે પ્રત્યક્ષ થઈને બોલી કે હે વત્સ ! તું ખીચ નહિ. 'આણુ'ની દિશાથી યવનો દાખલ થશે. જ્યારે તેઓ તારા દેશમાં દાખલ થાય ત્યારે એમણે ઉલ્લંઘન કરેલી 'ધંદિકા'ઓને તારા રાજન્યો વડે તું રાખી લેજો. ત્યાર ૧૫ બાદ તેઓ જ્યાં મુકામ કરે ત્યાં સ્થિર મનવાજો બની સૈન્ય સહિત મુદ્ધ માટે એકદમ તું તૈયાર થજો. જયલક્ષ્મી તારા જ કરકમલમાં છે. આ સાંભળીને પોતાના સેવક અને 'આણુ' ગિરિના નાયક ધારાવર્ષ પાસે તેણે માણસો મોકલ્યા અને કહેવડાવ્યું કે મ્હેન્છોનું સરકર 'આણુ'માં થઈને આવી રહ્યું છે. તું એને આવતા છોડીને-આવવા ૨૦ દઈને પાછળથી ધંદિકા રાખી લેજો. તેણે તેમ જ કર્યું. યવનોએ પ્રવેશ કર્યો. જેવા તેઓ આવાસો ગ્રહણ કરનાર હતા તેવામાં કાળરૂપ વસ્તુપાલ (તેમના ઉપર તટ્ટી) પકડ્યો. યવનો હણાયા. રેણુગારવ ઉછળ્યો. કેટલાક દાંતના અંતરમાં આંગળી ધાલી; ખીજાએ તોળા પોકારી તોપણ તેઓ છૂટ્યા નહિ. આ પ્રમાણે તેમને હણીને અને તેમનાં લાખો મસ્તકોથી ૨૫ માઝા ભરીને 'ધોળકે' આવી મંત્રીએ પોતાના સ્વામીને (તે) દેખાડ્યાં. તેણે તેની પ્રશંસા કરી કે તું (કરો) ધ્વનિ કરતો નથી, વિકટ જતો નથી, મુખ ઊંચું રાખતો નથી, ગર્વથી ભૂમિ ઉલ્લેખતો નથી, ખરપુટો વડે તિરકારપૂર્વક તું જોવાતો નથી, પરંતુ ભૂમિતલ વડે ધવલ સંકેતથી ભાર વહન કરાતાં ઊંચી તટ્ટી વડે વિટંક અને બીજાણુ તીર્થોનું ઉલ્લંઘન કરતો તું જણાય છે. ત્યાર બાદ તેણે તેને વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં, અને તેને

ધેર જવા રજા આપી. ત્યાં મંત્રણ કરવા માટે લોક આવવા લાગ્યા. દ્રમ્ભે ફૂલ મળતાં. એ પ્રમાણે ફૂલની માળાનો લોકે ખર્ચ કર્યો.

આ તરફ 'નાગપુર'માં સાધુ દેહદુહાનો પુત્ર સાધુ પૂનડ કે જેને શ્રીમોજ્જદીન સુરત્રાણી પત્ની બીબીએ પોતાનો લાભ કરી માન્યો હતો તે અશ્વપતિ, ગજપતિ અને નરપતિને માન્ય બની વિજયવંતો વર્તતો હતો. તેણે સૌથી પ્રથમ 'બખ્ખેરપુર'થી વિક્રમ સંવત ૧૨૭૩ વર્ષે 'શત્રુજય'માં યાત્રા કરી અને સુરત્રાણીની આગ્રાથી ૧૨૮૧ મે વર્ષે 'નાગપુર'થી બીજી (યાત્રા) કરવા તે નીકળ્યો. તે સંઘમાં ૧૮૦૦ ગાડાંઓ અને પુષ્કળ મદ્યાધરો હતાં. કુમાર તે સાથે જોવા 'માંડલપુર'

આવ્યો તેવો તેજઃપાલ મંધ મંમુખ આવી તેને 'ધોળકે' લાઇ ગયો. શ્રીવસ્તુપાલ મંમુખ આવ્યો. મંધની રજ પવનની અતુલતાથી જે જે દિશામાં ઉડતી ત્યાં ત્યાં તે જતો. પાસે ઉગેલા માણસોએ કહ્યું કે હે મંત્રીશ્વર ! આ તરફ રજ છે. આ તરફ મંધારો. ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે આ રજને સ્પર્શ કરવાનું પુણ્યો વડે પ્રાપ્ત થાય છે. આ રજ વડે

સ્પર્શતાં પાપરૂપ, રજ દૂરથી (જ) નાશ પામે છે; કેમકે તીર્થોમાં ભ્રમતાં જોયો શ્રીનાથના માર્ગની રજથી (પાપરૂપ) રજ વિનાના બને છે તેઓ મંસારમાં ભ્રમતા નથી. (યાત્રા જવામાં) દ્રવ્ય ખરચવાથી આ લોકમાં તેઓ સ્થિર સંપત્તિવાળા બને છે અને જગતના નાથની પૂજા કરતાં તેઓ પૂજ્ય બને છે. ત્યાર બાદ સંધપતિ પૂનડ અને મંત્રીનું પરસ્પર

ગાઠ આલિંગન થયું તેમજ તે બે વચ્ચે પ્રિય વાર્તાલાપ થયો. સંધ સરોવરને તીરે રહ્યો. પૂનડે કુલશુર 'મયધારી' શ્રીનરયન્દ્રસરિનાં ચરણને પ્રણામ કર્યો. રાત્રે શ્રીવસ્તુપાલે પ્રુણાત્મા પૂનડને કહેવડાવ્યું કે સવારે સહજ સંધે તેમજ તમારે અમારી રસોઇના અતિથિ થયું-

અમારે ત્યાં ભોજન કરવું, ધૂમાડો નહિ કરવો. પૂનડે તે પ્રમાણે કબૂલ કર્યું રાત્રે બે દારવાણો મંડપ તેમજ (સવારે) રસોઇનો પ્રકાર (તૈયાર) થયા. બધું તૈયાર થયું. સવારે 'નાગપુર'વાળા આવ્યા. બધાંનાં પગ ધોવા અને તિલક કરવું એ કામ શ્રીવસ્તુપાલ પોતાને હાથે કરતો. એમ બે પ્રહર લાગ્યા. મંત્રી તો તેવા જ નિર્વિદ્ય હતા. તે વખતે તેજઃપાલે વિવર્તિ કરી કે હે દેવ ! અમે બીજા પાસે પણ મંધના પત્ર ધોવા વગેરે

કામ કરાવીશું; તમે ભોજન કરો. (પછી) તાપ થયો. મંત્રીએ કહ્યું કે એમ ન બોલો. પુણ્યોથી આ અવસર મળે છે. શુરુએ પણ કહેવડાવ્યું કે જે કુળમાં જે મુખ્ય પુરુષ હોય તેનું જ વતન વડે રક્ષણ થવું જોઇએ.

તેનો નાશ થતાં કુળ નાશ પામે છે, (કેમકે) 'નાભિનો લોગ થયા પછી
આરા ખોલતા નથી, તેથી આપે ભોજન કરવું. તાપ ન થાઓ. મંત્રીએ
સુરુ પ્રતિ આ કાબ્ય મોકલ્યું: આજ મારા પિતાની આરા સહજ થઇ
અને માતાની આશીષને વિષે શિખાનો ઝાંકુર પ્રકલ્યો કે યુગાદિ જિનના
સમરત યાત્રિક લોકનું કું ખેદ પામ્યા વિના પૂજન કરે હું. ભોજન ૫
કરાવતા મંત્રીએ 'નાગપુર'વાળાઓનો એક પંક્તિ(૩૫ જવહાર) ભેષને
માથુ ધૂણાવ્યું. અહો આ લોક શુદ્ધ છે. એ પ્રમાણે જમાડતાં અને
વસ્ત્ર પહેરાવાનાં 'નાગપુર'નો સંધ રાજી થયો. વસ્તુપાલ અને પૂનડ
સંધ સહિત થી'શનું'જયે' ગયો. તેમણે શ્રીજગદ્ગુરુને વંદન કર્યું. એક દિવસ
સ્નાત્ર થતાં દેવેનો પૂજારી કળશ વડે નાકને ઢરકત ન થાય એવા ૧૦
આશયથી દેવનું નાક ફૂલ વડે ઢાંકતો હતો. તેવારે મંત્રીએ વિચાર
કર્યો કે કદાચિત્ દેવચોગે દેવાધિદેવને કળશાદિ વડે કે પરસૈન્યથી ન
કહેવા લાયક અમંગળ થાય તો સંધની શી ગતિ? એમ વિચારી તેણે
પૂનડને કહ્યું કે હે બાપ! મને એવો સંકલ્પ થયો છે કે જો (આ
ખિયને સ્થાને) ખીજું 'મમ્માણી' પત્થરનું જિજ કરાવાય તો વધારે ૧૫
સાફ. તે તો સુરત્રાણ મોજદીનના મિત્ર એવાં તમે પ્રવલ્ન કરો તો યાય;
નહિ તો નહિ. પૂનડે કહ્યું કે ત્યાં જઈને વિચાર કરીશું. ઇત્યાદિ ખોલતા
તે જાને 'દૈવત' વગેરે તીર્થોને પ્રણામ કરીને પાછા રૂપાં. પૂનડ
'નાગપુર' ગયો. મંત્રી 'ધેણકા'માં રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

એ પ્રમાણે જ્ઞાન્ત બન્યા પછી એક દિવસ સુરત્રાણ મોજદીનની ૨૦
ઘરડી માતા હજમાત્રા (કરવા)ની અભિશાષાવાળી હોઇ 'સ્તંભપુર'માં આવી.
'નૌવિત્તને ઘેર તે અતિથિ થઇને રહી. તે આવી તે (વાત) મંત્રીએ ચરો
દારા જાણી. શ્રીમંત્રીએ ચરોને કહ્યું કે જો જળમાર્ગે આવે ત્યારે તમારે
મને ખબર આપવી. તે આવી એટલે તેમણે તે (વાત તેને) જાણવી.
મંત્રીએ પોતાના કાળીઓને મોકલી તેનું કોટીઅક્ષ(?)ગત સર્વ દ્રવ્ય ૨૫
(સૂટી) લેવડાવ્યું, અને કાષ્ઠક સ્થળે તે રૂઢી રીતે સાયવી રખાવ્યું.
તેવારે નૌવિત્તોએ મંત્રી આગળ પોકાર કર્યો કે હે દેવ! અમારા યુધની
એક જહા હજમાત્રાએ જતી હતી. તેને તમારા પાદરમાં ચોરોએ લૂંટી લીધી.
મંત્રીએ પૂછ્યું કે જો જહા કોણ છે? તેમણે કહ્યું કે હે દેવ! શું પૂછે
છે? એ મોજદીન સુરત્રાણની પૂજ્ય માતા છે. મંત્રીએ કપટથી કહ્યું ૩૦

કે અરે વસ્તુની તપાસ કરો, તપાસ કરો. બે દિવસનો વિલંબ કરી તેણે બધું આણી આપ્યું. વૃદ્ધાને તો તે પોતાને ઘેર લઇ ગયો. તેણે તેની વિવિધ ભક્તિ કરી અને પૂછ્યું કે શું તમારે હજયાનાની ખાજા છે? તેણે કહ્યું કે હા. તો કેટલાક દિવસ રાહ જુઓ. તેણે રાહ જોઇ.

૫ તેવામાં 'આરાસણ' પાત્રરત્ન તેણે તોરણ ધડાવ્યું અને મંગાવ્યું. તેણે તે મેળવી જોયું, અને પાછું જુદું કયું. (વળી) તે ૩૨ વડે બાંધ્યું.

સૂત્રધારોને તેણે સાથે મોકલ્યા. મંત્રીએ કહ્યું કે વચમાં ત્રણ પ્રકારના માર્ગ છે: (૧) જલમાર્ગ, (૨) કીટ વડે જવાય તેવો અને (૩) ઘોડા વડે ઉલ્લંઘન થઇ શકે તેવો. જ્યાં જે રાજાઓ સાથે લડાઇ કર્યા વિના

૧૦ તેમનું ઉલ્લંઘન કરાય ત્યાં તેનું સૂત્ર તેણે કરી આપ્યું. રાજાઓને ભેટણાં આપવા માટે તેણે દ્રવ્ય તૈયાર કરાવ્યું. એ પ્રમાણેની સામગ્રીપૂર્વક તેણે તેને ત્યાં મોકલી. તેણે મસીદને દરવાજો તોરણની રચના કરી. ત્યાંના રાજા પાસેથી ત્યાં દીપ, તૈલ, છત્યાદિ વડે પૂજનનો હંમેશ માટે પ્રબંધ કરાવ્યો. ત્યાં તેણે પુષ્કળ દ્રવ્ય આપ્યું. તેની કાર્તિક ઉજવણી. વૃદ્ધા પાછી

૧૫ કરી. તેણે 'ખંભાત' લાવવામાં આવી. તેનો (વસ્તુપાસે) પ્રવેશ-મહોત્સવ કરાવ્યો. તેણે પોતે તેના ચરણ ધોયાં. એ પ્રમાણે ભક્તિ પૂર્વક તેણે તેને પોતાને ઘેર દર દિવસ રાખી. તેવામાં ૫૮૦ ધનસ કિશોર, કુટુંબ મંધરાજ, કપૂર વગેરે તેણે લીધું. (પછી) તેણે વૃદ્ધાને પૂછ્યું કે હે માતા! ચાલશો? જો તમે આજ આપતા હો અને માન અપાવવાના હો તો હું પણ (સાથે) આવું. તેણે કહ્યું કે ત્યાં હું જ સ્વામિની છું. સ્વેચ્છા પૂર્વક આવ. ત્યાં તારી પૂજા ઘણી થશે.

૨૦ શ્રીવીરધવસની અનુમતિથી મંત્રીન્દ્ર આવ્યો. રાજાની માતાના વચનથી તે 'દિલ્લી' ને તટે ગયો. બે કોથને અંતરે તે ચોખ્યો. સુરનાથ માતાની સામે આવ્યો. તેણે માતાને વંદન કર્યું અને યાત્રા સુખે થઇ એમ પૂછ્યું. વૃદ્ધાએ કહ્યું કે જોને 'દિલ્લી' માં તારા જેવો પુત્ર અને 'ગૂર્જર' જમિમાં તો વસ્તુપાસ (પુત્રરૂપ) છે એવા મને કલ્યાણ કેમ ન હોય? રાજાએ પૂછ્યું કે એ કેણુ છે? વૃદ્ધાએ વિનય અને કાર્તિકથી ભરપૂર એવા તેનો વૃત્તાન્ત કહ્યો. રાજાએ કહ્યું કે તેને તું અહીં કેમ નાદિ પાત્રી? વૃદ્ધાએ કહ્યું કે હું લાગી છું, તું તેને જો. (એમ કહી) ધોડે-૨૦ સ્વારાસને મોકલી વસ્તુપાસને જોવાની તેણે તેને જનાવ્યો. મંત્રીએ ભેટણું આપ્યું. રાજાએ તેને કહ્યું કે માતાએ મારાથી તમને અધિક પુત્રરૂપે ગણ્યા છે, તેથી તમે મારા બાંધવ હો. અમારી માતા તમારી તારીફ

કરે છે. એ પ્રમાણે મુખવાર્તા કરી મોટા ઉત્સવપૂર્વક વસ્તુપાલને પોતાની માતાનો અગ્રેશ્વર બનાવી તેને તે 'દિલ્લી' સહેરમાં લઇ ગયો. અને તેણે સાધુ પૂનડને ઘેર ઉતારો આપ્યો. સુરત્રાણે સ્વમુખે નિમંત્રણ મોકલી સાધુ પૂનડને ઘેર ભોજન કરાવ્યા બાદ મંત્રીશ્વરને તેણે પોતાને મહેલે બોલાવ્યો. વિનયપૂર્વક તેનો સત્કાર કરી તેણે તેને વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. ૫
કૃપા તરીકે એક કરોડ સુવર્ણ આપીને તે બોલ્યો કે કંઇક માગ. વસ્તુપાલે કહ્યું કે હે દેવ ! 'ગૂર્જર' શ્રામિ સાથે આપ જીવો ત્યાં સુધી આપની મંદિરે હો (એ એક અને બીજું) 'મમ્માણી' ખાણમાંથી પાંચ પરચરો અપાવો. રાજાએ તે માન્યું, અને ધીરજ આપી. રાજાના હુકમથી પૂનડે તે પાંચ ફલહી 'શત્રુન્ધ' યગેર (સ્થળો)માં મોકલી આપી. તે પૈકી એક અડપલની ફલહી, બીજી પુઝરીકની ફલહી, ત્રીજી કપદીની, ચોથી ચક્રેશ્વરીની અને પાંચમી 'તેજલપુર'માં શ્રીપાર્શ્વની ફલહી. પછી મંત્રીશ્વર પોતાને નગરે પાછો વળ્યો. લાંબા સમયથી દર્શનની ઉત્કંઠાથી વિહ્વલ બનેલા તેણે પોતાના સ્વામીને નમન કર્યું. 'દિલ્લી' ગયાનો વત્તાન્ત પહેલાં પશુ કાનો કાન તેણે સાંભળ્યો હતો. ૧૫
(છતાં) ફરીથી તેણે મંત્રીને સવિશેષ પૂછ્યું. તેણે પણ અભિમાન કર્યા વિના બધું કહ્યું. વીરધવલ પ્રસન્ન થયો. કૃપા તરીકે તેણે તેને દસ લાખ સુવર્ણ આપ્યું. તે તો તેણે ઘેર પહોંચ્યા પૂર્વે જ એકત્રિત થયેલા પુષ્કળ યાચકોને આપી દીધું. મંત્રીને ઘેર સધળા લોક મળ્યા. તેનો સત્કાર કરી તેણે તેમને વિદાય કર્યા. કવિઓએ કહ્યું કે શ્રીમંતને વિષે ૨૦
એક 'દિગ્જરાજને દેખીને પડ્યો સંકેત' પામે છે. (પરંતુ) લાખ દિગ્જરાજે આવતા છતાં તારા હાથરૂપ પદ્મ સદા વિકાસ પામે છે એ આશ્ચર્ય છે. શત્રુઓનું ઉચ્ચાટન (કરવા)માં, લક્ષ્મીઓનું આકર્ષણ (કરવા)માં અને સ્વામીના હૃદયને વશ કરવામાં હે મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ ! તારો અદ્વિતીય અને સિદ્ધ મંત્ર સ્ફૂર્તિ પામે છે. આ પ્રમાણે તારીક ૨૫
કરાતા અને ઉત્તમતાને લીધે શરમાતા વસ્તુપાલે નીચું બોલ્યું. તે ઉપરથી 'મહાનગર'ના નિવાસી નાનકડા કવિએ કહ્યું કે હે વસ્તુપાલ ! તમે એકલા (જ) જગત્ ઉપર ઉપકાર કરો છો એવું સંજ્ઞાનેનું બોલવું સાંભળીને લગભગ પડે નમાવેલા મસ્તકવાળા તમે આ પૃથ્વીતલ જુઓ છો તે(નું તારપર) હું બાણું છું (કે) હે સરસ્વતી દેવીના મુખકમલને ૩૦

૧ ચંદ્ર અને બ્રહ્માજી એ બે અર્થોથી વિરોધ અને એનો પરિહાર ધરાવી દેવા.

વિષે તિલક (સમાન) । ‘પાતાલ’માંથી બહિનો ઉદ્ધાર કરવા માટે આપ નક્કી વારંવાર માર્ગ શોધો છો. તે જ વેળા ‘કૃષ્ણ’ નગરના કવિ કમલોદયે અન્ય પ્રકારે કહ્યું કે જે સ્વર્ણ લક્ષ્મીને તમે ત્યાગરૂપ ફળવાળી ગ્રામીણી, તેણે અર્થોનો આશ્રય લઈ કીર્તિ (નામની) પુત્રીને જન્મ આપ્યો. તે (કીર્તિ) પણ ત્રેલોક્ય આગળ ઇચ્છા પ્રમાણે ખેલે છે. તેની વાતથી આ લગ્ન પામે છે, વાસ્તે આ મોટા છે. તેણે તે કવિઓને પુષ્કળ દાન આપ્યું.

- કોઈક વેળા મંત્રીએ માંભજ્યું કે ‘રૈવતક’ પાસે જતા લોકોની પાસેથી બરડાઓ ખૂબે રાજ્યએ આપેલ કર ઉધરાવે છે. પોતાલાઓમાં
- ૧૦ એક મહુ દાણો અને કૃષકમાંથી એક કર્મ (તેઓ લે છે). આ પ્રમાણે તેઓ ભોક્તે ઉપદ્રવ કરે છે. તે ઉપરથી આવૃત્તિને ભોનારા મંત્રીએ તે બરડાઓને ‘કુદાડી’ નામનું ગામ આપીને તે કર ઉધરાવતા અટકાવ્યા. ઋષભ અને નમિના નિર્ધન જનજાણીઓને પોતે ઘેર પહોંચે ત્યાં સુધી યોગ્ય ભાથું આલે એટલા દ્રમ (ઉપજવવા) બદલ તેણે ‘અકિવાલિયા’ નામનું ગામ આપ્યું. ‘સતુજય’ અને ‘રૈવતક’ની તલેટીમાં (આવેલા) નગરોમાં સુખાસનો કરીને આધિજા, તાવવાળા વગેરે જનજાણીઓના તીર્થ-આરોધણ માટે તે (ભોક્તા) મૂક્યા. તેને ઉચ્ચકનારા મનુષ્યોના આસને સ્થાને શાલિનાં ક્ષેત્રો તેણે સ્થાપ્યાં. તેણે સર્વ તીર્થોને વિષે દેવોને માટે રત્નથી જડેલાં સોનાનાં અલંકારો કરાવ્યાં. વિદેશથી આવેલા (આવતા) આચાર્યોની સેવા માટે તેણે મર્વ દેશના ગામના મુખીઓને નીમ્યા. પોતે સમ્યગ્દષ્ટિ હોવાથી ભક્તિથી નહિ, પરંતુ પોતાના નાથના રજન માટે તેણે લૌકિક તીર્થ પણ કરાવ્યા.
- ૨૫ એક વાર મંત્રી ‘ધોળકે’થી ‘સ્તંભ’પુર ગયો. ત્યાં સમુદ્રને કિનારે વહાણમાંથી ઘોડા ઉતરતા દતા. તેવારે કવિરાજ સોમેશ્વર પાસે હતો, મંત્રીએ (તેને) સમસ્થા પૂછી કે વર્ષા-મમયે સમુદ્ર મર્જનાથી રહિત છે. સોમેશ્વરે (તે સમસ્થા) પૂરી કે જાણે અંદર સૂતેલા જગન્નાથની નિદ્રાના ભંગના લયથી. આ પ્રસંગે તેણે ઉચિત દાન તરીકે સોળ ઘોડાઓ આપ્યા. વળી કોઈ વાર મંત્રીએ કહ્યું કે કામડો કે જીંટ ? સોમેશ્વરે પચ પૂર્ણ કર્યું કે જેણે મારા પતિને આપ્યો, અને અજુબ્યો (એવો, ધમરડો), અને જે એને લાવ્યો એ(વા જીંટ એ) બેમાં સખિ ! કાણુ પહેલો પૂજ્ય છે ? કામડો કે જીંટ ? અહીં પણ ૧૬૦૦૦ દ્રમો અદીસ (અપાયા). એ પ્રમાણે તેની લીલા હતી.

એક વાર વૃદ્ધો પાસે તેણે એમ સાંભળ્યું કે 'પ્રાગ્વાટ' વંશમાં શ્રીવિમલ દંડનાયક હતો, જે નેઠ અને વાહિલનો બાપ થતો હતો. તેણે ધણ વખત સુધી 'આણ'નું અધિપતિપણું ભોગવ્યું, કેમકે 'ગૂર્જર'નાથ તેના ઉપર પ્રસન્ન હતો. તે નિર્મળ શુદ્ધિવાળા વિમલને જે ઇચ્છા થઈ: (૧) પુત્રની ઇચ્છા અને (૨) પ્રાસાદની ઇચ્છા. તેની સિદ્ધિ માટે તેણે પોતાની ગોત્ર-દેવી અંબિકાની તથા ઉપવાસ વડે આરાધના કરી. તેણે પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું કે હે વત્સ ! તું તારી ઇચ્છા કહે, વિમલે કહ્યું કે મને પુત્રની ઇચ્છા છે તેમજ 'આણ'ના શિખર ઉપર પ્રાસાદ બનાવવાની (૫૫) ઇચ્છા છે. અંબિકાએ કહ્યું કે બંને પ્રાપ્ત નહિ થાય. તું એક કહે. તે ઉપરથી મંસારની કેવળ વૃદ્ધિરૂપ ક્ષણવાળી અને અસાર એવી પુત્રની ઇચ્છા છોડી દઈને પ્રાસાદની જ ઇચ્છા સફળ કરવા વિમલે અભિલાષા રાખી. અંબિકાએ કહ્યું કે આ તારી (ઇચ્છા) સિદ્ધ થશે; પરંતુ એક ક્ષણ રાત્રી જે કે જે દરમિયાન હું 'આણ'ની અધિષ્ઠાત્રી (અને મારી) સખી શ્રીમાતાનો મત લઈ આવું છું. એમ કહી દેવી ગઈ. તેટલી વાર વિમલ ધ્યાનમાં રહ્યો. શ્રીમાતાનો અભિપ્રાય લઈને દેવી આવી અને બોલી કે શ્રીમાતાના જીવનની પાસે પુષ્પની માળાથી મનોહર એવું ગોમય ગ્રાપનું મુખ જ્યાં દેખાય ત્યાં પ્રાસાદ યોગ્ય સૂમિ તું જાણજે. તે તેવી જ ભેદને તેણે આપના ઝાડની પાસે તીર્થ સ્થાપ્યું. તેમાં ચિદ્રૂપાદિત્યથી એક દળર ઉપર ૮૮ વર્ષ વીતે ચાર સુરિઓએ મોટી પિતૃતળની પ્રતિમા (તરીકે) આદિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. પ્રાસાદનું નામ 'વિમલવસતિ' પાડવામાં આવ્યું. તે જોતાં જન્મનું ક્ષણ મળે છે. આ કથાના શ્રવણથી મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે અમે ચાર ભાઈઓ હતા, તેમાં (અત્યારે) બે છીએ. માલદેવ અને લુણિગ (એ) બે (ભાઈઓ) તો નાની વયમાં સ્વર્ગે ગયા. માલદેવના નામથી પૂર્વે પણ કીર્તનો મેં કરાવ્યાં છે. લુણિગના કલ્યાણનિમિત્તે 'આણ' ઉપર 'લુણિગવસતિ' કરાવવી. એ (વાત)નો તેણે તેજપાલ આગળ પ્રકાશ કર્યો. તે વિનીત તે અત્યંત માન્ય કરી. ત્યાર બાદ તેજપાલ 'ધોળકા'થી 'આણ' ગિરિના શૃંગારરૂપ 'ચંદાવતી' નગરીએ જઈને રાણા ધારાવર્ધને ઘેર ગયો. તેણે તેની ખૂબ પૂજા કરી અને કહ્યું કે શું કામ છે તે ફરમાવો. મંત્રીએ કહ્યું કે જો તમે મદદગાર બનો તો અમે 'આણ'ના શિખરના અમ્ર બાગમાં પ્રાસાદ બનાવીએ. ધારાવર્ધે કહ્યું કે હું તમારા સેવક (જ) છું; મને જ્યાં કર્મોમાં આગળ કરજો ત્યાર બાદ ચાહ્નિક મૌર્તિસાદિને

૫

૧૦

૧૫

૨૦

૨૫

૩૦

મહાદાનો વડે એવા વસ કરાયા કે ચૈત્ય તૈયાર થતાં તે (લોકોના ઉપર) કરોનો ભાર ન નાખે; કેમકે દાનથી જૂનો (પણ) વસ થાય છે એવું વચન છે. ત્યાર બાદ 'અંદ્રાવતી'ના મહાગનને વિશે ચાંપલ નામના મુખ્ય શ્રાવકને ઘેર જઈ તેણે કહ્યું કે જો તમે પૂજનું સાધિધ્ય કરો

૫ તો અગે 'આણુ' ઉપર ચૈત્ય કરાવીએ. ચાંપલે પણ પોતાના તેમજ અન્યનાં કુટુંબોની પણ દેવપૂજા માટે નિત્ય ધનચિન્તા કરી. ત્યાર પછી મંત્રીએ 'આરાસણ' જઈને ચૈત્ય બનાવવા માટે યોગ્ય દલવાદક કહાવ્યા. તેણે તે ધોમરીને લાપક જાગદો (૧) દ્વારા 'આણુ'ની તળેડીએ અણાવ્યા. અડધે અડધે કાશે તેણે ફોકોને મંડાવી. પશુઓને

૧૦ અને માણસોને જૂખ વગેરેનું કદ ન હો એવા વિચારથી ત્યાં બધું મળે (એવો તેણે પ્રબંધ કરાવ્યો). 'ઉંબરિણી'ના માર્ગે પ્રાસાદ બનાવવા લાપક દ્વિગુણ ફળ ગિરિ ઉપર તેણે દાખલ કરાવ્યું. પછી તેણે તે માર્ગને વિષમ બનાવ્યો જેથી પરસેન્ય પ્રવેશી ન શકે. એ પ્રમાણે પૂર્વ કર્મ સિદ્ધ થતાં તેણે સૂત્રધાર શ્રોત્રનદેવને બોલાવી તેને કર્મસ્થાય તરીકે નીમ્યો.

૧૫ તેણે ઊદલ નામના શાસને ઉપરી બનાવ્યો અને તેને ઇચ્છા મુજબ દ્રવ્ય ખરચવા દુકમ કર્યો. એ પ્રમાણે પ્રબંધ કરીને તેજઃપાલ 'ધોળકે' ગયો. (અહીં) પ્રાસાદ તૈયાર થવા માંડ્યો. શીનેમિનું બિંબ કસોડીના પત્થરનું તૈયાર કરાવું હતું. ૭૦૦ સૂત્રધારો ઘાટ ધડતા હતા. તે 'દુઃશીસો' તો આગળ આગળથી પૈસા લેતા અને કાર્ય-સમયે ફરી ફરીને માગતા.

૨૦ તેથી ઊદલે મંત્રી તેજઃપાલને લખ્યું કે હે દેવ ! દ્રમ્ભો નાશ પામે છે. સૂત્રધારો કર્મસ્થાય પાસેથી પહેલેથી (દ્રવ્ય) લે છે. ત્યારે તેજઃપાલે કહ્યું કે દ્રમ્ભો નાશ પામે છે એમ કેમ કહો છો ? નાશ પામી શું કોઈ ગયા ? (ના, તેમ તો નહિ જ હોય) કિન્તુ (એ દ્વારા) મનુષ્યો ઉપર ઉપકાર થયો. જો (એ દ્વારા) ઉપકાર કરાયો તો વિનાશ થયો એમ

૨૫ કેમ કહેવાય ? भारी भावा वंध्या છે એ વાક્યની પેઠે પરસ્પર વિરુદ્ધ તું બોલે છે; વારતે તાત્પર્ય એ જ કે સૂત્રધારોની ઇચ્છાને નાશ ન કરવો, પરંતુ (દ્રવ્ય) આપવું જ. તે ઉપરથી ઊદલ આપતો. ગર્ભગૃહમાં શીનેમિનાથના બિંબની સ્થાપના કરવામાં આવી ત્યાં સુધી (કામ) થયું. એટલું (તૈયાર) કરાતાં વસ્તુપાલને તેની ખબર અપાઈ અને

૩૦ મંત્રીઓ પ્રસન્ન થયા. શ્રીવસ્તુપાલની આગ્રાથી તેજઃપાલ અનુપમાની સાથે મોટા પરિવારપૂર્વક 'આણુ' ગિરિ પહોંચ્યો. પ્રાસાદ લગભગ

તૈયાર થયેલો તેજો જોયો અને તે મનોપ્રાપ્તિ કરી, સુંદર વસ્ત્ર
પહેરી, પત્ની સહિત મનો નેમિની પૂજા કરતો હતો કાચોત્સર્ગમાં ધ્યાન
ધરીને તે ધણો વખત ઊભો રહ્યો અંધી ક્ષણમાં પતિને તે સ્થિતિમાં
મૂંઝીને અનુપમા પ્રાણની રચના (જોવા)ના કુતુહળથી બહાર આવી
ત્યાં સૂત્રધાર રોહિણીદેવ મડપના ચાર ચાલના ઊભા કરવાની તૈયારી
કરતો હતો તેવારે મનિષીએ કહ્યું કે હું સૂત્રધાર ! હું ધણી વાર થયા
જોઈ રહી છું, (પરંતુ) હજી ચાલના ઊભા થયા નથી ગોહનદેવે
કહ્યું કે હું સ્વામિની ! આ પર્વતનો પ્રદેશ છે અને ઠંડી બહુ છે, એથી
સવારે ધડબુ અધરૂ છે. મધ્યાહને તો ઘેર જવાય છે, સ્નાન કરાય છે,
રસોઈ કરાય છે અને ભોજન કરાય છે એ પ્રમાણે વિલગ થાય છે ૫
વિલગથી શો ભય છે ? અહીં શ્રીપ્રધાનપાદ ચિરકાળ રાત્રિ જોગની (જ)
રહેલ છે તે ઉપરથી અનુપમાએ કહ્યું કે હું સૂત્રધાર ! આ તો કેવળ
ચાટુ છે—મારી સારી વાત છે કમ ક્ષણ કેવી હશે તે કાલ જાણે છે ?
સૂત્રધાર મૂંઝો રહ્યો પત્નીનું કહેવું સાંભળીને મંત્રીશ્વરે બહાર નીકળી
સૂત્રધારને કહ્યું કે અનુપમા શું કહેતી હતી ? સૂત્રધારે કહ્યું કે જે દેવે ૧૫
અવધાર્યું તે (જ) મંત્રીએ પત્નીને કહ્યું કે તે શું કહ્યું ? અનુપમાએ
કહ્યું કે હું દેવ ! હું એમ કહેતી હતી કે કાળનો શો વિશ્વાસ છે ? કાલક
કાલવેના કેવી હોય ? સદા પુરુષોનું તેજ તેવું ને તેવું રહેવું નથી જેમકે
લક્ષ્મીનો કે પોતાનો નાશ અવશ્ય થાય છે તો પત્ની તેજ લક્ષ્મીના સંબંધને
વિષે કાળા માણસો સ્થિરતાની શુદ્ધિ કેમ ગણે છે ? વૃદ્ધોને આરાધતા,
પૂર્વજોને તુલ્ય કરતા અને લક્ષ્મી વિનાના બનેલાને જોતા છતાં પણ ૨૦
પ્રાણીઓ મોહ પામે છે રાજાના ભવાર્ય પદનવના અતમા
આલમન વિના લટકતી (?) એવી પોતાની લક્ષ્મીને
પણ સેવકો સ્થિર માને છે અકસોસ ! આ તરફ વિપત્તિ, આ તરફ
મરણ આ તરફ રોગ અને આ તરફ ધડપણ એમ ચારે વડે સદા ૨૫
પ્રાણીઓ પીડાય છે આ તત્ત્વમય વચન સાંભળીને મંત્રીશ્વરે કહ્યું કે હું
કમળના જેવા દીર્ઘ નેત્રવાળો (સુદરી) ! તારા સિવાય બીજું કોણ આ
પ્રમાણે બોલવાનું જાણે છે ? ' તામ્રપર્ણી 'ના તટમાં ઉત્પન્ન થયેલા
ગોત્રીઓ સાથે તેમજ સેરડીરૂપ કુક્ષિમાથી ઉત્પન્ન થયેલા અતિશય મીઠા
(રસ) સાથે સ્પર્ધાનો સમૂહ ધારણ કરતા એવા તારા વર્ણો પ્રગળ
અને સ્વાદિષ્ટ છે ધરની ચિન્તાના બારનું હરણ શુદ્ધિ આપવાપણું, સર્વ
પાપોનો સંહાર કરવાપણું (ઇત્યાદિ) શું શું રૂઝ મુદકમ્પવત્તા જેવી

પુણ્યસાળીઓની પત્ની આપની નથી ! હે રાજ્યની સ્વામિની ! પ્રાસાદ જલદી કેવી રીતે તૈયાર થાય તેનો ઉપાય તું કહે. દેવીએ કહ્યું કે હે નાય ! રાતના સૂતધારો જુદા અને દિવસના જુદા રાખવા બેઠાએ. એક ઠગાઈ ચડાવો. અમૃતનું બોજન કરાવો. સૂતધારોને આરામનો

૫ લાભ (મળવા)થી રોગ નહિ થાય. એ પ્રમાણે ચૈત્ય જલદી તૈયાર થશે. આયુધ્ય (તો નિત્ય ઘટતું) જ જાય છે. લક્ષ્મી (પણ) અસ્થિર જ છે; કેમકે (કહ્યું પણ છે કે) મૃત્યુએ કેશ વડે જાણે પકડ્યા હોય તેમ ભુલિ-શાળીએ ધર્મ આચરવો અને કદાપિ ઘડપણ કે મરણ આવનાર જ નથી એમ સમજી વિદ્યા અને અર્થનું ચિન્તન કરવું. સરસ્વતીની

૧૦ વીણાના અવાજના જેવી કામળ વાણીથી આ પ્રમાણે કહીને તે સુલક્ષ્ણા (સુંદરી) નિવૃત્ત થઈ-રાત જીભી રહી. મંત્રીએ સર્વ દેશના કર્મસ્થાયોને વિષે એ જ રીતિ શરૂ કરી. બધું થોડા જ દિવસમાં તૈયાર થઈ ગયું. મંત્રી 'ધોળકે' ગયો. કેટલેક દિવસે 'વધામણી' ખાનાર મનુષ્ય આવ્યો (અને બોલ્યો કે) હે દેવ ! 'આણુ' ગિરિ ઉપર નેમિનું ચૈત્ય તૈયાર

૧૫ થઈ ગયું છે. બંને ભાઈઓ ખુશ થયા. ફરીથી ત્યાં તેઓ સંઘ સંદિત પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા માટે ગયા. ત્યાં 'જવાહિપુર'થી યશોવીર નામે ભંડારી કે જે સરસ્વતીકાભરણરૂપે પ્રખ્યાત હતો તેને બોલાવ્યો એટલે તે આવ્યો. સાક્ષાત્ ન્યાય, વિક્રમ અને વિનય જાણે એકત્ર મળ્યા હોય તેમ વસ્તુપાલ, તેજપાલ અને યશોવીર ભેગા મળ્યા. ૮૪

૨૦ રાણા, ૧૨ મંડલીક, ૪ મહીધર અને ૮૪ મહાજનો એમ સભા થઈ. તેવારે વસ્તુપાલે યશોવીરને કહ્યું કે હે ભંડારી ! વત્સરાજના યોગધરાચણની જેમ તમે રાજા હિંદુસિંહના મંત્રી છો. સ્વસ્થાનમાં રહી અમે તમારી સ્તુતિઓ સાંભળી છે. જેમકે મધ્યમાં ધન્ય એવાં

૨૫ બિન્દુઓ નકામા છે, પરંતુ તમે એક આગળ ચતાં તે સંખ્યાવાળાં બને છે. હે યશોવીર ! વિદ્યાતા તમારી કીર્તિને અંદર ઉપર લખવા જાય છે તો પહેલાં બે અક્ષરો પણ ત્રિજુવનમાં સમાતા નથી. એ જ કારણથી અમારું અંતઃકરણ સર્વદા આપના દર્શન માટે ઉત્ક્રાંતિ રહેતું હતું. હાલ આપની મંગલિ રૂડી રીતે પ્રાપ્ત થઈ. તે પણ વિશેષે કરીને નેમિની દષ્ટિ આગળ. ત્યાર બાદ યશોવીરે કહ્યું કે શીથી યુક્ત કર્ણ-પરંપરાથી

૩૦ આવેલ આપના કલ્યાણની કીર્તિ સાંભળીને પ્રીતિ જામેલ એવું અમારું મન આપના દર્શન માટે આતુર હતું. સાંભળીને સદા ખાતરી

કરનારી અને સરક્ષતાને લીધે પોતે જોગેલ (વસ્તુ) ઉપર (જ) વિશ્વાસ રાખનારી એવી આ દષ્ટિ દક્ષિણના અદ્વિતીય નિધાનરૂપ આપને જોવા ઉત્કંઠા ધરાવતી હતી. છત્યાદિ વાર્તાઓ ચાલી. ગ્રાસાદ અને બિંજની પ્રતિજ્ઞાના ઉત્સવ થયા.

એક દિવસ શ્રીવસ્તુપાલે ચૈત્યનાં દૂધણ અને શૂપણો વિષે યશો- ૫
વીરને પૂછતાં તેણે કહ્યું કે હે દેવ ! ચોલનદેવ સત્પદાર સારો છે. તેથી એ યોગ્ય જ છે કે એણે અંખાને કીર્તિસ્તંભ ઉપર બેસાડી છે અને એક આંગળી જોતી કરીને તેને રાખેલી છે. તે કર્મકર તો દ્રવ્યનો લોભી છે. અહીં તમારી માતાની મૂર્તિ જુઓ જેથી દાતા હુલંભ છે (એ વાત સિદ્ધ થાય). સોમાં એક ઘરવીર જન્મે છે, હજારમાં એક ૧૦
પંડિત જન્મે છે અને લાખોમાં એક વક્તા જન્મે છે; પરંતુ દાતા તો હોય પણ ખરો અને ન પણ હોય. છત્યાદિ શું કહેવું ? ગ્રાસાદ ઉત્તમ છે, પરંતુ દોષો પણ છે. (૧) ગ્રાસાદની અપેક્ષાએ સોપાન (બહુ) હુંકાં છે. (૨) ચાંબલા ઉપર જે ભજો છે તે આશાતનાના બાબન યશે. (૩) દ્વારના પ્રવેશે વાધનાં રૂપો પૂજાની અલ્પતા માટે યશે. (૪) જિનની ૧૫
પાછળ પૂર્વજોનું આરોપણ (કરાયેલું) હોવાથી પાછળ યનારાની ઝાઝિનો નાશ યશે. (૫) આકાશમાં જેન મુનિની મૂર્તિનું આરોપણ (કરાયેલું) હોવાથી તમારા પછી દર્શનની પૂજા અલ્પ યશે. (૬) ગૂદલી કૃષ્ણ હોઈ મંગલકારી નહિ તીવડે. (૭) બારપદ બાર દાય લાંબા હોઈ કાલાંતરે એવો કોષ નહિ થાય કે જે વિનાશ થતાં આવો મૂકી શકશે. ૨૦
આ પ્રમાણે સાંભળીને સાચું માની કોષએ ક્રોધ કર્યો નહિ. ભવિત્યવ્યતાનો પ્રતીકાર નથી એવો (ઉલ્ટો) નિશ્ચય કરાયો. વિક્રમાદિત્યની પેઠે વિવિધ દાનો વડે પોતાના અદિમાનો પ્રકાશ કરી, લોકને પોતપોતાને સ્થાને વિસર્જન કરી પરિજન સહિત તે (મંત્રી) 'ધોળકે' જઈ પ્રભુને નમીને સુખે રહેવા લાગ્યો. ૨૫

આ તરફ શ્રીવીરંધવસને એ પુત્રો હતા. એક વીરમ અને બીજો વીસલ. તેમાં જુવાન હોઈ વીરમ કે જે વર્ષાકાળમાં અકરમાત્ર ઉપર પડતી વીજળીને જોઈથીને પણ તરવાર ખેંચતો તે ઘરવીરોમાં મુખ્ય ગણાતો. તે એક દિવસ એકાદશીના પર્વને વિષે 'ધોળક'માં એક ૩૦
વૃક્ષ આગળ ગયો. તે પર્વમાં એવી રીતિ હતી કે આઠની નીચે સર્વે વૃક્ષો ૧૦૮ જોર કે આમળાં કે દ્રમ્મ મૂકે. વીરમે ૧૦૮ દ્રમ્મ

મૂકયા. તે જ સભામાં (હાજર) રહેલા એક વાણીઆએ ૧૦૮ આબુ મૂકયાં. (તે જોઈને) વીરમે તેના ઉપર તરવાર ખેંચી, ૨, અમારાથી તું અધિક કરે છે એમ જોતો તે તે વાણીઆને મારી નાંખવા માટે દોડ્યો. વાણીઆ નાસીને વીરધવલ બેઠો હતો તે સભામાં દાખલ થયો.

૫ (ત્યા) કોલાહલ થઈ રહ્યો. વીરધવલે પરપરા જાણી. તેણે વાણીઆના દેખનાં વીરમને જોવાની ધમકાઓ (૧) કે એ તારાથી અધિક કરે તેની તારે શી પંગ્યાત ? શું અમારો ન્યાય તું જાણતો નથી ? દૂર ધા. ફરીથી મારી દષ્ટિ સમક્ષ આવીશ નહિ—મને ફરી મોં ન મતાવીશ. વાણીઆ (તો) મારા જંગમ કાચ છે; (એથી) મારા શ્રવતાં એમને

૧૦ કોણ પગભય કરનાર છે ? એમ કહીને તેણે તેને 'વીરમગામ' નામના પામેના ગામમાં રખાવ્યો. તે તો કોણિક કુમારની તેમજ ક'સની પેઠે પિતાને વિષે દ્વેષ ધારણ કરતો શ્રવતાં (છતાં) પોતે મુએસો હોય તેમ રહ્યો. વીસલ તો રાણા શ્રીવીરધવલ તેમજ શ્રીવસ્તુપાલનો માનીતો હતો. એવામાં શ્રીવીરધવલને જેની ચિકિત્સા ન થઈ શકે એવો રોગ થયો.

૧૫ તેવારે પોતાના સહાયકો વડે જાગવાનું થઈ વીરમ રાજ્ય (લઈ લેવા) માટે રાણાને મળવાને બદલે 'ધોળક' આવ્યો. તે જ મમયે શ્રીવસ્તુપાલે તેને કુષ્ટ આશયવાળો જાણીને પ્રત્યુત્પન્ન મતિથી ધોડા, હાથી, સોના વગેરેને વિષે પરમ આત્મ મનુષ્યો વડે ઉત્તમ યતન કર્યો. વીરલનું કંઈ આલી રાકયું નહિ. તે 'ધોળક'માં જ પોતાના મહેલમાં રહ્યો. ત્રણ

૨૦ દિવસ પછી વીરધવલ સ્વર્ગે ગયો. લોક શોકસાગરમાં પડ્યા. ધણાએ ચિતારોહણ કર્યું. પરિજન સહિત કાષ્ઠગણણ કરતા મંત્રીને ખીજા મંત્રીઓએ શોકો અને કલ્પ કે હે દેવ ! તમે છો તો રાણપાદ પોતે શ્રવતા હોય એમ જણાય છે. તમે પરલોક પામતા આડીઆઓના મનોરથો પૂર્ણ થશે અને 'ગૂર્જર' ભૂમિ મધ્ય એમ જાણીને. તે ઉપરથી

૨૫ મંત્રી મરી ન ગયો. ઉત્થાપનને દિવસે મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલે સભા સમક્ષ કહ્યું કે ખીજા ઋતુઓ ક્રમપૂર્વક આવે છે અને જાય છે, પરંતુ આ બે ઋતુઓ (એવી જોડાઈ ગઈ છે કે તે કદાચિ ક્રમપૂર્વક) ન આવતાં નાશ ન પામે એવી થઈ છે. વીર વીરધવલ વિના મનુષ્યોનાં નેત્રોમાં વર્ષા અતે હૃદયમાં ગ્રીષ્મ (પ્રકટેલ છે). અત્યંત નિઃશ્વાસ નાખી બધાં પોતાને

૩૦ રથાને ગયા. વીરધવલના મરણ પછી તેનું રાજ્ય ધણ લેવાની ઇચ્છાવાળો વીરમ તેવાર થઈ જેવો ધર બહાર નીકળવા જતો હતો તેવામાં શ્રીવસ્તુપાલે વીસલ કુમારને રાજ્યે બેસાડ્યો. વીસલદેવ એનું નામ

પ્રસિદ્ધ કરાયું. આમ મનુષ્યો દ્વારા રાજ્યનાં સર્વ અંગોની રક્ષા કરાવી.
 પોતે વીસલને લઈ ઉત્તમ યોગનાં ૧ ખુરખુટ વડે કુપણ બનેલ જૂમિ-
 પીઠ ઉપરથી ઉછળતી રજના સમૂહ વડે આકાશને વ્યાપ્ત કરતો અને
 રાજ્યના કૂર તરવાર, શસ્ત્ર અને ભાલાનાં કિરણોથી સૂર્યનાં કિરણોને
 બમણાં પ્રકાશિત કરતો તે વીરમની સામે ગયો. બીજણ મુદ્ધ થયું.
 પોતાના બળને માટે અવકાશ નથી એમ માની વીરમ નાસીને પોતાના
 સસરા રાજા ઉદયસિંહ વડે અધિષ્ઠિત 'જવાલિપુર' બણી ગયો.
 ચતુરાધી તેના આશય જાણીને મંત્રીએ સોળ યોજન જાય તેવા પુરુષોને
 ઉદયસિંહ પાસે મોકલ્યા અને કહેવડાવ્યું કે રાજા સાથે દુશ્મનાવટ
 રાખનારા આને જો તમે જમાઈના સંબંધથી તમારે ત્યાં આશ્રય આપશો
 તો તમારું રાજ્ય નહિ રહે તેમજ તમે જીવતા પણ નહિ રહેશો;
 (વાસ્તે) એને મારી જ નેખાવશો. ત્યાર બાદ વીરમ 'જવાલિપુર'ના
 ઉદ્યાનમાં પહોંચ્યો. ત્યારે થાક લેતા, અંધરણિકાને ઉતારતા અને
 આજસ મરડતા (?) એવા તેના શરીરને ઉદયસિંહે નીમેલા બાણાવલિ-
 ઝોએ સેકડો બાણો વડે ચાલણી જેવું કરી નાંખ્યું. (અને એથી) એ
 ત્યાં મરણ પામ્યો. ઉદયસિંહે તેનું મસ્તક વીસલદેવને મોકલી આપ્યું.
 તેથી વીસલદેવનું રાજ્ય નિષ્કંટક બન્યું. જેટલું (રાજ્ય) વીરમવડે
 કમળે ક્યું હતું તેનાથી (વીસલદેવનું) જરા પણ ન્યૂન ન હતું, કિન્તુ
 પ્રસાર વધવાથી વીસલે શ્રીવસ્તુપાલને લઘુ રૂપે જોયો. જેમ જેમ
 પુરુષ પ્રપત્તિઓના અગ્ર ભાગે ચઢતો જાય છે તેમ તેમ તે મોટાઓને
 પણ નાના તરીકે જુઓ છે. રાજાએ નાગડ નામના સાક્ષજીને પ્રધાન
 બનાવ્યો. (પેલા) જે મંત્રીઓને કેવળ લઘુ શીકરણ આપ્યું. રાજાને
 એક સમરાક નામે પ્રતીહાર હતો. તે સ્વભાવે નીચ હતો. પહેલાં
 અન્યાય કરતા એવા તેને મંત્રી શ્રીવસ્તુપાલે પીડા કરી હતી. અવકાશ
 મળતાં તેણે રાજાને કહ્યું કે આ બેની પાસે અનંત ધન છે તે તમે
 માગો. રાજાએ પણ તેમને બોલાવી કહ્યું કે ધન આપો. તેમણે કહ્યું કે
 'શત્રુજય' વગેરે (રથો)માં દ્રવ્ય ખર્ચો નાંખ્યું હોવાથી અમારી પાસે
 દ્રવ્ય નથી. રાજાએ કહ્યું કે તો દિવ્ય આપો (કરો ?); મંત્રીઓએ કહ્યું કે
 આપને જે દિવ્ય ગમે તેની આશા આપો. રાજાએ ષટસર્પ આગળ
 ધર્યો. લવજીપ્રસાદ તેવારે જીવતો હતો. તેણે જે અમૃત્યનો નિષેધ કર્યો,
 પરંતુ નવીન ગર્વને લીધે રાજાએ તેનું વચન કાને ધર્યું નહિ. તેવારે

- સોએથેરે વીસંલને એક કાવ્ય કહ્યું: હે સમીર ! એક મારામાં જ માંસલ પાટલના સુવાસના વ્યાસોલ (?) જમરોથી આ મોટા પ્રભાવને પામીને અરેરે, તે શું કર્યું ? જેમણે અંધારાનો નાશ કર્યો છે એવા સૂર્ય અને ચન્દ્રનો દ્વરથી તિરસ્કાર કરી-તેમને ઢાંકી દઇ તેમને સ્થાને આકાશમાં
- ૫ પગના સ્પર્શને લાચક રજનેતે સ્થાપી રાજ્યએ દિવ્ય માંડી વાળ્યું. ત્યાર બાદ કોઇક વાર મંત્રી 'ધોળકા'માં વસતા હતા ત્યારે (ત્યાં) એક પૌપધશાળા હતી. તેના ઉપરનો પુંજે વાળીને એક સુલ્લક નીચે નાંખતા હતા, તેમના અગાનથી તે પુંજે વીસલ્લદેવનો સિંહુ નામનો મામે જે વાદન ઉપર આરૂઢ થઇ નીચે સેરીમાંથી જતો હતો તેના માથા ઉપર પડ્યો. (તેથી) તે
- ૧૦ ગુરસે થયો. અંદર આવીને લાંબા તર્જનથી તેમને પીક ઉપર સખત પ્રદાર કરી 'જે મને જેહુઆકને કે જેનું નામ સિંહુ છે અને જે રાજનો મામે થાય છે તેને તું શું નથી જાણતો' એમ બોલતો તે પોતાને ઘેર ગયો. તે વૃત્તાન્ત મધ્યાહને વસ્તુપાલને બોજનની ચર્યાતમાં તેને પહેમે જ ફાળાઓ મોમાં મૂક્યો તે વેળાએ સુલ્લકે આવીને રડતાં રડતાં પોતાની
- ૧૫ પીઠ ઉપાડી કહ્યો. જમ્યા વિના જ જિત્રા થઇને મંત્રીએ સુલ્લકને ખીરજ આપી પ્રસ્થાપન કરીને શાળામાં મોકલી આપ્યો. ત્યાર બાદ તેજે પોતે પોતાના પરિચરને કહ્યું કે હે હત્રિયો ! તમારામાં એવો કોઇ છે કે જે મારા મનની બળતરને શાંત કરે ? તેમાંથી બૂજુપાલ નામના એક રાજપુત્રે કહ્યું કે હે દેવ ! મને આજ્ઞા આપો. પ્રાણ આપનાં પબ્બ આપના પ્રમાદરૂપ ઝલજીથી અમે મુક્ત ન થઇ શકીએ. તેને એકાંતમાં લઇ જઇ મંત્રીએ શુભ રીતે કાનમાં કહ્યું કે તું જા અને 'જેહુઆ' વંશના સિંહુ (નામના) રાજના મામાનો જમણો દાચ કાપીને મારી પામે આવ. 'તે પ્રમાણે કરીશ' એમ કહીને તે રાજપુત્ર એકસો મધ્યાહ્નના સમયે સિંહુના ઘરના દારે (જઈ) બેઠો. નેવામાં રાજકુળથી સિંહુ આવ્યો.
- ૨૫ રાજપુત્રે આગળ જમ્યે 'નમન કરી સિંહુને કહ્યું કે મંત્રી વસ્તુપાલે મને તમારી પાસે કોઇક ગુહ કાર્ય માટે મોકલ્યો છે. તેથી આ તરફ આવીને કૃપા કરી તે અવધારે. એમ કહેવાયેલો તે કંઈક જઈને પરાક્રમુખ થઇ જેવો વાત સાંભળવા પ્રવળ કર્યો હતો તેવામાં મંત્રીના (પેલા) સેવકે સિંહુનો દાચ પોતાના દાચમાં લઇને એકદમ ઝરી વડે
- ૩૦ કાપી નાંખ્યો. તે હેઠેલા દાચને લઇને 'દૂ વસ્તુપાલનો નોકર ખું, ફરીથી મેનાંજરનો પરવાર કરજે' એમ બોલતો તે બૂજુપાલ પગના બળથી નામીને મંત્રી પાસે આવ્યો અને તેજે સિંહુનો દાચ બતાવ્યો. મંત્રીએ તેની

વારીક કરી. તેણે તે હાથને પોતાના મહેલના અગ્ર ભાગ ઉપર બાંધ્યો અને પોતાના માથાસોને અત્યંત આમ પુરુષને ઘેર મૂક્યા. (પછી) તેણે પોતાના પરિઘને કહ્યું કે જોને જીવનની આશા (ધ્યેય) હોય તે પોતાને ઘેર જાય, અને લાંબો કાળ જીવે; (કેમકે) અમે પરાક્રમી સાથે ઘેર ઉપાર્જન કર્યું છે. મરણ હાથમાં રહેલું છે. જીવનને વિષે સંદેહ છે. તે સર્વેએ કહ્યું કે દેવની સાથે મરણ અને જીવન હો. આ અમે રજા. એ માટે નિશ્ચય જાણવો. ત્યાર પછી દરવાજા ખોલ કરીને માથાસો વડે પોતાની જાતને આજીત કરી તે પોતે તૈવાર થઈ પોતાના મહેલ ઉપર બાથો, બખ્તર અને ધનુષ્ય લઈ ઉભો રહ્યો. ત્યાર બાદ સિંહનો પથ બાંધવ વગેરે મોટો પરિવાર મળ્યો. તે સર્વેએ કહ્યું કે જન્મને શ્રીવસ્તુ-પાસને પુત્ર, પથુ અને બાંધવ સહિત અમે હજીશું. એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવી. 'જેહુઆક' નું લશ્કર આવ્યું. જેવું તે કલકલ કરતું રાજમંદિર આગળ આવ્યું ત્યારે એક મોટી વયના માણસે કહ્યું કે આ જ્ઞાતિ રાજાને જણાવાય તો સારું. આપણે એકાએક કાર્ય કરીએ તેથી તે (પછી) શુરસે ન થાય. તે ઉપરથી તેમણે તે રાજાને જણાવ્યું.

૫

૧૦

૧૫

(એ) વાત જાણી વિચારીને રાજાએ કહ્યું કે કેાદ અનપરાધીને વસ્તુપાલ જરા પથ પીડા કરતો નથી, (વાસ્તે) તમે અન્યાય કર્યો હશે. તેમણે કહ્યું કે મંત્રીના શુરને પીડા કરવામાં આવી છે. (રાજાએ કહ્યું કે) જો આમ કરાયું છે તો હવે અહીં જ ઘાબો. અમે પોતે જે યોગ્ય હશે તે કરીશું. ત્યાર બાદ તેણે સોમધરદેવને પૂછ્યું કે હે શુર ! અહીં શું બાજબી છે ? શુરએ કહ્યું કે મને તેમની પાસે મોકલો. તેણે તેને મોકલ્યો. તે મંત્રીના મહેલને દરવાજો પહોંચ્યો. મંત્રીની રજાથી મંત્રી પાસે પહોંચેલા પુરાહિતે કહ્યું કે હે મંત્રી ! આ અલ્પ કાર્ય (વાત) ને વિષે આપે કેટલું કર્યું છે ? જેહુઆક બેગા મળ્યા છે. રાજા પથ તેનો બાણેજ થાય છે. તમે શુરસો શમાવો જેથી હું સંધિ કરાવું. ત્યાર બાદ મંત્રીશ્વર બોલ્યો કે શું મરણની બીક છે ? જીવ થતાં લક્ષ્મી મળે અને મરણ થતાં સુરાંમના મળે. સરીર હજીમાં નાશ પામે તેવું છે. તો મરણ અને મુદને વિષે શી ચિન્તા ? પરંતુ શુરનું (મહેલ) અપમાન સદન કરવું મુશ્કેલ છે. હવે શો બ્યાપાર બાકી છે ? આધું, પીધું, દીધું, લીધું અને ભોગવ્યું. અમે ત્યારે ગમે તેમ મરવાનું (તો) છે જ. (તો પછી) આ પ્રમાણે આજ મરણ હો. જીવનના અદિનીય કળરૂપ અને ઉચ્ચ વડે મળેલી એવી કાર્તિ પ્રથમથી જ જેમણે લાંદી છે તે મનસ્વીઓ સરીરૂપ પચળ.

૨૦

૨૫

નું શા માટે પાલન કરે ? ઇત્યાદિ વચનોથી મંત્રીને મરણ માટે નિશ્ચય કરેલો-મરણીઓ થયેલો જાણીને ગુરુએ જમીને રાજાને કહ્યું કે હે રાજેન્દ્ર ! આ ઝઘડામાં મંત્રી મરશે. તે આગળ પણ યુદ્ધમાં ધરવીર હોઈ તે તે સ્થાનમાં તેણે જ્યથાનો વર મેળવ્યો છે એ કહેતાં પાર આવે

૫ તેમ નથી. વળી ધરવીરનું જીવન (તેને મન) તૃષ્ણ છે એવું વચન હોવાથી આવા સુખદને કોઈ વિવેક કાર્યમાં આગળ ધરી હજીવવો, નહિ કે નકામો. (વળી) એણે આપ ઉપર ધણી રીતે ઉપકાર કર્યો છે. વિશેષમાં શું એ સ્વામી છે કે જે પોતાના જૂના સેવકોના બે ત્રણ અપરાધોને સહન કરતો નથી ? (આપ આમ કરશો તો) અમારા

૧૦ જેવાના મનમાં પણ આપને માટે કેવી આશા રખાશે ? ઇત્યાદિ મન-જૂતપણે કામળ અને સારજૂત વચન કહીને તેણે રાજાને (પોતાને) હાથ કર્યો. કહ્યું પણ કે વેલ, રાજાનું ચિત્ત, વ્યાખ્યાન, જળ અને નારીઓને ધૂતો જ્યાં દોરી : જ્યાં ત્યાં તે સદા વર્તે છે. રાજાએ કહ્યું કે મંત્રીને ધીરજ આપી (તેનું) સન્માન કરી તેને (અહીં)

૧૫ લાવો. ગુરુ ત્યાં ગયો. રાજાએ કહેલું કહીને તે મંત્રીને લઈ આવ્યો, પરંતુ તે (મંત્રી) અખતર પહેરીને જ તેને મળ્યો. રાજાએ તેણે (કરેલા) વિવિધ ઉપકારો યાદ કરાવી આર્દ્ર નેત્ર અને મનથી પિતાની જેમ મંત્રીને શાંત પાડ્યો. તેણે મામાને (તેને) પગે લગાડ્યો. મંત્રીએ પેલો સિંહુનો છદાવેલો હાથ (તેણે) લોકને બતાવ્યો અને ધણી રાજસોઠ સમક્ષ રાજા ઉચ્ચાર્યો કે જે મંત્રીના દેવ અને ગુરુને હણશે તેનો હું જાન લઉંશ. એમ કહીને વીસલદેવે જિનમતનું તેમજ મંત્રીનું ગૌરવ વધાર્યું.

હવે વિક્રમાદિત્યથી : ૧૨૯૮ મું વર્ષ પ્રાપ્ત થયું. શોષસ્તુપાલ તાપરૂપ રાજના કષ્ટથી ખીડા પામ્યો, તે વેળા તેણે પુત્ર અને પૌત્ર મહિત તેજઃપાલને તેમજ પોતાના પુત્ર જયન્તસિંહને કહ્યું કે હે વત્સો !

૨૫ સંવત્ ૧૨૮૭ મા વર્ષે બાદરવા વદ ૧૦ ને દિને 'મલધારી' શ્રીનરસિંહ-સચ્ચિએ પોતાના સ્વર્ગમનના સમયે અમને કહ્યું હતું કે હે મંત્રી ! આપનું સ્વર્ગમન ૧૨૯૮મા વર્ષમાં થશે. તેઓ વચનસિદ્ધિથી સંપન્ન હોવાથી તેમનાં વચન ફરતાં નથી. તેથી અમે 'શત્રુજયે' જમ્યાં જ. ગુરુએ વેલ, યુગાદીશત્રું પ્રણિધાન એ રસાયન અને, સર્વ જીવો પ્રતિ દયા એ પથ્ય. એ બધાં મારા સંસારરૂપ રાજના નાશ માટે થાઓ, મેં લક્ષ્મી મેળવી છે, સુખનો સ્પર્શ કર્યો છે, પુત્રોનું મુખ જોયું છે, અને જૈન દર્શનની પૂજા કરી છે. (એથી) મને મરણનો ભય નથી. કુટુંબે તે

(વાત) માની. 'શત્રુ'ન્ય' જવાની સામગ્રી તૈયાર થઇ. આંસુ સહિત
 ધોસહદેવે મંત્રીને રાજ આપી મોકળો કર્યો અને તે કેટલાંક પગલાં મૂકવા
 ગયો. ત્યાર બાદ મંત્રી જાતે નાગડ મંત્રીને ઘેર મણે. તેણે તેનો આસન
 વગેરે દ્વારા સત્કાર કરી ખાસ કામ પૂછ્યું એટલે મંત્રીએ કહ્યું કે અમે
 ભવાંતરની શુદ્ધિ માટે 'વિમલ'ગિરિ તરફ જઈએ છીએ. આપે આ ૫
 સરળ જૈન મુનિઓનું (કિલ્લે સોડાથી) રણ્યુ કરવું; કેમકે આ ગૂર્જરા-
 નું રાજ્ય ધનરાજ્યથી માંઢીને (આજ પૂર્વત) જૈન મંત્ર (મંત્રીઓ)ના
 સમુદાય વડે સ્થપાયેલું છે તે (હડીકત) તેના દેવીને આનંદ આપતી
 નથી એ જાણ્યો. મંત્રી નાગડે કહ્યું કે હું ભક્તિથી સ્વર્ગારોહનું ગૌરવ
 કરીશ, તમે ચિન્તા કરશો નહિ. તમારું કલ્યાણ હો. એ પ્રભાણેના ૧૦
 પચ્ચોથી તેણે તેને સ્વેચ્છા પમાડ્યો. ત્યાર બાદ વસ્તુપાદ આણ્યો. તે
 'અકિયાસિઆ' ગામ સુધી પહોંચ્યો. ત્યાં શરીરને અત્યંત શિથિલ (ખનેકું)
 જોઈ તે ઘોમ્યો. સાથે આવેલા સુરિઓએ ત્યાં તેની નિર્વામણ કરાવી.
 મંત્રીશ્વરે પણ જાણુ સુમાધિપૂર્વક સાંભળ્યું, અને તેના ઉપર શ્રદ્ધા
 રાખી. અનશન એંગીકાર કર્યો બાદ એક યામ વ્યતીત થતાં તે પોતે ૧૫
 મોલ્યો કે એ મનોરથરૂપ અદ્વિતીય સારવાળા સભજનોને યાદ રાખવા
 યોગ્ય એવું કશું સૂક્ત કશું નથી. એમાં (૧) એકથી જ ઉપર (એમ ને
 એમ) ગઈ. જિનશાસનની સેવાથી એ જે પુણ્ય ઉપાજૈન કશું હોય
 તેનાથી મને ભવે ભવે જિનશાસનની સેવા જ હો. રાગીને વિષે જે
 ઈચ્છા વિરાગી છે તેને કાણુ ચાહે ? જે વિરાગીને વિષે રાગી છે એવી ૨૦
 સુક્તિને હું ચાહું છું. જ્યાં સુધી મને મોક્ષ મળે ત્યાં સુધી ભવે ભવે મને
 શાસ્ત્રોના અભ્યાસ, જિનેશ્વરની સ્તુતિ, સદા આર્યો સાથે મંગતિ, સમ્યા-
 રિતવાળાના શુભોના સમુદાયની કથા, દોષ કહેવામાં મૌન, સર્વને પ્રિય
 અને કલ્યાણકારી વચન અને આત્મ-વત્તવને વિષે ભાવના હોજો. એમ ૨૫
 બોધતા જ જૈન શાસનરૂપ મજનના શુભારૂપ ચન્દ્રના સમાન શીવસ્તુપાલનો
 અવત થઇ મણે. તે વખતે નિર્ગ્ન્યેએ પણ જોયે સ્વરે રૂદન કર્યું. (તે
 પછી) બાંધવોની તો શી વાત (કરવી) ? મંત્રી સ્વર્ગે જતાં શીવર્ષમાન-
 સુરિએ વૈરાગ્યથી ' આંનિલ પર્થમાન ' તપ કરવું શરૂ કર્યું. તેઓ મંત્રીને
 રાજ્યેશ્વરના અધિષ્ઠાપકરૂપે ઉત્પત્ત થયા. તેમણે મંત્રીની ગતિ વિચારી
 પણ તે જાણવામાં આવી નહિ. તે ઉપરથી ' અદ્વાવિદે 'માં જઈ સીમ- ૩૦
 ધરને નમીતે તેણે પૂછ્યું. (સીમધર)સ્વામીએ કહ્યું કે આ જ
 ' વિદે 'માં ' પુષ્કલાવતી 'માં ' મુંડરીકિણી ' નગરમાં તે કુરુચન્દ્ર

- રાજ થયો છે. એ ત્રીજો ભવે મોક્ષે જશે. ૧અનુપમદેનેા જીવ તો અડો જ પૂર્વ કોટિના આયુધવાળા શેઠની પુત્રી(રૂપે અવતરેલ છે અને એ) આઠ વર્ષની થતાં મેં એને દીકરા આપી છે. અન્તર્માં તેને કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ (મજશે). એ સાધ્વી બંતરને જતાવી. ત્યાર બાદ તે બંતરે અહીં
- ૫ આવી એ બેની મતિ પ્રસિદ્ધ કરી. ત્યાં તેજઃપાલે વિલાપ કર્યો કે કુમુદાકરનેા આનંદ, સમુદ્રની વૃદ્ધિ, અમૃત ઝરતા પ્રકાશને વડે અઘોરરૂપ વનિતાનાં નેત્રકમલને આનંદિત કરવાં, એ સર્વનો તિરસ્કારથી અનાદર કરીને હૃદય વિનાનો રાહુ મધ્ય જગતની લક્ષ્મીના લલાટને વિષે તિલકસમાન ચન્દ્રને અરેરે ગળી ગયો. જયન્તસિંહે કહ્યું કે કેવલ અદ્યોત જેટલા (જ) અભાવાળા જેટલાએ વિવિધ તારાઓ આકાશના અંતરાલને શું ચમકાવતા નથી ? (પરંતુ) એક પેલા ચન્દ્ર વિના આજે બધી દિશાઓ મલિન વહન વહન કરે છે. કવિઓએ કહ્યું કે અમને એમ લાગે છે કે હે વિધાતા ! તું મન્દ મતિવાળાની સીમા છે-સૂર્યનો સરદાર છે. સેવાના અભિક્ષાપીઓ સાથે (તારે) વેર હોવાથી તે વૈરોચન, સાતવાહન, બલિ, ધૈત્ય, અપ્સર, લોજ, વગેરે કે જે વિશ્વના જીવનરૂપ હતા તેમને તે કંપના અંત પર્યંત જીવતા ન રાખ્યા અને ૨માર્કેડ, ધ્રુવ અને લોમશાશુનિ-ઓને પુષ્કળ આયુધવાળા બનાવી, વૃક્ષ કર્યા. લોકોએ કહ્યું કે અમે શું કરીએ ? કેને કષ્ટો આપીએ ? કેાનું ધ્યાન ધરીએ ? કેાની સ્તુતિ કરીએ ? કેાની આગળ દુઃખથી મલિન એવું અમારું મોડું હવે જતાવીએ ? દેવયોગે અરેરે અભિલાષા રહેલું કંપટક સકાષ ગયું, ચિન્તામણિ ચૂર્ણ (૧) થઈ ગયું, કામધેનુ ક્ષીણ થઈ ગઈ અને કામકલસ ભાંગી ગયો. પછી તેજઃપાલે અને જયન્તસિંહે 'શત્રુજય'ના એક પ્રદેશમાં મંત્રીના દેહનો (અગ્નિ)સંસ્કાર કર્યો. તેમણે સંસ્કારશૃંગિની પાસે 'સ્વર્ગારોહણ' નામનો, પ્રાસાદ બનાવ્યો કે જેને તેમણે નમિ અને
- ૨૫ વિનમિથી યુક્ત ઋષભ વડે સનાથ કર્યો. લલિતાદેવી અને સોપૂ (એ) બે મંત્રિણીઓ અનસનપૂર્વક મરણ પામી. શ્રીતેજઃપાલે તો અનુપમા સાથે મેશ્વમ વ્યાપાર અને જોગ યુક્ત બની લેણથી પણ તેજ પ્રકારે દાન આપતો ૧૩૮૦ મે વર્ષે સ્વર્ગે ગયો. ધીરે ધીરે શ્રીજયન્તસિંહ પણ પરલોક પામ્યો. શ્રીઅનુપમાએ પણ તપશ્વર્ણથી કંવાલુકારી સ્વર્ગ મેળવ્યું.
- ૩૦ શ્રીવસ્તુપાલ અને તેજઃપાલ (એ) બેનાં ધર્મસ્થાનેાની મજાત્રી કરવા ડાણુ સમર્થ છે ? તેમ છતાં શુરુમુખે સાંભળેલું કષ્ટક અમે લખીએ છીએ:

તેમણે સવા લાખ જિનર્થિઓ કરાવ્યાં ૧૮ કરોડ અને ૯૬ લાખ દ્રવ્ય
 શ્રી'શત્રુજય' તીર્થ ઉપર, ૧૨ કરોડ અને ૮૦ લાખ શ્રી'ઉત્તમચંદ' ઉપર
 તેમજ ૧૨ કરોડ અને ૫૩ લાખ 'આણુ' ત્રિરિના શિખર ઉપર (આવેલ)
 'શુભિગ'વસતિમાં ખરચાયાં. ૯૮૮ પૌષ્પશાળાઓ કરાવવામાં આવી.
 પ્રત્યેક સુરિને બેસવા માટે આપવાને ૫૦૦ દંતમય સિંહાસનો કરાવાયાં, ૫
 શ્રીકૃષ્ણની વાચના-સમયે માંડવા માટે ૫૦૫ જાદુરમય સમવસરણો
 કરાવાયા. ૭૦૦ બ્રહ્મશાળાઓ, ૭૦૦ સત્રાગાર, ૭૦૦ તપસ્વી અને કાપા-
 સિકોના મહો તેમજ સર્વને માટે બોજન, કિષ્ક વગેરે (માટે) દાન કરાયું.
 ૩૦૦૨ મહેશ્વરપતનો અને ૧૩૦૪ શિખરબદ્ધ જૈન પ્રાસાદો. ૨૩ (સો)
 શુદ્ધ ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કરાયો. ૧૮ કરોડ ખરચીને 'ધોળકા', 'સ્તંભતીર્થ', ૧૦
 'પાટણ' વગેરેમાં ત્રણ અને અન્ય સ્થાને (૬) સરસ્વતીકાંડાગારો કરાવાયા.
 ૫૦૦ બ્રાહ્મણો રોજ વેદનો પાઠ કરતા હતા. તેમના ધરના માણસોનો
 નિર્વાહ કરાતો. એક વર્ષમાં મંથની ત્રણ વાર પૂજા થતી. ૧૫૦૦ શ્રમણો
 રોજ ઘેર વિહરતા ૧૦૦૦ થી અધિક તટિક અને કાપડી રોજ જમતા.
 સંઘપતિ યજ્ઞને લોકોને તેર વાત્રાઓ કરાવાય. તેમાં પ્રથમ વાત્રામાં સંધ્યા- ૧૫
 પાલક સહિત ૪૫૦૦ ગાડા, ૭૦૦ સુખાસનો, ૧૮૦૦ વાહિની, ૧૬૦૦
 શ્રીકરી, ૨૧૦૦ ચેતાખરો, ૧૧૦૦ દિગંધરો, ૪૫૦ જૈન ગાયકો, ૩૩૦૦
 બદિજનો, ૪૦૦૦ ધોડાઓ, ૨૦૦૦ ઊંડો, ૧૩૪ દેવાયો અને સાત લાખ
 મનુષ્યો. આ પ્રથમ વાત્રાનું પ્રમાણ છે. આગળ(ની વાત્રાઓ માટે) તેથી
 અધિક સમજવું જોમકે ૮૪ લગાવે, ૪૬૪ વાવે, ૩૨ પત્થરના કિલ્લા ૨૦
 અને ૬૪ મસીદો બંધાવાયાં. એમ મન વિના લોકિક (કાર્વ) પણ કરાયું,
 તેમજ ૨૪ દંતમય જૈન રથો, ૨૦૦૦ શાકધટિકા અને ૨૧ આચાર્યપદો
 કરાવાયા. કવિજનો સરસ્વતીકાંડાગરણુ સત્પાદિ ૨૪ ગિરુદો બોલ્યા.
 કલિજુ દિશામાં 'શ્રીપર્વત' પર્વત, પશ્ચિમમાં 'પ્રભાસ' સુધી, ઉત્તરમાં
 'કેદાર' પર્વત અને પૂર્વમાં 'વારાણસી' સુધી શ્રીવસ્તુપાસના કીર્તનો ૨૫
 સંભળાતાં હતાં. બધુ મળીને ૩૦૦ કરોડ, ૧૪ લાખ, ૧૮ હજાર અને
 ૮૦૦ દ્રવ્ય ગુણ્ય સ્થાનમાં ખરચાયું. મુદ્દમાં ૬૩ વાર વિજયપદ મળ્યું.
 તેમનો કારભાર ૧૮ વર્ષ ચાલ્યો.

વસ્તુપાસના ૨૪ ગિરુદો. જોમકે (૧) 'પ્રાગ્વાટ' યાત્રિના શૂંપણ,
 (૨) સરસ્વતીકાંડાગરણુ, (૩) સચિરચૂડમણિ, (૪) કૃત્યવગરસ્વતી, ૩૦
 (૫) સરસ્વતીધર્મપુત્ર, (૬) લણુ લોજરાજ, (૭) ધેડરાણુ, (૮)

દાતારચકવર્તી, (૯) ભુદિમાં અભયકુમાર, (૧૦) રૂપમાં કદર્પ, (૧૧) ચતુરાષ્ટમાં આણ્ણકચ, (૧૨) શાંતિ વારાહ, (૧૩) શાંતિ ગોપાલ, (૧૪) 'સૈદ'વેશક્ષયકાવ, (૧૫) સાંખ્યધારાચમદમર્દન, (૧૬) મન્મથજન, (૧૭) ગંભીર, (૧૮) ધીર, (૧૯) ઉદાર, (૨૦) નિર્વિકાર, (૨૧) ઉત્તમ જન-
 ૫ માનનીય, (૨૨) સર્વજન-માનનીય, (૨૩) શાન્ત અને (૨૪) ઋષિપુત્ર.

इति धीवस्तुपालप्रचण्डः ॥ २४ ॥

શ્રી'મજ્જવાહન' કુળમાં 'કાટિક' નામના જગત્પ્રસિદ્ધ ગદ્યમાં શ્રી-
 'મધ્યમ' સાખામાં 'હર્ષપુરીય' નામના ગરુડમાં, 'મહાધારી' પિરુદથી જાણીતા 'શ્રીઅભયસૂરિના સંતાનીય શ્રીતિલકસૂરિના
 ૧૦ શિષ્ય શ્રીરાજશેખરસૂરિ વિજયી વર્તે છે. મુગ્ધ જનોને બોધ (પ્રમાડવા)ની અભિલાષાવાળા તેણે મૃદુ ગદ્યો દ્વારા આ મુગ્ધ પ્રખન્ધ-
 કેશ રચ્યો કે જે જિનપતિના મત પર્યંત જ્યવંતો વર્તે. વળી 'કટાર-
 વીરકુસાધ' વંશને વિષે મુમટ સંમાન, રાજાઓના સમૂહ વડે જેના ગુણો
 ગવાયા છે એવો તેમજ 'બખ્ખૂલી' પુરમાં કરાવેલા જિનપતિગૃહો વડે જેની
 ૧૫ દીપ્તિ ઉજાળી રહી છે એવો, બખ્ખક સાધુનો પુત્ર ગણુદેવ 'સપાદક્ષ' જૂમિમાં ઉત્પન્ન થયો. તેનો જૂનક નામનો પુત્ર, તેનો પુત્ર દદ્ધ ભુદિ-
 વાળો સાઠક, તેનો પુત્ર તેના કુળને વિષે તિલક સમાન સામેત જગત્પ્રસિદ્ધ થયો કે જેણે કુળાળના કુઃખનું દગન કર્યું અને જે (એ દ્વારા) શ્રીમહામદ સાહિ તરફથી ગૌરવ પામ્યો. તેનો સિરિ દ્વારા ઉત્પન્ન
 ૨૦ થયેલો પુત્ર મહાભૂતિસિંહ કે જે ૭ દર્શનોનો પોષક હતો તેણે 'દિલ્લી'માં પોતે આપેલી વસતિમાં આ મંથ કરાવ્યો. સંવત્ ૧૪૦૫માં જેઠ માસની શુક્લ સાતમે રચાયેલું આ રાત્ર સંભજનારાના અને ખ્યાન ધરનારાના મુખનો વિસ્તાર કરો.

इति चतुर्विंशतिप्रचण्डाः सम्पूर्णाः ॥

क-परिशिष्टम्

॥ श्रीपादलिससूरिकृता वीरस्तुतिः ॥

(सावचूरिः)

गाहाजुयलेण जिणं मयमोहविज्जियं जियकसायं ।

थोसाभि तिसंघाएण तिन्नसंगं महावीरं ॥ १ ॥

अस्यावचूरिर्लिख्यते, यथा-अस्यातिलघीयस्त्वेऽपि स्तवनत्वं स्या-
देव, आगमे पद्यचतुष्कादारभ्य यावदष्टोत्तरं पद्यशतं स्तवेषु सङ्ख्याभि-

धानात् । अथ गाथाऽर्थः कथ्यते-अस्य स्तवस्य गाथाचतुष्टयात्मकत्वेऽपि
आधान्यगाथयोर्यथासङ्ख्यं प्रस्तावनानिगमनरूपत्वाद् गाथामुगळे-

नैव भगवतो लोचनचङ्क्रमितमुस्तानि वर्णयति-सुकु० न च० व्याख्या-
वीरं ति लुप्तपट्टीविभक्तिकं पदं प्राकृतत्वात् । श्रीवीरस्य सम्बन्धिनां

लोचनलोचने-नेत्रे चङ्क्रमणं-पादविहरणादिका गतिरित्यर्थः, मुखं
चन्द्रवदनम् । इन्द्रः तेषां लीलां-शोभां सादृश्यमित्यर्थः हातुं-गन्तुं

प्राप्तुं न चयन्ति-न शक्नुवन्ति, “ शकेश्वतरतीरपाराः ” (सिद्ध०
८-४-४६) इति सिद्धहेमप्राकृतलक्षणात् । हातुमिति

“ओहांङ्क् गता”वित्यस्य धातोः प्रयोगः । जे इति पादपूरणे, “इजेराः
पादपूरणे ” इति (सिद्ध० ८-२-११७) प्राकृतवचनात् । के न

शक्नुवन्तीत्याह-पङ्क० कमल १ महागज २ शशिनः ३ । अत्र यथासङ्-
ख्यमलङ्कारः । पङ्कजं भगवन्नेत्रयोर्लीलां हातुं न शक्तं तस्मादप्ययन्तरा-

मणीये नेत्रे । गजेन्द्रश्चङ्क्रमितलीला नेतुमशक्तः, गजेन्द्रगतितोऽप्यनन्त-
प्रकर्षशालित्वाद् भगवद्भक्तेः । चन्द्रस्तु मुखलीलां गन्तुं न शक्तः,

तस्मादप्यात्यन्तिकगुणोपेतत्वाद् भगवद्भक्तस्य । पङ्कजादयः किंवि-
शिष्टाः ? सुकु० सत्र सुकुमार-कोमलं प्रकृत्या मृदुलं पङ्कजम्, धीरः-

निष्प्रकम्पः शौण्डीर्ययुक्तत्वाद् गजेन्द्रो धीरः, सौम्यो-नेत्राह्लादकारी
चन्द्रोऽपि स्वभावात् तापनिर्वाणप्रवणत्वात् (सौम्यः) । पुनः किंवि०

५

१०

१५

२०

२५

ते ? रत्न० पङ्कजं हि कुसुदोपलादिविशेषनिर्देशं विना कविसमये
रत्नमेव वर्ण्यते । नागेन्द्रो हि प्रायः कृष्ण एव स्यात् । चन्द्रस्तु
पाण्डुर एव । पुनश्च ये किंवि० ? सिरिनि० श्रीः—लक्ष्मीदेवता तस्या
निकेता—निवासाः । लक्ष्मीर्हि पङ्कजे गजे चन्द्रे च वसतीति
५ रूढिः । तथा च लक्ष्मीस्तवे—

“ गजे शङ्खे मधौ च्छत्रे चन्द्रे पद्मे जिनालये ।

मौक्तिके विह्वामस्वर्णे यां नित्यं परमेश्वरी ॥१॥ ”

पुनः किंवि० ते ? सीयंकु० शीतं अङ्कुशो ग्रहश्च तैम्यो भीरवाः—
‘कातराः । पङ्कजं हि तुपारेण दहते इति शीतभीरु । गजेन्द्रस्त्वङ्कुश-
१० तोदनाद्भीरुः । चन्द्रश्च ग्रहात्-सामर्थ्यात् राहुतो भीरु । पुनः किंविशिष्टा
जलथ० जलं च स्थलं च नमश्च तानि मण्डयन्ति—अलङ्कुर्यन्तीत्येवंशीला
जल० मण्डना । तिन्नि प्रयत्निसङ्ख्याः । पुनः किंवि० ? सुरहि० पङ्कजं
सुगन्धि गजेन्द्रः मत्त—उन्मदिष्युः चन्द्रस्तु प्रतिपूर्णः—सम्पूर्णमण्डलस्त-
स्यैव हि सुखेनोपभूय ग्रहमीरुत्वं युज्यते । एवंप्रकारेणैसर्गिकोपाधि-
१५ गुणोविशिष्टा अपि न शक्ता इति गाथाद्वयार्थः ।

अथ चतुर्थगाथया स्तुतिं निगमयन् प्रणिधानमाह—एवं०
पूर्वोक्तप्रकारेण जिना—रागादिजेतृत्वात् सामान्यकेवलिनस्तेष्विन्द्रः ३४-
अतिशयसमृद्धयनुभवनाजिनेन्द्र । वीरधासी जिनेन्द्रश्च वी० ।
अप्सरसो—देवाङ्गना गणयन्ति—भोगार्हत्वात् बहु मन्यन्तेऽप्सरोगणाः—
२० देवास्ते च सङ्घश्च—चतुर्वर्णः श्रमणसङ्घस्ताम्यां संस्तुत इति गम्यते
भगवान् “ ऐश्वर्यस्य सम० ” (इति) पङ्क्तिधमगयुक्तः । पालि०
पालयन्ति—रक्षन्तीति पालिन—पालकास्तेषां (त्रयं) पालिप्रयम् । तत
ऊर्ध्वलोकपाला इन्द्राः, तिर्य्यलोरुपाला नरेन्द्रव्यन्तरेन्द्रयोस्तिष्केन्द्राः,
अधोलो० भवनपतीन्द्रा इति । अनेन पालिप्रयेण कर्मा मदेन करणभूतेन

१ सम्पूर्णं पद्य स्वेवम्—

“ ऐश्वर्यस्य समपस्य रूपस्य यशस्य श्रिय ।

धर्मस्वार्थस्य यत्नस्य यत्ना मग इतीक्ष्णा ॥ ”

“ हर्षेऽप्यामोदवन्मदः ” इत्यमरकोश(का. ३, व. ३, श्लो. ९१)-
वचनात् हर्षेण कृत्वा महितः—पूजितः सर्वदुरितानां—दारिद्र्यरोगजरादोनां
क्षयं दिशतु इति ॥ ४ ॥

अथाद्यगाथार्थमाह—गाथाद्युगलेन—मात्राच्छन्दोविशेषरूपकद्वयेन ।

जिनं—रागादिजेतारं मयमो० मद्यपानजनितो विकारो मदः— ५
क्षीयता, मद इव मदः पारवस्यत्वात्, मदश्चासौ मोहश्च—मोहनीय-
कर्म च मदमोहः

“ जह मज्जपाणमूढो, लोप् पुरिसो परव्वसो होइ ।

तह मोहेण विमूढो, जीवो वि परव्वसो होइ ॥ १ ॥ ”

इति, तेन वर्जितम् । मदशब्दस्याहङ्कारत्वे व्याख्यायमाने जित- १०
कषायमित्यनेन सह पीनरुच्यं स्यात् । कषायाणां मोहान्तर्गतत्वेऽपि
पृथगुपादानं संसारकारणेषु प्राधान्यख्यापनार्थम् । ‘त्रिसङ्घातेन’ सम्यग्-
दर्शनज्ञानचारित्ररूपरत्नमौलकेन साधकतमेन । ‘तीर्णसङ्गं’ तीर्णः
सङ्गः—कर्मनोर्फर्मसम्यन्धरूपः संयोगो येन तम्, अशरीरमित्यर्थः ।
अथवा त्रिसङ्घातेन स्तोम्ये इति योज्यम् । तत्र त्रयाणां चक्ष्यमाण- १५
लोचनादियर्ण्यवस्तूनां सङ्घातः तेन ।

अथात्र स्वर्णसिद्धिप्रकारेण व्याख्या—तिसृणां ओषधीनां रक्त-
दुग्धकासोमद्वलीवहुफलीनां सङ्घातेन- सम(द्वा)येन ‘धोसामि’ त्ति स्वे-
दनमुखोद्घाटनजारणादिविधिं विधास्यामि । तत्र स्वेदनं गोमहिष्यऽजा-
नरखरमूत्रैः काञ्जिकसहितैर्दोलायन्त्रेण । जारणं विटनिष्काटनेन २०
गोरोचनात्फटिकीनवसारगन्धकहरितालस्यन्दसौभाग्यरूपमौषधपट्कचूर्णै-
समांशं अजापित्तके निक्षिप्य मासमेकं बुद्ध्या उपरि धार्यम् । इत्थं
विटं निष्काट्य मुखमुद्घाटयते । तथेत्यम्—कृष्णाभ्रामकषत्रं कृत्वा यवार-
नालमध्ये प्रहराष्टकं निक्षिप्य फागकन्दलैर्दुर्वानलैर्यासह वस्त्रेण ग्राह्यते ।
तद्दहन्य(ध)रूपं स्थानविधिवर्जितम् । रसस्य हि त्रयो दोषाः—मलं शिरसि विधं २५
चेति । ततो मयमोहविवर्जितं इति अनेन मलविषलक्षणदोषद्वयवर्जितत्वं
उक्त्वा सम्प्रति दहनदोषनिरासार्थं विशेषणमाह—जियकसायं ति जितः—

स्वात्मनि निलीनः कृतः कषायः—त्रिफलाख्यो येन स तथा तम् । अनेनेदं
उक्तं भवति यत् त्रिफल्या तस्य शिखिदोषोऽपनीत इति । तथा च
रसग्रन्थः—

“ मलशिखिविषनामानो रसस्य नैसर्गिकाख्यो दोषाः ।

गृहकन्या हरति मलं त्रिफलाऽग्निं चित्रकस्तु विषम् ॥ १ ॥”
इति । योसामि- स्तम्भयिष्यामि । केन कृत्वा? त्रिसद्वातेन सिताभ्रकं
तालकं तार एतेषां त्रयाणां सद्वातेन—योगेनेत्येके । अन्ये तु व्याचक्षते—
दुग्धिकादीनां स्वरसं रसमध्ये दद्यात् । ओषधीनां शुष्कत्वे तु तासां
काथं कृत्वा तद्रसं निक्षिपेत् । अत्र च रक्तदुग्धिकासोमवल्ली-
बहुफलीनामन्यतमयाऽपि कार्यं सिद्ध्यति तथापि तित्तो प्राणा
इत्यान्नायः । पुनः कथम्भूतं जिनम्? पारद तीर्णसङ्गं मृतसतगुण-
सङ्गोत्तीर्णम् । अस्थ सग्नदायो गुरुमुखाच्छ्रोतव्यः । एतावता भेता
ओल्लिर्दक्षिता । अधुना पीतविधिमाह—महाबोर म इति हेममाक्षिकं
हा इति हाटकं वी इति कृष्णाभ्रकं र इति रसः । तं स्तोष्यामि । शेषा
ओषधयः समाना एव । इति प्रथमगाथाऽर्थः ॥ १ ॥

सुकुमालधीरसोमा रक्तकसिणपंडुरा सिरिनिक्केया ।

सीयंकुसगहभीरु जलथलनहमंडणा तिन्नि ॥ २ ॥

सुकुमाल इति नाइणि, धीर इति नाइ, सोमा इति सोमवल्ली-
त्रयम्, सोमा वा कुची । रक्त इति रक्तदुग्धिका, कसिण इति कृष्णा बहु-
फली काश्चनिका, पण्डुरा इति देवदाली । सि इति शृङ्गिकविषम्, रि
इति लघुरिङ्गिणी, निक्केया इति कैतकी तन्निर्यासः । सीया इति छात्रु-
लिका, (१ॐ)कुसगह इति अहिस्तरावीजानि अपामार्गबीजानि वा, भीरु
इति लज्जालुका । जलमण्डनिका मण्डूकवाली, स्थलमण्डनिका अम्बावनी
अम्बचङ्गेरी, नमोमण्डनिका सुनाली आकाशवल्ली चेत्येके । एतास्तिस्र
ओषधयः । ओषधीनां बहुत्वेऽपि तिन्नि त्ति अमिषानं मण्डनशब्द-
योजनासाम्यात् । इति द्वितीयगाथार्थः ॥ २ ॥

न चयंती वीरलीलं हाउं जे सुरहिमत्तपडिपुन्ना ।

पंकयगइंदचंदा लोयणचंकमियमुहाणं ॥ ३ ॥

इदानीं रोचनक्रामणोदघाटनविधिमाह—न चयंति० वीरः—अग्नि-
स्तस्य लीलां अग्निरूपतां हातुं—त्यक्तुं न शक्नुवन्ति, भास्वरकार्तस्वर-
रूपत्वात् । के ते ? 'पंकयगइंदचंदा' पंकय इति गगनमभ्रकमित्यर्थः, ५
गइंद इति मृत्तनागम्, चंद इति हेम, हेमजितयमपि वा । एते च
पङ्कजादयः कीदृशाः सन्तो वीरलीलां न त्यजन्तीत्याह—'सुरहिमत्त-
पडिपुन्ना' 'सुरभिमात्राप्रतिपूर्णाः ।

“सुरभिर्हेमि चम्पके ।

जातोफले मातृमेदे रम्ये चैत्रवसन्तयोः ॥

१०

सुगन्धौ गवि सल्लक्ष्याम् ”

इत्यनेकार्थे(का० ३, श्लो० १०५९-१०६०)वचनात् । सुरभिः
रसगन्धानुसारितया रम्या या मात्रा—परिमाणनियतिस्तया प्रतिपूर्णाः—
समप्राः, यथोक्तमात्रोल्लङ्घने हि न सिद्धिः, अतस्ते सुरभिमात्राप्रतिपूर्णा
इति । केषां कार्याणां सम्पादयित्री सा मात्रा ? अत आह—लोयणचंकमि- १५
यमुहाणं ति । लोयण इति रलयोरैक्यात् रोचनम्, वेध इत्यर्थः ।
चंकमिय इति क्रामणम् ।

“चुंचुधरिसव्वंगं महिला मयटंकणेण कयलेवं ।

सव्व हुंदेसु कमणं निदिट्ठं वीयरणेण ॥ १ ॥ ”

मुह इति उद्घाटनम् । श्वेते नागोत्तारणम्, पीते पुष्टदानम् । यदुक्तं २०
सूतसंहितायाम्—

१ अयं प्रयोगोऽशुद्ध इति न वाच्यम्, उक्तं च—

“नीया लोषमभूता य आणीया दीह-विंदु-दुग्धावा ।

अर्धं गमेति तं चिय ओ तेति पुब्बमेवासी ॥ ”

[नीता लोषमभूताधानीता र्धविन्दुद्विर्भावाः ।

अर्धं गमयन्ति तमेव यस्तेषां पूर्वमेवासीत् ॥]

२५

स्वात्मनि निलीनः कृतः कृपायः—त्रिफलाख्यो येन स तथा तम् । अनेनेदं
उक्तं भवति यत् त्रिफलया तस्य शिखिदोषोऽपनीत इति । तथा च
रसग्रन्थः—

“ मलशिखिविषनामानो रसस्य नैसर्गिकाख्यो दोषाः ।

गृहकन्या हरति मलं त्रिफलाऽग्निं चित्रकस्तु विषम् ॥ १ ॥”

इति । थोसामि—स्तम्भयिष्यामि । केन कृत्वा ? त्रिसद्वातेन सिताभ्रकं
तालकं तार एतेषां त्रयाणां सद्वातेन—योगेनेत्येके । अन्ये तु व्याचक्षते—
दुग्धिकादीनां स्वरसं रसमध्ये दद्यात् । ओषधीनां शुष्कान्ने तु तासां
कार्यं कृत्वा तदंसं निक्षिपेत् । अत्र च रक्तदुग्धिकासोमवल्ली-
बहुफलीनामन्यतमयाऽपि कार्यं सिद्धयति तथापि तिस्रो ब्राह्मा
इत्यन्नायः । पुनः कथम्भूतं जिनम् ? पारद तीर्णसङ्गं मृतसप्तगुण-
सङ्गोत्तीर्णम् । अस्य सम्प्रदायो गुरुमुखाच्छ्रोतव्यः । एतावता श्वेता
ओल्लिर्दर्शिता । अधुना पीतविधिमाह—महावीर म इति हेममाक्षिकं
हा इति हाटकं वी इति कृष्णाभ्रक र इति रसः । तं स्तोप्यामि । शेषा
ओषधयः समाना एव । इति प्रथमगाथाऽर्थः ॥ १ ॥

सुकुमालधीरसोमा रक्तकसिणपंडुरा सिरिनिकेया ।

सीयंकुसगद्भीरु जलमण्डनमण्डणा तिन्नि ॥ २ ॥

सुकुमाल इति नाइणि, धीर इति नाइ, सोमा इति सोमवल्ली-
त्रयम्, सोमा वा कुची । रक्त इति रक्तदुग्धिका, कसिण इति कृष्णा बहु-
फली काञ्चनिका, पण्डुरा इति देवदालो । सि इति शृङ्गिकविषम्, रि
इति लघुरिङ्गिणी, निकेया इति केतकी तन्निर्यासः । सीया इति लाङ्गु-
लिका, (१३)कुसगद् इति अहिस्वरावीजानि अपामार्गबीजानि वा, भीरु
इति लज्जालुका । जलमण्डनिका मण्डूकग्राही, स्थलमण्डनिका अम्बावनी
अम्बचङ्गेरी, नभोमण्डनिका सुनाली आकाशवल्ली चेत्येके । एतास्तिष्ठ
ओषधयः । ओषधीनां बहुत्वेऽपि तिन्नि ति अमिषानं मण्डनशब्द-
योजनासाम्यात् । इति द्वितीयगाथाः ॥ २ ॥

न चयंती वीरलीलं हावं जे सुरहिमत्तपडिपुना ।

पंकयगइंदचंदा लोयणचंक्रमियमुहाणं ॥ ३ ॥

इदानीं रोचनक्रामणोदघाटनविधिमाह—न चयंति० वीरः—अग्नि-
स्तस्य लीलां अग्निरूपतां हावुं—त्यक्तुं न शक्नुवन्ति, भास्वरकार्तस्वर-
रूपात्वात् । के ते ? 'पंकयगइंदचंदा' पंकय इति गगनमभ्रकमित्यर्थः, ५
गइंद इति मृतनागम्, चंद इति हेम, हेमत्रितयमपि वा । एते च
पङ्कजादयः फोदशाः सन्तो वीरलीलां न त्यजन्तीत्याह—'सुरहिमत्त-
पडिपुना' 'सुरभिमात्राप्रतिपूर्णाः ।

“सुरभिर्हेन्नि चम्पके ।

जातोफले मातृमेदे रम्ये चैत्रवसन्तयोः ॥

१०

सुगन्धो गवि सल्लक्याम् ”

इत्यनेकार्थः (का० ३, लो० १०५९-१०६०) वचनात् । सुरभिः
रसगन्धानुसारितया रम्या या मात्रा—परिमाणनियतिस्तया प्रतिपूर्णाः—
समप्राः, यथोक्तमात्रोल्लङ्घने हि न सिद्धिः, अतस्ते सुरभिमात्राप्रतिपूर्णा
इति । केषां कार्याणां सम्पादयित्री सा मात्रा ? अत आह—लोयणचंक्रमि- १५
यमुहाणं ति । लोयण इति रलयोरैक्यात् शीचनम्, वेध इत्यर्थः ।
चंक्रमिय इति क्रामणम् ।

“चुंचुधरिसन्धंगं महिला मयदंकेण कयलेवं ।

सव्य हुंदेसु कमणं निदिट्ठं वीयरगेण ॥ १ ॥ ”

मुह इति उद्घाटनम् । श्वेते नागोत्तारणम्, पीते पुट्टदानम् । यदुक्तं २०
सूतसंहितायाम्—

१ अयं प्रयोगोऽजुद्ध इति ॥ वाच्यम्, उक्तं च—

“नीया भोकमभूय य आणीया दीह—पिदु—दुग्धावा ।

भार्य गमेति तं चिय जो तेसि पुण्यमेवासी ॥ ”

[नीता लोपयमृताद्यानीता शीर्यविन्दुदिर्मात्राः ।

अर्थं श्रमयन्ति समेष यस्तेषां पूर्वमेवासीत् ॥]

२५

“उद्घाटने पुटा नान्यः कामणे कान्तमिच्छति ।

न शुन्वारज्यकः कश्चिन्न माक्षीकात् प्रकाशकः ॥ १ ॥”

इत्यत्रायुक्तम्—

“तारिहिं तारु सुवचु सुवचिहं सूर्ध्वरे(?) नहु वम्भहं अनिहं ।

कामण वेह, उघाडण नाहं वनीकरणु होइ रसराई ॥ १ ॥”

इति तृतीयगाथाधैः ॥ १ ॥

एवं वीरजिणंदो अच्छरगणसंवसंपुओ भयवं ।

पालिचयमयमहिओ दिसउ खयं सन्नदुरियाणं ॥ ४ ॥

इति श्रीपादलिप्तसूरिविरचितः स्वर्णसिद्धिगर्भः श्रीपद्मावीरजिन-

१० रतयः ॥ छ मं. ५

अथ निगमयन्नाह—एवं-पूर्वप्रकारेण वी० रसेन्द्ररसज्ञः,
अष्ट० अः-अम्लवर्गः, छः धारवर्गो मूलवर्णादिः, रः रसवर्गः,
एपां त्रयवर्गो गणस्तस्य सहः समवायस्तेन सं० परिचितः संस्तुय
रतम्भितः । भगवानेवम्यात् पूज्यः । पालि० पादलिप्तो रसविपासिद्रः ।

१५ सूरिः तस्य मतेन-अभिप्रायेण म(?)ठितः ।

“अणसेहत्रां न सरलो न निम्मलो होइ मदनारहिओ ।

सो रणरहिओ पसरइ कामेओ नेव कमइ लोहेसु ॥ १' ॥”

इत्यादि युक्त्या परिकर्मितो दिशतु धयं सर्वे० दारिद्र्यरोगजरादी-
नाम् । पाठान्तरे पादलिप्तस्य मत्या अर्थितः । चतुर्थगाथाधैः ॥

२० इत्थं रतवरूपतया लवतः सितपीतसिद्धिरूपतया ।

श्रीपादलिप्तविरचिते रचिता वीरस्तव्ये मया वृत्तिः ॥ १ ॥

इति श्रीजिनप्रभसूरिणि संस्तु १३८० वर्षे वृत्तायाः

श्रीवीरस्तववृत्तेः सन्धिनाडवचूरिः ग्रन्थामं ९० श्रीपद्मादपदे' सा०० .

नरपतिवाचनार्थं लिखापिता । स्वपरोपकाराय ॥ शुभं भवतु ॥

સ્વ-પરિશિષ્ટ પ્રકીર્ણક ટિપ્પનક

(૧) વરાહમિહિર:—

વરાહમિહિરે ૪૦૦૦ સંગ્રહ પ્રમાણ જોટલી બૃહત્સંહિતા રચી છે. એ પ્રો. કેર્ન (H. Kern) દ્વારા સંપાદિત થઈ Bibliotheca Indica Seriesમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. બૃહત્જાતક, બૃહત્સામવાત્રા પણ એમની કૃતિ મનાય છે.

(૨) કાલિક(લ)કાચાર્ય:—

કાલકચરિને ઉદ્દેશીને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત તેમજ જૂની ગુજરાતી ભાષામાં પણ અનેક કથાઓ રચાયેલી છે. તેમાં ખાસ કરીને 'ઉત્તરમિતી' ના રાજા ગર્દભિલ્લને પરાસ્ત કરનાર, શાલિવાહન વૃષભિની વિનતિથી પૂર્વધણ-પર્વ પાંચેમને બદલે ચોથે કરનાર અને ઇન્દ્રને પ્રતિબોધ પમાડનાર તંત્રિકાનાં વર્ણન મુખ્ય સ્થાન ભોગવે છે.

આ વર્ણનો એક જ કાલકચરિને લાગુ પડે છે કે કેમ એ સંબંધમાં વિદ્વાનો તરફથી ઊદ્ધાપોદ થતો રહ્યો છે. મુનિ શ્રી-વિદ્યાવિજયનો "કાલકાચાર્ય" નામનો લેખ "જ્ઞેન રોપ્ય મહોત્સવ સ્મરણિક" (પૃ. ૨૦૯-૨૧૩)માં અને ઇતિહાસજ્ઞ મુનિ શ્રીકલ્યાણ-વિજયનો એક લેખ "ત્રિવેદી સ્મારક ઝંજી"માં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. આ ઉપરાંત પ્રો. ક્લાઉન પણ "The story of Kalak" નામના પુસ્તકમાં એ સંબંધમાં વિસ્તૃત મંતવેલું કરનાર છે.

શ્રીહર્ષનિધાનસંસ્કૃત રસનસંયમમાં ચાર કાલિક (કાલક) સ્તરિ થઈ ગયાનો ત્રીજો મુખ્ય નિર્દેશ છે:—

" સિરિયોરાજ ગણ્ય પળતીસહિણુ તિસવનરિણુ ।

પદમો વાલગાસુરિ જાઓ સામજ્ઞનામુ સિ ॥ ૨૭૨ ॥

૧. આવી એક જૂની ગુજરાતી ભાષામાં ગુણવેદી કથા પ્રસ્થાન. (પૃ ૧૩, અ. ૫-૬)માં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે.

૨. સંબોધસંસ્કૃતિની દીક્ષા, ઉપદેશપ્રાપ્તિ અને દેવચંદ્રાદિત પ્રત્યેષ્ઠામાં આ 'મયમી' સાક્ષી અપાયેલી છે એમ આવી પ્રસ્થાવનામાં સૂચનાપેદ છે.

ચતુસયતિપત્રવરિસે કાલિંગગુરુના સરસ્વતી ગદિયા ।

ચિદુસયસત્તરિવરિસે ધીરાઝ વિદ્વમો જાઓ ॥ ૨૭૨ ॥

પંચેવ ચ ધરિસસપ્ત સિદ્ધસેન દિવાયરો પવહો ।

સત્તસય ધીસજહિપ કાલિકગુરુ સદ્ધર્મયુગિઓ ॥ ૨૭૪ ॥

૫ નવસયતેનૂપદિં સમદ્ધકંતેદિં ચક્ષુમાજાગો ।

પજ્જસંવણા ષડત્તયી કાલિંગસૂરીદિ તો ઝવેયા ॥ ૨૭૫ ॥ "

અર્થાત્ શ્રીવીરનાં નિર્વાણ ચયા પછી ૩૩૫ વર્ષે પહેલા કાલિકસૂરિ ચયા જેમનું નામ રથામાર્થ પણ છે. (વીરના નિર્વાણથી) ૪૫૩ વર્ષે (ખીળ) કાલિકગુરુએ સરસ્વતીને (પાછી) મેળવી. વીરથી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમ ઉત્પન્ન થયો. ૫૦૦ વર્ષે સિદ્ધસેન દિવાકર ચયા. ૭૨૦ વર્ષે (ત્રીળ) કાલિક ગુરુ ચયા કે જેમની શકે પ્રશંસા કરી. વર્ધમાન(ના નિર્વાણ)થી ૯૯૩ વર્ષ પીતતાં કાલિકસૂરિએ પૂર્વપણ ચોથનું કર્યું.

(૩) પાદલિપ્તસૂરિ:—

૧૫ કલિકાલસર્વથ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિવરે પોતાની કૃતિ દેશીનામમાલા- (૧, ૨)માં જે પાદલિપ્તસૂરિનો "દેશી" કાચકાર તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમને આ અંથમાં આપેલા પાદલિપ્તસૂરિપ્રબંધગત પાદલિપ્તસૂરિ સાથે કશો સંબંધ છે કે નહિ તે વિચારવું બાકી રહે છે.

(૪) સુવર્ણસિદ્ધિ :—

૨૦ શ્રીપાદલિપ્તસૂરિના અખન્ધમાં જે હેમસિદ્ધિવિદ્યાનો ઉલ્લેખ જોવાય છે તેને લગતી કેટલીક^૨ હકીકત પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં અત્ર રજૂ કરાયેલી છે. આ સુવર્ણસિદ્ધિના નિયાસને ઐશ્વર્યકાર્યરત્નમંજૂષા (પૃ. ૧૩૨-૧૩૩) જોવા બલામણુ છે. વિશેષમાં શ્રીદશવૈકાલિકસૂરની આઘ ગાથા પછી સુવર્ણસિદ્ધિ ઉપર પ્રકાશ પાડે છે.^૪ જેન વિદ્યાઓ, લખિયો

૨૫ ૧ અત્ર પાદલિપ્તને આચાર્ય તરીકે સંજોગ્યા છે. એમના વપરાયેલ કાલ દ્રોણને તેમજે આતું માન ૮-૧૭માં આપ્યું છે.

૨ આતું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ શ્રીજીનઅક્ષરસૂરિએ રચેલી વીરસ્તવપટ્ટણિમાં આલેખાયેલું છે. એ શ્લોક દ્વારા સુધી કાલ સ્વરૂપેથી સુદ્રિત થયેલી જન્મતી નથી.

૩ મારે દ્વાયે સંવાદિત થયેલા આ અંથ એકિ દેવચંદ લાલમાધ જેન પુસ્તકોદ્ધાર અથમાલામાં ૮૧ મા અંથોક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા છે.

૪ પૂન્યપાદ પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયના પ્રશિષ્ય વિદ્વાન મુનિ

પત્યાદિ પરત્વે ગુજરાતીમાં તેમજ અંગ્રેજીમાં જે તૈયાર કરેલ શ્લેષમાં આ વિષયને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે એટલે એ ગ્રંથમાં હું અહીં વિશેષ ઘાટાપોઠ કરવા ઇચ્છતો નથી.

(૫) લક્ષણાવતી:—

ગૌડવધની પ્રસ્તાવના (પૃ. ૧૪૬, ૧૫૭)માં સૂચવાયું છે કે 'લક્ષણાવતી' એ દક્ષિણ દેશમાં આવેલ છે, નહિ કે ગૌડ દેશમાં.^૧ Indian Antiquary (વ. ૧૧, પૃ. ૨૫૩)માં 'લક્ષણાવતી'ને ગૌડ દેશમાં આવેલી જે જાણવી છે તે જૂલ છે. ગૌડાવરીને તીરે એક ગામમાં રજા પછી આમ નરેશ 'લક્ષણાવતી' જાય છે. આ પ્રસંગે ઉલ્લેખાયેલ ખંડેવકુલને બદલે પ્રસ્તાવનાકાર ખંડેવ દેવકુલ વાંચતા હોય એમ જાણાય છે. 'ખંડેવ' તે દક્ષિણના ગામદેવ તરીકે પ્રચલિત 'ખંડોળા' છે અને મરાઠીમાં 'દેઉલ' તરીકે સુપ્રસિદ્ધ શબ્દ તે 'દેવ-કુલ' છે એવું તેમણે સૂચવ્યું છે.

(૬) બ્રમ્મભટ્ટિ, વાકપતિ અને યશોવર્મા:—

બ્રમ્મભટ્ટિ, વાકપતિ અને યશોવર્મા તેમજ તેમના મમય પરત્વે જૈન ઉલ્લેખો પૈકી (૧) બ્રમ્મભટ્ટિસુરિચરિત્ર, (૨) ઋષભનંદકોશ, (૩) પ્રભાવકચરિત્ર, (૪) તીર્થકલ્પ, (૫) ગાથાસહસ્રી, (૬) વિચારસારપ્રકરણ, અને (૭) સવિવર્ધનમણિરૂત પટ્ટાવલી (વિ. સં. ૧૭૪૬)નો ઉપર્યુક્ત પ્રસ્તાવનામાં વિચાર કરાયો છે. બ્રમ્મભટ્ટિસુરિચરિત્ર, ઋષભનંદકોશ, પ્રભાવકચરિત્ર અને પટ્ટાવલી પ્રમાણે બ્રમ્મભટ્ટિસુરિનો

શ્રીગુરુચરિત્ર પાસે એક હરતલિખિત પ્રતિ છે અને એમાં સુવર્ણસિદ્ધિ વિશે ઘાટાપોઠ કરાયેલો છે. એ મળતા તે સ-પરિશિષ્ટ તરીકે અત્ર પ્રસિદ્ધ કરાશે.

૧ આ બંને લેખો કુલ સમયમાં પ્રસિદ્ધ થનારા છે.

૨ સરખાવે અતુર્વિશતિઋષભનંદના ૬૨મા પત્રના નિમનલિખિત પંક્તિ,—" દિનેઃ કલિપયૈ" મોદ દેશાન્તર્વિહરન્ 'લક્ષણાવતી' આમાયાઃ કુરો વહિરાસમે સમવાસાર્યોત્ત." ૨૫

૩ આની સેલી વિદ્યતાપૂર્ણ નથી તેમજ બાકરબ-ફિઝીએ પણ એ વિચારણીય છે એમ પ્રસ્તાવનામાં સૂચવાયું છે. વિશેષમાં આ ગ્રંથને સાર અંગ્રેજીમાં ત્યાં આપવામાં આવ્યો છે. એ અત્ર આપેલ બ્રમ્મભટ્ટિસુરિ-ગ્રંથને મળતો આવે છે.

૪ આના પ્રારંભિક વિભાગનો કુલ સાર ઉપર્યુક્ત પ્રસ્તાવનામાં અંગ્રેજીમાં આપાયેલો છે. બ્રમ્મભટ્ટિસુરિઋષભનંદનાંથી પૂર્વોક્ત બ્રમ્મભટ્ટિસુરિચરિત્ર બંદ પાડેલું (detached copy) હોયું એમ એમ પ્રસ્તાવનાકારનું માનવું છે.

જન્મ વિ. સં. ૮૦૦ (ઇ. શ. ૧૪૪)માં થયો હતો. તીર્થકલ્પ પ્રમાણે એમનો જન્મ વીરનિર્વાણ પછી ૧૩૦૦ વર્ષ અર્થાત્ ૧ વિ. સં. ૮૩૦માં થયો હતો, જોકે ત્યાં જ ઉલ્લેખ છે કે વિ. સં. ૮૨૬માં એમને હાથે મથુરામાં મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી. આ જ જન્મસમય

- ૫ ગાથાસહસ્રી અને વિચારસારપ્રકરણમાં પણ નજરે પડે છે પ્રતાપનાગરનું માનવું એ છે કે બરપણદિગરિના વૃત્તાન્તગત તારીખો વિશ્વસનીય નથી, કેમકે તેમ માનવા જતા આમ રાગનું આયુષ્ય ૧૦૧ વર્ષ જેટલું હતું અને તેનો જન્મસમય મોડામાં મોડો વિ. સં. ૭૬૯નો દતો એમ સ્વીકારવું પડે છે. વિશેષમાં ઉપર્યુક્ત પ્રાથમિક તથા ૧૦ અથોમાં વાક્યપતિનો જે હેવાલ રજુ કરાયો છે તે વિશેષતઃ ચંકાસ્પદ છે. એને પ્રસ્તાવનાકાર “Jain forgery” તરીકે ઉલ્લેખે છે. એ પ્રસ્તાવનાકારના મત મુજબ દુન્દુકનો પુત્ર ભોજ તે સં ૬૧૮ના દેવગઢના શિલાલેખમાં નિર્દોષ ભોજ છે

યશોવર્મદેવના રાજ્યને લગતો ‘નાલંદા’ના એક શિલાલેખ

- ૧૫ Epigraphica Indica (વ. ૨૦, ભા. ૧, પૃ ૩૭)માં પડિત હીરાનંદ શાસ્ત્રી દ્વારા પ્રમિદ્ધ થયેલ છે આ યશોવર્મદેવ તે પ્રસ્તુત યશોવર્મા છે એમ શ્રીયુત મજમુદારનું માનવું છે, ન્યારે શાસ્ત્રીશુનું મેતભ્ય એથી ભૂલ છે.^૨

(૭) ગૌડવધઃ—

- ૨૦ વાક્યપતિએ આ મહાકાવ્ય રચ્યું છે. એનું ગૌડવધ એવું નામ રાવણવધ અને સેતુકાવ્ય ઉપરથી તેમણે સુર્યુ હશે એવી કલ્પના કરાય છે આ પ્રાકૃત મહાકાવ્યમાં કુલ ૧૨૦૯ પદો છે. આમાં ક્યા ક્યા વિષયોને સ્થાન આપવામાં આવેલું છે એ લક્ષીકત Bombay Sanskrit & Prakrit Seriesમાં ૩૪મા અંક તરીકે પ્રમિદ્ધ થયેલ મહિડવહોના સૂચીપત્ર ઉપરથી જાણી શકાય છે. આ કાવ્યનો સારાસ વગેરે લક્ષીકત એની પ્રસ્તાવનામાં વિચારાયેલી હોવાથી તે અવ રજુ કરી આવશ્યક જણાતી નથી. આ મહાકાવ્યની મહત્તા કેવી છે તે સમગ્રમાં એટલું જ નિવેદન કરવું જસ થશે કે પરમાર્હત કવીશ્વર ધનપાલે પોતે રચેલી તિલકમંજરી (સ્તો ૮૧)માં ગૌડવધની ગૌરવપૂર્વક નોંધ લીધી છે.

- ૩૦ ૧ ગાથાસહસ્રીમાં વીરનિર્વાણનો સમય વિક્રમથી ૪૭૦ વર્ષ પૂર્વનો સૂચવાયો છે.

૨ જુઓ Indian Historical Quarterly (૧. ૭, અ. ૩, પૃ ૧૧૪) .

૩ પ્રાકૃતનો મહિમા પણ અહીં સારી રીતે નિર્દેશાયેલો છે.

કલિકાલસર્વશ્રીશ્રીમદ્વિશ્વરૂપિણિ પોતાના પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં ઉદાહરણરૂપે આ મહાકાવ્યનાં પદો નિર્દેશ્યાં છે.^૧ વિશેષમાં જયવલ્લભકૃત વજ્રમલગ્ગ જે વિજયલક્ષ્ય, વિદ્યાલક્ષ્ય અને પદ્યાલક્ષ્ય એ નામથી પણ ઓળખાવાય છે તેમાંની કેટલીક ગાથાઓ આ મહાકાવ્યમાં હોવાનું ડૉ. ભાંડારકરે સૂચવ્યું છે.^૨ આનો કૃપૂરંમંજરી (પૃ. ૧૯૩)માં ઉલ્લેખ કરાયો છે. ૫

(૮) મહા(મહુ)મહુવિજય મહાકાવ્ય:—

શ્રીમદ્વિશ્વરૂપિણિ (પૃ. ૭૭) તેમજ એનું બાપાંતર (પૃ ૬૭) વિચારતાં વાક્યપતિએ ગૌડવધ નામનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય રચ્યા પૂર્વે એ મહાકાવ્ય રચ્યું છે એવો ધ્વનિ નીકળે છે. ગૌડવધના નિમ્નલિખિત—

૨૧ “મહુમહુવિજયપડતા વાયા કદ જામ મહુલહ હમંમિ ।। ૧૦

પદમકુસુમાદિ તલિણં પચ્છાકુસુમ વળલયાળ ॥ ૬૯ ॥”

—પદ ઉપરથી જણાય છે કે મહુમહુવિજયયાને મધુમધુવિજય ગૌડવધ પૂર્વે રચાયું છે અથવા તો તે દિશામાં કવિરાજ પ્રવૃત્ત થયા છે. ગમે તેમ હો પરંતુ એ મહાકાવ્ય અઘાપિ કોઇ સ્થળે ઉપલબ્ધ થયેલું જણાતું નથી, જોકે એ કાવ્યના કેટલાંક અવતરણો છટાછવાયા જોવાય છે. જેમકે ૧૫ હાલની સમ્પ્રદાયની ટીકામાં જે પદો વાક્યપતિની કૃતિ તરીકે નિર્દેશાયેલાં છે અને જે ગૌડવધમાં જણાતાં નથી તે એ મહાકાવ્યનાં હોવા જેણે એમ મનાય છે. વિશેષમાં ધ્વન્યાલોકની અલિપ્તવશુસંકૃત ટીકા (નિર્ણયસાગરીય આશ્રિતિ પૃ. ૧૫૨)માં એક અવતરણ તેમજ સરસ્વતી-કંઠાલરણ્યમાં જે અવતરણો નજરે પડે છે. આનંદવર્ધને ધ્વન્યાલોકમાં ૨૦ અને શ્રીહિમચન્દ્રસરિવરે અલંકારમૃદામણિમાં એ કાવ્યનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.^૪ એ કાવ્યનું નામ વિચારતા મધુ દેવનો નાશ કરનાર વિશ્વતી રત્નિતિ એનો વિષય દર્શો એવું અનુમાન કરાય છે.

૧ ૧-(૨૧) ૬ના દષ્ટાંત તરીકે ૧૮મું પદ, ૧-૭ના ઉદાહરણપૂર્વે ૮૧મું અને ૧૮૮મું, ૧-૮ના ઉદાહરણરૂપે ૩૧૬મું અને ૧-૧૪૫ના ઉદાહરણ તરીકે ૨૫ ૪૧મું પદ રજુ કરાયેલ છે.

૨ જુઓ Bhandarkar, Report.

૩ મધુમધુવિજયપ્રયુજ્ય વાક્ કથ નામ મુવુલયત્વસ્મિન્ ।।

પ્રથમકુસુમાત્ તલિણં પચ્છાકુસુમે વનઝતાનામ્ ॥

૪ જુઓ Pichel's Prakrit grammarik, Encyclopedia of Indo-Aryan Research (p. 11 ff.). ૩૦

(૯) શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિના જીવનવૃત્તાંતને લગતાં સાધનો:—

શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિના જીવન અને કૃતિકલાપ ઉપર પ્રકાશ પાડનારાં સાધનોમાં મુખ્યત્વે કરીને નીચે લખેલાંનો અત્ર ઉલ્લેખ કરાય છે:—

(૧) ત્રિપદ્મિશલાકાપુરુષચરિત્રની અવસ્થિ

(૨) પ્રભાવકચરિત્ર

(૩) શ્રીસોમપ્રભસરિત્કૃત કુમારપાલપ્રતિબોધ

(૪) શ્રીજિનમંડનગણિકૃત કુમારપાલપ્રબંધ

(૫) શ્રીમેરતુંગસૂરિપ્રણીત પ્રબંધચિન્તામણિ

(૬) પ્રબંધકોશ (ચતુર્વિંશતપ્રબંધ)

(૭) ડૉ. બીલરનો Über das Leben das Jainas,

Mönches Hemacandra

(૮) પ્રો. પિટર્સનનો હેવાલ

(૯) યશ:પાલકૃત મોહુપરાજયની સ્વ. દલાલકૃત પ્રસ્તાવના

(૧૦) કુમારપાલપ્રતિબોધનો શીયુત જિનવિજયકૃત ઉપોદ્ધાત

(૧૧) મમાલુમીમાંસાની પ્રસ્તાવના (આદ્યતમત પ્રમાકર આવૃત્તિ)

(૧૨) આઉફકુલ્ડનું Catalogus Catalogorum મનો

પ્રસ્તુત ભાગ.

(૧૦) વત્સરાજ ઉદયન અને ચંદ્રપ્રદોત:—

ચતુર્વિંશતિ-પ્રબંધના ૧૯મા પ્રબંધમાં વત્સરાજ ઉદયન

અને ચંદ્રપ્રદોતનો થોડોક વૃત્તાન્ત નમ્રદે પડે છે. એ સંબંધમાં વિશેષ

માહિતી તો આપણને (૧) આવશ્યકસૂત્રની ચૂર્ણિ, (૨) એ સૂત્રની

શ્રીહરિલાદ્રસરિત્કૃત ટીકા, (૩) ત્રિપદ્મિશલાકાપુરુષચરિત્ર, (૪) કુમાર-

પાલપ્રબંધ, (૫) ભાસપ્રણીત પ્રતિજ્ઞાયોગચંદ્રાયણ અને (૬) કથા-

સરિત્સાગર પૂરી પાડે છે. આ પૈકી છેલ્લા ત્રણ ગ્રંથોમાં આપેલી

દષ્ટીકોતોની સરખામણી, કુમારપાલપ્રતિબોધનો પ્રાસ્તાવિક વિભાગ

તથા તેનો અંગ્રેજીમાં સાર, તેમજ બીજી કેટલીક પ્રાસંગિક બાબતોનો

શિલ્પોદ્ધાર, ઇત્યાદિ વિશેષ ઉપર “Annals of the British Museum

Oriental Research “Institute”ના ઇ. સ. ૧૯૨૦ના

જુલાઈના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ “Pradyota, Udayana and

S'renika—a Jain Legend” લેખ મુદ્દર પ્રકાશ પાડે છે.

૧ જુઓ દાખ્યાનુશાસનની પ્રસ્તાવના (અન્યથા)

વત્સરેશનો ઉદયન, અવંતિનો પ્રલોત અને મગધનો દર્શક એ રાજાઓ ઇ.સ. પૂર્વે પાંચમી સદીમાં થયા હતા. જુઓ સાચું સ્વપ્ન (પૃ. ૧૬) તેમજ Pargiter's Dynasties of the Kali age અને Smith's Early History of India. વત્સરાજનું ચરિત્ર એક વેળા વિક્રમ-ચરિત્રના જેવું લોકપ્રિય હતું. ઇ. સ. પૂર્વે ચોથા સૈકાની લોકકથામાં અવિચારક અને ઉદયનની કથાઓ અત્ર સ્થાન ભોગવતી જોવાય છે; કેમકે એકનો કામસૂત્રમાં અને બીજાનો (ઉદયનનો) કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રમાં નિર્દેશ જોવાય છે. જુઓ ૧-૭.

“દृષ્ટા હિ ‘જીવતઃ પુનરાવૃત્તિઃ’ યયા સુપાત્રોદયનામ્યામ્ ”
વિશેષમાં ગુણાદયે અને હર્ષે વત્સરાજનું ચરિત્ર વખાણ્યું છે.

(૧૧) મંત્રીશ્વર શ્રીવસ્તુપાલ:—

લીમ બીજાના બાહોશ મંત્રી, “વાયેલા” વંશના સહાયક, જૈન ધર્મના મહાન ભક્ત અને પ્રચારક પરંતુ તેમ જતાં પરમતસહિષ્ણુતાના પૂર્ણ ઉપાસક, અનેક મંદિરોના રચયિતા અને ઉદ્ધારક, મુસલમાનોના હુમલાઓનો ફતેહથી સામનો કરનાર, જૈન ધર્મ એ બાયલાઓનો ધર્મ છે એ વાતનું મુદ્દોમાં ભાગ લઈ નિરસન કરનાર તેમજ કવિ અને કવિઓના આશ્રયદાતા એવા ‘પ્રાગ્વાટ’ વંશના વસ્તુપાલના ચરિત્ર ઉપર અનેક ગ્રંથો, લગભગ ૪૦ શિલાલેખો વગેરે પ્રકાશ પાડે છે. તેમાંથી કેટલાકનો અગ્ર નીચે મુજબ નામનિર્દેશ કરાય છે:—

(૧) સોમશ્વરકૃત રકીર્તિકામુદી

(૨) અશિસિહપ્રણીત ઐમુકૃતસંકીર્તન

૧ આની યાદી માટે જુઓ વસન્તવિહાર મહાભાષ્યની શ્રીયુત હલાલ-કૃત પ્રસ્તાવના, વિ. સં. ૧૨૮૧ના ખબાત સંબંધી શિલાલેખ તેમજ બીજા બે શિલાલેખોની માહિતી માટે જુઓ Annals of B. O. R. Institute (Vol. IX, pp. 173-182).

૨ “Bombay Sanskrit Series” માં આ પ્રકટ થયેલી છે. એના સંબંધમાં જુઓ Prof. Winternitz's Geschichte der Indischen Litteratur (Vol. III, p. 93).

૩ આમાનંદ સલા (ભાવનગર) તરફથી પાયા ગ્રંથાક તરીકે આ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, આ કાગ્યને લગતો ડૉ. બીહલરે લખેલ લેખનો ખર્ચેસે કરેલો અનુવાદ “Indian Antiquary” (Vol. 31, pp. 477-495)માં ઉપાયોક્ત છે.

(૩) શ્રીહિત્યપ્રભાસચરિત્રિત ૧૬૪૭૫૫૫ મહાકાવ્ય

(૪) શ્રીહિત્યપ્રભાસચરિત્રિત મુદ્રતકીર્તિદ્વિસાલિની

(૫) શ્રીજયસિંહચરિત્રિત ૨૬૪૭૫૫૫ મહાકાવ્ય

(૬) " વસ્તુપાલ તેજઃપાલની પ્રશસ્તિ

૫ (૭) શ્રીપાલચન્દ્રચરિત્રિત વસન્તવિલાસમહાકાવ્ય

(૮) પ્રખન્ધચિન્તામણિ

(૯) શ્રીજિનપ્રભાસચરિત્રિત વિવિધતીર્થકલ્પ

(૧૦) ચતુર્વિંશતિપ્રખન્ધ

(૧૧) શ્રીજિનહર્ષગણિત વસ્તુપાલચરિત્ર

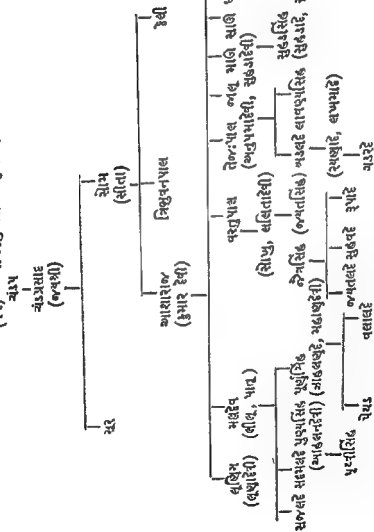
૧૦ (૧૨) ઉપાખ્યાય શ્રીસમયસુન્દરગણિત " વસ્તુપાલ તેજઃ-
પાલનો રાસક "

૧ આ મહાકાવ્યની તારખત ઉપર શ્રીવસ્તુપાલે લખાવેલ પ્રાત ૫ વ્રાતના શ્રીયુત નગીનદાસના બહારમા છે એમ સંભવાય છે.

૧૫ ૨ " Gaekwad Oriental Series " મા નવમા શ્રયાક તરીકે આ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. આનું સ પાઠનકાર્ય સદગત ચીમનલાલ ડી. દલાલને હાથે થયેલું છે અને તેમણે આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના લખી આની શોધામાં વધારો કર્યો છે.

૩ વસ્તુપાલ અને તેજઃપાલે જેવા જેવા સંસ્કૃત્યો કરી પોતાની લક્ષ્મીને સદુપયોગ કર્યો છે તેણે વર્ણન આપી પટેલી દાસમા નજરે પડે છે.

(૧૨) 'શ્રીવસ્તુપાલની કૃતિપર,પરા—

(૧૩) સોમેશ્વરદેવ:—

આ કવિરાતના પૂર્વજો આનંદપુર (વડનગર)ના વતની હતા. મુલ્યવાય હોય તેમ એમની નવમી પેઢીએ યશ્વંત્ર ગયેલો સોલ નગરેદો હતો, અને તેનું ગોત્ર ' વસિષ્ઠ ' હતું. એ મહાવિદ્વાન હોઇ મૂળરાજ (પહેલા)ના પુરોહિત બની રાખ્યો હતો. સોલ-શ્વેત્યશર્મા-મુંજ-સોમ-આમશર્મા કુમાર (પહેલો)-સર્વદેવ-આમોત્ર-કુમાર (બીજો)-સોમેશ્વરદેવ. આ પ્રમાણે સોમેશ્વરદેવના પૂર્વજોના ક્રમ જોવાય છે.

સુરધોતસવ, રામચતક, ઉદ્યાસરાધવ, શ્રીર્તિકામુદી, કાવ્યપ્રકાશની ટીકા, વસ્તુપાલ અને તેજ:પાલે બંધાવેલા નૈન મંદિર ' લુણવસરી ' ની ૭૪ શ્લોકની પ્રશસ્તિ, અને એ મંત્રીશરોએ બંધાવેલાં ' ગિરિનાર ' ગિરિ ઉપરનાં કાવ્ય મંદિરોની પ્રશસ્તિ, વીરધવલ નરેશ્વરે બંધાવેલા ' વીરનારાયણ ' મંદિરની ૧૦૮ શ્લોકની પ્રશસ્તિ અને ' હોમોષ ' ના કિલ્લાની પ્રશસ્તિ એ સર્વને આ ગુર્જરેશ્વર પુરોહિત સોમેશ્વરદેવના કૃતિ-કલાપ તરીકે જોળખાવાય છે.

આ કવીશ્વરનું થોડું ધણું જીવનચરિત્ર આ પ્રસ્તુત ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ ઉપરાંત ' પ્રજનધ્ય-તામણિ, ઉપદેશતરંગિણી, વસ્તુપાલચરિત્ર, સુકૃત-સંકીર્તન અને જગજીયરિત્રમાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

એનો અસ્તિત્વકાલ સં. ૧૨૩૫ થી સં. ૧૩૧૮ સુધીનો મનાય છે.

(૧૪) ચતુર્દશ સૈન્ય:—

ચતુર્દશ સૈન્યનાં ચાર અંગો છે. જેમકે (૧) હાથી, (૨) ઘોડા, (૩) રથો અને (૪) પાયદળ.^૫ આ પ્રમાણેનાં લશ્કરનાં ચાર અંગો ધણા

૧ આ બધાને લખાવી થોડા ધણા હકીકત નામની પ્રથાચિહ્ની પત્રિકામાં તેમજ એને આધારે થોળયેલા ' ગુર્જરેશ્વર પુરોહિત કવિ સોમેશ્વરદેવ ' નામના લેખમાં નજરે પડે છે. આ લેખ પ્રદેશિક (યુ. ૧૩, અ. ૩, પૃ. ૨૬૧-૨૭૦)માં પ્રસિદ્ધ થયેલો છે.

૨ સોમેશ્વરદેવે પોતાના પૂર્વજોની આજી રૂપરેખા આ કાવ્યના ' કવિપ્રશસ્તિવર્ણન ' નામના સર્જનમાં આલેખેલી છે.

૩ શ્રીર્તિકામુદીમાં કવિરાજે પોને પોતાનો આ પ્રમાણે પરિચય આપ્યો છે.

૪ આ અન્યાન્ય નૈન પ્રયોગમાં આ કવિરાજની વિદ્વતાની તારીફ કરાયેલી છે.

૫ એ નૈનોની ગુણચક્રકાવ્યું સૂચન કરે છે.

૫ જુઓ Journal of the Department of Letters (Vol XIV, 1927) and "Notes on War in Ancient India" by Hemchandra

Roy M. A.

પ્રાચીન સમપદી પ્રચલિત છે એ વાત નીચે મુજબના ઉદ્દેશો ઉપરથી
શ્લિષ્ટ થાય છે:—

જૈન આગમિક સાહિત્ય:—

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર (અ. ૨૨, શ્લો. ૧૨)માં તેમજ નિશીથ-
ચૂર્ણિમાં ચતુરંગિણી (ચતુરંગિણી) વિષે નિર્દેશ છે. ૫

રામાયણ:—

(૧) જામવદ્વયો મતો રામઃ પ્રયાતુ ચતુરંગિણી
(આદિકાણ્ડ, સં ૬૭, શ્લો. ૩)

(૨) ઘલેન ચતુરંગેણ સ્વયમેત્ય નિશાધરમ્

(૩) તદ્ ભયાંચતુરંગેણ ઘલેન મહતા વ્રતમ્ ૧૦
(લહ્કાકાણ્ડ, સં ૩૭, શ્લો. ૨૪)

મહાભારત:—

(૧) શકુન્તલા ચ તદ્દા મૃમિચ્છતુરંગ્યલાન્વિતા
(ઉદ્યોગપર્વ, અ. ૫, શ્લો. ૧૭)

(૨) મહતા ચતુરંગેણ ઘલેનાગાદ્યુધિષ્ઠિરમ્ ૧૫
(ઉદ્યોગપર્વ, અ. ૧૯, શ્લો. ૧)

(૩) ચતુર્વિધયલાં ભીમામકમ્પાં પૃથિવીમિષ
(ઉદ્યોગપર્વ, અ. ૧૬૩, શ્લો. ૨)

બૌદ્ધ જાતકો:—

વિવિધ જાતકોમાં ચતુરંગ સૈમ્ય વિષે ઉલ્લેખ છે. એમાંનાં ૨૦
કેટલાંકનો અર્થ નિર્દેશ કરવામાં આવે છે:—

- (૧) ચૈત્તરજાતક (અંગ્રેજી અનુવાદ, ભા. ૬, પૃ. ૨૬૮.)
- (૨) ઘલોદકજાતક (ભા. ૨, પૃ. ૬૬; અ. અનુ. ભા. ૨, પૃ. ૬૬)
- (૩) દધિષાદનજાતક (ભા. ૨, પૃ. ૧૦૨; અ. અનુ. ભા. ૨, પૃ. ૭૭-૭૯)
- (૪) દુતિય-પલાયિજાતક (ભા. ૨, પૃ. ૨૧૬; અ. અનુ. ભા. ૨, પૃ. ૧૫૩) ૨૫
- (૫) દારિમુલજાતક (ભા. ૩, પૃ. ૨૩૮-૨૩૯; અ. અનુ. ભા. ૩, પૃ. ૧૫૭)
- (૬) આસનકજાતક (ભા. ૩, પૃ. ૨૪૬; અ. અનુ. ભા. ૩, પૃ. ૧૬૧)
- (૭) દશરથજાતક (ભા. ૪, પૃ. ૧૨૫; અ. અનુ. ભા. ૪, પૃ. ૮૦)
- (૮) કુશજાતક (ભા. ૫, પૃ. ૩૧૬; અ. અનુ. ભા. ૫, પૃ. ૧૬૨)
- (૯) સોન-નમ્દજાતક (ભા. ૫, પૃ. ૩૧૬, અ. અનુ. ભા. ૫, પૃ. ૧૬૮) ૩૦

ગ્રીક એલગી મેધાસ્થનિક એક સ્થળે જણાવે છે કે લશ્કરના ૭ વિભાગ કરવામાં આવ્યા હતા. જેમકે (૧) નૌકાસૈન્ય, (૨) સિપાઇ વગેરે લઇ જવાનું વાહન અને લશ્કરનું મોદીખાનું (transport and commissariat), (૩) પાયણ, (૪) ઘોડેસ્વારો, (૫) રથો અને (૬) ઇલાથીઓ.

૫ (૧૫) રણ્યુચ્ચેરના ચૌહાણો:—

અનુવિંશતિપ્રખ્યન્ધના પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં સપાદ્યશીવ ચાહમાન વંશના ૩૭ રાજાઓનાં જે નામો આપવામાં આવ્યા છે તેની સાથે સંતુલનાથે ગૌડપંથની પ્રસ્તાવના (પૃ. ૧૨૫)માં પ્રખ્યન્ધોશની એક અતિ પ્રાચીન પ્રતિને આધારે અપાયેલી રણ્યુચ્ચેરના ચૌહાણોની યાદી અત્ર રજુ કરવામાં આવે છે:—

- (૧) વાસુદેવ (વિ. સં. ૬૦૮), (૨) સામંત, (૩) નરદેવ, (૪) અજયરાજ (અજમેરનો સ્થાપક), (૫) વિમલરાજ, (૬) વિજયરાજ, (૭) ચન્દ્રરાજ, (૮) ગોવિંદરાજ, વેમવારિમ નામના સુસતાનને દરાવનાર, (૯) કુલભરાજ, (૧૦) વલ્લભરાજ, (૧૧) સિંધરાજ ('જેહન'માં હેજિ-વહિનને દરાવનાર), (૧૨) કુર્ષોધન (નસિરહિનને દરાવનાર), (૧૩) વિજયરાજ, (૧૪) વપ્પેયિવર (ચાક'બરીમાં સુવર્ણખાણ શોધી કાઢનાર), (૧૫) કુર્લભરાજ, (૧૬) અંકુરાજ (મહમદ સુવતાનને દરાવનાર), (૧૭) બાલપદેવ, (૧૮) વિજયરાજ, (૧૯) ચામુંડરાજ (સુસતાનને દરાવનાર), (૨૦) કુસલદેવ (ગુજરાતના રાજાને દરાવનાર), (૨૧) પીસલદેવ, (૨૨) બૃહત્ પૃથિરાજ (વલુગીશાહનો દાસ બાંગનાર), (૨૩) અક્ષનદેવ (ચાહલુહિનને દરાવનાર), (૨૪) અનાસદેવ, (૨૫) જગદેવ, (૨૬) વીસલદેવ (તુરુખોને દરાવનાર), (૨૭) અમરમોગેષ, (૨૮) પેયલદેવ, (૨૯) સોમેશ્વરદેવ, (૩૦) પૃથિરાજ (વિ. સં. ૧૭૩૬ પછી, મરણ વિ. સ. ૧૨૪૮). (૩૧) હરિગજ, (૩૨) રાજદેવ, (૩૩) બોલનદેવ (આવરિયા બિસ્દધારી), (૩૪) વીરનાગવખુદેવ (તુરુખ સમ-સુહિનને દાસે સુદમાં દબાવેલ), (૩૫) બહડેવ (માવવાનો વિજેતા), (૩૬) જે સિંહદેવ, અને (૩૭) મીરમીરદેવ (વિ. સં. ૧૨૪૨ પછી, વિ. સ. ૧૩૫૮માં સુદમાં મરી ગયેલ).

આ યાદી સાથે ટોડના રાજસ્થાનમાંની તેમજ મીનધયન્દ્રમુરિત રહુગમીર મહાકાવ્યમાંની યાદી મરખાવનાં ભિન્નતા જોવાય છે.

ग-परिशिष्टम्

॥ श्रीवैश्वैकालिकसूत्रस्याद्या गोथा ॥

(सुवर्णसिद्धिगर्भिता)

नेपालं

५

पाठ सोबुं प्राबुं
धम्मो मंगलमुक्तिं

कधीर रातु अगधीउ कालु धंतु
अहिंसा संजमो तवो ।

१ पीली देवदाली

१०

देवावि तं नमंसंति

जस्त धम्मे सया मणो ॥ १ ॥

पाठ धंतुरारसि मदीई, हेम राता अगधीआसुं मदीई । प्राबु
कधीर रससिउं मदीई । पतलां सघलां औपध पीली देवदालीनइ
रसइ मदीई । तेछ लइ रस नीपजइ । प्राबुं रूपुं धमीई । माहे १५
एकलंठ मूकीई ।

॥ हेमनिष्पत्ति ॥

શ્રીરાજશેખરસૂરિદ્વિત ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ પરત્વે અભિપ્રાયો

ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધઃ યા પ્રબન્ધકોશઃ । શ્રીરાજશેખરસૂરિદ્વિત
પ્રથમ સંસ્કરણ, પૃષ્ઠ ૯+૨૫૯+૪૬, સંસ્કર્તા-પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ
કાપડીઆ, એમ. એ, કિંમત ૨-૮-૦, પ્રકાશકઃ શ્રીદ્વાર્નસ ગુજરાતી
સભા, મુંબઈ, ૧૯૪૨.

૧૦ જૈન પંડિત રાજશેખરસૂરિનો વિક્રમ સંવત ૧૪૦૫ માં હાથે
દર્શનને પોષણ આપનાર મહાશક્તિ નામના સામન્તની શ્રેયણથી દિલ્હીમાં
મંસ્કૃત મઘમાં રચાએલો ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ નામનો મન્ય ઐતિહાસિક
શોધ કરનારા પંડિતો અને જૈન ભાષાઓને જાણીતા છે. તેનું બીજું
નામ પ્રબન્ધકોશ છે અને તે નામ વધારે પ્રચારમાં આવ્યું હોય એમ
જણાય છે. આ મન્યનું પ્રથમ મુદ્રણ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય મન્યાવલિમાં ઇ.
સ. ૧૯૨૧માં કરવામાં આવ્યું હતું. હાલ સજાએ પ્રબન્ધચિન્તામણિ-
ની મારફત આ મન્યનું સંસ્કરણ કરાવ્યું છે તે પ્રશંસનીય જ છે.

૧૫ જૈન દર્શનમાં રસ લેતા, આ મન્યના સંસ્કર્તા પ્રો. કાપડીઆએ
ત્રણ પોથીઓ અને એક મુદ્રિત પુસ્તકને આધારે આ મન્ય છાપ્યો છે,
અને દરેક પૃષ્ઠ ઉપર પાઠ્યોત્તે આપ્યા છે. કવિબ્ધમાં તેઓ આનું એક
સંવિનનર ઉપોદ્ધાત સાથે ગુજરાતી ભાષાંતર આપવાના છે એ જાણી
હવે થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ આવૃત્તિમાં પ્રથમ સંસ્કૃતમાં પ્રસ્તાવના
અને પાછળ પરિચિત્તો આપી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો
કર્યો છે.

૨૫ આ પ્રબન્ધમાં દસ સરિઓનાં, ચાર કવિઓનાં, સાત રાજ્યોનાં
અને ત્રણ શ્રાવકોનાં એમ એવીસ પુરુષોનાં ચરિત્ર જોવામાં આવે છે.
તેમાં હરિભદ્રસૂરિ, જમ્પભટ્ટિ, હેમચંદ્ર, સાતવાહન, વિક્રમાદિત્ય, વસ્તુપાલ
વગેરે વ્યક્તિઓની વિગત આપવામાં આવી છે. આમાંના કેટલાક
પુરુષોનાં વૃત્તાન્ત પ્રબન્ધચિન્તામણિ અને પ્રજાવકચરિત્રમાં પણ મળે છે.
એ જાણીની તુલના કરી ઐતિહાસિક પદ્ધતિથી સૂક્ષ્મ વિવેચન ગુજરાતી
ભાષાંતરના ઉપોદ્ધાતમાં આવશે એમ આશા રાખવામાં આવે તો
અયોગ્ય ગણાશે નહિ. બીજું, પ્રસ્તાવનામાં પ્રો. કાપડીઆ લાચકનું
એ વસ્તુએ તરફ ધ્યાન દેવું છે. એક તો ગુજરાતી ભાષાના

શબ્દોના સંસ્કૃત રૂપો—દા. ત ડોડવિત્વા, ખટપટાવતિ, છુટન્તિ, શુભાં પાતયન્ ઇત્યાદિ બીજી, મન્યના અતમા આપેલા શ્લોકોને આધારે અન્યકાર વિષેની માહિતી અને તે પ્રસંગમાં બીજા બે રાજશેખર નામના કવિઓથી આ અન્યકારનો સ્પષ્ટ ભેદ આ અન્યકારે બીજા ૮૪ કથાઓ પૃથ્વી રચી છે તે વાત ઉપરથી તેને આ વિષયમાં ટેટલો બધો ૫
રસ દર્શો તે જણાઈ આવે છે પરિશિષ્ટોમાં આક્રમણવશ, વેગદયાસ્તવ વગેરે રતોનો, શ્લોકોની અનુક્રમણિકા, મન્ય, નગર વગેરેનાં વિશેષ નામો, અને સંસ્કૃતમાં પ્રકીર્ણ દિપ્પણુ જોવામાં આવે છે પ્રખ્યાત-ચિંતામણિની માફક આ પુસ્તક પણ ઉપયોગી છે અને તેને આવા ૧૦
રૂપમાં સુદૃઢ કરી અજ્ઞાસંજ્ઞાને સરળતા કરી આપવા માટે પ્રો. કાપડીઆ અને સહાને અભિનંદન આપીએ છીએ.

૧૯ ૧૧ - ૩૨

ગોવિંદલાલ હરગોવિંદ ભટ્ટ

કૌમુદી ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૩, પૃ. ૧૧૪-૧૧૫

અત્યુદયશતિપ્રથમ ન પ્રસિદ્ધ કરનાર ફ્રાન્સિસ ગુજરાતી સભા, ૧૫
મુંબઈ, કિંમત રૂ. ૨-૮-૦ રાજશેખરસૂરિએ ગુથેવો પ્રબો(૧૫) ૧૬૦૨
અથવા અત્યુદયશતિપ્રથમ ન હીરાલાલ રસિકદાસે ઉમેરેલા પરિશિષ્ટો
તથા પ્રસ્તાવના સાથે તજાએ પ્રગટ કર્યો છે. આ મથ પણ પ્રખ્યાત-ચિંતામણિ જેટલો જ ગુજરાતનો ઇતિહાસ નક્કી કરવાના કામમાં ઉપયોગી થઈ પડશે આ મથ પણ સંસ્કૃત પ્રાકૃત મિશ્ર છે આનો ૨૦
ગુજરાતી અનુવાદ છપાવાનો છે, એ જાણી આનંદ થશે બાઈ હીરાલાલે ટીકામાં પ્રાકૃત તથા જૂની ગુજરાતીમાંના શ્લોકોનું સંસ્કૃત કરી જતાવ્યું છે. આ મથ પણ બીજા આદર્શ રૂપે છે, પહેલા ૧૯૨૧ માં પ્રગટ થયેવો.

આમાં ૨૪ મળધોમાં દસ સૂરિના, ચાર કવિના, સાત રાખના અને ૩ શાવકના આ પ્રાકૃતની બાબા જરા આધુનિક છે, ને તેમાં ગુજરાતી શબ્દોને સંસ્કૃત ક્રિયાપદ જતાવ્યાના દાખના મોજુદ છે દસવધાપમાન, ડોડવિત્વા, ખટપટાવતિ જેવા તર્ક સાધ હીરાલાલે ધ્યાન ખેંચ્યું છે અતિદાસિક સામયો ઉપરાંત જૂની ગુજરાતી બાબા માટેની સામયી આ મથ પૂરી પાડે, એમ અમને લાગે છે ૨૫

—સાહિત્ય પૃ. ૨૦, અ. ૧૧, નવેમ્બર ૧૯૩૨, પૃ. ૧૮૬

પ્રમન્ધચિન્તામણિ-કર્તા મેરુતુંગ આચાર્ય } પ્રકાશક : શ્રીફાર્ગસ સભા,
ચતુર્વિંશતિપ્રમન્ધ-કર્તા રાજશેખર સુરિ } મુમ્બઈ, ૧૯૩૨.

આ બે હીમતી સંસ્કૃત પુસ્તકો પહેલાં જપાઈ ગયેલાં તો છે, પણ
તેની નકલો થણા વખતથી અપ્રાપ્ય અને લગભગ અદૃશ્ય થઈ ગયેલી,
તે ફરીને જપાવી શ્રીફાર્ગસ સભાએ પોતાના ઉદ્દેશોને ઘટતી અને
પોતાને કરવાનાં કાર્યોમાં ઉત્તમ પ્રકારની સેવા બજાવી છે. દરેક
ચોપડી ચોમ્પ વિદ્વાનને સોંપાયેલી એટલે પ્રથમ મુદ્રણના કરતાં આ
આવૃત્તિમાંના પાઠ વધારે જણાવલા છે, કેટલાક પાઠબેદ ઉમેરાયલા છે,
એક બે સારી હસ્તલિખિત પ્રતોનો લાભ પહેલી વાર જ લેવાએલો છે,
વળી એ વિદ્વાન કાર્યપરાયણ સંપાદકોએ મૂળ સાથે ઉપયોગી પરિશિષ્ટો
અને સુચિઓ પણ જોડી આપી છે. એ સર્વ માટે સૌ લાગતા વળગતાને
ધન્યવાદ દેતા મળે! આનન્દ થાય છે.

—અલ્પવન્તરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર.

પુસ્તકાલય ઑક્ટોબર, ૧૯૩૨. પૃ. ૫૧૬-૫૨૦.

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓ-ને ઈનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંગ્રહ માટે અડધી કિંમતની જાહેવણી

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

• શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાએ મુંબઈ ખંવાસના, મરઠારી, દેશી ગાંધીનાં તેમજ મ્યુનિપાલિટીઓ અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાં-ઓમાં અખ્યોમ તથા વાચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઈનામો દ્વારા, તેમજ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇ-બ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રમાણ બહોળા પ્રમાણ-માં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે ઘઈ શકે તે માટે પોતાની માલીકીનાં નીચે જણાવેલા, દસ સુધીના આકાશના પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપવી સરચાઓને વેચાતા લઈ શકવાની અનુ-કૂલતા કરી આપવાને એક યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ આ સંસ્થાઓને ૧૨૫ ટકામાં કમીશનથી વેચાતી આપવા હરાવ્યું છે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતા અને સંસ્થાઓ પ્રેરણ તે માટે પોતાની માલીકીના પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે, જેને તે જોઈતો હોય તેને મગાવેથી મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અડધી કિંમતે વેચાતા લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેને શરનામે પરખવવાદાર કરેલો.

૨૧. ૨૧. અંબાલાલ જુલાળીરામ જાની, બી. એ.

૩૬૫, શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભામંદિર

લેમીંગ્ટન રોડની બાજુમાં, કોએસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૪

શ્રી ફાર્મસ ગુજરાતી સભાની માહીફીનાં પુસ્તકો ૧૯

૧-૨ સસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ, ભાગ ૧ લો, તથા બીજો, ૨૨નાર ૨૫. શ્રી. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક ફાર્મસ, માયાનરકાર, અને તેમાં વિવિધ વિષયોની ટિપ્પણીઓ તથા પરિશિષ્ટો યોજનાર દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવે. દરેકનું મૂલ્ય ૫-૮-૦

૩. ફાર્મસ જીવનચરિત-૨૨નાર, ૨૫. મ. ગુપ્તાગ સૂર્યરામ ત્રિપાઠી એ. પી. મૂલ્ય ૦-૮-૦ (હાથ અપ્રાપ્ય).

૪ માર્મસ એલેક્ઝાન્ડર એન્ટોનીનસના સુવિચારો—માયાનરકાર, ૨૫. ઈડરનરેશ, સર કેસરીસિંહજી, ઉપોદ્યાન લખનાર અને સંસ્કૃતસુભાષિત અને તત્ત્વજ્ઞાનના સમાન વચનો નોંધનાર રા. રા. નગીનદાસ પુરષોત્તમદાસ સંપાદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૫-૬ શ્રી. ફા. શુ. સભાનાં પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ લો, ૨ જો. (૧-૫૦, અને ૫૧ થી ૧૫૦ પુસ્તકોની યાદી) તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ ખુલાખીરામ જાની, બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

(૬-૭) શ્રી ફાર્મસ ગુજરાતી સભાનાં ૬. પુસ્તકોની સંક્ષિપ્ત યાદી, તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ ખુલાખીરામ જાની, બી. એ.

૭ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧-૨ (માથે ભેગા) બટો, બ. શાસ્ત્રીઓ, રોહિરો, વગેરે સખ ધી હકીકતોના લખાણ. સત્તા પાસેના સાધનોને આધારે તૈયાર કરનાર રા. નર્મદાસ કર વલ્લભજી દિવેદી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૮ રસકલ્પોલ : બાળાઓએ ખાવાના સીજવનના પ્રચલિત ગીતો. સંપાદક રા. રા. જગનલાલ વિ. રાવળ રૂ. ૦-૧૦-૦

૯ પ્રબોધખત્રીશી (કવિ બંધારા માંડલકન) અને રાવજીભંડોદરી સંપાદક (કવિ શ્રીધરકૃત) બન્નેય નૂના ગુજરાતીના ગ્રંથો-ટીકા સાથે. સંપાદક રા. રા. મણિલાલ બ. વ્યામ, ટીકા તથા ઉપોદ્યાનના લેખક રા. રા. રાંકર-પ્રસાદ જગનલાલ રાવળ, મૂલ્ય રૂ. ૦-૨૨-૦

૧૦ આર્યીન કીર્ત્યકિનોદ ભાગ ૧ લો-આર્યીન આજ્ઞાનો અને પદો, નાકર આદિ કરિઓના ગ્રંથો, (ભાષા કઈક અર્વાચીન ગુજરાતી જેવી) સંપાદક રા. રા. જગનલાલ વિ. રાવળ મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૧૧ અહુનવર—એ નામનો સર્જનજૂનો મંત્ર, પારસી મંત્રતાલુકા વૈદિક દ્રષ્ટિએ અવલોકન. વિવેચક રા. રા. માનસંકર પિતાબરદાસ મદેના મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૨ ચતુર્થિશતિપ્રવચ્ચ:-શ્રી રાજશેઠરસૂરિસમ્પ્રદાય-પરિશિષ્ટન સમલક્ષ્ણકૃત: સંગોધિતશ્ચ પમ. ૫ રૂપયપદધારિણા પ્રો. દીરાલાલેન । મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૧૩ પ્રવચ્ચચિન્તામણિ:-શ્રી. મેરુતુંગાચાર્યરચિત: શાસ્ત્રી દુર્ગાશંકરેણ સંશોધિત: મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

૧૪ શાતકસંગ્રહાય—સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતીમાં તેનો પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર કાઢિ અને હાદિ મતનાં બે શ્રીચક્રો સાથે લે. દિ. ખ નર્મદાસકર દેવસંકર મહેતા, બી. એ. મૂલ્ય ૧-૮-૦

૧૫ ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્પત્તિ લેખો-ભાગ ૧ લો. મહારાજા અરોહના પ્રાચીન ધુમધી માડી છેલ્લા ગુજરાતી વાંચકો વરાની સમાપ્તિ પર્યન્તના ગુર્જર વસ પર્વન્ત ગોઠવી, સરોધી, ટીકા અને પાદનોથો સાથે તૈયાર કરનાર રા. રા. ગિરનાસકર વલ્લભ આચાર્ય એમ. એ. ક્યુરેટર, પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ ગ્યુલીઅમ-મુંબઈ મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૧૬ મહાભારત-ભાગ ૧ લો. પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ, કૈવલચંદ્ર હરિ-દાસકૃત આદિપર્વ અને નાગરકવિ વિષ્ણુદાસચિત સભાપર્વ. સંપાદક અને સરોધક રા. રા. દેરાવરામ કારીરામ શાસ્ત્રી, અંગરેજ રૂ. ૧-૪-૦

૧૭ ગુજરાતના કેટલાએક ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ વા. ગુજરાતી રાસમાળા. સંગ્રહ કરનાર અને લખનાર રવ. કવીશ્વર દલપ-તરામ હાલાસાર્થ, પ્રકાશક રા. રા. અબાલાલ છુ બની બી. એ મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૧૮ અનુવિંશતિપ્રખંધ-શ્રીરાજશેખરચરિત્રે રચેલો, ગુજરાતી અનુ-વાદ અનુવાદક પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડીયા એમ. એ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૧૯ પંચદંડ-નવપતિકૃત (સ. ૧૫૪૫) સરોધક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦

મળવાનું ઠેકાણું: મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કં.

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ પ્રીન્સેસ રફાઈ-મુંબઈ નં. ૨

૨ સભાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૭.

(૧) મેટર્લીકના નિખંધો-(ભાષાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કૃ. મહેતા.

(૨) વિષ્ણુવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી (અપ્રાપ્ત; દ્વિતીય આવૃત્તિ સરોધાવી શ્રી. દેવ. ગુ. સભા તરફથી તૈયાર કરાવાય છે.)

(૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી, (દ્વિતીય આવૃત્તિ સરોધાવી શ્રી. રૂ. ગુ. સભા તરફથી તૈયાર કરાવાય છે.)

(૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા (ભાષાન્તર)—રા. રા. ગ્રેમરંકર નારણજી દવે

(૫) લોર્ડ ગ્રેમરંકરના હોમોગ્રામિસ (ભાષાન્તર) સત્યાગ્રહની મર્યાદા રા. રા. મહાદેવ હરિભાઈ દેસાઈ, બી. એ. એલએલ. બી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૩ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૭

(૧) નર્મદા-રવ. કવિ નર્મદાશંકર લાલસંકર દવે.

(૨) “ભક્તકવિ શ્રી દયારામનું જીવનચરિત્ર”—શ્રી. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ, પ્રકાશક રા. રા. નારેહદાસ પરમાનંદાસ ડોમોઈવાળા

(૩-૪) કાઠિયાવાડનું કંઠસ્થ સાર્વજનિક, ભાગ ૧ લો તથા ૨ એ (પ્રાચીન સંમદો)—રા. રા. હરગોવિંદ ગ્રેમરંકર ત્રિવેદી મહુવા

(૫) અભિગન્યુ આખ્ય ન—જન તાપીકૃત (૨ સં. ૧૭૮૫), રા. રા. મંજુલાલ રણભાઈલાલ મજમુદાર, બી. એ. એલએલ. બી. લેડોડરા

(૬) સંયુક્તાખ્યાન [કાવ્ય] રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલગઢર પંડ્યા. એમ. એ. મુરત

(૭) યૌ કૃષ્ણલીલાકાવ્ય—નિરોધલીલા-દરામ રક્ષ (ભાગવત) સરોધક અને પ્રકાશક રા. રા. અંબાલાલ ખુલાખીરામ જાની, બી. એ. રા. રા. નટવર-લાલ ધ્રુવદારામ દેસાઈ બી. એ. ના ભાગવતરવરપદશી મર્મઆમી નિવેદન સાથે, મૂલ્ય રા. ૧-૮-૦ (સચિત્ર)

૪ મુદ્રણાલયમાં ૯

(૧) રૂક્તમ ખડાદુરનો પવાડો (સામળ) રા. રા. અંબાલાલ ખુ. જાની, બી. એ.

(૨) રા. રા. નરસિંહરાવ જોજાનાથ દિવેદીળના “ ક્ષાધલોલોછકલ લેકથર્સ ” ભાગ ૧ લાનું બાપાન્તર (સચિત્ર)—રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર ખડી, બી. એ.

(૩) પ્રખ્યાતિતામણિ—મેરુપ્રાચ્યાર્થકૃત ગુજરાતી અનુવાદ. તૈયાર કરનાર રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી

(૪) મહાભારત ગુજરાતી—ભાગ ૨ જે વૈરયાવિ નાકરગિત આરબ્યક પર્વ, સંરોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી. આગરોળ

(૫) રૂપસુન્દરકથા—(હરોળદ્વ કાવ્ય પ્રાચીન) સંરોધક રા. રા. જોગીલાલ જયર્થદ સાંડેયરા.

(૬) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો, ભાગ ૨ જે ૪ પ્રાચીન ચક્રવર્તી અંગેક યુગથી માઠી વાઘેલા વ રા સુધીના તામ્રલેખો અને શિલેલેખો ગોઠવણ તૈયાર કરનાર રા. રા. ગિાનરાકર વલ્લભજી આચાર્ય, એમ. એ.

(૭) મધુસૂદન વ્યસકૃત હંસાવતીની વાર્તા—સ. ૧૬૫૪ (પ્રાચીન) સંરોધક રા. રા. રાંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.

૫ તૈયાર થતા ૫

(૧) રાસમાળાની પૂરજીકા—દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ સમ્પાદીત, ગોઠવી લખનાર રા. રા. ગિરમશંકર વલ્લભજી આચાર્ય એમ. એ.

(૨) “ રૂકિમણીરી વેલી ”—(પ્રાચીન) તૈયાર કરનાર રા. રા. નટવર-લાલ ધ્રુવદારામ દેસાઈ બી. એ.

(૩-૪) શૈવધર્મ અને વૈષ્ણવધર્મ—તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર તેની અસર, સંરોધિત પત્ર પત્ર દ્વિતીય આવૃત્તિ કર્તા રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

(૫) મહાભારત—ગુજરાતી ભાગ ૩ જે . વિશાકપર્વ વગેરે સંરોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી. આગરોળ.